ఓం

శ్రీసదాశివగురుభ్యోజయ [illegible]

శ్రీకరభాష్యం

శ్రీమదఖిలవేదాగమోభయవేదాంతరాద్ధాంత సర్వస్వసారసర్వజ్ఞాన విజ్ఞానసిద్ధిసిద్ధాంత భాగద్వయాపేక్ష
యాఖండలభూమండల మండనాయమానము [illegible] [illegible] యగకనిష [illegible] భక్తి [illegible]
రసాస్వాదనమత్తేందిందిరాయ [illegible] మానసానాం [illegible] యోగవిశిష్ట [illegible]
వ యోగవిజ్ఞాన [illegible] స్వసంశయవిచ్ఛేద [illegible]
ధని [illegible] సామ్రాజ్య సాధన సోపానారోహణ [illegible] శంభు [illegible]
[illegible] లింగభావలింగ [illegible] యానుసంధాన పరమరహస్య [illegible] పేక్షకాణాం । [illegible]
[illegible] సమాకాశ [illegible] బ్రహ్మ [illegible] సాధ్యసదృశమహా [illegible]
[illegible] సర్వత [illegible] దనదత్త [illegible] సదృశ [illegible] జగద్గురు
భగవత్ [illegible] బ్రహ్మసూత్ర [illegible] ప్రకాశకం । సర్వోపనిషద్ [illegible]
[illegible] కలికల్మష ధ్వాంత నివర్తన ప్రచండ
మార్తాండ [illegible] భక్తి యోగ జ్ఞాన వైరాగ్య [illegible] సాధ [illegible] గుణ [illegible] దాయకం । విశ్వా [illegible]
[illegible] ధర్మా [illegible] । దుష్టమార్త [illegible]
[illegible] కారుణ్య [illegible] శివభక్త [illegible] శ్రీకరమహాభాష్యం [illegible] ముక్తాయ [illegible]
శాస్త్రి [illegible] పాకశాస్త్ర [illegible] ధాన్వ వేశ్వర
శాస్త్రి పౌత్ర నందీశ్వర [illegible] శాస్త్రి [illegible] పాద [illegible]
[illegible] రాధ్య [illegible] ముద్రాపితం [illegible] దిగంత [illegible]
[illegible] ప్రకాశకతయా సంతతం విజయ [illegible] తాం —

శ్రీమద్విజయ సంవత్సర వైశాఖశుద్ధ పూర్ణిమాయాం ఖిల భూమం
డల మండనాయమాన శికింద్రాబాద నగరాంతర్గత [illegible] వీధిస్థి
త న్యాలకల్లిరామయ్యాఖ్య శ్రీలక్ష్మీవిలాస ముద్రాక్షర శాలాయాం
తలగడదీవిహనుమంతరాయ సహాయేన ముద్రాపితం ॥
(శ్రీసన్ము) [illegible]

శైవారాధ్యవంశావళి ప్రారంభః

శ్లో ॥ శ్రీదివ్యకైలాససమాభమాద్యం కాశీపురంతిష్ఠతి భూమిభాగే । విశ్వేశ్వరో నామ సదాశివోఽత్ర విరాజతే లోకహి తాయశంభుః ॥ ౧ ॥ తల్లింగగర్భేప రవాదిగర్భనిక్షేప వేదాగమవాదశౌండః । జాతశ్శివాంశేనసదుద్భటాఖ్యో ధర్మార్థకామామృతదానదక్షః ॥ ౩ ॥ తదుద్భటారాధ్యపసంపహేశో ముదాభరద్వాజమునీంద్రచంద్రాత్ । ప్రకారయామాసమహాప్రమోదాజ్జాతాదికాన్యాగమవేదసిద్ధాన్ ॥ ౪ ॥ తతస్సచక్రే శివలింగదీక్షాం వేదాగమోక్తాత్మకవిధిప్రసిద్ధాం। వేదాంశ్చశాస్త్రాణి శివాగమాంశ్చ పురాణసంఘాన్ప్రదదౌ మహేశః । విశ్వనాథేన నామ్నా చ తదుద్భటగురూత్తమః శైవేతరమతాన్ ఛిత్వా వేదశాస్త్రవిధానతః । తతశ్శ్రీవిశ్వనాథాఖ్యగురుస్సంభుసమర్చయా ః జనయామాససత్పుత్రం మల్లికార్జునసాక్షికం । తతస్తద్వంశవారాశిరాకాచంద్రసమప్రభః। జాతశ్శ్రీషణ్ముఖాంశేన చంద్రశేఖరనామకః। అన్నపూర్ణాఖ్యచిఛక్త్యా యః శ్రీచంద్రశేఖరః । కుమారవీరభద్రాఖ్యం జనయామాససాదరాత్ । చంద్రశేఖరసద్వంశే వారాధ్యో మహామతిః । అన్నపూర్ణాఖ్యభార్యాయాం పుత్రద్వయమసాదరాత్ । జనయామాస శ్రీవీర శైవసిద్ధాంతహేతవే ॥ ౯ ॥ తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్సద్వీరభద్రారాధ్యజగద్గురుః । చిన్నయారాధ్యపర్యంత శైవదీక్షాం మహత్తరాం శైవాహ్నికం తతశ్చక్రే శైవాంశ్చిపమధాకరోత్ । ద్వితీయపుత్రశ్శ్రీమల్లికార్జునారాధ్యసాక్షికః సర్వశాస్త్రార్థసంవేత్తా పరవాదిభయంకరః । కుండదర్పణసౌఖ్యాదిగో శాస్త్రకృద్గురూత్తమః । ౧౨ । తన్మల్లికార్జునారాధ్యాత్ పుత్రత్రయమభూత్క్రమాత్ । ప్రథమోబుచ్చిలింగాఖ్యోసోమారాధ్యోద్వితీయకః పికారాధ్య ఇతిఖ్యాత స్తృతీయో లోకవిశ్రుతః । తద్వీరారాధ్యవంశస్య పుత్రద్వయమజాయత । జ్యేష్ఠోహి రాజలింగాఖ్యో ద్వితీయో భైరవాభిధః । తయోశ్శ్రీభైరవారాధ్యస్య పశ్చాత్ కీర్తిమహత్తరం । తస్యేశ్వరప్రసాదేన పుత్రద్వయమజాయత । లింగారాధ్యస్తు ప్రథమస్సర్వశాస్త్రవిశారదః । ద్వితీయో నాగలింగాఖ్యశ్శివయోగిశిఖామణిః । ౧౬ । తన్నాగలింగగురు రాజమహోత్తమస్య పుత్రద్వయంబలోకహితాయశంభోః లింగాఖ్యపుత్రః ప్రథమోహిజ్ఞేయో ద్వితీయపుత్రోఽసువిభైరవాఖ్యః । శ్రీచన్నమల్లేశ్వరపండితాఖ్యవంశాబ్ధిజం చంద్రగురూత్తమేన । మల్లేశ్వరారాధ్యవరేణ శైవదీక్షాం ప్రపన్నామనువిలింగభైరవా । శ్రీ[illegible]శ్యాయస్యసంత్రిశ్యా నాగలింగగురూత్తమః । తతో కేదారలింగాఖ్యసుమకా తత్వవేదినా వేదశాస్త్రపురాణాని బోధయామాససత్వరం । తద్గురుత్వాన మాహాత్మ్యం శివోవేత్తి నచాపరః । శ్రీచన్నమల్లేశ్వరపండితాఖ్య వంశోద్భవం చేశ గురోస్సమానం । విద్యాతపోయోగవిరాజమానం మల్లేశ్వరారాధ్యగురుం భజామి । ఆసేతుశీతాచలమధ్యదేశే శైవాపకారంత్వితి కీర్తిభాజం శైవవ్రతాచారశుభం భజం శ్రీపన్నమహిమల్లేశ్వరదేశికేంద్రం । వాగీశలక్ష్మీశశచీశవంద్యం శైవాగ్రగణ్యం భవరోగవైద్యం వేదాంతశైవాగమతత్వనిష్ఠం మల్లేశ్వరారాధ్యగురుం ప్రపద్యే ॥ మీమాంసాద్వయతత్వబోధకవిధాప్రత్యక్షవాగీశ్వరః । తర్కవ్యాకరణప్రసంగవిసనే హ్యష్టౌఫణీంద్రోపమః । శాపానుగ్రహశక్తిపాతకరణే కుంభోద్భవో భూతలే మాయాపాశవిదారణేశివసమః కేదారలింగో గురుః ॥ వేదాంతశైవాగమపట్టభద్రో నాదానుసంధానవినోదచిత్తః । హృద్యబ్జలింగైక్యవిలీనబుద్ధిః కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । శ్రీశైలశాస్త్రప్రాప్తతపానశీలాసిద్ధా । బిసంస్థాయసదారవిందం । భావాదిలింగత్రయబద్ధభావం । కేదారలింగాఖ్యగురుం ప్రపద్యే షట్చక్రికం జేషునిజాంతరంగే ॥ షట్లింగపూజాపరినిశ్చయాత్మరం । షట్స్థలసంధానసమాధియుక్తం । కేదారలింగాఖ్యగురుం నమామి । శ్రీపంచాక్షరమంత్రరాజరసికశ్శాంతాదిసంస్థా శ్రీయుక్ష్రౌతస్మార్తసుధర్మమార్గచరితః పాపాటవీపావకః । భక్తానాంశివతత్వబోధనపుణో బంధత్రయఛేదకో । బహ్వాష్టతజినాదికాస్త్రమానకః కేదారసద్దేశికః । కాండత్రయవారవిచారశూరో విశ్వస్తకామోవిశదోవిశోకః । తదచ్ఛటారాధ్యగురుస్వయంభూ కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । శ్రీభైరవారాధ్యహృదంబుజాతే సదాముదాపూజితపాదపద్మః । దుస్సంగముక్త్వారదుగాశదూరః కేదారలింగాభిధదేశికేంద్రః । సుభావృతాభైరవదేవదేశికో స్తదాపద్మభవస్యశిష్యాంతథాపుస్తా భైరవదేశికస్తుమర్వాది వాగ్గర్వనిబర్హణంభువి । శ్రీభైరవారాధ్యగురూత్తమస్యభక్తిక్రియా జ్ఞానశమాదివేషనే సమర్థభావేనహిదేవతానాం కింభూను నాశంభువిస్తోత్ర కాన్త్యైఅద్వైతార్ణవకుంభసంభవముని ర్ద్వైతాద్రిదంభోళిభృచ్ఛ్రీరామానుజకుంభికుంభదళనే పాంచాస్య గేంద్రోభువి । సరాజ్ఞయా ఖ్యమివణః సహితబాధవ్యాళపక్షీశ్వరః లోకేభైరవదేశికో విజయతే శైవేంద్రచూడామణిః । జయతుశాంత శైవశ్శంకరాంశ । ప్రభూతోజయతుంశపమానోనిత్యకల్యాణశీలః । జయతువినయయోగజ్ఞానవిజ్ఞానయుక్తో జయతుభైరవాఖ్యస్సంతతానందలోలః । సర్వలోకహితార్థాయ శైవస్థాపనహేతవే । యథా భైరవముఖ్యాశ్చ క్రేశైవప్రకాశనం । తథాశైవదిక్షైవస్యదక్షిణాన్యాపమహేశ్వరః । వామదేవస్యనిర్మాణకాంతసాన్నిధ్యయోగినః । నిగ్రహంభృంగినాథస్యషణ్ముఖస్యసగాత్రము । ప్రచేశ్చాపశక్తిం చభక్తిం శ్రీనందినస్తథా కు భో[illegible] సత్వ[illegible]గయాఖ్యస్యసంభారకోభోగసంపదం స్వనిష్ఠసర్వజ్ఞత్వం చమూర్తింకృత్వా సమాదరాత్ । సత్పుత్రం శైవ వారా[illegible] । ప్రకాంతస స్థలో । దత్తవాన్పుగనాన్నంభుస్స్వయమత్రస్థాననమువై । తస్య శ్రీభైరవారాధ్యస్య [illegible]

త్యవాగ్భిరత్రైవశాస్త్రార్థకోవిదః । సర్వవేదాంతసత్త్వార్థసారభూతంమహత్తరం। దుర్వాదిగర్వవిచ్ఛేదం దుష్టకామాదిభంజకం । శివజ్ఞానసదైశ్వర్యప్రదం పాశవిమోచకం । పండితారాధ్యకథితంపరమానందదాయకం। శ్రీకరాఖ్యమహాభాష్యం వేదవ్యాసమనోహరం । ముద్రాపితంకారయిత్వామహానందసమన్వితః । శైవానాంశ్రౌతనిష్ఠానాంపండితానాంవివేకినాం। దత్త్వాన్వరూపి)త్యాశివ సంతోషహేతవే । అంధానా చక్షుర్దానేనయ థానందః ప్రజాయతే । తథాపండితశైవానాం భాష్యనేత్రప్రదానతః । మహానందైకవి భవంకారయామాసభైరవః ॥ * ॥

—* * * * * * * * * * * * —

శ్రీ శివాయ గురవే నమః

భగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యజగద్గురుసార్వభౌమాయనమః

ఓంనమోలింగరూపాయ-జగజ్జన్మాదిహేతవే-నిగమాగమవేద్యాయభక్తసిద్ధిప్రదాయినే

యత్సంవీక్షణమాత్రజర్ఝరితభక్తానీకపుర్యష్టకం। ద్వైతాద్వైతవిశిష్టబౌద్ధమతమత్తేభేంద్రకంఠీరవం। శైవాద్వైతవివేకసారవిలసత్సిద్ధాంతపక్షప్రదం। శంభో! త్వచ్చరణం భవాబ్ధితరణం మన్యే జగత్పోషణం॥౧॥ శివస్త్వద్దాససదాసోయస్తద్దాసోస్మీతియాసుధీః తాం దత్వాకృపయాపాహి జన్మజన్మాంతరేపిమాం॥౨॥ శివస్యతత్వం శివఏవవేత్తి నందీచవిష్ణుర్నగజాకుమారః। శివప్రసాదాచ్ఛివతత్వమాపుస్తేభ్యోనమశ్శంకరతత్వవిద్భ్యః॥౩॥ నత్వానందీశముఖ్యాదీన్ శివతత్వోపదేశికాన్। శివాగమోక్తవిజ్ఞానాన్పారంపర్యమిహోచ్యతే॥౪॥ సదాశివంశక్తిధరంమహేశం చండీశ్వరంభృంగిరిటంశిలాదం। కుంభోద్భవంచిన్మయవామదేవం శ్రీరేవణాసిద్ధగురుంప్రపద్యే॥౫॥ శ్రీమచ్ఛివాచారవిచారదక్షం స్వశిష్యసచ్ఛ్రేణనపూర్ణపక్షం దుర్వారకామాదివిచారదక్షం। భజామ్యహం రేవణకల్పవృక్షం॥౬॥ శ్రీమత్సర్వకళాసుకోవిదతనుః ప్రాలేయశైలాత్మజాజానేః పూర్ణకృపావిశేషనిచయప్రజ్ఞానదీరోజ్యభా సవ్యాగ్రేవణదేశికేంద్రధృతసల్లింగావధానోజ్జ్వలం। సిద్ధార్యంమరుళప్రభుంబుధనుతంతంనమ్రహేశ్రేయసే॥౭॥ ఏకోరామాఖ్యసిద్ధంప్రథితగుణగణాగణ్యపుణ్యోదయశ్రీస్సమ్యక్సంసేవ్యమానంభుధనుతచరితం ద్వాపరాచార్యవర్యం। ఉద్యద్వేదాంతశాస్త్రోభయగతవిలసచ్ఛైవసంస్థాపనాఢ్యంపూర్వాచార్యప్రశిష్యంశరణమహమిమం దేశికేంద్రంప్రపద్యే॥౮॥ వాతూలాంతిమకామికాదిశివశాస్త్రజ్ఞానషాణ్మాతురః మీమాంసాద్వయతత్వబోధకవచస్సంరంభణాంభోజజః తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రనిచయేసాక్షాద్భవానీపతిస్తస్మైశ్రీగురుమూర్తయే శివమతాచార్యాయతుభ్యంనమః॥౯॥ శ్రీమద్దండశిఖోపవీతవిలసత్కంథాజినాలంకృతః కాషాయాంబరకుండికాప్రణవపాత్రచ్ఛత్రమౌంజీధరః। వేదాంతోభయవాక్ప్రబోధితలసచ్ఛ్రీభస్మఘుంటీయుతో ఏకోరామయతీంద్రశేఖరశివాచార్యస్సదాపాతునః॥౧౦॥ శ్రీవైయ్యాసికబ్రహ్మసూత్రపదముఖ్యార్థం శివానుగ్రహాద్భాష్యం శ్రీకరనామకంభవహరందుర్వాదిగర్వాపహం శ్రీమచ్ఛ్రీపతిపండితేంద్రయతినావ్యాచక్షతేసాంప్రతంసర్వానర్థవినాశకంబుధనుతం తత్వార్థబోధాకరం॥౧౧॥ అశేషోపనిషత్సారవిశేషాద్వైతమండనం శివజ్ఞానప్రదంసూత్రభాష్యంజయతుసర్వదా॥౧౨॥ వేదాగమార్థతత్వజ్ఞశైవానాంమోక్షకాంక్షిణాం వైదికానాం విశుద్ధానామేతద్భాష్యంహికల్పకం॥౧౩॥ శృత్యేకదేశప్రామాణ్యంద్వైతాద్వైతమతాదిషుద్వైతాద్వైతమతేశుద్ధేవిశేషాద్వైతసాంజ్ఞికేవీరశైవైకసిద్ధాంతేసర్వశ్రుతిసమన్వయః॥౧౪॥ విశబ్దేనోచ్యతేశంభుర్ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రతః॥ శేషశబ్దేనశారీరోయథాగ్నేరితిమంత్రతః అద్వైతేనభావేద్యోయథానద్యాదిభిస్తథా॥౧౫॥ అగస్త్యమునిచంద్రేణకృతవైయ్యాసికాంశుభాంసూత్రవృత్తింసమాలోక్యకృతంభాష్యమిదంశివంకరం॥౧౬॥

అథోపనిషద్బ్రహ్మమీమాంసాందర్శయిష్యామః

విషయవిశయపూర్వపక్షసిద్ధాంతసంగతీకరణవిశిష్టత్వేసతిసూత్రానుకూలశృత్యాదిసహాలిఖితపదపరిష్కృతసూత్రపదాదిష్టానత్వేసతి ఉపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యప్రకాశకత్వమహాభాష్యత్వం॥౧౭॥ ధర్మబ్రహ్మణోరామ్నాయైకసిద్ధత్వాత్॥ గర్భాష్టమవర్షప్రయుక్తోపనయనసంస్కారసిద్ధశృత్యర్థోపదేష్టృదేశికముఖోదితనియమానియతనిగమార్థజ్ఞానావచ్ఛిన్నశ్రోత్రియస్యైవస్థూలారుంధతీన్యాయేనధర్మజిజ్ఞాసాదర్శనేస్వభావనియమనియతప్రయోజకతయాయత్పూర్వవృత్తిత్వం విధీయతే యత్పురుషవ్యాపారతంత్రాభ్యుదయఫలంయదసందిగ్ధమప్రయోజనంఘటవన్నప్రేక్షావిషయమప్రయోజకత్వాత్కరటదంతవతివిషయస్సోపాధికోనిరుపాధికోవాప్రసిద్ధమప్రసిద్ధంవాయుష్మదస్మత్ప్రత్యయవిషయారాధ్యారాధకయోశ్శివజీవయోర్భేదోవానవాభేదేయథానద్యాదిశృతిశతవిరోధాపత్తిరభేదేద్వాసుపర్ణేత్యాదిమంత్రవైయర్థ్యప్రసంగఃయావచ్ఛృతీనాంయత్కించిచ్ఛృతీనాంవాముఖ్యత్వేనప్రామాణ్యంయన్నియమనియతపూర్వవృత్తధర్మవిశిష్టోపహ్యధికారీయదవచ్ఛిన్నవిశేషార్థిత్వాద్వయోర్ధర్మా యదనంతరమేతదారంభ ఇత్యనేకవిషయవిశయవిశిష్టముముక్షుస్వాంతచింతామూకవిధ్వంసనార్థంపరమకారుణికేనపారాశర్యేణసర్వశాస్త్రవిజ్ఞానశిఖామణినామహాపాశుపతదీక్షావిశిష్టేనపునరావృత్తిరహితచరమశాశ్వతపురుషార్థఫలప్రదర్శకమిదంసూత్రంనిరూపితం॥ అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి॥ అత్రజిజ్ఞాసాపదేనసంశయప్రయోజనేదర్శయతి సంశయశ్చమీమాంసారంభముపదిశతిసూత్రప్రతిపాదితబ్రహ్మఅస్తినవేతిసందిహ్యతే॥౧౮॥ బ్రహ్మవా ఇదమగ్రఆసీత్ అసద్వా ఇదమగ్రఆసీదిత్యాదిభిస్సత్వాసత్వప్రతిపాదనాత్పూర్వః పక్షఃతబ్రహ్మనాస్తిఘటాదివచ్చాక్షుషాదివిషయత్వాయోగాదుతజీవానాంజన్మాంతరజ్ఞానాదర్శనాత్ పరలోకగతిపురుషపునరాగతానుభవాభావాత్॥ శ్లో॥ భస్మీభూతస్యదేహస్యపునరాగమనంకుతః తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనరుణంకృత్వాఘృతంపిబేదితిశాస్త్రదర్శనాచ్చసుధాహరిద్రాచూర్ణవైశిష్ట్యేనారుణరూపోత్పత్తివద్గోమయాదిషుకీటోత్పత్తివచ్చపృథివ్యాదిభూతవైశిష్ట్యేనచేతనాచేతనోత్పత్తిస్తద్వియోగేనాశః। నతస్మాజ్జీవశ్శరీరభిన్నః। కించ। మతాంతరవైదికవాదే। శరీరభిన్నజీవసత్వపక్షేపి। తజ్జీవనియామకేశ్వరోనాస్తి విధిమంత్రార్థవాదభేదేనశృతిస్త్రివిధాతత్రజ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేతేత్యాదివిధివాదాముఖ్యాః మంత్రార్థవాదోహ్యపాసనవిషయాః అ

ర్థవాదస్తుతివిషయః॥జీవానాంస్వకర్మానుసారేణసుఖదుఃఖాదికమపూర్వమేవదాస్యతి।తస్మాన్నతద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాసంభవతి కిం చౌపనిషచ్ఛాస్త్రమనారంభణీయంవిషయప్రయోజనసద్భావాభావాదితి॥ సందిగ్ధంహివిచారవిషయః।సందిగ్ధేన్యాయఃప్రవర్తత ఇతి న్యాయాత్।సంశయస్తుపరశివాత్మని శారీరాత్మని వా।నాద్యః।సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ।ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే।రుద్రఏకత్వమాహుః॥ రుద్రోవైశాశ్వతంవైపురాణమిత్యాదిశ్రుతిశతేనపరశివాత్మస్వరూపస్యనిశ్చితత్వాత్। అహంప్రత్యయేనశారీరాత్మద్యోతనాన్నద్వితీయః కించవిచారస్యతద్విషయోహిఫలంజ్ఞేయపరిచ్ఛేదంహిజ్ఞానంతదానేనబ్రహ్మాపరిచ్ఛేద్యంనవాపరిచ్ఛేదేహ్యభిన్నత్వవిధాయకశ్రుతిశతవిరోధోఘటవన్నష్టప్రసంగశ్చ।అపరిచ్ఛేదేయథార్థసాక్షాత్కారాభావేనాప్రసిద్ధప్రసంగః నచప్రయోజనంఅజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాం॥జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభిస్స్వాభావికశారీరప్రకృత్యోరవినాశిత్వేనబ్రహ్మజ్ఞానేనముక్తేరసంభవాదుతఅయమాత్మాబ్రహ్మతత్త్వమసీత్యాదిభిర్జీవబ్రహ్మణోరేకత్వప్రతిపాదనాదహంప్రత్యయేనభేదప్రతిభాసనాచ్చసందేహః।కింనస్యాదితిచేదబాధితాహంప్రత్యయవిరోధేనైక్యశ్రుతీనాముపచరితార్థత్వాన్నచపరమాత్మవిషయేప్యహంప్రత్యయస్యదుర్బలత్వం స్వయంప్రకాశేబ్రహ్మణ్యనాద్యవిద్యావశాదహంప్రత్యయేన మనుష్యోహమిత్యాద్యధ్యాసానుభవదర్శనాన్నహిదృష్టేనుపపన్నమితిన్యాయేనాధ్యాసానుపపత్తౌనిర్మోక్షప్రసంగః।కించతమఃప్రకాశవచ్చిదాభేదయోః పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వాదేకపక్షావలంబనంయుక్తమతయతోవాచోనివర్తంతఇత్యాదినాబ్రహ్మణోవిషయత్వదర్శనాచ్చ వేదాంతశాస్త్రమనారంభణీయమితిప్రాప్తే బ్రూమః సర్వోపనిషత్సిద్ధశైవాద్వైతవిధాయకబ్రహ్మమీమాంసాశాస్త్రారంభోయుక్తః।బ్రహ్మసత్వేప్రత్యక్షానుమానాగమప్రమాణదర్శనాత్।

శ్రు॥ యేకయేవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థ ఇత్యాదిబహ్వాగమదర్శనాదాగమప్రమాణంచ సూర్యచంద్రఋతుసముద్రకాలాదీనామీశ్వరసాపేక్షావశాత్స్వధర్మప్రవృత్తదద్యోతనాత్।లోకేధనధాన్యవిద్యాదిపూర్ణసహాయసంపన్నానాంస్వాభీష్టసర్వకార్యసిద్ధ్యదర్శనాత్।తత్సహాయరహితస్యాపికదాచిత్కారేదఘటకార్యసిద్ధేర్దృష్టత్వాత్।సర్వజ్ఞేశ్వరసత్త్వేజీవానాంజన్మసత్త్వేచేదమేవప్రత్యక్షప్రమాణంలోకే।రథగోపురప్రాసాదప్రాకారాదికార్యజాలస్యచేతనకర్తృత్వసాపేక్షాద్వ్యాతనాత్।తద్వద్వియదాదిజడాజడప్రపంచస్యకర్తాపరమేశ్వరోస్తీతివివేకిభిరనుమీయతే।సుధాసిశాచూర్ణ సంయోగేలోహితరూపప్రాప్తివత్పృథివ్యాదిభూతచతుష్టయసంయోగేనవచేతనాచేతనసృష్టిస్స్వతో భవిష్యతీతియదుక్తంతదయుక్తం॥ కేవలపృథివ్యాదిభూతసంయోగేనపశుపక్షిమృగాద్యుత్పత్త్యదర్శనాత్।ఏకశరీరావచ్ఛేదేనపశుమనుష్యాదిధర్మవైశిష్ట్యభూతోత్పత్తిః కింనస్యాత్।గోమయాదిషు గుప్తజీవత్వమీశ్వరేణస్థాపి తత్త్వాత్సర్వసహాయసంపన్న మహారాజస్యాప్యనపేక్షితాధివ్యాధిజరామరణదరిద్రత్వాదిప్రాప్తిరదర్శనాత్ జీవానాంజన్మాంతరకృతపుణ్యాపుణ్యకర్మానుసారేణప్రభువత్ఫలప్రదాయకేశ్వరోస్తీతినిశ్చీయతే॥జడాపూర్వఫలస్య-జీవకృతపుణ్యాపుణ్యకర్మానుకూలఫలదాతృత్వాయోగాత్-జారచోరాదికర్మణామేవ।తత్తత్కర్మానుసారేణఫలదాతృత్వాదర్శనాచ్చధర్మమీమాంసావాదోప్యవిచారితరమణీయః।ఏతేసకపిలకాణాదాదిజడజగత్కారణవాదోపినిరస్తః॥శ్రు॥అసద్వాఇదమగ్రఆసీదితిశ్రుతావసచ్ఛబ్దేనసూక్ష్మత్వముపదిష్టంనోచేత్తతోవైసదజాయతఇత్యుత్తరవాక్యవిరోధోదుర్నివారః।అత్రాసచ్ఛబ్దేన-ఖపుష్పశశశృంగాదివచ్ఛూన్యత్వాంగీకారే- వంధ్యాపుత్రేణ- సత్పురుషోత్పత్తిః కింనస్యాత్। అతంపూర్వోక్తంయుక్తంఅసదితిచేన్న-ప్రతిషేధమాత్రత్వాదిసూత్రే—బాదరాయణేనైతదర్థోబహుధాప్రపంచితః ❀❀ కించ- సంశయప్రయోజనసద్భావాత్।వేదాగమోభయవేదాంతప్రతిపాదితస్వాభావికానంతశక్తివిశిష్టజగదుభయకారణపశుపాశనియామకసకళనిష్కళస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకాశకసత్యజ్ఞానానతకల్యాగుణవిభవాశ్రయత్వంబ్రహ్మత్వం❀అనాదిస్వాభావికమాయాపాశబద్ధఘోరాపారనిస్సారసంసారవ్యాపారతాపత్రయానలదందహ్యమాననానాశరీరప్రవేశనిర్గమనవర్ణాశ్రమాభిమానవిశిష్టకామక్రోధాద్యనుస్యూతసుఖదుఃఖాశ్రయత్వం।జీవత్వం।పరస్పరవిరుద్ధస్వభావయోరజన్యయోరవినాశిస్వభావయోరేతయోస్తత్త్వమసి అహంబ్రహ్మాస్మి బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతీత్యాదిభిరభేదవ్యపదేశాత్సందేహః।బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వేపరిచ్ఛేద్యత్వమితియదుక్తంతదయుక్తం॥ఘటవత్పరిచ్ఛేద్యత్వాభావేపి నేతి నేతి।అస్థూలమనణ్వమదీర్ఘమిత్యాదివ్యావర్తకలక్షణేనపరిచ్ఛేదయోగ్యత్వాల్లక్ష్యవిషయత్వాల్లక్షణపరిచ్ఛేదస్యతదలక్షణసజాతీయవిజాతీయస్థూలసూక్ష్మప్రపంచవ్యావృత్త్యాబ్రహ్మవేదాంతవాక్యైర్నిరూప్యతే।తస్మాత్తద్విచారోయుక్తః।శ్రు।బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం।జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతి॥ఈశంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి।ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః।శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య।క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మనావీశతేదేవఏకః।తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయస్యాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిః।తమఃక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుఃప్రసాదాన్మహిమానమీశం।జ్ఞాత్వాదేవంముచ్యతేసర్వపాశైరిత్యాదిష్వద్వితీయపరశివబ్రహ్మజ్ఞానేనస్వాభావికమలత్రయాత్మకమాయాపాశదుఃఖనివృత్తిపూర్వకపరమపురుషార్థపరశివతత్త్వప్రాప్తిదర్శనాత్ప్రయోజనం॥భ్రమకీటలోహరసాదిషుస్వాభావికభేదనివృత్తిదర్శనాత్।తత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతిషుముఖ్యార్థబాధాభావాన్నగౌణార్థలక్షణార్థస్వీకారః।శ్రు। యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఅస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ।తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమిత్యాదిశ్రుతావసందిగ్ధతయాప్రాప్యప్రాపకతోపిదేశాత్।నచైతచ్ఛ్రుతేరుపచరితార్థత్వంఉపక్ర

మాంధీషడ్విధలింగ తాత్పర్యసహకృతానేకశ్రుతీనాముపచరితార్థత్వస్యావక్తుమయోగ్యత్వాత్॥ ముఖ్యార్థపరిత్యాగే ఈక్షత్యధికరణవిరోధః। న చాధ్యాసానుపపత్త్యా సర్వోక్తప్రసంగః। తద్విధాయకప్రాతృక్షికశ్రుత్యదర్శనాత్। ఆహ మజ్ఞ ఇత్యనుభవస్య శరీరేంద్రియాదివిశిష్టమాయాపాశబద్ధజీవలక్షణత్వాత్।నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మణస్తద్భిన్నమాయోపాధిత్వం కథముపపద్యతే యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితి।ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు తస్య। సర్వజ్ఞత్వప్రజ్ఞానత్వాదిధర్మోపదేశాన్న జీవవదజ్ఞత్వాదిధర్మత్వప్రసంగః॥తస్యావిద్యాంగీకారే-బ్రహ్మత్వభంగప్రసంగః॥ తస్యావిద్యాసత్త్వే అవిద్యైవమానమితి చేదన్యోన్యాశ్రయదోషః। కించ అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్ర ఇతి శ్రుతౌ-తస్య-మనఃప్రాణసంబంధాదర్శనాత్తద్విహీనస్యభ్రమః కథముపపద్యతే కించ జీవవత్తస్యాజ్ఞత్వస్వీకారే తదజ్ఞాననివర్తకబ్రహ్మాంతరమవశ్యమంగీకర్తవ్యం తథా చేదనవస్థాప్రసంగః॥బ్రహ్మణస్స్వస్వరూపజ్ఞానతిరోధానాజ్ఞానమస్తి చేత్తస్యాస్తతోధికత్వేన మిథ్యాత్వం నోపదిశ్యతే॥శ్రు ॥ ధ్యాత్వాముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్। తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతి బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదిశ్రుతిషు తస్య తమఃపరత్వం తజ్జ్ఞానేన జీవానాంముక్తిహేతుత్వంచోపదేశాన్న తదుక్తం। శుక్తిరజితవత్తస్య జీవత్వంభ్రాంతిమాత్రమితి చేన్న సర్వత్ర పదార్థచతుష్టయసద్భావే భ్రాంతిస్సంభవతి అత్ర బ్రహ్మేతరవస్త్వభావాన్న భ్రాంత్యుపపత్తిః।వస్త్వంతరాంగీకారే హ్యద్వైతహానిః అనంగీకారే భ్రాంత్యనుపపత్తిః నస్వప్నవత్ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వం అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిదర్శనాత్ విధినిషేధవిధాయకశాస్త్రాచార్యోపదేశాదికర్తవ్యాయోగేన బుద్ధమతప్రవేశాచ్చ నాభావ ఉపలబ్ధేః వైధర్మ్యాచ్చ న స్వప్నాదివదితి ద్వితీయాధ్యాయే స్వప్నేంద్రజాలవత్ప్రపంచమిథ్యాత్వవాదో బహుధా నిరస్తః॥శ్లో॥అసత్యమప్రతిష్ఠంతే జగదాహురనీశ్వరాః।అపరస్పరసంభూతంకిమన్యత్కామహైతుకమితి కృష్ణగీతాసు చ ఏతన్మతం బహుధా నిరస్తం॥వుత॥ లక్షణప్రమాణాదీనాహీ వస్తుసిద్ధిరితి న్యాయేన తన్నిర్విశేషబ్రహ్మసత్త్వే కిం మానం శ్రుతిరస్తి చేత్తస్యాః జగదంతపాతిత్వేన తత్ప్రతిపాద్యబ్రహ్మణోపి మిథ్యాత్వం స్యాత్ వేదసత్యత్వాంగీకారే అద్వైతహానిః।అసత్యత్వే బ్రహ్మసత్త్వే సత్ప్రమాణాంతరాభావాద్వంధ్యాపుత్రాదివద్బ్రహ్మణోపి మిథ్యాత్వం స్యాత్ కించ అధ్యాసానంగీకారే ముక్తేర్బాధకాభావాత్ తత్స్వీకారే స్వాభావికత్వేన సర్వశ్రుతీనాం సమన్వయాయోగాత్ న చాధ్యాసాయామవిద్యైవమానం స్వప్రకాశత్వభంగప్రసంగాత్ న చావిద్యావిశిష్టం చైతన్యమితి వాచ్యం అన్యోన్యాశ్రయప్రసంగాత్॥జీవానాంమనుష్యోహమిత్యాదిభ్రమప్రత్యయస్యాపి పరమేశ్వరాధీనత్వాత్ ఏష ఏవ సాధు కర్మ కారయతీత్యాదిశ్రుతిషు సర్వకర్మకారయిత్రుత్వపరమేశ్వరస్యైవోపదేశాత్

శ్లో॥ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి।భ్రామయంత్సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయేతి కృష్ణగీతాయాం తథైవోపదేశాత్॥శ్రు॥వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవ సత్యమితి శ్రుతావపవాదదర్శనాదధ్యాసాగ్రాహ్యేతి చేన్న వాచారంభణశ్రుతీనాంశివోపాదానత్వాత్ప్రపంచస్య తత్తాదాత్మ్యబోధకత్వం విధీయతే న చ మిథ్యాత్వం।శ్లో॥ వాచారంభణవాక్యానాం తదనన్యత్వబోధనాత్ న మిథ్యాత్వాయ కల్పంతే జగతశ్శివరూపత ఇతి స్మృతేశ్చ॥అత ఏవ భగవతా వ్యాసేన జగన్మిథ్యాత్వవారణాయ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతి సూత్రేణ తజ్జన్యప్రపంచస్య తత్స్వరూపత్వం నిర్దిష్టం॥ఆధ్యారోపస్తు తస్య తదన్యస్యావానాద్యః।బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాదిశూన్యత్వాత్ న ద్వితీయః॥శ్రు॥సదేవ సౌమ్యేదమగ్రఆసీదిత్యాదౌ సృష్టేః ప్రాక్ ద్వితీయవస్తునిషేధదర్శనాత్ తదన్యస్వీకారే శుద్ధాద్వైతభంగప్రసంగాచ్చ తమఃప్రకాశవద్విరోధాభావాద్భేదాభేదోయుక్తః ద్వైతాద్వైతాత్మకశరీరశారీరపరమాత్మనాం తాదాత్మ్యాభావే వ్యవహారాయోగాత్ అద్వైతినామధ్యాసాసంభవాత్ సచ బ్రహ్మజ్ఞానపర్యంతమేవ ప్రపంచస్య సత్యత్వం తదూర్ధ్వమపి శుక్తిరూప్యాదివద్ద్వైతకర్మద్యోతనాత్ న చైకపక్షో యుక్తః అభేదస్వీకారే ద్వాసుపర్ణేత్యాది భేదశ్రుతివిరోధః భేదస్వీకారే తత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతివిరోధః॥ ద్వైతాద్వైతస్యైవ । స్వాభావికత్వేన సర్వశ్రుతిసమన్వయాత్॥ శ్రుతిసంకోచేమానాభావాత్। యత్కించిచ్ఛ్రుతిప్రామాణ్యాంగీకారే బౌద్ధాదివద్వేదబాహ్యప్రసంగాత్ యతోవేత్యాదినా ద్వైతాద్వైతాత్మకబ్రహ్మప్రపంచయోః కారణకార్యత్వదర్శనాత్। ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్య ఇత్యాదిసూత్రత్రయేణ భేదాదిమతత్రయమేవాత్ర వివక్షితత్వాత్। ఉభయవ్యపదేశాత్త్వహికుండలవదితి సూత్రేణ భేదాభేదస్యైవ అవిరోధిత్వేన నిర్దిష్టత్వాత్॥ భేదాభేదస్తథా భేదో భేదమేవ మతాస్త్రయ ఇతి సూతసంహితాయాం శంకరశ్చిద్బ్రూతే సకలమపరస్త్వధ్రువమిదం।పరోద్రవ్యాద్రవ్య ఇతి మహామ్నాస్తవే చ భేదాదిమతత్రయమేవాత్ర నిర్దేశాచ్చ యతో వాచో నివర్తంతే ఇత్యాదిశ్రుతీనాం గురుకటాక్షరహితప్రాకృతజీవపరత్వం నో చేదానందం బ్రహ్మణో విద్వాన్నబిభేతి కుతశ్చనేతి తుర్యవాక్యవిరోధః।తస్మాత్ సాత్మ్యజాపనపరత్వం వా అన్యథా బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీత్యాది బ్రహ్మానుభవవిధాయకబహుశ్రుతివిరోధశ్చ కించ నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతం నైపాత రేణమతిరాపనేయా తంత్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి శాస్త్రయోనిత్వాదితి ఆత్మాదిసూత్రైశ్చ బ్రహ్మణో మానాంతరనిషేధదర్శనాచ్చ సర్వశ్రుతిసమన్విత భేదాభేదబ్రహ్మమీమాంసారంభోయుక్తః *అత్రాథశబ్దేనానంతర్యార్థో వివక్షితః। అథ సన్ధ్యానుశాసనమథ యోగానుశాసనమథైష జ్యోతిరథైష విశ్వజ్యోతిరిత్యాదావివ- అథశబ్దస్యానాధికారార్థః జిజ్ఞాసాయా అనాధికారిత్వం జిజ్ఞాసాపదస్య- విచారలక్షకత్వాత్।వి

చారత్వ ప్రవృత్తికరణత్వం। వక్ష్యమాణత్వే నాధికృతత్వ సంభవాదితిచేన్న। ఆనంతర్యా భిధానముఖేనవిధ్యపేక్షి తాధికారివిశే షసమర్పకత్వేనసార్థకత్వంవ్యాచక్షతే। తదనపేక్షితాధికారార్థకత్వస్యా యోగాత్‌అథశబ్దానుశాసనమిత్యా ద్యుక్తేర్వృద్ధిమూలకత్వా దివత్కార్యాపేక్షితత్వం।మంగళస్యజిజ్ఞాసాయామన్వయాసంభవాన్నమంగళార్థః। పూర్వాచార్యానుచారస్థాపనార్థంవా భావాద్యాదికార్యాపేక్షితత్వం।మంగళస్యజిజ్ఞాసాయామన్వయాసంభవాన్నమంగళార్థః। పూర్వాచార్యానుచారస్థాపనార్థంవ ణత్వేనమాత్రేణమంగళార్థకత్వం॥ఓంకారశ్చాథశబ్దశ్చ ద్వావేతౌబ్రహ్మణఃపురా।కంఠంభిత్వావినిర్యాతౌతస్మాన్మాంగలికావుభౌ విశిష్ట[illegible]:॥ఆనాదిత్వేనపక్షేణవన్నపక్షాంతరః।పూర్వమేకస్యాప్యకృతత్వాత్।అదీక్షితస్యమలత్రయవిధ్వంసాభావాన్నసాధనచతుష్ట య సంపత్త్యానంతర్యం।నధర్మజిజ్ఞాసానంతర్యం।ధర్మబ్రహ్మశాస్త్రయోఃకర్తృకర్మఫలభేదస్యపదేశాత్।ప్రాకృతక్రియాత్మకధర్మపరి ష్టయానంతర్యం।నధర్మజిజ్ఞాసానంతర్యం।ధర్మబ్రహ్మ[illegible]యోః[illegible]చిత్పూర్వవృత్తిత్వంనియమవిధి విషయకపూర్వత్రంతస్య-సిద్ధబ్రహ్మప్రతిపాదకత్వాసంభవాచ్చనచానియతభోజనగమనాదివత్కించిత్పూర్వవృత్తిత్వంనియమవిధి ప్రాప్య।యత్పూర్వవృత్తిత్వంనియమనియతప్రయోజకతయాముముక్షూణాంమలత్రయవిధ్వంసనే-విధీయతే।తత్పూర్వవృత్తిత్వంబ్ర హ్మవిచారశాస్త్రస్యేతినిర్ణీయతే॥అతోఽస్యవిషయప్రశ్నాయతే।తైత్తిరీయశాఖాయాం-బ్రహ్మమేదకామస్యతత్ప్రాప్తిసాధనంకిమిత్యా కాంక్షాయామాహ॥యశ్ఛందసామితి॥యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపశ్ఛందోభ్యోఽధ్యమృతాత్సంబభూవ-సమేంద్రోమేధయాస్పృ

ణోతు।అమృతస్యదేవధారణోభూయాసం।శరీరంమేవిచర్షణం।జిహ్వామేమధుమత్తమా-కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం-బ్రహ్మణఃకోశో సిమేధయాపిహితః। శ్రుతంమేగోపాయేతి॥ * అస్యార్థ।యశ్ఛందసామృషభః। సర్వవిద్యాప్రభుః। ఈశానస్సర్వవిద్యానామి తిశ్రుతేః। విశ్వరూపః।ప్రపంచవపుః। సర్వోహ్యేషరుద్రఇతిశ్రుతేః।యశ్ఛందోభ్యః- అమ్నాయేభ్యః। అమృతాదధిసంబభూవ। వేదోపనిషదాగమాదీనామమృతరూపపరత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యఇత్యర్థః। వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః।సఇంద్రః। పరమైశ్వర్యశాలీ-శివః। మాముం- మేధయా- ప్రజ్ఞయాస్పృణోతు।ప్రీణయతు-బలయతువా- తద్విజ్ఞానార్థం।[illegible]ప్రార్థ్యతే అమృతస్య- మోక్ష యు- దేవధారణః। దేవస్య- లింగరూపశివస్యధారణం। యస్య- మమసోఽహం దేవధారణః।భూయాసం- భవేయం- చిద్భక్తిప్రకటీ కృతపరశివేష్టలింగధారీభూయాసమిత్యర్థః। అతః। మేశరీరం-విచర్షణం।కిల్బిషరహితంభూయాదిత్యర్థః। జిహ్వామేమధుమత్తమా మధురభాషిణీభూయాదితి[illegible]కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం[illegible]శ్రోత్రాభ్యాం[illegible]జ్ఞానయోగ్యకార్యకారణసంఘాతోభూ యాసమిత్యర్థః।తస్మై ప్రాచతదర్థమేవప్రార్థ్యతే।బ్రహ్మణస్సదస్యకోశోఽసిఅసేరివోపలబ్ధ్యధిష్ఠానమిత్యర్థః।మేధయాలౌకికప్రజ్ఞయాఆ చ్ఛాదితః।సామాన్యప్రజ్ఞయాఅవిదితస్త్వమిత్యర్థః।నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతంనైషాతర్కేణమతిరాపనేయేతిశ్రుతేః।శ్రుతంశ్రవణ పూర్వకంభక్తిజ్ఞానాదికంమమగోపాయరక్షతత్ప్రాప్తస్యవిస్మరణాదికంకుర్వితిభావః॥ * దేవధారణోభూయాసమిత్యత్రబాహ్యలింగ ధారణమంతర్లింగధారణంప్రణవధారణంవేతిసందేహః।త్వందేవానాంపరమంచదైవతం। తస్మాద్దేవశ్శివస్స్మృతః।దేవ్యాయుతం దేవ తనుంయువానమిత్యాదౌదేవశబ్దస్యపరశివపరత్వేనబహుశఃప్రయోగదర్శనాత్। అన్యదేవధారణకర్తృత్వవిధాయకశాస్త్రాదర్శ నాచ్చధారాభావాచ్చ।ధారణశబ్దస్యకర్తృత్వబోధకత్వేన-దేవంధరతీత్యర్థేసిద్ధేసతి-యస్మాదమృతస్యముక్త్యర్థందేవధారణోభూ యాసం।తస్మాన్మాంమేధయాసంయోజయత్విత్యాదినాలింగధారణప్రతీతేః॥భూయాసమిత్యత్రలిఙ్‌పిసతేవనవిధ్యర్థోపపత్తేశ్చ।బ్ర హ్మమేధాకామస్య-లింగధారణావశ్యకత్వంప్రతీయతే।యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపఇత్యాదినాప్రణవపరత్వమపిసూచితం।యో వేదాదౌస్వరఃప్రోక్తఇత్యనేనతస్యైవఛందోవృషభత్వం।ఓంతత్సర్వమిత్యాదినావిశ్వరూపతాద్యధికంబ్రహ్మణఃకోశోఽసీత్యత్రపరబ్ర హ్మాధిష్ఠానత్వంచతస్యైవోపపన్నత్వాత్।అంతర్ధారణవిధాయకపరత్వమపిసూచితంయమాద్యష్టాంగయోగేషువైదికానామంతర్ధార ణస్యవిధేయత్వాచ్చేతి॥ * పూర్వపక్షస్తు * విశ్వరూపఇతిబ్రహ్మలింగస్యనిరుపపదబ్రహ్మపదస్యచపరిచ్ఛిన్నలింగపరత్వాయోగాత్।దేవధా రణఇత్యత్రదేవఇతిపదచ్ఛేదాభోవేగోపాయేత్యనవ్యయసాన్యసంభవాత్।భూయాసమిత్యత్రఆశీర్లింక్త్వేనవిధ్యర్థాసంభవాత్। లింగినంప్రత్యంధృష్టేత్యాదినాబాహ్యలింగధారణస్యనిషిద్ధత్వాత్।లింగమధ్యేజగత్సర్వం।తత్రాపిదేవ్వంతర్మనసోలింగమాహుః। జ్యోతిర్లింగంభ్రూవోర్మధ్యేనిత్యంధ్యాయేత్సదాయతిః। లింగంబ్రహ్మైవకేవలమిత్యథర్వణసామరుద్రహంసకైవల్యాదిషు।శివస్యప రబ్రహ్మణఃలింగరూపతోవ్యపదేశాత్తైత్తిరీయకైవల్యకఠవల్ల్యాదిషు-దహరంవిపాపంపరవేశ్మభూతం।హృత్పుండరీకంవిరజంవిశు ద్ధమిత్యాదినాంతర్లింగధారణస్యైవసిద్ధత్వాత్।శాఖాంతరేష్వపిబాహ్యలింగధారణాదర్శనాత్।అత।విశ్వాధికోరుద్రోమహ ర్షిః।త్వందేవేషుబ్రాహ్మణఃత్వందేవానాంబ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుఃక్షత్రియాణామధిపతిరిత్యాదిశ్రుతిష్వద్వితీయస్యశివస్యవిశ్వాధి కత్వబ్రాహ్మణత్వబ్రాహ్మణాధిపతిత్వదర్శనాత్తత్ప్రణీతకామికాదివాతులాంతాద్యాగమవిరుద్ధమనాదిస్మృతిపురాణానాం మహాభారతాదీనాంచ యజుర్వేదపస్తాపస్తంబసూత్రకర్తృభిరనఉపాశ్రిత్య తేషామనుదానాత్ఋషీన్ప్ర; పురలసనిర్ణయాదరభయ సోఽప్రవిష్టరంప్రవిశ్య-అహమేవపశూనామధిపతిరసానీత్యాదినా-బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవానాంపశుత్వంశివస్యపశుపతిత్వం।తేషాంశివ లింగధారణంకర్తుమశక్యత్వాత్తైవలాంధనధారణంశ్రవణాత్।లోకే।ఆరాధ్యారాధకప్రభుభృత్యయోస్తదాదర్శనాత్-సర్వలింగింస్థా పయతీత్యాదిభిశ్చబాహ్యలింగధారణస్యవిధేయత్వదర్శనాత్॥ రాగద్వేషాదిపాశబద్ధానాంపశుభావమాపన్నానాంముముక్షూ ణాంభక్తానామస్మాకంపశూనాంఘనార్త్మకీపరశివేష్టలింగధారణంకిముపక్తవ్యమితిచేన్న।శివోక్తకామికాద్యాగమానాంయావజ్జీవలిం

లింగధారణవిధాయకత్వాన్నసత్కర్మణికర్మాంతరారంభ ఇతిన్యాయేననిత్యోపాసనాదిపౌండరీకాంతశ్రౌతస్మార్తకర్మణాంనిరపకా
శత్వాత్। దీక్షితస్య-సూతకాదినిషేధదర్శనేనసాపిండ్యాద్యుత్తరకర్మణాంవైయర్థ్యప్రసంగాత్। శైవదీక్షానంతరంజీవత్వప్రేతత్వ
భావేనస్వజాత్యాశ్రమధర్మాణాంప్రయోజనాభావాత్నకుర్యాన్నిష్ఫలంకర్మేతిన్యాయేనవిధినిషేధనిరపకాశేనవేదబాహ్యమతప్రవే
శాత్। వశిష్ఠాదిబ్రహ్మనిష్ఠానాంముక్తాత్మనామపి- జ్యోతిష్టోమాదిసర్వకర్మారంభకత్వశ్రవణాత్। యద్వైకించమనసావదత్తద్భేషజమి
త్యాదిశ్రుతౌ। మన్వాదిస్మృతీనామౌషధవద్విధేయత్వదర్శనాత్। బ్రహ్మాదీనాంలింగధారణదీక్షావిధాయకశ్రుతిస్మృత్యాగమపురా
ణోపబృంహణాభావాత్। శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీతికైవల్యే-శ్రద్ధాభక్త్యుపచ్ఛిన్నధ్యానయోగస్యైవమోక్షాంగత్వోప
దేశాత్। అన్యత్ర।తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేయనాయ। జ్ఞానాదేవతుకైవల్యంనాన్యఃపంథావిముక్త
యేత్యాదిషు। మోక్షస్యజ్ఞానహేతుత్వోపదేశాత్। ఐశ్వర్యమీశ్వరాదిచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదిత్యాదినాజనార్దనస్యైవమోక్షప్ర
దాయకత్వశ్రవణాత్సర్వలింగిస్థాపయతీత్యత్రలడంతత్వేనవిధ్యభావాత్అనేకవిధానవాక్యభేదదోషాచ్చ॥ స్థాపయతీతిధాత్వర్థేన
స్థావరలింగస్థాపనపరత్వద్యోతనాత్। తచ్చలింగపాణినాఅభిమంత్రితంపాణిమంత్రమితవ్యర్థలాచ్చ। నిర్మలాంతఃకరణస్యబాహ్యక
ర్మాచరణేప్రయోజనాభావాత్। రాజనిష్ఠశ్వేతఛత్రాదిలాంఛనానాంభృత్యేష్వదర్శనాత్। పరమేశ్వరనిష్ఠగరళభక్షణభుజగభూష
ణాదిధర్మాణాంభయహేతుత్వాద్ధస్తుమశక్యత్వాచ్చలింగాచరణస్యానాచారత్వాపి। నిఖిలవైదికశిష్టాచారాభావాత్సగుణోపాసన
స్య-నిర్గుణసాక్షిచైతన్యప్రాపకత్వాభావాత్। కామికాదీనామాలయోత్సవప్రతిష్ఠాంశేషేష్వప్రమాణత్వాత్।ప్రాత్యక్షికశ్రుతిస్మృ
త్యాచారవిరుద్ధలింగధారణస్య-స్మృత్యనవకాశన్యాయేనసాంఖ్యస్మృతివన్నవిధేయత్వమితిచేద్బ్రూమః-లింగధారణరాద్ధాంతస్తు
ప్రాత్యక్షికశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణేతిహాసవిహితత్వేనలింగధారణస్యఅగ్నిహోత్రాదివద్వైదికత్వంసిద్ధం। స్మార్తదీక్షానంతరంబ్ర
హ్మజిజ్ఞాసావిధీయతేయశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపఇత్యస్యశివస్యభక్త్యోపాసనార్థంపరిచ్ఛిన్నత్వం।యదుక్తంనారాయణేనిధనపత
యేనమఇత్యాదినాలింగస్యసర్వాత్మకత్వముక్త్వాసర్వలింగింస్థాపయతీత్యనేనతస్యైవపరిచ్ఛిన్నలింగధారణవిధాయకత్వదర్శనా
త్సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయఃసర్వవ్యాపీచభగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః।ప్రాంచోహంప్రత్యంచోహమిత్యశ్వేతా
శ్వతరాథర్వశిరః ప్రభృతిషుతథాశ్రవణాచ్చ। తత్పరిణేష్వంతర్మనసోలింగమాహుః।లింగేసుషుప్తిః- లింగంబ్రహ్మసనాతనమిత్యాదిక
తల్లింగపురాణాదిషు- నిరుపదబ్రహ్మపదస్య- పరస్తకరపాణిశబ్దవల్లింగపర్యాయత్వేనసిద్ధత్వాత్। ఉపరిపదవిభాగే
అపఠితాధికరణన్యాయేన- సన్నిధికృతధారణశబ్దాన్వయపరిత్యజ్య- వ్యవహితగోపాధేయత్వశ్రాంతాన్వయయోగాత్। బ్రహ్మణః
కోశోసీతిసన్నిహితబ్రహ్మపదస్యైవవిభక్తిపరిణామేనాన్వయసంభవాత్। ధారణశబ్దస్యసంయోగార్థకత్వేన- అప్రతిపదవాచ్య
మోక్షస్యఅప్యదాయోగాత్। లింగాంగసంగినోవతపునర్జన్మనవిద్యతేయుగాద్యానసిద్ధిస్యాత్తత్తోమోక్షమపి...
హితావచనేనతస్యైవమోక్షోపదేశాత్శరీరంమేవిచర్షణమిత్యాదినా బాహ్యపదార్థవిశేషఫలవిధానాత్। అత్యాశ్రమస్థస్సకలేం
ద్రియాణీతి-అత్యాశ్రమీసర్వదాసకృద్వాజపేత్రివ్రతమేతత్పాశుపతంపశుపాశవిమోక్షాయవ్రతమేతచ్ఛాంభవంతత్సమాచరేన్ముము
క్షుర్నపునర్భవాయతేషామేతేషాంబ్రహ్మవిదాంవరతస్యైతేకథితాహ్యర్థాఃప్రకాశంతేమహాత్మనఇతికైవల్యాథర్వశిరఃకాలాగ్నిరుద్ర
ముండకాదిషుపాశుపతవ్రతస్యైవబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వోపదేశాత్లింగధారణదీక్షితస్యైవబ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వంసిద్ధం।తేనకైవ
ల్యశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సులింగధారణవిధాయకవాక్యాదర్శనాత్పాశుపతవ్రతస్యభస్మధారణపరత్వమేవేతిచేన్నపాశుపతదీక్షి
తస్యైవలింగినస్తదంగత్వేనభస్మధారణవిధాయకత్వోపదేశాత్లింగాంగసంగినాంచైవపునర్జన్మనవిద్యతే।పశుపాశుపతోయోగః పశు
పాశనివృత్తయే। సర్వవేదాంతసారోయమత్యాశ్రమఇతిశ్రుతిః। పరబ్రహ్మాభిదంలింగంపశుపాశవిమోచకం- యోధారయేత్సదా
త్యాసపాశుపతఉచ్యతే। శరీరత్రితయేభక్త్యాలింగంపరశివాత్మకం। యోధృత్వాపిచిరేద్భూమౌసపాశుపతఉచ్యతే। లింగంధృత్వో
భావేత్క్షేత్రమంగసంయోగఆశ్రయః। తస్మాల్లింగాంగసంయుక్తోయోపిసోత్యాశ్రమీభవేత్బ్రహ్మచారీగృహస్థోవావానప్రస్థోయతి
స్తువా। యస్తులింగాంగసంయుక్తస్సఏవాత్యాశ్రమీభవేదిత్యాదిష్వైలింగకూర్మపురాణేషు। పాశుపతాత్యాశ్రమిశబ్దయో
ర్లింగధారిపర్యాయత్వేననిర్దేశాత్తత్పరత్వమేవేతిసిద్ధం॥కించ॥సామజైగిషీయశాఖాయాంగదానందోపనిషది।అంతర్ధారణేశక్తో
వాహ్యాశక్తోవాద్విజోత్తమః।సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైవంలింగమురస్థలే। ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవంవేదాంతవిదోవదంతి॥ అ
థర్వణేఐశ్వర్యశాఖాయాం- యోవామహాస్తార్చితలింగమేకంపరాత్పరంధారయతేసతతంవిప్రః క్షత్రియోవా। తస్యైవలభ్యః ప
రమేశ్వరోసౌనిరంజనంపరమంసామ్యముపైతిదివ్యమిత్యాదిశ్రుతిషు- పరమేశ్వరధ్యానధారణమేవముముక్షూణాంవిధేయమిత్రా
యతేరుద్రాద్యావేచ॥ అథ్యావోచదధివక్తాప్రథమోదైవ్యోభిషగిత్యనేనపరశివస్య వజననమరణప్రవాహసంసారరోగనివారక
త్వంసూచితం।అతఏవవేదపురుషేణాపిలింగధారణేనైవపశుపాశవిమోచకత్వంఋగ్యజుస్సామాదిషూపదిశ్యతే।ఋగ్వేదేశాఖ అ
యంమేహస్తోభగవానయంమేభగవత్తరః। అయంమేవిశ్వభేషజోయంశివాభిమర్శనః, అయంమాతా- అయంపితా- అయంజీవా
తురాగమత్। ఇదంతవప్రసర్పణం।సుబంధవేహినిరీహిత్వేనవేదపురుషస్యపాణిలింగధారణంనిర్దిష్టం।శివాభిమర్శనఇత్యత్రస్థావరం

లింగస్పర్శ ఇతి చేత్ - శివమభితస్సర్వదా స్పృశతీతి తత్యర్థలాభాత్సార్వకాలిక స్పర్శానవ్యథానుపపత్త్యా నాన్యార్థో యుక్తః మేతదేవ వాతూలే శ్రూయతే। ధారయేద్యస్తు హస్తేన లింగాకారం శివం సదా। తస్య హస్తస్థితం విద్ధి మత్పదం సంపదాం పదమితి అగ్న్యావధినా ఆయః పిండస్య - తన్నిష్ఠ దాహకత్వ ప్రకాశకత్వోపదేశవత్తు లింగధారణేన తత్పరస్య భగవతస్త్వ విశ్వభేషజత్వాది పరమేశ్వర ధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే॥ తథా కామికే అయం మే హస్తో భగవానితి మంత్రేణ సర్వదా పాణిలింగధృతి ర్వేదపురుషాణాం సమీరితా* యజుర్వేదే* యాతే రుద్ర శివా తనూరఘోరా పాపకాశినీ తయానస్తనువా శంతమయా గిరిశంతాభిచాకశీహీతి ॥ త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం। ఉర్వారుకమివ బంధనాన్మృత్యోర్ముక్షీయ మామృతాదితి॥ యజుర్వేద ప్రథమాష్టక చరమ ప్రశ్నే చ। సోమారుద్రా యువమేతాన్యస్మే విశ్వా తనూషు భేషజాని ధత్తం - అవస్యతం ముంచతం తన్నో అస్తు తనూషు బద్ధం కృతమేనో అస్మత్। ఇత్యాదిమంత్రాణాముపబృంహణం శ్రూయతే। లింగే ॥ శ్లో ॥ యాతే శివా తనూ రుద్ర లింగం మంగళదాయకం। లింగం శివా తనుః ప్రోక్తా మూర్తిర్ఘోరా తను స్మృతా అపాపేషు చ భక్తేషు - తయోర్మధ్యే శివా తనుః। కాశతే సర మేశస్య శిష్టాస్తే లింగధారిణః। తయా శంతమయా సౌఖ్యకారిణ్యా లింగరూపయా। అభిచాకశీహీ తనువా గిరిశంతాభిరక్షమాం। త్రియంబకం విరూపాక్షం లింగం బ్రహ్మ సనాతనం। యజామహే ధారయామ స్సుగంధిం పుష్టివర్ధనం ఉర్వారుకం యథా బంధాన్మృత్యోర్ముక్షీయ మామృతాత్। ప్రథమాష్టే యజుర్వేదే ప్రశ్నే చరమ సాక్షికే లింగధారణమాఖ్యాతం వేదపుంసాం మహాత్మనాం సోమారుద్రా యువామేతాన్యస్మే అస్మభ్యమేవహి విశ్వాని భేషజానీష్ట ప్రాణభావాత్మకాని చ తనూషు దేహ శ్రితయే బద్ధం మాయామయాత్మకం। కృతం యదేనో దురితం మనోవాక్కాయ కర్మజం॥ తదస్మదస్మత్తస్తూర్ణం ముఖ్యతో వశ్యతం యువాం ముంచతం కృపయా సద్యః క్షిప్రం మోచయతమీశ్వరౌ॥ సోమారుద్రౌ। సోమారుద్రౌ - దేవతా ద్వంద్వే చేతి పూర్వపదస్య దీర్ఘః। సుపాం సులుగిత్యాదినా ఆత్ప్రత్యయః। తత్రైవ పరమేశ్వరస్య మూర్తిద్వయం శ్రూయతే - రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి తస్మాత్ సోమరుద్ర శబ్దాభ్యాం ఘోరాఘోర మూర్తిద్వయముక్తం। యువం - యువామిత్యర్థః। అస్మే - అస్మభ్యం - సుపాం సులుగిత్యాదినా సే ప్రత్యయః। విశ్వా - విశ్వేతి ఆబంతమేతత్। విశ్వానీత్యర్థః। ఏతాని - భేషజాని - భవరోగహరాణి - ఇష్టప్రాణభావభస్మరుద్రాక్షాదిసాక్షికాని। అస్మే - అస్మభ్యం తనూషు - శరీర శ్రితమే - ధత్తం - ధారయతం। నః। తనూషు బద్ధం। అనాద్యవిద్యావాసితం। అత ఏవ కృతం నః దురితం - యదస్తి - తత్ - అస్మత్ అస్మత్తః - యువాం - అవశ్యతం - ముఖ్యతః। ముంచతం। మోచయతం ॥ శ్రు॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమిత్యాదిష్వద్వితీయస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య - మూర్తిద్వయ ప్రతిపాదనాదత్ర సోమారుద్ర ఇతి మంత్రే తద్వ్యస్య భావత్వం నిరూపితం। ఉమయా సహితస్సోమః। పంచోపనిషన్మయ దివ్యమంగళ విగ్రహః। రుదం భక్త సంసార దుఃఖం ద్రావయతీతి రుద్రః। యువామేతావు భౌ అస్మచ్ఛరీరే కేశాంగుష్టాదిలింగస్వరూపాణి ధారయిత్వా స్మచ్ఛరీరావచ్ఛిన్న మలత్రయాత్మక కల్మిషం నాశం కురుతమిత్యర్థః। విశ్వే దేవం విముపావితవ్యం। శైవం లింగం సద్ధృతం సర్వవేదైః। తదాత్మనిష్ఠైర్ముని భిర్ముక్తికామైః కంఠే హస్తే చ మస్తకే వా భవతు ధార్యమితి సామవేదే చ। అత ఏవ భవభేషజాత్మక శివలింగధారణాదికం మహర్షీణామావశ్యకం ॥ *ఉక్తమేవ చిత్రం తే ఇతి ఋగ్వేదమంత్రస్య సిద్ధాంతశిఖామణౌ - రేణుకాచార్యేణ లింగధారణపరత్వేన నిర్దేశాత్। శ్లో॥ బ్రహ్మేతి లింగమాఖ్యాతం బ్రహ్మణః పరమేశ్వరః పవిత్రం తద్ధి వాఖ్యాతం తత్సంపర్కాత్తను శ్శుచిః। ఋగిత్యాహ పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పతే। తస్మాత్పవిత్రం తల్లింగం। ధార్యం శైవమనామయం అతస్తత్తనురజ్ఞో వై పశ్యమస్సంస్కారవర్జితః। దీక్షయా రహితస్సాక్షాన్నాప్నుయాత్పదముత్తమమితి - సంధ్యావందనాది వదకరణే ప్రత్యవాయ దర్శనాల్లింగధారణస్య నిత్యత్వం సిద్ధం॥ భక్తస్యైభిర్తోలింగంయావత్ప్రాణవిధారణం। శ్వపాకం సభక్షణం తావదన్నే నరచితం భవేత్॥ లింగస్య ధారణం యస్య స్థూలదేహస్య విద్యతే తద్దేహం శివ ఏవం జ్ఞేయం జీవత్యక్త శరీరవతీత స్మాత్ద్ధారణం ప్రోక్తం యావజ్జీవాగ్నిహోత్రవత్। యథా స్మశానగం కాష్ఠమనర్హం సర్వకర్మసు - తథా లింగవిహీనస్తు సర్వకర్మ బహిష్కృత ఇతి వాతూల సాంకాండల్లింగాద్యధిషు వకరణే ప్రత్యవాయత్వం దృశ్యతే* ----కించ। భూయాసమిత్యత్రాపి - మేధావీ భూయాసం - బ్రహ్మవర్చసీ భూయాసం - అహమేకః ప్రథమమాసమిత్యత్రైవ విధ్యర్థోపపత్తేః। దేవతాంతరధారణ విధాయక ప్రమాణాభావాచ్చ। దీక్షాకరణే - శరీరత్రయగతానాదిమలత్రయ ధ్వంసాభావాచ్చ। వైదికత్వం యథావహేస్సర్వ వేదప్రమాణతః। వేదవేదాంత సిద్ధత్వాద్వైదికం లింగధారణం। వేదవేదాంత శాస్త్రేషు పురాణేష్వాగమేషు చ। బ్రాహ్మణస్య సమాఖ్యాతం లింగధారణమిత్యారభ్య - వేదోక్తమేయజుర్వేదే తైత్తిరీయే విశేషతః। మోక్షార్థినాం ముక్తిహేతుర్లింగధారణమీర్యతే చ దోభ్యస్సర్వవేదేభ్యః హ్యుద్ధృతాత్సంపభావహీ। ఇంద్రస్తు పరమైశ్వర్యశాలీ సాంబస్త్రిలోచనః। మాం మేధయా ప్రజ్ఞయా చ స్పృణోతు ప్రీణయత్వధ అమృతస్య మోక్షలాభాయ సర్వదేహేషు సర్వదా దేవస్య లింగరూపస్య శివస్య పరమాత్మనః। ధారణం తత్పృత్యర్థ్య స్యదేవ ధారణమిష్యతే। తనూశ్చరీరం మే లోకే విచర్షణముత్పిపం। జిహ్వామే రసనా భూయాన్మధురాలాపశాలినీ కర్ణాభ్యాం శ్రోత్రియుగ్మే నభూరివ్యశ్రువమశ్రుహం। బ్రహ్మణః పార్వతీశస్య కోశో ధిష్ఠానమేవహి। అసేరివయదాలోకే ప్రజ్ఞయా మేధయావృతః। శ్రుతం తచ్ఛ్రవణాదీని మే గోపాయ ప్రమత్తత ఇత్యాదినా లింగ ఏతదుపబృంహణం శ్రవణాత్। బి భేత్యల్ప। శ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతి। ఇతి పాద్మపురా

భ్యాం వేదార్థముపబృంహయేణాత్। వేదార్థోఽయంస్వయంజ్ఞాత్వాత్రాజ్ఞానంభవేదపి। ఋషిభిర్నిశ్చితేతస్మిన్నాత్ర శంకాసాన్నృపః
త్మనామిత్యాదిస్మృతౌ। స్వతంత్రతయా వేదార్థనిరూపణనిషేధదర్శనాన్నాన్యార్థోఽయుక్తః॥ లింగినంచక్రిణందృష్ట్వేత్యాదినిషేధ
కస్మృతీనాంప్రాత్యక్షిక వేదమూలకత్వాభావాత్సాంఖ్యస్మృతివన్నవిధేయం।శ్రౌతవిధేర్బలీయస్త్వాత్। ఉదితేజుహోతి-అనుదితేజు
హోతీతివచనద్వయవిరోధే శాఖాంతరవిషయవన్మూలానుట్టంకితధూర్తస్మార్తమాయావాదికల్పితనిషేధవాక్యానాంగగనారవిందవ
త్ప్రమాణాంగీకారే- అవైదికతప్తలింగాదారివిషయత్వంగ్రాహ్యం॥ చక్రిపదసామానాధికరణ్యదర్శనాత్। శ్రౌతలింగవిషయత్వే।
లింగధార్యుత్తమాధికారివ్యవస్థాపకశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమాదీనాందత్తాంజలిప్రసక్త్యా వేదబాహ్యమతప్రవేశస్స్యాత్।శో॥ శ్రౌతా
శ్రౌతవిభేదేన ద్వివిధాలింగస్యధారణం।షడధ్వశుద్ధిలింగంతుశ్రౌతమిత్యభిధీయతే।అశ్రౌతంతప్తలింగాదిధారణంప్రోచ్యతే శివే-శ్రౌతా
నాంవీరశైవానాంవేదమార్గైకవర్తినాం।తప్తలింగపరిగ్రహే ప్రత్యవాయోమహాన్భవేదితిసిద్ధాంతాగమేతథాదర్శనాత్।యావజ్జీవా
గ్నిహోత్రదీక్షితస్యాపి తత్ర శ్రౌతయూపదీక్షావిరోధాభావవల్లింగధారణదీక్షాయాఅపినిత్యవిధిప్రాప్తత్వేన। నహికర్మణికర్మాంత
రారంభ ఇతినియమస్యపావకాశదీక్షావిషయత్వం శైవదీక్షాయాఅగ్నిష్టోమాదిదీక్షావత్ప్రయోగాపసర్గితాభావాత్తయాసహావి
రోధాభావాత్సముచ్చయోపపత్తేస్సవానాంజ్యోతిష్టోమాదిక్రత్వనుష్ఠానమావశ్యకమేవ। ఉభయోశ్శ్రౌతత్వాత్। నిషేధస్యప్రయో
గాపసర్గితయాయావజ్జీవనిషిద్ధదీక్షాంతరవిషయత్వాద్వా వైదికపాంచరాత్రాదిదీక్షానిషేధపరత్వేనోపపత్తిః। జాతాశౌచమృతాశౌ
చాదౌ। స్వకర్తృకయావజ్జీవాగ్నిహోత్రదీక్షితస్య- స్వనిత్యోపాసనాధికారవచ్ఛైవదీక్షితస్య- జాతాశౌచాదావపిలింగపూజా
మాత్రాధికారిత్వం। అతఏవనరస్యలింగినంస్థాపయన్నిత్యత్ర- పవిత్రశబ్దేనధృతలింగస్యసర్వకాలధారణపూజాధికారయోగ్యత్వంసూ
చితం॥ శైవమాహేశ్వరాణాంచ యస్యాగ్నిపరిగ్రహః బ్రహ్మచారియతీనాంచవనరీకేనాస్తిసూతకం లింగార్చనరతానాంసూతకంవార
జస్వలా। రవిరగ్నిర్యథావాయుః కోటికోటిగుణశ్శుచిః। జాతకేసూతకేవాపినత్యాజ్యంశివపూజనమిత్యాదిపారాశరస్మృతేశ్చ
తశిఖాయజ్ఞోపవీతాదిలింగాంగిదేహస్య- పవిత్రత్వవ్యపదేశాల్లింగధారణపూజాదేర్నవిరోధః॥ ననుప్రథమదాచరణత్వే ప్రత్యక్షవి
రుద్ధత్వాత్సూతకరజస్వలాకాలకృతపూజాధారణాదికమనుపపన్నమితిచేన్న। జ్యోతిష్టోమాతిరాత్రపౌండరీకాద్యాగీయపశువి
శసనమాంసభక్షణసురాపానబ్రహ్మచారికృతవివాదాదిసంగమాది సత్యక్తలోకవిరుద్ధశిష్టాచారభంగప్రసంగాత్। నను- శైవానాం
పంచసూతకాభావే- వర్ణచతుష్టయానామప్రసంగః। తత్ప్రాతపాకస్సర్వపరిగ్రహప్రసక్తిశ్చ।తత్పరిగ్రహే-శైవశాస్త్రోక్తపూజా
ధారణసూతకనిషేధశాస్త్రవిరోధప్రసంగాత్వైదికానాంలింగధారణమనర్హమేవేతిచేన్న। స్వేష్టలింగైకపూజాయాంనైవాశౌ
చంవిధీయతే। పౌండరీకరజస్త్రీణాంస్వాగ్నిహోత్రేయథాతథా। అకరస్పర్శయోగ్యాపియథాజిహ్వామహేశ్వరి। మంత్రోచ్చా
రణమాత్రస్యపూతాభవతిభూతలే। తథాసూతకినశ్శైవాఃపూజామాత్రేసునిర్మలాః। నాన్యస్పర్శానుకూలాస్యురితివేదానుశాసన
మితిసిద్ధాంతాగమాదశివపూజామాత్రయోగ్యతాశ్రవణాత్। శైవదీక్షానంతరంప్రేతత్వేఽపితావద్భావేఽపిశివాగమేషుశైవానాం
స్వవర్ణాశ్రమోచితపూర్వాపరకర్మకర్తృత్వతాయావిధేయతావదకరణే ప్రత్యవాయదర్శనాచ్చవిధిపరియాఽనుష్ఠానంక
ర్తవ్యమేవ ॥శ్లో॥ స్వజాతివిహితంధర్మంసర్వంతేఃపూజయంతివై।భక్త్యాశ్రీకంఠమనిశంశైవామాహేశ్వరస్మృతాః। కర్మనిత్య
క్తముత్సృజ్యస్వజాతివిహితంనరాః యేర్చయంతిశివంతేషాంపూజాంగృహ్ణాతినేశ్వరః। వర్ణాశ్రమసదాచారాన్ పనకర్తితాః ప్రరా
యేతానుల్లంఘ్యవర్తంతే శివస్యాజ్ఞాపలాపినః। రాజాజ్ఞాభంగకృన్మర్త్యోనాంయథాదండభాగ్భవేత్। శివాజ్ఞాభంగకృన్మర్త్యోద
ండోనరకస్తథా। సాంబేనశంభునాజ్ఞప్తంధర్మంత్యక్త్వార్చయేచ్ఛివం। నతస్మైకుప్యతేశంభుస్స్వాజ్ఞాభంగనిమిత్తతః। చోద
నాలక్షణంధర్మంశివేనాజ్ఞప్తముత్సృజన్ శంకరంపూజయేద్యస్తుతస్మైసాంబఃప్రసీదతి జ్ఞానేనాచారయుక్తేనప్రసీదతిమహేశ్వరః। త
స్మాదాచారవాజ్ఞానీభవేదాదేహపాతనాత్। జ్ఞానేనిష్ఠేవిదుషాంకర్మాపివినియుజ్యతే। ఫలాభిసంధిరహితంతస్మాత్కర్మనసంత్యజే
త్। ఆచారప్రవసర్వేషామలంకారాయకల్పతే। ఆచారహీనఃపురుషోలోకేభవతినిందితః। అంధపంగువదన్యోన్యంసాపేక్షేజ్ఞానకర్మ
ణీ। ఫలోత్పత్తావిరక్తానాంతస్మాత్తద్వయమాచరేత్। శివాజ్ఞాపాలనార్థాయశివభక్తస్సనప్రతి। శివార్పణధియాకర్మకుర్యాత్స్వేదోది
తంబునఇతిశంకరసంహితాసిద్ధాంతశిఖామణ్యాద్యాకర్మకర్తవ్యతాదర్శనాత్। స్వప్రయోజనాభావేపి। భృత్యానాంరాజాజ్ఞాభంగ
భయాత్తదుదీరితకర్మాచరణవత్। శైవదీక్షితానాంకర్మకరణేప్రయోజనాభావేపి॥ శివాజ్ఞాపాలనార్థమవశ్యకర్తవ్యమేవ॥ భీషా
స్మాద్వాతఃపవతే ఇత్యాదిశ్రుతౌపవనప్రభాకరాదిదేవానాంశివాజ్ఞానాధికానామపిపరమేశ్వరాజ్ఞాభంగభయేనసకలజగదనుకూలస్వ
చితకర్మానుష్ఠానశ్రవణాత్। అంవక్తవ్యస్వల్పజ్ఞానినాంమనుష్యాణాం। కించ॥ లింగే। వయంబ్రహ్మాదయస్సర్వేపశవఃపరికీర్తితాః। త్వాము
స్మాంసపర్యస్మాత్తస్మాత్పశుపతిర్భవాన్। ఇత్యుక్త్వాదేవతాస్సర్వాశ్శివలింగాదిధారణంకృత్వాపాశుపతాస్సర్వేప్రమథేశ్వరాస్స్వయం। అ
తోబ్రహ్మాదీనాందేవానాంమనుష్యాణాంపవిత్రదాంబస్థూతిరుద్రాక్షలింగధారణహీనః శుద్ధస్ఫటికమాలాభిశ్చ మహాస్త్రాంబుజానపి।
బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాశ్చకృష్ణాసాంబస్తిలోచనఃత్రిపురాసురసంహారకర్తృక్తవత్సలత్వాత్ సబృంహణవాక్యైర్బ్రహ్మాదీనాంశివ
లింగాదిధారణదర్శనాత్। ఉతసాంబో। శంకరసంహితాయాం। బ్రహ్మావిష్ణ్వాదిదేవాశ్చమునయోగౌతమాదయః। ధారయం

ఉరస్థలేహారిలింగంధృత్వామూర్ధ్నిపితామహః। లింగస్థంమాంసమారాధ్యస్వంస్వంపదమ

తినదాలింగమత్తమాంగేపిశేషతః। ... నారాయణస్యాపిపాణినోపేశేషు। ప్రత్యక్షశివలింగధారణదర్శనాన్న

వాభ్యుదితి। లోకే। అనంతపద్మనాభవిశ్వేశ్వరాదిక్షేత్రేషు ... ధ్యానజ్ఞానయోరేవమోక్షహేతుత్వవ్యపదేశాద్బాహ్యలిం.

సందేహకళంకప్రసంగః। శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీత్యాదిషు। ... విశ్వమాయానివృత్తిరితిశ్రుతౌ।

గధారణాదివానకించిత్ప్రయోజనమితిచేత్। శ్రు॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిరితి ... యోజనాత్సంయోగాద్బాహ్యధారణాత్తత్త్వభావాత్తత్త్వసాక్షాత్కారాత్సక

తస్యహరస్య। అభిధ్యానాత్। అంతరనుసంధానాత్। యోజనాత్సంయోగాద్బాహ్యధారణాత్తత్త్వభావాత్తత్త్వసాక్షాత్కారాత్సక

లహూయాసివృత్తిర్భవతీతిశ్రూయతే॥ స్మృతిసంకోచేమానాభావాత్సూ।జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిచేన్నోపాసాత్రైవిధ్యాదాశ్రిత

త్వాదిహతద్యోగాదిత్యాహ భగవతావ్యాసేనాపి। త్రివిధోపాసనావ్యపదేశాత్। తథాసాకారం చ। మానసోపాసనం కుర్యాద్ధ్యదయేద

త్వాదిహతద్యోగాదిత్యాహ భగవతావ్యాసేనాపి ... వాచకోపాసనంప్రోక్తంస్మృతలింగేశివాత్మకే। పాణిపీఠకే తథావ

హరేపివా। పంచాక్షర్యాచగాయత్ర్యారుద్రసూక్తాదిభిస్సదా వాచకోపాసనం ... ఏవంత్రికరణైస్సమ్యఙ్మీశ్వరోపాసనంద్విజః। కుర్వన్ముక్తిమ

వాప్నోతి। కాయికోపాసనంకార్యం శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః ... నాత్యంతం ... మానసయజ్ఞసన్న్యాసాదీనాంప్ర

వాప్నోతివైదికోనాన్యహేతునేతి। వ చస్యేకంమనస్యేకంకర్మణ్యేకంమహాత్మనామితిన్యాయేన। మానసయజ్ఞసన్న్యాసాదీనాంప్ర

వర్తకత్వదర్శనాత్అంతర్ధారణమాత్రత్వేబాహ్యాంగస్యనిష్ఫలత్వాత్తద్గతాణవమలధ్వంసాభావాచ్చ। ప్రాగుపనయనదీక్షితస్యైవ

స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యః అహరహస్సంధ్యాముపాసీతేత్యాదివాక్యవిహితస్వాధ్యాయాదికర్మాధికారవల్లింగధారణదీక్షితస్యైవశి

వధ్యానశివజ్ఞానాధికారిత్వమవిరుద్ధం। అంతర్ధ్యానధారణయోరావశ్యకత్వేపి- పాశస్యవహ్నినాశనోక్తస్యలింగదీక్షాయాముఖ్యసాధన

త్వాత్। తదస్వీకారే। పూర్వోదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణానైరర్థ్యా ద్వేదబాహ్యప్రసంగః। శివధ్యానపరోభూత్వాశివ

లింగాగసంయుతః శివేతరపరిత్యాగీధ్యానయోగీసఉచ్యతే। ముఖేపంచాక్షరం ... హ్యాదిధ్యానంమస్తకేలింగధారణం। శిఖాసూత్రంతదా

భస్మనైతద్బ్రాహ్మణలక్షణమితమనుగాతమాదిస్మృతిషులింగధారణస్య వైదికవిహితత్వేనదృష్టత్వాచ్చవైదికానాంనవిరోధః ❀

మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితినారాయణస్యైవమోక్షప్రదాయకత్వోపదేశాత్తస్యోపాసనమేవముముక్షూణామావశ్యకమితిచేన్న-

తదానిరన్వయవభావాత్। శివప్రోక్తేశ్వమన్నింకరస్సర్వమన్యత్పరిజస్య జ్య। ఈశానం ... జ్ఞాత్వాఅమృతత్వమేతి। జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంత

మేతి। ఈశంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి। ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః ఓంకారంప్రధానమమృతాక్షరంగింహరః। క్షరాత్మ

నావీశతేదేవఏకః తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిః ఏకస్సరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే। వి

శ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః। యోదేవానాంప్రథమంపురస్తాద్విశ్వాధియోరుద్రోమహర్షిః। తమక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదా

న్మహిమానమీశమిత్యాదిశ్రుతివిరోధేనశ్రీమన్నారాయణస్యబ్రాహ్మణదేవతాత్వాభావాచ్ఛృతివిరుద్ధస్మృతేః ప్రామాణ్యా

భావాచ్చ। తాదృశస్మృతీనాంసమకజలన్యాయేనపరంపరాశివోపాసనద్వారమోక్షహేతుత్వంసిద్ధం। శ్లో। సాంఖ్యయోగసహ

స్రేణజన్మనాద్వైతగోభవేత్। తన్మతససహస్రేణసారమంమతమశ్నుతే। తత్సహస్రేణమాధ్యస్థానాపత్యానుతోభవేత్। తత్స

హస్రేణజన్మనాద్వైతగోభవేత్। తన్మతససహస్రేణపారమంమతమశ్నుతే। తత్సహస్రేమాధ్యస్థానాపత్యానుతోభవేత్। తత్స

స్రేణఘూర్లోకేవైష్ణవంమతమిష్యతే। తద్వైష్ణవసహస్రేణశాక్తోభవతిసర్వదా। తత్సహస్రాత్సమపభాగశైవసామాన్య ఉచ్యతే। త

త్సహస్రేణవిప్రేంద్రాఃవిశ్వశైవమతేషవేతి తేనైవముక్తిమాప్నోతినాన్యథాబహుయత్నతఇతిసాకం దేదర్శనాత్। విష్ణుసారూప్య

మాపన్నానాంశివశక్త్యాదీనాంవిష్ణులోకప్రాప్తానాంశివోపాసనద్వారమోక్షప్రాప్తిః కాశీఖండేశ్రూయతే। మహిమన్నస్తవేపిత్ర

యీసాంఖ్యమిత్యారభ్య- త్వమసిపయసామర్ణవఇవేత్యంతేనఋజుకుటిలత్వేనసర్వమతానామనుతాగనిరూపణేనప్రపంచస్యైవోపాసంపాం

స్యసాధనవిత్యుపదిష్టం। వ్యా. సోపిస్వభుజస్తంభనానంతరంశైవ్య స్వహాశాంభవదీక్షాంలబ్ధ్వామోక్షాధికారీఅభూదితికాశీకండే

స్వసాధనవిత్యుపదిష్టం। వ్యా. సోపిస్వభుజస్తంభనానంతరం ... ప్రీహీణవహంలీత్యాదివద్విద్వద్గోపపత్తేః। నచానేకవి

శ్రూయతే ❀ సర్వలింగంస్థాపయత్యేత్యత్రలడంతత్వేపి। ప్రీహిఃప్రోక్షతి- ప్రీహీనవహంలీత్యాదివద్విద్వద్గోపపత్తేః। నచానేకవి

ధానేవాక్యభేదదోషః। అగ్నేయోష్టాకపాలమిత్యవత్। సర్వేషామప్రాప్తత్వేనవిధేయత్వాత్అప్రాప్తత్వవిధేయంతేబహూనామేకయో

యత్నతఇతిస్మృతిదర్శనాచ్చ। స్థాపయతీత్యత్ర- భూమావ్యాపేవేతివినిగమకాభావాచ్ఛ్రుతేస్సంకోచాసహిష్ణుత్వాదుభయథాప్ర

మాణాచారదర్శనాచ్చ। పాణివాపసనాంబ్రాజహస్తామతఇత్యర్థసంభవేసనలింగధారణసద్ధిరితివాచ్యం। మానసాదీనాంపూ

జారణాప్రసక్తానాత్వాణిశబ్దవైయర్థ్యప్రసంగః। పాణినాఅభిమంత్రితంపాణిమంత్రమిత్యర్థస్సంగతం। మంత్రేశబ్దస్యగానార్థస్వీకా

రేశక్తిమత్యనేనరణవిరోధప్రసంగః। ప్రకర్షేణాంత్రాణస్తుత్యైంగోప్యైత్తరథాగేప్రకవింశోధ్యామేభగవతావేదవ్యాసేనస్పష్టముపదిష్టం। య

జరపానీయసర్వంత్రైలింగస్థాపయతీతిచ। తస్మాద్ధార్యంమహాలింగంపాణిమంత్రేతిమంత్రతః। పాణౌలింగంవినిక్షిప్యదీక్షాకాలేగురు

క్తంవం। యేనస్మరతితన్మంత్రం పాణిమంత్రంపదంపరం। పవిత్రత్వాన్మహేశస్యశివస్యప్రతిపాదనాత్- పవిత్రీకరణాత్పుంసాంపవి

త్రమిత్యుచ్యతే। అతస్సర్వేషుకాలేషుధారయేల్లింగముత్తమం। గర్భేనిర్గతమన్వాయశీతశయానోప్యన్యథాపివ। శుచిరవ్యస్యశుచి

ర్వాపిలింగంసర్వత్రధారయేత్। లింగధారీసదాశుద్ధోనిజలింగంమనోహరం। అర్చయేద్గంధపుష్పాద్యైః కరపీఠేసమాహితః। సత్యా

సికర్మబృందానితథానైమిత్తికానిచ। శివార్పణధియాకుర్యాత్సర్వజ్ఞానాభివృద్ధయే॥ శివృశ్చికదివిసమాత్రేణమ్రియమాణస్యకా

లకూటఫణశేషకస్యభావాత్। కల్లదర్శనేనసర్వభూతాంత్యాపలాయమానస్యభుజగంధారణేనక్ష్మయాసంభవాత్ ... ఇచ్ఛిల్లాంఘనధా

రణే ప్రమాణాభావాచ్ఛివలింగభస్మరుద్రాక్షధారణం ముముక్షూణాం రాజభృత్యవన్నాంగీకర్తవ్యమితి చేదుచ్యతే- భక్తానాం స్వసాయు
జ్యసిద్ధ్యర్థం స్వనిష్ఠ భస్మరుద్రాక్షశివలింగచిహ్నానామేవాకరణే ప్రత్యవాయజనకనిత్యవిధిత్వేన పరమేశ్వరోపదిష్టత్వాత్। లోకే రా
జాజ్ఞావిహిత రాజచిహ్నానామేవ భృత్యస్వీకారదర్శనాత్। పూర్వోక్త వేదశాస్త్రపురాణాగమాదిషు శివలింగభస్మరుద్రాక్షధారణవి
ధాయకధ్యుపపదేశాత్ భుజగధారణవిషభక్షణవిధ్యుదర్శనాత్। బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వే పాంభక్తానాం శివలింగధారణస్యైవ దర్శ
నాత్। శివాజ్ఞాపాలనార్థాయ శివభక్తశ్శివవ్రతీ। లింగరుద్రాక్షభస్మాని శివచిహ్నాని ధారయేత్। రాజాజ్ఞాలంఘనాల్లోకే యథా దం
డో విధీయతే శివాజ్ఞాలంఘనాద్దండో కారవం నరకం తథేతి లైంగే దర్శనాచ్చ। సగుణస్వమిథ్యాభూతత్వాత్ తద్ధ్యానం తదుపాసనస్య ని
ర్గుణచైతన్యోపాసకత్వమితి చేతి- ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం। ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూత
యోనిం సమస్త సాక్షిం తమసః పరస్తాదితి కైవల్యశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సు సగుణోపాసనస్యైవ నిర్గుణసర్వసాక్షి చైతన్యోపాసక
త్వోపదేశాత్। స్థిరైరంగైః పురుషరూపముగ్ర ఇతి రుద్రసూక్తాదిషు పరమేశ్వరశరీరస్య నిత్యత్వోపదేశాచ్చ। న త్వాగమానాం మాల
యోత్సవప్రతిష్ఠాంశ్రవప్రామాణ్యం। గాయత్ర్యాది సర్వమంత్రాగం న్యాసకరన్యాస ధ్యానముద్రాకుండమంటపాదీనామాగ
మప్రమాణవిధేయత్వాత్। తదస్వీకారే సర్వయాగమంత్రఫలసాధనత్వాయోగాచ్చ బ్రహ్మవిద్యాసయాశ్శాంభవదీక్షితస్యైవాధి
కారిత్వమితి నిర్ణీయతే॥ నను యస్యైతే ష్టాచత్వారింశత్సంస్కారా ఇత్యారభ్య బ్రహ్మణస్సాయుజ్యం గీంసలోకతామాప్నోతీత్యం
తేన- గర్భాధానాదిసకలకర్మణాం దురితక్షయద్వారా పరమేశ్వరప్రాపకత్వోపదేశాత్। విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభ
యం సహ తే నేతి బ్రహ్మవిత్పుణ్యకృచ్చ సత్యేన లభ్యస్సాహ్యేష ఆత్మా సమ్యజ్ఞానేన బ్రహ్మచర్యేణ నిత్యమిత్యాదిజ్ఞానకర్మస
ముచ్చయశ్రుతిదర్శనాద్ధర్మజిజ్ఞాసానంతరం యుక్తం। ఉత తద్వదిహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే। ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీ
య్యత ఇత్యాదినా కర్మఫలానామనిత్యత్వం। పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేనేతి కర్మ
ఫలేషు వైరాగ్యం। శాంతో దాంత ఇత్యాదినా శమాద్యాదికం। న స పునరావర్తత ఇతి శ్రుత్యా మోక్షస్య నిత్యత్వేన తదభ్యాసం
భవాన్ముముక్షుత్వం సూచితం తస్మాదేతత్సాధనచతుష్టయానంతరం వా బ్రహ్మజిజ్ఞాసా కర్తవ్యా। లింగధారణస్యాపి కర్మత్వేన న మో
క్షోపయోగిత్వాదితి చేన్న। నాస్త్యకృతః కృతేనేతి వాక్యేన ప్రాకృతస్యైవ కర్మణో నిషిద్ధత్వాత్। అమృతస్య దేవధారణో
భూయాసం। తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః। వ్రతమేతచ్ఛాంభవం తత్సమాచరే
న్ముముక్షుర్నపునర్భవాయ। సర్వలింగం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి తైత్తిరీయశ్వేతాశ్వతరాదిషు శివలింగధ్యానధారణాదీనా
మప్రాకృతకర్మణాం మోక్షహేతుత్వోపదేశాత్- గర్భాధానాది ప్రాకృతకర్మణాం మోక్షవిధాయకశ్రుతిస్మృతీనాం- సాధన
చతుష్టయానంతర్య బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వోపదేశవాక్యానామన్నం బ్రహ్మేతి వాక్యానామివ స్థూలారుంధతీన్యాయేన- సమక్ష జ
లన్యాయేన చ పరంపరాసాధనత్వం యుక్తం। సందిగ్ధే వాక్యశేషాదితి న్యాయేన అమృతస్య దేవధారణో భూయాసమితి వాక్యేం
అసందిగ్ధత్వేన బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వనిరూపణాత్। పూర్వోదాహృత జ్ఞానకర్మసముచ్చయసాధనచతుష్టయప్రతిపాదకశ్రుతీనాం
సందిగ్ధత్వం సిద్ధం। తదుక్తం శంకరసంహితాయాం॥ నిత్యానిత్యవిచారవాని హా పరత్రాపేక్షితార్ధారతిరిత్యారభ్య- నత్యజప్రా
ణలింగం త్వం యావజ్జీవం ప్రతిజ్ఞయా। పురర్భవో న లేవత్సవిద్యతే మాతృయోనిష్విత్యాదినా సాధనచతుష్టయసంపద్విశిష్టస్య లి
గధారణముక్త్వా తతో బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశవిధిర్నిర్దిష్టః। రేణుకభగవత్పాదాచార్యేణాపి। పిండస్థాపిండవిజ్ఞానమిత్యారభ్య- ప్రతా
నిశివభక్తస్య కర్తవ్యాని ప్రయత్నత ఇత్యం తేన సిద్ధాంతశిఖామణౌ తథైవోపదేశాత్। న చ లింగధారణమాత్రేణ ముక్తిసంభవేతి దేవా
లం। కిమౌపనిషచ్ఛాస్త్రవిచారప్రయాసేనేతి వాచ్యం। ఆత్మా వా రే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః। వేదాంతశ్రవణం
కుర్యాత్। యోగం సమారభేదిత్యాదినా మాయాపాశవిముక్తానామపి ప్రారబ్ధప్రతిసభాసనాశపర్యంతం పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలన
స్యకర్తవ్యత్వశ్రవణాత్। తదభావే లింగాంగజ్ఞానదృఢప్రత్యయాసంభవాత్పునః కామక్రోధాదీనామంతః కరణప్రవేశానవకా
శహేతుత్వాచ్చ॥ ఆసుప్తేరామృతేః కాలం నయేద్వేదాంతచింతయా- దద్యాన్నావసరం కించిత్కామాదీనాం మనాగపి- ఇతి శ్రు
తేః। కరణతయా స్వతంత్రవిద్యాంతరరహిత సౌత్రామణి బృహస్పతిసవనాచేరగ్నిచయనవాజపేయాద్యంగత్వేన- ఉభయవిధిబలాదు
భయసిద్ధివల్లింగధారణ బ్రహ్మజిజ్ఞాసయోర్న విరోధః। జ్యోతిష్టోమాదివల్లింగధారణస్యాపి- కర్మత్వేన నపరంపరాముక్తిహేతుత్వ
మితి వాచ్యం। పూర్వోదాహృతప్రాత్యక్షికశ్రుతివిరోధః శ్రవణాదీనమపి కర్మత్వేన తేషామపి ముక్తిహేతుత్వం న స్యాత్। తథా
చేన్మాయాపాశనివృత్తౌ ముఖ్యకారణత్వభావాద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాశాస్త్రస్యాప్రసక్త్యసంభవప్రసంగః। తథా చేన్మూలఛేదీతవపాండిత్య
పకర్షః। వ్రీహిప్రోక్షణాదికం దర్శపూర్ణమాసోత్పత్త్యపూర్వహేతుతయాస్వర్గే యథా సముచ్చీయతే తథా పరమేశ్వరార్పితపురా
కృతజ్యోతిష్టోమాదిసర్వకర్మాణి సాధనచతుష్టయాదికంచ। శివజ్ఞానశివలింగధారణప్రయోజకతయా మోక్షే సముచ్చీయంతే। లింగ
ధారణబ్రహ్మవిచారశాస్త్రయోః కథం క్రమనయనః। కర్తృక్యాభావాత్। కర్తృక్యహి ఆఘారదర్శపూర్ణమాసవదంగాంగి
త్వేనవా। పంచప్రయాజివదేకాంగిత్వేనవా। భవతీతి చేదుచ్యతే। పూర్వోక్త తైత్తిరీయశ్వేతాశ్వతరకైవల్యజాబాలకఠవల్ల్యాదిశ్రు

శ్రుతేత్యాదిస్మృతిషు బ్రాహ్మణానాం శివోపాసనస్యైవ విధేయత్వాత్ । యో వై స్వాం దేవతామతియజతే ప్రస్వాయై దేవతా
యై చ్యవతే న పరం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్భవతీతి శ్రుతౌ స్వదేవతాపరిత్యాగే ప్రత్యవాయశ్రవణాత్ । బ్రాహ్మణానాం శివో
దేవః క్షత్రియాణాం తు మాధవః । వైశ్యానాం తు తథా బ్రహ్మా శూద్రాణాం సురనాయకః బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్రః క్షత్రియః పర
మో హరిః పితామహస్తథా వైశ్యోప్యపలస్తు పురందర ఇత్యాదివసుపారాశర్యాదిషు వైదికబ్రాహ్మణానాం శివదేవత్వశ్రవణాత్ । అ
పామేత్యాదిశ్రుతేరాభూతసంప్లవస్థానమమృతత్వం హి భాష్యత ఇత్యాదిస్మృత్యా భూతప్రళయావధ్యపేక్షితామృతత్వప్రతి
పాదనతాత్పర్యావధారణాత్ । యతో సాధారణకారణత్వేన అమృతస్య దేవధారణం విధీయతే । అతః పశుపతిస్వరూపబ్రహ్మజ్ఞా
నాయ వేదాంతవాక్యవిచారః కర్తవ్యః * సత్యకామస్సత్యసంకల్పస్సోన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యః । ఆత్మా వా రే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోత
వ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిషు బ్రహ్మజిజ్ఞాసా విధిత్స్యాయతే । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స
ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యాదిశ్రుతిష్వాత్మశబ్దస్య పరశివప్రతిపాదకత్వాన్నాన్యార్థకత్వం ॥ అత్ర బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి
కర్మణి షష్ఠీ న శేషషష్ఠీ । జిజ్ఞాసాయాః కర్మాపేక్షత్వాత్ । శేషషష్ఠీపరిగ్రహేపి బ్రహ్మణః జిజ్ఞాసాకర్మత్వముపాదీయతే । సంబంధసామాన్య
నిష్ఠత్వాత్ । ఏవమపి బ్రహ్మణః కర్మత్వముత్సృజ్య సామాన్యద్వారేణ పరోక్షం కల్పయతో వ్యర్థః ప్రయాసస్స్యాదితి చేన్న । ప్రధానప
రిగ్రహే తదపేక్షితానామప్యర్థాక్షిప్తత్వాత్ । అత్ర సూత్రే కర్తవ్యేతి పదాధ్యాహారో నాంగీకర్తవ్యః । విషయప్రయోజనజ్ఞానాదే
వ పురుషవ్యాపారసంభవాత్ । సిద్ధాంతే కార్యాన్వితే పదశక్త్యనంగీకారాచ్చ నహ్యనువాదదోషః । నిష్ప్రయోజనానువాదదోషా
భావాత్ । కర్తవ్యపదాధ్యాహారమాత్రేణ చ కథమనువాదదోషపరిహారః విష్ణురుపాంశుర్యష్టవ్యో జామిత్వాయేత్యాదౌ తవ్యప్రత్య
యస్యానువాదదర్శనాత్ ప్రాప్తత్వాదనువాదస్య కర్తవ్యపదాధ్యాహారం వినాపి । తత్త్వమసి । అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదివదనువాదత్వ
సంభవాన్నానువాదపరిహారాయాధ్యాహారః । న చ శ్రవణవిధ్యపేక్షితన్యాయవిచారార్థత్వాదస్య సూత్రస్య తత్సూత్రయోరైక్యరూ
ప్యాధ్యాహారః । శ్రవణవిధేరనంగీకారాత్ । విధిత్వాప్రయోజనరూపసంపత్తిభావేన న తావదపూర్వవిధిః । విచారస్య నిర్ణయహే
తుత్వస్య తాత్పర్యగ్రాహకస్య లోకసిద్ధత్వాత్ సన్నిహితసాక్షాత్కారహేతుత్వేన ప్రాప్తమితి వాచ్యం విచారమాత్రస్య విచార్యనిర్ణ
యహేతుత్వస్య బ్రహ్మప్రమాణస్వతత్త్వాత్సాక్షాత్కారహేతుత్వస్య చ ప్రాప్తా విచారితవేదాంతజ్ఞానరూపశ్రవణస్య తద్ధేతుత్వప్రా
ప్తేః । నాపి నియమవిధిః । వ్యావృత్త్యభావాత్ । న చ గురువిరహితవిచారో వ్యావృత్తః । పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమా
యాన్నాస్త్యకృతః కృతేన । తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమితి విజ్ఞానార్థం విధీయమానగురుసద
ద్భావద్వారా సంభవేప్యదృష్టకల్పనాయోగాత్ । వేదాంతవిచారేణైవ విజ్ఞానార్థపర్యవసన్నత్వాత్ తత్ర విచారవ్యావృత్తేరుపగమవి
* తిస్మృతిపురాణాగమప్రమాణైకకర్తృదర్శనాత్ తత్రైక్యవికల్పవిచారో న విధేయః । నను లింగధారణస్య నిత్యత్వాపత్తిః । జైమిని
సూత్రవిహితవిధిత్రయే కో విధిరాశ్రీయతే । అపూర్వవిధిర్నియమవిధిః పరిసంఖ్యావిధిర్వా । వ్రీహీన్ప్రోక్షతీతివన్నాపూర్వవిధిః । లి
ంగధారణస్య పవిత్రం తే వితతం బ్రహ్మణస్పతే ఇత్యాదిబహుశ్రుతివిహితత్వాత్ । వ్రీహీనవహంతీతివన్న నియమవిధిః । శివలింగేతరశిఖా
యజ్ఞోపవీతభస్మరుద్రాక్షధారణస్యాసత్త్వాత్ । పంచపంచనఖా భక్ష్యా ఇతివన్న పరిసంఖ్యావిధిః । లింగధారణాదికర్తవ్యతాకర్తవ్య
తయోరేకదా సముచ్చయప్రసక్త్యసంభవాదతో లింగధారణస్య న చాత్ర వైదికత్వమితి చేన్న । విధిత్రయేణాపి సిద్ధత్వాత్ । అమృతస్య
దేవధారణో భూయాసమిత్యత్రాపూర్వవిధిః । లింగధారణస్య సర్వలింగం స్థాపయతీత్యాదిబహుశ్రుతివిహితత్వేన నాపూర్వవిధిరి
తి చేత్ ఉపజీవ్యోపజీవకన్యాయేన సర్వలింగం స్థాపయతీత్యాదిఫలధారణశబ్దాభావేనోపజీవిత్వం । అమృతస్య దేవధారణో భూ
యాసమిత్యత్ర మోక్షఫలధారణవిధాయకత్వదర్శనాదుపజీవకత్వమితో న దోషః । నియమవిధిశ్చ । తాంత్రికతప్తలింగశూలడమరుక
శంఖచక్రాంకననిషేధపూర్వకశ్రౌతభస్మరుద్రాక్షలింగధారణస్వీకారాత్ । హరికేశాయోపవీతినే రుద్రాక్షైరిత్యాదౌ భస్మరుద్రాక్షా
దివచ్ఛివస్యైవ శిఖాసూత్రశ్రవణాచ్ఛివలాంఛనమితి సిద్ధం । యచ్ఛందసేత్యాదిలింగధారణవిధాయకశ్రుతేర్నాంకరమేశ్వరానుగ్రహ
లబ్ధసర్వవేదార్థవేదిభిస్సర్వజ్ఞవ్యాసదూర్వాసోరేణుకవ్యోపమన్యుదధీచికుంభసంభవాదిపూర్వాచార్యైర్లింగధారణపరత్వేన
వ్యాఖ్యానాత్ । తదేవ గౌరవం । పశుపతిస్వరూపానుభూతివాదనః సార్థాదిపదన్యాయక్త్రిమాత్రా తాపలాపినః నిగమాగమోభయ
వేదాంతప్రతిపాదితభక్తిక్రియాజ్ఞానకాండత్రయవిహితస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకషట్స్థలపరశివసాక్షాత్కారకారణ
బహుజన్మకృతశివార్చితయజనయాజనతపోధ్యానాద్యనేకపుణ్యాపూర్వఫలకశరీరత్రయగతమలత్రయధ్వంసకకారుణ్యకల్యాణకైవ
ల్యవినాశిత్రయప్రదాయకసామ్యపరణపంచాచారస్వరూపకరుణాకటాక్షలబ్ధశక్తిపాతాద్యవచ్ఛిన్నపరశివేష్టలింగధారణాత్మకపా
శుపతదీక్షానంతర్యమిత్యథశబ్దార్థో నిర్ణీయతే ** అత్రానంతర్యాభిధానముఖేనాథశబ్దేనైవ హేత్వర్థసిద్ధేః కుతోతశ్శబ్దగ్రహణమితి
చేత్ । అపామ సోమమమృతా అభూమేత్యాదౌ ప్రాకృతకర్మఫలస్యాపి నిత్యత్వశ్రవణాత్ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ । అసావాది
త్యో బ్రహ్మ । నారాయణపరం బ్రహ్మ । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదౌ నానావిధోపాసనాదర్శనాత్ కథం పరశివేష్టలింగధారణాన్ముక్తిస్సం
భవతీతి శంకానిరాసహేతుత్వస్వీకారార్థమిత్యత ... ప్రాకృతకర్మణామనిత్యత్వం పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇత్యా

దిబహుశు్రితసిద్ధతా వ్వతికర్మ ప్రకరణపఠితత్వ ఎత్వసే ఇయా బ్రహ్మ ప్రకరణపఠితఅమృతస్వ దేవధారణో భూయాసముత్వా దిశ్రు
తేర్బలవత్త్వాత్ శివప్రకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్య త్పరిత్యజ్య। ప్రకృప్రవరు ద్రోనద్వితీయాయతస్థే। అసంఖ్యాతాస్సహ
స్రాణిస్మర్య తేనచదృశ్యతే॥ త్వంహ్యేవానాం బ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిర్బ్రహ్మణానాం బ్రాహ్మణైరా
శ్రియతేత్యాదిశ్రుతిషు బ్రాహ్మణానాం శివోపాసనస్యైవవిధేయత్వాత్।యోవై స్వాందేవతామతియజతేప్ర స్వాయైదేవతా
యైచ్యవతేన పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్భవతీతి శ్రుతౌస్వ దేవతాపరిత్యాగే ప్రత్యవాయ శ్రవణాత్। బ్రాహ్మణానాం శివో
దేవః।క్షత్రియాణాంతు మాధవః।వైశ్యానాంతుతథా బ్రహ్మాశూద్రాణాంసురనాయకః బ్రాహ్మణోభగవాన్ రుద్రః క్షత్రియః పర
మోహరిః పితామహస్తథా వైశ్యో వృషలస్తు పురందరఇత్యాదిమనుపారాశర్యాదిషు వైదికబ్రాహ్మణానాం శివదేవత్వశ్రవణాత్। అ
పామేత్యాదిశ్రుతేరా భూతసంప్లవ స్థానమమృతత్వం హిభావ్యతఇత్యాదిస్మృత్యాభూతప్ర లయావధ్యపేక్షితామృతత్వ ప్రతి
పాదనతాత్పర్యావధారణాత్ ।యతోసాధారణకారణత్వేనఅమృతస్య దేవధారణంవిధీయతే।అతఃపశుపతిస్వరూప బ్రహ్మజ్ఞా
నాయవేదాంతవాక్యవిచారఃకర్తవ్యః సత్యకామ స్సత్యసంకల్పస్సోన్వేష్టవ్యస్సజిజ్ఞాసితవ్యః । ఆత్మావారేంద్రష్టవ్య శ్రోత
వ్యోమంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిషు బ్రహ్మజిజ్ఞాసావిధిశ్శ్రూయతే। ప్రపంచోపశమంశాంతంశివమద్వైతంచతర్థంమన్యం తేస
ఆత్మాసవిజ్ఞేయఇత్యాదిశ్రుతిషు ఆత్మశబ్దస్య పరశివంప్రతిపాదకత్వాన్నాన్యార్థకత్వం ॥ అత్ర బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసేతి
కర్మణిషష్ఠీనశేషషష్ఠీ।జిజ్ఞాస్యాపేక్షత్వాత్। శేషషష్ఠీపరిగ్రహణే। బ్రహ్మణఃజిజ్ఞాసాకర్మత్వముపదిశ్యతే। సంబంధసామాన్య
నిష్ఠత్వాత్।ఏవమపిబ్రహ్మణఃకర్మత్వముత్సృజ్యసామాన్యద్వారేణపరోక్షం కల్పయతో వ్యర్థప్రయాసస్స్యాదితిచేన్న। ప్రధానప
రిగ్రహేతదపేక్షితానామప్యర్థాత్సిద్ధత్వాత్। అత్రసూత్రే। కర్తవ్యేతిపదాధ్యాహారోనాంగీకర్తవ్యః। విషయప్రయోజనజ్ఞానాదే
వపురుషవ్యాపారసంభవాత్। సిద్ధాంతేకార్యాస్వతేపదశక్త్యనంగీకారాచ్చనహ్యనువాదదోషః। నిష్ప్రయోజనానువాదదోషా
భావాత్। కర్తవ్యపదాధ్యాహారమాత్రేణచకథమనువాదదోషపరిహారః। విష్ణురుపాంశుర్యష్టవ్యోజామిత్వాయేత్యాదౌతద్వ్యప్రత్య
యేప్యనువాదదర్శనాదప్రాప్తత్వాదనువాదస్యకర్తవ్యపదాధ్యాహారం వినాపి। తత్వమసి।అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదివదనువాదత్వ
సంభవాన్నానువాదపరిహారాయాధ్యాహారః।నచశ్రవణవిధ్యపేక్షితన్యాయవిచారార్థత్వాదస్యసూత్రస్యశ్రుతిసూత్రయోరైక్యరూ
ప్యార్థమధ్యాహారః శ్రవణవిధేరనంగీకారాత్। విధిత్వప్రయోజనరూపసంపత్త్యభావేననతావదపూర్వవిధిః। విచారస్యనిర్ణయహే
తుత్వస్యతాత్పర్యగ్రాహకస్యలోకసిద్ధత్వాత్।నచబ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుత్వంనప్రాప్తమితివాచ్యం విచారమాత్రస్యవిచార్యనిర్ణ
యహేతుత్వస్యబ్రహ్మ ప్రమాణస్యతత్సాక్షాత్కారహేతుత్వస్యచప్రాప్తౌ విచారితవేదాంతజ్ఞానరూపశ్రవణస్యతద్ధేతుత్వప్రా
ప్తేః। నాపినియమవిధిః। వ్యావృత్త్యభావాన్నచగురువిరహితవిచారోవ్యావృత్తః। పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమా
యాన్నాస్త్యకృతఃకృతేన। తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమితి విజ్ఞానార్థం విధీయమానగురుసద
నదృష్టద్వారాసంభవేప్యదృష్టకల్పనాయోగాత్।వేదాంతవిచారేణైవవిజ్ఞానార్థంసర్వ్యవస్వతీతిసత్యతంత్రవిచారవ్యావృత్తే! రుపగమ
విధినైవసిద్ధత్వా దత్రైవతత్వమస్యాదిమహావాక్యార్థప్రతిపాదితభేదాభేదవిచారోయుక్తః। యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే
బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి। జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి- నాన్యః పంథావిద్యతేయనాయేత్యాదౌముఖ్యతయాజీవబ్రహ్మై క్యోప
దేశాన్నలక్షణార్థోవైదికః ముఖ్యార్థత్యాగేఽతుత్యధికరణవిరోధాపత్తేశ్చ। తమేవంవిదితాతిమృత్యుమేతి। నాన్యః పంథావి
ద్యతేయనాయ। ధ్యాత్వాముని‌గ్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిషు। భిన్నాత్మోపాసకస్యైవశివత్వ
ప్రాప్త్యపదేశాత్। తరతిశోకమాత్మవిత్। అత్మావారేద్రష్టవ్య ఇత్యాదిశృతివిహితాత్మోపాసనస్య భిన్నాత్మవిషయత్వంసిద్ధం।
నపరిసంఖ్యావిధిః। సాధనాంతరస్య సముచ్చిత్యప్రాప్త్యభావాత్। నచవ్యాపారాంతరస్యఅసాధనస్యాపివృత్త్యర్థంపరిసంఖ్యావిధిః
సాధనాంతరస్యసముచ్చిత్యప్రాప్త్యభావాత్ ।నచవ్యాపారాంతరస్య యావజ్జీవంవేదాంతవిచారః కర్తవ్యః। నచవ్యాపారాంతరమి
తినాచ్యం।తత్రైవదోషాపాతా ।కించ।సంన్యాసినోసంన్యాసినోవావ్యాపారాంతరనివృత్తిః। నాంత్యః। అశక్యత్వాత్।నా
ద్యః। సన్న్యాసవిధాయకేనైవసిద్ధత్వాత్। బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతీతిఛాందోగ్యేప్యనన్యవ్యాపారస్యైవముక్తిసాధనత్వశ్రవ
ణాత్ సంపూర్వతిష్ఠతేస్సమాప్తివాచిత్వస్యాగ్నిష్టోమసంస్థేత్యాదౌదర్శనాత్। బ్రహ్మసంస్థాశబ్దితాయాఃబ్రహ్మణిసమాప్తేరనన్య
వ్యాపారరూపత్వాత్। తమేవైకంజానథాత్మానమన్యావాచోవిముంచథేత్యథర్వణికేఖండతఏవవ్యాపారాంతరనిషేధాచ్చ। అనుష్ఠే
రామ్యతేఃకాలంనయేద్వేదాంతచింతయేత్యాదిశృతేశ్చ। తద్విధ్యంతరసిద్ధస్యవ్యాపారాంతరనిషేధస్యానాత్రనైదోష్యమంగీకృత్య
విధానమంగీకర్తవ్యం। అత్రైవ।సహకార్యాంతరవిధిః। పక్షేణతృతీయం। యద్వాతోవిద్యాధివదిత్యధికరణేకైవల్యచంద్రోదయేవ
రహారాధ్యాఃనాపూర్వవిధిః। ప్రాప్తేరనన్యోపాయతోనచనియమః। పరిసంఖ్యావాశ్రవణాదిషుసంభవేదితి। తస్మాచ్ఛ్రవణ
విద్యభావాన్నతదైకరూపాయలక్షణాధ్యాహారా। అస్తువాశ్రవణవిధిః। తథాపినలక్షణాధ్యాహారా। సర్వత్రశ్రుతిసూత్రయోరై
కరూప్యాసమానికత్వాన్నతస్మాద్విషయప్రయోజనప్రతిపాదనార్థమిదంసూత్రంబ్రహ్మజ్ఞానస్యఇష్యమాణతయాప్రయోజనత్వంబ్రహ్మ

నశ్చవిషయత్వం శ్రూతం। ఇష్యమాణబ్రహ్మజ్ఞానంనవిచార మంతరేణేతివిచారః కర్తవ్యఇత్యుపదిశ్య॥ సదాబ్రహ్మణోననిర్విశేషత్వం। లే
ణ్యేనిర్గుణత్వంచ్ఛ్రుత్వా॥ ఇష్యమాణబ్రహ్మజ్ఞానంనవిచారమంతరేణేతివిచారఃకర్తవ్యఇత్యుపదిశ్య॥సదాబ్రహ్మణోననిర్విశేషత్వం।

ఘటస్ఫురతి ఘటో భాతి ఘటః ప్రియ ఇత్యత్ర నామరూపాస్తి భాతి ప్రియాణామేకత్ర ద్యోతనాత్। చిదానందకాద్వైతబ్రహ్మణ్యసత్యజడదుః ఖరూపస్వభావప్రకృతేః కార్యకారణత్వేనదర్శనాత్। తదస్వీకారేనహీద్వ్యష్టేర్నుపపన్నమితిన్యాయవిరోధాచ్చ మరుమరీచికాదివ ద్ర్యాభంగమాత్రత్వేప్యర్థస్య స్థిక్రియాసిద్ధివిరోధాత్। సద్వితీయః ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుత్యనుభవదర్శనాత్సం సారదశాయాంజీవబ్ర హ్మణోర్భేదః। తత్త్వమసీత్యాద్యనేకశ్రుత్యనుభవదర్శనాన్మోక్షదశాయామభేదశ్చయుక్తఏవ। సత్యకామ ఇత్యుక్తా శివస్యపరబ్ర హ్మణస్సృష్టిస్థితిప్రళయవిశ్వాభాసరోధానకామిత్యగత్యేవశక్యావస్థానాత్సైంద్రజాలశక్తిరజతవత్ప్రపంచస్యాసత్యవ్యవహారమాత్రాస త్యత్వం। సాధ్యాసానసత్తిశ్చకారణసత్యత్వేనకార్యస్యసత్యత్వమిత్యనిరూపమాత్। నిర్విశేషస్యాప్రతియస్యబ్రహ్మణః జిజ్ఞాస్యత్వా యోగాత్త్రత్రారోపితప్రధానసర్వగుణసంపన్నేశ్వరమిథ్యాభూతేశ్వరశబలబ్రహ్మణఃయుక్తమితిచేత్। యస్మసాసమనుతేమేనా పహర్త్మనోపహతం। తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్ధి। నేదంతదిదముపాసత ఇత్యాదిశ్రుతేః। పూర్వవాక్యోపాత్తవాగింద్రియాద్యగ్రాహ్యత్వ ద్వారాప్రధానవాక్యైకతయాసర్వేంద్రియసాక్షీభూతబ్రహ్మస్తుతిపరత్వాత్సగుణోపాసనస్యాప్యుపక్రమాదిసిద్ధత్వాద్రస్యథాగారు డమాంత్రికయోరస్యసంభవప్రసంగాచ్చ। సగుణబ్రహ్మణ్యేశ్వరత్వాదికంకల్పితమితిచేత్తద్విధాయకప్రత్యక్షవేదవేదాంతేతిహా సపురాణాగమాదీనాంభక్తిక్రియజ్ఞానశాస్త్రాణాంచదత్తజలిప్రసక్తిస్స్యాత్। అసతఃకల్పితేవిద్యేశ్వరేకృతేవసామగ్రావ ఇవభ క్తిశ్రద్ధావిశ్వాసాఃకస్యవాభవేయుః॥ కథంకల్పితేశ్వరోనానావిధకర్మానుగతిస్స్ఫురద్విచిత్రఫలదాతాభవేత్। మాతృదేవోభవపి తృదేవోభవఆచార్యదేవోభవేత్యాదివిధయోపిపరిహృతా ఇత్యసంభావ్యమాయాతం। ఏవంచైతన్యలక్ష్యస్యేశ్వరత్వమిథ్యాత్వే రజ్జుసర్పాదివద్భయాదపి స్యాత్। భీషాస్మాద్వాతః పవతే ఇత్యా దినా॥ జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ। అజోహ్యేకోజుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాంభుక్తభోగామజోన్య ఇత్యాదిశ్రుతేష జీవబ్రహ్మ ణోరజన్యత్వశ్రవణాదనేకకల్పితత్వవాదోప్యపాస్తః। కించనిర్విశేషబ్రహ్మణికిం ప్రమాణంప్రవర్తతే॥ శబ్దస్యశక్యతావచ్ఛేదకలక్ష్య తావచ్ఛేదకపురస్సరశక్తిలక్షణయోఃప్రవృత్తేః। అనుమానస్యపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకాదిపురస్సరంప్రవృత్తేః తదను కూలతర్కాణాంచవ్యాప్తిమూలత్వేన వ్యాప్తితావచ్ఛేదకాదిపురస్సరంప్రవృత్తేః। నిర్విశేషజ్ఞానస్యసంశయవిపర్యయనివర్తక త్వాభావాత్। సమానప్రకారకసమానవిషయకనిశ్చయస్యైవవిపర్యయాదినివర్తకత్వాదన్యథా। ద్రవ్యత్వేనఘటనిశ్చయేపి గృహే ఘటోనవేతిసంశయోనస్యాత్। ఈశ్వరస్యనిష్టబాధ్యధర్మాతిరిక్తధర్మాశ్రయోవా। స్వజ్ఞానబాధ్యధర్మాశ్రయోవా। ధర్మ త్వాద్ఘటవత్ ఆత్మత్వాద్దేవదత్తవత్। సత్యజ్ఞానమాదయః నబ్రహ్మసాక్షాత్కారబాధ్యాః। ఈశ్వరేతరావృత్తిత్వాదీశ్వరత్వవత్। న చాప్రయోజకత్వంనిర్ధర్మకేవస్తుని సాధకప్రమాణసత్వేనతత్ప్రభ్యాసమనమానతపంక్త్యేవద్వచనవ్యాఘాతసర్వవ్యవహారోచ్ఛే దప్రసంగస్యైవవిపక్షబాధకత్వేనతదయుక్తం॥ ఆత్మావారేద్రష్టవ్య ఇతిశ్రుతౌపరమాత్మసాక్షాత్కారఫలస్యశ్రవణాద్యుతత్సాధన త్వేనశ్రవణంవిధీయత ఇత్యనుపపన్నం। సుశ్రవ ఇతిధాతోర్లబ్ధకర్మకతయాశ్రవణజ్ఞానార్థకత్వాత్తస్యచవిధేయత్వాదశ్రవణస్యవిధ్యవ ఛిన్నవేదాధ్యయనాదేవశ్రవణజ్ఞానస్యప్రాప్తత్వాత్। నచపదార్థంగుణోతత్వ్యాదిప్రయోగదర్శనాదర్థజ్ఞానేపిధాతోశ్శక్తిరి తివాచ్యంతత్రలక్షణయైవోపపత్తౌశక్తిద్వయకల్పనాత్। వీక్షణాదిగుణోపత్యాదావర్థజ్ఞానాభావేనమైత్రేయ్యాశ్రవణస్య శ్రోతుర్వార్థజ్ఞానేపిశక్తిస్తథాపిపదపదార్థవిశేషయలుఅధీతసాంగాధ్యయనస్యవిధిరదృష్టార్థత్వేన। సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాది వాక్యవిశేషైర్జ్ఞాతత్వాత్। నన్వాపాతప్రతిపత్తిః। సావధారణాత్మకతజ్జ్ఞానమధ్యయనమాత్రాన్నప్రాప్యత ఇతిచేన్న। తస్యా పిప్రథమరక్రమవత్స్వాభావికావిద్యానివృత్తిపూర్వకగురుకరుణాకటాక్షప్రాప్యస్వాధ్యాయనవిధ్యనపేక్షత్వాత్। నచాతఏవవిచారశ్రవణస్య శ్రైవవిపక్షితఇతివాచ్యంవిధౌలక్షణాపత్తిరితిచేన్న। ఆత్మాపి కామినేవారే పత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవతీత్యారభ్య ఆత్మనస్తు కామాయసర్వంప్రియోభవతీత్యంతేన ఆత్మన ఏవ నిరతిశయసుఖస్వరూపత్వేనపరమపురుషార్థత్వముక్త్వా। ఆత్మనివిజ్ఞాతేసర్వమి దంవిజ్ఞాతం। ఏతావదరేఖల్వమృతత్వమిత్యుపసంహారాదాత్మజ్ఞానమేవతత్రాప్యుపాయమితినిశ్చీయతే। తథాచతద్దృష్టమాత్మ జ్ఞానం ద్రష్టవ్యమిత్యనూద్యతత్ఫలమతస్సాధనాకాంక్షాయాంశ్రోతవ్య ఇత్యాదినాసాధనవిధిరితినిశ్చీయతే।శాబ్దజ్ఞానేప్యసాధారణకా రణతయావిచారఏవలక్షణయావిధేయోవగమ్యతే।తంత్వౌపనిషదంపురుషంపృచ్ఛామి।నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతం సైషాత ర్కేణమతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుత్యనుసారేనాత్రబ్రహ్మణిమానాంతరాభావాద్ద్రష్టవ్యఇత్యత్రదర్శనసాధనాకాంక్షాయాంవే దాంతవాక్యమేవతత్సాధనం। తచ్చావిచారితం। ననిశ్చయాదాయకమితిమననదిధ్యాసనాంసహాకృతం। విచారితవేదాంతవా క్యమాత్మసాక్షాత్కారే హేతురిత్యయమర్థస్సంపద్యతే। నచవిధౌలక్షణాక్వాప్యదృష్టచరీ। అర్థమంతర్వేద్యర్థంబహిర్వేద్యత్రవే శకవిశేషలక్షణాయాః॥ జాతపుత్రః కృష్ణకేశోగ్నీనాదధీతేత్యత్రవయోవిశేషలక్షణాయాః ఉచ్చైరృచాక్రియత ఇత్యాదావృగాదిప దే వేదలక్షణాయాః॥ పావకః ఇత్యాప్రతిగృహ్ణీయాదిత్యత్ర నిజార్థలక్షణాయాః। నైషాతోద్యుతమాదీయేనాపేయంవృణీతేత్యా దౌ సర్వ్యదాసలక్షణాయాః॥ సకలంజంభక్షయేదిత్యాదిప్రరుషార్థవిశేషబలవదనిష్టసాధనతాలక్షణాయాబహులత్వాత్। తస్మాల్ల క్షణయావిచారవిధిర్యుక్తః॥ నను విచారో...విధేయ ఇతిచేన్న। అపూర్వవిధ్యసం

విధిస్త్రివిధః। అపూర్వవిధిః। నియమవిధిః పరిసంఖ్యావిధిశ్చేతి। తత్ర కాలత్రయేఽపిమా ఖవేఽపి నుపవిధేరవకాశాస్తుతథాహి। విధిస్త్రివిధః। అపూర్వవిధిః। నియమవిధిః పరిసంఖ్యావిధిశ్చేతి। తత్ర కాలత్రయేఽపి ప్రమాణాన్తరేణ అప్రాప్తస్య ప్రాపకో విధిరాద్యః। యథా వ్రీహీన్ ప్రోక్షతీత్యత్ర విధివ్యతిరేకేణ ప్రోక్షణం కేనాపి న ప్రాప్తం। పక్షప్రాప్తస్య నాన్తరాప్రాప్తస్య ప్రాప్తిఫలకో విధిర్ద్వితీయః। యథా వ్రీహీనవహన్తీత్యత్ర విధ్యభావేఽపి పురోడాశప్రకృతిద్రవ్యాణాం వ్రీహీణాం తణ్డుల ప్రాప్త్యంశపరిపూరణఫలకో విధిర్ద్వితీయః। యథా వ్రీహీనవహన్తీత్యత్ర విధ్యభావేఽపి ... కిం త్వాక్షేపాన్నఖవిదళనమపి ప్రాప్నుయాదితి తదానీమప్యవహనన మిహాప్రాప్తేషు దేవ అవహననం ప్రాప్యత ఇతి నాపూర్వవిధిః। కిం త్వాక్షేపాన్నఖవిదళనమపి ప్రాప్నుయాదితి తదానీమప్యవహనన పాక్షికం ... ఉభయోరేకత్ర నిత్యప్రాప్తావితరనివృత్తిఫలకో విధిస్తృతీయః। యథా ఇమామగృభ్ణన్ రశనామృతస్యేత్యశ్వాభిధానీమాదత్త ఇత్యత్ర లింగాదేవ మంత్రో రశనాగ్రహణే నిత్యం ప్రాప్నోతీతి నాపూర్వనియమవిధీ। కిం తు లింగవిశేషాదశ్వాభిధాన్యామివ గర్దభాభి ధాన్యామపి మంత్రః ప్రాప్నుయాదితి తన్నివృత్త్యర్థః। ఏవం చ వ్రీహీనవహన్తీతి వహ్నో ... తవ్య ఇతి నియమవిధిః। న చ వ్యావృత్త్యభావః। శా రీరాత్మవిచారస్య వ్యావృత్తత్వాత్। న చ తస్య మోక్షసాధనజ్ఞానే ప్రాప్త్యభావః। ద్వాసుపర్ణా-ద్వే బ్రహ్మణీ ఇత్యాదివాక్యాదాపాత ప్రతిపత్తిదశాయాం తస్యాపి ప్రాప్తిసంభవాత్। న చ వస్తుతస్సాధనాన్తరప్రాప్తావేవ నియమవిధిః। అపూర్వీయ వ్రీహిషు। నఖవిదళ నస్యాప్రాప్తేర్నియమో న స్యాత్। కథం చిత్తణ్డులీభావమాత్రే తత్రాపి ప్రాప్త్యా నియమోఽత్రాపి ఆత్మజ్ఞానత్వేన జీవాత్మవిచారాప్రా ప్త్యా పరమాత్మవిచారో నియమవిధిరస్తు। ఇహాత్మశబ్దస్య। ఇదం సర్వం యదయమాత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతమిత్యాది ప్రకరణ పర్యాలోచనయా పరమాత్మపరత్వాత్। సమన్వయసూత్రే। శ్రీరామసిద్ధభగవత్పాదాచార్యైః। శ్రోతవ్య ఇత్యత్రాత్మజ్ఞానవి ధిర్నిరాకృతః। న తు జ్ఞానోద్దేశేన విచారవిధిరితి తద్విరోధ ఇతి నిర్ణీయతే। తస్మాద్విచారవిధానే కించిద్బాధకమిత్యేవం స్థితే శ్రవణవిధే రపేక్షితాధికారివిషయఫలత్రయమాగమికన్యాయేన నిర్ణీతమిదం సూత్రం॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యత్ర అనువాదపరిహారాయ శా స్త్రే పురుషప్రవృత్తిసిద్ధయే చ కర్తవ్యేతిపదమధ్యాహర్తవ్యం జిజ్ఞాసాపదేన విచారో లక్షణీయః। న హి జిజ్ఞాసాపదేన లక్షణాయ స్తా। ప్రకృతిప్రత్యయసముదాయస్యాశక్తతయా సముదాయలక్షణానుపపత్తేరితి చేన్న। స్వప్రత్యయేన జహల్లక్షణయా విచారో బో ధ్యతే। ప్రకృత్యా చ సాధ్యజ్ఞానమజహల్లక్షణయోచ్యత ఇతి కేచిత్। ప్రకృతేస్సిద్ధజ్ఞానమాత్రమంగీకృత్య-సాధ్యజ్ఞానేఽపి జహల్లక్షణైవేత్యుక్తం సిద్ధత యోపస్థితౌ సాధనాన్వయయోగేన సాధ్యతయోపస్థిత్యేరావశ్యకత్వాత్ ప్రకృతిలక్షణయా వశ్యకీతిలక్షణాద్వయమేవ శా ఖవానందశివానందాభిప్రేతం అతః కేచిత్। ప్రకృతిప్రత్యయసముదాయ ఏకైవ లక్షణా। న చ వాక్యే లక్షణాదృష్టచరీ అర్థవేదీత్యర్థమంత త్స్వీక్రియతవిషంభుక్త్వేత్యాదౌ చ దృష్టత్వాత్। న చ శక్యసంబంధాభావః॥ సముదాయశక్త్యభావేఽపి సముదాయశక్యసంబంధాదేవ త దుపపత్తేః। సా చాజహతీ। న చైకరూపేణైకక్రియాభావాన్న చైకస్యేతి వాచ్యం। తస్యాప్రామాణికత్వాత్। ఛత్త్రిణో గచ్ఛన్తీత్యత్రాపి ఛత్త్రి త్వేనాఛత్త్రిత్వేన చైకాన్వయిత్వం। న గమనకర్తృత్వేన గన్తారో గచ్ఛన్తీతి ప్రసంగాత్। శాబ్దబోధే యోగ్యాయోగ్యభేదప్రకారతానియమాత్। గం తృత్వస్యావచ్ఛేదకత్వే ముఖ్యార్థస్యాపి లక్షకత్వప్రసంగాన్నచేష్టాపత్తిః। ముఖ్యార్థసంబంధాభావాత్। ఏతదతిరేకేణ ముఖ్యార్థకల్పనాప్ర సంగాదతో నైకరూపేణైకక్రియాన్వయిత్వం। కిం తు ఛత్త్రిత్వేనాఛత్త్రిత్వేన చ నానారూపేణైవాత ఏవ కాకేభ్యో దధి రక్ష్యతామిత్యత్రాపి కాకత్వాద్యాకారేణైవ క్రియాన్వయః। న దధ్యుపఘాతుకత్వాద్యాకారేణ। న చైకవృత్త్యుపస్థాపితానాం పరస్పరమనన్వయాత్। న విచా రజ్ఞానయోరనన్వయస్స్యాదితి వాచ్యం। తయోర్భిన్నవృత్త్యుపస్థితత్వాత్। ముఖ్యార్థస్యాలక్షణత్వాభావేనాజహల్లక్షణాస్థలేఽస త్యత్ర వృత్తిద్వయాంగీకారాత్। న చ సకృదుచ్చరితస్య వృత్తిద్వయమనుపపన్నం। గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్ర దృష్టత్వాన న చ తీరస్యావ్యాపారః। తాత్పర్యపర్యవసానాత్। తాత్పర్యపర్యవసానస్యైవ భేదకత్వాత్తస్మాత్సముదాయే జహల్లక్షణాయాం న కిం చిద్బాధకం। వస్తుతస్తు జిజ్ఞాసాపదం తంత్రేణోపాత్తం। తంత్రైకేన జహల్లక్షణయా విచారో బోధ్యతే। ఇతరేణైష్యమాణం జ్ఞాన మభిధాయ బోధ్యత ఇతి న కించిదనుపపన్నం। ఏవమేకలక్షణయైవోపపత్తౌ న లక్షణాద్వయం గౌరవాత్। ప్రత్యయలక్షణాయాః క్వాప్య దృష్టచరత్వాచ్చ॥ కిం చైష్యమాణజ్ఞానత్యాగేన। తస్యైవ పునస్స్వీకారాత్। వాన్తభోజనన్యాయప్రసంగః। అపి చ జ్ఞానస్య ఫలవ త్వాచ్చ। అనుపపత్త్యా హి సాధ్యత్వం లక్ష్యం। తత్ర మోక్షసాధనస్యైవ ఫలత్వమితి తదంశోఽపేక్ష్యతే। న చేష్టాపత్తిః। తస్యార్థికత్వ కథనవిరోధాత్। ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థాభిధాయకత్వనిశ్చయాచ్చ। జిజ్ఞాసాపదేన గ్రంథవిరోధాచ్చ। వా క్యేతావన్నైకలక్షణాసంభవతి। శక్యసంబంధస్య లక్షణత్వాత్। శబ్దాన్వయబాధే శబ్దోపస్థితస్యైవ విషయప్రసక్త్యా సర్వశక్తికల్ప నే గౌరవాదనన్వయలబ్ధస్య శబ్దార్థత్వాత్। న చ శక్యసంబంధేనోపస్థితస్యాపి తాత్పర్యవశాద్విషయత్వమంగీక్రియత ఇతి శక్యభేదేత త్సంబంధానామపి భేదాత్కథమేకత్వం। ఏవం చార్థవాదాదిస్థలేఽపి పదానామేవ వాక్యార్థద్వారా ప్రశస్త్యాదిలక్షకత్వం ప్రత్యేకము పః। న తు వాక్యే। కదాచిద్వ్యాసజ్యవృత్తిలక్షణా పదానాం తదర్థానాం। తత్సంబంధానాం చ నానాత్వే లక్షణాయాః। ఏకత్వాసం భవాత్। ఏవం చ వాక్యార్థసంబంధేన యత్ర వస్త్వంతరం పదైర్లక్ష్యతే తత్ర వాక్యలక్షణా। యాథార్థమంత త్వేదీత్యాదౌ। తద్భిన్నా పదలక్షణేతి శాస్త్రే వ్యవహారః। ఏవం స్థితే పక్షే సముదాయే నైకలక్షణా। సముదాయే సంబంధాదేవ తదుపపత్తిరితి వదతాం చ కథమేకత్వం। సముదాయినాం భేదేన తత్సంబంధస్యాపి భేదాత్। న చైకప్రతీతిజనకత్వేన లక్షణానామేకత్వమిష్టాపత్తిః। తథా సత్య స్యైకలక్షణైవ విచారోపస్థితౌ। లక్షణాద్వయనాపి తదుపస్థిత్యంగీకారాద్వైయర్థ్యాత్। యత్తు-ఛత్త్రిణో గచ్ఛన్తీత్యత్ర। న చ బహూ

వచనానుపపత్తేః । గంగాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్ర వృత్తిద్వయవచనానామేకవచనస్యైవ సాధుత్వోపపత్తేః । అదతిపాశాని
త్యాదౌ తత్రైవాప్యవసాధుత్వేన వాసాధుత్వాత్ । నచ శక్యసంబంధాభావః । సముదాయసముదాయినోరభేదసంబంధాత్ । త
యోరభేదేపి ప్రత్యయయోర్వైచిత్ర్యస్య సర్వసంప్రతిపత్తేః । శక్యతావచ్ఛేదకభిన్నధర్మేణోపస్థితేరేవ లక్ష్యత్వప్రయోజక
త్వాత్ । నచ జహల్లక్షణతో భేదప్రసంగః । రూపాంతరేణోపస్థితస్యాపి । స్వార్థస్య క్రియాన్వయాత్ । కాకేభ్యో దధిరక్ష్యతామి
త్యత్ర దధ్యుపఘాతకత్వప్రకారకబోధస్యానుభవికస్య అన్యథోపపాదయితుమశక్యత్వాచ్చ । వస్తుతస్తు యత్ర ఛత్ర్యఛత్రిసముదా
యత్వేన రూపేణ గమనాన్వయప్రతిపత్త్యర్థం ఛత్రిణో గచ్ఛంతీతి వాక్యప్రయోగః । తత్ర జహల్లక్షణయా శక్యాశక్యోపస్థితిర్దుర్వా
రా । అతఏవ గుహాధికరణే మంచనపండితీయే । ఋతం పిబంతావిత్యత్ర పిబదపిబత్సముదాయలక్షణాయాః అజహల్లక్షణాయాః ప్రతిపాది
తా । ఏవంచ లింగసముదాయాధికరణే ఉపధానయోగితయా గణత్వేన స్వార్థోప్యంతర్భూత ఇతి న వృత్తిద్వయవిరోధ ఇత్యుక్తం । శై
వభాష్యప్రకాశే వ్యాఖ్యాతంచ పరమశివారాధ్యభట్టాచార్యేణ । ఉపధానయోగితయా గణస్య లక్ష్యతా ఇతి । యదిచ వృత్తిద్వయమపి
తాత్పర్యవశాత్ సకృదుచ్చరితస్యాప్యంగీకృత్య ఛత్రిత్వాఛత్రిత్వప్రకారకబోధఫలతయా ఛత్రిణో గచ్ఛంతీతి వాక్యమంగీకృత్య । గం
గాయాం ఘోషమత్స్యావిత్యత్రైవ వృత్తిద్వయవ్యాపారోప్యంగీక్రియతే । అంగీక్రియతాం । నచైవ తావతా ఉక్తస్థలే । లక్షణయా
శక్యాశక్యోపస్థితిర్వారయితుం శక్యేత్యవశ్యాభ్యుపేయత్వాత్ । అజహల్లక్షణానిరాసాయాస్య వైఫల్యమితి దిక్ । ఏవం స్థితే ప్రకృ
తే జహల్లక్షణాంగీకారే ఏకవృత్త్యుపస్థితయోర్విచారజాతయోర్వ్యవహర్తుః । ప్రథమభక్త్య ఇత్యత్రైవ ఉద్దేశ్యవిధేయాభావే
నాన్వయో న స్యాత్ । దర్శితశ్చ తాదృశాన్వయో జ్ఞానాయ విచారః కర్తవ్య ఇతి పరమశివారాధ్యస్వామినా శివజ్ఞానచంద్రోదయే ।
న చ ప్రకృతే వృత్తిద్వయమేవాంగీక్రియతే । నాజహల్లక్షణేతి వాచ్యం । తథా సత్యజహల్లక్షణోక్తివిరోధాత్ । గంగాయాం ఘోష
మత్స్యావిత్యాదౌ వృత్తిద్వయస్థలే అజహల్లక్షణావ్యవహారాభావాత్ । అస్తాం తావజ్జహత్త్వాజహత్త్వవిచారః వృత్తిద్వయాంగీకారే
పి ప్రకృతే నైకలక్షణయా నిర్వాహః । తథాహి । జ్ఞానస్య సాధ్యోపస్థితివ్యతిరేకేణ తావన్న సాధ్యతయాన్వయః । న చేచ్ఛావిష
యత్వమాత్రం సాధ్యత్వం । అనిచ్ఛయా విషయస్యాపి దుఃఖస్య సాధ్యత్వాత్ । అసాధ్యస్యాపి ఇచ్ఛావిషయత్వాత్ । విధురస్యాతీతభా
ర్యాయామిచ్ఛాతః కాట్యదర్శనాత్ ఇష్టసాధ్యశబ్దయోరపర్యాయత్వాచ్చ । అతఏవేష్టత్వేన సాధ్యత్వానుమానం నిరస్తం । వ్యభిచార
స్యోక్తత్వాత్ । అస్తు సాధ్యత్వానుమానం । తథాపి ప్రకృతే నాప్యుపయోగః । వృత్త్యుపస్థితస్యైవ శబ్దాన్వయబోధవిషయత్వని
యమాదన్యథా విచారేపి లక్షణా న స్యాత్ । ఇష్యమాణజ్ఞానసాధ్యత్వేనానుమానాదినోపస్థితస్య అన్వయాద్వివిషయత్వాసంభవాత్ । ఏవం
చ । ప్రత్యయార్థవిశేషణత్వేనోపస్థితస్య జ్ఞానస్య స్వాతంత్ర్యేణైవ తదుపస్థితిర్నాస్తి । సాధ్యతయా గార్హిత్యేత్యాదౌ గోత్వస్య స్వా
తంత్ర్యేణోపస్థితమేవ లక్షణాయా అంగీకారాత్ । తస్మాత్ ప్రకృత్యా సాధ్యావస్థజ్ఞానం లక్షణీయమేవేతి లక్షణాద్వయస్యావశ్యకత్వాత్
ప్రత్యయే నైవ విచారలక్షణా యుక్తా । న తు సముదాయే న । ఏతేన తత్ర కలీనాపి నిరస్తా । ఏకేన విచారలక్షణాయా ఇతరేణాపి సాధ్య
వస్థా జ్ఞానలక్షణాయా అప్యుక్తక్రమేణావశ్యకత్వేన పదద్వయం కల్పయిత్వా । పదద్వయేపి లక్షణాంగీకారాపేక్షయా । ఏకస్మిన్
శ్రుతపదే ప్రకృతిప్రత్యయలక్షణాద్వయకల్పనాద్వా ఏవ లఘుతరత్వాత్ । విచారలక్షణాపి న సముదాయే యుక్తా । ఉక్తయుక్తేః ప్ర
కృతేః ప్రత్యయస్యైవ తల్లక్షకత్వాన్యతరవైయర్థ్యాదితి । యత్తు శక్ప్రత్యయస్య లక్షకత్వం న దృష్టమితి తన్న । సక్తూన్ జుహోతీత్య
త్ర ద్వితీయాయాః కరణత్వలక్షకత్వస్య ప్రయాజశేషేణ హవిష్యమభిఘారయతీత్యత్ర తృతీయాద్వితీయయోః కర్మత్వాధారకత్వలక్ష
కత్వస్య అఖ్యాతస్య ప్రకృత్యకర్తృవాదినా రథో గచ్ఛతీత్యాదౌ వ్యాపారలక్షకత్వస్య ఫలానుకూలవ్యాపారార్థవాదినా మణిజానాతీ
చ్ఛతి ద్వేష్టి యతతే ఇత్యాదౌ క్రియానుకూలప్రకృతివ్యాపారయోరప్రతీతేః । జ్ఞానాద్యాశ్రయత్వప్రతీతేః । నశ్యతీత్యాదౌ చ నాశప్ర
తియోగిత్వప్రతీతేరాశ్రయత్వప్రతియోగిత్వలక్షకత్వస్య బహుశోనుపలబ్ధేః । గుహాధికరణపూర్వపక్షే । ఋతం పిబంతావిత్య
త్యత్ర బుద్ధిక్షేత్రజ్ఞసాధారణార్థశతృప్రత్యయస్య కర్తృత్వశక్తస్య కారకత్వమాత్రలక్షణాయా దూరాపాస్తమే ప్రతిపాదనాచ్చ । నచ
ప్రత్యయాంతరస్య లక్షకత్వేపి సన్ప్రత్యయేపి క్వాపి లక్షణా న దృష్టేతి వాచ్యం । అశ్మా లులురిషతి కూలం పిపతిషతీత్యాదౌ వ్యాపార
మాత్రే లక్షణాయాః దృష్టత్వాత్ । అతఏవ ధాతోః కర్మణః సమానకర్తృకాదిచ్ఛాయాం వేతి సూత్రే అశంకాయాముపచేతనేషూపసం
ఖ్యానమిత్యుపసంచాదయిత్వా । న వా తుల్యకారణత్వాదిచ్ఛయా హి ప్రవృత్తత ఉపలబ్ధేరితి వార్తికేన ఇచ్ఛాకార్యవ్యాపారే లక్షణాయాః
ప్రయోగ ఇత్యుక్తేరచేతనే చాతదిచ్ఛాకార్యస్యాప్యభావాత్ । తతో ఋచాఉపమానాద్వేతి వార్తికేన ఇచ్ఛాసదృశో వ్యాపారేపి గౌ
ణః ప్రయోగ ఇతి పతంజలిభాష్యే ప్రపంచితం । కయ్యటశ్చ । తథాసతి గౌణముఖ్యయోః ముఖ్యే కార్యసంప్రత్యయ ఇతి న్యాయేన ఇ
చ్ఛాసదృశో ప్రయోగో న స్యాదితి ఆశంక్య గౌణముఖ్యన్యాయశ్చ క్వచిల్లక్ష్యానురోధినాప్యంగీక్రియత ఇతి సమాదధే । ఈక్షత్యధిక
రణే । కూలం పిపతిషతీత్యత్ర తదూరాపాస్తభగవత్పాదాచార్యైర్లక్షణాయా అంగీకారాచ్చ । తస్మాత్ ప్రత్యయే లక్షణా నాస్తీతి వచోరి
క్తం । యదపి । వాంతభోజనన్యాయ ఇతి తన్న । ప్రత్యయస్య విచారలక్షకత్వేన న బోధ్యతే । సాధ్యతా । కింతు లక్షణయా ప్రకృత్యై
వేతి బోధకభేదస్వీకారమాత్రేణ వాంతభోజనన్యాయాసంభవాత్ । సాధ్యత్వస్యాత్యాగేన త్యక్తపునస్స్వీకారాభావాత్ యదత్రాధిక

త్వకథనం విరోధ ఇతి చేన్న । జ్ఞానానువిచారః కర్తవ్య ఇతి జ్ఞానం సాధ్యత్వేనోద్దిశ్య సాధనం విచారో విధీయతే । తత్ర సిద్ధత్వేనోపస్థి
తా సాధనాకాంక్షా నేతి సాధ్యతామాత్రం లక్ష్యతే । యావతా వినాశబ్దాన్వయాపర్యవసానం తావన్మాత్రం లక్షణీయం । తస్మిన్ పర్య
వస్థితే విధేః పురుషప్రవృత్తిపర్యవసితత్వాత్తస్యాశ్చ నిష్ఫలాసంభవాత్ఫలవత్త్వసిద్ధమేవ మోక్షసాధనత్వం జ్ఞానస్య కల్ప్యత ఇత్యార్థి
కం । తస్య నవతామేవతు తద్వ్యుత్పత్త్యానురుత్తరం । జ్ఞానస్య ప్రత్యయార్థత్వేన విషయత్వేనాన్వయే జ్ఞానమాత్రస్యానిష్ప్రమాణ
త్వేన మోక్షసాధనత్వం బ్రహ్మజ్ఞానస్యైవ వక్ష్యమాణత్వేన శ్రౌతత్వప్రసంగాదేవం చ । ఇదమస్యాపరం ప్రత్యయమేవ విచారలక్షణాయాం వి
ధిః । యదా చార్యాణాం మోక్షసాధనస్యార్థికత్వకథనం అన్యథోక్తరీత్యా శ్రౌతత్వప్రసంగాత్ । యదపి ప్రత్యయానామిత్యాదితదపి
నాపేక్షితం విచారస్య ప్రకృత్యర్థస్య జ్ఞానం ప్రతి సాధనత్వేనాన్వయాత్ । ఉభయోర్విషయవిషయిభావేనాన్వయః । విచారస్య తు సాధ్య
సాధనభావేనైవ ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థాభిధానేకస్వద్విశేషః । యదపి జిజ్ఞాసాపదే న విరోధ ఇతి తన్న । ప్రకృతిప్రత్యయయోరర్థ
యోరవిలక్షణత్వే పదస్య సకలస్యలక్షణత్వాత్తదాభిధానోపపత్తేః । జ్ఞానస్య ప్రకృత్యర్థస్యసాధ్యత్వేలక్షణాయా విచారలక్షణా కథ
నే నైవ కథితప్రాయత్వాత్ । తామనభిధాయ విచారమనపేక్షేత । విచారలక్షణాభిధానోపపత్తేశ్చ । తస్మాల్లక్షణాద్వయమేవ పరమా
నందారాధ్యసమ్మతం ॥

ఏవం రామసిద్ధారాధ్యభగవత్పాదాచార్యాదిభిస్స్వీకృతత్వాదేతదేవ సమ్యగుపాదేయం ॥

శివస్య పరబ్రహ్మత్వకథనం.

నను - అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్తతో వై సదజాయత । అమూలమనాధారమిమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । న కదాచిదనీదృశం జగ
దిత్యాదినా జగత అసత్కారణత్వానాదిత్వప్రతిపాదితం । తస్య కర్తృనిషేధశ్చ సూచితః । జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేతే
త్యాదౌ యాగాదికర్మణాం జీవకర్తృకత్వఫలదాతృత్వదర్శనాచ్చ నశరీరస్యాతిరిక్తేశ్వరసద్భావే మానాభావాత్ । తేన ప్రయో
జనాదర్శనాత్ । అదృష్టద్వారా జీవానామేవ కర్తృత్వాంగీకారాత్ । లోకే సుఖదుఃఖభోక్తృత్వదర్శనాత్పరమేశ్వరకర్తృత్వే
వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాపత్త్యా ఈశ్వరత్వభంగప్రసంగాత్ । ఈశ్వరేణ కించిత్ప్రయోజనం సిద్ధం । ఉత జడకర్మణాం జీవానాం చ
ఫలదాతృత్వాసంభవాత్సర్వజ్ఞేశ్వరసద్భావే కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన ఈశ్వరత్వాంగీకారే - ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । బ్ర
హ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ । అసావాదిత్యో బ్రహ్మ
నమస్తే వాయో త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాసి । గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే । విశ్వస్మాదింద్ర ఉత్తరః । ఏకో హ వై నారా
యణ ఆసీత్ । న బ్రహ్మా నేశానో నాగ్నీషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీ । అథ పురుషో హ వై నారాయణోఽకామయత । ప్రజాస్సృజేయే
తి నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయతే । స దేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । మనో వై బ్రహ్మే
తి చక్షుర్వై బ్రహ్మేతి । శ్రోత్రం వై బ్రహ్మేతి । ఖం బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ - అన్నం బ్రహ్మ ఇత్యాదినా బహువిప్రతిపత్తిదర్శనాత్ - శివస్యైవ కస్యై
వకథం బ్రహ్మత్వమితి చేన్న । అగ్నీషోమీయం పశుమాలభేతేత్యత్ర ద్విపదాశ్చతుష్పదాశ్చ పశవ ఇతి శ్రుత్యా ద్విపాచ్చతుష్పాదశ్చ పశు
శబ్దవాచ్యత్వేన నిర్దేశాత్సందేహే - ఛాగస్య వపాయా మేదసోఽనుబ్రూహీతి శ్రుత్యంతరేణ ఛాగపశుత్వనిర్ణయవచ్ఛివస్య బ్రహ్మత్వం
గ్రాహ్యం । అతః యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాదిషు । జగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణముక్తం । పరమేశ్వరస్య త్రిగు
ణాత్మికశక్త్యవచ్ఛిన్నహిరణ్యగర్భనారాయణకాలరుద్రాదీనాం నేశ్వరత్వం । తేషామేకైకకర్తృత్వేన జగజ్జన్మాదికర్తృత్వాభా
వాదత ఏవ సూత్రికారేణ జన్మాద్యస్య యత ఇతి నిర్దిష్టం । బ్రహ్మోత్తరఖండే యస్యాజ్ఞయా జగత్స్రష్టా విరించిః పాలకో హరిః సంహర్తా
కాలరుద్రాఖ్యో నమస్తస్మై పినాకినే ఇతి జగదుత్పత్త్యాదీనాం ప్రయోజకకర్తృత్వం శివస్యైవ నిర్దిష్టం । కించ । మాయాం తు ప్రకృతిం
వింద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగదితి ॥ మాయాం ప్రకృతిం - కారణం వింద్యాత్
మాయినం తు మహేశ్వరం విద్యాదిత్యనేన మాయాయాః పరమేశ్వరాధీనత్వముక్తం । అత ఏవ వశీకృతమాయాత్వాత్స్వతంత్ర ఇతి । త
స్యాంశభూతైః బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాదిభిస్తైశ్చేతన్యం వ్యాప్తం - సర్వమిదం జగదిత్యుక్తం । తథాథర్వశిరసి । దేవా హ వై స్వర్గం లో
కమగమంస్తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ కో భవానితి । సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ నాన్యః కశ్చన మత్తో వ్యతిరి
క్త ఇత్యాదినా శివస్యైవ త్రికాలికాబాధ్యత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వకారణత్వసర్వశబ్దవాచ్యత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వాత్మకత్వాద్బ్రహ్మ
త్వం ప్రతిపాదితం । కణ్వశాఖాయాం యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యాదినా పృథివ్యాద్యష్టమూర్తిస్వరూపస్యైవ బ్రహ్మత్వకథనాన్నాన్యస్యేశ
ం । వక్ష్యమాణదేవతాయాః సూత్రభాష్యకర్తృసృష్టికర్తృత్వేనేశ్వరత్వం । న చావయవవ్యాప్త్యా విష్ణోరపి పృథివ్యాదిశరీరత్వమంతర్యామిత్వం
చ సంభవతీతి వాచ్యం । అష్టమూర్తిత్వం శివస్యైవ ప్రసిద్ధత్వాత్ । విష్ణోరంతర్యామిత్వాప్రసిద్ధేః । న చోభయోః శివకేశవయోరంతరా
త్మత్వమష్టమూర్తిత్వం చ వక్తుం యుక్తం । ఉభయోరేకశరీరాభావాత్ । స్వతంత్రయోరుభయోరవిరోధే యుగపజ్జగతాముత్ప
త్తిస్థితిసంహారాణాం యుగపత్సంభవే విశ్వవిలయానాపత్తేః । సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । దిశశ్చాంతరగం ప్రావిశత్ । యోఽగ్నౌ రుద్రో
యో అప్స్వంతర్య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనాని వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమ ఇత్యాది శ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సర్వాత్మకత్వాదంత

ర్వ్యాపిత్వదర్శనాత్ । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యారభ్య-యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యం తేన అకారోకారమకారవాచ్యబ్రహ్మ విష్ణు కాలరుద్రాణాం మహేశ్వరే విలయః ప్రతిపాదితః । తస్మాన్నైతేషాం బ్రహ్మత్వముత । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యారభ్య-సదాశివోమిత్యం తేన తస్యైవ బ్రహ్మత్వం ప్రణవప్రతిపాద్యత్వముక్తం । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం । పతిం పతీనాం పరమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యమితి శ్వేతాశ్వతరే బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాది దేవానాం నియంతృత్వేనేశ్వరం । విదామ । జానీమః । నాన్యథేశ్వరం జానీమ ఇతి నిశ్చీయతే । సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితా దివో జనితా పృథివ్యాః జనితాగ్నేర్జనితా సూర్యస్య జనితేంద్రస్య జనితోత విష్ణోరితి-యజుర్వేదే బుధ్యాది విష్ణ్వంత జగత్కారణత్వం తస్యైవోపపన్నం । సోమప్రకరణ పఠితత్వాన్న సోమలతాపరత్వం అచేతనసోమలతాయాస్సర్వకారణత్వాసంభవాత్ । అథర్వణశిఖాయాం చ । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయంతే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైర్న కారణం కారణానాం తు ధ్యాతా-ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే ధ్రువం సర్వాధికమిత్యుపక్రమ్య శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరః సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య ఇత్యం తేన ముముక్షూణామితర నిషేధపూర్వక శివోపాసనమేవోపపాదితం । ఉతామృతత్వస్యేశానః । సర్వమిదం శివ ఏవ విజానీహి । శుద్ధో నిరంజనో విభురద్వయం శివమేకం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః శివోఽద్వైతః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే-న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాది శ్రుతిభిశ్శివస్యాద్వితీయత్వ ప్రతిపాదనాచ్ఛివ ఏవ పర ఇతి నిశ్చీయతే । కించ । ఉమాసహాయమిత్యారభ్య-స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యం తేన శివస్య కారణకారణత్వోపదేశాన్నాన్యేషాం బ్రహ్మత్వం యుక్తం । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్స్తుతిమాత్రమేవ ॥ కించ ॥ సర్వో వై రుద్రః । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ । త్రిషు ధామసు యద్భోజ్యం భోక్తా భోగశ్చ యద్భవేత్ తేభ్యో విలక్షణస్సాక్షీ చిన్మాత్రోఽహం సదాశివః । మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం । మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాద్వయమస్మ్యహమిత్యాదినా హస్తకరపాణిశబ్దవద్ బ్రహ్మాత్మశివశబ్దానాం పర్యాయత్వ శ్రవణాత్ । కించ । మాండూక్యోపనిషది-ఉపక్రమ్య సర్వం హ్యేతద్ బ్రహ్మాయమాత్మా బ్రహ్మ-సోఽయమాత్మా ఇత్యుక్త్వా శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యుక్త్వా-అద్వితీయ బ్రహ్మ ప్రకరణే ఉపక్రమోపసంహారయోరేకార్థప్రతిపాదకత్వాదుపక్రాంత బ్రహ్మణః ఉపసంహారగతాద్వైతశివస్యాభిన్నత్వోపదేశాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వం తస్యైవ సిద్ధం ॥ అన్యథా శివబ్రహ్మత్వాదీనాం శ్రుత్యా జగత్కారణత్వ ప్రతిపాదనాత్తేషాం ప్రత్యేకమీశ్వరతాంగీకారే-ఈశ్వరనానాత్వప్రసక్త్యా సకలమతవిరోధస్సకలశ్రుతివిరోధశ్చ స్యాత్ । ఏవం సర్వవేదాంతార్థజ్ఞైర్జైమిని వ్యాసాద్యైస్స్వకృతవేదపాదస్తవే సకలవేదవాక్యానాం శివపరత్వముక్తం । తథా చతుర్వేదపారంగతైర్జ్యోతిర్నాథ సుంటారాధ్య భీమనాథ భట్టభాస్కరాదిభిర్వైదికైర్వేదమార్గ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యైరపి పాషండ పాంచరాత్ర బుద్ధాద్వైతాదిదుర్మత నిరాకరణానంతరం । మహాదేవో దేవస్సకలజగదారాధ్యచరణస్త్రయీమార్గో మార్గః కుమతమతవృత్తిప్రశమనః । తయోరన్యో వా బ్రూతే వృజినమనయోరస్య నిధనే శిరస్యంఘ్రిం వాది ప్రళయదహనో హంన్యపసభే ఇత్యాదినా శివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం వ్యవస్థాపితం ॥ తస్మాదథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యత్ర శివస్యైవ స్వరూపజిజ్ఞాసేతి నిర్దిష్టః । ఏవం బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం తచ్ఛివస్యేతి సూత్ర సందర్భరూపేణాస్త్రే బ్రహ్మేతి వ్యవహారః । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యత్ర శివంకరోతీతి శివంకరః । భావప్రధానో నిర్దేశః । తస్మాదాత్యంతిక పాశనివృత్తిపూర్వక శివప్రాప్తిరేవ ముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే । న చాగంతుకత్వేనానిత్యత్వాత్కథం శివత్వప్రాప్తిరేవ ముక్తిరితి వాచ్యం । భ్రమరకీటన్యాయేన సత్యక్రిమేస్సత్య భ్రమరత్వప్రాప్తిదర్శనాత్ । సత్యాత్మకస్య జలస్య స్వభావనివృత్తిపూర్వక సత్యమౌక్తికత్వప్రాప్తిదర్శనాత్కథమర్థం బంధమిథ్యాత్వకల్పనమితి వివేకిభిర్బోద్ధవ్యం ॥ నను మరుమరీచికాన్యాయేన తోయజ్ఞానమజ్ఞానస్య నివర్తకమితి వ్యాప్తిబలాత్సత్యస్య జ్ఞానాన్న నివృత్తిరితి చేన్న-పూర్వజ్ఞానస్యోత్తరజ్ఞానేన స్మృత్యా సంసారస్య-శివస్మరణేన పాపస్య-ప్రియస్మరణేన దుఃఖస్య ప్రత్యభికరణేన సంశయస్య పూర్వపక్ష నిర్ణయేన-పూర్వపక్షస్య సిద్ధాంతేన నివృత్తిదర్శనాత్ ॥ నన్వజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదా ప్రధానస్యైవ జగత్కారణత్వ నిర్దేశాత్ ! బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వే వికారిత్వప్రసంగాచ్చ । అథ-అతః-అబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి । అబ్రహ్మణః ప్రధానస్య జిజ్ఞాసేతి చేన్న । తజ్జిజ్ఞాసావిధాయక శ్రుత్యదర్శనాత్ నోపాస్యా ప్రకృతిర్జీవా ఇతి శ్రుతౌ తదుపాసనానిరాకరణదర్శనాత్ స్నిగధిష్ఠానశక్త్యభావాచ్చ ప్రధానస్య జగత్కారణత్వ ప్రతిపాదక శ్రుతీనాం శస్త్రం భినత్తి । శ్రోత్రం శృణోతీత్యాది వాక్యానామివ తదన్యకర్తృత్వం సూచితం ॥ జడస్య జగత్కారణత్వాసంభవాత్ । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమిత్యాదౌ మాయాయాశ్శివాధీనత్వదర్శనాత్ లక్షణప్రమాణాభ్యాం వస్తుసిద్ధిరితి న్యాయేన ప్రథమం బ్రహ్మణః ప్రాధాన్యలక్షణార్థమిదం సూత్రం ప్రవృత్తే నిశ్శేషత్వసనిశేషత్వసంశయవిపర్యయనిరాకరణార్థం తజ్జిజ్ఞాస్య బ్రహ్మణో లక్షణమాహ ॥

జన్మాద్యస్య యతః

యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యేన జాతాని జీవంతి । యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి తై
త్తిరీయశ్రుతిరస్య విషయః । ప్రయంతి మ్రియమాణాని సంతి అభిసంవిశంతీతి వాక్యార్థః । అత్ర పూర్వాధికరణే సందిగ్ధత్వేన బ్రహ్మ
ణో విచార్యత్వసంభవాదాక్షేపసంగతిః । సర్వత్ర దృష్టాంతప్రత్యుదాహరణసంగతిశ్చ సంభవతి । యథా సందిగ్ధత్వహేతునా బ్రహ్మవి
చార్యం । తదా జన్మాదినా జగన్నిష్ఠత్వేన హేతునా న బ్రహ్మణో లక్షణమితి దృష్టాంతసంగతిః । అత్ర తటస్థలక్షణత్వేన తదా సంభవతీతి
ప్రత్యుదాహరణసంగతిః । జన్మ ఆదిర్యస్యేతి తద్గుణసంవిజ్ఞాన బహువ్రీహిః । తద్గుణసంవిజ్ఞానేప్యుద్భూతావయవసముదాయస్యాన్యార్థత్వే
జన్మాదయో యస్యేతి నిర్దిష్టః । అనుద్భూతావయవభేదసముదాయస్యాన్యపదార్థత్వే స్త్రీలింగపుంలింగయోర్జన్మాదిర్యస్యేతి నిర్దేశః స్యాత్ ।
సర్వత్ర వర్ణాంతరాధిక్యగౌరవం స్యాదితి సూత్రకారేణ కృతో నపుంసకలింగనిర్దేశః । అత్రాపి బ్రహ్మేతి పదమనువర్తతే । తచ్ఛబ్దస్యా
ధ్యాహారః । జన్మాది అస్య యత ఇతి పదవిభాగః । జన్మాది సృష్టిస్థితిలయతిరోధానానుగ్రహాత్మకం కృత్యపంచకం అస్య చిదచిత్ప్రపంచవిలాస
స్య యతో యస్మాత్ స్వాభావికానంతశక్తివిశిష్టబ్రహ్మణః సంభవతి తద్బ్రహ్మేతి సూత్రార్థః ॥ అస్యేత్యనేన చాక్షుషప్రత్యక్షవిషయీభూతచేత
నాచేతనప్రపంచస్య కార్యత్వం । యత ఇత్యనేన బ్రహ్మణః జన్మాదిపంచకృత్యకారణత్వం నిర్దిష్టం । పరశివస్య బ్రహ్మణః జగజ్జన్మాదిపంచ
కృత్యస్య శ్రుతిసిద్ధత్వాజ్జీవానాం తదుపాసకత్వం విధీయతే । కారణస్య బ్రహ్మణః కర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుం శక్యమేవ ॥ అత ఏవ యతో వేతి శ్రు
తా౽భిసంవిశంతీత్యనేన ఆవిర్భావతిరోధానే సూచితే । విజ్ఞాతే బ్రహ్మణి తటస్థాదిలక్షణానుపపత్తిః । అవిజ్ఞాతే ప్రవృత్తిః । రేవనస్యా
ఉపస్తత్ర కథం లక్ష్యేక్షణప్రవృత్తిః । తేన శంకనీయం । గురూపదిష్టశాంభవదీక్షితస్యాపాతజ్ఞానసంభవాత్ తన్ని
ష్ప్రయోజనలక్ష్యలక్షణవిచారప్రవృత్తిర్న విరుధ్యతే । విశయస్తు ॥ తస్య జగద్విలక్షణత్వేన కారణత్వం జగదంతర్యామిత్వేన వా సాకార
స్య నిరాకారస్య వా సర్వాధిష్ఠానస్య తత్రారోపితప్రధానసత్త్వగుణప్రతిబింబితకల్పితేశ్వరస్య వా । సర్వాధిష్ఠానస్య బ్రహ్మణః నిర్గు
ణత్వాన్నిరవయవత్వాన్నిత్యత్వాత్ సృష్టిర్న సంభవతి । సావయవస్య కల్పితస్య మిథ్యాభూతస్య సుతరాం న సంభవతి । అత జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశౌ । న
కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదినా జగజ్జీవయోరజత్వనిత్యత్వవ్యపదేశాత్ । కథం పరమేశ్వరస్య కారణత్వం । కారణత్వే౽
ప్యుత్పత్త్యసంభవాదితి సూత్రే భగవతా సూత్రకారేణ శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధత్వేన జీవోత్పత్తిప్రధానవైష్ణవమతస్య నిరాకృతత్వాత్ । అ
కారణత్వే యతో వా ఇమానీత్యాదిశ్రుతివైయర్థ్యం స్యాత్ । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర
ఆసీత్ । న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఇత్యాదిశ్రుతిషు అసత్కారణత్వం సత్కారణత్వం సదసద్వ్యతిరిక్తపరశివకారణత్వం చ శ్రవ
ణాత్ । బహువిప్రతిపత్తిర్దృశ్యతే ॥ పూర్వపక్షస్తు ॥ న చ పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వం । నిర్గుణత్వాత్ । తథాత్వే । జగద్వి
లక్షణత్వేన తదంతర్యామిత్వేన వా సాకారస్య నిరాకారస్య వా । నాద్యః । సర్వవ్యాపకత్వభంగప్రసంగాత్ । నిరుపాధికత్వేన నిరా
ధారత్వేన పరమాణుబిందాదీనాం ఘటపటాద్యుత్పత్తేరసంభవాచ్చ । న ద్వితీయః । ఘటాదివత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసంగాత్ । అథ
యత్వప్రసక్తేశ్చ । న తృతీయః । సావయవస్య బ్రహ్మణః నిరవయవాకాశాదికల్పనాయోగాత్ । పూర్వవత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసం
గాచ్చ । నాపి చతుర్థః । నిరవయవస్య సావయవప్రపంచప్రకల్పనాసంభవాత్ । నిష్క్రియం నిష్కలం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం
ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధప్రసంగాచ్చ । అతః సత్యజ్ఞానానందాత్మకపరశివజన్యత్వాంగీకారే జగతో౽పి సచ్చిదానందాత్మకత్వం స్యాత్ ।
తదంగీకారే జగతో జడత్వాదికం అప్యజడదుఃఖాత్మకత్వం చ న స్యాత్ । మృదాదివద్వికారిత్వప్రసంగాచ్చ । కించ కారణత్వే । ని
మిత్తత్వం ఉపాదానత్వం వా । తదుభయత్వం వా । కించ । త్రివిధకారణత్వం బ్రహ్మణః ప్రధానస్య వా । నాద్యః । నిమిత్తత్వేన
సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ । సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాద్యద్వైతశ్రుతిభంగప్రసంగాత్ । న ద్వితీయః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । ఏ
కమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధాధిష్ఠానాంతరనిరాసో న స్యాత్ । న తృతీయః । తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభా
వత్వాత్ । ప్రధానస్యాంగీకారే । అచేతనత్వాదసత్త్వాచ్చ కులాలాదివన్నిమిత్తోపాదానత్వాసంభవః । విరుద్ధత్వాత్తదుభయత్వా
సంభవశ్చ । కించ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ।
న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధానందాదీనాం బ్రహ్మత్వే వికల్పసముచ్చయయోర్వా । వికల్పత్వే శ్రుతహానా
శ్రుతాభ్యాగమప్రసంగో౽వ్యవస్థా చ । వ్యవస్థావికల్పే । అనేకబ్రహ్మత్వప్రసంగాచ్చ । సముచ్చయే । తేషామానందాదీనాం ధర్మరూ
పత్వాత్ జగజ్జన్మాదికారణత్వాసంభవాత్ । కించ । క్షీరాదివదారంభోపాదానత్వాంగీకారే బ్రహ్మనిష్ఠానందాదిభంగప్రసంగః ।
సువర్ణకుండలాదివత్పరిణామ్యుపాదానత్వే పూర్వవద్వికారిత్వప్రసంగః । ప్రాగసద్రూపప్రధానాదిప్రపంచస్య రజ్జుసర్పవద్వి
వర్తత్వాంగీకారే శశశృంగాదీనాం కిం న స్యాత్ । అతః ప్రపంచస్య నోత్పత్తిర్విధీయతే । తథాపి । అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్ర
పంచం ప్రపంచ్యత ఇతి పూర్వాచార్యోక్తన్యాయమనుసృత్య శిష్యబోధార్థం వేదప్రామాణ్యసిద్ధ్యర్థం అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణా
మిత్యాదిశ్రుతౌ అచేతనమాయాయాః జగత్కారణత్వోపదేశాత్ తస్యా ఏవోపాదానకారణత్వం వక్తుం శక్యం । బ్రహ్మణ్యధ్యస్తప్ర
కృతిసత్త్వగుణప్రతిబింబితకల్పితేశ్వ[illegible] సిద్ధాంతస్తు । సర్వాధిష్ఠానసచ్చిదానందదత్తలపరిశ

పంచబ్రహ్మప్రపంచతఇతిపూర్వాచార్యోక్తన్యాయమనుసృత్యశిష్యబోధార్థం వేదప్రామాణ్యసిధ్యర్థం అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదిశ్రుతౌఅచేతనమాయాయాః జగత్కారణత్వోపదేశాత్తస్యాఏవోపాదానకారణత్వం వక్తుంశక్యం । బ్రహ్మణస్తు ప్రకృతిసత్త్వగుణప్రతిబింబితకల్పితేశ్వరస్య వా తత్కారణత్వమితిచేద్బ్రూమః । సిద్ధాంతస్తు సర్వాధిష్ఠానసచ్చిదానందషట్స్థలపరశివబ్రహ్మణఏవజగజ్జన్మాదికారణత్వం । యుక్తం । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణః । అహంవిజానామివివిక్తరూపోనచాస్తివేత్తామమచిత్సదాహం। ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ । సత్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందం । సర్వాణివాఇమానిభూతాని । ఆకాశాదేవసముత్పద్యంతే । ఆకాశంప్రత్యస్తయంతి। ఆకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితా । తేయదంతరా । సఆత్మా । ఇత్యాదిశ్రుతికదంబేన । నిరవయవస్యాపిబ్రహ్మణఃబాహ్యకరణనిరపేక్షతయాసర్వకర్తృత్వంసూచితం । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మేత్యత్రఆకాశశబ్దేనతత్స్వాభావికచిచ్ఛక్తిరుచ్యతే । నభూతాకాశః । జడస్యతస్యకారణత్వాసంభవాత్ । సత్యాత్మాసత్యస్వరూపః । ఋతగ్ంసత్యమితిశ్రుతేః । ప్రాణశబ్దేనసకలజగదధిష్ఠానచిచ్ఛక్తిర్వ్యపదిశ్యతే । తస్యాంరమతేయస్సప్రాణారామం । మనశ్శబ్దేనపరాశక్తిరుచ్యతే । తస్యామానందోయస్య।బాహ్యకరణనిరపేక్షాసూచితా।నిరవయవస్యవాయోఃవృక్షకంపనాదిశక్తిః।నిరవయవజీవస్యస్వాప్నికప్రపంచోత్పత్తిశ్చదర్శనాత్।అనంతశక్తివిశిష్టస్యఅఘటితఘటనాసామర్థ్యంకిమ్వక్తవ్యం ।మూర్తస్యప్రభాకరస్యాప్యమూర్తకాలకల్పనాదర్శనాత్।భక్తానుగ్రహార్థంధృతకారిస్యవద్దివ్యమంగళవిగ్రహధరస్యమహేశ్వరస్యమూర్తామూర్తప్రపంచకల్పనేప్యదోషః । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ । తజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేతిశ్రుతౌసముద్రోత్పన్నఫేనతరంగాదివత్సర్వజగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకర్మతయాతదాత్మకత్వమితిశ్రూయతే । జగదుపాదానపరమేశ్వరశక్తేస్తుతదేకదేశవృత్తిత్వంపాదోస్యవిశ్వాభూతానిత్రిపాదస్యామృతందివీతిశ్రుత్యాప్రదర్శితం । తస్మాన్మహదాకాశాంతర్భూతపవనాదీనామివపరమేశ్వరాంతర్భూతజగతాంపరమేశ్వరకారణత్వం । లింగమధ్యేజగత్సర్వంలింగబాహ్యాత్పరం నహీతిశ్రుత్యాపితథాసూచితం । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంత్యేనేన । తస్యబ్రహ్మణఃనిమిత్తకారణత్వం । యత్ప్రయంతీత్యనేనఉపాదానకారణత్వం చోపదిశ్యతే । తస్మాదభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం । నత్వేకకారణత్వం।నాధ్యారోపత్వంనమిథ్యాత్వంపఠీయతే।ననుజ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదినాపరమేశ్వరవజ్జీవస్యాజాతత్వోపదేశాత్ యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతేత్యాదిశ్రుత్యాపరమేశ్వరస్యపంచమహాభూతమాత్రకారణత్వమితిచేన్న । సృష్టేఃప్రాక్ స్వాత్మనికుసూలధాన్యవద్వర్తమానజీవానాంబహిస్సర్గమహదాదికర్తృత్వదర్శనాత్ జన్యత్వాజన్యత్వవిధాయకశృతీనాంనవిరోధః । మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు । వ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనఇత్యాదిశృతిస్మృతిదర్శనాత్।శక్తిసంకోచతయాసృష్టేః ప్రాక్ పరమేశ్వరస్యనిర్గుణత్వాత్। నిష్కళంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదినిర్గుణశృతీనాంతత్కాలపరత్వం। సఈక్షాంచక్రేత్యాదిసగుణశృతీనాంసృష్ట్యుత్తరపరమేశ్వరశక్తివికాసకాలపరత్వం। సత్యజ్ఞానానందస్వరూపస్యశివస్యబ్రహ్మణఃజగత్కారణత్వేమృదాదివద్వికారిత్వంస్యాదితిచేత్ । మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాదిత్యాదిశృతిషు । మాయాయాఃజగదుపాదానత్వం । పరమేశ్వరస్యనిమిత్తత్వంచదర్శనాన్నవిరోధః । చిదాత్మకపరశివేకథంజడప్రపంచకల్పనమితిచేత్ । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేత్యాదిశృతౌచేతనోర్ణనాభేరచేతనతంతూత్పత్తిదర్శనాదఘటితఘటనాశక్తివిశిష్టపరమేశ్వరస్యకిమ్వక్తవ్యం । తస్మాజ్జడచేతనయోఃప్రపంచపరమశివయోఃకారణత్వమైక్యంచపూర్వోదాహృత సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేత్యాదిశృతివచనైఃప్రతిపాదితత్వాత్తదేవవైదికసిద్ధాంతఇతి ఘంటాఘోషః । అధ్యారోపాపవాదాంగీకారే । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ । సఈక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి। ఏకోహంబహుస్యాంప్రజాయేయ । ద్యావాపృథివీజనయన్దేవఏకః । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశఃసంసారబంధస్థితిముక్తిహేతుః । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం । సర్వోవైరుద్రఃఇత్యాదిసర్వశృతివిరోధాద్బాధాదివద్వైచదాహ్యామతప్రవేశస్స్యాత్ ।జడాజడయోరేకత్వాసంభవాత్ప్రపంచస్యఅధ్యాసికత్వేనమిథ్యాత్వంసంభవతీతియత్తుచ్ఛం । తథాహి । అన్యత్రఅన్యధర్మారోపఃఅధ్యాసః ఉభయత్రాత్మన్యనాత్మప్రపంచారోపోవాప్యనాత్మనిఆత్మారోపోవా । నాద్యః । పూర్వదృష్టసత్యసర్పసంస్కారేణరజ్జుసర్పభ్రాంతిరుపపద్యతే । తద్వదాత్మవ్యతిరిక్తసత్యప్రపంచానంగీకారాత్ । తదతిరిక్తప్రదేశాభావాచ్చ । నద్వితీయః । అనాత్మన్యాత్మారోపేపిబ్రహ్మణోమిథ్యాత్వాపత్తేః । జడత్వాదిమహాదోషప్రసక్తేశ్చ।నచపూర్వదృష్టమేవనియామకంబీజాంకురన్యాయవత్పూర్వపూర్వాధ్యాసస్యఉత్తరోత్తరాధ్యాసహేతుత్వాదధ్యాసస్సంభవతీతిచేత్ । అనవస్థాప్రసంగః। ఉభయత్రయద్దృష్టంతత్రైవతస్యారోపణేనియమాత్ । తద్దృష్టప్రపంచస్యతస్మిన్నారోపఃకథముపపద్యతే । సర్పస్యసత్వారోపాసంభవాదనుపపత్తిర్దుర్వారా । అపిచ । బ్రహ్మప్రపంచయోరనాదిత్వే । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతేత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ కార్యకారణత్వప్రయుక్తపౌర్వాపర్యనియమ

ప్రతిపాదకయుక్తిభంగప్రసంగశ్చ । దృశ్యత్వేనప్రపంచస్యమిథ్యాత్వాంగీకారేబ్రహ్మణోపిమిథ్యాత్వాపత్తిః । దృశ్య
త్వావిశేషాత్ । దృశ్యత్వానంగీకారాన్నోక్తదోషఇతిచేత్ । లోకేబ్రహ్మానుభూతిర్నస్యాత్ । కించఆత్మప్రత్యయవిషయ
తయాఅపరోక్షత్వేనప్రత్యగాత్మప్రసిద్ధేరిత్యుక్తివిరోధాత్ । నాహంప్రత్యయవిషయోబ్రహ్మేతిచేత్। జీవబ్రహ్మణోర్భే
దానంగీకారాత్ । కశ్చిద్ధీరఃప్రత్యగాత్మానమైక్షత్ । తరతిశోకమాత్మవిత్ । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యః । దృశ్యతేత్వగ్రియా
బుద్ధ్యా పశ్యమేయోగమైశ్వరం । శివాత్మకమిదంసర్వంసదాపశ్యంతిసూరయః । ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిపురాణవచనైర్బ్రహ్మదృ
శ్యత్వప్రతిపాదనాత్ । బ్రహ్మణఃవ్యావహారికదృశ్యత్వాసంగీకారేనిరధిష్ఠానభ్రమప్రసంగః । తస్మాన్నాధ్యాసోంగీకరణీ
యః । ననుమాయాభాసేనజీవేశౌకరోతీతికల్పితత్వాజ్జగతోమిథ్యాత్వంఅంగీక్రియతఇతిచేత్ । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశా । మమై
వాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనఇత్యాదిస్మృతివిరోధప్రసంగాత్ । అచేతనస్యప్రధానస్యచేతనజీవేశ్వరకర్తృత్వాసం
భవాత్ । అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతావేతిసూత్రవిరోధః । కృతనాశాకృతాభ్యాగమప్రసంగశ్చ । పరమేశ్వరసత్తావశాత్ప్ర
ధానస్యజగత్కారణత్వమితిచేత్ । ఈక్షత్యధికరణేనఈక్షతేరిత్యాది శ్రుతిప్రమాణమంగీకృత్య వేదబాహ్యత్వేనప్రధానజగ
త్కారణమతంనిరస్తం । ఉతమిథ్యాత్వంనామ । అసత్త్వమనిర్వచనీయత్వంబాధ్యత్వంవా । నాద్యః । వేదాప్రామాణ్యప్ర
సంగాత్ । నద్వితీయః మానత్వాపత్తేః । నతృతీయః । కిమిదంబాధ్యత్వం । త్రైకాలికనిషేధప్రతియోగిత్వంజ్ఞాననివర్త్య
త్వంవా । నాద్యః । ప్రపంచస్యవిద్యమానత్వాత్ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిసత్త్వాచ్చ । అనాదిత్వాన్నపూర్వకాలనిషేధఃఅను
భూయమానత్వాన్నవర్తమానకాలనిషేధః । సంకోచరూపేణవేదగాశ్చప్రళయేపిపరమేశ్వరేసత్త్వాత్ । నభవిష్యత్కా
లనిషేధః। నద్వితీయః । జ్ఞానినాంపూర్వవత్ప్రపంచస్యభాసమానత్వాత్ । తేషాంక్షుత్పిపాసాదికస్యదృష్టత్వాచ్చ । నచదగ్ధప
టన్యాయేనజీవన్ముక్తస్యదేహేంద్రియాదిభేదజ్ఞానసంబంధఇతివాచ్యం । మరుమరీచికాదౌభ్రాంతినాశేపిజలత్వేనప్రతీయ
మానత్వమివవక్తుంనశక్యం । తథాదగ్ధపటోపిపటవద్భాసతే । శీతనివారకత్వాదిక్రియాసిద్ధ్యభావాత్ । లోకేమరుమరీచి
కాజలవద్భాసమానాపి । పిపాసాశాంత్యాదిర్థక్రియాయోగ్యత్వాత్ । తస్మాజ్జీవన్ముక్తానాంభేదజ్ఞానసత్త్వేపిశరీరకంప
నక్షుత్పిపాసాదికంనసంబధ్యేత । లోకేదండనాశేపితజ్జన్యభ్రమణవదవిద్యానాశేపితత్కార్యప్రారబ్ధశరీరాదిభోగైకనా
శ్యఇతిచేత్ తంతుపటాదివదవిద్యాయాఉపాదానకారణత్వాత్ । తస్మాత్తథానయుక్తం । తథాదూర్వాసీయే । అనాద్యవి
ద్యయాబద్ధంబ్రహ్మాతత్కాలకారణం । స్వావిద్యయాసంసరంతి ముక్తిఃకల్పితవాక్యతః । ఎవంప్రతారణంశాస్త్రంసర్వమా
హాత్మ్యనాశకం । ఉపేక్ష్యంశివభక్తైస్తుశ్రుతిస్మృతివిరోధతః । కలాపగాదయంముఖ్యఃఫలంవైముఖ్యతస్తథా । జ్ఞాననాశత్వ
సిద్ధ్యర్థంతదేవహినిరూపితం । తదన్యత్త్వైవసంసిద్ధం । విద్యావిద్యానిరూపణైః । తన్నాయికత్వకథనంపురాణేషుప్రదృశ్యతే ।
తస్మైంద్రజాలవత్క్షేపిమతాంతరమిదంధ్రువం । నాస్తిశ్రుతిషుతద్వార్తాదృశ్యమానాసుకుత్రచిత్ । వాచారంభణవాక్యానాంత
దనన్యత్వబోధనాత్ । నమిథ్యాత్వాయకల్ప్యంతేశివోపాదానకారణాత్ । జ్ఞానార్థమర్థవాదశ్చేజ్జగత్సృష్ట్యాదికాపిణీ ।శ
క్తిరసంగీకరణాద్విధిమాహాత్మ్యయోర్నతత్ । అపవాదార్థమేవైతదాలోపోవస్తుతోనహి । దృఢప్రతీతిసిద్ధ్యర్థమితిచేత్తన్న
యుజ్యతే । ముఖ్యార్థబాధకంనాస్తి కార్యదర్శనతఃశ్రుతేః । ఇంద్రజాలికపక్షేపితత్కర్తృత్వంతదీరితం । మాయాదీనాంచ
కర్తృత్వంశ్రుతిసూత్రైర్నబోధ్యతే। అకర్తృత్వంచయత్తస్యమాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయవైవిరుద్ధమథ్యారోపాయనయుక్తిఃకస్యకా
రణం । మాయిత్వంపురాణేషువాక్యార్థముపపద్యతే । తస్మాదవిద్యామాయాత్వకథనంమోహనాయవై । అసత్త్వమప్ర
సిద్ధంతే। జగదాహురనీశ్వరాః । పరస్పరసంభూతంకిమన్యత్కార్యహేతుకం । సేశ్వరాద్వైతభానేతుసర్వంశివమయంజగ
త్ । జ్ఞాతాద్వికల్పబుద్ధిస్తులీయతేనస్వరూపతః । భిన్నత్వంనైవయుం జీవశివోపాదానతః క్వచిత్ । ఎవంవైదికసిద్ధాంతం
సేవ్యంనాన్యదితిశ్రుతిః ।—

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

ఏవమవిద్యామాయాప్రతిబింబితజీవేశ్వరవాదోనయుక్తః । తథాహి । అస్మత్ప్రత్యయగోచరశారీరస్తుఅవిద్యాప్రతిబింబితో
వాఅంతఃకరణప్రతిబింబితోవా । అవిద్యావచ్ఛిన్నచైతన్యమంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యంవాఈశ్వరస్తుమాయాప్రతిబింబితో
మాయావచ్ఛిన్నోవా । ఉభయోస్స్వాభావికత్వమౌపాధికత్వంవా । తదుపాధిస్తుమాయాఅవిద్యాఅంతఃకరణంవా । న
తుస్థూలోపాధిఃపరలోకగమనానుపపత్తేః । కార్యోపాధిరయంజీవఃకారణోపాధిరీశ్వరఇత్యుక్తేః । తత్ప్రతిబింబపక్షోపినయు
క్తః । బ్రహ్మణోనీరూపత్వేనమాయయాఃఅసత్పదార్థత్వేనతత్ప్రతిబింబోనస్యాత్ । నజలాకాశప్రతిబింబవదితివాచ్యం
ప్రమాణాభావాత్ కల్పనేతిన్యాయేననీరూపస్యాకాశస్యప్రతిబింబాసంభవాత । తత్ప్రతిబింబపక్షేతస్తుభ్రాంతిరేవ । జలాదౌ
మూర్తస్యసూర్యాదిప్రతిబింబదర్శనాత । అన్యథావాయోరపిప్రతిబింబాపత్తేః । దర్పణరేఖావద్యత్రయదస్తితత్రతత్ప్రతిబిం
బోనాస్తీతినియమాత్సర్వగతస్యబ్రహ్మణస్స్వగతమాయాయాంప్రతిబింబఃకథముపపద్యతే । నచవిభుపదార్థయోస్సంయో
గాసంభవాత్ప్రతిబింబభావాయుక్తమితివాచ్యం । సంయుక్తస్యాపిప్రభామండలస్యతథాతద్దర్శనాత్ ।ఉతగుహాప్రతిష్ఠాశరమే

పరార్థా । గుహాంప్రవిష్టావాత్మానౌ హి తద్దర్శనాదిత్యాదిశ్రుతిసూత్రాభ్యాం జీవేశ్వరయోరాశ్రయప్రస్థానే నిరస్తత్వాత్ బిం
బప్రతిబింబయోరేకత్వనిషేధాసంభవాత్తత్పక్షోఽనయుక్తః । కించ । మాయావిద్యయోః బ్రహ్మప్రతిబింబాజీవేశ్వరౌ మా
యావిద్యానాశస్తయోర్మోక్షః । ఖలు తేన గీతాదౌ జీవేశ్వరనాశ ఏవ మోక్షః సంపద్యతే । అహో పాషండబౌద్ధమతప్ర
వేశః । ఆత్మహాననమపురుషార్థ ఇతి మోక్షస్య అపురుషార్థత్వమాపద్యేత । జీవేశయోరలీకత్వం స్యాత్ । తథాత్వే పా
రలౌకికప్రయత్నం కోఽపి కుర్యాత్ । ముముక్షుర్హి మోక్షార్థం యతత ఇతి । ఉభయస్య రూపస్యాపి మిథ్యాత్వాత్ సర్వస్య
ఐహికప్రవృత్తిరేవ స్యాత్ । సర్వాపి ప్రవృత్తౌ నివృత్తిమాత్రోచ్ఛేదః స్యాత్ । సర్వేపి విహితనిషేధయోర్మిథ్యాత్వావిశేషా
త్తుల్యత్రావిన ప్రవర్తేరన్ । తథా సతి సన్మార్గోచ్ఛేదశ్చ స్యాత్ । జీవస్య ప్రతిబింబత్వేఽలీకత్వాత్ । న ఆత్మాశ్రయం తేన తత్త్వప
దార్థం నిరూప్య తత్త్వమసీత్యేవ వదేత్ । దర్పణప్రతిబింబవత్ప్రత్యక్షదర్శకే యాథార్థ్యం నసంభవత్యేవ । కించ । యో
విజ్ఞానే తిష్ఠన్నిత్యాద్యంతర్యామిబ్రాహ్మణవిరోధః । నిఖిలోపాధిప్రతిబింబస్య ఏకత్వాజ్జీవైక్యభావాత్ బంధమోక్షసుఖ
దుఃఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేః । తస్మాత్ప్రతిబింబపక్షోఽప్యనుపపన్నః । అంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యస్య జీవత్వాంగీకారే ఘట
పటావచ్ఛిన్నచైతన్యస్యాపి జీవత్వముపపద్యేత తస్మాత్ । అవచ్ఛిన్నపక్షోఽపి పూర్వోక్తదూషణగ్రస్తత్వాన్న యుక్తః । ఏకధా
బహుధా చైవ దృశ్యతే జలచంద్రవదితి శ్రుతిరసాధురేవ । పూర్వోదాహృతశ్రుతిసంకలితత్వాత్ । న హి దృష్టాంతేన సర్వసం
భవతీతి న్యాయేన బ్రహ్మణః సర్వగతత్వే దృష్టాంతమపేక్ష్యతే ॥ మాయాభాసేన జీవేశౌ కరోతీతి వాక్యే న జీవేశయోః క
ల్పితత్వముపపద్యతే । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిబహుశ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ । మంత్రవర్ణేఽపి మాయా । అ
యస్కాంతవిధిభాతః ప్రాప్త్యర్థకత్వాత్ మన్త్రంభ భాతే చంద్రే ఇతివత్ శ్రవణాత్ । ప్రణవార్థవివరణే । అకా
రో బ్రహ్మ ఉకారో విష్ణుర్మకారో రుద్ర ఇతి శ్రుతేశ్చ । మాయా పరశివశక్తిః । అథానేన పరమేశ్వరసమగ్రప్రకాశేన జీవేశాక
రోతి ప్రకటీకరోతీత్యర్థః । అన్యథా సర్వశ్రుతిభంగప్రసంగః । పూర్వోక్తసత్యానందానాం గతార్థరణత్వేన దోషః । తేషాం
పరమేశ్వరస్వరూపత్వాదర్శనత్వాచ్చ । యథాగ్నేర్లోహితాష్ణ్యప్రకాశవత్ । తస్మాత్ప్రపంచస్య కర్తృత్వజన్యత్వం ఘటాదివ
ద్వక్తుం శక్యం । యద్యపి బ్రహ్మాదికం జగన్నిర్మితం । వ్యధికరణత్వాన్న తద్బ్రహ్మస్వరూపలక్షణం తథాపి గతార్థతత్వాత్పరమే
శ్వరస్యోపలక్షణతటస్థలక్షణం । స్వరూపాభిన్నత్వేన వ్యావర్తకత్వం తటస్థలక్షణం । అవ్యభిచారాజ్జగజ్జన్మాదికత్వం ప్ర
త్యేకలక్షణం సంభవతి । తథాప్యుపాదకత్వమాత్రేణ స్థిత్యాపాదనమాత్రలయగ్రహణం । కదాచిదపి నిమిత్తకా
రణే కార్యస్య లయస్సంభవతి । న చ తావతైవోపాదానత్వలాభాదుత్పత్తిస్థితిగ్రహణం వైయర్థ్యమితి వాచ్యం । సహ్యుపా
దానత్వం సకలధర్మతయోచ్యతే । కింతు సూక్ష్మవికారన్యాయేన నాశప్రసక్త్యైభవతు । బ్రహ్మజగదుపాదానముత్పత్తి
స్థిత్యోరన్యావధిస్థానం స్యాత్ । కుంభకారేణ కుంభోత్పత్తౌ రాజవచ్చ రాజావస్థానమితి తేన ప్రాశస్త్యేత్యుత్పత్తిస్థితి
గ్రహణమితి ॥ స్వరూపలక్షణం తు । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యానందాదిత్యాది స్వరూపత్వం । న తు సత్యా
దే । పరమశివసకాశాత్ వ్యావృత్తపరమశివస్వరూపలక్షణత్వమత ఏవ వాక్యార్థసిద్ధిః । గుణప్రధానభావాభావాత్ సన్నపదార్థసంస
ర్గో హి సర్వత్ర వాక్యార్థః । న చాఖండే తత్సంభవతీతి చేన్న । యత్ర పదార్థసమష్టిస్తత్ర సంయోగో వాక్యార్థః । యత్ర పదార్థ
ప్రమితిః పదసందర్భస్తత్రాఖండార్థ ఏవ వాక్యప్రతిపాద్యః । యథాస్మిన్ జ్యోతిర్మండలే । కశ్చంద్రః ఇతి ప్రశ్నే ప్రకృ
ష్టప్రకాశశ్చంద్ర ఇతి వాక్యమఖండస్వరూపప్రతిపాదనపరం । ప్రకృష్టప్రకాశవైశిష్ట్యవాక్యం ప్రశ్నస్య ప్రమాణాంతరసిద్ధ
త్వాత్ । న విశిష్టవైశిష్ట్యపరిష్కృతయా చంద్రజాతేరభావాత్ । న చ చంద్రపదవాచ్యత్వవైశిష్ట్యతేస్యాదృ
ష్టత్వాత్స్యపహాసమాత్ర ప్రశ్నస్యాభిధానౌచిత్యాత్ । వస్తుతస్తు వాక్యానాం సర్వత్ర స్వైర మానాదర్థసంసర్గపరత్వ
నియమోత్పాదనస్వగతధార్థమాత్రనిష్ఠత్వేన విశ్వచిదస్తిష్వ్యత్రాద్యం । తచ్చలక్షణా వాక్యం తత్ర లోకే పదార్థానాంవిశి
ష్టశక్తత్వేన పదార్థస్వరూపవిశేషణమేవ । తథాపి దృష్టాంతసిద్ధిః । పదార్థమాత్రనిష్ఠవాక్యస్య దృష్టాంతత్వసంభవా
దేవం చాపి । సత్యాదిపదార్థైక్య (బ్రహ్మపదార్థనిష్ఠస్య (బ్రహ్మపదార్థస్య సవిశిష్టాభేదశ్రుతిసహస్రాత్ సముచ్చిష్టవాచకైస్స
త్యాదిపదైః కథమఖండబోధ ఇతి చేత్ । లక్షణాయా గ్రహణాత్ । ఉక్తం చ । శివ ద్వైతం శాంకరే । హ్యుపాదానస్తువైశిష్ట్యము
ఖండచంద్రప్రతీతిత్రైతప్రవిరోధాత్ప్రంచ్యేజాయతే । సత్యాదివాక్యైర్వనంతకదిద్వైతైన వ్యంబాధ్యతేత్యుక్తేన నాది
లక్షణస్యనాఖండార్థకత్వం । సేనానా వనాదీనాం సముదాయరూపత్వేనాఖండార్థత్వభావాదిలక్షణామాత్రస్యాఖండా
ర్థత్వమితి నిరస్తం । తథాపి పదార్థమాత్రనిష్ఠత్వస్యావివాదాత్ । తులసీణయా । ఏకపరత్వే । సత్యాదివాక్యానా
మేకైనైవ తాదృగర్థబోధాద్వదార్థాంతరవైయర్థ్యం పర్యాయత్వప్రసంగ ఇతి చేన్న । విశిష్టశక్తానాం శక్యార్థైః పర్యాయతానామే
వలక్షణయా ఏకార్థపరత్వస్య అర్థవాదానాం ప్రశస్త్యపరత్వ ఇవావిరోధాత్ । న వైయర్థ్యం । వ్యావృత్తిభేదాత్ ।
సత్యపదేన అసత్యవ్యావృత్తిః । జ్ఞానపదేన జడవ్యావృత్తిః । అనంతపదేన పరిచ్ఛిన్నవ్యావృత్తిరితి । సర్వత్రావ్యావృత్తిభేదాత్ ।

అపౌనరుక్త్యం । ననుకిం వ్యావృత్తయోఽపి । బ్రహ్మభిన్నా అభిన్నా వా । ఆద్యే స్వైక్యశ్రుత్యాపత్తిః । ద్వితీయే తదేవపదాం
తరస్యై యస్యేమితిచేదేకస్మిన్ప్రతి । యోగ్యనుయోగికరణవ్యాపకాదిశబ్దవదవైయర్థ్యోపపత్తేః । నహికారణతా
దికం । ధర్మాంతరం । ఏవంవ్యావృత్తీనాం బ్రహ్మభేదేపి ప్రతియోగిభేదాదవైయర్థ్యం । ఏతదభిప్రాయేణై
వ శివాద్వైతప్రకాశకే । సంగ్రహః అవిశిష్టమపర్యాయానేక । శబ్దప్రకాశితమేకం । వేదాంతనిష్ఠితమఖండం । ప్ర
తిపేదిరే ఇతి తస్మాత్సత్యత్వాదికం స్వరూపలక్షణమితిసిద్ధం ॥*॥ నన్వాద్యస్య బ్రహ్మణః చతుర్ముఖస్య యతో । జన్మతద్బ్రహ్మే
తిచేన్న । శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ । చతుర్ముఖస్య ఆద్యత్వం । నామ సర్వకార్యాపేక్షయా । చేతనాపేక్షయా వా
నాద్యః । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి భూతసృష్టేః ప్రథమమభిధానాత్ । నచ హిరణ్యగర్భజననానంతరమేవ భూతసృష్టి
రితివాచ్యం । సమష్టిలింగశరీరాభిమానినో హిరణ్యగర్భస్య భూతసృష్ట్యనంతరం । జననావశ్యకత్వేన తతః । పూర్వముత్పత్తౌ
మానాభావాత్ । తథాపి జనకత్వేస్యజ్ఞేయ । బ్రహ్మలక్షణత్వాసిద్ధేః । రామకృష్ణాద్యవతారజనకస్య దశరథవసుదేవాదేరివ
తథాత్వే సర్వజ్ఞత్వాసిద్ధేః । రామకృష్ణాదేరివ చతుర్ముఖస్యైవ జనకాపేక్షయా ఉత్కృష్టతాపత్తేశ్చ । విష్ణోరేవ హిరణ్యగర్భో
త్పత్తిరితి నిగమకాభావాత్ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధియో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయ
మానం । స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । అస్యార్థః । మహర్షిః వేదకర్తా యస్సర్వజ్ఞత్వాదినా విశ్వస్మాత్ చిదచి
త్ప్రపంచాదధికో రుద్రః । పరమశివః సర్వేషాం దేవానామింద్రాదీనాం ప్రథమం హిరణ్యగర్భం చతుర్ముఖం స్వసంకల్పేన
ప్రకృతిరూపాత్మనా జాయమానం సకలవేదోపదేశార్థమనుగృహ్య దృష్ట్వా పశ్యత్ స శివః అస్మాన పి శుభయా సంసారపాశమో
చకయా పరమానందస్వరూపయా వేదవేదాంతాగమసిద్ధయా స్మృత్యా ధీక్షయా సంయునక్తు । సంయోజయత్వితి తాత్ప
ర్యం ॥ యో దేవానాం ప్రథమశ్చేద్భవశ్చ । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః హిరణ్యగర్భం జనయామాస పూర్వమిత్యాది
నా మహేశ్వరోత్పన్నత్వం హిరణ్యగర్భస్యావగమ్యతే । తస్మాత్తదర్థో న విధీయతే । నను ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ న
బ్రహ్మా నేశానో నాగ్నీషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీ ఇతి మహోపనిషది నారాయణస్యైవ సర్వాతిశయత్వంస్పష్టేః । ప్రాక్సత్త్వాచ
దర్శనాత్ । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే । నారాయణాద్రుద్రో జాయతే ఇత్యాదినా సర్వకారణత్వదర్శనాత్ । అథకస్మాదు
చ్యతే బ్రహ్మా బృహంతో హ్యస్మిన్ గుణా ఇతి తస్యైవ పూర్ణగుణత్వావగమాత్ । ఏకదేవ బ్రహ్మపరమం శివీనామజస్యనాభావ
ధ్యేకమితి అంతస్సముద్రే మనసా చరంతమిత్యాదినా సముద్రశాయిత్వాది ధర్మాణాం విద్వద్ధ్యాతస్యైవ ముఖ్యత్వాత్ । న స
న్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదివాక్యానాం భాగ
పశున్యాయేన సామాన్యవిశేషయోరేకత్వసిద్ధివ తత్పరత్వమేవ యుక్తం । గచ్ఛతీతి గౌరితి వ్యుత్పత్త్యా నానార్థబాధకత్వేపి గవి
రూఢవత్ । బ్రహ్మన్ శబ్దస్యాపి చతుర్ముఖప్రణవబ్రాహ్మణాదిషు ప్రవృత్తత్వేపి అనంతకల్యాణగుణవిశిష్ట నారాయణస్యైవ యో
రూఢత్వాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వం తస్యైవ సముచితమితి చేద్బ్రూమః । విష్ణోః జగత్కారణత్వేపి న తద్బ్రహ్మలక్షణం । సూక్ష్మస్య
సృష్ట్యనంతరభావిత్వ దేవాదిసృష్టేః పూర్వం తజ్జన్మశ్రవణాత్ । విష్ణోరుత్పత్తిః సుగ్వేదే శ్రూయతే । విష్ణురిద్ధా పరమస్య విద్వాన్ జా
తో బృహన్నభిపాతి తృతీయం । అస్యార్థః । పరమస్య మహేశ్వరస్య ఇత్థంభావే న విద్వాన్ । వేత్తా బృహత్ విష్ణుః ఆదివిష్ణుర్జా
తస్సన్ తృతీయం కైలాసం అభిపాతి రక్షతి । బృహచ్ఛబ్దేన ఆదివిష్ణురేవ వ్యపదిశ్యతే । నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి । బృహత్త్వే వి
ష్ణో సుమతిం భజామహే ఇత్యాదిషు దర్శనాత్ । అజాతపరమేశ్వరాదేవముపస్థితం పరిత్యజ్య అనుపస్థిత కల్పనే మానాభావాత్ ।
అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యమితి శ్వేతాశ్వతరోపనిషది మహేశ్వ
రస్యైవ అజాతత్వశ్రవణాత్ । శంభోరాదివిష్ణుజనకత్వం యుక్తమేవ । యజుర్వేదే । సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితా దివో
జనితాగ్నేర్జనితా సూర్యస్య జనితేంద్రస్య జనితోత విష్ణోరితి । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేం
ద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యథర్వణశిరోవాక్యాచ్చ తస్యైవ సర్వకారణత్వం శ్రూయతే । శివ ఏవ కేవల ఇతి వాక్యస్య సనాతన
సృష్టిపరత్వం । నారాయణాద్బ్రహ్మేతి వాక్యస్య అవాంతరసృష్టిపరత్వమితి । తదుక్తం శైవే వాయవీయసంహితాయాం ।
త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవః । పితా నియమితాః పూ
ర్వం త్రయోపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే । రుద్రస్సంహరణే పునః । తదాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థి
నః । తపసా తోషయిత్వా తం పితరం చంద్రశేఖరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేఽసృజత్ । కల్పాంతరే
పునర్బ్రహ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుశ్చ భగవాన్ తద్వద్బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా । బ్రహ్మాణం చ పు
నర్భవ ఇతి । ఉత స బ్రహ్మా స శివస్సేంద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యాది శ్రుతిశతేన మూర్తిత్రయవ్యతిరిక్తస్యైవ బ్రహ్మత్వోపదే
శాత్ । నారాయణాద్యుపనిషత్సు । మూర్తిత్రయాతీతత్వేన నారాయణస్య వ్యపదేశాభావాత్ । ప్రపంచోపశమం
శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । శివోఽద్వైత ఇతి మాండూక్యే । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం

సర్వమిదం బ్రహ్మావిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యాదిషు శివస్యైవ త్రిమూర్త్యతీతత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । తస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం । తదుక్తమనుశాసనికేపి । సోఽసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం । వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం లోకరక్షార్థమీశ్వరః । హృదయాత్తు కాలరుద్రాఖ్యమిత్యుపదేశాత్ । రుద్రాత్ప్రవర్తితః కాలరుద్రపరత్వం । అన్యథా అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యత ఇతి శ్రుతివిరోధాత్ । న విష్ణోరుత్పత్తిరవతారపరా । విష్ణురిద్ధేతి పూర్వోక్తశ్రుతివిరోధాత్ । కించ । అథర్వశిరసి । అకారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యేయ ఇతి తుశబ్దేన పూర్వోక్తవైలక్షణ్యం ప్రతిపాద్య శంభోః పరమకారణత్వోపదేశాచ్చ । నారాయణ ఆసీదితి అజ్ఞానలనద్యతనభూతభవనక్రియావాది నా భగవతో నారాయణస్య ప్రథమోత్పత్తిమాత్రం ప్రతిపాద్యతే । శక్తిరాసీత్పరాశర ఇత్యాదివత్ । భాగపశున్యాయేనైవ సదాత్మాదిశబ్దానాం నారాయణాదిశబ్దానామపి శివపరత్వమేవ । సర్వో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమా ఇతి కైవల్యోక్తేః । అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి అథర్వణశిఖాశివవచనాచ్చ । యాని నామాని గోవిందతవ లోకే మహీయతే । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణేతి హరివంశే కృష్ణం ప్రతి శివవచనాచ్చ జైమినిభట్టభాస్కరాచార్యాదిభిర్వైదికైశ్చతుర్వేదతాత్పర్యానుసారేణ శివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాత్ । భగవతా వ్యాసేనాపి సూతసంహితాయాం సర్వవేదాంతతాత్పర్యేణ శివపరబ్రహ్మత్వనిర్దేశాచ్చ బ్రహ్మలక్షణజగజ్జన్మాదికారణత్వం శివస్యనిష్ప్రత్యూహం ॥✻॥ అతధ్యాయీత శానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మావిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సోమః పవతే జనితా మతీనాం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుస్తురీయమిదం లోకమీశత ఈశనీయః జననీయర్యస్సర్వాన్ లోకానీశత ఈశనీభిః పరమశక్తిభిః । యేషామీశే పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత చ ద్విపదాం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । నిధనపతయే నమః నిధనపతాంతికాయ నమః । సర్వభూతదమనాయ నమో మనోన్మనాయ నమః ఇత్యాదిశ్రుతిశతేన పరమశివస్యైవ జగజ్జన్మాదిహేతుత్వవ్యపదేశాత్ । స్వశక్త్యవచ్ఛిన్నరాజసగుణవిశిష్టేన భవాభిధేయేన సర్వజగన్నిర్మాణం సాత్త్వికగుణాస్పదమృడాభిధానేన పాలకత్వం తామసావచ్ఛిన్నహరాభిధానేన సర్వసంహారకత్వం చ కుర్వన్ శివస్త్రిగుణాత్మకప్రకృతిం స్వచిచ్ఛక్తౌ లయం కృత్వా స్వయం స్వభావచిచ్ఛక్త్యా ఏక ఏవ భాసతే । తదుక్తం మహిమ్నస్తవేపి । విశ్వోత్పత్తౌ భవాయ సమోనమ ఇతి । అత ఏవ శైవాగమే । సర్వజ్ఞతా తృప్తిరనాదిబోధస్స్వతంత్రతా నిత్యమలుప్తశక్తిః । అనంతశక్తిశ్చ విభోర్విధిజ్ఞాః షడాహురంగాని మహేశ్వరస్య । యద్భుక్తస్థలమిత్యాహుస్తత్సర్వజ్ఞత్వముచ్యతే । యన్మాహేశ్వరకం నామ సా తృప్తిర్మమ శాంకరి । యత్ప్రసాదాభిధం స్థానం తద్బోధో మే నిరంకుశః । యత్ప్రాణలింగకం నామ తత్స్వాతంత్ర్యముదాహృతం । యదస్తి శరణం నామ వ్యాలుప్తా శక్తిరుచ్యతే । యదైక్యస్థానమూర్ధ్వస్థ హ్యానంతా శక్తిరుచ్యతే । ఏతదంగస్థలం దేవి గుహ్యాద్గుహ్యతమం పరమితి । సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవ సంభవాత్ నేతరేషాం జగజ్జన్మాదికారణత్వం సిద్ధం ॥✻॥ జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణో లక్షణప్రసాధ్య ప్రమాణమాహ ॥✻॥ శాస్త్రయోనిత్వాత్ ॥✻॥✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻

అస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతదృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేద ఇత్యాదివాక్యమస్య సూత్రస్య విషయః । శాస్త్రం ఋగ్వేదాది తస్య యోనిః కారణం శివః । శివో మా మేవ పితర ఇతి శ్రుతేః । అత ఏవ నిగమాగమానాం ప్రామాణ్యం । అతో జగజ్జన్మాదిహేతుశ్శివ ఏవ । అత్ర శ్రౌతప్రతిజ్ఞాసంగతిః । శివో మా మేవ పితర ఇత్యాదావేదానాం పరమేశ్వరకారణత్వం । వాచా విరూపనిత్యా ఇత్యాదౌ నిత్యత్వం చ దర్శనాత్ । పరమశివస్య బ్రహ్మణః నిగమాగమకారణత్వం యుక్తం న వేతి సందిహ్యతే । అనాదినిధనా నిత్యా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా । ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయ ఇతి స్మృతౌ వేదస్య నిత్యత్వశ్రవణాత్ పరమేశ్వరజన్యత్వే పౌరుషేయత్వేన అప్రామాణ్యానిత్యత్వప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్పరమేశ్వరవద్వేదానామజస్సత్వ త్రైకాలికాబాధ్యత్వం చ ప్రాప్తే బ్రూమః ॥✻॥ సిద్ధాంతస్తు ॥✻॥ వేదానాం స్వయంభువత్వే శివో మా మేవ పితర ఇతి శ్రుతివిరోధాత్ । సామశాఖాగతచరవ్యూహేణ తేషాం శరీరగోత్రవర్ణాదినిరూపణాత్ । పూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరజ్ఞానవిషయహేతుత్వాత్ । తేషాం శబ్దగుణత్వేన వ్యోమకారణత్వాత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా ఆకాశాదిపంచభూతానాం పరమేశ్వరకారణత్వనిర్దేశాత్ తథం వేదానాం స్వయంభువత్వం । తథా చ స్మృతిః । అష్టాదశానామేతాసాం విద్యానాం బ్రహ్మవర్త్మనాం । ఆదికర్తా శివస్సాక్షాచ్ఛూలపాణిరితి శ్రుతిః । సద్యోజాతేన ఋగ్వేదం । వామదేవేన యాజుషం । అఘోరేణ తథా సామ । పురుషేణత్వాథర్వణం । ఈశానేన ముఖేనైవ కామికాద్యాగమాంస్తథా జనయామాస విశ్వేశస్సర్వసిద్ధిప్రదాయకః । విమర్శరూపిణీశక్తిశ్శివస్య పరమాత్మనః । నిగమాగమరూపా స్యాత్సర్వతత్త్వప్రకాశినీ తస్మాద్వేదాగమార్థేషు యః కుర్యాద్భేదభావనాం । స సహస్రకులం ఘోరే నరకే పతతి ధ్రువమితి । పరమేశ్వరస్య నిగమాగమాదిసర్వవిద్యాకర్తృత్వప్రతిపాదనాత్ సృష్టేః ప్రాక్ స్వాత్మవిలీనభూతస్వశక్త్యాత్మకవేదాగమాదీన్ నిశ్వసితవదయత్నేన పూర్వానుపూర్వ్యా[illegible]రోతి । తస్మాన్నిగమాదీ

నామ పౌరుషేయత్వమిత్యపి శాస్త్రత్వం చ యుక్తమేవ । జన్యత్వాజన్యత్వయోర్నాయకత్వేన నాస్తి విరోధః । నను న సన్న చాసచ్ఛి
వ ఏవ కేవలః । నాస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే । నేహ నానాస్తి కించన । న తు తద్ద్వితీయమస్తి ఇత్యాదిశ్రుతిషు ద్వితీయవస్తునిషేధవ్యపదేశాత్ క
థం వేదానాం నిత్యత్వమితి చేన్న । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ సర్వో వై రుద్రః ఇత్యాదిశ్రుతిషు చరాచరప్రపంచస్య బ్రహ్మోపాదానత్వేన
బ్రహ్మత్వవ్యపదేశాత్ । పూర్వోక్తశ్రుతీనాం న జగన్మిథ్యాపరత్వం । ఉత । సృష్టేః ప్రాగపి సంకుచితరూపేణ నిగమాగమా
త్మకవిమర్శరూపపరాశక్తేర్బీజాంకురవత్పరమేశ్వరే స్థితత్వాత్ । శక్తిశక్తిమతోరభేదాచ్చ । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే
స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుత్యా పరమేశ్వరస్య స్వాభావికత్వేన శక్తేరుపదేశాత్ । జగన్మిథ్యాత్వే శ్రుత్యభావాత్ తదయుక్తం
నను శబ్దబుద్ధికర్మణాం త్రిక్షణావస్థాయిత్వేన శబ్దాత్మకవేదస్య కథం నిత్యత్వమితి చేన్న । కారణసత్త్వే కార్యసత్త్వమితి న్యాయేన
న కారణరూపస్య చిదాత్మకవిమర్శశక్తేర్నిత్యత్వాత్ తత్కార్యరూపవేదస్యాపి నిత్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । కించ సత్యముక్తం బుద్ధ
శుద్ధస్వభావస్య స్వతః ప్రామాణ్యభూతస్య పరమాప్తస్య మహేశ్వరస్య వచః సంప్రమాణమేవ । యత్పౌరుషేయం తదప్రమాణమి
తి యదుక్తం రాగద్వేషాదిపాశబద్ధమానవవిషయమేవ । కించ వేదాశ్చ శాంభవదీక్షాం లబ్ధ్వా శివప్రసాదమహిమ్నా పరమేశ్వరా
నంతకల్యాణగుణస్తుతిపాఠకా భవంతి ఇవ తన్నహి [illegible] అభిలక్షణముఖేన స్తువంతి । కించ వేదనామ విభూతిధారణం శ్రూయ
తే । త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం । యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం । తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషమితి
త్ర్యాయుషశబ్దస్య త్రిపుండ్రపరత్వేన శ్వేతాశ్వతరోపనిషది శ్రూయతే మానస్తోకేతి మంత్రేణ । మంత్రలంభస్మ ధారయేత్ । ఊ
ర్ధ్వపుండ్రం భవేత్ సామ మధ్యపుండ్రం యజూంషి చ । అధఃపుండ్రమృచః స్నాతస్తస్మాత్పుండ్రం త్ర్యాయుషమితి । తాని వా ఏతాని రు
[illegible]ణీ యత్ర త్రయో వేదా ధారయంతి తస్మాద్దేవా ధారయంతి తస్మాన్ధారయన్ [illegible]
[illegible] రుద్రో భూత్వా రుద్రో భవతీతి బోధాయనశాఖాయాం రుద్రాక్షధారణం దృశ్యతే । అహం నమహస్తా భగవాని
త్యాది నామగ్నేద । యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీత్యాదినా । వేదపురుషాణాం శివలింగధారణం దర్శితం । కించ
జగతాం పతయే నమః । నమో హిరణ్యబాహవే । నమ ఇత్యాదిస్తుతిం చ కుర్వంతి । తస్మాత్పరమేశ్వరవిమర్శాత్మశక్తిః । తయా
వేదాగమానాం పరమశివప్రామాణ్యముఖ్యత్వముపపద్యతే । [illegible] వైభూత్యా ప్రజాపతిరిదం సర్వమసృజత । ఋచా
యజూంషి సామానీత్యాదినా చతుర్ముఖాదేరపి వేదకర్తృత్వావగమాత్ కథం మహేశ్వరస్యేతి చేన్న । యో బ్రహ్మాణం విదధా
తి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ఇత్యాదిశ్రుతౌ హిరణ్యగర్భోత్పత్తేః ప్రాగేవ వేదసద్భావం । హిరణ్యగర్భస్య సర్వ
వేదోపదేశకత్వం చ పరమేశ్వరస్యైవ కర్మణాత్స ఏవ సర్వాధిక ఇత్యుచ్యతే । తథా శ్రుతిః । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వా
ధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవః శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ఇత్యాదినా చిదచిత్ప్రపం
చాధికత్వం హిరణ్యగర్భోత్పత్తిం చ పరమేశ్వరస్యైవ నిర్దిశతి । నను సర్వవేదవేదాంతోక్తసకలపదార్థాభిజ్ఞత్వం సర్వజ్ఞత్వం హి త
దుపమన్యుదధీచిగౌతమదూర్వాసరేణుకదారుకశంఖకర్ణగోకర్ణాదీనామపి సత్త్వాత్ కథం పరమేశ్వరస్యైకస్యైవేతి చే
న్న । పరమేశ్వరోపాసనావశాత్తత్ప్రసాదలబ్ధజ్ఞానానాం [illegible] సర్వజ్ఞత్వస్య తేషాం సత్త్వాన్న విరోధః । ఖద్యోతప్రభాకరయో
స్తేజస్త్వేనైకత్వేఽపి ప్రకాశవైలక్షణ్యవత్ । సర్వవస్తువభాసకశ్రుతీనాం పరమేశ్వరకర్తృతయా తస్యైవ సర్వాధికజ్ఞానముపపద్య
తే । శాస్త్రప్రవర్తకాపేక్షయా శాస్త్రప్రణేతౄణాం విశేషజ్ఞానదర్శనాత్ । కించ । సకలజగద్వ్యాపకత్వేన సర్వాంతర్యామి
త్వేన సర్వజ్ఞత్వం నాన్యేషాం సంభవాత్ । సర్వజ్ఞత్వాదిషడ్విధధర్మాణామనన్యసాధారణత్వాత్ । నను పూర్వసూత్రేణైవ
జగజ్జన్మాదికారణత్వేన శాస్త్రకారణత్వసర్వజ్ఞత్వాదీనాం సిద్ధత్వాత్ తదర్థకస్య సూత్రస్య ప్రయోజనమితి చేన్న । పూర్వసూత్రే
అంకురాదికం సకర్తృకం కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన బ్రహ్మప్రామాణ్యద్యోతనాత్ । తచ్ఛంకానిరాసార్థమేతత్సూత్రప్రవృ
త్తేస్సంభవాత్ । భగవతా వ్యాసేన శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రం నిర్దిష్టం । శాస్త్రం నిగమాగమాత్మకం యోనిః ప్రమాణం
యస్య తత్తథా స్యాత్ । న చ పునరధికరణాంతరనిరూపణే వాక్యభేదాదిదోష ఇతి వాచ్యం । సూత్రస్య సూచనాత్మకత్వేన శ్లేషవశా
ద్వ్యవద్వాక్యభేదాదిదోషాభావాత్పునరధికరణాంతరం యుక్తం । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి । నావేదవిన్మనుతే తం బృ
హంతం । నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయా । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వ
రూపాయ వై నమో నమః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యా
న్యస్య విషయః । న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా । తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీతి వివక్షావిషయవిధాయకశ్రుతికదంబ
దర్శనాద్బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం యుక్తం న వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు । న బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం । న చక్షుషా
గృహ్యతే నాపి వాచా । యన్మనసా న మనుతే యేనాహుర్మనో మతం । యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ । ఆనం
దం బ్రహ్మణో విద్వాన్ న బిభేతి కుతశ్చనేత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ । ప్రపంచస్య కార్యత్వాద్ఘటవదిత్యనుమానేన సర్వజ్ఞత్వాదిమద్వ్య
తిరిక్తచిన్నపరమేశ్వరస్యాధ్యతే । ప్రమాణాంతర[illegible] శాస్త్రవేద్యం [illegible] పరబ్రహ్మేతి ప్రతిబ్రూమః ।

సిద్ధాంతస్తు॥*॥జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మశైవోపనిషచ్ఛాస్త్రప్రతిపాద్యమేవ । నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతం । నైషాతర్కేణమతిరాపనేయేత్యాదినా బ్రహ్మణో మానాంతరనిషేధదర్శనాత్ । తంత్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీత్యుపనిషన్మాత్రవేద్యత్వశాసనాత్ । వేదాంతశాస్త్రానుకూలత్వేన తర్కానుమానయోః ప్రామాణ్యం నతు బ్రహ్మప్రామాణ్యే । రథమంటప గోపురప్రాసాదాదినిర్మాణే నానాకర్తృకత్వదర్శనాత్ । నచానుమానైకకర్తృకత్వసిద్ధిః । బ్రహ్మనిష్ఠసత్యసంకల్పసత్యజ్ఞానానందాదిస్వరూపధర్మజ్ఞానాసంభవప్రసంగాచ్చ । జగదుభయకారణత్వాసంభవాచ్చ । బ్రహ్మణో వేదాంతవేద్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । యతో వాచో నివర్తంతే ఇత్యాదివాక్యానాం తన్మాహాత్మ్యజ్ఞాపనార్థో వివక్షితః । అన్యథా బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదివాక్యానాం వైయర్థ్యప్రసంగః । నను అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకల్ప్యతే । రాజసేషు చ మాహాత్మ్యం అధికం బ్రహ్మణో విదుః । సాత్వికేషు చ కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః । తేష్వేవ యోగసంసిద్ధా గమిష్యంతి పరాంగతిమితి । మాత్స్యే శివపురాణానాం తామసత్వప్రతిపాదనాత్ సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమిత్యారభ్య । బంధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్వికేత్యం తేన సాత్వికబుద్ధేరేవ ముక్తి హేతుత్వదర్శనాత్ । అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసం మోహకారకం । తమోరుపాసనా దేవప్రత్యవాయో భవేద్ధ్రువమితి పాంచరాత్రాగమవచనదర్శనాచ్ఛివప్రతిపాదకపురాణానాం తామసత్వం సిద్ధమతస్తత్పురాణానామప్రామాణ్యాత్ తత్ప్రతిపాదితపరమేశ్వరస్య వేదాంతవేద్యత్వం కథముపపద్యత ఇతి చేన్న । శివపురాణానాం తామసత్వే ప్రాత్యక్షికత్వాభావాత్ । కల్పితప్రచ్ఛన్నబౌద్ధవాక్యానాం ప్రమాణాభావాచ్చ । ఉత తమోగుణదేవతావిషయత్వేన తమోగుణవిశిష్టవ్యాసకర్తృకత్వేన మోహకత్వేన రజస్యత్వేన వా శివపురాణానాం తామసత్వం । నాద్యః రుద్రాదిసర్వదేవతానామపి రుద్రాగ్నిప్రతిపాదకత్వేన తేషామపి తామసత్వాపత్త్యా అప్రామాణ్యాపత్తిసంభవాద్బాధాప్రసంగస్స్యాత్ । న ద్వితీయః । వ్యాసప్రోక్తవిష్ణుపురాణానామపి తామసత్వం స్యాత్ । న తృతీయః । సాత్వికేన విష్ణుపురాణకల్పనేన మోహకత్వేన శివపురాణకల్పనే మానాభావాత్ । సర్వవేదవేదాంతార్థసారస్యైవ పురాణరూపేణ వ్యాసేన ప్రసంచితత్వాచ్చ । నను మాత్స్యే మాత్స్యం కౌర్మం తథా లైంగ్యం శైవం స్కాందం । తథైవ చ ఆగ్నేయం చ షడేతాని తామసాని నిబోధమే । తత్రైవ చ అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసం మోహకారకమితి । యత్ర యత్ర జగన్నాథం ముకుందం విష్ణుమవ్యయం । వదంతి తాని శాస్త్రాణి సాత్వికాని మతాని వై । యత్ర యత్ర హ్యుమానాథం శంకరం త్రిపురాంతకం । దుర్గాం గణపతిం కాలం వదంతి యాని తానిచ । తామసాని మునిశ్రేష్ఠ విధిహీనఫలాని వై । పంచపూజాశ్చ దేవాంశ్చ తథా దేవీం సరస్వతీం । వదంతి యాని శాస్త్రాణి రాజసాని మతాని వై ఇత్యాదిమాత్స్యహారితస్మృతిపాంచరాత్రాద్యాగమాదివచనేషు శివపురాణానాం తామసత్వవ్యపదేశాత్ తత్ప్రతిపాద్యపరమశివస్య పరబ్రహ్మత్వం సంహారస్యరుద్రధర్మత్వేన తామసత్వం తస్య నిష్ప్రత్యూహమితి చేన్న । అగ్నేశ్శివస్య మహాత్మ్యం । తామసం మోహకారకమిత్యాదివచనానాం మత్స్యపురాణోక్తత్వేన మత్స్యపురాణస్య తామసపురాణప్రకరణపఠితత్వేన తద్వాక్యానామప్రామాణ్యాత్ । బ్రహ్మేంద్రసూర్యచంద్రాగ్నిపరా రాజససంభవా ఇత్యాదిపాంచరాత్రాగమే అగ్నే రాజసత్వనిరూపణాత్ మాత్స్యపాంచరాత్రాగమవచనానాం పరస్పరవిరోధదర్శనాత్ । ద్వయోరప్రామాణ్యం సిద్ధం । కించ బ్రాహ్మణానాం అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం । యావజ్జీవమగ్నిహోత్రం జుహుయాత్ । అర్చిత ప్రార్చత । త్ర్యంబకం యజామహే । అంతరిక్షం తతం జనే । రుద్రం స్తోమైః పేశయా గృహ్ణంతి జిహ్వయా ససం । యో వై స్వాం దేవతామతియజతే । ఇత్యాదినా రుద్రవైశ్వానరోపాసనమేవ కర్తవ్యమితి చోదనాదర్శనాత్ । అకరణే ప్రత్యవాయదర్శనాచ్చ । త్వం దేవానాం బ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః శ్రుతి యాణామధిపతిరిత్యాది నాస్య దేవతోపాసనాతిక్రమణే నరకప్రాప్త్యుపదేశాచ్చ । రుద్రవైశ్వానరోపాసనాత్యాగే వర్ణచతుష్టయాతీతప్రసంగాచ్చ । ఏతత్కల్పితవాక్యానాం వేదవిరుద్ధత్వేన వేదవాదిభిర్నాంగీకరణీయం ॥ అత్తా చరాచరగ్రహణాత్ । యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనః ఇత్యాదినా శ్రుతిసూత్రేషు సంహారస్య పరబ్రహ్మధర్మత్వేన నిర్దేశాత్ । తదనంగీకారే విష్ణోరబ్రహ్మత్వప్రసంగాచ్చ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువా ఘోరాన్యా శివాన్యేతి । అఘోరేభ్యోథ ఘోరేభ్యో ఇత్యాదినా తస్యైవ అఘోరముఖేన సృష్టిస్థితికర్తృత్వం ఘోరముఖేన సంహారకత్వం చోపదేశాత్ । తస్యైవ జగజ్జన్మాదికారణత్వేన పరబ్రహ్మత్వం సిద్ధం । కించ యాతే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీత్యాదినా పరమేశ్వరస్య శుద్ధసాత్వికశివశరీరప్రార్థనాదర్శనాత్ । అపి చ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । మిత్యాదినా శివస్యైవ పరమశాంతత్వోపదేశాత్ కేవలతామసప్రతిపాదకవాక్యానాం కాలరుద్రపరత్వమేవ । కాలరుద్రస్యాపి శివాంశత్వేన విష్ణోరధికత్వం వేదశాస్త్రేషు ప్రసిద్ధం । తథా చ శ్రుతిః పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతోధీశస్తస్మైమనశ్శివసంకల్పమస్తు అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం ... పరమేశ్వరప్రకృతశక్తేర్గుణత్రయత్వం నిర్దిష్టం । అతస్సత్వగుణావలంబనేన నారాయణస్య బ్రహ్మత్వేయుక్త్యుక్తం సంగాచ్ఛ అప్రాకృతబ్రహ్మత్వవిధాయకవాక్యానాం ... ప్రసంగస్స్యాత్ । ముక్తిధ్యానపరాయణ ఇతి జాబాల...

నిషది శుక్లశరీర రుద్రధ్యానమేవ ముముక్షూణాం విధేయత్వేన దర్శనాత్ । సూతసంహితాయాం సూతగీతాసు అస్తి. రుద్రస్య విప్రేంద్రా అంతస్సత్త్వం బహిస్తమః । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగణః । అంతర్బహిశ్చ విప్రేంద్రా అస్తి తస్య ప్రజాపతేః । రజస్తామసౌ బ్రాంతౌ బ్రహ్మనారాయణౌ ఖలు । శివధర్మశాస్త్రే । అంతస్సత్త్వగుణోపేతో బహిస్తామససంయుతః శుద్ధసాత్త్విక ఇత్యుక్తః కృష్ణ-కలోలోకశంకరః । అంతస్తామససంయుక్తో బహిస్సత్త్వగుణాన్వితః । శుద్ధతామస ఇత్యుక్తో విష్ణుస్స్వేచ్ఛాశ్రితః పరి నిర్దిశ్యతే తస్యైవ బ్రహ్మవిష్ణ్వోరత్యధికత్వం శంకరసంహితాయాం శివరహస్యఖండే । దశశైవపురాణాని సాత్త్వికాని విజ్ఞబుధాః శ్రద్ధయా నిర్విజవరైస్తైః ధర్మాస్తుత్రయాత్ । సత్త్వం శుద్ధం సమాధిష్ఠం సుఖజ్ఞానాస్పదం తు యత్ । విద్యోతే దేవా యోగిభ్యః శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః । స నిద్రాతిశివః క్వాపి బ్రాహ్మణాధిపతిశ్శివః ప్రభవం త్వేవం పురాణాని బ్రాహ్మణానాం కథాశ్శుభాః । దశశైవపురాణాని హింసాదోషపరాణి చ వైష్ణవాని చ చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః । క్షత్రియాణాం ప్రనష్టాస్స్యే తద్దైవతా హరిః । తపఃకృష్ణముదాసీనం కూటకృత్యవిశారదః । నిద్రాలస్యప్రమాదాదిసంపదాస్యాత్తు తామసా నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాస్తద్గుణాః రికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్స్మృతశ్చైవ శాయీ యాభక్తివిమోహకః । ఏతేషు క్షత్రియాణాం చ ధర్మాన్ప్రోతిపాదాహృతాః । బ్రాహ్మే తు రాజసే వైశ్యధర్మాస్సర్వత్రసమ్మతేదః ఖాస్పదం రక్తవర్ణం చ చలం చ రజోమతం । గుణత్రయసమాయుక్తమాగ్నేయం సౌరమేవ చ తేస్మాచ్ఛైవాని విప్రాణాం పురాణానిహితానీతి శివపురాణానామేవ సాత్త్వికత్వోక్తేః । కించ । శివపురాణానాం కల్పాంతరప్రసక్తిరితి చేత్తదసంగతమేవ । మాత్స్యే । పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమం బ్రహ్మణా స్మృతం । అనంతరం తు వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిర్గతాః । పురాణమేకమేవాసీచ్ఛతకోటిప్రవిస్తరమిత్యాదినా బ్రహ్మకృతబ్రాహ్మపురాణమేవ ద్వాపరాంతే వేదవ్యాసేన సంక్షిప్య చతుర్లక్షసంఖ్యాప్రమితప్రతిపాదనాత్ । తథా ధర్మసంహితాయాం । బ్రాహ్మమేవ కృతే చాద్యే పురాణం శ్రుతిసమ్మతం । అష్టాదశవిధం తస్య కృతే కోటిప్రపఞ్చదత ఇతి తథా దర్శనాత్ । అత ఏవ శైవపురాణానాం కల్పాంతరవిషయత్వమిత్యసంగతం నను నారాయణస్యైవ మత్స్యకూర్మవరాహాదిరూపేణ సకలభూభారనివర్తకత్వదర్శనాత్పరమసాత్త్వికత్వం తస్యైవోపపన్నమితి చేన్న । కూర్మే ఏకాదశ్యాం తు మాధ్యాహ్నే మాఘమాసే మహానటః । సర్వలోకహితార్థాయ విషం భుంక్త్వా తతశ్శివః । శివయోగేన తద్రాత్రౌ స్థిత్వా చంద్రకళాధరః । పరివేష్టితవిష్ణ్వాదీన్ దృష్ట్వా తత్పాదసేవకాన్ ఉన్మీలితమహాభక్తాన్ ద్వాదశ్యాం నీలలోహితః । సముద్రమథనోద్భూతసుధాపానార్థమాదరాత్ । చాజ్ఞాం చక్రే మహాదేవస్సర్వలోకభయాపహః । ఇత్యాదినా పరమేశ్వరస్య అనన్యసాధారణకాలకూటభక్షణాంధకాసురజలంధరాసురత్రిపురాసురవ్యాఘ్రాసురగజాసురశూరపద్మాసురాదిమహాదానవసంహారపూర్వకభూభారనివర్తకత్వదర్శనాత్ ॥ ఏకాదశీనిరూపణే ॥ అత ఏవ పురాణాగమేషు శైవవైష్ణవానాం ఏకాదశీవ్రతావశ్యకత్వం దృశ్యతే । తదుక్తం శివధర్మశాస్త్రే శైవవైష్ణవయోర్గ్రాహ్యా మేకాదశ్యాముపోషణం । నందీశవిష్ణుప్రముఖా యతో వ్రతమథాచరన్ । శేషం ప్రధానం స్మార్తానామేకాదశ్యాముపోషణం । సాయం ప్రధానం శైవానాం వేదమార్గైకవర్తినామితి । తథా సిద్ధాంతాగమే చ । ప్రదోషవ్యాపినీ శైవీ సమ్యగేకాదశీ స్మృతా । తానాన్యా శైవైః పరిగ్రాహ్యా శైవశాస్త్రైకశాసనాదితి । వీరాగమే చ । సర్వేషాం వీరశైవానాం శ్రౌతస్మార్తానువర్తినాం । ప్రదోషవ్యాపినీ గ్రాహ్యా సమ్యగేకాదశీ శివే । శైవవ్రతానాం సర్వేషాం సాధ్యం ప్రాధాన్యమేవ హి । అన్యథాచరణే దేవి ప్రత్యవాయో మహాన్భవేత్ । కించ పద్మపురాణాదీనాం విష్ణుప్రధానత్వేపి తత్రాపి శివమాహాత్మ్యకథనాత్తేషామపి తామసత్వం కిం న స్యాత్ । త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జునేతి గీతావాక్యేన వేదానామపి గుణాత్మకత్వదర్శనాన్మూర్తిత్రయప్రతిపాదకశ్రుతీనాం గుణత్రయత్వముపపన్నమితి చేన్న । వాచా నిత్యా ఇతి శ్రుతిదర్శనాన్నిత్యరూపస్య వేదస్య గుణత్రయత్వమయుక్తం శ్రుతివిఘటలవత్వాత్ । శివం ప్రశాంతమమృతం బ్రహ్మయోనిమిత్యాదినా శివస్య వేదపరమసాత్త్వికత్వోపదేశాత్ వేదానాం గుణత్రయత్వకథనం అధికారిభేదేన స్థూలసూక్ష్మకారణాత్మకపరమేశ్వరోపాసనాపరత్వేన సాంఖ్యయోగశాస్త్రేషు వివక్షితత్వాత్ । అన్యార్థో న యుక్తః । కించ కిమిదం తామసత్వం । తమోగుణజన్యత్వం । స్వేతరగుణసంసృష్టతమోగుణజన్యత్వం వా ఇతరానభిభూతతమోగుణజన్యత్వం తమోగుణజన్యవిశిష్టత్వం తమోవిశిష్టకర్తృకత్వం । తమోగుణవిశిష్టప్రతిపాద్యత్వం । తమోగుణప్రధానప్రతిపాదకత్వం అన్యద్వా । నాద్యః । గుణత్రయాతీతపరమేశ్వరనిశ్వసితవేదానాం అనిత్యత్వాపాతకత్వాపాతాపత్తేః ఇత్యాదిప్రసంగాచ్చ సర్వచిదచిత్ప్రపంచస్య గుణత్రయాత్మకప్రధానజన్యత్వేన విష్ణుపురాణానామపి తామసత్వప్రసంగాత్ । న చ తమోమాత్రజన్యత్వం ఏకస్య అనారంభకత్వేనాసిద్ధేః । న ద్వితీయః । సర్వస్య గుణస్య గుణాంతరయుక్తత్వేన జనకత్వేనేతరాసంసృష్టతమోగుణజన్యత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాత్ । న తృతీయః । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధశివస్య నిత్యశుద్ధత్వేన ప్రకృతేరసిద్ధేః । న చతుర్థః । అష్టాదశపురాణానాం కర్తా సత్యవతీసుతః ఇత్యాద్యైశ్చ ప్రస్తుతాఖ్యానైర్గాథాభిః । కల్పశుద్ధిభిః పురాణసంహితాం చక్రే । పురాణార్థవిశారద ఇతి విష్ణుపురాణవచనాద్వ్యాసకృతానాం సర్వేషాం పురాణానామపి తామసత్వ... నామపి తామసత్వప్రసంగాత్ ।

తుల్యన్యాయత్వాచ్చ । నసంచమః । రుద్రస్యసంహారకర్తృత్వేనసంహారస్యతమోగుణకార్యత్వేసర్వశాస్త్రప్రసిద్ధత్వాదితిచే న్నైవం । విష్ణోస్సంహారకత్వాభావేనాసీశ్వరత్వప్రసంగాత్ । నచసంహరంప్రతిరుద్రాదిశరీరాద్యాకారేణకారణత్వం । సంహారేతారతమ్యకల్పనాయాంమానాభావేనతస్యాపితామసత్వప్రసంగాత్ । యాతేరుద్రశివాతనూ ఇత్యాదిశ్రుత్యాశివ శరీర స్యతామసత్వనిషేధాచ్చ । త్రైగుణ్యవిషయావేదాఇత్యనేనత్రిగుణాత్మకప్రవృత్తిధర్మప్రతి పాదకత్వేనగుణత్రైవిధ్యంనయు క్తం । ఉత్కటతమోగుణప్రచురేషుకల్పేషుతద్విశిష్టత్వేనబ్రహ్మకృతపురాణానితామసాని । తత్ప్రతిపాద్యత్వాత్ । శివస్యాపితా మసత్వమితిచేత్ । తామసేషుకల్పేషుచతుర్ముఖస్యతేనాంపురాణానాం ప్రవృత్త్యభావాత్ ఇదానీంతనేసుకల్పేతద్విజ్ఞాయమానే పద్మాదిపురాణేషు ప్రతిపాదితమిత్యలం । నకల్పేప్రమాణాభావాత్ । అస్మిన్నపికల్పేఅష్టావింశతితమేనవ్యాసేనఇదానీం పురాణకరణస్యశ్రూయమాణత్వాత్ । తదు క్తంవిష్ణుపురాణే । ద్వాపరాంతేఽస్మిన్ద్వాపరేషుపునఃపునః । వేదవ్యాసవ్యతీతాయే అష్టావింశతిసత్తమఇతివర్త మానస్యపరాశరాత్మజస్యవ్యాసస్యప్రవర్తమానసర్వపురాణకర్తృత్వంచతత్రైవశ్రుతం । పురాణసంహితాంచక్రే । పురాణార్థవిశారదఇతి । తాన్యష్టాదశపురాణానితత్రైవాగమయిత్వోత్పత్తిక్రమాసేతుయాక్రమఉక్తః । ఎతద్వైష్ణవ సంజ్ఞాంవైపద్మస్యసమనంతరమితి । ఏవంసమర్థాఅపివర్తమానకల్పస్థాః । రామకృష్ణాద్యవతారారఘువంశసంభవత్వా త్ తదూర్ధ్వాధ్వంసాదీనామేతత్కల్పమధ్యస్థత్వాత్ । ఏతత్కల్పస్థశైవవైష్ణవప్రతిపాదకానామేతత్కల్పజాతేనఅష్టావింశతిత మేనవేదవ్యాసేనకృతపురాణానాంపరస్పరబలాబలచింతాయాంబహుకాలవ్యవహితానాంతామసాదిబ్రహ్మకల్పానాంవ్యాసోని రర్థకః । ననుపురాణకారణానాంపురాణకర్తృత్వంబ్రహ్మణస్సకాశాత్పురాణార్థాంనధిగమ్యేత్యుక్తం । సత్యం । తత్రాతీ తకల్పస్థాఃపురాణార్థాఃబ్రహ్మణోపురాణకార్యైశ్చతేతత్రైవప్రతిపాద్యంతే । యథాపద్మకల్పేమార్కండేయస్యశరమేశ్వరా నుగ్రహః । యత్రతువర్తమానకల్పస్థాపురాణార్థాఃశ్రామకృష్ణవరాహావతారప్రభృతయః । యథాకాలకూటభక్షణదక్షాధ్వ రధ్వంసాదయఃతేప్యేతత్కల్పస్థత్వేనైవబ్రహ్మణోపదిశ్యంతే । పురాణార్థకారైరపితత్రైవప్రతిపాద్యంతే । తేషాంపరస్పర విరోధేస్వాభిమతపురాణాధిక్యనిర్ణయహేతుత్వంనిరర్థకం । బహుకాలవ్యవహితాతీతకల్పానాంసాత్వికతామసత్వాద్యు పన్యాసఃకుత్రకేనసంగతఇతినజానీమః । నాపిమధ్యః । రుద్రసంబంధినోఘోరశరీరస్యసంహారకత్వేనతమోవిశిష్టత్వేపితచ్చ రీరిణఃపరమేశ్వరస్యతమోతీతత్వాత్ । తథాచకైవల్యే । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతంధ్యా త్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ । యద్యపిదేవదత్తాదౌతమోగుణప్రధానశరీరాదివిశిష్టేతామ సత్వవ్యవహారోదృష్టః । తథాపి తన్మాత్రవిశిష్టత్వేనప్రతిపాదకపరమేశ్వరసంబంధినాంతమోతీతానామలౌకికప్రకాశస్వ రూపాణామనేకేషాంవిగ్రహాణాంప్రమాణసిద్ధత్వాత్తథాచ । స్థిరైరంగైఃపురురూపఉగ్రోబభ్రుశ్శుక్రేభిఃపిపిశేహిరణ్యై । ఇత్యత్రశుక్లేభిఃశుక్లశబ్దేనసత్వమయత్వముచ్యతే । లోహితశుక్లకృష్ణామితివదత్యన్యథావిష్ణ్వాధిక్యవాదినాంమతేతమోవిశిష్టవి ష్ణుప్రతిపాదకత్వేనవైష్ణవపురాణానామపితామసత్వప్రసంగః । కథమన్యథావిష్ణుభూభారావతారణాయయాదవకులవధై త్యాదిసంహారకత్వంకథంవా । దైత్యవ్యామోహనాయమహామోహాఖ్యపురుషరూపేణదైత్యవ్యామోహకబుద్ధజనాదికా ప్రవర్తకత్వం । తదుక్తంవిష్ణుపురాణే । ఇత్యుక్త్వాభగవాంస్తేభ్యోమహామోహశరీరతః । సముత్పాద్యదదౌవిష్ణుఃప్రా హచేదంసురోత్తమాః । మాయామోహోయమఖిలాన్దైత్యాంస్తాన్మోహయిష్యతి । తతోవధ్యాభవిష్యంతివేదమార్గబహి ష్కృతాః । నహిస్వస్యతామసత్వాభావేమహామోహాఖ్యస్యోపాదానత్వముపపద్యతే । స్వస్యమోహివిశరీరస్యతామసత్వా త్ । ననువిష్ణోఃశాస్త్రార్థంతమోగుణసాహిత్యేతస్యసత్వేనఅభిభూతత్వాన్నప్రాధాన్యం । రుద్రస్యతుతదసాధిభూత త్వాత్తద్విశిష్టతయాసంహారకర్తృత్వేనప్రతిపాద్యత్వమితిసత్త్వంపతఃపక్షీక్రియతామితిచేన్నైవం । శత్రుసంహారమాత్రప్రయో జనప్రవృత్తేషునృసింహాద్యవతారేషు తత్ప్రాధాన్యేనతామసత్వప్రసంగాచ్చవస్య । నిరస్తతమసంతత్పాద్యపక్షేబాధితత్వా చ్చ । నాంత్యః । యస్సంహారకస్సతామసః । తస్యాపికశ్చిత్సంహారకోస్తినవా । అస్తిచేత్తామసత్వేపిసఏవసర్వా ధికఃసర్వసంహారస్వతంత్రత్వాన్నాస్తిచేదయమేవతామసస్సర్వాధికఇతితామసత్వంసర్వసంహర్తృత్వంసర్వాధికత్వేవ్యాప్తమి తివిరుద్ధోహేతుః । తస్మాదుద్రస్సర్వాధికఃసర్వసంహర్తృత్వాత్ । వ్యతిరేకేణజీవవన్నచాప్రయోజకోహేతుః । ప్రబ లబకాభావంవినాబాధ్యబాధకభావస్యైవాసంభవాత్ । సాత్వికత్వస్యబాధ్యత్వేపాప్రసంసహారంప్రతివిరుద్ధత్వాత్ మృడసర్వతబాధ్యతఇతివ్యామోహనచనాధ్యాప్రసిద్ధిః । విశ్వాధికోరుద్రఇతిపక్షప్రసిద్ధిః । తదనుగ్రాహకత్వదనుమా నస్యసిద్ధసాధనత్వం । ఏవంసాత్వికత్వముక్తప్రకారేణవికల్పదూషణీయం । ఉతవిష్ణ్వాధిక్యప్రతిపాదకానాంమార్కండే యాదిపురాణానాంసాత్వికత్వప్రసంగాదుదాధిక్యప్రతిపాదకానాంపద్మపురాణాదీనాంతామసత్వప్రసంగాత్ । పద్మ పురాణేపూర్వోక్తరక్షోభ్యాపరిహారయోరాధిక్యవర్ణనాత్ దంశతామసత్వమితిచేత్ । రామాయణభాగవతా దావపికదంశతామసత్వప్రసంగాత్ । రామాయణబాలకాండే । త్వాంనైధారయితుంవీరనాన్యంపశ్యామిశూలినఇతి ।

కమూపః। శుపతిస్సర్వలోకనమస్కృత ఇతియద్ధృతాం దైవతదస్త్రం లింగధారణమంత్రాద్యుపలక్షణం వా। అన్యత్ర తదుక్తం చ। కైలాసయాత్రా రావణనిగ్రహేంద్రజిదనుగ్రహ త్రిపురాసుర సంహారాదౌ రావణవినాశార్థస్య రుద్రాగ్నినిమిత్తత్వకథనాత్ తస్యాపి తామసత్వప్రతీతేస్తస్మాచ్ఛివపురాణానాం తామసత్వకల్పనేన దబాహ్యబౌద్ధప్రసంగ ఇత్యాదిత్యలమతివిస్తరేణ॥౪॥

అత్ర ప్రథమాధికరణే శైవదీక్షితానాం సంస్కారకాం తిలానాం భక్తానాం జిజ్ఞాసేతి పదేన జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదో నిరూపితః। బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతి। జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైరిత్యాదిశ్రుతావుపాస్యోపాసకయోరభేదసిద్ధివ్యపదేశాత్। ద్వితీయాధికరణే బ్రహ్మణస్సర్వనిమిత్తత్వం జగద్బ్రహ్మణోస్సృష్టిస్థితిస్సవసరభిన్నత్వం లయావసరే నదీసముద్రవదభిన్నత్వం నిరూపితం। తృతీయాధికరణే। పరమేశ్వరావిర్భూతభేదాభేదబోధకవేదవేదాంతాగమశాస్త్రమేవ బ్రహ్మసత్త్వే ప్రమాణమితి దర్శితం। షట్స్థలపరశివబ్రహ్మావిర్భూతవేదవేదాంతానామింద్రోపేంద్రరవిచంద్రాదినానాదేవతాప్రతిపాదకత్వేన సర్వదా నపరశివైకపరత్వమితి తత్కార్యాంతవ్యాప్తినివారణాయ సర్వం తత్రైవ సింధుప్రవాహన్యాయేన సమన్వయాదవ్యభిచారశ్చేతి చతుర్థాధికరణమారభ్యతే॥ తత్తు సమన్వయాత్॥౪॥

తచ్ఛబ్దేన సర్వాధిష్ఠానసర్వకారణవేదాంతవేద్యపూర్వప్రకృతషట్స్థలపరశివబ్రహ్మైవ వ్యపదిశ్యతే। తుశబ్దేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాంతరం నిరస్యతే। సమన్వయశబ్దేన తదంశభూతేంద్రచంద్రోపేంద్రరవీంద్రాదిప్రతిపాదకవాక్యానాం స్థూలారుంధతీన్యాయేనోపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగైః। తత్రైవ తాత్పర్యముపదిశ్యతే। తద్బ్రహ్మప్రత్యక్షాదిప్రమాణనిరాకరణపూర్వకసర్వవేదాంతషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ ప్రతిపాద్యత ఇతి సూత్రార్థః। అత్ర సర్వవేదవేదాంతాగమవాక్యాన్యస్యవిషయః। సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ। ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే। అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి యే రుద్రా అధి భూమ్యాం। తెనచదృశ్యతే। దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్। తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్। కో భవానితి। సోఽబ్రవీత్। అహమేకః ప్రథమమాసన్। వర్తామి చ భవిష్యామి చ। నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్తః। సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్। ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం। ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః। సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు॥ ఇత్యాది భేదాభేదవిధాయకసర్వవేదాంతవాక్యానాం సర్వజగదుభయకారణషట్స్థలపరశివబ్రహ్మపరత్వం కర్మశేషభూతేంద్రోపేంద్రాదినానాదేవతోపాసనాపరత్వం వా। తదుభయోరన్యతరప్రధానప్రతిపాదకత్వం వేతి బహుధా సందిహ్యతే। పూర్వపక్షస్తు॥ న సర్వథా బ్రహ్మణః పరశివస్య సర్వవేదాంతప్రతిపాద్యత్వం సంభవతి। తేషాం విధిపరత్వాత్। ఉభయపరత్వే వాక్యభేదాపత్తిః। ఉత జగద్బ్రహ్మణోః కార్యకారణత్వదర్శనాదనుమానేన బ్రహ్మసిద్ధిరుపపద్యతే। తస్మాన్న వేదాంతైకప్రతిపాద్యత్వం। కించ। నానాదేవతోపాసనాపరత్వమప్యయుక్తం। అగ్నిర్వై ప్రథమో దేవతానాం। అసావాదిత్యో బ్రహ్మ। తద్విష్ణోః పరమం పదం। నారాయణం పరం బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్। అపి చ సైషా విచిత్రా సుభగా బహ్వీం కుర్వాణా గుణభిన్నాభిన్నా। సర్వత్ర బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపిణీ। అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపామిత్యాది నా సర్వదేవతామయత్వం సర్వకారణత్వం ప్రధానస్యైవ నిర్దేశాత్ తత్పరత్వమప్యయుక్తం। కించ। అయం ఘటోఽయం పట ఇత్యాదిలోకవ్యవహారస్య పరంపరాస్వార్థవ్యవహారే జ్ఞానసాపేక్షత్వాత్ నిరస్తసమస్తోపద్రవసర్వాధిష్ఠానసిద్ధబ్రహ్మపరత్వే నిష్ప్రయోజనత్వసాపేక్షత్వయోః ప్రసంగాత్। తదుభయదోషవారణాయ వేదాంతానాం విధ్యుపాసనపరత్వం విధీయతే। అథవా కర్తృదేవతాప్రతిపాదనద్వారా కర్మపరత్వం సిద్ధమితి ప్రాప్తే బ్రూమః। సిద్ధాంతస్తు। వేదాంతానాం బ్రహ్మపరత్వం బ్రహ్మధ్యానవిధిపరత్వం చోపపద్యతే। అతో న వాక్యభేదప్రసంగః। తదుభయవిధిదర్శనాత్। తథాహి। ఉపక్రమాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ బ్రహ్మపరత్వం। ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదిషు। తద్ధ్యానవిధిపరత్వం చ దృశ్యతే। ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసః అపూర్వతా ఫలం। అర్థవాదోపపత్తీ చ లింగం తాత్పర్యనిర్ణయే। ఇతి స్మృతావుపక్రమోపసంహారాదిభిః వేదాంతతాత్పర్యనిర్ణయశ్శ్రవణమిత్యభిధీయతే। అజ్ఞానాప్రభవదుఃఖం జ్ఞానం తస్య నివర్తకం। సర్వవేదాంతవాక్యానాం శ్రవణం తత్ప్రవర్తకం। శ్రవణం నామ తాత్పర్యానాం తైర్విచారణం పరాత్పరే। ఉపక్రమాదిభిర్లింగైః కృతతాత్పర్యనిశ్చయః। ఉపక్రమోపసంహారావేకం లింగం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమః। స య ఏషోఽణిమైతదాత్మ్యమిదం సర్వం స ఆత్మా తత్త్వమసీత్యుపసంహారః। పునస్తత్త్వమసీత్యభ్యాసః। తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామీతి మానాంతరాగమ్యత్వేనాపూర్వత్వం। యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతీత్యాదినా ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ఫలం సేయం దేవతైక్షత। హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతాః। అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీత్యాదిసృష్టిస్థితిసంహారావిర్భావతిరోధానాదిపంచకృత్యాన్యర్థవాదః। యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాదిత్యాది మృదాదిదృష్టాంతా ఉపపత్తయః। ఏవమన్యత్రాపి। నారాయణే। అణోరణీయాన్మహతో మహీయానిత్యుపక్రమః। సర్వో హ్యేష రుద్ర ఇత్యుపసంహారః। యః పరస్స మహేశ్వరః అంబికాపతయే ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యభ్యాసః

విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదావిశ్వాధికత్వాదేర్జ్ఞానంతరాప్రాప్తత్వాదపూర్వతా । పరాన్ముతాత్పరిముచ్యంతి సర్వ ఇతి ఫలం । సహస్రశీర్షా ఇత్యర్థవాదః । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదిత్యుపపత్తిః । ఏవం సర్వవేదాంతేషు ద్రష్టవ్యం । తస్మాత్స్వరూపవ్యాపకతటస్థలక్షణత్రయేణ సర్వవేదాంతానాం బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వం యుక్తం । రూపప్రత్యక్షకారణనేత్రస్య ద్రవ్యసిద్ధివత్ విధిపరత్వేన వేదాంతానాం సర్వాధిష్ఠానపరశివబ్రహ్మసిద్ధిః । తస్మాన్నోభయపరత్వవిరోధః । నైయాయికాణామీశ్వరానుమానమితి శ్రుత్యా అనుమానప్రమాణస్య నిరస్తత్వాత్ । అనుమానేన కర్తృకస్య సిద్ధ్యభావాచ్చ బ్రహ్మప్రామాణ్యేనానుమానం విధీయతే । విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యాదినా సర్వజగదుపాదానకారణత్వాజ్జగన్మయత్వం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం । జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విముక్తయ ఇత్యనేన పరశివస్య బ్రహ్మణస్సర్వదేవతామయత్వం చ తదుపాసనస్య మోక్షోపదేశశ్చ దర్శనాత్ యో రుద్రో అగ్నౌ ఇత్యాదినా శివస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వవ్యపదేశాత్సర్వదేవతామయత్వాదికం తస్యైవ సిద్ధత్వాత్ ॥ ఉత్తమమధ్యమాధమాధికారిభేదేన నానాదేవతోపాసనం న విరుద్ధం ॥ భేదాభేదాత్మికా శక్తిర్బ్రహ్మనిష్ఠా సనాతనీ ఇతి స్మృతౌ శక్తేర్వహ్నేః శక్తిరివ బ్రహ్మాధిష్ఠానత్వోపదేశాత్ । నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాచ్చ శక్తిశక్తిమతోరభేదాచ్చ తత్కర్తృత్వం తదాత్మకత్వం చ తస్యైవోపపన్నత్వాన్న ప్రధానస్య సర్వకర్తృత్వం । పుత్రాదికుశలవార్తాశ్రవణవత్సిద్ధజ్ఞానస్యాపి ప్రవృత్తిదర్శనాత్ । నవ్యర్థవ్యాపారస్యైవ ప్రవృత్తిహేతుత్వం । ఉత బాలానాం మాతృపిత్రాదిభిరయం ఘటోఽయం పట ఇతి నిర్దేశేన సిద్ధార్థజ్ఞానోత్పత్తేస్సంభవాత్ । కావ్యాలంకారశాస్త్రేషు చ్ఛిష్యాణాం తదుపదేశేన సర్వార్థజ్ఞానదర్శనాత్ । తస్మాద్వేదాంతవాక్యానాం బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యమితి సిద్ధం । నను సిద్ధబ్రహ్మవిషయశాస్త్రాణాం ప్రయోజనాదర్శనాద్వేదాంతానాం కర్మశేషత్వం యుక్తం । నను పాశనివృత్తిః ఫలం । స చ తద్భిన్నో వా తదభిన్నః । పురా నిత్యో వా మిథ్యా వా । నాద్యః । శక్తేశ్శక్తిశివాద్వైతహానేః । న ద్వితీయః । మాయాపాశస్య సత్యత్వాత్సర్వదా సంసారాపత్త్యా ముక్తేరసంభవాత్ । మాయానివృత్త్యా నకోఽపి యత్నం కుర్యాత్ । నాంత్యః । పరమేశ్వరస్య నిత్యసిద్ధత్వేన ముముక్షుప్రవృత్త్యసంభవాత్ । బంధమోక్షదశాయాం వైషమ్యాభావాచ్చ సర్వదా వేదాంతశాస్త్రప్రవృత్తిర్న సంభవతీతి చేన్న । గుణత్రయాత్మకపరస్పరవైశ్వరాద్భిన్నం వా । తస్మాత్తన్నివృత్త్యా స్వాభావికచిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నశివాద్వైతహానిర్న సంభవతి । మాయాపాశస్య సత్యత్వేపి న నిర్మోక్షప్రసంగః । ద్వైతాద్వైతమతాంగీకారాత్ । న చ తత్ర ప్రమాణాభావః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । బ్రహ్మభవనకామో బ్రహ్మవేదనం కుర్యాదిత్యాదిశ్రుతిప్రమాణసద్భావాత్ । అవిద్యాయా మోహకారత్వేపి చిచ్ఛక్తేర్భిన్నత్వే తన్నివృత్తిశ్శివోపాసనేనైవ సంభవత్యేవ । నివృత్తిర్నామ తత్కారణీభూతచిచ్ఛక్తౌ లయః । నాశః కారణలయ ఇతి న్యాయాత్ । చరాచరప్రపంచస్యోపాదానకారణత్వాదవిద్యాయాస్తన్నివృత్తిః కదాపి న సంభవతి । తస్మాత్సదా బ్రహ్మవిదామపి సంసారప్రవృత్తిస్సంభవతీతి చేన్నైవం । అనీశయా శోచతి ముహ్యమానః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తత ఇత్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మవిదాం తదాత్మకత్వం పునరావృత్తిరహితత్వం చోపదేశాత్ । న చ బ్రహ్మవాచకపదేన తజ్జ్ఞానసంభవాత్ న విధిః ప్రయోజనమితి వాచ్యం । మంత్రాధ్యయనమాత్రేణ హోతవ్యద్రవ్యదేవతాజ్ఞానేపి వైదికహోమావసరే మంత్రైరనుస్మర్తవ్యమితి ప్రయోగవిధిదర్శనాత్తథాత్ర వేదాంతవాక్యవిధేర్న విరోధః । నన్వత్రోత్పత్తివినియోగాధికారవిధీనామదర్శనాత్కథం ప్రయోగవిధిస్సంభవతీతి చేన్న । అమృతస్య దేవ ధారణో భూయాసమిత్యాదౌ ప్రకరణాదపరిహారేణోత్పత్తివిధేస్సిద్ధత్వాత్పరశివలింగధారణదీక్షాం లబ్ధ్వా పరమాత్మానం పశ్యేదితి వినియోగవిధిరుపపద్యతే । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాశైరిత్యాదౌ పరమశివధ్యానధారణయోర్మోక్షాధికారః క్రియతే । తస్మాన్మోక్షకామో భస్మరుద్రాక్షశివలింగధారణాత్మకశాంభవదీక్షాం లబ్ధ్వా షట్స్థలపరశివబ్రహ్మజ్ఞానం సంపాదయేదితి ప్రయోగన్యాయేన ప్రయోగవిధిరుపపద్యతే । నను ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదౌ బ్రహ్మజ్ఞానస్య విధిర్న సంభవతి నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః కర్మకారకత్వప్రసంగః । ఉత విధిసంభవేన ఉత్పత్తిప్రాప్తివికారసంస్కారాభావో యుజ్యతే । కించ న కస్త్న్యాయేన స్వతంత్రఫలాయ సక్తూన్ జుహోతీతివత్ ఆత్మనా పశ్యేదితి కరణత్వపరిణామేన వక్తుమయుక్తం । నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః వైషమ్యాన్న బ్రహ్మజ్ఞానవిధిరనుపపన్న ఇతి చేన్న । సర్వాధిష్ఠానస్య పరమాత్మనః ఉత్పత్తివినియోగాధికారవిధిత్రయాసంభవేపి ముముక్షోర్మోక్షఫలాయ విధానేన విరుధ్యతే । అత్ర నియోగో విధిగాత్రమేవేతి చేత్ । విధిత్రయమప్యూహనీయం ॥ నను తత్తుపాసనసిద్ధివద్వేదాంతానాం నతథా బ్రహ్మసిద్ధిః । నిరపేక్షతయా చక్షుస్సంయోగే నాయం ఘట ఇతి వస్తుజ్ఞానముపపద్యతే । శబ్దానాం తాత్పర్యావసానేన ప్రామాణ్యమతో వేదాంతవాక్యానాం బ్రహ్మజ్ఞానవిధాయకత్వం బ్రహ్మప్రమాపకత్వమయుక్తమితి చేన్నైవం సమిధో యజతీత్యాదివాక్యానాం పంచప్రయాజవిధాయకత్వం [illegible] భయసిద్ధివద్వేదాంతానామపి బ్రహ్మ

ప్రమాణకత్వం బ్రహ్మజ్ఞానం మోక్షోపకారకం తద్విధాయకత్వం చాసంభవత్యేవ । నను వేదాన్తవాక్యైః బ్రహ్మజ్ఞానసిద్ధివ
ర్ణనాత్తద్విధినా కించిత్ప్రయోజనం । తస్మాదపరోక్షే విధిప్రయోజనసంభవాత్ ఇతి చేన్న । వేదాన్తవాక్యైః పరోక్షత్వేనత
స్యాపరోక్షజ్ఞానసాధనత్వేన తదుపపత్తిః । వేదాన్తశబ్దజన్యజ్ఞానాదేవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారో విధీయతే । సద్గురు
ప్రసాదేన సిద్ధే పరోక్షజ్ఞానానన్తరం ద్విధోపపత్తిః । వేదాన్తశబ్దజన్యజ్ఞానాదేవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధిరుపేయ శ్రౌతమార్గః । ధ్యానేన నిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం స
గురుకటాక్షలబ్ధతదుపాసనజ్ఞానాదేవ తత్సాక్షాత్కారసిద్ధిరుపేయ శ్రౌతమార్గః । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం స
మస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయానివృత్తిః । శ్రద్ధాభక్తి
ధ్యానయోగాదవేహి । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్ పాశం దహతి పణ్డితః । జ్ఞాత్వా దేవం ము
చ్యతే సర్వపాశైః । ఈశం జ్ఞాత్వా అమృతా భవన్తి । ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేచ్ఛం భుర కాశ మధ్యే ధ్యాయేత । తజ్జలానితి
శాన్త ఉపాసీత । ఇతి ప్రాచీనయోగ్యోపాస్యేత్యాదిషు మోక్షఫలాయ పరమేశ్వరోపాసనాత్మకజ్ఞానం ముక్తికారణత్వేన విధీ
యతే । తథా చ స్మృతిః శ్రోతవ్యః శ్రుతివాక్యేభ్యో మన్తవ్యశ్చోపపత్తిభిః । ధ్యాత్వా చ సతతం ధ్యేయ ఏతే దర్శనహేతవః ।
జ్ఞానం వస్తుపరిచ్ఛిత్తిః । ధ్యానం తద్భావకారణం । తస్మాజ్జీవోఽభవచ్ఛంభుః క్రిమివత్ కీటచిన్తనాదితి । శ్రవణమననవిశిష్టజ్ఞానా
నుగతనిదిధ్యాసనం షట్స్థలపరమశివపాదపదాత్ర త్రితయాద్వైతపరమకారణమితి నిర్దిశతి । తస్మాత్ సర్వశాస్త్రకర్మనిషేధపూ
ర్వకశివముఖోద్గతనిగమాగమోభయవేదవేదాన్తచోదితవర్ణాశ్రమోచితకర్మాచరితసకలకర్మానుష్ఠానసంపన్నచిత్తశుద్ధి
లబ్ధావ్యభిచారపరమశివభక్తిరవశేషాంభవదీక్షిసము ముక్షుణాం సర్వోపనిషత్ప్రతిపాద్యసకలజగదుభయకారణషట్స్థ
లపరశివోపాసనస్య విధేయత్వాత్తదుపాస్యేత్యాదిష్వభిజ్ఞానోపాసనావిధిస్తైషామేవోపపద్యతే । శివ ఏకో ధ్యేయః
శంకరః సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యథర్వశిఖాయాం ముముక్షూణాం శివాతిరిక్తోపాసననిరస్తం ॥ తస్మాన్నాన్యథా సంసార
మాయాపాశనివృత్తిస్సంభవతి । క్షురస్య ధారానిశితా దురత్యయా దుర్గం పథస్తత్కవయో వదన్తి । తస్యాభిధ్యానాద్యోజ
నాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాన్తే విశ్వమాయానివృత్తిః । యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానవాః । తదా శివమవిజ్ఞా
య దుఃఖస్యాన్తో భవిష్యతి । ఇత్యాదిశ్రుతిషు శివధ్యానధారణజ్ఞానాదేవ మోక్షరూపఫలసిద్ధిర్యతే । తస్మాచ్ఛివ ఏవ పరబ్రహ్మ
మోక్షకామైః ధ్యానధారణయోర్జ్ఞాతవ్యో ధ్యాతవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యశ్చేతీత్యుపక్రమద్విధలింగతాత్పర్యేణ బ్రహ్మ సదా వేదాన్తా
స్తదుపాసనాపరా ఇతి నిర్ణయః । నను బ్రహ్మసత్యం జగన్మిథ్యేతి న్యాయేన సర్వవేదాన్తవిచారలబ్ధజగన్మిథ్యాత్వపూర్వకస్యస్వ
రూపజ్ఞానమేవ ముక్తిరితి చేన్న ॥ సర్వవేదవేదాన్తబాహ్యత్వప్రసంగాత్ । కిం చ మన్మతే జగన్మిథ్యాత్వం బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం త్రై
కాలికనిషేధో వా । నాద్యః । బాధ్యబాధకభావస్యైవ తయోరసంభవాత్ । న బ్రహ్మజ్ఞానేన ప్రపంచనిషేధో విధీయతే ।
సర్వోపనిషదః । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదినా సర్వప్రపంచస్య శివాత్మకత్వోపదేశాత్ । ఉతనాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతీ
త్యాదిశ్రుత్యా ముక్తాత్మనా ఇదన్తారూపఘటపటాత్మకప్రపంచస్యైవ వస్తుతో మాయా పాశమేవ సర్వశివాత్మకజ్ఞానేన ని
రోధియతే । శివో దాతా శివో భోక్తా శివస్సర్వమిదం జగదిత్యాదిశాస్త్రోక్తసర్వశివాత్మకసంపూర్ణజ్ఞానేన ఘటపటాదౌ ఘట
త్వబుద్ధిర్నివర్తతే । న తు ఘటాదిః । తస్య శివాత్మకత్వాత్తస్మాన్న బ్రహ్మజ్ఞాననివర్త్యత్వం ప్రపంచస్య । అతో మిథ్యాత్వ
మయుక్తం । తథా వికారే ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా స్యాదితి దృష్టాన్తేన సంగతః । బ్రహ్మోపాదానకారణత్వాత్ప్రపంచ
స్యైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా స్యాదితి । అత ఏవ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యేదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వోపనిషద ఇత్యాదిశ్రు
తిస్సర్వశివాత్మకత్వముపదిశతి । తస్మాన్న బ్రహ్మజ్ఞానేన ప్రపంచబాధః । జనకాదిబ్రహ్మవిదామపి పూర్వవద్వ్యవహారో దృశ్య
తే । తేషాం న ప్రపంచబాధః । జీవన్ముక్తానాం శరీరధారణాదివ్యవహారనుపపత్తిః । కిం చ అఖండాద్వైతభాసే తు సర్వం బ
హ్మైవ నాన్యథా । జ్ఞానాద్వికల్పబుద్ధిస్తు లీయతే న స్వరూపతః । భిన్నత్వం నైవ యుజ్యేత బ్రహ్మోపాదానతః క్వచిత్ । వాచా
రంభణమాత్రత్వాద్భేదః కేనోపజాయతే । తస్మాదవిద్యామాత్రతత్త్వకథనం మోహనాయ హీతి జగన్మిథ్యాత్వవాదినాం
నిరాకృతాయతే । అసత్యమప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరం ఇతి గీతాయాం చ శ్రూయతే । న ద్వితీయః । అమూలఘ
నాధారవిమాః ప్రజాః ప్రజాయతే । న కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదినా జగతో నాదిత్వప్రతిపాదనాత్ । నను అసద్వా ఇద
మగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతిభిస్తేన సృష్టేః
పూర్వం ప్రపంచస్యాసత్త్వోపదేశాత్ త్రైకాలికసత్యత్వమితి చేన్న । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర । సృష్టేః పూ
ర్వం ప్రపంచస్య నామరూపవిభాగాభావేన బ్రహ్మణి సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వాదసత్త్వం । తతో వై సదజాయత ఇత్యనేన నామ
రూపవిభాగాపన్నప్రపంచజన్యత్వం చోపపద్యతే । కించ అసత్ప్రపంచస్య గగనారవిందవదభావత్వాన్నిత్యకారణత్వ ధ్యాపురత్రాతినామ
పిండగతకారణత్వం కిం న స్యాత్ । సదేవేత్యవధారణేన సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదనిషేధః । అసతః భ్రాన్తిప్రసక్తత్వాత్తత్కారణ
త్వనిషేధః । కించ । సదేవ సోమ్యేతి శ్రుతౌ కథం సవిశేషత్వనిషేధః । అగ్ర ఇతి కాలవిశేషః । ఆసీదితి క్రియావిశేషశ్చ శ్రూ
యతే । ఏకమేవేత్యవధారణేన అధిష్ఠాత్రన్తరనిషేధః । అద్వితీయపదేన బ్రహ్మణో జగదుభయకారణత్వం విధీయతే ।

ఏవఏవరుద్రోపనిషదుపాగతస్థిత్యాదావప్యేవంబోద్ధవ్యం । అతఏవవిశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరితిశ్రూయతే । తస్మాన్న త్రైకాలికనిషేధ ఇతి రహస్యం ॥*॥

జగద్వ్యావహారికఖండనం

ననుప్రపంచస్యవ్యావహారికమాత్రసత్యత్వంనతుపారమార్థికత్వమితిచేన్న । కిమిదంవ్యవహారసత్యత్వం । వ్యవహారమాత్రగమ్యత్వం। బాధితవ్యవహారగమ్యత్వంత్రిచతురకక్ష్యాబాధ్యత్వంవాతత్త్వావేదకప్రమాణవిరుద్ధత్వం॥౪॥ అర్థక్రియాకారిత్వప్రతీతిగమ్యత్వం॥౫॥ కారణదోషరహితజ్ఞానవిషయత్వం వా ॥౬॥ నాద్యః। బ్రహ్మణోపివ్యవహారగమ్యత్వేనాతివ్యాప్తేః । అన్యథా గురుశిష్యయోః మౌనసమాధ్యాపత్తేః । అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసా । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాదినాప్రవృత్తాయాశ్శ్రుతిసూత్రభాష్యకాయాఅభిత్తిచిత్రకర్మతాపాతాచ్చ । సర్వాపిశబ్దభావనా సవిశేషవిషయా । నిర్విశేషంతుకస్యాపి వ్యవహారస్యగోచరఇతిచేద్వ్యాహతమేతత్ । నగోచరఇతివ్యవహారం ప్రత్యేవగోచరత్వాత్ । వేదాంతానాంనిర్విశేషవిషయత్వాభావ సమర్థనేనఅస్మదనుకూలంచ । తేషామపివ్యవహారరూపత్వాత్ । నాపిబాధితవ్యవహారగమ్యత్వమపిద్వితీయః ॥౨॥ బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ । సర్వోపివ్యవహారోబాధితఏవ । ప్రపంచాంతర్గతత్వాత్ । నచబాధితత్వంవ్యవహారగమ్యస్యసనిశేషత్వమితిశక్యం । తథాబాధితస్యైవలక్షణత్వే శేషవైయర్థ్యాత్ । నచేష్టాపత్తిః । ప్రాతిభాసికేఽతివ్యాప్తిఃనచబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానాబాధితత్వే సతిబాధిత్వమితిపరిష్కారస్సాధుః । జ్ఞానాధికస్యబ్రహ్మజన్యత్వంసప్రతియోగిత్వరూపత్వేఉత్తరజ్ఞానజన్యధ్వంసప్రతియోగిషుపూర్వజ్ఞానేషులక్షణావ్యాప్తేః । జ్ఞానానపహృతవిషయధీవిషయస్వరూపత్వేతుఘటోనాస్తిపటోనాస్తీతి జ్ఞానాపహృతవిషయధీవిషయేషుఘటపటాదిష్వతివ్యాప్తిః । తేషాంజ్ఞానానాంబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయత్వాత్ విస్తరేణచోపరిష్టాన్నిరాకరిష్యామః । కించనీలపృష్ఠత్వాదిసత్తాయాఅపిబ్రహ్మరూపతయాతద్విషయకజ్ఞానబాధ్యేషురజతాదిష్వతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । తేషామపిజ్ఞానానాంబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయత్వాభావాత్ । నీలపృష్ఠత్వాదీనామబ్రహ్మరూపాణాంతద్భావవిషయత్వానాతిప్రసంగఇతివాచ్యం । తథాహినిర్విశేషస్యప్రపంచమిథ్యాత్వాదిబ్రహ్మాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానస్యైవప్రపంచనివర్తకతయావ్యావహారికమాత్రేలక్షణాసంభవప్రసంగాత్ । నిర్విశేషత్వాదీనాంసప్రతియోగికానాంనిష్ప్రతియోగికబ్రహ్మమాత్రత్వంతద్దుస్సాధ్యం । స్వరూపమాత్రజ్ఞానస్యాధ్యాసపహస్యప్రకాశనాతిరిక్తవిషయతయానివర్తకత్వాసంభవేనఅసంభవాపాదకంచఅనతిరిక్తవిషయవిజ్ఞానేవృత్తిత్వంనివర్తకతావచ్ఛేదకమిత్యభ్యుపగమేజగాయావృత్తేర్నివర్తితేజ్ఞానబాధ్యత్వసిద్ధాంతవ్యాహతిః కథంచిజ్జ్ఞానాంగీకారేపిస్వస్వరూపజ్ఞానసాధారణస్యజ్ఞానత్వనివర్తకతానవచ్ఛేదకత్వాత్తపసిద్ధాంతశ్చైదాస్తాంవిస్తరః ॥*॥ నాపిత్రిచతురకక్ష్యాస్వబాధ్యత్వమితితృతీయః ॥*॥ బ్రహ్మణ్యేవాతివ్యాప్తేః । అబాధ్యంవాబ్రహ్మత్రిచతురకక్ష్యాబాధ్యమేవచత్రిచతురకక్ష్యాస్వబాధ్యత్వేసతిబాధ్యత్వం । తథాసతిప్రాతిభాసికవిశేషేఽతివ్యాప్తిః । సంభవంతిదీర్ఘకాలానుభవప్రవిషయాణిప్రాతిభాసికాని । వస్తూన్యలాతచక్రగంధర్వనగరాదీనికించకస్మాచ్ఛబ్దోయుక్తిపరః కాలపరోవిపరీతక్రమాపరోవా । నాద్యః ప్రపంచోమిథ్యాదృశ్యత్వాదిత్యేకమైవకక్ష్యాప్రపంచస్యబాధకత్వేనాసంభవాత్ । తత్పరత్వాత్పరత్వాచ్చ । నిర్దోషత్వాచ్చవైదికంప్రపంచస్యబాధకమిత్యేకయుక్త్యానుసంధానేనాపిబాధనసంభవాత్తైశ్చ। నద్వితీయః । దీర్ఘకాలానుభవవిషయప్రాతిభాసికేఽతివ్యాప్తేఃనతృతీయః । విపరీతప్రమావిషయస్యసవత్యబాధితశ్చైతీవ్యాఘాతాత్ । సచబాధః పదార్థనివృత్తిరితియుక్తం । ముద్గరాదినివర్త్యేషుఘటాదిషుత్రిచతురవిపరీతజ్ఞాననివర్త్యత్వేసతివిపరీతజ్ఞాననివర్త్యత్వస్వభావేనావ్యాప్తేః । అపిచ । త్రిచతురయుక్త్యబాధ్యత్వేసతిబాధ్యత్వమితిప్రథమకల్పేబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । తస్యాపియుక్తిబాధితత్వాత్ జ్ఞానాజ్ఞానయోరేకవిషయత్వేనతద్విషయికమేవజ్ఞానంతాదృశాజ్ఞాననివర్తకంప్రకల్ప్యతేబ్రహ్మవిషయకాజ్ఞానస్యబ్రహ్మవిషయకజ్ఞానేనైవనివృత్తిః । తథాహి । బ్రహ్మదృశ్యమదృశ్యంవా । దృశ్యత్వేమిథ్యాత్వమవర్జనీయం । అదృశ్యత్వేబ్రహ్మవ్యవహారమాత్రోచ్ఛేదః తస్యదృగేకసాధ్యత్వాత్ । అవిద్యానివృత్తిశ్చనస్యాత్సమానవిషయికదృగభావాత్ । వృత్తిజ్ఞానేనవ్యవహారాదిసమర్థనంవృత్తేరజ్ఞానపరిణామభూతాయాఅజ్ఞానత్వాత్ । నచజ్ఞానత్వారోపమాత్రేణవృత్తిజ్ఞానకార్యాణికర్తుమర్హతిగుంజాగ్నిసమర్థనంవృత్తేరజ్ఞానపరిణామభూతాయా... నచజ్ఞానావచ్ఛేదకతయాముఖ్యమేవజ్ఞానత్వమితిశక్యం । అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావేధిష్ఠానవహ్నేరపిపాకకత్వప్రసంగాత్ । నచజ్ఞానావచ్ఛేదకతయాముఖ్యమేవజ్ఞానత్వమితిశక్యం । ఘటేష్వవచ్ఛేదకతాపత్తేశ్చ । ఘటవజ్జ్ఞానమిత్యత్రఘటాస్యభేదకః । కించవృత్తిజ్ఞానభేదస్యైవసమర్థనేనవ్యాఘాతాత్ । నచబ్రహ్మవృత్త్యోరనుగతంకించిత్ప్రవృత్తినిమిత్తమస్తి । మనోభూతేజ్ఞానపదముఖ్యార్థత్వేబ్రహ్మణోజ్ఞానభిన్నత్వేవస్యాత్ । నచజ్ఞానత్వంఅసిద్ధేరిత్యుక్తేః । నచాజ్ఞానాజ్ఞానపరిణామానుగతంజ్ఞానత్వంప్రామాణికం । స్వయత్రముఖ్యంస్యాత్ । నచజ్ఞానత్వంఅసిద్ధేరిత్యుక్తేః । నిర్విశేషేచిన్మాత్రేతదభావే అజ్ఞానత్వప్రసంగాచ్చ । నాప్యవిద్యావ్యాపకస్వప్రకాశత్వనివృత్త్యాజ్ఞత్వనివృత్తేశ్చ ।

నిరస్తకత్వంజ్ఞానత్వేనసర్వవ్యాపకస్యనివృత్త్యసత్త్వేపినివృత్తేః । అధ్యాససహేచిన్మాత్రేతద్భావేనఅవ్యాప్తేశ్చ । నాపిప్ర
వృత్తినిమిత్తద్వయేనోభయముఖ్యత్వంఅనేకార్థకల్పనాప్రసంగాత్ । వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య జగదాభాసకల్పనానైయ
త్యాత్ । బ్రహ్మణోదృశ్యత్వేనమిథ్యాత్వాపాదనస్య వజ్రలేపత్వాపాతాచ్చ । జ్ఞానాజ్ఞానయోర్జ్ఞానపదముఖ్యార్థత్వ
సమర్థనాయప్రవృత్తినిమిత్తద్వయకల్పనేఘటపటయోర్ఘట పదముఖ్యార్థత్వాపత్తేశ్చ । ఏవంచవృత్తిజ్ఞానత్వాభావేనబ్రహ్మ
ణోనిర్విషయత్వస్వరూపప్రకాశస్యాపిస్వావిషయత్వాద్బ్రహ్మణస్తుచ్ఛత్వం । సర్వేషాం చైతన్యానాంస్వావిషయబ్రహ్మభిన్నత
యామిథ్యావ్యవహారానుపపత్తేశ్చ । వృత్తేర్ముఖ్యజ్ఞానత్వేస్వప్రకాశస్వవిషయత్వేవా బ్రహ్మణోమిథ్యాత్వమవర్జనీయం । క
ల్పితభేదమాదాయదేవదత్తాదీనాంమిథ్యావ్యవహారచైతన్యస్య చైతన్యవిషయతయామిథ్యాత్వమవర్జనీయం । నచమిథ్యాభూ
తభేదవచ్చైతన్యవిషయత్వంనమిథ్యాత్వప్రయోజకం । ప్రపంచేపి తదసిద్ధేః । జీవస్యవిశిష్టరూపేణమిథ్యాత్వమిష్టం ।
నిష్కృష్టరూపంతునచిద్విషయమితివాచ్యం । తహివృత్తివిశిష్టమపిజ్ఞానంమిథ్యా త్వాన్నముఖ్యదృగితి నప్రపంచేపిన
త్యత్వమితిజితమస్మాభిః । విశిష్టాన్యత్వేతస్యాపివృత్తివిషయత్వాన్మిథ్యాత్వమన న్యత్వేవిశిష్టస్య మిథ్యాత్వాత్తస్యశుద్ధాభిన్న
త్వాత్ప్రపంచస్యసత్యత్వం । బ్రహ్మణోమిథ్యాత్వమితివిపరీతవృత్తిః । తస్మాద్విశిష్టానన్యత్వా నన్యత్వాభ్యాంప్రపంచబ్రహ్మ
ణోస్సత్యత్వమిథ్యాత్వ విపరీతవృత్తిర్దుర్వారైవ । కించనిర్విశేషం బ్రహ్మాస్తి । ఉతనాస్తి । ద్వితీయేమాధ్యమికమ
తప్రవేశః । ప్రథమేబ్రహ్మాస్తీతి ప్రతిజ్ఞాయాంప్రవృత్తినిమిత్తభేదనిర్విశేషత్వవ్యాహతిః । నచప్రతిజ్ఞాప్రవృత్తినిమిత్త
యోఃకల్పితవిషయత్వేనపరిహారః । నిర్విశేషంబ్రహ్మాస్తీతిప్రతిజ్ఞాయాస్సవిశేషవిషయత్వాత్కథనస్య ఉన్మత్తప్రలాపత్వా
త్ । అస్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతాయాస్సత్తాయా స్త్వన్మతేమిథ్యాత్వ యోగాచ్చ । బ్రహ్మత్వస్యకల్పితత్వేనిర్వి
శేషస్యాబ్రహ్మతాపాతాచ్చ । యతోబ్రహ్మత్వంప్రకల్పితం । తదేవబ్రహ్మేత్యుక్తివ్యాహతత్వాచ్చ । నిర్విశేషస్య
కల్పితత్వాసంబంధాయోగాచ్చ । ప్రవృత్తినిమిత్తాభేదేతుసామానాధికరణ్యాయోగః । భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంశ
బ్దానామేకస్మిన్నర్థేవృత్తిస్సామానాధికరణ్యమితివృద్ధాః । అభావరూపధర్మప్రవృత్తినివృత్తకతాయామప్యయమేవదో
షః । అభావయోస్స్వరూపాతిరేకేసామానాధికరణ్యహానేః । అతిరేకేసిద్ధాంతహానేః । ఏతేననిర్విశేషః । ప్రతి
జ్ఞాదీనామవిషయోపిస్వతస్సిధ్యతీతినిరస్తం । దుస్సాధ్యేషుసర్వేష్వర్థేషు స్వతస్సిద్ధేదుర్వారత్వాపాతాత్ । ఏతేనశ్రు
త్యానిర్విశేషసిద్ధిరపాస్తా । ప్రకృతిప్రత్యయభేదభిన్నాయాశ్శ్రుతేస్తత్ప్రమాణ్యాసంభవాత్ । పూర్వోక్తదృశ్యత్వాను
మానప్రగ్రాహాచ్చ । అపిచ । మిథ్యార్థబ్రహ్మణోర్భేదః । పరమార్థ ఉతాపరమార్థః । ప్రథమవికల్పేభేదసత్య
త్వాంగీకారాత్ । సిద్ధాంతహానిః । ద్వితీయేసత్యమిథ్యార్థత్వం బ్రహ్మణాపిదుర్వారంయయోర్భేదోమిథ్యాతయోరైక్య
మితివ్యాప్తేః । ఘటస్యస్వస్మాద్భేదమిథ్యాభూతేప్యభేదః । పరమార్థతః । నచభేదాభేదయోర్మిథ్యాత్వాన్నదో
షః । సత్యపిసాధ్యపరస్పరవిరోధేప్రకారాంతరానవస్థితేః । యద్యేవంస్యాత్తర్హి భేదాభేదయోరపతుపా తినాభవతా
జీవబ్రహ్మణోస్తదుభయమిథ్యాత్వంకింనస్వీక్రియేత । నచాభేదశ్రుతిప్రాబల్యాత్తదసంభవః । సర్వంఖల్విత్యాదీనామివ
ప్రపంచబ్రహ్మైక్యశ్రుతీనామప్రామాణ్యప్రసక్త్యాత్ । కించ । నిర్విశేషబ్రహ్మజ్ఞానమజ్ఞానంవా । ద్వితీయేఅపసిద్ధాంతః । ప్ర
థమేతుసవిషయం । నిర్విషయంవా । నిర్విషయత్వేతస్య దభిమతజ్ఞానత్వ వ్యాఘాతః । సవిషయత్వేవిషయనిత్యతా
ప్రసంగః । నిత్యజ్ఞానస్యనిత్యవిషయావశ్యంభావాత్ । తథాచ । ముక్తావపిసప్రపంచతాప్రసంగః । తదావిషయానాంని
వృత్తత్వాన్నిర్విషయత్వే తర్హిజ్ఞానతమేవనస్యాత్ । నిరాలంబనజ్ఞానత్వయోర్వ్యాఘాతాత్ । నచాతీతాదివిషయ
జ్ఞానవద్విషయనిత్యత్వ తద్వదతీతత్వాదికంచిత్ప్రకారకత్వేకించిదాలంబనత్వేనవానిర్విశేషత్వవ్యాఘాతాత్ । విషయ
సంబంధనిత్యతాయా ఉపపాద్యత్వేన ప్రాభావాచ్చ । నిర్విషయానిరాశ్రయాచ । సంవిదనుభవసిద్ధేతితుచ్ఛం । ఘటమహంజా
నామిఅయంఘట ఇతిసానుబంధత్వేనైవోపలంభాత్ । అన్యాతుసంవిత్త్వదభిమతాగగనకుసుమాదిసిద్ధికాలంవినాసిధ్యతీతిదిక్ ।
అపిచద్రవ్యమద్రవ్యంవా । ద్రవ్యంచేద్గుణాశ్రయత్వప్రసంగః । ఉత్పత్తికాలావచ్ఛిన్నఘటవదుపపత్తిరితిచేన్న ।
అద్రవ్యగుణసంయోగస్యకథాపితత్రసత్త్వాత్ । తద్వత్కదాచిద్గుణాశ్రయత్వేప్యగుణాశ్రయత్వవ్యాహతేః । గుణానాంక
ల్పితత్వేపినిర్విశేషత్వవ్యాహతిఃఅవిద్యోపాదానంవినాబుద్ధేస్తదసిద్ధేః । ద్రవ్యంచేద్ద్రవ్యత్వాశ్రితత్వప్రసంగఃతథాచ । స్వే
మహిమ్నీత్యాదిశ్రుతివిరోధః । ఆశ్రయసంబంధాన్నిర్విశేషత్వభంగాచ్చతస్మాదేవంవిధాభిఃఖండనయుక్తిభిఃప్రథమద్వితీయక
క్ష్యాంతరాళేఏవాబాధితస్యబ్రహ్మణోపితదుపరికక్ష్యాసుబాధ్యత్వసంభవాత్తదతివ్యాప్తిదుర్వారైవేతిదిక్ ॥౫॥ నాపితత్త్వావేదక
ప్రమాణవిరుద్ధత్వమితితురీయః ॥౬॥ తాత్త్వికశ్రుత్యాదిషుదత త్త్వావేదకప్రమాణత్వంజిజ్ఞాసుతత్స్వరూపవిరోధాదర్శనా
త్ । అతత్త్వమేయవిరుద్ధత్వం । తదభిమతే దత్త్వేనైవతత్త్వావేదకత్వేనపానానాస్తీత్యాదీనామపి యస్మిన్ద్యౌరిత్యాది
తత్త్వావేదకప్రమాణావిరుద్ధార్థకత్వ [illegible] ప్రసంగాత్ । ప్రపంచభావస్యాతిరిక్తస్య

సత్యత్వేఽద్వైతత్వప్రసంగః నమిథ్యాత్వే తద్బోధకశ్రుతీనాస్యతత్వావేదకత్వ వ్యాఘాతేనచ బ్రహ్మభేదస్య యోగ్యతయాబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేశ్చ । కించాతత్వావేదకతదన్యయోర్భేదస్సిద్ధో వాసిద్ధోవా । అసిద్ధాస్యోక్తి వ్యాఘాతః । సిద్ధౌత్వప్రమాణేనవిషయాసిద్ధాప్రమాణగోచరస్యభేదస్యసత్యత్వప్రసంగేనప్రపంచవ్యావహారికత్వభంగః । తదసత్వేతునఏతత్త్వావేదకాతత్త్వావేదకాభేదాత్ । ఉక్తివ్యాఘాతః । యద్భేదస్యమిథ్యాత్వంతదభేదస్సత్యఇతి హ్యుక్తం ప్రాక్ నాప్యర్థక్రియాశూన్యప్రతీతివిషయత్వమితిపంచమః ॥ ౫ ॥ తథాసతిత్వదీయాయాః ప్రవృత్తేః లోకవేదగోచరాయాస్సర్వస్యాపిగగనకుసుమాయమానత్వప్రసంగేనస్వక్రియాస్వవచనవ్యాఘాతదండఏవ । దుష్టఘటనేమివత్వాంనతర్కవానివర్తయిష్యతి । అథాయమభిప్రాయః । నఞ్ప్రశ్లేషేణఅర్థక్రియాశూన్యత్వం । అర్థక్రియాశూన్యత్వాభావఇతి । తథాసతిసర్వార్థమూలకం డబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । నచావిద్యావచ్ఛిన్నస్యచబ్రహ్మణోఽర్థక్రియాకారిత్వం నశుద్ధస్యేత్యవచ్ఛిన్నస్యవ్యావహారికత్వమితివాచ్యంవిశిష్టస్యజ్ఞానేనానివర్త్యత్వం తర్హిప్రసజ్యేత విశేషస్యాపినివృత్తౌశూన్యవాదసామ్యప్రసంగః । నహివిశిష్టంవిశేషణవిశేష్యసంబంధేభ్యోఽతిరిచ్యతే । అపిచావిద్యానివృత్తిరూపార్థక్రియాహేతౌచరమాంతఃకరణవృత్తివిషయశుద్ధబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । ప్రకాశత్వేనావిద్యానివృత్తిత్వేనకార్యకారణభావః । అనాత్మవిషయప్రకాశత్వేన అనాత్మవిషయావిద్యావృత్తిత్వేనచాపరః । తథాచస్వత్వంస్వవిషయతాంవినాపి బ్రహ్మణస్వరూపప్రకాశః । అవిద్యానివర్తయతీతిత్వత్సిద్ధాంతః । కించప్రాతిభాసికేరజ్జ్వధిష్ఠానసర్పాదౌభయకంపితాద్యర్థక్రియాకారిణ్యతివ్యాప్తిః । ఉత్పన్నప్రధ్వస్తేషుఘటాదిషుచాతివ్యాప్తిః । ప్రచయాద్వ్యవహితపూర్వక్షణోత్పన్నేషుతేషుచక్షుషోఽవ్యాప్తిః । అర్థక్రియాయాస్తైర్వ్యదర్శనాత్ । స్వాప్నేషుచశుభాశుభసూచకేషుతత్కారీనార్థక్రియాహేతుష్వతివ్యాప్తిః । వ్యావహారికార్థక్రియావిశక్షాయాం త్వాత్మాశ్రయదోషఏవ । నచకటకముకుటాదిపరిణామోర్థక్రియాదిః దార్ఢ్యఇత్యత్రాపిదోషఃపరిహారః । స్వాప్నేష్వతివ్యాప్తేరుత్పన్నధ్వస్తేషుచావ్యాప్తేరుప్పరిహారత్వాదథకారణతావచ్ఛేదకజాతీయత్వేన అతివ్యాప్తిపరిహారః । తథాసతిప్రాతిభాసికేఽతివ్యాప్తిః । నచతత్రతాదృశతాదృశభావః । తథాసతితత్రత్వదీయరజతాదివ్యవహారస్యాపిఅస్మిన్ప్రసంగాత్ । స్వాప్నేష్వర్థక్రియాయాఅభావప్రసంగాచ్చేత్యన్యత్రవిస్తరః । నాపికారణదోషాసహితజ్ఞానవిషయత్వమితిషష్ఠః ॥ ౬ ॥ శుక్తిరజతాదిష్వతివ్యాప్తిః । అబాధితసర్వజనప్రతీతివిషయేష్వదృష్టేంద్రియగోచరేషుఘటాదిష్వసంభవాత్ యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే । ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః యస్మిన్ద్యౌఃపృథివీత్యాద్యర్థ (?) శ్రుతిజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్ ప్రపంచేలక్షణాసంభవః । అథావిద్యాదోషమూలశ్రుతిరపితస్మాన్నసంభవఇతిమనుషే । తర్హి బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః । తాదృశశ్రుతిజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్తస్యనచబ్రహ్మణః ప్రమాణాంతరైరబాధాన్నతద్విషయశ్రుతిజన్యజ్ఞానంకారణదోషేనాసహితమితివాచ్యం । అథాతఆదేశోనేతి । నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీంపురుషపురస్తాన్నసన్నాసన్నసదసదితిశ్రుతిభిఃపూర్వప్రపంచితకర్త్రానుగ్రహితాభిర్బ్రహ్మణోపిబాధాత్ । శ్రుతీనాంబ్రహ్మనిషేధంవినార్థాంతరవర్ణనసంప్రదాయనిషేధంవినార్థాంతరస్యతత్రతాత్పర్యవర్ణనాత్ । కించితత్పరంకించఅధిష్ఠానసత్తారూపేసర్వప్రత్యయవేద్యేబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తిః నచ । జ్ఞానప్రకారత్వమితివివక్షితుంశక్యం । ఘటాదిష్వవ్యాప్తిః । తేషాంజ్ఞానవిశేష్యత్వాత్ । సద్రూపస్యాపిబ్రహ్మణఃఘటస్సన్నితిప్రతీతౌప్రకారత్వాద్బ్రహ్మణిప్రపంచఇతిజ్ఞానేప్రకారత్వాచ్చ । నచాధ్యస్తత్వం । విషయాధిశేషణమితియుక్తం । తావన్మాత్రస్యైవసమ్యగ్విశేషవైయర్థ్యాత్ । ప్రాతిభాసికేఽతివ్యాప్తినారణాచ్చ ॥ ౭ ॥ తస్మాత్ వ్యావహారికస్యవిశ్వస్యసత్యత్వమితియత్తత్తుశ్రుతియుక్త్యనుభవవిరుద్ధత్వాత్ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధమాయావాదఇతిశాస్త్రైవఘంటాఘోషః । కించతత్వమస్యాదిమహావాక్యేషుననిర్విశేషబ్రహ్మైక్యముపదిశ్యతే । తత్వంపదయోస్సవిశేషజీవబ్రహ్మపరత్వవ్యపదేశాత్ । తదైక్షతబహుస్స్యామిత్యాదిషుతచ్ఛబ్దవాచ్యజగత్కారణస్యపరమేశ్వరస్యబ్రహ్మణః సవిశేషత్వోపదేశాచ్చ । ననుమాయావిద్యావచ్ఛిన్నసర్వజ్ఞత్వకించిజ్జ్ఞత్వధర్మానుగతజీవేశ్వరయోర్గౌణత్వాసయోరైక్యత్వాసంభవాజ్జహదజహల్లక్షణోక్త్యాగాత్యాగవిధాయకసోయందేవదత్తవన్మాయావిద్యోపాధినిరాకరణపూర్వకాధిష్ఠానైక్యబాధకాభావాల్లక్షణాంగీక్రియతఇతిచేన్న । బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతిబ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం బ్రహ్మవేదనముర్యాత్ । దివ్యంపరంజ్యోతిరూపంసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహిత్యాదౌభ్రమరకీటకవత్పరమేశ్వరోపాసనాత్మకధ్యానజ్ఞానవశాజ్జీవస్యశివత్వప్రాప్త్యుపదేశాత్ । ఏషహ్యేవసాధుకర్మకారయతీత్యాదిశ్రుతిషుసర్వకర్మకారయితృత్వంసాలోక్యాదిచతుర్విధముక్తిప్రదాయకత్వంచపరమేశ్వరస్యాభిధానాత్ । కించ । తదైక్షతబహుస్స్యామిత్యుపక్రమవాక్యవిరోధాదేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానభంగప్రసంగాచ్చ । ననుఉపాసనావిధినాపరమేశ్వరసాక్షాత్కారోనోపపద్యతే । యదృశ్యంతన్నశ్యమితివ్యాప్త్యాఘటవన్నష్టప్రసంగస్యాత్తత్రధ్యానస్యాపిమోక్షజనకత్వాదిసర్వజ్ఞత్వాదిషడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్యపరశివస్యబ్రహ్మణః

[illegible] ర్యా[illegible] [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] । చతుర్థ[illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] విద్యానామీశ్వరస్య[illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible]జ్ఞానేన బ్రహ్మసాక్షాత్కారసిద్ధి[illegible] భాకరాంశచతుర్ణాత్రైవ ప్రభాకరసాక్షాత్కారసిద్ధి[illegible] [illegible]పాత్రత్వాత్సాక్షాత్కారసిద్ధౌ న విరోధః । నోచేజ్జ్ఞానాత్పూర్వం శాంత మత్యంతి[illegible] ॥ బ్రహ్మ విద్య[illegible] [illegible] భవతి । ఏషోణురాత్మా చేతసా వేది[illegible] ఇత్యాదిశ్రు[illegible] భంగప్రసంగః । లోకేగురుశిష్యబోధప్రచారో పిన స్యాత్ । తస్మాత్పూర్వోక్తార్థఏవసర్వవేదాంతతాత్పర్యమితిసిద్ధాంతః । * । నచాధ్యాయచతుష్టయతాత్పర్యంతత్సూత్రచతుష్ట యేనర్థ్యోతేనాత ధమస్యైషాంసూత్రాణాంప్రయోజనమితివాచ్యం । ఉక్తబ్రహ్మలక్షణస్యప్రధానాదావతివ్యాప్తి మాశం క్య భగవాన్ బాదరాయణఃపరిశేషసూత్రాణాం ప్రయోజనందర్శయతి । । నిర్వికారస్యబ్రహ్మణః జగజ్జన్మాదికారణత్వా సంభవాదయస్కాంతసూచీన్యాయేనబ్రహ్మ సత్తావశాత్ప్రధానస్యజగజ్జన్మాదికారణత్వంసముచితం । ఉతస్వతంత్ర స్యైవప్రధానస్యేతి సాంఖ్యాద్వైతమతపూర్వపక్షమాశంక్యతన్మతంనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ ఇతిచతుస్సూత్రీసమాప్తా ॥ * ॥

ఈక్షతేర్నాశబ్దం

అశబ్దం సాంఖ్యాద్యైతిహకల్పితం జడప్రధానం । జగత్కారణం న భవతి । కుతః ఈక్షతేః । ఈక్షితృత్వపూర్వకజగజ్జన్మాదికారణత్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య పరమేశ్వరస్య దర్శనాదితి సూత్రార్థః । ఛాందోగ్యే శ్రూయతేస్య విషయః । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతీత్యాది । అన్యత్ర ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । నాన్యత్కించన మిషత్ । తదైక్షత లోకాన్ను సృజా । స ఇమాఀల్లోకాన్త్సృజతేతి । స ఇమాలోకానసృజత । తథా షోడశకలం పురుషం ప్రకృత్య స ఈక్షాంచక్రే । స ప్రాణమసృజతేత్యాదిశ్రుతికదంబేన పరమేశ్వరస్యేక్షణపూర్వకజగజ్జన్మాదికారణత్వదర్శనాత్ । అత్ర జగత్కారణత్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం చ ప్రధానస్య వా బ్రహ్మణో వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమిత్యాదిషు పరమేశ్వరస్య నిర్వికారత్వోపదేశాత్ । జగజ్జన్మాదికస్యేక్షితృత్వస్య చ వికారధర్మత్వాత్ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః । సైషా విచిత్రా సుదృఢా బహ్వంకురా స్వయం గుణభిన్నాంకురేష్వపి గుణాభిన్నా సర్వత్ర బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపిణీత్యాదిశ్రుతిషు ప్రధానస్య బహుప్రజాజనకత్వోపదేశాత్ । స్వత ఏవ వా తత్ప్రధానస్యైవ ప్రధానస్య జగత్కారణత్వముపపద్యతే సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకేచ్ఛాక్రియాజ్ఞానశక్తిసంబంధావచ్ఛిన్నం సర్వజ్ఞత్వం విధీయతే । సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమితి స్మృతేః జ్ఞానహేతుత్వం తస్యైవ సూచితం । మృదాదివత్పరిణామస్య అచేతనప్రధానధర్మత్వాత్ । చేతనస్య తదసంభవాచ్చ జగత్ప్రధానయోః కార్యకారణత్వం యుజ్యతే । తస్మాత్ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేన తదేవ వ్యపదిశ్యతే । కార్యకారణయోరనన్యత్వమత ఏవ సత్యం । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తిః । కించ యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయమిత్యాదినా సత్యమృత్పిండాదితత్కార్యదృష్టాంతదార్ష్టాంతికయోరేకరూపత్వం ప్రతిపాద్యతే । అత ఏవ కపిలాదులోమ్యాదయః ప్రధానస్య ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుత్యుపపత్త్యా జగత్కారణత్వం వ్యవస్థాపయంతి । తస్మాత్తద్భిన్నస్య సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం జగత్కారణత్వం చ నోపపద్యత ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ✽ ॥ సిద్ధాంతస్తు ॥ ✽ ॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దం । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి తదైక్షత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి శ్రుతిసూత్రాభ్యాం సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ ఈక్షితృతాశ్రవణాత్ । అచేతనస్య ప్రధానస్య ఈక్షితృత్వాసంభవాత్ । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ । సత్యాత్మ ప్రాణారామం మన ఆనందమిత్యాదిశ్రుతిషు సర్వజ్ఞస్య పరమశివస్య బ్రహ్మణస్సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం సకలజగదుపాదాననిమిత్తకారణత్వం చ శ్రవణాత్ । గుణత్రయసామ్యావస్థాత్మకప్రధానస్య సత్త్వవాచ్యత్వం జగత్కారణత్వం నోపపద్యతే । యన్మోహాత్మకమచేతనం తదేవ ప్రధానమితి । తదేవ జడమోహాత్మకం ప్రధానమితి తాపనీయాదిషు ప్రధానస్య జడత్వస్యోపదేశాత్ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారబంధస్థితిమోక్షహేతుః । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతోద్భమిత్యాదిశ్రుతిభిః తేన ప్రధానపరమేశ్వరయోర్నియామ్యనియామకత్వకథనాత్ । కించ స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి ఈక్షతేత్యనేన ఉపాదానస్య చేతనత్వం । బహు స్యామిత్యనేన తస్య జగదుపాదానత్వం చ నిర్దిశ్యతే । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుతిదర్శనాత్సర్వజ్ఞస్య పరమేశ్వరస్య జ్ఞానక్రియాదిసర్వశక్తివైశిష్ట్యం స్వభావసిద్ధమేవ । అతో జగత్కారణవాక్యాని న ప్రధానపరాణి । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోగాత్ప్రధానస్య జగత్కారణత్వమితి యదుక్తం । తత్తుచ్ఛం । ఈక్షణలక్షణస్య చేతనధర్మత్వాత్ । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాంత ఉపాసీతేతి వాక్యే సర్వం బ్రహ్మేత్యుపదేశాత్ నేతరస్య కారణత్వం । గుణత్రయసామ్యావస్థాయాం ప్రకృతేః సర్వజ్ఞానశక్తిమత్త్వేన సత్త్వధర్మావచ్ఛిన్నసర్వజ్ఞత్వం సంభవతీతి చేత్తదసంగతం । గుణత్రయాత్మకప్రధానస్య తమఃప్రధానత్వేన రజస్సత్త్వగుణసంబంధాభావాత్ । గుణత్రయసామ్యావస్థా ప్రకృతిరిత్యంగీకారాచ్చ । జగదుపాదానకారణత్వేన పరమశివస్య బ్రహ్మణః వికారిత్వమితి యదుక్తం తన్న రమణీయం । పరమశివచిచ్ఛక్త్యంశభూతస్య మాయాపాశస్య కార్యత్వం చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నపరమశివస్య కారణత్వం చ నిర్దేశాన్న వికారిత్వశంకాకళంకః । సృష్టికామస్య రజస్తమోవ్యపాశ్రయత్వాత్ కించిజ్జ్ఞత్వం ప్రసజ్యేతేతి చేత్ । యథాగ్నిసిద్ధస్య తద్దాహకత్వభయాభావస్తద్వచ్ఛ్రుతమాయాశక్తేః పరశివస్య తత్కార్యదోషానుపపత్తిః । నను అప్రాణో హ్యమనాః శుభ్ర ఇత్యాదినా పరమశివస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియమనః ప్రాణసంబంధస్య నిరస్తత్వాత్ కథమీక్షితృత్వం సంభవతీతి చేన్న । సాధనాంతరనిరపేక్షతయా ప్రభాకరస్యేవ స్వయంప్రకాశత్వవచ్ఛివస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాదిసాధనాంతరనైరపేక్ష్యేణ సర్వేక్షితృత్వం సంభవతి । తథా చ శ్రుతిః । అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । స వేత్తి వేద్యం । న చ తస్యాస్తి వేత్తా । తమాహురగ్ర్యం పురుషం మహాంతం । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్స శృణోమ్యకర్ణః । అహం విజానామి వివిక్తరూపో

నతా స్తివేత్తామమిషన్నితి శ్వేతాశ్వతర కైవల్యాద్యుపనిషత్సుశ్రూయతే । నచనాన్యతోఽస్తి ద్రష్టా నాన్యతోఽస్తి శ్రోతే త్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ పరమేశ్వరాతిరిక్తశారీరసద్భావేఽగమాత్ అభావ ఇతివాచ్యం । ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశా । ఇత్యాదిశ్రుతిషుజీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టేతి శ్రుత్యా తద్వ్యతిరిక్తబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిజీవానాం తత్సమానద్రష్టృత్వశ్రోతృత్వాది నిషేధమాత్రమేవోపదిశ్యతే । అన్యథా పూర్వోక్త శివజీవభేదప్రతిపాదకశ్రుతిభంగప్రసంగస్స్యాదత ఏవ అభేదో రమణీయః । తత్తేజ ఐక్షత ఆపఐక్షంత ఇత్యాదిశ్రుతిషు అచేతనాప్తేజసోరీక్షితృత్వశ్రవణాత్ తద్వత్ ప్రధానస్యాపి గౌణేక్షితృత్వమంగీకృత్య జగజ్జన్మాదికారణత్వం యుక్తమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * ॥ గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ * ॥ ౬ ॥

ప్రధానస్యాప్తేజసోరివేక్షణం గౌణమితి చేన్న । కుతః ఆత్మశబ్దాత్ । సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రమ్యతదైక్షత తత్తేజోఽసృజతేత్యాదినా తేజః ప్రభృతిచేతనాచేతనానాం కారణస్య సర్వస్యైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మేతి సచ్ఛబ్దప్రతిపాదిస్యాత్మశబ్దేన వ్యపదేశాత్ । కించైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మ తేజోబన్నప్రపంచాత్మకత్వేన స్వాత్మత్వోపదేశో జడప్రధానే తదసంభవాచ్చ గౌణార్థోఽపి నసంగచ్ఛతే । అప్తేజః ప్రభృతీనాం శబ్దానామష్టమూర్త్యాత్మకపరమశివవాచకత్వమేవోపదిశ్యతే । అతోఽనవిరోధః । నహ్యాత్మశబ్దస్తు చేతనజీవేముఖ్యత్వాత్ తస్యైవేక్షితృత్వపూర్వకజగత్కారణత్వమితి చేన్న । సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతా । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీతి ప్రకృతాత్మనా సహానుప్రవేశదర్శనాత్ స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి శ్రుత్యా చేతనాచేతనప్రపంచాత్మకపరమశివజీవానామైక్యోపదేశాత్ సజీవస్య జగత్కారణత్వం నశ్రుతీక్షితృత్వం చోపపద్యతే । ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానభంగప్రసంగశ్చ । నామరూపే వ్యాకరవాణీ త్యత్రపరమేశ్వరకర్తృత్వదర్శనాత్ । నచచేతనస్య జీవస్యాత్మశబ్దప్రయోగదర్శనాదస్యైవ ముఖ్యకారణత్వమితివాచ్యం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతురిత్యాదిశ్రుత్యా ఈశ్వరస్సర్వభూతాంతర్హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి భ్రామయన్సర్వభూతాని యంత్రారూఢానిమాయయా ఇతిస్మృత్యాచ జీవస్య పరమేశ్వరాధీనమాయాపాశపరాధీనత్వోపదేశాత్ । నన్వచేతనేంద్రియాదిభూతశరీరాదావాత్మశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । తద్వదేవ చేతనధర్మస్యేక్షణాదేర్గౌణత్వేనాంగీకారేణాచ్చ ముఖ్యత్వేనక్షణపూర్వకజగత్కర్తృత్వం జనప్రధానస్యాపి సంభవతీతి చేన్న । మమాత్మా సోమభద్ర ఇత్యాదావాత్మశబ్దప్రయోగేఽపి భృత్యస్యేవ ప్రధానస్యాపి స్వాతంత్ర్యం తథా ప్రధానస్యాత్మశబ్దప్రయోగేఽపి న స్వాతంత్ర్యం । కూలంకిషపతీత్యత్రాపి పతనాభిముఖ్యమాత్రస్యోపచారిత్వాత్ తత్త్వమేవకూలస్యపతనౌన్ముఖ్యమానపారమార్థికత్వమతశ్చేతనస్యపరశివస్యముఖ్యత్వేనేక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వోపదేశాద్గౌణార్థత్వమపినసంభవతి । కించ శ్రోత్రమప్యశృణోతి । తస్మాజ్జ్యోతిరభ్యత్యాదిప్రయోగానాంయథాచేతనవిషయత్వం తథా ప్రధానకర్తృత్వప్రతిపాదకానాంమిత్యాదిశ్రుతీనాం పరమేశ్వరకర్తృత్వపరత్వమేవ । జ్యోతిశ్శబ్దస్యచక్షుర్జ్యోతిరితి ముఖ్యవిషయత్వవత్ ఆత్మశబ్దస్యచేతనాచేతనవిషయత్వేపి పరమాత్మని ముఖ్యమేవ । పునః హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥ తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్ ॥ ౭ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * ।

సయఏషోఽణిమైతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యం సఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యత్ర సదణిమాన మాదాయ తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతిచేతనశ్వేతకేతోశ్చ బ్రహ్మతాదాత్మ్యముపదిశ్య । తస్య తావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్య ఇతిశరీరపాతానంతరం భ్రమరకీటన్యాయవత్ బ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్షస్యోపదేశాత్ । నచ ప్రధానశారీరయోస్తత్త్వమసీతివాక్యతాదాత్మ్యనిర్దేశః । ఉతయథాకృతురస్మింల్లోకే పురుషోభవతి తథేతః ప్రేత్యభవతీతిశ్రుత్యా జడప్రధాననిష్ఠస్య తత్సంపత్తిరేవస్యాత్ । బ్రహ్మైక్యోపదేశశాస్త్రస్య సర్వస్యవైయర్థ్యం స్యాత్ । నన్వారుంధతీన్యాయేన శాఖాచంద్రాదీనామప్యాగ్నిధ్వజప్రధానేప్యాత్మశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ స్థూలారుంధతీన్యాయేనతద్ధ్యానానంతరమేవపరశివధ్యానముక్తిరితిచేన్న । నోపాస్యాప్రకృతిర్జీనా । జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతి । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । శివఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదినా శివేతరధ్యానస్యమముక్షూణాం నిషిద్ధత్వాచ్ఛివధ్యాననిష్ఠస్యైవ మాయాపాశనివృత్తిపూర్వకముక్త్యుపదేశాత్ । విశ్వప్రకాశకవిభాకరాపలోకనస్యదీపికాసాపేక్షవత్ । స్థూలారుంధతీన్యాయేనాపి పరశివధ్యానసాక్షాత్కారస్యప్రధానధ్యానసాపేక్షాయుక్తా । అథ జడప్రధానస్యసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వే తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతిచేతనశ్వేతకేతోరచేతనతత్త్వసిద్ధిస్స్యాత్ । తథాత్వేపాశనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిరూపముక్తిర్నస్యాత । శాస్త్రస్య అనర్థక్యం దుష్టత్వప్రలాపత్వంచానిష్టంస్యాత్ । తస్మాత్ ఆత్మశబ్దస్సపరశివవాచకఏవ । నను స్వాభావికజీవత్వస్యనివృత్త్యసంభవాత్తత్త్వమసీతి వాక్యే । తస్మాత్త్వమసీతి ప్రకాంకో నాజ్ఞాత్వా మధ్యవాస్తూలసూక్ష్మచిదచిద్రూపం చవిశిష్టకార్యకారణబ్రహ్మణోరభేద ఇతివాచ్యమితి చేన్న

మోక్షదశాయామపి పారతంత్ర్యసద్భావే పారతంత్ర్యస్య దుఃఖహేతుత్వాత్ । అథయం వైజైః శ్రుత్యాప్యోనీశః ఖేదోఽకుత శ్చనేతీత్యాదినా ముక్తస్య అభయత్వోపదేశాన్ముక్తిసంసారయోర్వైలక్షణ్యాభావాచ్చ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమిత్యాదినా కృత్స్నజ గత్ప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వముక్త్వా తత్త్వమసీతి తచ్ఛబ్దేన పూర్వాపరామృష్టబ్రహ్మావశ్వేతకేతోస్త్వమసీతి నిర్దేశాన్నాన్యార్థో వై దికగ్రాహ్యః । తస్మాత్త్వమసీతి నిర్దేశే సర్వాత్మకత్వోపదేశపూర్వవాక్యార్థనైరర్థక్యప్రసంగస్స్యాత్ శరీరస్య శారీర త్వే । బ్రహ్మణో బ్రహ్మత్వేనిష్ఫలప్రసంగోఽయుజ్యతే । కేచిత్తత్త్వమసీత్యత్ర తాతత్వమసీత్యూచుః । తదపి తదాత్మ్య మిదంసర్వం తత్సత్యమిత్యాద్యుపక్రమణవాక్యవిరోధాన్నముముక్షుభిర్గ్రాహ్యం । కించ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభ వతితత్త్వమసీత్యంతయోరవయో రంతరంనవిద్యతే । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి । తత్త్వమేవత్వమేవతదిత్యాదిశ్రుతిశత భంగప్రసంగోఽపిస్యాత్ । ఏతేనపండిత దివదంగాంగినస్సంస్పృష్టభేదవాదమతం ఘటపటవదస్పృష్టభేదవాదమతంచని రస్తం । ప్రధానినిరాకరణేపునహేత్వంతరమాహ ॥ * ॥ * * * * * * * * * * ॥

* * హేయత్వావచనాచ్చ ౮ * *

హేయత్వావచనాచ్చేతి సూత్రచ్ఛేదః । జగదుపాదానకారణత్వేధ్యేయత్వేచ బ్రహ్మణః హేయత్వావచనా న్నోపాస్యాః ప్రకృతిజీవావిత్యాదినా ప్రధానధ్యానస్య హేయత్వవచనాన్న ప్రధానస్యేక్షణపూర్వకజగ దుపాదానకారణత్వముప పద్యతఇతి । సూత్రార్థః ॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మాతత్త్వమసిశ్వేతకేతో సర్వజగదాత్మక పరశివతాదాత్మ్యంను ముక్షుశ్వేతకేతో ర్ధ్యేయత్వేనవిధేయత్వాత్ నాత్రప్రధానంసచ్ఛబ్దవాచ్యం । యథారుంధతీందిదర్శయిషుస్తత్సమీపస్థ స్థూలతారామరుంధతీంప్రథమంగ్రాహయిత్వా తాంనిషిధ్యపశ్చాదరుంధతీమేవజ్ఞాపయతి । తథాముముక్షోః ప్రధా నోపాసనంవక్తుమయుక్తం । తథావిధసమాధానాభావాత్ । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । బ్రహ్మ విదాప్నోతిపరం । తమేవంవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేఽయనాయేత్యాదౌ మోక్షస్యశాంభవబ్రహ్మాయత్త మాత్రేణాపి ప్రధానధ్యానస్య హేతుత్వాదర్శనాత్ । నేతరస్సజగత్కారణత్వం । ననుఅజామేకామిత్యాదిశ్రుత్యాప్రధాన స్యజగత్కారణత్వకథనాత్తస్యైవజగత్కారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్యనిరాకరోతి ॥ * ॥ * * * ॥ * ॥

* * * * * * * ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్ * * * * * * * *

కారణవిజ్ఞానాత్సర్వంకార్యంవిజ్ఞాతమితిప్రతిజ్ఞా । ఉతతమాదేశమప్రాక్ష్యోయేనాశ్రుతంశ్రుతంభవత్యమ తంమతమవిజ్ఞాతంవిజ్ఞాతమితికథంనుభగవస్సఆదేశోభవతీతియథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనసర్వంమృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచా రంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమేవంసోమ్యస ఆదేశోభవతీతివాక్యే । ఏకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞానోపక్రమ ప్రత్యాయతే । ప్రధానకారణత్వేప్రతిజ్ఞావిరోధస్సంభవతిజడప్రధానస్యచేతనకారణత్వాసంభవాత్ । అతఃప్రధా నంనసచ్ఛబ్దవాచ్యం । పునరపిహేత్వంతరమాహ ॥ * ॥

స్వాప్యయాత్ ॥ * ౧౦

స్వస్మిన్నప్యయః స్వాప్యయః । అప్యయోలయశ్శయనం । అపిపూర్వ స్యైయతేర్లయార్థత్వాత్ । జడాజడయోః ప్రధానజీవయోర్లయాసంభవాత్ । ప్రధానస్యజీవాశ్రయణసత్త్వాభా వాన్ననాప్రధానంసచ్ఛబ్దవాచ్యం । యత్రైతత్పురుషస్స్వపితినామసతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతి । స్వమపీ తోభవతి తస్మాదేనంస్వపితీత్యాచక్షతే । స్వాప్యయీతోభవతీతిశ్రుతావపిసచ్ఛబ్దవాచ్యంతదేవసర్వకారణంసాక్షాత్పరశివబ్ర హ్మేత్యవగమ్యతే । తథాహంసోపనిషది । ఏషోఽసౌపరమహంసోభానుకోటిప్రతీకాశోయేనేదంవ్యాప్తంతస్యాష్టధా వృత్తిర్భవతి పూర్వదళేపుణ్యేమతిః । ఆగ్నేయేనిద్రాలస్యాదయోభవంతియామ్యేక్రౌర్యేమతిఃనైరృతేపాపేమనీషా వారుణ్యాంక్రీడాయాంవాయవ్యేగమనాదౌబుద్ధిః । సౌమ్యేరతిప్రీతిః । ఈశాన్యేద్రవ్యాదానం మధ్యేవైరాగ్యంకేసరేజా గ్రదవస్థాకర్ణికాయాంస్వప్నః । లింగేసుషుప్తిః । పద్మత్యాగేతురీయమితి । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నానాం తత ప్రాణలింగేసర్వేషాంజీవానాంసుషుప్తౌలయఇతిస్పష్టముక్తం । సుషుప్తౌశంకరేలయఇతిస్మృతిరపిశ్రూయతే । కించ యథాసుషుప్తస్స్వప్నంనకించనపశ్యతి । అథాస్మిన్ప్రాణఏవైకధాభవతితస్మాద్వాఆత్మనఃప్రాణాయథాయతనంవి తిష్ఠంతేయథాతఇహవాగ్ఘోషవాసింహోవాన్యకోవావరాహోవాదంశోవామశకోవాయద్యద్భవంతి । తథాతథాభవంతీతిచ । త దాసుషుప్తంజీవంప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తఇతిచసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వంసర్వజీవలయాధిష్ఠానస్యైవసన్నిష్ఠం । సర్వాతీ తంపరానందంసత్తామాత్రంతు చిన్మయమిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపిప్రధానాదీనాంస్వతస్సత్త్వంప్రతిజ్ఞాతం । యన్నోఽన్యా నాభిస్సృజతేగృహ్యతేచేతిశ్రుతౌపరశివస్యబ్రహ్మణోపిస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచావిర్భావతిరోధానయోర్దర్శనాత్ । కించ ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంనకించనవేదనాంతరమితిశ్రుత్యంతరేచసుషుప్తిదశాయాంజీవానాంస్యాంతఃకరణేన

సహపరశివబ్రహ్మణః ప్రవేశదర్శనాత్స చ్ఛబ్దవాచ్యస్సర్వాతీతస్సర్వజ్ఞస్సర్వనియంతా పరశివ ఇతి సిద్ధం । తతోఽజ్ఞసర్వజ్ఞజగజ్జీవమిథ్యాత్వబోధక శుద్ధాద్వైతం జడప్రధానస్య జగత్కారణత్వబోధకసాంఖ్యమపి పూర్వోక్తశ్రుతిస్మృతివిరుద్ధత్వాన్ముముక్షుభిర్నాంగీకరణీయం । ప్రధానస్య జగత్కారణత్వాభావే పితద్గుణత్రయావచ్ఛిన్న బ్రహ్మేంద్రోపేంద్రాదీనాం జగత్కారణత్వవిధాయకశ్రుతీనాం కాగతిరిత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥

* సూ॥ గతిసామాన్యాత్ ।౧౧॥ *

గతిః సర్వేషాం బ్రహ్మేంద్రోపేంద్రచంద్రాదినేంద్రాదిజగత్కారణత్వప్రతిపాదకవేదానాం తేషాం భేదాభేదబోధకానాం మూర్తిత్రయాతీతసద్రూపపరమశివే బ్రహ్మణి పర్యవసానం తస్య సామాన్యాత్ సమన్వయాదిత్యర్థః । తస్మాన్నహి క్వచిదపి ప్రధానకారణత్వవిధాయకశ్రుతీనాం బ్రహ్మేంగినా సాదేవ తత్కారణత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాం న విరోధః । యథాగ్నేర్జ్వలతస్సర్వాదిశో విస్ఫులింగా ప్రవిష్ఠేరన్నేవమేవైతస్మాదాత్మనస్సర్వే ప్రాణాయథాయతనం ప్రతిష్ఠంతే । ప్రాణేభ్యోదేవా దేవేభ్యో లోకా ఇతి ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । నాన్యత్కించ నమిషత్ । స ఈక్షత లోకాన్నుసృజా ఇతి స ఇమాన్లోకానసృజత । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం ప్రజాపతిర్వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ । ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీత్ । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే । ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ న బ్రహ్మా నేశానో నాపో నాగ్నీషోమౌ నేమే ద్యావాపృథివీ । పురుషో వై నారాయణో కామయత । ప్రజాస్సృజామేయేత । పురుషో హ వై నారాయణో ఆత్మాయమనాధారణమూః ప్రజాజాయంతే । సర్వభూతాంతరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇత్యాదిశ్రుతీనాం సచ్ఛబ్దవాచ్యే పరశివే బ్రహ్మణ్యేవ సమన్వయో హ్యవిరుద్ధః । విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్ తే దేవా దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ । కో భవానితి । సోఽబ్రవీత్ । అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ । నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్తః సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ ఇత్యారభ్య యో వై రుద్రస్స భగవాన్యశ్చ బ్రహ్మా యో వై రుద్రస్స భగవాన్యశ్చ విష్ణురిత్యాదినా । ధర్వణశిరసి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రచంద్రాదినేంద్రాదిశబ్దానాం పరశివవాచకత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । కైవల్యే । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుమిత్యారభ్య । స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనమిత్యాదినా । శివస్యైవ సర్వాత్మకత్వోపదేశాచ్చ । శివోఽద్వైతః । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇత్యాదిశ్రుతిషు మూర్తిత్రయాతీతత్వం కారణకారణత్వం తస్యైవోపదేశాత్ నేతరస్య విధీయతే । నను క్వచిదవాంతరప్రళయే చతుర్ముఖాదీనాం జగత్కారణత్వప్రతిపాదక పురాణానాం కాగతిరితి చేన్న । అనేన జీవేనాత్మనా ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయేతి శ్రుతిస్మృతిషు సర్వభూతానుప్రవిష్టతయా సర్వనియామకత్వం తస్యైవ దర్శనాత్ తత్కర్తృత్వం తదంతర్యామితయావస్థిత పరశివపరమేవ । కించ విశ్వామిత్రాదివత్పరశివోపాసనాలబ్ధత్వాన్న విరోధః । తస్మాత్సర్వదేవతాజగత్కారణత్వశ్రుతీనాం పరశివబోధకత్వం సిద్ధం । తథా హి భవశర్వేశానపశుపతిరుద్రోగ్రభీమమహాదేవాభిధానాని శివస్య పరబ్రహ్మణో ముఖ్యాని । తథా హి । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదినా భవశబ్దవాచ్యత్వం భూధాతోస్సత్తార్థకత్వాత్ । సర్వత్ర సదా భవతీతి భవః । పరశివ ఏవ సర్వోపాదానత్వాద్ఘటస్సన్ పటస్సన్నిత్యాదిచరాచర ప్రపంచే సదాత్మకత్వం దృశ్యతే । సర్వభూతదమనాయ నమో మనోన్మనాయ నమః । తస్మాదుపసంహారే మహాగ్రాసాయ నమః యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనం ఇత్యాదినా సర్వసంహర్తృత్వం తస్యైవోపదేశాచ్ఛర్వశబ్దాభిధేయత్వం శృ హింసాయామితి ధాతోః । ఈశా ఈ లోకానీశత ఈశనీభిః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదినా సర్వనియామకత్వశ్రవణాదీశాన శబ్దవాచ్యత్వం । ఈశ ధాతోరైశ్వర్యార్థకత్వాత్ । ఏషామీశే పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత చ ద్విపదాం । వృత్తేభ్యో హరికేశేభ్యః పశూనాం పతయే నమో నమః । ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యాదినా మాయాపాశబద్ధ బ్రహ్మవిష్ణ్వింద్రాదిపశూనామధిపతిత్వేన పశుపతిశబ్దవాచ్యత్వం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । జ్ఞాత్వా దేవం సర్వపాశాపహానిః క్షీణైః క్లేశైర్జన్మమృత్యుప్రహాణిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం స్తోత్రోధాతుప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యాదినా పరశివోపాసనయైవ సర్వమాయాపాశనివృత్తిదర్శనాత్ బ్రహ్మవిష్ణ్వింద్రాది

భక్తపశుత్వహేతుభూతమాయాపాశాత్మకరుదం ద్రావయతీతి రుద్రశబ్దవాచ్యత్వం । న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాంతి కుతో౽యమగ్నిః । తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః । ఇత్యాదినా తదితరతేజోనభిభావ్యత్వాదుగ్రశబ్దవాచ్యత్వం । భీషాస్మాద్వాతః పవత ఇత్యాదినా సకలభయహేతుతయా భీమశబ్దవాచ్యత్వం । అథ కస్మాదుచ్యతే మహాదేవః యస్సర్వాన్ భావాన్ పరిత్యజ్యాత్మజ్ఞానైశ్వర్యయోగే మహతి మహీయతే తస్మాదుచ్యతే మహాదేవ ఇత్యథర్వశిరసా జ్ఞానైశ్వర్యమహిమాతిశయిత్వేన మహాదేవశబ్దవాచ్యత్వం తస్మాదష్టాభిధానాని పరశివస్యైవ ముఖ్యాని । అతశ్శివ ఏవ జగజ్జన్మాదికారణం । పునః హేత్వంతరమాహ ॥ ॥

—:॥ శ్రుతత్వాచ్చ ॥ ౧౧ ॥:—

యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం తదస్మిన్ సమాహితం తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః । ఏష ఆత్మాపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సో౽పిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్పస్సో౽న్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యః । శ్వేతాశ్వతరే । న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే న చేశితా నైవ చ తస్య లింగం । స కారణం కరణాధిపాధిపః । న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః ॥ తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం । తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం । పతిం పతీనాం ప్రథమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యం । ఇత్యాదినా సర్వజ్ఞత్వసర్వనియామకత్వసర్వాధిష్ఠానత్వసర్వోపాస్యత్వం మహేశ్వరస్యైవ పరబ్రహ్మణః శ్రూయతే । అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్య జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణస్సర్వశక్తిమత్త్వేన సర్వకారణత్వాదికథనాన్నిర్దిష్టస్య ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యాదినా ప్రధానస్య జగత్కారణత్వవాదిమతం నిరస్య బ్రహ్మణశ్శివస్యైవ స్వశక్తిసంకోచేన నిర్గుణత్వం శక్తివికాసేన సగుణత్వం ప్రసాధితం । గతిసామాన్యోపన్యాసేన సకలనివర్ణప్రతిపాదకయావద్వేదాంతవాక్యాని పరమకారణపరాణ్యేవేతి వ్యాఖ్యాతం । తస్మాత్పరిశేషబ్రహ్మమీమాంసాయాస్సర్వాధిష్ఠానసర్వకారణపరశివస్య సావయవత్వనిరవయవత్వోపాసనం ఫలమితి నిర్ణీయతే । నను తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావసావయవత్వనిరవయవత్వప్రతిపాదనం కథమేకస్య పరశివస్య సంభవతీతి చేన్న । సచ్చ త్యచ్చాభవత్ । నిరుక్తం చానిరుక్తం చ । నిలయనం చానిలయనం చ । విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ । సత్యం చానృతం చ సత్యమభవత్ । ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకం విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ద్వే వావ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తం చామూర్తం చేత్యాదినా పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ సాకారనిరాకారమూర్తత్వవ్యపదేశాత్తదుభయం యుక్తమేవ । తదయం శ్రుతిప్రమాణవాదినామయుక్తం బహుమన్యంతే ఇతి పూర్వాచార్యోక్తేః । నామరూపవిభాగానర్హత్వం సత్త్వం నామరూపవిభాగానర్హత్వేనేతి సద్గురుకరుణాకటాక్షలబ్ధసూక్ష్మదృష్టిగోచరత్వం అసత్త్వమితి । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయతేత్యాదిషు వేదితవ్యం । సామవేదప్రథమమంత్రే తపశ్చ తేత్యుపక్రమ్య కర్మాధిపతిమేనమిత్యంతం । తత్ర విరూపాక్షో౽సీత్యస్తు త్వా త్వాం ప్రపద్యే త్వయా సూతమిదం కరిష్యామి తస్మై సమృధ్యతాం తస్మాదుపపద్యతామిత్యాదినా సర్వవైదికకర్మణాం రుద్రాజ్ఞావశేనైవ ప్రవృత్తిరిత్యుపదేశాత్సర్వాదికానాం సర్వకర్మారంభే తత్తద్వ కర్తవ్యం । అన్యత్ర చ । ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా । కర్మాధ్యక్షస్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ । స పర్యగాచ్ఛుక్రమకాయమవ్రణమస్నావిరగ్ం శుద్ధమపాపవిద్ధం । ఇతి మూర్తామూర్తత్వం కర్మాధ్యక్షత్వమిత్యాదీని పరమేశ్వరధర్మాః శ్రూయంతే । కించ । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీ స భగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిషు తమఃపరత్వసాక్షిత్వసర్వగతత్వసర్వాంతర్యామిత్వాదిలింగానాం పరశివాసాధారణధర్మత్వాన్నాన్యపరత్వం తథా స్మృతిరపి వైదికస్సర్వకర్మాణి శివముద్దిశ్య కారయేత్ తాంత్రికస్సర్వకర్మాణి నిష్కర్శేనకాలమేతే । తస్మాద్భేదాభేదవిధాయకసర్వవేదాంతవాక్యానాం ఆరాధ్యారాధకలక్షణో వ్యవహారః । తేషు స్థూలారుంధతీన్యాయేన కానిచిద్వాక్యాని సాలోక్యసామీప్యాదిముక్తిప్రదర్శకాని । కానిచిచ్ఛివోపాసనాపరాణి । కానిచిత్పరమశివస్థూలోపాసనాత్మకజ్యోతిష్టోమాదికర్మపరాణి । కానిచిత్పరమేశ్వరసూక్ష్మారాధనాత్మకదహరశాండిల్యాదివిద్యావిధాయకాని । తేషామధికారిభేదేన ఫలవిశేషోపాధిభేదేన భేదః । ప్రవాహసముద్రన్యాయేన సర్వాణి వేదాంతవాక్యాని ఋజుకుటిలమార్గేణ పరశివప్రతిపాదకాన్యేవ । తథా శివోపాసకానామేవ సద్యోముక్తిః । తదంశభూతేంద్రోపేంద్రాద్యుపాసకానాం నిష్కామానాం నైకజన్మార్జితపుణ్యఫలే సతి శివోపాసనద్వారా ముక్తిః । తథా గీతాయాం

కోటి జన్మార్జితైః పుణ్యైః శివే భక్తిః ప్రజాయతే । తేనైవ ముక్తిమాప్నోతి నాన్యథా జన్మకోటిభిః. తథా మహిమ్నే । త్రయీ సాంఖ్యం యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి ప్రభిన్నే ప్రస్థానే పరమిదమదః పథ్యమితి చ । రుచీనాం వైచిత్ర్యాదృజుకుటిల నానాపథజుషాం । నృణామేకో గమ్యస్త్వమసి పయసామర్ణవ ఇవేతి । సౌరగాణాపత్యవైష్ణవాది నానాదేవతోపాసకానాం తత్తద్దేవతాంతర్యామిత్వేన తత్తత్ఫలాని శివ ఏవ దాస్యతి । శైవపురాణే అహం హి సర్వహవిషాం భోక్తా సర్వ ఫలప్రదః సర్వదేవతనుర్భూత్వా సర్వాత్మా సర్వసంస్థిత ఇతి । తస్మాన్నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మవాదిమతే అస్య సూత్రస్య విరుద్ధత్వాన్న ముముక్షుగ్రాహ్యం । జిజ్ఞాస్యబ్రహ్మణో పార మార్థికముఖ్యేక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వాదిధర్మోపదేశాత్ తన్న లేఉపనిషత్ప్రతిపాద్య సర్వసాక్షిత్వమ ప్యపారమార్థికం తథాపి చేతన । మితి వదంతి । తదప్యవిచారితరమణీయం చేతనత్వం నామ చైతన్యగుణవిశిష్టత్వం । తస్మాదీక్షణగుణరహితత్వేన ప్రధానవజ్జడత్వముపపద్యతే । కించ నిర్విశేషప్రకాశమాత్రబ్రహ్మవాదకస్య ప్రకాశత్వం చన సంభవతి । ప్రకాశస్తు స్వపరవ్యవహారానుకూలతాసంపాదకపదార్థవిశేషః । నిర్విశేషస్య వస్తునః స్వపరప్రకాశకత్వాసంభవాద్ఘటాదివజ్జడత్వమేవ । తదుభయత్వాభావేపి తస్య ప్రకాశత్వమస్తీతి చేన్న తత్ప్రకాశత్వం హి తత్సామర్థ్యమేవ । సామర్థ్యవానపి గుణత్వేన నిర్విశేషవాదభంగప్రసంగః । వేదప్రామాణ్యాద్యేకస్యైకగుణోఽంగీక్రియత ఇతి చేత్ । తర్హి సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిమత్త్వసత్యత్వసర్వేశ్వరత్వసత్యసంకల్పాదీధర్మానామపి శ్రుతివిహితత్వేన సర్వే ప్యంగీకర్తవ్యాః । కారణత్వం హి కార్యవిశేషశక్తివిశిష్టత్వం । తచ్ఛక్తైక్యకనిరూపణీయం । కార్యవిశేషస్య ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వే । కారణత్వమపి నిష్ప్రమాణమేవ । కించ ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దానుభవానామవిశేషగోచరత్వేన వస్తువాదినో వస్తుత్వమపి నిష్ప్రమాణం తస్మాజ్జగదుభయకారణమహేశ్వర ఏవ జిజ్ఞాస్యం బ్రహ్మేతి సిద్ధం । అవాంతరసృష్టికర్తృబ్రహ్మాదీనాం జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం మాస్తు సమష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరావచ్ఛిన్నవిరాడ్ఢిరణ్యగర్భావ్యాకృతానాం జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం భవేదిత్యాశంకాయాం అధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * ॥

:0: ఆనందమయోఽభ్యాసాత్ ॥ ౧ ॥ ౧ ॥ ౧౨ ॥ :0:

తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యారభ్య తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయ ఇతి తైత్తిరీయమంత్రోఽయమస్య విషయః । అత్ర ఆనందమయశబ్దేన శారీరో వా పరశివో వేతి సందిహ్యతే । తదుభయధర్మబాహుళ్యద్యోతనాత్ । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి భృగుర్వారుణిర్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయ ప్రశ్నప్రతివచననిరూపణాత్ । యతో వా ఇమానీత్యారభ్య తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి జగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణతయా త్రోపదేశాచ్చ పృథివ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నం అన్నాత్పురుషః స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయ ఇత్యాది నాసావయవోపదేశాత్ । అన్నమయాదిపంచకోశాంతర్వర్తిత్వేనాసంచకోశమయత్వం జీవస్యైవ సముచితత్వాచ్చేతి ॥ పూర్వపక్షస్తు ॥ అత్రానందమయశ్శారీర ఏవ । తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేత్యానందమయస్య శారీరత్వద్యోతనాత్ । ఆనందమయస్యాన్నమయాద్యముఖ్యాత్మప్రకరణపఠితత్వాత్ అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయఆనందమయామేషు మధ్యం ప్రాణమితి సద్విప్రాద్ధ సాదర్శనాచ్చ । ఉత మయట్ప్రత్యయస్య వికారార్థకత్వాత్త్యాగభోగయోగాంగావచ్ఛిన్నమాయాపాశబద్ధశారీరస్య సంసారిణో నిరతిశయానందాసంభవాత్ ఆనందో బ్రహ్మేతి శ్రుతాపరమేశ్వరస్య ఆనందశ్రవణాత్ । ఆనందమయః కతార్యభూతశ్శారీర ఏవ ఆనందమయ ఇతి వ్యాఖ్యాయతే । అశరీరం వావ సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశత ఇతి శ్రుతౌ ప్రియాప్రియవిలక్షణత్వమశరీరత్వం చ పరశివబ్రహ్మణో వ్యపదేశాత్ తస్యానందమయత్వం న సంభవతి । నను జగత్కారణస్య పరశివస్యైవ సులభ ప్రతిపత్త్యర్థమన్నం బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదిత్యనేన ఆనందమయత్వం విశ్వకారణత్వం చోపదిశతి । తస్మాన్న జీవప్రకరణమితి చేన్న జీవవ్యతిరిక్తేశ్వరస్యాప్రామాణ్యాత్ । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యాదినా జీవబ్రహ్మణోః సోఽయం దేవదత్తవదభేదత్వనిర్దేశాత్ సోఽకామయత ఇతి శ్రుతినిర్దిష్టేక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వం చేతనస్య జీవస్య సముచితమేవ । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి అచిద్వ్యతిరిక్తస్వరూపలక్షణముచ్యతే । తస్మాద్బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి శ్రుతౌ జీవస్య స్వస్వరూపజ్ఞానమేవ మోక్ష ఇత్యుపపద్యతే । ఉత శాఖాచంద్రన్యాయేనాత్మస్వరూపనిర్దేశార్థమన్నమయః పురుష ఇతి స్థూలశరీరం నిర్దిశ్య అన్యోంతర ఆత్మా ప్రాణమయ అన్యోంతర ఆత్మా మనోమయః అన్యోంతర ఆత్మా విజ్ఞానమయ ఇతి స్థూలశరీరాధారప్రాణకోశం తదంతర్భూతత్వేన నిర్దిశ్య తస్యాంతరూపతం మనస్తదంతర్గతం విజ్ఞానం బుద్ధిం నిశ్రేణిన్యాయేన నిరూప్య సర్వాంతర్భూతజీవాత్మానం అన్యోంతర ఆత్మానందమయ ఇతి తస్యైవోపసంహారదర్శనాద్బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రాంతం బ్రహ్మ జీవ ఏవ । తత్స్వరూపజ్ఞానమేవ ముక్తిస్సాధనం చ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యత్ర తస్య పుచ్ఛత్వోప

దేశాత్ । నిరవయవస్యపుచ్ఛత్వాసంభవాదానందమయవ్యతిరిక్తస్యైవబ్రహ్మత్వమితిచేన్న । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమస్య బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేత్యుపసంహృతత్వాత్ । ఉపక్రమోపసంహారయోశ్చైకలింగత్వాత్ । పుచ్ఛవత్త్వంబ్రహ్మణస్స్వభావసిద్ధం । అతశ్శిరఃపక్షపుచ్ఛాత్మనావ్యపదేశోయుక్తః । అన్నమయశరీరావయవప్రసిద్ధిస్వస్మాదనతిరిక్తప్రియమోదప్రమోదావయవానామఖండాశ్రయతయా ఆనందమయంపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతిస్మర్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రాంతంబ్రహ్మసత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేతీతరవ్యావర్తకలక్షణద్వారాప్రసాధ్య । తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాత్మశబ్దేనవ్యపదిశ్యతస్యసర్వాంతరాత్మత్వేనఆత్మత్వంప్రతిపాద్యఅన్యోంతరఆత్మానందమయఇత్యాత్మశబ్దేననిర్దిశ్యమానస్యానందమయస్యోపసంహృతత్వాదాత్మశబ్దేనజీవాదనతిరిక్తబ్రహ్మానందమయఇతిప్రాప్తేప్రపఠ్యతే ॥ * ॥

॥ ౦ ॥ సూ ॥ ఆనందమయోఽభ్యాసాత్ ॥ ౦ ॥

అత్రానందమయశ్శివఏవ । కస్మాదభ్యాసాత్ । పునఃపునశ్శ్రవణమభ్యాసః । శివస్యైవబ్రహ్మణఏవ బహుశోవేదాంతేష్వానందశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । నేతరోహ్యానందమయశబ్దవాచ్యఇతిసూత్రార్థః । ఆనందమయంప్రస్తుత్యరసోవైసఇతిరసత్వవ్యపదేశాత్ రసంహ్యేవాయంలబ్ధ్వానందీభవతి । కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశఆనందోనస్యాత్ । ఏషహ్యేవానందయాతి । సైషానందస్యమీమాంసాభవతి । ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రామతి । ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ । ఆనందోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ శ్రుత్యంతరేచఆనందమయోహ్యానందభుక్ ఆనందంబ్రహ్మేతిబ్రహ్మణశ్శివస్యైవానందశబ్దోనిర్దిష్టః । కించ ॥ * ॥

సైషానందస్యమీమాంసాభవతీత్యుపక్రమ్యమానుషాదిప్రజాపతిపర్యంతంశతగుణమానందాతిశయముపదిశ్య సఏకోబ్రహ్మణఆనందఇతిపరమానందాతిశయిత్వంబ్రహ్మణశ్శివస్యైవవ్యవస్థాపనాత్ । పరిచ్ఛిన్నతయా [illegible] పరిచ్ఛిన్నశరీరస్యనిరతిశయానందశిరస్కత్వాసంభవాదానందమయశ్శివఏవ । ఆనందమయస్యబ్రహ్మణశ్శిరఃపక్షపుచ్ఛావయవనిరూపణంధ్యానోపాసనార్థమేవ । హంసహంసేతియోబ్రూయాద్ధంసోనామసదాశివః । యావత్పక్షత్పక్షిగాకారంతదాకారంవిచింతయేదిత్యాదిశ్రుతిస్మృతిషుపరబ్రహ్మణశ్శివస్యహంసరూపత్వవ్యపదేశాచ్చ । అవయవకల్పనమవిరుద్ధం । శ్రోతృబుద్ధ్యనుసారేణఅన్నమయాదిసర్వాంతరత్వాదానందమయస్యఉత్తరోత్తరమాత్మత్వేనఆనందమయాంతముపదేశాత్ । అన్నమయాద్యముఖ్యాత్మవిజ్ఞానాభావేఆనందమయముఖ్యాత్మవివేకాసంభవాచ్చ । స్థూలారుంధతీన్యాయేన [illegible] ప్రవాహన్యాయేనచముఖ్యాత్మప్రబోధార్థమముఖ్యార్థవివేకోఽవిరుద్ధః । జడత్వాదన్నమయప్రాణమయమనోమయపర్యంతమేవ మయట్ప్రత్యయస్యవికారార్థకత్వం । చేతనత్వాద్విజ్ఞానమయోవిజ్ఞానప్రచురోజీవః । ఆనందమయఆనందప్రచురఃపరమేశ్వరః । గోశ్వానాగ్నిబ్రాహ్మణాన్స్పృష్ట్వాఅపస్పృశేదిత్యాపస్తంబసూత్రే । రజస్వలాగ్నిగోవిప్రాన్పాతితస్త్రియంతథా । శవామేధ్యబ్రహ్మబంధూన్స్పృష్ట్వాస్నానంసమాచరేదితివృద్ధశాతాతపేపిపవిత్రాపవిత్రపదార్థానాంసాహచర్యోపదేశాన్నప్రకరణభేదేదోషః । సుషుప్తికాలేసకలేవిలీనేతమోఽభిభూతస్సుఖరూపమేతీత్యాదిశ్రుతౌసుషుప్తావానందమయపరమేశ్వరేణ [illegible] ప్రతిబంధకతమోరూపపాశేనసహశారీరస్యాభిలీనత్వాత్ నిత్యవృత్తిరూపప్రార్థనాసముచితత్వాన్నవిరోధః । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ మృద్ఘటయోర్ఘటఇత్యాదివదానందమయఆనందవికారోజీవఇతివాదోనశ్రౌతః । విద్యావిద్యేఈశతేయస్తుసోన్యః । పురాత్మానావిశతేదేవఏకః । పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వా । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా [illegible] బ్రహ్మణీవేదితవ్యేపరంచాపరంచ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ । నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం । అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాం । అస్మాన్మాయీసృజతేవిశ్వమేతత్ । తస్మింశ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః । జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । ఈశానస్సర్వభూతానాం । ఏషామే [illegible] పశూనాం । యఆత్మనితిష్ఠన్ । య [illegible] ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషుజీవబ్రహ్మణోఃపరస్పరవైలక్షణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । నానాశరీరప్రవేశనిర్గమనస్యాపాత [illegible] శారీరస్యైవనబ్రహ్మత్వముపపద్యతే । కింతుబ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి తత్త్వమసీత్యాదిశ్రుతిషుస్వభావసిద్ధశివస్వరూప [illegible] కీటకన్యాయేనసపరమేశ్వరోపాసనయాతదాత్మకత్వముపదిశ్యతే । నోచేచ్ఛ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధప్రసంగః । కించ । సోపాస్యాప్రకృతిర్జీవాదిత్యాదిశ్రుతిషుశారీరోపాసనానాయాని [illegible] శ్రవణాత్ । నజీవస్యస్వరూప

జ్ఞానేనముక్తిః । జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । తమేవం విదిత్వాతిమృత్యుమేతి । నాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయ ఇత్యాదిశ్రుతౌ జీవస్యపరమేశ్వరోపాసనయైవముక్తివ్యపదేశాత్ । ప్రధానబ్రహ్మత్వవాదవత్ జీవబ్రహ్మవాదోప్యస్త్వైదికః । విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే కర్మాణితనుతేపిచేత్యత్ర విజ్ఞానశబ్దేన బుద్ధిరుచ్యతే । జడాత్మకబుద్ధేః కర్మకర్తృత్వాభావాత్ । గవాదిశబ్దవత్ ధర్మిశబ్దో హి ధర్మిగ్రాహకత్వాత్ విజ్ఞానశబ్దస్య జీవాత్మవాచకత్వం । కించ విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చేతి విజ్ఞానశబ్దేన తద్గుణకం చేతనముచ్యత ఇతి । తథాంతర్యామిబ్రాహ్మణే యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నితి శ్రుతౌ కాణ్వపాఠగతస్య పర్యాయస్య స్థానే మాధ్యందినాః య ఆత్మని తిష్ఠన్నితి కణ్వశాఖాపాఠగత విజ్ఞానశబ్దనిర్దిష్టం జీవాత్మేతి స్ఫుటీకుర్వంతి । విజ్ఞానమితి చ నపుంసకలింగవస్తుత్వాభిప్రాయం । తదేవ విజ్ఞానమయాజ్జీవాదన్యస్తదంతర్గతః పరమాత్మానందమయః । కృత్యల్యుటో బహులమితి కర్తరి ల్యుట్ ఆశ్రీయతే । అత ఏవ విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే కర్మాణి తనుతేపి చేతి యజ్ఞాదికర్తృత్వం విజ్ఞానస్యైవ శ్రూయతే । తస్మాన్న కృత్యల్యుటాంగీకారః । నను జీవస్యాచేతనత్వాత్ తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతీత్యాదిశ్రుతినిర్దిష్టజగత్కారణత్వస్యాపత్తేః కారణస్య పరమేశ్వరస్య జీవాత్మకత్వసంభవేన అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీత్యాదిశ్రుతివిరోధ ఇతి చేన్న । సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసత్యకామత్వాదిధర్మాణాం తాపత్రయబద్ధకించిజ్జ్ఞజీవస్యాసంభవాన్న జగత్కారణత్వం । సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదినా సృష్టేః పూర్వకాలే నామరూపవిభాగశూన్యత్వం విశ్వోత్పత్తౌ సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య పరమేశ్వరస్య బహుస్యామిత్యాదినా జగదుపాదానకారణత్వం తస్యైవ నిర్దిష్టత్వాత్ ప్రకృతి యేనాన్వంతర్గత బద్ధజీవానాం స్వాంశత్వాత్ స్వాత్మనానుప్రవేశేన నామరూపవ్యాకరణకర్తృత్వముక్తమేవ । నిర్విశేషస్యోపాసనాసంభవాత్ బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా ఇదం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । అథర్వాంగిరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । మహః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా ఇత్యాదౌ పరమేశ్వరస్యోపాసనార్థమధికారిభేదేన సావయవత్వముపదిశ్యతే । సావయవోపాసనాయా అపి నిరవయవప్రాప్తిరేవ ఫలం । తథా కైవల్యే ఉమాసహాయమిత్యారభ్య ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యుక్తం తేన సావయవోపాసనస్య నిరవయవోపాసన సిద్ధిమాచష్టే । అతో న విరోధః । అన్నమయాదివన్మయట్ప్రత్యయప్రవాహప్రకరణపతితత్వాదానందమయస్యాపి వృన్మయో ఘట ఇత్యాదివద్వికారార్థకత్వమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ౯ ॥

వికారశబ్దాన్నేతి చేన్న ప్రాచుర్యాత్ । సూ ॥౧౩॥

మయట్ప్రత్యయస్య వికారార్థకత్వాదానందమయ ఇత్యత్రాపి వికారార్థకత్వమేవ సముచితమేవేతి చేన్న । కుతః ప్రాచుర్యాత్ । బ్రహ్మణఃఆనందప్రాచుర్యాత్ । అన్నమయో యజ్ఞః । అంశుమయస్సూర్యః । విప్రమయో గ్రామః । విహంగమయో వృక్ష ఇత్యాదౌ ప్రాచుర్యార్థేపి మయట్ప్రత్యయస్య దర్శనాత్ అత్రానందమయశబ్దేన ఆనందప్రచురః పరమేశ్వర ఏవ ఉచ్యతే । సైషానందస్య మీమాంసా భవతీత్యుపక్రమ్య మానుషవిశేషాది ప్రజాపతిపర్యంతము త్తరోత్తరానందస్య శతగుణమతిశయానందత్వమభిధాయ సఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి బ్రహ్మానందో నిరతిశయత్వేనాభ్యస్యతే । తస్మాత్ప్రాచుర్యార్థే మయడితి సిద్ధం । నను మయట్ప్రత్యయస్యాన్నమయో యజ్ఞ ఇత్యాదివత్ ప్రాచుర్యార్థకత్వేపి న జీవాదన్యత్వముపపద్యతే । ఆనందప్రచురత్వే దుఃఖాల్పత్వమర్థాత్సిద్ధం । జీవస్య సుఖదుఃఖాశ్రయత్వాత్ । తస్మాద్వికారార్థకత్వమేవ సముచితం । అన్నమయ ఇత్యుపక్రమే వికారార్థకత్వదర్శనాత్ । లోకే మృణ్మయదారుమయరజతమయకాంస్యమయాదిషు వైణవపర్ణమయీ జుహూః శమీమయస్స్రుచః దర్భమయీ రశనేత్యాదిష్వపి మయటో వికారార్థదర్శనాజ్జీవస్యైవాత్రానందమయత్వముభయథా సంభవతీతి చేన్న । ఆనందప్రచురత్వం హి ఆనందప్రభూతత్వం తత్తు త్రైకాలికదుఃఖాత్యంతాభావవత్త్వం । తాపత్రయవిశిష్టజీవస్య తదసంభవాన్న చానందమయత్వం । చేతనస్య మృదాదివత్పరిణామత్వాంగీకారే శ్రుతిస్మృతివిరోధప్రసంగస్యాత్ న వికారార్థో విధీయతే । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ౯ ॥

తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ । సూ ॥౧౪॥

కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానందయాతీతి సర్వజీవానంద

హేతుత్వేన ఆనందమయో వ్యాచక్షతే । లోకేవిద్వానేవవిద్వాంసంకరోతి ధనవానేవధనవంతంకరోతీత్యస్యప్రకాశస్సూ
ర్యాదిరేవస్వాన్యాన్ప్రకాశయతితద్వదానందమయః పరమేశ్వరః సర్వజీవాన్సుషుప్తౌ స్వకీయానందం దత్వా ఆనందయతి । త
స్మాదానందమయో నేతరః । తస్యజీవానందస్యఆనందమయః పరమేశ్వరో హేతురితివ్యపదేశాచ్చకీర్తనాత్ । జీవా
నందంప్రతితస్యప్రకృత్యాతంవస్య హేతుత్వవ్యపదేశాద్వా । యద్వా । సఃఆనందమయో హేతుర్యజ్జీవానందస్యసఃతద్ధేతు
రితి । సూత్రార్థః । నను బ్రహ్మణోనిర్విశేషత్వాత్ । ఆనందమయత్వం ఆనందప్రదాయకత్వ మనుపపన్నం । అధ్యా
రోపాపవాదాభ్యాంనిష్ప్రపంచంప్రపంచితమితిపూర్వాచార్యోక్త్యా యమనుసృత్యప్రపంచస్యవ్యవహార మాత్రసత్యత్వాంగీ
కారాదౌపచారికత్వేనానందమయత్వంబ్రహ్మణ్యంగీక్రియతఇతిచేన్న । వ్యావహారికసత్యత్వంనామ । కాలాంతరానవ । స్థా
యివస్తుత్వం । సదసద్విలక్షణత్వంవా । సత్వాసత్వాభ్యాంనిర్వక్తుమశక్యత్వంవా । నాద్యః । యత్కించిత్కాలాంతరా
నవస్థాయివస్తుత్వస్యఘటపటాదావస్మాభిరంగీకారాద్ధంశతస్సిద్ధసాధనాత్ । గౌరవాద్యంతవతీత్యుక్త్యాయాః ప్రకృతేః సర్వకా
లావస్థాయిత్వయాఅవ్యాప్తేశ్చ । కాలాంతరావస్థాయిత్వావచ్ఛిన్న సామాన్యాభావ వివక్షాయాం ద్వితీయక్షణస్యాపికా
లాంతరతయాతదనవస్థాయిత్వసాధనేనక్షైభాషికాంగీకృతం । క్షణికత్వమేవసాధితంస్యాత్ । నతుస్వదేశకాలనిష్ఠాత్యంతా
భావప్రతియోగిత్వరూపంమిథ్యాత్వమితిస్వసిద్ధాంతవిరోధః । ప్రాతిభాసికేఅతివ్యాప్తేశ్చ । నద్వితీయః । సదస
దాత్మకస్యప్రతియోగినోప్రసిద్ధ్యాతద్విలక్షణస్యాప్రసిద్ధేః । నాపిసత్వావచ్ఛిన్నాసత్వావచ్ఛిన్నాభ్యాంభిన్నత్వం । సత్యే
సతిచఅతివ్యాప్తేః ఏకోసత్వాదిప్రత్యాయకద్వ్యంభిన్నత్వాత్ । నాపిసత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వేసతిఅసత్వావచ్ఛి
న్నభిన్నత్వం । సత్వావచ్ఛిన్నస్యకస్యచిత్సత్వావచ్ఛిన్నకించిద్భిన్నత్వేనాతివ్యాప్తేః । నాపిసత్వావచ్ఛిన్నప్రతియో
గితాకభేదవత్వేసతీత్యాదివివక్షాయత్త్రా । తథాపినిర్ధర్మికేబ్రహ్మణిఅతివ్యాప్తేః । నచనిర్ధర్మికత్వాదేవనాతివ్యాప్తి
రితివాచ్యం । హేతుసాధ్యయోరపక్షధర్మత్వప్రసంగాత్ । అథసద్రూపభిన్నత్వం తదపినసదంతర మాదాయసిద్ధ
సాధనాత్ । యావత్సద్రూపాన్యత్వవివక్షాయాంతు వ్యక్త్యైకస్యయావత్సద్రూపాన్యత్వేనసైవసిద్ధసాధనతా । అథసద్రూపా
వచ్ఛిన్నసామాన్యాన్యోన్యాభావోవివక్షితః । తదపిబ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేరేవదుష్టం । అథయావంతస్సద్రూపాస్తావ
త్ప్రతియోగికతత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నాన్యోన్యాభావకూటాశ్రయత్వ మేవసద్విలక్షణత్వమపినిర్వాచ్యమితినిరుక్త్యాతదనివా
రితం యావతాంసద్రూపాణాంభవన్మతేఅప్రసిద్ధ్యాతత్ప్రతియోగికభేదకూటాప్రసిద్ధేః । బ్రహ్మణిప్రాతిభాసికేచాతివ్యాప్తే
శ్చ । నచబ్రహ్మాన్యత్వేసత్యసద్విలక్షణత్వేసిద్ధసాధనతాయాః దుర్వారత్వాత్ । కించసద్ఘటఇతి ప్రతీతీనాం ఘటా
దీనాంసద్విలక్షణత్వం యుక్తమిత్యసంభవోలక్షణస్యనచసేయంనాసేతిశ్రుత్యాప్రత్యక్షబాధః । యజమానఃప్రస్తరః । ఆదిత్యో
యూపః । సోమేనయజేత । కృష్ణలంశ్రపయేత్ । యజమాన ఏకకపాలః । తత్వమసీత్యాదిషుశతశః ప్రత్యక్ష విరుద్ధానాం
శ్రుతీనామేవప్రత్యక్షబాధాదర్శనాత్ । ననుసద్ఘటయోరభేదేఘటేకలశవత్సామానాధికరణ్యాభావసంభవః । భేదే
పిఘటపటఇతి వత్సామానాధికరణ్యాసంభవఏవ । తస్మాత్తాదాత్మ్యమేవసద్ఘటయోః ప్రతీతిరియంవిషయీకరోతి । త
చ్చభిన్నత్వేసత్యభిన్నసత్తాకత్వం । తస్మాత్సద్భేదఏవఘటాదీనాం ప్రతీతిసిద్ధఇతిచేదత్రబ్రూమః । యదిభిన్నత్వేసత్యభిన్నసత్తా
కత్వం తాదాత్మ్యంతర్హి నేదం రజతమితిబాధానంతరమిదంరజత మితిప్రతీత్యాపత్తిః । విశేషణప్రతీతేర్విశిష్టప్రతీతిం ప్రత్య
బాధకత్వాత్ । నను ఇదంరజతమిత్యత్రయత్తాదాత్మ్యంప్రతీతంతస్యనేతినిషేధేసతికథం పునస్తాదాత్మ్యప్రతీతిరితి చేత్త్యజ
తర్హిభేదస్యతాదాత్మ్యశబ్దార్థేప్రవేశంనహి । ఇదంరజతమితిబుద్ధిస్సం స్పృష్టతయా తాదాత్మ్య విషయత్వేనఇదం రజతమి
త్యస్యప్రకారతయాతాదాత్మ్యైకదేశవిషయత్వేపిబాధ్యబాధకభావోస్తి । ప్రత్యుతమానాంతరసంవాదరూపతయాభ్రాంతి
దార్ఢ్యాపాదకత్వమేవ । అన్యథారూపవాన్ రూపసమవాయవానితి ప్రతీతీనామితరోబాధ్యబాధక ప్రసంగాత్ । త
స్మాన్నేదంరజతమితిప్రతీతేర్బాధకత్వానుగుణాఇదంరజత మితిప్రతీతిస్సాక్షాత్తాదాత్మ్యంవక్తవ్యం । సచాభేదఏవేతిఏతేనఅభి
న్నసత్తాకత్వం రజతశుక్త్యోర్నిషిధ్యతేనేదమిత్యనేనేతినిరస్తం తథాసతిప్రాతిభాసికస్యాధిష్ఠానభిన్నసత్తాకత్వప్రసంగాత్ । నచే
ష్టాపత్తిః । అపసిద్ధాంతాత్ । తాదాత్మ్యవ్యాఘాతాచ్చ । అధిష్ఠానభిన్నసత్తాకప్రతియోగికఏవాభావోధిష్ఠానేబుద్ధ్య
తే । అన్యస్తునబుధ్యతే । తస్మాద్రజతస్యాభావోపి నాన్నభిద్యతేత్యుక్తివ్యాహతిశ్చ । నేదం రజతమితిశబ్దబు
ద్ధ్యోశబ్దోపస్థితాభిన్న సత్తాకత్వనిషేధాభావేనప్రత్యక్షబుద్ధావపితన్నిషేధాయోగాచ్చ । నచపదద్వయసామానాధిక
రణ్యబలాత్తత్రాపితదుపస్థితిరితివాచ్యం । నిర్విశేషబ్రహ్మేత్యత్రాపితదాపత్తేః । కించాత్యంతాభావప్రతీతిరియంనాన్యో
న్యాభావప్రతీతిః । ఆపీదంరజతంనేతిప్రతీతేః । అభిన్నసత్తాకత్వనిషేధరూపత్వేరూపవంఘటోనేతిబుద్ధేరపితథాస్యాత్ । కిం
చ । తన్మతేతత్వ్యాం తత్వయాం నీలోఘటఇతిబుద్ధిర్నస్యాత్ । కించాభిన్నసత్తాకత్వనిషేధేపిప్రతీతేరధిష్ఠానభేద

ఇష్టతావచ్ఛేదకసంసర్గస్యవానిషేధాభావాత్ । భ్రాంతిప్రయుక్తంకార్యందుర్వారంస్యాత్ । నహీష్టతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాదికమబాధితత్వాత్ । ప్రవృత్తింనిరోద్ధుంశక్యతే । నచాభిన్నసత్తాకత్వనిషేధ ఎవాభేదనిషేధకః । తర్హ్యభేదసత్తాకత్వమభేదఎవస్యాదితి । భిన్నత్వే సతీతి విశేషణవిరోధః । భిన్నసత్తాకత్వమిత్యత్ర కిమభిన్నసత్తాకత్వంసత్తావత్సత్తాకత్వం మత్వర్థేబహువ్రీహివిధానేనమత్వర్థస్యదండవాన్పురుష: దండీత్యనురోధేన భేద రూపతయా స్వభిన్నసత్తాకత్వసత్తాంచబాధాత్ । నాపితాదాత్మ్యం । మత్వర్థఇతివక్తుంయుక్తం । ఆత్మాశ్రయదోషణతల్లక్షణేతత్ప్రవేశాయోగాత్ । సత్తాంతరాధ్యాసంవినాప్రథమసత్తాయాస్తాదాత్మ్యానుపపత్త్యాఘటాద్యధిష్ఠానసత్తాయామివ్యాప్త్యాఅపసిద్ధాంతశ్చ నహిపదార్థాంతరేణసంబధ్యమానాధిష్ఠానతాంవ్యభిచరతి । నచసత్తావత్వంసత్తయాసాకమభేదః । తన్మత్వర్థస్యాభేదత్వాయోగాత్ అన్యథాదండపురుషయోరభేదాపత్తేః ఘటాకాశేపటభేదస్యసత్తాసంబంధరూపత్వేజడాజడయోరైక్యప్రసంగాచ్చనచాతఎవసత్తాయామభేదసత్తాసంబంధః । ఘటభేదఇతివాచ్యం । వైరూప్యప్రసంగాత్ తాదాత్మ్యస్యఘటేసత్తాసంబంధత్వపరిత్యాగేన ఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయాచ్చ । అభిన్నసత్తాకత్వఘటకంసత్తావత్వంక్వచిదభేదేనక్వచిదధిష్ఠానతయేతి ప్రతిపాదనేప్యననుగమాచ్చ । అభేదస్యమత్వర్థాయోగేనబహువ్రీహ్యనుపపత్తేరుక్తత్వాచ్చ । తాదాత్మ్యేవగాహినోప్యసతోఘటస్సన్పటఇతిప్రతీతిరయాస్తాదాత్మ్యేశయఎవ । వైరూప్యకల్పనాయోగాచ్చ । అపిచైవంఘటఃపటఃసోఘటఇత్యాది ప్రయోగాస్తస్యనశ్యేదుర్వార్యాసుః । అభిన్నత్వేనత్యభిన్నసత్తాకయోస్తథాప్రతీత్యాభావానుపపత్తేః । నహియత్సత్త్వేపియన్నజ్ఞాయతే । తదేవతస్యనియామకమిత్యస్మత్తోప్రవీషి నచఘటఃపటఇత్యాదిప్రతీత్యభావాతి । తాదాత్మ్యమేవనేతివాచ్యం । ఘటపటయోరైక్యభేదస్యాపి సత్తా సత్తాకత్వస్యత్వయాపహ్నోతుమశక్యత్వాత్ । యద్యేవమప్యపహ్నవః । తర్హిలాఘవాద్భిన్నత్వమాత్రమేవ । సమానాధికరణప్రతీతినియామకం ఘటపటఇత్యాదిప్రతీత్యభావస్తుభేదస్యకథంచిదపృథగ్భావాదిత్యేవమేవకిమితినోచ్యతే । యదితుప్రత్యక్షాదిసిద్ధాపలాపాయోగేననభేదమాత్రస్యప్రతీతినియామకత్వం । తర్హిసిద్ధాంతస్యత్వదీయస్యత్యాగాయైవహిత్యాగాయోగేనతాదాత్మ్యస్యనిహ్నవంపరిత్యజ్యతస్యసామానాధికరణ్యప్రతీతినియామకత్వమేవత్యజ్యతాం । అథాన్వయవ్యభిచారోనియమ్యనియామకయోరయుతసిద్ధ్యాదినియామకాంతరకల్పనేనోద్ధ్రియేత । తర్హిత్యజతామజాగళస్తనాయమానంతాదాత్మ్యరూపంనియామకం । తతఎవతద్వ్యాప్త్యుపపత్తేః । అథాధ్యస్యమానాభ్యాంఘటపటాభ్యామధిష్ఠానసత్తాభిద్యేత । తర్హ్యభిద్యేత । గుణగుణిభ్యామపీతికించనస్పటఇత్యత్ర తాదాత్మ్యభానేఇదంరజతమిత్యత్రాపిభాసైవైతత్ । తథాచేష్టభేదఘటితేతాదాత్మ్యజ్ఞానేశుక్త్యపిరజతార్థినఃశుక్తౌప్రవృత్తిర్నస్యాత్ । ఇష్టభేదజ్ఞానస్యప్రవృత్తిప్రతిబంధకత్వాత్ । నచాభిన్నసత్తాకత్వజ్ఞానంపృథగేవప్రవర్తకమితివాచ్యం । ప్రవృత్తినివృత్త్యోర్యుగపద్యస్యవిరుద్ధకారణయోగపద్యేనపరస్పరప్రతిబంధేకార్యమాత్రానుపపత్తేర్వాదుర్వారత్వాత్ । అభిన్నసత్తాజ్ఞానస్యప్రవర్తకత్వేఘటపటయోస్తదశాయాంఘటార్థినఃపటప్రవృత్తిప్రసంగాచ్చ । అథాభిన్నసత్తాకత్వవిశేషణాంతరదానే ॥ తత్పరిహారస్యాపిఅజ్ఞానస్యతస్యప్రవర్తకత్వప్రసంగాత్ జ్ఞానస్యప్రవృత్తిదశాయామవర్జనీయత్వదపిచేష్టపురోవర్తివిశిష్టజ్ఞానేభేదాగ్రహః । కారణమితినిర్వివాదంసాక్షీరూపత్వమవాదినామపిఇమావిష్టపురోవర్తినాభిన్నానీతిజ్ఞానేసతిప్రవృత్తిదర్శనేన । కల్పితదుపయోగస్యవక్తవ్యస్తథా ...పేక్షితభేదాగ్రహవిరోధినాశబ్దభేదేనభవన్మతేప్రవృత్తిర్నివృత్తిర్వాస్యాత్ । అపిచైవంవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వతః । పర్వతేవహ్నివ్యాప్యోధూమఇతిప్రతీతిరపిసమానాధికరణప్రతీత ...వ తాదాత్మ్యమవగాహమానావహ్నివ్యాప్య ధూమయోరైక్యభేదంవిషయీకుర్యాత్ । తథాచనానుమితిర్జాయతే । కింతుప్రతిబధ్యతఎవ । అపితేదంరజతతయాజానామీత్యనువ్యవసాయవత్ ఇదంరజతనభిన్నతయాజానామీదం రజతభిన్నసత్తాకతయాజానామీత్యపికదాచిదనువ్యవసాయస్స్యాత్ । నహ్యజ్ఞాతంకదాచిదపినానుసంధీయతే । ఏవంతంకాలంరజతభేదజ్ఞానవృత్తంఇదానీంబాధేననివృత్తమిత్యపిప్రతీయేత । ఇదంరజతమితివాక్యాచ్ఛాబ్దబోధోపినస్యాత్ ॥ అయోగ్యజ్ఞానాదితిదిక్ । తస్మాన్నఘటఇతిప్రతీతిబలాత్ । సదసద్విలక్షణత్వసిద్ధిః ॥ నాతిసచ్చేన్నబాధ్యేత । అసచ్చేన । ప్రతీయతేఖ్యాతిబాధాన్యథానుపపత్త్యావిపరీతసాధకత్ । బాధోహినాస్తీతిప్రతీతిః । సాత్వసత్త్వమేవసాధయేత్ । ఖ్యాతిరప్యసత్తాం సాధయేత్ ... మేవసాధయేతే । తతశ్చసదసదాత్మకంవస్తుసిద్ధ్యేన్న । సదసద్విలక్షణం । ననుసదసదాత్మకత్వవిరోధాదయితు మశక్యార్థావగతేస్సదసద్విలక్షణ సాధయిష్యత ఇతిచేత్తర్హి ... మపివిరోధాదేవనసాధయేత్ । సదసదాత్మకత్వస్యేవసదసద్విలక్షణత్వస్యాపివిరుద్ధత్ । పరస్పరవిరోధేహి నప్రకారాంతరస్థితిరితినీతివిదః । నహిఘటాఘటాభ్యాం విలక్షణంవస్తూపలభ్యతే । ఘటనసపరస్యాపగటత్వేనక్రో

డీకారాత్ । కోటిద్వయవినిర్ముక్తా నుపలంభ ఇతి చేత్ సద్భిన్నస్య సర్వస్యా సత్త్వేన క్రోడీకారాత్ । కోటిద్వయవినిర్ముక్తాసంభవః ప్రకృతేపితుల్యః । అథ సచ్ఛబ్దస్సద్విశేష పర ఇతి శంక్యేత హి కించిత్సద్విలక్షణత్వేసత్య సద్విలక్షణత్వాసదంతరేప్యుపపన్నమిత్యస్మదిష్టసిద్ధిరేవ । నను బాధేనాసత్త్వం సిధ్యతీతి భవద్భిరేవాభ్యధాయి తదేవ సద్విలక్షణత్వం సతోర్థసంస్పర్శితౌల్యాత్ । ఖ్యాతిరపి సత్తాం సాధయతి సత్తాయా ఏవాసద్వైలక్షణ్య రూపతయా తద్వ్యాపకతయా తుచ్ఛాద్వైలక్షణ్యం సాధయతి । తథా చ ప్రమాణసిద్ధేర్థే విరోధోపి కథంచిత్సమాధేయత ఇతి చేత్ । భ్రాంతిప్రలపితమేతత్ । బాధేనాధికరణాంతరే సత్త్వవిరహిణోపి వస్తునోధికరణాంతరే సత్తాయా నిషేద్ధుమశక్యత్వాత్ । బద్ధమోక్షేప్వచిత్కించిత్త్వాదృగనిషిధ్యత ఇతి సార్వజనీనం । బాధ సత్తామేవ సాధయేత్ । ప్రతీతిరపి ఖ్యాతిపదాభిధేయతయా తామేవ ప్రథయతి । సంవిదేవ హి భగవతీ విషయసత్త్వోపగమే శరణమిత్యుక్తేః । తథా చ సదసద్విలక్షణే ప్రమాణానుపలంభాత్ ద్రష్టృత్వేన సద్విలక్షణత్వాసద్విలక్షణత్వయోర్విరోధశాంతిప్రయత్నః । అజాగళస్తనోపలంభజనితః క్షీరాభిపాతసంభ్రమః । యదప్యుక్తం సత్త్వాసత్త్వే పదార్థధర్మౌ స్వరూపం వా । నాద్యః అసత్త్వకాలేపదార్థసద్భావప్రసంగాత్ । అనిత్యధర్మస్యాశ్రయాదృతేనవస్థానాత్ । న త్వధర్మత్వే సత్యవ్యాఘాతాత్ । న ద్వితీయః । ఏకస్య సదసదాత్మకత్వవిరోధాత్ । నను కాలభేదాదవిరోధ ఇతి చేన్న । ధర్మస్య హేతుసమాజాద్వ్యత్యయోనతుస్వరూపస్య । న చావ్యభావః । కాలభేదేన భావోభవతి । ఇతః పూర్వమసదిత్యసతో పత్త్యనుపపత్తేశ్చ । తస్య నిస్స్వభావస్యావచ్ఛేదకకాలాసంభవాత్తస్మాద్యత్కించిత్కాలమసత్సర్వదా అసదేవ యత్సత్తత్సదా సదేవేతి తదప్యసత్ పక్షద్వయేపి దోషాభావాత్ । న చానిత్యధర్మస్యాశ్రయం వినానవస్థానాదసత్త్వకాలేపి సత్తారూపస్య ధర్మస్యాశ్రయాక్షేపకత్వప్రసంగః । తదానీం సత్తారూపధర్మస్యాప్యభావేన ఆశ్రయం వినానుపపత్త్యభావాత్ । అన్యథా స్వాశ్రయం ధ్వంసశబ్దస్య ధ్వంసప్రతియోగినాం రూపాదీనాం ఘటసత్తాపాదకతాప్రసంగాత్ । త్వన్మతేపి ముక్తికాలే అవిద్యమానానామంతః కరణాదీనామవిద్యాక్షేపకత్వప్రసంగాచ్చ । అథావిద్యమానానామాశ్రయం వినా అనుపపత్తిర్హీయతే । తర్హి ప్రకృతేపి దీయతాం దృష్టిః । ఏతేన సత్త్వధర్మిత్వే అసత్త్వవ్యాఘాత నిరస్తప్రాయః । సత్త్వస్య తదానీమభావేన తద్ధర్మత్వాభావాత్ । అన్యథా శ్యామధర్మిణస్తద్విరుద్ధరక్తధర్మగుణధర్మిత్వాభావేన శ్యామరక్తయోర్ధర్మిద్వయగతత్వప్రసంగాత్ । యది శ్యామనాశనకాలఘటితం తద్ధర్మత్వం తుల్యమితరత్రాపి । సత్త్వధర్మిత్వమన్యథా నేతి సువచనత్వాత్ । న సత్త్వవదసత్త్వమపి ధర్మః అసావప్యాశ్రయం వినా కథమవతిష్ఠతి । తథా చ సత్త్వదశాయామాశ్రయసత్తాప్రసంగ ఇతి చేత్ । స్యాదేవం । యద్యసత్త్వమభావాతిరిక్తం న తు తథా । తథా చాభావ ఏవ స చ కాలదేశాద్యధికరణ ఏవేతి । శాంతాయామాశ్రయాకాంక్షాయాం కథం ప్రతియోగిసత్తాం తదర్థమాక్షిపేత్ । అన్యథా త్వదభిమతయోర్విద్యమానత్వావిద్యమానత్వయోః కా గతిః । తావపి సత్త్వాసత్త్వరూపావేవ ద్వివిధసత్తాయామితి ధాత్వర్థానుస్మృతేః । ఉక్తం హి త్వయా వ్యాఘాతమజానతా సతాశూన్యస్యాపి ప్రతియోగినో విద్యమానతామాత్రేణాభావసత్త్వోపపత్తిరితి । ఏతేన ప్రతియోగిత్వస్యాశ్రయం వినా కథమవస్థానమిత్యపి శంకాగళహస్తికా । అవిద్యమానత్వప్రతియోగితాయా మాత్రాశ్రయం వినానుపపత్తేః । పూర్వకాలే విద్యమానతామాత్రేణ చేత్తస్యా ఉపపత్తిస్తర్హి నై వోపపత్తిరితి । వస్తుతస్తు అతీతత్వభవిష్యత్త్వాదికం స్వభావాదవిద్యమానపదార్థాశ్రయమేవ । న విద్యమానాశ్రయమనుభవానురోధిత్వాత్కల్పనాయాః విరోధావిరోధావప్యనుభవానురోధే నైవ హి వ్యవస్థాప్యే తథా చ యదవిద్యమానత్వాదనాశ్రయత్వం అతీతాదీనాం తదా జ్ఞానవిషయతా న స్యాచ్చ । జ్ఞానకర్మత్వమేవ ముత్పత్త్యాదిషు కర్మభూతానాం ఘటాదీనాం కారణతా న స్యాచ్చ । విద్యానివృత్తిప్రతియోగిత్వమవిద్యాయా నిరాశ్రయస్య ప్రతియోగిత్వస్యానవస్థానాత్ । వస్తుతస్తు అసత్త్వప్రతియోగితాం ప్రత్యనాశ్రయతైజగత ఏవ । సర్వదేశ సర్వకాలనిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగినోసత్త్వాత్ త్వదర్థమాత్రేణాశ్రయత్వప్రసంగ ఇత్యలమాస్తాం విస్తరేణ తస్మాన్నప్రపంచస్య వ్యావహారికమాత్రసత్యత్వమతః పరమేశ్వరస్య ఆనందమయత్వం స్వాభావికమేవ । తథాపి బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి శ్లోకే బ్రహ్మాధారత్వేన శారీరస్య నిర్దేశాత్ । తద్భిన్నత్వేతస్యాస్వాతంత్ర్యాజ్జగజ్జన్మాది హేతుత్వవిరోధః తస్మాచ్ఛారీర ఏవానందమయ ఇత్యాశంక్యాహ ॥*॥

మాంత్రవర్ణికమేవ గీయతే ॥*॥ ౧౮ ॥*॥

అతోనందమయః పరమేశ్వర ఏవ । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమ్య । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మయో వేద విహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ । సోశ్నుతే సర్వాన్కామాంత్సహ ఇత్యం తేన బ్రహ్మవిదామేవ సర్వకామావాప్తిం

ప్రదర్శ్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా తస్యస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచకారణత్వమభిధాయ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదినా తదంతర్యామిత్వముపదిశ్య । అన్యోఽంతర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇత్యాదికోశపంచకాంతరత్వం వ్యవస్థాప్య తత్రాప్యానందమయస్య ముఖ్యాత్మకత్వోపదేశాదుపక్రమోపసంహారయోరేకలింగత్వేన । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి మంత్రవర్ణోపక్రాంత పరశివ ఏవానందమయ ఇతి అన్యోఽంతర ఆత్మానందమయ ఇత్యత్ర చ వ్యాచక్షతే । మంత్రబ్రాహ్మణయోరుపజీవ్యోపజీవకత్వాదేకార్థత్వం యుక్తం । బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి వాక్యే బ్రహ్మపదస్య ప్రణవార్థకత్వేన తదాధారత్వం తత్ప్రతిపాద్యత్వం తదాత్మకత్వం చ పరమేశ్వరస్యోపదిశ్యతే । నను ఓమితి బ్రహ్మేత్యాదినా ప్రణవస్యైవ సర్వాత్మకత్వేన పరబ్రహ్మత్వోపదేశాత్ తదాధారత్వాదికం తస్య కథముపదిశ్యత ఇతి చేన్న । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యుపక్రమ్య । సదాశివోమిత్యంతేన పరమేశ్వరస్యైవ ప్రణవాత్మకత్వోపదేశాత్ । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్త ఇత్యారభ్య । యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యంతేన శివస్యైవ ప్రణవప్రతిపాద్యత్వావగమాత్ । తస్మాత్పరమేశ్వరశ్చిచ్ఛక్త్యాత్మకః పరమాకాశరూపోప్యానందమయ ఇతి నిర్దిశ్యతే । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాదిత్యాదినా పరమాకాశరూపత్వం ఆనందమయస్యావగమ్యతే । తస్మాత్స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి నిరతిశయానందస్య బ్రహ్మాశ్రయత్వదర్శనాత్ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదిత్యనేన ఆనందస్య బ్రహ్మాత్మకత్వ జగదుభయకారణత్వోపదేశాచ్చ ఆనందబ్రహ్మణోర్భేదాభావాదానందమయోఽభ్యాసాదితి సూత్రం వ్యాసేన నిర్దిష్టం । నన్వానందశబ్దస్య బ్రహ్మణ్యేవ బహుశః ప్రయోగదర్శనాద్యుక్తం ఆనందమయపదస్య బ్రహ్మణ్యభ్యాసాదర్శనాత్కథం తత్పరత్వమితి చేన్న । వసంతే వసంతే జ్యోతిషా యజేతేత్యత్ర జ్యోతిశ్శబ్దస్య జ్యోతిష్టోమపరత్వవదానందపదస్యాప్యానందమయపరత్వాన్న దోషః కించ సైషా భార్గవీ వారుణీ విద్యా పరమే వ్యోమన్ప్రతిష్ఠితేత్యుపసంహారే పరమాకాశరూపచిచ్ఛక్త్యైవ పరపర్యాయే బ్రహ్మధర్మస్వరూపే వారుణీవిద్యాసమాప్తిదర్శనాదానందమయః పరమేశ్వర ఇతి నిష్ప్రత్యూహం । నన్వస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య ఏతదన్నమయమాత్మానముపసంక్రామేత్యాదావన్నమయాదీనాం పృథక్చైతనవాచకశ్రుతిబలాద్దేహాత్మాంతస్య తదుపాసకస్య క్రమముక్తిద్యోతనాన్ముముక్షూణాం స్వాన్నమయకోశాద్యుపాసనమేవాత్ర విధీయత ఇతి చేన్న నోపాస్యాప్రకృతిజీవావిత్యాదిశ్రుతిశతేషు జీవస్య స్వోపాసననిషేధాత్ । కింతు అన్నమయాదికోశపంచకాధిష్ఠానదేవతాత్మకబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివసాక్షికపరశివాంశాద్యుపాసనేన స్థూలశరీరావసానే పరమశివకైలాసనిశ్రేణిమార్గాత్మకసద్యోజాతాదిపంచవ్యూహాతీతపరశివాఖ్యబ్రహ్మణి జీవావాసాయుజ్యముక్త్యుపదేశాన్న విరోధః । తస్మాదన్నమయాద్యాత్మాధారస్య సదాశివస్యానందమయస్యాపి కారణం పరమశివాఖ్యం బ్రహ్మ తత్ప్రతిష్ఠేత్యుపదిశ్యతే । సదాశివపరశివయోరేకత్వాదానందమయస్య బ్రహ్మత్వవ్యపదేశః । అత ఆనందమయో నేతర ఇతి సిద్ధం । సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యాదినా విరాట్పురుషస్య సర్వస్థూలశరీరాత్మకత్వోపదేశాత్తస్యైవ జగజ్జన్మాది హేతుత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ✽ ॥

నేతరోఽనుపపత్తేః ॥ ✽ ॥ ౧౭ ✽ ॥

ఇతరః పరమశివాదన్యో విరాట్పురుషో నానందమయః ॥ కస్మాదనుపపత్తేః । సోఽకామయత । బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి । స తపోఽతప్యత । స తపస్తప్త్వా । ఇదగ్ంసర్వమసృజత ఇత్యాదినా సృష్టేః పూర్వమీక్షణస్రష్టృత్వాత్మకత్వసృష్టిహేతుత్వధర్మాణాం స్థూలప్రపంచాత్మకవిరాట్పురుషస్య అసంభవాదితి సూత్రార్థః । కించ । తస్మాద్విరాడజాయత ఇత్యాదౌ విరాట్పురుషస్య పరమశివాదుత్పన్నత్వదర్శనాత్ । విరాట్పురుషస్య శరీరసాధ్యత్వాచ్చ । సృష్టేః ప్రాగీక్షణానుపపత్తిర్బోధ్యా । శ్రుతౌ తపశ్శబ్ద ఈక్షణపరః । తస్మాదానందమయః పరశివ ఏవ నేతర ఇతి సిద్ధం । యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతిస్తోయేన జీవాన్ వ్యససర్జ భూమ్యాం । యదోషధీభిః పురుషాన్ పశూగ్ంశ్చ వివేశ భూతాని చరాచరాణీతి మహోపనిషద్వాక్యే జగత్కారణత్వం హిరణ్యగర్భస్యైవ వ్యపదేశాత్ । కించ । అంతస్సముద్రే కవయో విచక్షతే ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అంత ఇత్యుపక్రమేత స్యైవ సర్వానుప్రవిష్టత్వమవగమ్యతే । తదుపసంహారే సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ । దివం చ పృథివీం చేత్యాదినా తస్యైవ విశ్వకారణత్వవ్యవస్థాపనాత్ । కించ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । ఇత్యాదినా సృష్టేః ప్రాగవస్థానదర్శనాత్తస్యైవానందమయత్వమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ✽ ॥

సూ ॥ ౧౮ ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ * ॥

యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదితి । యో దేవానాం ప్రథమశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం జనయామాస పూర్వమితి శ్వేతాశ్వతరే చ హిరణ్యగర్భకారణత్వం శివస్యైవోపదేశాత్ । అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యం । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదినా శ్వేతాశ్వతరే అజన్యత్వాద్వితీయత్వాదిధర్మాణాం పరమేశ్వరస్యైవ శ్రవణాత్ పూర్వోక్తశ్రుతినిష్ఠప్రజాపతిశబ్దాదిప్రతిపాద్యత్వం పరశివస్యైవ సముచితం । తద్ధర్మబాహుళ్యాత్ । భేదేన వ్యపదేశో భేదవ్యపదేశః । జీవసమష్టిరూప హిరణ్యగర్భపరశివయోర్జన్యత్వాజన్యత్వభేదనిర్దేశాద్గానందమయో న హిరణ్యగర్భః । కించ । రసో వై సః । రసగ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతీతి సకలజీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్యగర్భపరమేశ్వరయోర్భేదముపదిశతి । నను అన్యోఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇత్యాదివాక్యస్థాన్యశబ్దానాం కథం హిరణ్యగర్భాదన్యత్వప్రతిపాదకత్వం ఆనందమయాదన్యస్య బ్రహ్మత్వం కథం నోపపద్యత ఇతి చేన్న । జీవసమష్టిరూపహిరణ్యగర్భాత్మకవిజ్ఞానమయాదన్యత్వస్యానందమయస్యైవోపదేశాత్ । భృగువల్ల్యానందవల్ల్యోరానందమయాదన్యస్య బ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాదర్శనాత్ । తదన్యత్వాంగీకారే అనవస్థాదోషప్రసంగాచ్చానందమయస్సాక్షాత్పరశివ ఏవేతి సిద్ధం । నిర్ధర్మికస్య పరమేశ్వరస్య జగజ్జన్మాదిహేతుత్వాభావాదయస్కాంతసూచీన్యాయేన తత్ప్రేరకప్రధానస్యైవ తత్సత్త్వాదిశాజగత్కారణత్వం సంభవతీత్యాశంకాయామాహ * ।

సూ ॥ ౧౯ ॥ కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా

అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం । ప్రజాపతిరకామయత ప్రజాస్సృజామేమేతి । ఏక ఏవ నారాయణ ఆసీత్ నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే నారాయణాద్రుద్రో జాయత ఇత్యాదిశ్రుతిషు ప్రధానస్య త్రైగుణ్యాత్మకచతుర్ముఖాదీనాం చ జగత్కారణత్వావగమేఽపి పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వే అనుమానాపేక్షా యుక్త్యపేక్షా నాస్తి । తత్ప్రధానాదికామస్య అవాంతరసృష్టివిషయత్వాత్ శివస్య పరబ్రహ్మణః ప్రధానహిరణ్యగర్భాదిసర్వాత్మనావాంతరసృష్టికర్తృత్వమప్యుపదిశ్యతే ! సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిం తు త్రివృత్కుర్వత ఇతి అనేన జీవేనాత్మనా ప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి ప్రధానహిరణ్యగర్భాదిసర్వాత్మనా జగదనుస్యూతస్య పరశివస్య నామరూపకర్తృత్వశ్రవణాత్ । కించ । సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుర్య ఇమాన్ లోకానీశత ఈశనీభిః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషు తేషు పరబ్రహ్మణః శివస్యైవ నిరపేక్షతయా సర్వకర్తృత్వసర్వనియామకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామనన్యసాధారణత్వేన వ్యపదేశాత్స ఏవ ఆనందమయ ఇతి సిద్ధం । ప్రధానాదికారణత్వమీక్షత్యధికరణనిరాకృతమపి ప్రధానప్రసంగాత్ గతిసామాన్యప్రపంచనార్థం పునర్నిరాకృతమితి వేదితవ్యం అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥

సూ ॥ ౨౦ ॥ అస్మిన్నస్య చ తద్యోగం శాస్తి ॥ * ॥

అస్మిన్నానందమయే ప్రకృతే పరమశివే అస్య జీవస్య చ శబ్దేన ప్రధానప్రపంచయోరపి తద్యోగం సింధుసైంధవవదైక్యం శాస్త్రం ప్రతిపాదయతీతి భావః । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం । బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మీత్యాదిశ్రుతిషు తద్భావాపత్తిర్ముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే । ఇహోపనిషది బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమే । బ్రహ్మణో వేద్యత్వం ప్రాప్యత్వం చ జీవస్య వేదితృత్వం ప్రాప్తృత్వం చోపదిశ్యతే । తస్మాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భిన్నత్వ

త్వారాధ్యారాధకత్వవ్యాపకత్వాల్పత్వకించిజ్జత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాం పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వేపి మోక్షదశాయాంతేదా భా
వాపత్తిస్సంభవతీతిసిద్ధాంతః । ననుస్వాభావికస్యనింబకషాయన్యాయవన్నివృత్తిత్వం సర్వదానసంభవతి । తదంగీకా
రేపిజలోష్ణవదాగంతుకస్యానిత్యత్వమేవస్యాత్తస్మాన్మోక్షస్యాప్యనిత్యత్వమేవ స్యాదితిచేన్న । భ్రమరకీటకశుక్తిసలిలాదిషు
స్వాభావికస్యసర్వదానివృత్తిదర్శనాత్ భేదాభేదమతమేవవైదికసిద్ధం । కించ । యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్నదృ
శ్యేనాత్మేనిరుక్తేనిలయనే భయంప్రతిష్ఠాంవిందతే । అథసోభయంగతో భవతి । యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్నుదరమంత
రంకురుతే । అథతస్యభయంభవతి । ఇతిముక్తదశాయామభయ ప్రాప్తిరేతస్మిన్నానందమయే పరశివేఅల్పమప్యంతరంఅతా
దాత్మ్యరూపంపశ్యతి । తదాజన్మభయాన్ననివర్తతే । యదాహ్యేతస్మిన్నానందమయే ఉపాసనాకాలేతాదాత్మ్యేనప
శ్యతేతదాసంసారభయాద్విముచ్యతే ॥ నన్వానందమయస్యబ్రహ్మత్వేఅర్ధజరతీన్యాయేనాన్నమయాదీనామపిబ్రహ్మత్వంకింన
స్యాదితిచేన్న । సవాఏషపురుషోన్నరసమయః । తస్మాద్వాఏతస్మాదన్నరసమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మాప్రాణ
మయః । తస్మాద్వాఏతస్మాత్ప్రాణమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మామనోమయః । తస్మాద్వాఏతస్మాన్మనోమ
యాత్ । అన్యోంతరఆత్మావిజ్ఞానమయః తస్మాద్వాఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్ । అన్యోంతరఆత్మానందమయఇతిసర్వాంత
రత్వేననిరతిశయత్వేనచఆనందమయస్యైవవ్యపదేశాత్ । నేతరస్యబ్రహ్మత్వంసిధ్యతి । కేచిద్భ్రాంతాఃసజ్జ్వారోపిత
సర్పవద్బ్రహ్మణిజీవత్వభ్రాంతిమారోపయంతి । ముక్తదశాయాంజీవభావమాపన్నస్య బ్రహ్మణఃస్వకంఠాభరణదశమీవివేక
సంధానాదివత్ స్వస్వరూపజ్ఞానమేవ మోక్షఇతివదంతి । శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరుద్ధత్వేనతన్మతం శ్రౌతముముక్షుభి
ర్నాంగీకరణీయం । స్మార్తాః సర్వమతభ్రష్టాః జగన్మిథ్యాత్వప్రసాధకాః । గణికామార్గసంచారాః పాషండా
న్పరివర్జయేత్ । దధీచిగౌతమవ్యాసదూర్వాసాదిమహర్షిభిః । శప్తాః శైవైకవిద్వేషాన్పాషండాన్పరివర్జయే
దితిపూర్వాచార్యోక్తేః । కించ । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాద్యుపక్రమాదిసిద్ధవేద్య త్వప్రాప్యత్వాదివిరో
ధః । సోశ్నుతేసర్వాన్కామానితితదుపాసకానాంఅవాప్తసకలకామవైరుధ్యంచ । సర్వజ్ఞస్యబ్రహ్మణః భ్రాంత్యా
రోపణేసర్వజ్ఞత్వాదిభంగప్రసంగశ్చ । జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతి. శతవిరోధశ్చస్యాదితిన విద్వద్గ్రహణీ
యమేతత్ ॥ * ॥

అత్రకేచిత్ । అస్మిన్నానందమయేబ్రహ్మణిజీవస్యఅస్యతద్యోగం శేషత్వసంబంధంశాస్త్రంప్రతిపాదయ
తీతివిశిష్టాద్వైతమేవముఖ్యమితిజల్పంతి । తదవైదికత్వాన్నముముక్షుగ్రాహ్యం । వైదికమీమాంసాకర్తృభిర్భట్టభా
స్కరాదిపూర్వాచార్యైస్స్వసిద్ధాంతస్థాపనావసరేపూర్వపక్షస్యాప్యయోగ్యత్వేనోపేక్షితత్వాత్ । విశిష్టమద్వైతమి
త్యుక్తివిరోధాత్ । విశిష్టస్యదుర్నిరూప్యత్వేనమిథ్యాత్వాచ్చ । విశిష్టంనామవిశేషణవిశేష్యసంబంధఏవవాతదతి
రిక్తంవా । నాద్యః । త్రయాణామనేకత్వేనఅద్వయత్వాసంభవాత్ । ఏతేదండపురుషసంబంధాఇతిసమూ
హావలంబనస్య దండీతివిశిష్టప్రత్యయత్వప్రసంగాత్ । విశిష్టప్రత్యయస్యఅనతిరిక్తవిషయత్వాత్ । నద్వితీయః । వి
శేషరూపపరమాత్మనోప్యన్యత్వేనవిశిష్టాభిమతపరమాత్మనోవిశిష్టాద్వైతసిద్ధేః । కేవలపురుషోదండీపురుషస్యాన్యత్వాంగీ
కారాత్ । అన్యథాకేవలపురుషే. దండీతిప్రత్యయస్యవా । దండినిపురుషేవా । కేవలపురుషఇతిప్రత్యయప్రసం
గాత్ । త్రితయాతిరిక్తస్యవిశిష్టస్యఏతద్దండవిశిష్టత్వంవా । ఏతదతిరిక్తదండాంతర్విశిష్టత్వంవా । నాద్య । త్రితయాతిరిక్త
త్వాసిద్ధేః । విశేషణస్యాపివిశిష్టశరీరత్వాత్ । నద్వితీయః । అనుపపత్తేరనవస్థాపాతాచ్చ ॥ కించ । దండిపురుషస్యా
న్యత్వేక్లుప్తశుక్లశోణితాదిసామగ్రీంవినాజాతస్యస్థాణుపురుషవన్మిథ్యాత్వాపత్తేఃఅజన్యత్వేచతస్యనిత్యత్వేనదండాపనయనేపి
దండిపురుషఇతిప్రతీతిప్రసంగాచ్చ । విశిష్టస్యనిత్యత్వాత్ । విశిష్టస్యత్రితయాదన్యత్వేనదేహాదివిశిష్టస్యైవఆత్మనఃసు
ఖదుఃఖాదికారణత్వేనకేవలస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిగుణకత్వంనసిధ్యేత్ । త్రితయాదన్యస్యవిశిష్టస్యఅనుపలబ్ధిపరాహతత
త్వాచ్చ । ఉపలబ్ధావా । తస్యస్థాణుపురుషతుల్యత్వాచ్చ । విశిష్టస్యత్రితయాభేదేచదండపురుషయోరభేద
ప్రసంగాచ్చ । తదభిన్నాభిన్నస్యతద్భిన్నత్వనియమాత్ । దూరస్థవనస్పతిత్రితయగోచరత్వైకత్వబుద్ధివత్త్రితయ
గోచరైకత్వబుద్ధేరపిభ్రాంతిత్వేనవిశిష్టస్యాప్యప్రామాణికత్వాపత్తేః । తస్మాద్విశిష్టస్యవిశేషణవిశేష్యసంబంధేభ్యోనన్యత్వాన
న్యత్వాభ్యాందుర్నిరూప్యత్వేనమిథ్యాత్వాత్తచ్ఛివాద్వైతమేవగ్రాహ్యం । అతఏవముఖ్యవేదాంతిభిర్జగదుభయకారణత్వంప
రమేశ్వరస్యాంగీకృతం । అతఏవఆరంభణాధికరణేభగవతావ్యాసేనవాచారంభణశ్రుతీనాంకారణాదన్యత్వంకార్యస్యతదన
న్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతిసూత్రేనిర్దిష్టం । తస్మాచ్ఛ్రౌతబ్రాహ్మణఇతివద్విశిష్టాద్వైతమితిమతమవిదూషామేవశోభతే ।

కించ । విశేషణవిశేష్యత్వాదేరపి దుర్నిరూప్యత్వాచ్చ । న తావద్వ్యావృత్తి బుద్ధిజనకత్వం విశేషణత్వం । విశేష్యాదావపి తత్సంభవాత్ । అనేకకారణస్య దండాదేస్తస్మాత్సాధారణ కారణత్వాసంభవాచ్చ అతః కిం విశేషణం । కిం విశేష్యం । కో వా సంబంధ ఇతి వివేచనీయం । న తావజ్జీవో విశేషణం । పరమాత్మా విశేష్యమితి వక్తుం శక్యం । తన్మతే అణుజీవానామేకత్వే ఏకజీవభావప్రసంగః । అనేకత్వే అనేకజీవవిశిష్టపరమాత్మనో దండకుండలాదివిశిష్టస్యాద్వయానుపపత్తేః । న హి దండవిశిష్ట ఏవ కుండలవిశిష్టః । దండకుండలవిశిష్టత్వాకారేణ భేదాత్తయోరభేదే వకుండలాభావే దండినికుండలీత్యపి విశిష్టప్రతీతిప్రసంగాత్ । విశేషణభేదాద్విశిష్టభేదాంగీకారే చ అనంతజీవవిశిష్టస్య పరమాత్మనః కథం విశిష్టాద్వైతత్వం. । కించ విశేషణవిశేష్యయోస్సంబంధో వక్తవ్యః । అసంబంధస్య విశేషణత్వానుపపత్తేః । న తావజ్జీవపరయోస్సమవాయసంబంధః । అయుతసిద్ధత్వాత్ । నాపి స్వరూపసంబంధః । స్వరూపద్వయాత్మకస్య స్వరూపసంబంధస్య సంబంధి రూపత్వాత్ । సంబంధసంబంధినోరైకత్వానుపపత్తేః । స్వరూపద్వయాత్మకసంబంధస్య స్వవృత్తిత్వే ఆత్మాశ్రయప్రసంగాత్ । స్వరూపద్వయస్య స్వవృత్తిత్వాసంభవాత్ । అన్యవృత్తిత్వాసంభవాచ్చ తస్మాన్న జీవపరయోస్స్వరూపసంబంధః । నాపి సంయోగసంబంధః । వ్యాప్యవృత్తి సంయోగాంగీకారే తాదాత్మ్యాపత్త్యా జీవపరయోరభేదప్రసంగాత్ । నిష్ప్రదేశయోస్తయోరవ్యాప్యవృత్తి సంయోగస్యాసంభవాత్ । తత్రౌపాధికప్రదేశాంగీకారే ఉపాధిసంబంధస్యాప్యుపాధ్యంతరసంబంధాపేక్షతయా చానవస్థాపాతాత్ । ఆత్మత్వావచ్ఛేదేనాపి సంయోగతదభావయోర్వృత్త్యంగీకారే చ భావాభావవిరోధస్య దత్తజలాంజలిత్వప్రసంగాత్ । సంయోగస్య మిథ్యాత్వాపత్తేశ్చ । తస్మాజ్జీవపరయోస్సంబంధనిరూపణాద్విశేషణవిశేష్యభావప్రేర్యప్రేరకభావాసంబంధేన జీవవిశిష్టస్య పరస్య అద్వైతప్రసక్తిరేవ నాస్తి । తస్మాత్సర్వశ్రుతిసిద్ధవిశేషాద్వైతమేవ పునరావృత్తిరహితముక్తిప్రదాయకమితి సిద్ధం । కేచిద్బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యత్ర । పుచ్ఛవత్పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా పరాయణం లౌకికసర్వానందానామధిష్ఠానభూతమితి వదంతి । స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనంద ఇతి బ్రహ్మానందస్యైవ సర్వాధికత్వేన వ్యపదేశాత్ । రాజమార్గవిశేషాద్వైతపక్షే మదీయసిద్ధాంతే న విరోధః జగజ్జన్మాది హేతుభూతస్య సర్వజ్ఞత్వాదిషడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్య సర్వవ్యాపకస్య పవనాదివన్మూర్తామూర్తస్య శివస్య పరబ్రహ్మణ ఆనందమయత్వం ప్రసాధ్య నిఖిలభక్తతారణార్థమస్య సర్వబ్రహ్మాండాతీత మహాకైలాసవాసస్య పంచోపనిషన్మయాప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహభక్తపరివేష్టితస్య హిరణ్మయస్య సదాశివస్య ప్రభాకరముఖ్యశరీరత్వమధికరణాంతరమారభతే ॥ ॥

సూ॥ ౨౧ ॥ ॥ అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥ ॥

ఛాందోగ్యదృశ్యతేఽస్య విషయః । అథ య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణః । తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ తస్యోదితి నామ । స ఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్య ఉదిత ఉదేతి హ వై సర్వేభ్యః పాప్మభ్యో య ఏవం వేద తస్యర్క్చ సామ చ గేష్ణౌ ఇత్యధిదైవతమథాధ్యాత్మమథ య ఏషోఽంతరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే సైవర్క్తత్సామ తద్యజుస్తద్బ్రహ్మ తస్యైతస్య తదేవ రూపం యదముష్య రూపం యావముష్య గేష్ణౌ తౌ గేష్ణౌ యన్నామ తన్నామేతి । అత్ర సంశయః । విద్యాతిశయకర్మోత్కర్షత్వప్రాప్తాతిశయః కశ్చిద్దేవతావిశేషో వా । నారాయణో వా । సాక్షాత్పరశివో వేతి । పూర్వపక్షస్తు । ప్రభాకరమండలే చక్షుషి చ సర్వోపాస్యత్వేన వ్యపదిష్టః పురుషో న మహేశ్వరః । కస్మాద్ధిరణ్యశ్మశ్రురిత్యాదినా శరీరత్వశ్రవణాత్ । అపాణిపాదో హమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్స శృణోమ్యకర్ణః । అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ పూర్ణః ఖం వాయుర్జ్యోతిరాప ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు పరమేశ్వరస్య శివస్య సర్వాధిష్ఠానత్వసావయవత్వనిషేధో దృశ్యతే । య ఏషోఽంతరాదిత్యే య ఏషోంతరక్షిణి ఇత్యాద్యాధారత్వోపదేశాత్ । దేవతాంతరపరత్వమేవ యుక్తం । పరమేశ్వరస్య భక్తోపాసనార్థం రూపవత్త్వాంగీకారేఽస్వేచ్ఛయా జీవవచ్ఛరీరత్వేన దుఃఖానుభూతిర్వ్యపదిశ్యతే । కించ ఆదిత్యమండలే చక్షుషి చ ఉపాస్యః పురుషో నారాయణ ఏవ । పుండరీకాక్షత్వలోచనద్వయత్వాది ధర్మాణాం తస్యైవ సముచితత్వాత్ । ఉక్తం సాంఖ్యస్మృతౌ । ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసన సన్నివిష్టః కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్ కిరీటీ హారీ హిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్ర ఇత్యాదినా భగవతా కపిలాచార్యేణ మహర్షిణా సౌరమండలాంతర్వర్తిత్వహిరణ్మయత్వాదిధర్మాణాం నారాయణస్యైవ వ్యపదేశాత్ । పరమేశ్వరపరత్వే

అక్షిణీతిద్వివచనబాధాపిదృశ్యతే । అపిచకప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీతితస్యనికృష్టమర్కటాసనతుల్యపుండరీకసాదృశ్య
మక్ష్ణోర్వ్యపదేశాత్ సర్వథానపరమేశ్వరపరత్వమితిప్రాప్తేబ్రూమః ॥ * ॥ సిద్ధాంతస్తు ॥ * ॥ అంత
స్తద్ధర్మోపదేశాత్ । అంతఃయఏషోంతరాదిత్యేయఏషోంతరక్షిణీత్యాదిత్యాక్ష్ణోరం తశ్శ్రూయమాణఃపురుషసాంబేశ్వర
శివఏవ । కుతఃతద్ధర్మోపదేశాత్ । తస్యమహేశ్వరస్యయేధర్మాఇహోపదిష్టాఃతేషామస్మిన్వాక్యేఉపదేశాత్ । తద్య
థా । తస్యోదితినామ । సఏషస్సర్వేభ్యఃపాప్మభ్యఉదితఉదేతిహవైస ర్వేభ్యఃపాప్మభ్యఉదితఇతివాక్యేతస్యోదితీనామేతి
దర్శయిత్వాసర్వకల్బిషరహితత్వేనతద్ధర్మశ్రవణాత్ తస్మాత్తదేవనిర్వచనమక్షిపురుషస్యాప్యుపదిశతి [illegible]త్మాఅపహతపా
ప్మేత్యాదౌచసర్వకిల్బిషశూన్యత్వంపరమేశ్వరస్యైవశ్రూయతే । తథాక్షిపురుషేసైవబుక్తాసామతద్గుక్థంతద్యజుస్తద్బ్రహ్మే
తివాక్యేతస్యైవబుక్సామా ద్యాత్మకత్వంవ్యపదిశతి । కించ । సఏషసర్వేశ్వరఏషభూతాధిపతిరేషభూతపాలఏషసే
తుర్విధరణఏషాంలోకానామసంబేదాయేత్యవిశేషఇత్యాదౌచఅనితరసాధారణాః పరమేశ్వరధర్మాబహవోనిర్దిష్టాః భక్తాను
గ్రహార్థంసర్వవ్యాపకస్యశివస్యపరబ్రహ్మ ణోహిరణ్మయశ్మశ్ర్వాదిధర్మవిశిష్టదివ్యమంగళవిగ్రహాత్మకత్వే । నదుఃఖ
లేశప్రసంగః । త్రిగుణాతీతశుద్ధసత్వప్రధానచిచ్ఛక్త్యాత్మకత్వాత్ । జలాగ్నిస్తంభన శక్తిమతాంత త్ప్రతిబంధకత్వాద
ర్శనాచ్చ సర్వశక్తివిశిష్టస్య వశీకృతమాయాశక్తేః పరమేశ్వర స్యకిమువక్తవ్యం । తస్మాచ్ఛరీరసంబంధే పిసర్వపాపరాహి
త్యంభగవతీశృతిరేవప్రతిపాదయతి । నారాయణస్యప్రభాకరాత్యంతవర్తిత్వంనసంభవతి । సూర్యస్యఅష్టమూర్తేశ్శివస్యము
ఖ్యశరీరత్వేనశృతిస్మృతిప్రసిద్ధత్వాత్ । రుద్రాధ్యాయేఅసౌయోవసర్పతినీలగ్రీవోవిలోహితః । ఉతైనంగోపా అదృశంన
దృశంనుదహార్యః । ఇత్యాదినా । యోవిలోహితస్సరుద్రః అర్కమండల వర్తీభూత్వా అవసర్పతిఉదయాస్తమయౌ
సంపాదయితుం ప్రవర్తతే । తత్రాభివ్యక్తం పురుషంరుద్రం శృతిపారగాః ఉపాసతే । తథాచస్మృతిః సౌరమం
డలమధ్యస్థంసాంబంసంసారభేషజం । నీలగ్రీవంవిరూపాక్షం నమామిశివమవ్యయః । సూర్యోముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య
పరమాత్మనః । తస్మాత్తదంతరేనిత్యం । ధ్యాయేద్యోగీసదాశివం । సూర్యాక్షిదహరేష్వేవ । సాంబంచంద్ర
కళాధరం । ఫుల్లాబ్జనయనద్వంద్వం । ధ్యాయేద్యోగీనిరంతరం । ఇత్యాదిగౌత మబృహచ్ఛాతాతపాదిషు
సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వంపరమేశ్వరస్యైవనిర్దేశాన్నాన్యస్యార్థోయుక్తః । ఉత । సూతసంహితాయాం జ్ఞానయో
గఖండేభగవతావ్యాసేనపరమేశ్వరపర త్వంస్పష్టముక్తం । వేదార్థోయంస్వయంజ్ఞాత్వాతత్రాజ్ఞానంప్రచక్షతే । శృతి
స్మృతిపురాణేంభ్యఃవేదార్థముపబృంహణాదిత్యాదిస్మృతిషువేదార్థస్యస్వయంవేతృత్వనిషేధవ్యవస్థాపనాత్ । అథవా
కాశమధ్యస్థేభ్రాజమానేసుశోభనేఆదిత్య మండలేపూర్ణేలక్షయోజనవిస్తృతే సర్వలోకవిధాతారమీశ్వరం హేమ
రూపిణం । హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశం హిరణ్మయనఖంతథా । కప్యాద్యాసనవన్నేత్రనీలగ్రీవంత్రిలోచనం । ఆగో
పాదిప్రసిద్ధాంతమంబికార్థశరీరిణం । సోహమిత్యాదరేణైవధ్యాయేద్యోగీమహేశ్వరమితి । వృద్ధశాతాతపే । సౌ
రమండలమధ్యస్థంవిష్ణువల్లభమవ్యయం । ఉర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షం సర్వకారణకారణం । హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశంహిర
ణ్మయనఖాన్వితం । కంజలంకిరణైస్సమ్యక్పిబతీతిప్రభాకరః । కపిశబ్దేననిర్దిష్టోవేదవేదాంతపారగైః । ఆసంవిక
సనంప్రోక్తం । యోగిభిఃపారమార్థికైః । తస్మాదుత్ఫుల్లవనజనయనద్వయశోభితం । చిదచిద్విశ్వరక్షార్థంకృ
పయాపద్మకోశవత్ । ముకుళీకృతసద్వహ్నినేత్రంశూలధరంవిభుం । ధ్యాయేద్యోగీమహాదేవం జగజ్జన్మాదికారణ
మిత్యాదినాశివస్యైవసౌరమండలాంతర్వర్తిత్వదర్శనాత్ । నీలకంఠభగవత్పాదభట్టభాస్కరఘంటానాథజ్యోతి నాథా
దిపూర్వాచార్యైః ఛాందోగ్యభాష్యే । కప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీ ఇతివాక్యే । తస్యపరమేశ్వరస్యలోకానుగ్రహా
ర్థంసూర్యచంద్రాత్మకనేత్రద్వయంవికసితం । ముకుళీకృతంతృతీయలోచన మితివ్యాఖ్యాతం । తద్యథా । కంజలం
రశ్మిభిః పిబతీతికపిస్సూర్యః । తేనఆసంఅసితం వికసితమిత్యర్థః । పుండరీకంయథాస్ఫురతి । తథామహేశ్వరస్య
లోచనద్వయం । తృతీయలోచనం తుముకుళీకృతస్వభావం వికసితపుండరీకసదృశంనభవతి । ముకుళీకృతపుండరీక
సదృశమిత్యభిప్రాయేణ । అక్షిణీతిద్వివచన స్యనతృతీయలోచనాభావపరత్వం । పుత్రత్రితయబ్రాహ్మణాం ప్రతిద్వాపు
త్రావస్యాగ్నిశిల్పా విత్యుక్తేద్విపుత్రసంఖ్యాగ్రహణంనశేషపుత్రనిషేధపరం । కింతుపుత్రద్వయస్య అగ్నిసాదృ
శ్యపరం । ఏవంలోకేబహులోవేదితవ్యం । ఉత । పరమశివాసాధారణానాంహిరణ్మయ త్వాదిలింగానాం
నారాయణస్యానుపపత్తేః । సందిగ్ధవాక్య శేషాదితిన్యాయేనసూత్రవిషయస్య సందిగ్ధత్వాత్ అత్రవాక్యశేషో
నిర్ణయకఇతిచేత్ । మహోపనిషదిస్పష్టముక్తం । ఆదిత్యోవాఏషఏతన్మండలం తపతీత్యనువాదవాక్యేనప్రభాకరమం
డలంనిర్దిశ్యాయఏషఏతస్మిన్మండలేర్చిదీప్యతే యఏషఏతస్మిన్మండలేర్చి

ఇతిమండలాభిమానప్రభా కరంప్రదర్శ్య । అంతరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుషఇత్యాది నాతదంతర్యా మిణంనిర్దిశ్యశ్రీ
కరాదిత్యేవైతేజఓజోబలం యశఇత్యాదినాతస్య ప్రభాకరస్యవిభూతి మభిధాయ । యఏషపురుషఏ షభూతానామ
ధిపతిరితిభూతపతిత్వేనవ్యపదిశ్యపు నఃకీదృశఃపురుష ఇత్యాకాంక్షాయాంన మోహిరణ్యబా హవేహిరణ్యవ ర్ణాయహిరణ్య
రూపాయహిరణ్య పతయేంబి కాపతయఉమాపత యపశు పతయేన మోనమఇత్యాదినా ఉపసంహృతం । శతరు
ద్రీయే । నమోహిరణ్యబాహ వేసే నాన్యఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్మయత్వో మాపతిత్వ పశుపతి త్వాది ధర్మాణా మన
న్యసాధారణత్వాత్ నారాయణాదన్యత్రాపి పుండరీకాక్షత్వం సాధారణలింగం । కమలలోచనానారీ । కమలా
క్షఃపురుషఇతిలోకేప్ర యోగదర్శనాత్ । సామాన్యవి శేషలింగ యోఃపరస్పరవిరోధేవిశేష లింగానుసారేణవ్యాఖ్యా
నంనిర్నేతవ్యమితిన్యాయాత్ । శ్రుతివిరుద్ధస్మృ తేఃప్రామాణ్యాభావాత్సాంఖ్యస్మృ తెరశైదికత్వేనస్మృత్యనవకా శాధిక
రణేభగవతావ్యాసేననిరస్తత్వాచ్చ । అతోద్గీథవిద్యోపాస్యఃహిరణ్మయః పురుషః పరమశివఏవేతిసిద్ధం । మృత్యుంజ
యంపరిత్యజ్య యోన్యద్దైవముపాసతే । తేమృత్యుముఖమావిశ్యజాయతే చపునఃపునః కదన్నమన్యదన్నస్య పాయసా
న్నమితీర్యతే అతఃప్రష్టశివపాదస్యత ద్విష్ణోఃపరమంపదం । ఇత్యాదిస్మృతిషుశి వాన్యదేవతోపా సనస్యవిరస్తత్వాత్
సర్వదా సూర్యమండలాద్య ధిష్ఠానేషుసాక్షాచ్ఛివ ఏవముముక్షుభి ర్ధ్యేయ ఇతిరాద్ధాంతః । అసావాది
త్యోబ్రహ్మే త్యాదిశ్రుతౌ ప్రభాకరస్యాపి బ్రహ్మత్వోప దేశాదాదిత్య మండలాంత ర్వర్తీహిరణ్మయః పురుషోహ్యా
దిత్యఏవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ॥

సూ ॥ ౨౧ ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః

ప్రభాకరచతురం తత్రస్యాయమాణ పురుషోహ్యాదిత్యశరీరాభి మానిజీవాదన్యఏవ । కస్మాద్భేదవ్య పదే
శాత్ । అంతర్యామిబ్రాహ్మణే ః ఆదిత్యపరమేశ్వ రయోర్భేదే నవ్యపదేశాత్ । ఆదిత్యహిరణ్యగర్భ నారా
యణాదిపశుపాశబద్ధజీవానాం సదాపరబ్రహ్మత్వం నోపపద్యతే । యఆదిత్యేతిష్ఠన్నాది త్యాయమంతరోయ మా
దిత్యోనవేద యస్యాదిత్యశ్శరీరం । యఆదిత్యమంతరోయ మయత్యేషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాదినా సర్వాంతర్యా
మిత్వేనాత్ర పరమశివఏవ వ్యపదిశ్యతే । యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ పృథివీమంత రోయమయతి యోప్సుతిష్ఠ న్నపోంత
రోయమయతీ త్యాదినాపృథివ్యాద్యష్ట మూ ర్త్యంతర్యామిత్వమష్ట మూ ర్త్యాత్మకత్వం నేతరేషామసంభవాచ్చ ।
కించ । అహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామి భవిష్యామినాన్యః కశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్తఃసోంతరాదంతరంప్రావి శత్ । సో
హంనిత్యోహంబ్రహ్మాహంప్రాంచోహంప్రత్యంచోహ మిత్యాదినా థర్వణశ్రుతౌ రుద్రస్యపరబ్రహ్మణః బ్రహ్మవిష్ణు కాలరు
ద్రాదిసర్వాత్మకత్వం సర్వాంతర్యామిత్వం చవ్యవస్థాపనాత్ । యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సుయఓషధీషు యోరుద్రో
విశ్వాభువనావివేశతస్మై రుద్రాయనమో అస్త్విత్యాదౌచ తథావ్యపదేశాత్ । ఉత । పరమశివాసాధారణామృ
తత్వాదిలింగానాం అనితరసాధారణత్వాత్ । శతరుద్రీయప్రశస్తాపరజా బాలోపనిషది । ఏతానివాఅమృతస్య
నామధేయానీతిఅ మృతపదస్యశివ పరత్వేననిర్దేశాత్ । అక్ష్యాదిత్యాంతః పురుషః పరమశివఏ వేతిసిద్ధం । అసా
వాదిత్యోబ్రహ్మేత్యా దిశ్రుతీనాంఅన్నం బ్రహ్మేతివ్యజానాదిత్యాదివదౌపచారికత్వం । లోకే శరీరవాచకప దానాంశ
రీరిబోధకత్వాన్నదోషః ॥ నతత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకం । నేమావిద్యుతోభాంతి కుతోయమగ్నిః । త
మేవభాంతమనుభాతిసర్వంతస్య భాసాసర్వమిదంవిభాతీత్యాది శ్రుతిషు సూర్యాదీనాంపరమేశ్వరప్రకాశేనప్రకాశ్యత్వంప్ర
ష్టము క్తంభీషాస్మా ద్వాతఃపవతేత్యాదౌపవనసూర్యాగ్నీంద్రమృత్యుప్రభృతీనాంపరమేశ్వరా జ్ఞాభయాత్ స్వస్వవ్యాపార
ప్రవృత్తిదర్శనాత్ । సూర్యాదీనాంజీవానాంస్వతోబ్రహ్మత్వంనోపదిశ్యతే । ననుసుబాలోపనిషది యస్యాత్మశరీరం
యస్యాపశ్శరీరం । యస్యావ్యక్తంశరీర । మిత్యారభ్య । ఏషసర్వభూతాంతరాత్మాఅ పహతపాప్మాదివ్యోదేవఏ
కోనారాయణఇత్యాదినాసర్వాత్మకత్వంనా రాయణస్యావగమాత్ । రుద్రేశ్వరమహే శ్వరపరమేశ్వరశవా దిశబ్దా
నాంనారాయణపరత్వేనైవసమం జసత్వాచ్చ । నారాయణోపనిషది తస్యైవపరమ కారణత్వవ్యపదేశా న్నేతరస్యపర
బ్రహ్మత్వంనసుయుజ్యతదత్రఉత్పన్నోఘటోనష్టఇ త్యాదివ దతిప్రసంగఇతిచేత్ । నప్రకరణాదివశేనఅ న్యార్థకత్వాత్ । న
నుశరీరవాచకానాంశరీరివాచకత్వ వ్యాప్తౌశరీ రపదేవ్యభి చారఇతిచేత్ । అనిష్టాపాదకత్వేనవి శేషణాత్ । కించ
అయుతసిద్ధప్రకార వాచకానాం శుక్లఃపటఃనీలముత్పలమిత్యాదీనాంపదానాంప్రకారణేముఖ్యత్వావ గమాత్ । జ
[illegible] సర్వపదవాచ్యత్వం । ఘటా
గత్ప్రకాశకంబ్రహ్మసర్వపదవాచ్యమిత్య థవాచేత్సా [illegible]

ద్యుపాదానపృథివ్యాదివాచకత్వమితిచేదత్రబ్రూమః ॥ * ॥

యోయచ్ఛరీరవాచకసంకేతశ్శరీరివాచకఇతివిశేషవ్యాప్తిర్వావివక్షితా । ఉతసామాన్యవ్యాప్తిర్వా । నాద్యః । శరీరపదేవ్యభిచారాత్ । నచనిరుపపదత్వే సతీతివిశేషణం దేయంనిరుపపదత్వస్యవక్తుమశక్యత్వాత్ । తత్తద్విశేషవాచకభిన్నత్వంవా । శరీరవాచకభిన్నత్వంవా । విశేషణమాత్రవాచకత్వంవా । నాద్యః । శరీరపదస్యాపిశరీరత్వవిశిష్టశరీరవాచకత్వాత్ । నద్వితీయః ॥ అప్రసిద్ధేః । శరీరశబ్దస్యాపి తదుపమతేసత్వశబ్దవాచ్యేశ్వరవాచకత్వాదతఏవనతృతీయః । శరీరపదస్యాపిశరీరత్వవిశిష్టశరీరవాచకత్వే నవిశేషణమాత్రవాచకత్వేనాసంభవేనవ్యభిచారతాదవస్థ్యాత్ । నాపిసామాన్యవ్యాప్తిః ॥ సంధికాశరీరవాచకాశరీరవాచకఇతివ్యాప్తౌ । శరీపదస్యశరీరాంత్యత్వావయవవిచేష్టాభోగేంద్రియాశ్రయఇతి । న్యాయశాస్త్రోక్తశరీరలక్షణానుసారేణఘటాదావప్రవృత్తేరీశ్వరశరీరత్వాసిద్ధిః । నచనియమ్యత్వమేవ శరీరత్వంవక్తవ్యం । స్వామినియమ్యభృత్యవాచకభృత్యాదిపదేస్వామివాచకత్వాభావేన వ్యభిచారాత్ । నచాంతఃప్రవిశ్య నియమ్యత్వం శరీరత్వంఅంతఃప్రవిష్టేన శిల్పినానియమ్యదారుప్రతిమాదౌవ్యభిచారాన్న చాపృథక్సిద్ధత్వం నియామకవిశేషణమంతఃప్రవిష్టపదవైయర్థ్యాత్ । నచతావదేవాస్తుసాధకమితి వాచ్యం । అపృథక్సిద్ధదేవదత్తనియమ్యహస్తాదివాచకేషుహస్తాదిపదేషువ్యభిచారాన్నచాపృథక్సిద్ధప్రకారకత్వం । రూపాదిపదేషుఘటాదివాచకత్వాభావేనవ్యభిచారాత్ । ఏతేనాపృథక్సిద్ధప్రకారవాచకానాం ప్రకారివాచకత్వమితివ్యాప్తింప్రత్యుక్తాప్రకారకత్వస్య నిర్వక్తుమశక్యత్వాద్ఘటాది ధర్మవాచకేషువ్యభిచారాదనిరుపపదత్వస్యఅత్రాపివిశేషత్వేపూర్వోక్తదోషాపత్తేశ్చ । ననుఘటాదిపదానాంపక్షత్వాన్నైనమనుష్యాదిపదానాం దృష్టాంతత్వాచ్ఛరీరవాచకత్వసాధ్యాయాంసామాన్యవ్యాప్తౌకథంవ్యభిచారః । శరీరాదిపదానామపిఈశ్వరవాచకత్వేనపక్షతుల్యత్వాదితిచేన్నైవం । వ్యాప్తిగ్రహణం ప్రత్యేవవ్యభిచారజ్ఞానస్యప్రతిబంధకత్వాదన్యథాకార్యత్వేనశరీరజన్యత్వేసాధ్యేఘటాదావ్యాప్తిగ్రాహసత్త్వంకురాదావపిశరీరసిద్ధిస్యాదంకురాదివ్యభిచారస్థలస్యపక్షతుల్యత్వే నాతీంద్రియశరీరస్యకల్పయితుంశక్యత్వాత్ । వ్యభిచారహేతుత్వాభాసమాత్రోచ్ఛేదోపపత్తేః । వ్యాప్త్యావ్యాప్త్యభావేశరీరపదవైయర్థ్యాద్వ్యాప్యత్వాసిద్ధిః । సర్వపదానాంభగవద్వాచకత్వే నవ్యభిచారస్థలాభావాదేవేనతద్వారణాయశరీరపదస్యాస్యాద్వ్యపయోజకత్వంచ । పృథివ్యాదీనాంశరీరవాచకత్వేపీశరీరిపర్యంతత్వేవిపక్షబాధకత్వాభావాత్ । నచబ్రహ్మణిముఖ్యత్వానుపపత్తిర్విపక్షబాధికా । నానార్థగవాదిపదానామివస్వతంత్రశక్త్యంతరకల్పనేపి ముఖ్యత్వోపపత్తావిశిష్టశక్యసిద్ధిః । నచేష్టాపత్తిః ! అపసిద్ధాంతాత్ । కించపదార్థమాత్రేశక్తివాదినాత్వయాయథావ్యవహారకాలేభావేనగృహీతావపికార్యాన్వితేశక్తిః । అన్యలభ్యత్వప్రతిసంధానేసతిపరిత్యక్తావ । యథాత్వయాగృహీతాపిసర్వపదార్థానాం శరీరవిశిష్టాత్మశక్తిః । గౌరవాన్యలభ్యత్వాభ్యాంపరిత్యాజ్యాన్యథా కార్యాన్వితేశక్తిరపినత్యాజ్యాస్యాత్ । కించ । యథాశక్తైర వాచకానాం శరీరపర్యంతత్వం కల్పితమేవం శరీరవాచకానామపిశరీరవాచకత్వం కుతోనకల్ప్యతే । దేవమనుష్యాదిపదేషురథాశ్వదర్శనాత్ । అభేదవాక్యేషుముఖ్యసామానాధికరణ్యోపపాదనరూపఫలస్యతుల్యత్వాత్ । ననువిష్ణోస్సర్వపదవాచ్యత్వం పురాణేషుశ్రుతమితీచేన్న । యతోవాచోనివర్తంతే ఇతిబ్రహ్మణేవాచ్యత్వనివృత్తేరపిశ్రుత్యాశ్రుతిసిద్ధత్వాత్ । ఏతైరేవదోషైహిప్రకారవాచకానాంప్రకారిపర్యంతత్వమితి వ్యాప్తిర్నిరస్తా । వేదితవ్యా ॥ కించాంతర్యామిబ్రాహ్మణే । యస్యాత్మాశరీరమితీవాక్యంనశరీరత్వవిధాయకం । యచ్ఛబ్దప్రయోగః ప్రథమ్యమిత్యాద్యుద్దేశ్యలక్షణంతద్వృత్తమేవ కారస్యాదుపాదేయలక్షణమితిన్యాయేనవిధిశక్తిప్రతిబంధాత్ । నచయథాగ్నేయోష్టాకపాలఇతి వద్విధాయకత్వం యుక్తం । తస్యలోకప్రాప్తార్థత్వాదీన్యస్యవిధేయస్యాభావాచ్చ । ఇహతు । ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృతఇతివిధేయభాగస్యవిద్యమానత్వాత్ । దళద్వయేచాపిస్వప్రతిపాదనేఆనేకార్థవిధానేవాక్యభేదాపత్తేః । జ్యామితార్థవాదయోగానోపాంశుయాజమంతరోయజతీత్యవిధత్వవత్తచ్ఛేత్వం యాజ్ఞవల్క్యసూత్రమవిద్వాంసంతం చాంతర్యామిణంబ్రహ్మవిదుదజసేమూర్ధాతేవిపతిష్యతీతిఅర్థవాదయోగాదంతర్యామిత్వస్యజ్ఞేయత యావిధేయత్వాత్తథాచాన్యతఃప్రాప్తంశరీరత్వమనువాద్యం । తచ్చనలోకప్రసిద్ధం । భోగాయతనత్వం । పృథివ్యాదౌతదభావాత్ । కింతునియమ్యత్వమాత్రంతచ్చవ్యభిచారత్వాదసారమిత్యుక్తం । వస్తుతస్తుఅంతర్యామిబ్రాహ్మణేఅంతర్యామిత్వవిధానమమృతపదవాచ్యస్యశివస్యైవనతువిష్ణోరిత్యుక్తం । ప్రాగేతాని వామృతస్య నామధేయానీ । తిశతరుద్రీయ వివయక జాబాల

వాక్యేనఅమృతపదస్యరుద్రవాచకత్వావధారణాత్ । కింజప్యేనా మృతత్వంబ్రూహి । యాజ్ఞవల్క్యశ్శతరుద్రీ
యేణేతి హోవాచేత్యుపక్రమాత్ । ననుఏషస్స ర్వభూతాంత రాత్మేతివిష్ణో రేవాంత ర్యామిత్వం విధీయ తఇతి
చేన్న । సొంతరాదంతరంప్రావిశత్ । యోరుద్రోఅగ్నావిత్యాదినారుద్రస్యైవ పరబ్రహ్మణఃఅంతర్యామిత్వప్రతి
పాదనాత్ । తస్యబహుశ్రుతిసంవాదత్వాత్ । విష్ణోరపిరుద్రశరీరత్వాత్ । తథాహి । బ్రహ్మవాదినోవదంతి । యస్మాదే
వతామైజుహోత్యథాదేవత్యావసోర్ధారె త్యగ్నిర్వసుస్తస్యైషాధారావి ష్ణుర్వసుస్తస్యైషాధా రాగ్నావైష్ణవ్యర్చావసోర్ధా
రాంజుహోతి । భాగధేయేనైవైనాసమర్ధయత్యథోఏతామేవాహుతిమాయతనవతీంకరోతి । యత్కామయేనాంజుహోతి
తదేవావరుంధే । రుద్రోవాఏషయదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌఘోరాన్యాశివాన్యా । యచ్ఛతరుద్రీయంజుహోతిః । యోవా
స్యఘోరాతనూః । తాం తేనశమయతి । యద్వసోర్ధా రాంజుహోతి । యైవాస్యశివాత నూతాం తేనప్రీణాతీతియజు
స్సంహితాయాంశ్రూయతే । తత్రప్రీతివాచకేనసమర్ధయతి । అత్రఅగ్నేర్విష్ణోశ్చరుద్రశరీర త్వాభావేతదుభయదేవతాక
వసుధారాహుత్యారుద్రతనుఃకథంప్రీతాభవతి । వినియుక్తవిని యోగవిరోధాత్ । తదుక్తం శైవపురాణే । ఘోరాత
నూస్సైవబ్రహ్మన్నాపోధర్మశ్చచంద్ర మాః । శివాతనుస్తవబ్రహ్మన్సూర్యోవిష్ణుర్హుతాశన ఇతి । కైవల్యే ఉమాస
హాయంపరమేశ్వరంప్రభుమిత్యా రభ్యసఏవవిష్ణు స్సప్రాణస్సకాలోగ్ని స్సచంద్రమాః । సఏవసర్వంయ ద్భూతంయచ్చ
భవ్యంసనాతనం । ఇత్యేం తేనసర్వాత్మకత్వం శివస్యైవవ్యవస్థాపితం । విశ్వంభూతంభువనంచిత్రంబహుధాజాతంజా
యమానంచయత్ । సర్వోహ్యేషరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమోఅస్త్విత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి స్పష్టముక్తం । నను
శివాతనూరితిశబ్దాంత రాల్లోకవ్యవహారసిద్ధ నామధేయభేదాచ్చా గ్నావిష్ణుభ్యాం సహశివాతనూభిన్నే తిచేత్ మైవం ।
తాభ్యాంసహశివాత నూభిన్నైత్వం గీకారేవసుధారాహు త్యారుద్రతనుప్రీతిః కథముపపద్యతే । ఉక్తవినియుక్తవి
నియోగవిరోధాత్ । నిరాకాంక్షత్వాన్మం త్రలింగవిరోధాద్వాక్యభేదాపత్తేశ్చ । అభేదాంగీకారేనకశ్చిద్దోషః ।
అన్యథాతస్త్రైప యసిదధ్యానయఇతి । సావైశ్వదేవ్యామిక్షావా జిజ్యేవాజినమిత్యత్రద్రవ్య రూపగుణాత్కర్మభేదవద్దేవ
తారూపగుణాదావ పికర్మభేదవాక్య త్వాద్వసుధారా హోమభేదోపిస్యాత్ । అపూర్వార్థత్వాత్ । ద్రవ్యదేవతా
యాఃకర్మస్వరూపత్వా విశేషాత్ । రుద్రోవాఏష యదగ్నిరిత్యా దేర్వసుధా రార్థవాదత్వే పిదేవతాధికర ణన్యాయేన
మానాంతరసంవాదప్రసంవా దయోరభావేమంత్రార్థ వాదయోస్స్వార్థంప్రా మాణ్యాంగీకారాత్ । అత్యంత
పరోక్షార్థత్వపరిహా రాయనిరాలంబనస్తు త్యయోగాచ్చ । సర్వోత్కృష్ట రుద్ర శరీరత్వేనై వాగ్నావిష్ణుస్తుతి సంభ
వాత్తద్వారావసుధారా హుతిస్తుతిరితిసిద్ధం । విష్ణోరపిరుద్రశరీరత్వం । కూర్మేఈశ్వరగీతా సూక్తం । యో
హినారాయ ణోనంతో లోకా నాంప్రభురవ్యయః । మమైషాపర మామూర్తిః కరోతిపరిపాలనం । తత్రైవచవిష్ణువా
క్యం । అస్యైవచాపరాంమూర్తింవిశ్వయోనింసనాతనం । వాసుదేవాభిధానీంతాం । మామేవహిపితామహే
తి । తస్మాద్విష్ణుర్నసర్వశబ్దవాచ్యః । తథాచ । ప్రయోగః । వివాదాధ్యాసితాస్సర్వేశ బ్దాస్తేవిష్ణువా
చకాః । ఇత్యుభయవాదసిద్ధవిష్ణువాచక శబ్దత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ । ఘటవన్నచాప్రయోజకత్వం । సర్వే
షాంవిష్ణువాచకత్వేసర్వేషాంశబ్దానా ంపర్యాయత్వప్రసంగాత్ । నచవిశిష్టశక్తిభేదేనాప ర్యాయత్వం । విశిష్టశ
క్త్యసంభవస్యోక్తత్వా దిత్యలంవిస్తరేణ ॥ * ॥ తస్మాదత్యాదిత్యాంత ర్యామిత్వం నేత రస్యసంభవతి । ఏవంపరశివ
స్యబ్రహ్మణఃనామరూపాదివశాదన్యత్రా తివ్యాప్తిమాశంక్యాహ ॥ * ॥

సూ ॥ * ౨౩ ॥ ఆకాశస్తల్లింగాత్ ॥ * ॥

ఛాందోగ్యేస్త్మ ర్యతేస్స్యవిషయః । అస్యలోకస్యకాగతిరి త్యాకాశఇతిహోవాచ । సర్వాణిహవాఇ
మానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే । ఆకాశంప్రత్యస్తంయంతి । ఆకాశోహ్యేవైభ్యో జ్యాయానాకా
శఃపరాయణమితి । అత్రాకాశశబ్దేనభూతాకాశః పరమశివోవేతి సందిహ్యతే । కుతఃఉభయోరపిశ్రుతినిర్దే
శాత్ । తథాపిభూతాకాశఏలోకవేదేషుఆకాశశబ్దస్యపంకజాదివద్రూఢత్వాత్ । పరమశివైకపరత్వేవినిగమకా
భావాత్ । ముఖ్యార్థపరిత్యాగేఈక్షత్యధికరణవిరోధాపత్తేశ్చ । మానాభావాచ్చ । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదా
ఆకాశస్యైవజగత్కారణత్వవ్యపదేశాత్ । ఖంబ్రహ్మ । ఆకాశఆత్మా । యదేషఆకాశఆనందోన స్యాదిత్యా
దావాకాశస్యైవబ్రహ్మత్వోపదేశాత్ । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతఇత్యాదిశ్రుతివిహితజగజ్జన్మాదికారణత్వం

ఆకాశస్యైవావగమ్యతే । సర్వాణిహవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవస ముత్పద్యంతఇత్యాదినా తస్యైవస్పష్టముక్తత్వాత్ ।
సదేవసోమ్యే దమగ్రఆసీత్ । ఆత్మావాఇదమగ్రఆసీత్ । ఇత్యాదిశృతిసిద్ధ సదాత్మశబ్ద వాచ్యత్వం తస్యైవేతి ।
ఆత్మనఆకాశస్సం భూతఇత్యాదినా ఆకాశస్యాత్మజన్యత్వంఔపచారికమేవ । ఆప్నోతీత్యాత్మేతి వ్యుత్పత్యాతస్యైవాత్మ
శబ్దవాచ్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । తస్మాదాకాశఏవ సర్వకారణం పరబ్రహ్మేతి ప్రాప్తేబ్రూమః । ఆకాశస్తల్లింగాత్ ।
అత్రాకాశస్సా ఉచ్ఛివఏవ । కుతస్తల్లింగాత్ । తస్యపరమేశ్వరస్యలింగాత్ జగజ్జన్మాదికారణత్వ లింగాన్నభూతా
కాశఇత్యర్థః । తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సం భూతఇత్యాదౌపరమేశ్వర జన్యత్వమాకాశస్యనిర్దేశాత్ । ఖంవా
యుర్జ్యోతిరాపఃపృథివీవిశ్వస్యధారిణీ । యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహత్ । నభూమిరాపోనచవ
హ్నిరస్తినచానిలో మేస్తి నచాంబరంచఇ । త్యాదినాపంచభూత విలక్షణత్వమాత్మనః పరశివస్య నిర్దేశాత్ । అచేత
నభూతాకాశేఈక్షణపూర్వకజగత్కారణత్వాదిచేతనధర్మాసంభవాత్ । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదిశృతావపీతద
నుప్రవిష్టఈశానాదిసద్యోజాతాంతపంచబ్రహ్మాత్మకపరశివకారణత్వంశ్రూయతే । కించ । సర్వాణిహవాఇమా
నిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేత్యనేన నిమిత్తకారణత్వం । ఆకాశంప్రత్యస్తయంతీత్యనేన ఉపాదానకారణ
త్వంఅభిధీయతే । అతఃజడభూతాకాశేజగదుభయకారణత్వపరమేశ్వరలింగాసంభవాత్ । కించ । జ్యా
యాన్పృథివ్యాజ్యాయానంతరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివోజ్యాయానేభ్యో లోకేభ్యఇతిశృతిః । సర్వకారణత్వంపరాయణత్వంప
రబ్రహ్మణశ్శివస్యఇతరానపేక్షితయావ్యాచక్షతే । కించ । ఉపక్రమే । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమే
వాద్వితీయంబ్రహ్మ । తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి । సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేత్యాదివాక్య
గతసర్వజ్ఞత్వసత్యసంకల్పత్వాది లింగానాంభూతాకాశేసమన్వయాభావాత్ । పరమశివఏవాకాశశబ్దవాచ్య
ఇతిసిద్ధం । ననుఆకాశస్యపరబ్రహ్మత్వేఉపక్రమోపసంహారవిరోధాత్ మాస్తుబ్రహ్మత్వమాకాశస్య । ప్రాణస్యజగ
జ్జన్మాదికారణత్వవ్యపదేశాత్ బ్రహ్మత్వమస్త్విత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ॥

సూ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ॥ అతఏవప్రాణః ॥ ❀ ॥

ఛాందోగ్యేశ్రూయతే(?)స్యవిషయః । ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్వాయత్తేతిప్రస్తుత్యకతమాసాదేవతేతిప్రా
ణఇతిహోవాచసర్వాణిహవాఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశంతి । ప్రాణమభ్యుజ్జిహతే । సైషాదేవతా
ప్రస్తావమన్వాయత్తాతాం చేదవిద్వాన్ ప్రస్తోష్యసిమూర్ధాతేవ్యపతిష్యదితి । అత్రఉద్గీథవిద్యోక్తప్రాణశబ్దస్యప్రాణ
వాయుః పరమేశ్వరోవేతిసంశయః । తదుభయలింగవిధిదర్శనాత్ । ప్రాణబంధనంహిసోమ్యమనఃప్రాణస్య
ప్రాణం । సర్వాణివాఇమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశంతే । ప్రాణమభ్యుజ్జతఇతి । ప్రాణాద్ధ్యేవఖల్వి
మానిభూతానిజాయంతే । ప్రాణేనజాతానిజీవంతి । ప్రాణంప్రయంత్యభిసంవిశంతీతి । నమస్తేవాయోత్వ
మేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మాసి । నవాచారంవిజిజ్ఞాసీత । వక్తారంవిద్యాత్ । ప్రాణఏవప్రజ్ఞాత్మేదంశరీరం పరిగృహ్యో
త్థాపయతి । యదావైపురుషస్స్వపితి । తత్రప్రాణస్తర్హివాగప్యేతి । ప్రాణశ్చక్షుఃప్రాణశ్శ్రోత్రంప్రాణోమనః
సహాప్యేతి(?) । ఉద్బుధ్యతే । జీవఃప్రాణాదేవాధపునర్జాయంతీతి । ప్రాతృత్వేక్షికశృతిశతేన భూతప్రాణవాయోరేవసర్వ
కారణత్వసర్వాధికత్వవ్యవస్థాపనాత్ । శృతిస్మృతిపురాణశతేషుప్రాణశబ్దస్యభూతవాయుపరత్వనిర్దేశదర్శనాత్ । తస్యైవ
వసాయాత్పరబ్రహ్మత్వమితిచేదుచ్యతే ॥ ప్రాణశబ్దేనాత్రప్రత్యక్సలాత్మకపరశివఏవవ్యాచక్షతే । పూర్వవదత్రాపిపరమశివ
లింగబాహుళ్యదర్శనాత్ । ఉక్తపరశివధర్మావచ్ఛిన్నభూతసంవేశనోద్గమనకర్తృత్వంవాక్యవిశేషేణదృశ్యతే । య
ధావైపురుషస్స్వపితి । ప్రాణంతర్హివాగప్యేతివాక్యేసర్వవ్యాపారశూన్యసుషుప్తిదశాయాంప్రాణవ్యాపారసద్భావే
పివురుషవ్యాపారాదర్శనాత్ । అచేతనస్యప్రాణస్యజాగ్రదవస్థాయాంసర్వేంద్రియనియామకత్వంసుషుప్తౌకారణశరీరరాను
ప్రవేశత్వంసర్వథానసంభవతి । తస్మాత్ప్రాణశబ్దస్యపరమశివపరత్వంనిష్ప్రత్యూహం । తథాకైవల్యే । ఉమాస
హాయంపరమేశ్వరంప్రభుమిత్యారభ్య । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాఇత్యాదినాసర్వాత్మకత్వంపరమ
శివస్యైవనిర్దేశాత్ ప్రాణశబ్దేనాత్రనేతరః । అంతస్తద్ధర్మోపదేశాదిత్యనేన పరశివస్యబ్రహ్మణస్సర్వాంతరత్వేనమహా
లింగాత్మకత్వంప్రసాధ్యఆకాశస్తల్లింగాదిత్యనేనతస్యైవాకాశాంతరత్వేనప్రసాధ, లింగత్వంనిర్దిశ్య । అతఏవ
ప్రాణఇతిమూలేతస్యైవప్రాణప్రకృతికపరలింగత్వముపదిశ్య । పునఃసూత్రత్రయేణశివలింగగురులింగాచారలింగాని

దర్శయతి ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

సూ। ౨౪ ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥ * ॥

ఛాందోగ్యేశ్రూయతే స్వవిషయః । అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే । విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేష్విదంవావతత్ । యదిదమస్మిన్నంతః పురుషే జ్యోతిరితి । అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన వైశ్వానరసూర్యచంద్రాదిదేవతాంతరంవా । ప్రభాకరాదిస్థూలసూక్ష్మ చిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకపరమేశ్వరోవేతి విశయః । తటిభయవిధలింగదర్శనాత్ । తథాపి । సూర్యచంద్రాదిజ్యోతిషాంజ్యోతిస్త్వంయుక్తం । తమోనివారకత్వదర్శనాత్ । ఆదిత్యాదిర్జ్యోతిస్తథాదీప్యత ఇతిజ్యోతిశ్శబ్దేన ప్రభాకరాదితేజోనిర్దేశాచ్చ । నిర్విశేషస్యశివలింగాత్మకస్యపరబ్రహ్మణః న ముఖ్యత్వేన దీప్యత్వం సంభవతి । శ్రుత్యుక్తద్యుమర్యాదాయాస్తేషామేవసిద్ధత్వాత్ । సర్వాత్మకస్యసర్వాధిష్ఠానస్యసర్వకారణస్యసర్వధామ్న్యమర్యాదావిరోధాత్ । పూర్వోక్తమేవసమంజసం । ననుపరోదివోజ్యోతిర్దీప్యత ఇతివాక్యేపరంజ్యోతిర్వ్యపదేశాత్తత్కార్యభూతజ్యోతిషాం ప్రయోజనాభావాత్ సర్వవ్యాపకతయా బ్రహ్మణః ద్యుమర్యాదావత్త్వంసమంజసత్వాత్ భక్త్యోపాసనాప్రయోజనత్వాచ్చ త్రివృత్కృతజ్యోతిఃపరత్వంనవ్యపదిశ్యత ఇతిచేన్న । అగ్నిరగ్రేప్రథమోదేవతానాం । అసావాదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషువైశ్వానరాద్యుపాసనస్యప్రయోజనత్వేనదర్శనాత్ । తాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకాం కరవాణీతిశ్రుతౌ త్రివృత్కృతజ్యోతిషోవ్యాఖండత్వదర్శనాల్లోకేప్యేమాంతరత్వం తస్యైవముఖ్యత్వాన్నాన్యార్థకత్వం । సర్వత్రప్రకాశమానస్యవైశ్వానరాదిజ్యోతిషః పరదివ్యశబ్దాముముక్షూపాసనార్థముపదిష్టా । తస్మాత్స్థానాంతరవిశేషవిరోధః । సర్వాధిష్ఠానస్యశివలింగాత్మకస్యపరబ్రహ్మణఃప్రదేశమాత్రవిశేషకల్పనాయోగాత్ । సర్వతఃపృష్ఠేష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేష్వితిప్రదేశవిశేషకల్పనా శ్రుతిఃకార్యరూపవైశ్వానరాదిజ్యోతిఃపరత్వమేవనిర్దిశతి । నను ఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నంతఃపురుషేజ్యోతిరితి కౌక్షేయజ్యోతిషిపరంజ్యోతిఃపరమాత్మైవోపదేశాదత్రాపి జ్యోతిశ్శబ్దఃపరమాత్మపర ఇతిచేన్న । సారూప్యమాత్రమత్రోపదిశ్యతే । కించ । యథాతస్యభూరితిశిరః । ఏకగంహిశిరః ॥ ఏకమేవతదక్షరమితిశ్రుతౌ సావయవత్వోపదేశాత్కౌక్షేయస్యతేజసః ప్రకృతతేజఃపరత్వం నిశ్చీయతేహం । ఉత ! తస్యైషాదృష్టిః । తస్యైషాశ్రుతిరితిచ । తదేవదృష్టంచశ్రుతంచేత్యుపాసీత । చక్షుష్యశ్శ్రుతోభవతీతిచ । ఔష్ణ్యఘోషదర్శనశ్రవణాదిఫలానాంపరమశివపరత్వాసంభవాత్ । అథవాపరోదివోజ్యోతిరితివాక్యేపురుషాంతర్వర్తిత్వేన నిర్దిశ్యమానజాఠరాగ్నిర్వాస్యాత్ । సర్వదాపరమేశ్వరపక్షేనవిధియత ఇతిచేదత్రోచ్యతే ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ । అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేనశివలింగాత్మకవస్తుబ్రహ్మైవవ్యపదిశ్యతే । కస్మాచ్చరణాభిధానాత్ । పాదాభిధానాదిత్యర్థః । ఏతావానస్యమహిమా । తతోజ్యాయాగ్ంశ్చపురుషః । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యామృతందివీతి పూర్వస్మిన్వాక్యేపాదోస్యవిశ్వాభూతానిత్యనేనజ్యోతిషః పరమశివస్య ఏకాంశతయా విశ్వాభూతాత్మకకార్యవిభూతిర్వ్యపదిశ్యతే । త్రిపాదస్యామృతందివీత్యనేనచతుష్పాదస్యేత్యత్ర త్రిపాదామృతం ద్యుసంబంధిరూపంనిత్యైశ్వర్యంకారణవిభూతిఃనిర్దిశ్యతే । ద్యుశబ్దస్యాకాశవాచిత్వాత్పరోదివోజ్యోతిరితి ఆకాశాంతర్వర్తిత్వం సూర్యాదీనాంసంభవత్వేపినిరతిశయదీప్తిమత్త్వసంభవాత్ । తత్పరిగ్రహేప్రకృతహాననాప్రకృతప్రక్రియాదోషప్రసంగాత్ । అతోజ్యోతిశ్శబ్దేనబ్రహ్మైవాత్రనిర్దిశ్యతే । నతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం । నేమావిద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిః । తమేవభాంతమనుభాతిసర్వంతస్యభాసా సర్వమిదంవిభాతి । హిరణ్మయేపరేకోశేవిరజంబ్రహ్మనిష్కళం । తచ్ఛుభ్రంజ్యోతిషాంజ్యోతిస్తత్తదాత్మవిదోవిదుః । తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్హోపాసతే మృతమిత్యాదిశ్రుతిశతేనపరమశివస్యైవపరంజ్యోతిస్త్వవ్యవస్థాపనాత్ । కించ । శాండిల్యవిద్యాయాంపరంజ్యోతిస్స్వరూపత్వం పరమేశ్వరస్యోపదిశ్యతే । కార్యజ్యోతిషిద్యుమర్యాదత్వసంభవేప్యస్యబ్రహ్మప్రకరణత్వాజ్జాఠరాగ్నిసూర్యాదిపరిచ్ఛిన్నకార్యజ్యోతిషాంసర్వద్యుసంబంధిత్వంసర్వాంతరత్వంసర్వదానసంభవతి । ననుయేనసూర్యస్తపతితేజసేద్ధ ఇతిశ్రుత్యాచక్షుర్గ్రాహకప్రత్యక్షజ్యోతిష్యేవజ్యోతిశ్శబ్దోహ్యనువర్తత ఇతిచేన్న । తథావినిగమకాభావాత్ । వాచైవాయం జ్యోతిషాస్తేమనోజ్యోతిర్జుషతామివజ్యోతిశ్శబ్దో హ్యనువర్తత ఇతిచేన్న । తథావినిగమకాభావాత్ । వాచైవాయంజ్యోతిషాస్తే ఇత్యాదౌతదితరత్రాపిప్రయోగదర్శనాత్ । యత్ స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచావభాసకం తత్ జ్యోతిర్వాక్యేనబోధ్యతే । నిరవయస్యాపిపరబ్రహ్మణః భక్త్యోపాసనార్థం ప్రదేశవిశేషోపాయవత్త్వోపాసనంనవిరుధ్యతే ।

తదుభయమపి బ్రహ్మణ స్స్వాభావికత్వాత్ ద్వావేవ బ్రహ్మణో రూపే ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ । కించ । హృత్పుండరీకం విరజం విశుద్ధమిత్యాదినా హృదయపుండరీకం ప్రదిశ్య । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం । సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యం తేనసావయవపరమేశ్వరోపాసనస్య నిరవయవసాక్షిచైతన్యప్రాపకత్వోపదేశాత్ । కౌషీతకశ్రుతి విహితజ్యోతిః ప్రతీకోపాసనమప్యవిరుద్ధం । ఉత । జఠరాగ్నిసూర్యాదీనాం పాదచతుష్టయత్వాదర్శనాత్పరమేశ్వర పరత్వే త్వస్త్యుక్త్యా వద్ధర్మసంభవాజ్జ్యోతిశ్శబ్దస్య తత్పరత్వే నిష్ప్రత్యూహం । గాయత్రీవా ఇదగ్ం సర్వమితి శ్రుతౌ సర్వాత్మకత్వం పాదచతుష్టయత్వం గాయత్రీదేవతాయా దర్శనాత్ । తదేవా త్రజ్యోతి శ్శబ్దేనవ్యపదిశ్య తఇత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ॥

సూ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ॥ ఛందోభిధానాన్నేతి చేన్నతథా చేతోర్పణనిగదాత్తథాహిదర్శనం ॥ ❀ ॥

పూర్వమాత్రే జ్యోతిశ్శబ్దేన శివలింగాఖ్యం పరబ్రహ్మ ప్రసాధ్య పరమశివవిమర్శశక్త్యాత్మక గాయత్రీవాక్యద్వారా । గుహలింగముపదిశతి । గాయత్రీ వా ఇదగ్ం సర్వమితి గాయత్రీముపక్రమ్య తామేవ భూతపృథివీశరీరహృదయ వాక్ప్రాణిభేదైర్వ్యాఖ్యాయ సైషా చతుష్పదా షడ్విధా గాయత్రీ తదేతదృచానాభ్యుక్తం తావానస్య మహిమేత్యాదినా తస్యాస్సర్వాత్మకత్వాదిధర్మాన్నిర్దిశ్య యద్వైతద్బ్రహ్మేతి ఛందసః బ్రహ్మశబ్దవ్యపస్థాపనాత్పూర్వ సూత్రోక్త పరమశివ ఏవాత్రనవ్యపదిశ్యత ఇతి చేన్న । తథా చేతోర్పణనిగదాత్ । చేతోర్పణ స్యచిత్తవిక్షేపస్య నిగదా త్కథనాత్ । గాయత్రీశబ్దేనాత్రన హి ఛందోమాత్ర గాయత్ర్యుపదిశ్యతే । ఛందోమాత్రగాయత్ర్యాస్సర్వాత్మకత్వాసంభవాత్ । ఉత । పరమశివస్యైవ గాయత్ర్యా చేతోర్పణమిహ నిగమ్యతే । బ్రహ్మణః పరశివస్య గాయత్రీసాదృశ్యానుసంధానఫలాయోపదిశ్యత ఇత్యర్థః । సంభవతిచ । పాదోస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి । చతుష్పదో బ్రహ్మణశ్చతుష్పదయా గాయత్ర్యాసాదృశ్యం । చతుష్పదా గాయత్రీతి క్వచిద్దృశ్యతే । తద్యథా । తథాహి దర్శనం । అన్యత్రాపి దాహర్యభ్యం తదేషు దహరపుండరీక సూర్యాత్మాదిస్థానేషు సావయవత్వేన లింగరూపేణ అక్షాదిరూపేణ పరబ్రహ్మోపాసనం దృశ్యత ఇతిదర్శనం దృష్టమితి భావః । కైవల్యే హృత్పుండరీకం విరజం విశుద్ధమిత్యారభ్య హృదయపుండరీకం పరమాత్మస్థానత్వేన నిరూప్య । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వేత్యాది నా పరమేశ్వరస్య సావయవాత్మకం రూపం ముముక్షూణాం ధ్యేయమితి నిరూపితం । యజుశ్శాఖాయాం । నిధనపతయే నమ ఇత్యారభ్య । ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగగ్ం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యంతే శివలింగస్య పరబ్రహ్మాత్మకత్వేన సర్వైరుపాస్యత్వప్రకటనాయ ప్రతిపదం నమస్కారపూర్వకం శ్రుతిః ప్రతిపాదయతి । అతశ్శివలింగారాధనమపి శ్రోత్రియైః ద్విజాదిభిః బ్రాహ్మణైరవశ్యం కర్తవ్యం । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మాగుహాయాం నిహితోస్యజంతోః । తమక్రతుమిత్యాదినా అణురూపోపాసనమపి పరమేశ్వరస్య బహుధా స్పష్టం । తస్మాద్గాయత్రీవా ఇదగ్ం సర్వమితి శ్రుతౌ నత్వక్షరావచ్ఛిన్న మాత్ర గాయత్రియా సర్వాత్మకత్వముపదిశ్యతే । తతో గాయత్ర్యవచ్ఛిన్న జగత్కారణం బ్రహ్మ తదిహ సర్వమితి వ్యపదిశ్యతే ॥

గాయత్రీవిచారః

నను యో దేవస్సవితాస్మాకం ధియో ధర్మార్థగోచరాః । ప్రేరయేదస్య యద్భర్గస్తద్వరేణ్యముపాస్మహే ఇతి స్మృతౌ । తస్యాస్సూర్యప్రతిపాదకత్వదర్శనాత్కథం శివప్రతిపాదకత్వమితి చేన్న । భర్గపదస్య తేజసి ప్రయోగస్య క్వాప్యదర్శనాత్ । హర స్మర హరో భర్గ ఇతి నైఘంటిక వచనాద్భర్గపదస్య శివే రూఢత్వాత్ । సవితుర్వరేణ్య మితి సూర్యాది దేవతాత్వస్య అసత్యే నాగ్నిం దూతం క్రదుదా(?)మిత్యాది గ్రహాయష్టై బోధాయనోక్తస్య విపక్షే తత్వాత్ । వరేణ్య పదస్య ససంబంధి కత్వేన సంబధి సాకాంక్షత్వాత్ । సన్నిహితేన సవితృపదేన జనితాన్వయ బోధకత్వాత్ । యచ్ఛబ్ద స్యాపి విశేషణపదత్వేన సమానలింగ విభక్తి వచన విశేష్య సాకాంక్షత్వాత్ । భర్గపదస్య తాదృశత్వేన తదన్వయయోగ్యత్వాత్ । తత్రనపుంసకస్య భావంద సత్వభ్వాత్ । యో భర్గః నః ధియః సమ్యగ్ధీ పరాః ప్రేరయేత్ । సవితుర్వరేణ్యం తద్ధీమహీతి వాక్యా

న్వయసంభవాత్ । అన్యథా యచ్ఛబ్దస్య విశేష్యాధ్యాహారం వినా అన్వయాదధ్యాహారస్య చ జఘన్యత్వాదస్యామంత్రస్య సూర్యతేజః పరత్వే బ్రహ్మవిద్యాత్వాభావాద్వరేణ్యపదేన బ్రహ్మతేజోలాభే పఞ్చమ్యంత సవితృపదవిరోధాత్ । అధిష్ఠానత్వవివక్షాయామధికరణత్వస్య ఉపయుక్తత్వాదస్య త్వాభావేన శేషషష్ఠ్యాపి సంగ్రహాభావాత్ । సప్తమ్యం తేన సవితృపరో న మంత్రః । కింతు తదధిదేవ శివపరః । తస్యైవ అనాదిప్రజ్ఞాప్రేరకత్వాత్ తదుక్తం మంత్రోపనిషది । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం । ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీ । గీతాసు చ । తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే । యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీతి స్మృతివాక్యార్థస్తు । సవితా షూఙ్ ప్రసవ ఇతి ధాతోః సకలప్రాణిజనకో దివ్యత ఇతి దేవః । సకలపాపభంజకత్వాద్భర్గో హరః । అస్మాకం ధియో బుద్ధీః ధర్మాది గోచరాః ప్రేరయతు । యస్య భర్గస్య వరేణ్యం విశ్వాధికం యత్స్వరూపం హిరణ్మయం య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః । అసౌ యో వసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహిత ఇతి శ్రుతేః నీలగ్రీవాది విశిష్టమనుపాస్మహ ఇతి తదుక్తం కూర్మే వ్యాసగీతాసు వ్యాసేన । ప్రపద్యే తత్పరం తత్త్వం వరేణ్యం సవితుః శివం । ప్రపద్యే త్వాం విరూపాక్షం భూర్భువస్స్వస్వరూపిణమితి । న చ సవితృపదరూఢిత్యాగదోషః । మంత్రపదరూఢిత్యాగాపేక్షయా స్మృతివాక్యస్థపదరూఢిత్యాగస్య శ్లాఘ్యత్వాత్ । తత్పక్షే మంత్రస్థ సవితృపదరూఢిలక్షణే బ్రహ్మవిద్యాత్వానుపపత్తేరుక్తత్వాత్ సనంబంధి వరేణ్యపదస్య అవివక్షితార్థత్వం స్వపక్షే స్మృతిస్థ త్యోస్సమానమిత్యేకో దోషః । అత్ర కేచిత్ గాయత్రీమంత్రస్థపదానామేవం పదయోజనాం కుర్వంతి । దేవస్య దీప్యమానస్య సవితుస్సూర్యస్య యో భర్గః పరమశివః అస్మాకం ధియో ధర్మాదిగోచరా బుద్ధీః ప్రచోదయాత్ । ప్రేరయతి । వరేణ్యం వరణీయముపాసనీయమిత్యర్థః । బ్రహ్మధీమహి ధ్యాయేమహీత్యస్య యోజ్యః । అత్ర సవితుర్మధ్య ఇతి మధ్యపదమధ్యాహర్తవ్యం । శ్రుత్యంతరే తథా దర్శనాత్ । ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత ఇత్యాది । అపరే । ప్రభాకరస్యాపి శివోపాసకత్వమభిమంత్ర్య వ్యాచక్షంతే । యో భర్గః పరమశివః నోస్మాకం ధియః ధర్మాదిగోచరా శేముషీః ప్రచోదయాత్ । ప్రేరయతి । తత్ । తమిత్యర్థః । ఛాందసత్వాన్న దోషః । సవితుస్సూర్యస్య వరేణ్యం వరణీయం ఉపాస్యమిత్యర్థః । పరశివం ధీమహి ధ్యాయేమహి ॥ అత్మవానోర్జితకోర్తిర్ద్యుతిమానోనసూయకః । ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుమిత్యాదిరామాయణాదిషు లింగవ్యత్యయస్య దృష్టత్వాత్ । ప్రభుసమ్మిత వేదలింగవ్యత్యయవచనవ్యత్యయాదీనాం కిము వక్తవ్యం । అన్యే కేచిత్ । రూఢియోగాపహరతీతి న్యాయముల్లంఘ్య రూఢ్యాఞ్జకుంతిత శక్తికం మాకశబ్దతుల్యా యోగమాశ్రిత్య శివపదమీశ్వరే రూఢం భర్గపదం ॥ అశివే అపరమేశ్వరే కల్పయంతి । గోపంకజాదిశబ్దానాం ఖరశైవాలాది వాచకత్వవత్ । అన్యథా స్థాంతరకల్పనే గాయత్ర్యుపాసనాయాః విపరీతఫలాపత్తేః । కించ యథేంద్రశత్రుస్స్వరతోపరాధాదితి వత్స్వరభంగప్రసంగస్స్యాత్ । తదుక్తం చతుర్వేదవేదాంతభాష్యకారేణ హరదత్తాచార్యేణ । శ్రీకంఠభర్గపదమస్య న ఘంతవాద్యం । తేజః పరం భవతి చేద్ధ్రువమాద్యుదాత్తం । తస్మాదదంత ఇతి కోశవశాదవైమి । మార్తాండమండలగతశ్శివ ఏవ నాన్యః । హే శ్రీకంఠ తవ అనఘం పాపరహితమాద్యం భర్గపదమపి తేజః పరం భవతి చేత్ । భార్గో దేవస్యేత్యాద్యుదాత్తం ధ్రువం కిల । తత్ప్రేరకత్వోదాత్తత్వే సతి । శిష్టస్వరేణ భకారాత్పరగకారస్యానుదాత్తత్వే చ శ్రూయమాణస్వరభంగాపత్తేః । భర్గశబ్దస్య అకారాంతత్వే తు భకారాత్పరాకారస్యానుదాత్తత్వే సతి శిష్టస్వరేణానుదాత్తత్వే ఉదాత్తస్య పరానుదాత్తస్య స్వరితత్వే చ శ్రూయమాణస్వరసిద్ధిః । తస్మాదదంత ఇతి । తస్మాదుదాత్తకారణాదదంత ఇతి కోశవశాదభిధానశాస్త్రాదవైమి । అతో మార్తాండమండలగతశ్శివ ఏవ । కించ మైత్రావరుణశాఖాయాం । భర్గో దేవస్య ధీమహి । సవితా వై దేవః యోస్య భర్గాఖ్యాతం చింతయామీతి తత్రైవ । మైత్రావరుణశాఖాయాం । ఏష రుద్రో భర్గాఖ్యో బ్రహ్మవాదినో వదంతీతి । శ్రుత్యంతరేపి । కస్సవితా । కా సావిత్రీ గాయత్రీతి ప్రశ్న ముపక్రమ్య । తస్యైష ప్రథమః పాదః । ద్వితీయో పాదో భర్గమయః । ఇత్యతా స్పష్టం శివ ఏవ బోధ్యతే । తస్మాత్ప్రావ్యత్యక్షికస్య ప్రశ్నకి విరుద్ధయోర్దేవస్సవితా స్మాకమితి సాంఖ్యస్మృతిస్తు సూర్యపరత్వేపి ముఖ్యవృత్త్యా పరశివబోధికేతి న దోషః । తదపి సాంఖ్యస్మృతిత్వాత్ తాంత్రిక పరిగ్రాహ్యైవ । కించ । భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మనేని ఖామైవషట్ ఇత్యాదావ(ప్య) కరణే పరశివపరత్వం స్పష్టముక్తం । ననుసర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీత్యాదౌ నారాయణస్య సర్వదేవతాధిపతిత్వదర్శనాత్ । భర్గపదవాచ్యత్వం తస్యైవేతి చేన్న । పంచశీర్షోపనయనే వినియోగ ఇతి । సంధ్యావందనస్య పంచశీర్షా విశిష్టే ఉపనయనే । ఉపనయన సంయుక్తస్మా(ర్త) [illegible] వినియోగదర్శనాత్ ।

తదుపక్రమే పరమేశ్వరప్రీత్యర్థమితి తదుద్దేశవిన్యాసాత్ । కించ గాయత్ర్యాత్మకశక్తిస్తు పరమశివాభిన్నశక్తిత్వాత్ పరమేశ్వరధర్మాణాముత్రిభూయస్త్వాచ్చ భర్గశబ్దవాచ్యో నేతరః । కించ సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి స్మృతిరపి సాంఖ్యస్మృతిప్రకరణపతితత్వాన్నాంగీకరణీయా । స్మృత్యనవకాశాధికరణే భగవతా వ్యాసేన నిరాకృతత్వాత్ । వినియోగానుసారేణార్థగౌరవం యుక్తం । తద్భిన్నదేవతాంతరపరత్వే । ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవళచ్ఛాయైర్ముఖైస్త్రీక్షణైర్యుక్తామిందునిబద్ధరత్నమకుటాం తత్త్వార్థవర్ణాత్మికాం । గాయత్రీం వరదాభయాంకుశకశాశ్శుభ్రం కపాలం గదాం । శంఖం చక్రమథారవిందయుగళం హస్తైర్వహంతీం భజే ఇతి గాయత్రీధ్యానశ్లోకవిరోధో దుర్నివారః । గాయత్ర్యా భర్గపదవాచ్యత్వే సావిత్రీతి కుతః ప్రసిద్ధిరితి చేత్ । సవితృపదప్రయోగాత్ । ప్రభాకరస్యాపి శివాత్మకత్వం అసౌ యోఽవసర్పతీత్యాదినా పూర్వమేవోక్తం । స్తోమం వో అద్య రుద్రాయ శిక్వసే క్షయద్వీరాయ నమసా దిదిష్టన । ఇతి సామశ్రుతౌ సర్వదేవతానమస్కారస్తోత్రయోః పరశివపరత్వేన నిర్దేశాత్ । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణ ఇతి కైవల్యే సర్వాత్మకత్వం తస్యైవోపదేశాచ్చ । న నమస్కారాధిపతిత్వం నారాయణస్యేతి చేచ్ఛ్రుతివిరోధప్రసంగః । శ్రౌతవిధేర్బలీయస్త్వాత్ ॥ లోకే అమాత్యాది సమర్పితద్రవ్యాధిపతిత్వం ప్రభోరేవ దృశ్యతే । తద్వన్నమస్కారాధిపతిత్వం శివస్యైవ నిష్ప్రత్యూహం । ఉపనయనే వినియోగ ఇత్యత్ర కేచిత్ । ఉపసృత్య నయతి ప్రాపయతీత్యర్థాంతరం కల్పయంతి । తదసంగతం । పూర్వవాక్యే పంచశీర్షేతి । తదుత్తరత్ర నేత్రత్రయాయ వౌషడిత్యనన్యసాధారణధర్మశ్రవణాత్ । గాయత్రీప్రకరణే భర్గశబ్దస్య రుద్రాత్మకత్వముదంతత్వంచ శ్రౌతసమ్మతం తస్మాద్గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం ద్యుసంబంధిత్వం తస్యైవ సిద్ధం ॥ ఏవం గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వేన గురులింగాత్మకత్వం పరమేశ్వరస్య ప్రసాధ్య తద్వదాచారలింగాత్మకత్వం సూత్రాంతరేణాహ ॥ * ॥

సూ ॥ ౨౬ ॥ * ॥ భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవం ॥ * ॥

అత్ర గాయత్రీవాక్యోపదిష్టగురులింగాత్మకపరశివ ఏవాచారలింగాత్మకత్వేన వ్యవహ్రియతే । కుతః భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేః । న హ్యక్షరసన్నివేశాత్మకగాయత్ర్యాః భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తిరుపపద్యతే । ఏతాసలె పంచబ్రహ్మపురుషా ఇతి శ్రుతేః । పూర్వం పరబ్రహ్మణశ్శివస్య ప్రకరణత్వేన సంగచ్ఛతే । తద్యథా గాయత్ర్యాత్మకస్య పరశివస్య హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నోపాసనాంగత్వేన సద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మవ్యూహవిధ్యర్థం । తస్య హ వా ఏతస్య హృదయస్య పంచ దేవసుషయ ఇత్యాది వాక్యం తత్ర తే వా ఏతే పంచబ్రహ్మపురుషా ఇతి శ్రుతం । తథా చోపాసనాంగానాం సద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మపురుషాణాం దహరపుండరీకసుషిరేషు స్థితానాం పంచబ్రహ్మత్వోక్తిః । దహరచ్ఛిద్రేష్వపి తేషాం పరబ్రహ్మసంబంధోఽవగమ్యతే । పంచ ప్రాణాః పంచ భూతాధిదైవ సద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మవ్యూహేభ్యః పరం బ్రహ్మ పరశివ ఇత్యుచ్యతే । స ఏవ పశుపాశవిమోచనస్సర్వోపాస్యః । గాయత్రీమాత్రపరత్వే తదంగానాం పంచబ్రహ్మపురుషాణాం బ్రహ్మాత్మకత్వవిరోధో దుర్నివారః । తస్మాద్దహరసుషిరేషు పంచబ్రహ్మసంబంధాత్తత్రస్థపంచబ్రహ్మణాం పరమశివసంబంధసద్భావాత్ పంచబ్రహ్మపురుషశ్రుత్యుపపత్తిః । హృదయపుండరీకస్య ప్రాక్దక్షిణపశ్చిమోత్తరోర్ధ్వముఖస్థాః సద్యోజాతాది పంచబ్రహ్మపురుషాః । తస్మాద్గాయత్రీవాక్యే బ్రహ్మైవ ప్రతిపాద్యతే । జ్యోతిర్వాక్యైక్యసంబంధాత్తదేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయత ఇతి సిద్ధం । భూతాదీనాం పాదానామవయవానాం వ్యపదేశశ్చ బ్రహ్మణ్యేవోపపత్తేః । ఉపపన్నత్వాచ్చ । ఏవం గాయత్రీశబ్దేన గాయత్ర్యవచ్ఛిన్నం బ్రహ్మైవోచ్యత ఇతి సూత్రార్థః । నను పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని । త్రిపాదస్యామృతం దివీతి పురుషసూక్తేఽపి భూతాదిపాదచతుష్టయత్వం నారాయణస్య వ్యపదేశాత్ తస్మిన్నపి ద్యుసంబంధిత్వద్యోతనాత్ । వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమిత్యాదినా తస్యైవ తమసః పరత్వనిర్దేశాత్ । నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయేత్యాదినా తద్జ్ఞానమేవ మోక్షకారణమిత్యుపదేశాచ్చ । తత్పరత్వేన యుక్తం । నను పురుషో వై రుద్ర ఇత్యాదౌ రుద్రస్యాపి పురుషశబ్దవ్యపదేశాత్తత్పరత్వం కిం న స్యాదితి చేన్న । హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ తే పత్న్యౌ । అహోరాత్రే పార్శ్వే ఇతి వాక్యే అనితరసాధారణలక్ష్మీపతిత్వలింగాత్ । ఛాందోగ్యబ్రాహ్మణే ఇదం విష్ణుః పతుస్స విష్ణుః ప్రకా వ్యముశ సేవ బృవాణ ఇతి వారాహమంత్యం పురుషం ప్రతే తదితి చ ఏషా వైష్ణవీ నామ సంహితా ఏతాం ప్రయుంజన్ విష్ణుం ప్రీణాతీతి వైష్ణవసంహితానిర్దేశేన అథర్వణోష్టాదశమహాశాంతిషు తత్సూక్తవత్త్వమంత్రవినియోజనావసరే వైష్ణవ్యాం పురుషసూక్తమితి

వైష్ణవ్యాంశాంశావిని యోజనేన శౌనకబోధాయనాదిస్మృతిషు బహుధా నారాయణస మారాధనే విని యోజి
తేనచ । విష్ణుపురాణాదిషు పురుషసూక్తార్థప్రకి) యయానారాయణ స్తుతిదర్శనేనత దర్థప్రకాశక ఛాందోగ్యస్యాపిత
త్పరత్వ మేవేతి చేదుచ్యతే ॥✻॥ ఉపక్ర మోపసంహారాది షడ్విధలింగైః పురుషసూక్త మపిశివైకపర త్వేననిర్ధిశ్య
తే । పురుషోవై రుద్రః । పురుషంకృష్ణపింగలం । పురాతనోహం పురుషోహమీశ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేనపురుష
శబ్దస్యశివపరత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । తత్రేశానపదస్యశివేరూఢత్వాచ్చ । కించశివకేశవయోః పురుషత్వంప్ర
కృతిత్వంశ్రుతిస్మృతి పురాణాగమసిద్ధం ॥✻॥ సామామ్నాయ రుద్రసూక్తే । ఏకైవశక్తిః పరమేశ్వరస్య । ప్ర
యోజనార్థాయచతుర్విధాభూత్ । భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః క్రోధేచ కాళీసమరేచదుర్గేతి । ఆది
త్యపురాణేవిష్ణుంప్రతిశివవచనం । ప్రకృతిస్త్వంసురశ్రేష్ఠ పురుషోహంనసంశయః । త్వన్మయం మన్మయంసర్వ
మవ్యక్తపురుషాత్మకమితి । స్కాందే । పురుషోనామ సంపూర్ణః స్వాంబమూర్తిస్సనాతనః । వాసుదేవఃప
రాశక్తిరితివేదేషు పంచితమితి । గీతాయాంవా సుదేవఃప రాప్రకృతిరితి ॥ ప్రకృతిఃపర మోవిష్ణుః పురుషః పర
మశ్శివఇతికూర్మే । కించ । శివరహస్యఖండాంతర్భూతాసు రకాండాదిషు । నారాయణస్యస్త్రీరూ పత్వంశివస్య
పురుషత్వంతయోః శాస్త్రభైరవవిధాన్యానాముత్పత్తిశ్చ । బహుధా ప్రపంచితం । అతస్సహస్రశీర్షా పురుష
ఇత్యుపక్రమ వాక్యస్థపురుషశబ్దస్యశివపరత్వం । యజ్ఞేనయజ్ఞమ యజంతఇతి మధ్యగతవాక్యేనతత్పరత్వ మే
వాఙ్గీక్రియతే । యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుత్యానారాయణస్యయజ్ఞాత్మకత్వనిర్దేశాద్యజ్ఞేన యజ్ఞవాచ్యవిష్ణ్వాత్మకపశ్వాద్యు
పకరణేనయజ్ఞం పరశివారాధనాత్మకస వనం దేవాః బ్రహ్మాదయః అయజంత । యజంతేత్యర్థః । అహోరాజానమధ్వ
రస్యహోతారగ్ంరుద్రమితిశ్రుత్యా యజ్ఞేశ్వరత్వం పరమేశ్వరస్యైవ స్పష్టందర్శితం । రుగ్వేదేపి । గాథపతింమే
ధపతింరుద్రంజలాషభేషజమిత్యాది నాస్పష్టముక్తం । తథాసూతసంహితాయాం । యజ్ఞరూపంమహావిష్ణుం యజ్ఞేప
శ్వంతి యేద్విజాః ప్రాధాన్యేనమహాదేవో యజ్ఞదేవోనచాపరః । ఇష్ట్వా యజంతేయే । తేషైవిజ్ఞానమాప్నుయుః
అతఏవపరమేశ్వరాష్టమూర్తీనాం యజ్వనః ఏకమూర్తిత్వేనిర్దిష్టం । నృసింహపురాణే । వియజ్వలన భూవాయుచం
ద్రసూర్యోదకానిచ । దీక్షితశ్చేతిగౌరీశ తవాష్టతనవః స్మృతాః । కించ । యజ్ఞకర్తృత్వయజ్ఞభోక్తృత్వయజ్ఞపతిత్వా
దికంతస్యైవ । యావద్వైదికాగ్నిహోత్రాదికర్మణాం రుద్రశేషత్వేనైవదర్శనాత్ । అష్టమూర్తేః పరమేశ్వరస్యవహ్న్యాదే
కాంగత్వాత్ । అంతర్యామిత్వేనవహ్నిమండలే పరమేశ్వరస ద్భావాత్ । నేతరస్యాగ్నిహోత్రాదిసర్వ కర్మశేష
త్వం । యజుర్వేదే । రుద్రోవా ఏషయదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌ ఘోరాన్యాశివాన్యేతి । యోరుద్రోఅగ్నౌ యోఅప్సు
యఓషధీష్వితి తథాచస్మృతౌ । అగ్నౌజ్వాలావృతం రుద్రంవహ్నిమండలమధ్యగం । ధ్యాయేత్ కాలాదశయుతం । శ
క్తిస్వస్తికధారిణమితి । రుద్రస్యవహ్న్యాత్మకత్వవహ్నిమండలాంతర్యామిత్వదర్శనాత్ । కించయాగీయ పురోడాశాదిద్రవ్యా
ణిదేవాః శివానుజ్ఞయాపశ్వాలంభనం కృత్వాశివార్పితశేష మేవభుంజంతి ॥ ✻ ॥ తథాయజుర్వేదే । ఇమంపశుంపశు
పతేతేఅద్యబధ్నామ్యగ్నేసుకృతస్యమధ్యే । అనుమన్యస్వసుయజాయజామజుష్టం దేవానామిదమస్తుహవ్యమితి । అయం
సోమఃకపర్దినఇత్యాదిషు బహుశః స్మరణాత్ । కించ । సామవేదప్రథమమంత్రే తపశ్చ తేజశ్చ తేత్యుపక్రమ్య । కర్తా
ధిపతయేనమ ఇత్యంతంతత్రవిరూపాక్షోసీతిసర్వవైదిక కర్మాధిదైవత్వం పరబ్రహ్మణశ్శివస్య ప్రస్యార్థస్తుత్వాత్వాప్రపద్యే
త్వయా సూత్రమిదం కరిష్యామి తస్యైనస మృధ్యతాం తస్మాదుప పద్యతామిత్యాదా సకలవైదిక కర్మణాం రుద్రా
నుజ్ఞయా కర్తవ్యత్వే నవిధిశ్రవణాత్ । యజ్ఞాదిసర్వవైదికకర్మణాం ముఖ్యదైవత్వం పరమేశ్వరస్యైవసిద్ధం । కిం
చశ్రుత్యంతరే ఆఖుస్తేరుద్రపశుస్తం జుషస్వేషతే రుద్రభాగస్సహ స్వస్రాంబికయా ఇతి । అస్యార్థః ।
ఆఖుః ఆసమంతాత్ఖనతీత్యాఖుః మహావరాహరూపవిష్ణుః । హేరుద్ర తేతుభ్యంపశుః । యాగీయరూపపశురభూత్
తంపశుంస్వస్రాప్రాగభావాభావసహజసిద్ధానుస్యూతయా అంబికయాపార్వత్యాసహజుషస్వంభుంజస్వ । తేతుభ్యంభా
గః । యాగభాగఇత్యర్థః । తథాపృథక్శాతాతపే । ఆఖురూపంమహాత్మానంహిరణ్యాక్షప్రభంజనం । యాగీ
యపశురూపంతం । మహాయజ్ఞవరాహకం । పార్వత్యాసహదేవేశ । విశ్వనాథసదాశివ । జుషస్వక్ర
యావిష్ణుంశంఖచక్రగదాధరమితి । శ్రవణాదేషఏవార్థః । తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రౌక్షన్పురుషం జాతమగ్ర
తః । తేనదేవాఅయజంత । సాధ్యాఋషయశ్చయే । ఇత్యర్థవాదస్యాయమర్థః । యజ్ఞంయజ్ఞపశ్వాత్మకవిష్ణుంబ
ర్హిషి సవనే ప్రౌక్షన్ ఆలభనార్థం సించన్ అగ్రతః సృష్టేః పూర్వకాలేజాతం విద్యమానంపురుషంరుద్రంతేనతత్ప
శునా దేవాః బ్రహ్మాదయః సాధ్యాః ఋషయశ్చ అయజంత యజంతేత్యర్థః । [illegible] మేవపురుషం యజ్ఞం తేనైవాయ

జమీశ్వరమితి । తథాఃభాగవతద్వితీయస్కంధే । తద్వ్యుపదిష్టం । అతఏవలోకేఆదిత రాహుఇతిప్రసిద్ధం । ఆదిత్యవర్ణంతమ సఃపరస్తాదిత్యపూర్వతాఆదిత్యవర్ణం । హిరణ్మయత్వం । తద్ధిరణ్మయత్వమంతరధికరణేస్పష్టముక్తం కైవల్యేపిఉమాసహాయమి త్యారభ్యతమసఃపరస్తాదిత్యంతేనతమఃపరత్వంతస్యైవవివక్షితత్వాత్ । తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతీతి వాక్యేఫలము పదిష్టం । । అన్నాద్యమృతశబ్దైఃజాబాలాద్యుపనిషత్సుపర శివపరత్వేననిర్దిష్టః । తస్మాద్గతిసామాన్యాన్యాయేనషడ్వి ధలింగైఃపురుషసూక్తస్యపరశివప రత్వమేవజ్ఞేయం ॥*॥ కించ । సర్వాత్మకస్యశివ స్యసహస్రశీర్షత్వం సహస్రాక్షత్వంస హస్రపాదత్వంసహస్రభాహుత్వంయుక్తం । సహస్రాక్షాయమీఢుషే సహస్రాణిసహస్రధాబాహ్వోస్తవహేతయః । ఇతిరుద్రసూక్తాద్యసహస్రాక్షత్వసహస్రబాహుత్వాదికం రుద్రస్యైవనిర్దిష్టం । ననుప్రజాపతిశ్చరతిగర్భే అంత ఇతిశ్రుతౌబ్రహ్మజనకత్వంనారాయణస్యైవవ్యప దేశాత్ మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితి మోక్షప్రదాయకత్వం తస్యై వసముచితత్వాత్కథం పురుషసూక్తప్రతిపాద్యత్వంశివస్యేతిచేన్న । విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । హిరణ్య గర్భంజనయామాసపూర్వమిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపిముఖ్యవృత్త్యాహిరణ్యగర్భజనకత్వంశివస్యైవవ్యపదిశ్యతే । అ థర్వశిఖాయాంచ । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతిశివంక రత్వముక్తిప్రదాతృత్వమేవ నాన్య స్యాశివత్వాత్ తదాశివమవిజ్ఞాయదుఃఖస్యాంతో భవిష్యతి । ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్త సాక్షింతమసఃపరస్తాత్ । జ్ఞాత్వాతంమృత్యుమత్యేతినాన్యఃపంథావిముక్తయే । తమీశానంపురుషమీడ్యంని చాయ్యోత్తారంశాంతిమత్యంతమేతి । తమాత్మస్థంయేనుపశ్యంతిధీరాస్తేషాంశాంతిశ్శాశ్వతంనేతరేషా మిత్యాదిశ్రుతిషుశివస్యైవమోక్షప్రదాయకత్వప్రతిపాదనాత్ । గాతుంయజ్ఞాయగాతుంయజ్ఞపతయఇతియజ్ఞేశ్వరేపరమ శివేఉపసంహారాత్ పురుషసూక్తంశివసూక్తమిత్యవగమ్యతే । రుద్రంపురుషసూక్తంచ జపేత్త్రిర్యక్త్రిపుండ్రకః । రుద్రోక్తి త్యర్థమనిశంవైదికోవేదపారగఇతిరుద్రసూక్తసహపాఠాత్ ॥*॥ ననుహ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చతేపత్న్యావితివాక్యే లక్ష్మీపతిత్వా సాధారణలింగస్యోపసంహారేదర్శనాత్ । ఉపక్రమవాక్యస్థపురుషశబ్దస్యాపివిష్ణుపరత్వమేవేతిచేన్న । సామాన్యశక్త్యై వప్రయోగోపపత్తేః । హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యావహోరాత్రేపార్శ్వే ఇతివాక్యద్వయసిద్ధగంగాపతిత్వపార్వతీపతిత్వంచశి వస్యైవఘటతే ! తదుక్తంస్కాందేహిమాద్రేరపతన్మౌళౌగంగారుద్రస్యవేగతః । తదీయభారసంభ్రాంతోహ్యవాదీత్తాం సదాశివః । హ్రీమతిర్భవనాత్యుచ్చైర్వతస్వప్రాప్స్యమామిహ । పురుషంపురుషశ్రేష్ఠంబ్రహ్మవిష్ణ్వాదికారణం । సాతంనత్వామహాదేవంతదాప్రభృతిభక్తితః ! హ్రీమాజటాసుమిళితా । హ్రీరితిప్రోచ్యతేబుధైః । రుద్రయామిళే । త స్యాంకమండలారూఢా । శక్తిర్మాహేశ్వరీపరా । మహాలక్ష్మీతివిఖ్యాతాశ్యామాసర్వమనోహరా । తస్మాత్తేజఃకణాజ్జా తాలక్ష్మీవాకోటయఃపురా । శివతేజస్సముద్భూతాహరిబ్రహ్మాదికోటయః । క్షీయంతేపునరేకైతే । తత్రియానుగతాస్సదా కూర్మే । హ్రీశబ్దేనభవేద్గంగాసర్వపాపప్రభంజని ॥ లక్ష్మీగౌరీతివిఖ్యాతా మహాలక్ష్మీర్మహేశ్వరీ । గంగాలక్ష్మీపతిత్వం చశివస్యపరమాత్మనః । సాధారణంత్రిలోకేషుప్రసిద్ధంవేదచోదనాత్ । తస్మాత్తద్దక్షిణఃపార్శ్వేహ్యహస్సామ్యంప్రపద్య తే । వామభాగస్తుతస్యైవదేవీపార్శ్వేతయాసదా । రాత్రిస్సాదృశ్యమాప్నోతిమహాదేవస్యశూలినః । తథాస్కాందేహ్రీర భిగాసరిమభశివధర్మపత్న్యైగంగాచశైలతనయేతిహిమాద్రికన్యా । గంగాపతిత్వమపిసాధయితుంసమర్థేద్వైవమాత రాదిగణనాథపదేనశాస్త్రైరే కించవాజసనేయకేశ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యావితిపఠ్యతఇతిచేత్ కింతత్రశ్రీశబ్దస్యాపిసమానప్రకర ణామ్నాతహ్రీశబ్దవాత్వేవపర్యవసానాత్ । నచవైపరీత్యంశంక్యం । హ్రీశబ్దస్యకమలాయాంప్రయోగస్యాదృష్టత్వాత్ । శ్రీ శబ్దస్యశ్రియంలక్ష్మీమౌపలామంబికాంగాంషష్ఠీంజయామింద్రసేనేత్యుదాహృతిత్యాయుష్యసూక్తేగౌర్యాందృష్టప్రయోగత్వా త్ హ్రీశ్చవేతిమంత్రస్యగ్రహయజ్ఞేసామాద్యధీతాయాగౌర్యాఃపూజాయావినియోగస్యసమృత్పర్ణవాదిషూక్తత్వేనహ్రీ శబ్దస్యగౌరీపరత్వావశ్యంభావాచ్చ । తస్మాత్ప్రథమశ్రుతాసుగుణ్యేనలక్ష్మీశ్చపత్న్యావితితస్యాంక మండలారూఢాశ క్తిర్మాహేశ్వరీపరా । మహాలక్ష్మీరితివిఖ్యాతాశ్యామాసర్వమనోహరేతిశివపురాణోక్తశివాంకస్థితాంబికాత్మకలక్ష్మీపరత్వమేవ । సూక్తస్యనారాయణపరత్వేనతత్పూజాదివినియోగేపిశివపరత్వేబాధకంనాస్త్యేవఅగ్నిమూర్ధాదివఃకకుత్పతిరిత్యాదిమం త్రానామభిధానశ్రుతిబలాదాజ్ఞేయాదీనామేవసతాగ్రహయజ్ఞేతత్త్వారాధనేతత్రదైవత్యమంత్రవినియోగావసరేబౌమా దిపూజాయాంవినియోగస్యబహుశఃతత్రైణసజపాదావినియోగస్యచసంప్రతిపత్తేః । అన్యథా । యజేత్పురుష సూక్తేనధసదంవిశ్వరూపిణం । అథనారాయణాభ్యాంవాపూజయేద్భక్తిమాన్నరః । ఇత్యాదావినియోగస్యాంత రేసాప్యస్వతంత్వోపపత్తేః । లింగపురాణేపి । ద్యామూర్ధానంవిభోస్తస్యఖంనాభిఃపరమేష్ఠినః । చంద్రసూ ర్యౌచనయనేశ్రోత్రందిశశ్చతస్య నాసికాః । తదాలోకాముఖాద్వేగాః ప్రాణాద్వాయురజాయత ।

వక్త్రాద్దైవాశ్చ విప్రేన్ద్రా జాతాబ్రహ్మే చ భగవాన్ప్రభుః ॥ ఇంద్రో విష్ణుర్భుజాభ్యాంచ ఊరుభ్యాం చ మహాత్మనః । వైశ్యాశ్చోరుప్రదేశేతు శూద్రాః పాదాత్పినాకినః । ఇతి । భగవతా బాదరాయణేన శివపరత్వేన వ్యాఖ్యానాత్ । తద్వచ్ఛందోగ్యేపి పరమేశ్వర లింగబాహుళ్యాత్తత్పరత్వమేవ నిర్ణీయతే । నను పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యత్ర ద్యుసంబంధి ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ పరో దివో జ్యోతిర్దీప్యత ఇత్యత్ర దివః పరత్వనిర్దేశాత్ కథముభయోర్వాక్యయోః పరమేశ్వరపరత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥*॥

సూ ॥ ౨౭ ॥*॥ ఉపదేశభేదాన్నేతి చేన్నోభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్ ॥*॥

యత్పూర్వమంత్రే పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి సప్తమ్యా ద్యౌరధిష్ఠానత్వేన నిర్దిశ్యతే । తత్పునః యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దీప్యత ఇతి పంచమ్యా ద్యౌర్మర్యాదాత్వముపదిశ్యతే । కించ । యదతః పరో జ్యోతిరితి వాక్యే జగదంతర్యామిత్వజగద్విలక్షణత్వోపదేశాత్ జ్యోతిర్వాక్యేన పరమేశ్వర ప్రత్యభిజ్ఞానం న సంభవతీతి చేన్న । కస్మాత్ ఉభయస్మిన్నప్యవిరోధాత్ । విభక్తివ్యత్యయార్థవ్యత్యయయోరుభయసంభవేపి పరమేశ్వరప్రత్యభిజ్ఞాయా అవిరోధాత్ప్రావాసాదమధ్యపరామర్శవిరోధాభావాదిత్యర్థః । సౌధాగ్రే మయూరః సౌధాగ్రాత్పరో మయూర ఇత్యాదావ యథా తద్వద్వాక్యద్వయేన దివః పరత్వమేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయతే । కించ । జగద్విలక్షణత్వం జగదంతరత్వమపి వ్యోమవద్వ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్యైవోపపద్యతే । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జంతోః । సర్వాననశిరోగ్రీవః సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీ స భగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాప ఇత్యాదౌ పరశివస్య జగద్విలక్షణత్వం జగదంతర్యామిత్వం ఘంటాఘోషేణ స్పష్టముక్తం ॥ తస్మాద్వ్యాపకస్య పరశివస్య మహాలింగాద్యాచారలింగాంతం షడ్విధలింగాత్మకత్వాచ్చరమశరీస భక్తోపాసనార్థం సముచితం । తస్మాన్నిజైకాంశవిశిష్టస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచప్రకాశమానం సాధనాంతరనిరపేక్షస్స్వయంప్రకాశపరంజ్యోతిః పరశివ ఏవ । పూర్వం జగజ్జన్మాదిహేతుభూతస్య సర్వవేదాంతప్రతిపాద్యస్య నిరతిశయానందాత్మకస్య శివస్య మహల్లింగాత్మకత్వం పూర్వత్ర ప్రతిపాద్యతస్యైవ సర్వముముక్షూపాస్యచాపాస్య ప్రాణలింగాత్మకత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి *

* సూ ॥ ౨౮ ॥ * ప్రాణస్తథానుగమాత్ ॥ *

కౌషీతకిబ్రాహ్మణోపనిషది ఇంద్రప్రతర్దనాఖ్యాయికాయామ్ యత్తేస్యా వివరణం ప్రతర్దనో హ వై దైవోదాసిరింద్రస్య ప్రియంధామోపజగామ । యుద్ధేన పౌరుషేణ చేత్యామ్నాతతస్యాం శ్రూయతే స హోవాచ ॥ ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతముపాస్స్వేతి । తథాత్రైవ తత్ర । అథ ఖలు ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి తథా న వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాదితి । అంతే చ స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽమృత ఇత్యాదినా । అత్ర ప్రతర్దనవిద్యాయాముపాస్యః ప్రాణో వాయురింద్రశబ్దాభిధేయశ్శారీరో వా । ఉత పరమేశ్వరో వేతి సందిహ్యతే । మామేవ విజానీహీతీంద్రస్య వచనం దేవతాత్వలింగం జీవవిషయం । ఇదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి ప్రాణాసాధారణలింగాత్ । ప్రాణవిషయం । ఆనందోఽజరోఽమృత ఇత్యాది పరశివలింగధర్మబాహుళ్యశ్రవణాత్ గురుకరుణాదత్తపరమశివకళాధిష్ఠితబాహ్యప్రాణలింగమేవేతి సూచ్యతే । పూర్వపక్షస్తు । నాత్ర సర్వథా పరమేశ్వరో నిర్దిశ్యతే । ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతమిత్యత్ర ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి భూతవాయుసాధారణధర్మశ్రవణాత్ । లోకవేదేషు శరీరాంతర్గతస్య వాయోః ప్రాణత్వం ముఖ్యత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । ప్రాణశబ్దేన ప్రాణవాయురేవాత్ర విధీయతే । ఉత । ఇంద్రశబ్దస్య జీవవిశేష ఏవ ప్రసిద్ధేః । తత్సామానాధికరణ్యస్య ప్రాణశబ్దస్యాపి తత్ప్రవృత్తేః । అయమింద్రాభిధానో జీవః ప్రతర్దనేన త్వమేవ వరం వృణీష్వ యం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యస్వేత్యుక్త్వా మాముపాస్స్వేతి స్వాత్మోపాసనం హితతమముపదిదేశ । తస్మాద్భూతప్రాణజీవయోరేవ ప్రతర్దనవిద్యోపాస్యత్వమితి చేద్బ్రూమః ॥*॥ సిద్ధాంతస్తు ॥*॥ ప్రాణస్తథానుగమాత్ । అత్ర ప్రాణః పరమశివకళాధిష్ఠితబాహ్యప్రాణలింగమేవ । కుతః తథానుగమాత్ । యథా జ్యోతిర్వాక్యే బ్రహ్మత్వేన నిర్దిష్టం తథా ప్రాణపదస్యాపి పరశివపరత్వే । అనుగమాదవగమాదిత్యర్థః ॥*॥ ఉపక్రమే ప్రాణోఽస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతముపాస్స్వేతి । మధ్యే చ । స యో మాం వేద న హ వై తస్య కేచన కర్మణా లోకో మీయతే న స్తేయేన న భ్రూణహత్యయేత్యాదినా పరశివజ్ఞానే హి సుకృతదుష్కృతసర్వకర్మసంబంధ యోఽదృశ్యతే । తథోపసంహారేపి । ఆనందోఽజరోఽమృత ఇత్యానందాదీనాం బ్రహ్మధర్మ

పరశివధర్మాణిం నాభిశ్యాయంతే । తస్మాదచేతనమారుతస్య ప్రజ్ఞాత్వానందత్వాది ధర్మాసంభవాత్ । ప్రాణశబ్దేనపరమశివ కళాధిష్ఠితస్థూలశరీరావచ్ఛిన్నం బాహ్యప్రాణలింగమేవోపదిశ్యతే । నసర్వవ్యాపకపూర్ణ బ్రహ్మపరత్వం । ఉత్తరవాక్యేయావదస్మిం చ్ఛరీరేప్రాణోవసతి తావదాయురితి ఆయుస్సామానాధికరణ్యవ్యపదేశాత్ । కేవలభూతవాయుపరత్వేపూర్వోక్తస్య తిసిద్ధసర్వపాపభంజ నానందత్వామృతత్వా జరత్వాదిధర్మవైరుధ్యప్రసంగాత్ । కించ । తదాసనసాధునా కర్మణాభూయాన్నవతినో ఏవాసాధునా కనియ్యానేషహ్యేవసాధుకర్మ కారయత్యేషఏవాసాధుకారయత్యేషలోకాధి పతిరేషలోకపాల ఏషలోకేశఇత్యాదిశృతి సిద్ధధర్మాణాం పరమశివస్యైవ సంభవాత్ । తథాశృత్యంతరేచ । యశ్ఛందసామృషభో విశ్వరూపశ్ఛందోభ్యో ధ్యమృతాత్సంబభూవ । సమేంద్రోమేధయాస్పృణోతు అమృతస్యదేవధారణోభూయాసం । శరీరంమేవిచర్షణం । జిహ్వామేమధుమత్తమా । కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం । బ్రహ్మణఃకోశోసిమేధయాపిహితః । శృతంమేగోపాయేతి । ఇంద్రాత్మకపరమశివలింగ ధారణేన మోక్షోపదేశాత్ । భద్రంకర్ణేభిశ్శృణుయామదేవాః । భద్రంపశ్యేమాక్షభిర్యజత్రాః స్థిరైరంగైస్తుష్టువాగ్ంసస్తనూభిః । వ్యశేమ దేవహితంయదాయురితి శ్రుతౌవాయుఃపరిమాణపర్యంతంస్థూలశరీరేపరమ శివలింగవ్యవస్థాపనవ్యపదేశాత్ । ప్రాణశబ్దస్యసాక్షాత్పరమశివలింగపరత్వమేవ । నను ప్రతర్దనవిద్యాయాం మామేవవిజానిహీతిఇంద్రశబ్ద సామానాధికరణ్యేన జీవవిశేషత్వమేవోపదిశ్యతే । ఆనందోజరఇత్యాదినాసర్వవ్యాపకబ్రహ్మధర్మాణాంనిర్దేశాత్ । కథంస్థూలశరీరావచ్ఛిన్నప్రాణలింగమేవగ్రాహ్యమేవేతిచేన్న । మామేవవిజానీహీత్యాది నానహీంద్రశరీర మేవోపదిశ్యతే । కింతుతజ్జీవాధిష్ఠానాంతరప్రాణలింగమేవభక్తోపాసనార్థంనిర్దిశ్యతే । ఎషలోకాధిపతిరేషలోకపాల ఏషలోకేశఇత్యాదినాసర్వవ్యాపకజగదుభయకారణభావలింగపరత్వం । ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాతంమమాయురమృతఇత్యాదినాఇష్టలింగాత్మకబాహ్యప్రాణలింగమేవ నిర్ణీయతే । ఇంద్రశరీరేంద్రప్రాణేంద్రజీవానాం సర్వదానసముములూపాస్యత్వంపరబ్రహ్మత్వం సంభవతి । ఎతదధికరణోపసంహారసూత్రేస్పష్టముక్తంబాదరాయణేన । అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥*॥

సూ ॥ ౩౦ ॥*॥ నవక్తురాత్మోపదేశాదితిచేదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యస్మిన్ ॥*॥

మామేవవిజానీహి । ప్రాణోస్మిప్రజ్ఞాతంమమాయురమృతమిత్యుపాస్వేత్యుపక్రమే జీవవిశేషలింగమేవాతద్యోతనాత్ ! అనందోజరోమృతఇత్యాద్యుపసంహారేపి ఆనందాదిధర్మాణాం జీవేసముచ్ఛితత్వాత్ । ఉపక్రమోపసంహారయోరేకలింగత్వాత్ । అత్రవక్తురింద్రస్యస్వాత్మత్వేనఉపదేశాదింద్రఏవప్రాణశబ్దేనోచ్యతఇతిచేన్న । కస్మాదధ్యాత్మసంబంధభూమాహ్యస్మిన్ । హియస్మాదస్మిన్వాక్యేఅధ్యాత్మసంబంధస్య పరమశివసంబంధస్యభూమాబాహుళ్యంవిద్యతఇత్యర్థః । తథాహ్యుపక్రమే యత్వంమనుష్యాయహితతమమన్యసఇత్యాది నాతదుపాసనస్యైవమోక్షసాధనత్వేనహితతమత్వాత్ । శృత్యంతరేష్వపి । జ్ఞాత్వాశివంశాంతిమత్యంతమేతి । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేయనాయేత్యాదిషుమోక్షస్యపరమశివోపాసనాలబ్ధత్వోపదేశాత్ మనుష్యాణాంహితతమత్వోపాసనంపరమేశ్వరలింగమేవ । మధ్యేపి । ఏషఏవ సాధుకర్మ కారయతి । తంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతేఏషసాధుకర్మకారయతి తంయమధోనినీషతఇతిసర్వకర్మకారయితృత్వంపరమేశ్వరలింగమేవశ్రూయతే । ఉపసంహారే । రథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాఅర్పితా ఏవమేవైతాభూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాఃప్రాణేర్పితాః । స్వపప్రాణ్వప్రజ్ఞాత్మానందోజరోమృత ఇతిపరమశివధర్మాఃప్రతిపాద్యంతే । కించ । ఏషలోకాధిపతిరేషసర్వేశ్వరఇతిచపరమశివఏవబోధ్యతే । ననుకేషాంచిత్వాష్ట్రమాహన మితిప్రాణోవైబలమితిఇంద్రోవైరాజాజగతోఈశతఇతిప్రాణత్వమింద్రస్యబలవత్త్వాదుపదిశ్యతే వృష్ట్యాచేతనాచేతనప్రపంచపోషకత్వాత్తస్యైవప్రాణత్వంవ్యవహ్రియతే । తస్మాద్ధితతమత్వాదివచనానితత్పరత్వేన యోజనీయానీతి । ప్రతర్దనంప్రతిమామేవవిజానీహీత్యుక్తత్వాత్ స్వవిషయకోపాసనవమత్రోపదిశ్యతఇత్యాశంకాయామాహ ॥*॥

సూ ॥ ౩౧ ॥*॥ శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవత్ ॥*॥

అనేనజీవేనాత్మనాప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి శాస్త్రదృష్ట్యాసర్వాత్మకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్యంపరమేశ్వరంమామేవవిజానీహీత్యుపదిష్టవానింద్రః । యథావామదేవః అహంమనురభవం సూర్యశ్చేత్యాదినాసర్వాత్మకత్వం స్వస్యోపదిష్టవాన్ తద్వదిత్యర్థః । కించ । యత్రనాన్యత్పశ్యతినాన్యచ్ఛృణోతినాన్యద్విజానాతీతిశృతౌభ్రమరకీటకవచ్ఛి

నోపాసనయా శివత్వాపన్నభక్తానాం శివాతిరిక్తశూన్యత్వం దృశ్యతే । తస్మాద్దండకారణ్యే భగవతా పరమశివేన శ్రీరామః సర్వో వై రుద్రః ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోచయిష్యామి మా శుచ ఇత్యాదిసర్వవేదాంతసారం పఞ్చజ్ఞానోపదిష్టస్స కృష్ణావతారే అర్జునం ప్రతి । వాసుదేవస్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః । మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యేత్యాదివాక్యాని శివవాత్మదృష్ట్యాయ నోపదిదేశ । తద్వదింద్రోపదేశః పరశివబ్రహ్మత్వే విరుధ్యతే । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదావస్పష్టముక్తం । అత ఏవ ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మేతి వాక్యే పరమశివకలానుస్యూతబాహ్యప్రాణలింగమేవోపదిశ్యతే । స్వకీయార్చనయా భక్తానాం ప్రాణనహేతుత్వాత్తస్యైవ ప్రాణశబ్దో నిగమాగమేషు నిర్ణీయతే । ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురిత్యాదౌ బాహ్యప్రాణలింగనిర్దేశాదుపాస్యోపాసనమిత్యాశంక్యాహ ॥ * ॥

॥ * ॥ సూ ॥ ౩౧ (జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేన్నోపాసాత్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ తద్యోగాత్) ॥ * ॥

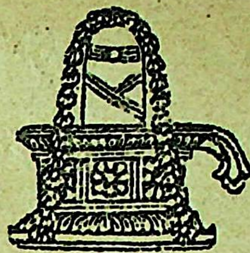
ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతమిత్యుపాస్స్వ యావద్ధ్యస్మిన్ శరీరే ప్రాణో వసతి తావదాయురితి ప్రాణో వై బలమిత్యాదివాక్యేషు స్థూలశరీరావచ్ఛిన్నపరిచ్ఛిన్నజీవముఖ్యప్రాణలింగమేవ లోపదేశాన్నిర్దేశాజ్జగదుభయకారణసర్వవ్యాపకపరశివోపాసనం నేతి చేన్న । ఇష్టాపత్తేః కుతః ఉపాసనాత్రైవిధ్యాత్ ఇష్టప్రాణభావసాక్షికపరశివబ్రహ్మోపాసనాత్రైవిధ్యస్యాంగీకృతత్వాత్ । ఇహాస్మిన్వాక్యే । తద్యోగాత్ । ఉపాసనాత్రయస్య స్థూలారుంధతీన్యాయేన ప్రత్యగభిన్నపరిపూర్ణషట్స్థలపరశివసాక్షాత్కారసాధనత్వేన ఆశ్రితత్వాదుపయుక్తత్వాదిత్యర్థః । ఉపక్రమానువాక్యే ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృత ఇత్యాదినా స్థూలశరీరావచ్ఛిన్నముఖ్యేష్టలింగధర్మబాహుళ్యాదిష్టలింగోపాసనం । మధ్యే ఏష ఏవ సాధుకర్మ కారయతీతి సర్వకర్మకారయితృత్వాది ప్రాణలింగధర్మబాహుళ్యాత్ప్రాణలింగోపాసనం । ఉపసంహారే యథా స్యా అరేషు నేమిరర్పితా నాభావరా అర్పితాః ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేర్పితాః । స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేత్యాదినా భావలింగధర్మభూయస్త్వాద్భావలింగోపాసనం చ విధీయతే । పరమశివాదన్యపరత్వే పూర్వాపరమధ్యవాక్యానాం సర్వవిరోధప్రసంగః । తస్మాన్నాన్యార్థోయుక్తః । అత్ర కేచిత్ ఉపాసనాత్రైవిధ్యాదిత్యత్ర ప్రాణజీవనిర్విశేషబ్రహ్మోపాసనాపరత్వమితి వదంతి । తద్యథా । అథ ఖలు ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మేదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి ప్రాణధర్మ ఏవాత్రోపదిశ్యతే । శరీరధారణస్య ముఖ్యప్రాణధర్మత్వాత్ । ప్రాణసంవాదే వాగాదీన్ప్రాణాన్ప్రకృత్య తాన్వరిష్ఠః । ప్రాణ ఉవాచేత్యాదినా ప్రాణస్యాచేతనత్వం సర్వోపాస్యత్వం చోపదిశ్యతే । కించ । న వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాదిత్యత్ర వక్తృత్వాది కార్యకారణధర్మాణాం జీవపరత్వాత్స ఏవోపదిశ్యతే । చైతన్యాత్మకత్వాజ్జీవే ప్రజ్ఞాత్మకత్వమప్యుపపద్యతే । ఆనందో జర ఇత్యాదినా నిర్విశేషపరబ్రహ్మత్వం సూచ్యత ఇతి । తథాపి జీవప్రాణనిర్విశేషోపాసనాత్రైవిధ్యమత్ర న ఘటతే । సవిశేషబ్రహ్మప్రకరణత్వాత్ । మామేవ విజానీహీత్యుపక్రమ్య । ప్రాణోస్మి ప్రజ్ఞాత్మా తం మామాయురమృతముపాస్స్వేత్యుక్త్వా । స ఏష ప్రాణ ఏవ ప్రజ్ఞాత్మానందోజరోమృత ఇత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పరశివాసాధారణానందత్వాది ధర్మాణాం శివే రూఢత్వాత్ । భూతాత్మకప్రాణాత్మకదశానాం చ పరమేశ్వరాదన్యత్రాప్యనుపపత్తేః । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణ ఇత్యాదినా తైత్తిరీయే విష్ణుప్రాణాదిశబ్దానాం పరశివపర్యాయత్వేన నిర్దేశాత్ । కించ నోపాస్యాప్రకృతజీవాదిత్వాదాజీవాద్యుపాసనస్య నిరస్తత్వాత్ । నిర్విశేషబ్రహ్మణః ఉపాసనాసంభవాత్ । సవిశేషపరశివబ్రహ్మోపాసనపరమేవ త్రివిధోపాసనమితి నిర్ణీయతే । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । ఇత్యాదావభిధ్యానాదిత్యనేన ప్రాణలింగోపాసనం యోజనాదిత్యనేనేష్టలింగోపాసనం । తత్త్వభావాదిత్యనేన భావలింగోపాసనం స్పష్టముక్తం । ఇదం శరీరం పరిగృహ్యోత్థాపయతీతి వాక్యే స ప్రాణధర్మ ఉపదిశ్యతే । ప్రాణవ్యాపారస్యాపి పరమశివాధీనత్వాత్ । న ప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతి । ఇతరేణ తు జీవంతి యస్మిన్నేతావుపాశ్రితావితి శ్రుతేః । న వాచం విజిజ్ఞాసీత వక్తారం విద్యాదితివాక్యేన జీవధర్మో దర్శితః । యద్వాచానభ్యుదితం । యేన వాగభ్యుద్యతే । తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం యదిదముపాసతే । ఏష ఏవ సాధుకర్మ కారయతీత్యాదౌ వాగాది [illegible] లోకాధారణాద్రూపాత్మకోపాసనాహత్వే

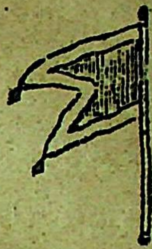
నసకలాభీష్టప్రదాయకత్వేనచశివముఖ్యత్వం స్వేష్టలింగస్యైవవిధీయతే । జీవముఖ్యేష్టశబ్దయోర్ఘటకం భకలశశ ప్టాదివత్పర్యాయత్వం । యోవామహస్తార్పితలింగమేకం పరాత్పరం ధారయతే సతతం విప్రః శుచి)యో వా తస్యైవలభ్యః పరమేశ్వరోసౌ నిరంజనం పరమం సామ్యముపైతిదివ్యం । త్యక్త్వా తస్మిన్న భుంజీత ప్రాణానేవ పరిత్యజేత్ ఇతి సామజైగిషీయశాఖాయాం సదానందోపనిషది జీవస్యప్రాణలింగ ముఖ్యత్వంసూచితం । తథాశంకరసంహితాయాంభగవతావ్యాసేనాపినిర్దిష్టం । శిష్యదేహేతతశ్శక్తిపాతంకృత్వాస్వవిద్యయా । పీఠస్థశివలింగేతుశిష్యప్రాణంనిధాయచ । లింగం సంస్థాప్య తత్ప్రాణలింగంభావేత్తతః । దత్వాశిష్యాయతల్లింగంశ్రద్ధాభక్తియుతాయసః । నస్యేత్ప్రాణలింగంత్వంయావజ్జీవంప్రతిజ్ఞయా । పునర్భవోనతేవత్సవిద్యతే మాతృయోనిష్వితి । తథాసిద్ధాంతాగమే । శిష్యస్యప్రాణమావాహ్యలింగే తత్రనిధాపయేత్ । తల్లింగంతుసుతప్రాణేస్థాపయేదేకభావతః । ఏవంకృత్వాగురుర్లింగంశిష్య హస్తేనిధాపయేత్ । ప్రాణవద్ధారణీయంతుప్రాణలింగమిదంతవ । కదాచిత్కుత్రచిద్వాపినవియోజయదేహతః । యదిప్రమాదాత్పతితేలింగంచేహాన్మహీతలేప్రాణాన్విముంచసహసాసాప్రాప్తయే మోక్షసంపదామితి । సప్రాణస్యప్రాణఇతిశ్రుత్యంతరేపితథానిర్దిష్టం । శ్రుత్యంతరేపిపరమేశ్వరస్యలింగత్రయాత్మకత్వముపదిష్టం । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । ఇష్టమూర్ధంతులేపసామనుయచ్ఛతిసర్వదా । తత్ప్రాణేష్వంతరస్మిన లింగమాహుఃభావగ్రాహ్యమనీడాఖ్యంభావాభావకరంశివం కలాసర్గకరందేవం । యేవిదుస్తేజహుస్తనుమిత్యాదిశ్రుతిశతేనఇష్టప్రాణభావాత్మకలింగత్రయోపాసనస్య వ్యవస్థాపనాదిహాప్యుపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శేనపరమశివైకపరత్వనిర్ణయాన్నేతరేషాం ముక్తిప్రదాయకత్వాదర్శనాచ్చ పరమశివప్రకరణత్వాచ్చనాన్యార్థోవిధీయతే తస్మాదత్రప్రాణ శబ్దేన పరశివబ్రహ్మైవాభిధీయతఇతి రాద్ధాంతః ॥ * ॥

ఇతిశ్రీమన్నిరాభారవీరశైవయతివ్రాజ పరివృఢశ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్య కృతద్వైతాద్వైతాభిధానవిశేషాద్వైత సిద్ధాంత స్థాపకవైయాసికబ్రహ్మ మీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకేశ్రీకరభాష్యేసమన్వయాభిధానస్యప్రథమాధ్యాయస్యైకాదశాధికరణావచ్ఛిన్నాథాతోబ్రహ్మేత్యాదిద్వాత్రింశత్సూత్రానుగతప్రథమఃపాదః ॥ * ॥

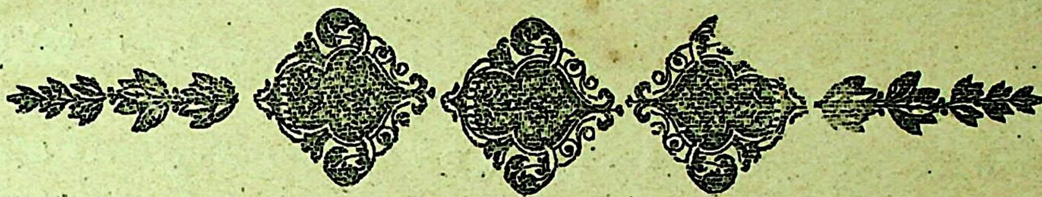

శ్రీశివాయనమః

శ్రీకరభాష్యద్వితీయపాదప్రారంభః

ప్రథమపాదే పరశివస్య బ్రహ్మణః జగదుభయకారణత్వ సర్వవేదాంతప్రతిపాదకత్వ సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిమత్వ నిత్యతృప్తత్వ నిరతిశయానందత్వాదిధర్మాన్ప్రతిపాద్య । కేషాంచిదర్థాంతరావబోధకశబ్దానాం పరమశివపరత్వం ప్రసాధ్య । పునః కేషాంచిదస్పష్టలింగానాం పదానాం బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వం అర్థాంతరబోధకత్వం వేతి సందేహే తన్ముఖ్యార్థావబోధార్థం ద్వితీయః పాదో ప్యారభ్యతే ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

: సూ ॥ ౧ ॥ * ॥ సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ ॥ * ॥ :

యజురారణ్యనారాయణానువాకే దహరం విపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుండరీకం పురమధ్యసంస్థం । తత్రాపి దహ్రం గగనం విశోకస్తస్మిన్ యదంతస్తదుపాసితవ్యమిత్యనేన హృదయపుండరీకం ప్రదర్శ్య తత్రోపాసితవ్యమితి జ్యోతిర్లింగానుసంధానవిధిం నిర్దిశ్య తద్వస్తుస్వరూపం । యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వర ఇత్యాదినా స్పష్టముక్త్వా నిధనపతయే నమ ఇత్యాదినా లింగస్య పరబ్రహ్మణః । సర్వాత్మకత్వముపదిశ్య ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి శ్రూయతే స్వవిషయః । నను ప్రథమాధికరణే ప్రాణాధికరణే బాహ్యప్రాణలింగోపాసనస్య ప్రసాధితత్వాత్పునః కిమర్థమితి చేన్న । ప్రథమాధికరణే అధికారినిరూపణప్రస్తావద్వారా కించిన్నిరూపితం । ప్రాణాధికరణే త్రివిధలింగోపాసనావిధిరేవ సాధితా । అత్ర పునస్స్పష్టార్థం । ఈక్షత్యధికరణే ప్రధాన జగత్కారణత్వం నిరస్తమపి । చమసవదవిశేషాదిత్యాదినా పునర్నిరాకరణవత్ బాహ్యలింగధారణం సాధయిష్యామః । ఏతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యత్ర సోమసూర్యశబ్దయోశ్చంద్రప్రభాకరవాచకత్వాత్పూర్వానువాకే ప్రభాకరప్రశంసాదర్శనాత్ ఉత్తరత్ర పరశివైకప్రతిపాదకపంచబ్రహ్మపురుషప్రశంసాద్యోతనాదతో ప్రాస్యః ప్రభాకరః పరశివో వేతి సంశయః । పూర్వపక్షస్తు । శ్రుతిపథగళితానాం తంత్రమార్గప్రవేశ ఇతి సూతసంహితాయాం తాంత్రికవైదికవిభాగే వేదమూలకత్వాభావేన పాంచరాత్రాదివత్పాశుపత్యాగమానాం నిరస్తత్వాత్ ధర్మస్య చోదనైకప్రమాణకబద్ధమూలత్వాత్ । తత్ప్రామాణ్యాస్వీకారే । దేవపవిత్రం వా ఏతత్ యోనుత్సృజత్యభాగో వాచి భవత్యభాగో నాకే నహి ప్రవేద సుకృతస్య పంథానమిత్యాదిశ్రుతివిరోధాత్ । ఉత । శాస్త్రయోనిత్వాత్ । నావేదవిన్మనుతే తంబృహంతం నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయేత్యాది శ్రుతిసూత్రాభ్యాం బ్రహ్మణః వేదాంతప్రతిపాద్యత్వవ్యవస్థాపనాత్ । అతస్తంత్రాగమానాం ధర్మబ్రహ్మవ్యవస్థాపనే నైవ కించిత్ప్రామాణ్యం । తస్మాత్సర్వలింగం స్థాపయతీత్యత్ర న స్పష్టలింగధారణముపపద్యతే । కింతు పూర్వప్రకరణవశాదత్ర ప్రాతః కాలే స్వయం బ్రహ్మా । మధ్యాహ్నే తు మహేశ్వరః సాయంకాలే త్వయం విష్ణుస్త్రయీమూర్తిర్దివాకర ఇతి స్మృతౌ ప్రభాకరస్య మూర్తిత్రయాత్మకత్వవ్యవస్థాపనాదేతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యత్ర సోమస్య శివాత్మకస్య సూర్యస్య ప్రభాకరస్య సర్వప్రపంచే లింగం తల్లాంఛనం పాణినా అభిమంత్రితం పాణిమంత్రం స్థాపయతీత్యర్థలాభాత్ । సర్వేషాం వైదికానాం ప్రభాకరోపాసనస్యైవ ముఖ్యత్వాత్ పూర్వానువాకగత సహస్రశీర్షమిత్యా

దినా రాయణప్రతిపాదకవాక్యానాముత్తరమంత్రానువాకగత సద్యోజాతాది వాక్యానాంచ ప్రభాకరపరత్వమేవవ్యప దిశ్యతే । తస్మాత్తత్పరత్వమేవయుక్తం కించనిధనపతయేనమ ఇత్యాదినాశివస్యలింగాత్మకస్యస ర్వాత్మకత్వము పదిశ్య ఏతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యేత చ్ఛబ్దేనప్రకృతసోమసూర్యనమస్కారపరామర్శకశబ్దాయోగేనన మస్స్వస్తి స్వాహాస్వ ధాలువషడ్యోగాచ్చేతిచతుర్థ్యంతాభావేనష ష్ఠ్యంత పదనిర్దేశాత్ సర్వలింగగ్ స్థాపయతీతి శబ్దస్వారస్యేన భూనిక్షేపణ లింగపరత్వమేవాత్రవివక్షితం । పాణిమంత్రంపవిత్రమిత్యత్ర పాణినాఅభిమంత్రితంపాణిమంత్రమిత్యర్థస మన్వయాద్బా హ్యలింగధారణంసర్వధాత్రన ఘటతఇతిచేన్న । సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ । జీవముఖ్యప్రాణ లింగాత్మకషట్స్థల పరశివబ్రహ్మధారణతదుపాసనమేవాత్రోపదిశ్యతే । కుతస్సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ । సర్వత్ర వేదవేదాంతాగమస్మృతి పురాణేతిహాసాదిషుయత్ప్రసిద్ధం షట్స్థలపరశివాత్మకంబ్రహ్మ । తస్యైవాత్రదహరంవిపాపమి త్యారభ్యసర్వలింగగ్ స్థాపయతీత్యంతేనబాహ్యాభ్యంతరధారణోపాస్యత్వేన ఉపదేశాద్వ్యపస్థాపనాదిత్యర్థః । భూతిరుద్రాక్షశివలింగధార ణవిధాయకశైవమతం తంత్రాగమమూలకత్వేనసవైదికఃకింగ్రాహ్యమితియత్తద విచారితరమణీయం । కుతఃవేదవే దాంతస్మృతి పురాణేతిహాసప్రసిద్ధత్వాత్ । కించ । కర్తృకత్వేన వేదమూలకత్వేనకామికాదిశివాగమానాం వేదవ త్ప్రమాణత్వాచ్చ । తదుభయప్రతిపాద్యత్వేనశైవమతంవైదికమేవ । తదుక్తం సిద్ధాంతాగమే । సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతంతథా । ఏతానిమానభూతానినోపహన్యానియుక్తిభిః । వేదప్రధానంసర్వే షాంసాంఖ్యాదీనాంమహామునే । వేదానుసరణాదేషాంప్రామాణ్యమితినిశ్చితం । పాంచరాత్రస్యసాంఖ్యస్యయోగ స్యచమహామునే వైదికదేశవర్తిత్వంశైవం వేదమయంమతం । వైదికదేశవర్తిభ్యోసాంఖ్యాదిభ్యోమహామునే । సర్వవే దానుసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రంవిశిష్యతే । సర్వవేదానుసారిత్వాత్ప్రమాణంవేదవత్సదేతి । కించసూతసంహితాయాం అష్టాదశపురాణానాంకర్తాసత్యవతీసుతః । కామికాదిప్రభేదానాం యథాదేవోమహేశ్వరఇత్యాదినాకామికాదిశి వాగమానామివవ్యాసోక్త పురాణానాం ప్రామాణ్యంమహర్షిణాసూతేనసాధితం । తస్మాత్త్రైవద్విపదార్థంచతు ష్పాదంమహాతంత్రం జగత్పతిఃప్రోక్తవాన్ హిమవత్పుత్ర్యై ధర్మమోక్షైకసాధనమితిశివాగమానాం ధర్మబ్రహ్మ సాధన త్వంనిర్దిష్టం । అపిచ । వేదవేదాంతవత్కేచనశివాగమాః పతిపాశపశురూపతత్త్వత్రయప్రతిపాదకాః । కేచన పంచబ్రహ్మప్రతిపాదనపరాః । కేచనజ్యోతిష్టోమాద్యంగకుండమంటపవిధాయకాః । కేచనశివపూజాప్రతిపాదకాః కేచనభస్మరుద్రాక్షశివలింగధారణప్రతిపాదకాః । కేచనాలయోత్సవప్రతిష్ఠాప్రతిపాదకాః । తథాహి । ఏతా వంతో వైపశవాతద్విపాదశ్చతుష్పాదఇతిపశూమీశేపశుపతిఃపశూనాంచతుష్పదాముతద్విపదామితి । తస్మాదుద్రఃపశూనామ ధిపః । జ్ఞాత్వాదేవంసర్వపాశాపహానిః । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితఇత్యాదివాక్యానాంప్రాత్య క్షికవేదవేదాంతేషుదర్శనాత్పతిపాశపశుపదార్థత్రయప్రతిపాదకశైవాగమానాం వైదికత్వంధ్రువం టాఘోషః । చిద చిదీశ్వరపదార్థత్రయపరిభాషాత్రయపాంచరాత్రాగమస్యవైదికపరిభాషామూలత్వాభావాదవైదికత్వం । కించ ముండమాండూక్యఛాందోగ్యబృహదారణ్యకతవల్యాదిసర్వోపనిషత్సిద్ధజీవబ్రహ్మైక్యవ్యవస్థాపకత్వేనపడక్షరత్రియంబక గాయత్ర్యాదిసర్వమంత్రాణాంకరాంగన్యాసధ్యానవిధాయకత్వేన । గౌతమభరద్వాజశౌనకాద్యాచార్య విషయ స్థావరలింగానాంకర్షణాదిప్రతిష్ఠాంతోత్సవాదివిధాయకత్వేన । భూమ్నైవప్రమదితవ్యం । అగ్నిరితిభస్మేత్యాదియజురాథ ర్వణబృహజ్జాబాలకాలాగ్నిరుద్రరుద్రాక్షోపనిషదాదిప్రతిపాదితభూతిరుద్రాక్షవిధాయకత్వేనచ । యజురారం ణ్యాంతర్గతసద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మమంత్రప్రతిపాదకత్వేన । అధ్వనామధ్వమతేఽశేషస్యాధ్వనః పారమసీయాసీతిశ్రు తిసిద్ధవర్ణపదమంత్రకళాభువనతత్వాత్మకషడధ్వప్రతిపాదకత్వేన । యాతేరుద్రశివాతనూరఘోరాపాపకాశినీ । య శ్చంచసాప్రృష భోవిశ్వరూపః । సోమారుద్రేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధశివలింగధారణవిధాయకత్వేన । అర్చతప్రార్చతేతి । త ముష్టుహీతిమంత్రార్థావబోధక బోధాయనస్మృతిమూలకశివపూజావిధాయకత్వేనశ్రుత్యాగమానాంసమానార్థత్వాత్సాధ్ వైదికత్వంఆగమానాం నిష్ప్రత్యూహమేవ । తస్మాత్తత్ప్రతిపాదిత లింగధారణస్యాపితద్ధాత్వంసిద్ధం । [illegible]ర్తే । ని రతంహిమయాపూర్వం వ్రతంపాశుపతంశుభం । గుహ్యాద్గుహ్యతమంస్మాతుం వేదసారంవిముక్తయె । పాశుప తాచారస్సేవనీయోముముక్షుభిః । తాంత్రికంవైదికంమిశ్రంత్రిధాపాశుపతంస్మృతం । తప్తలింగాంకశూలాదిధా రణం తాంత్రికంమతం । లింగరుద్రాక్షభస్మాదిధారణంవైదికంభవేత్ । రవింశంభుంతథాశక్తిం విఘ్నేశంచజనార్దనం । యజంతిసమభావేనమిశ్రపాశుపతంహితత్ । వైదికానైకనిష్ఠానాంముముక్షూణాంనిరంతరం । శ్రౌతంపాశుపతం గ్రాహ్యంనగ్రాహ్యేమిశ్రతాంత్రికే । తథాచస్మృతిః । యానిశాస్త్రాణిదృశ్యంతేలోకేస్మిన్వివిధానితు ।

వేదమార్గవిరుద్ధాని తేషాంనిష్ఠా హి తామసీ। వి.పాశానాం శివ ద్వైవత్యం నృత్తస్మృతిషుగీయతే। శివైకోపాసనం తస్మాత్కర్తవ్యంజీవితావధిః శివాన్నాన్యోపాసనం। వేదాగమానామంగాంగిత్వేన నిగమత్వమాగమత్వముభయోస్సమంజసం। నారాయణానువాకేదహరంవిపాప మిత్యాదినా భావలింగప్రాణలింగాత్మకపర మశివబ్రహ్మణోంత ర్ధారణంసమామ్నాతే ధారణంమేఅస్త్విత్యాదినాప్రసాధ్య। ఊర్ధ్వాయనమ ఇత్యాదినాలింగస్య సర్వాత్మకత్వంనిర్దిశ్య సర్వలింగవాక్యేనబాహ్యలింగధారణంనిర్దిష్టం। నిధనపతయేనమ ఇత్యాద్యేతత్సోమస్య సూర్యస్యేత్యంత మర్థవాదః। తత్రసముచ్చయవిధాయకశబ్దాభావాత్। నమస్కారక విధాయకచతుర్థ్యంతాభావాత్। ఉపక్రమోపసంహారయోః పరమశివపరత్వేనమధ్యగతసోమసూర్యప రత్వేసమంజసత్వాభావాత్। సూర్యస్యసూర్య మండలాంతర్వర్తిన స్సోమస్యశివస్యలింగంపరశివేష్టరూపంసంచసూత్రేఘటిత లింగధారణకటాక్షలబ్ధసర్వం సర్వజనార్థః। స్థాపయతి ధారయతీతిసర్వలింగస్థాపయతీత్యనేనవాక్యేనలింగస్థాపనంనిర్దిశ్యతేస్య లింగస్థాపనస్యాధి కరణంకిమిత్యాకాంక్షాయాం పాణి మంత్రంపవిత్రమితిలింగవిశేషాత్పాణ్యాదావధారణంవిధీయతే। పాణౌ మననాత్పూజనాత్త్రాయత ఇతిపాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యనేనయజ్ఞోపవీతం పరమంపవిత్రమితివత్ శౌచాచమనాద్య పవిత్ర్యాదిసక్తి కాలేపవిత్రస్వవిధానాద్యజ్ఞోపవీతవత్సర్వదాధారణత్వంప్రతిపాద్యతే। ఆక్షేపయోప్యాప్రాపాలమితిపన్న చాతవాక్యభేదదోషః। తదుక్తం। ధారయేద్యస్తుహస్తేనలింగాకారంశివం సదా తస్యహస్తస్థితంసిద్ధం మత్పదంసంపదాంపదమితి వాతులే। తథాలైంగ్యేభగవ తా వ్యాసేనైతన్మ ంత్రార్థ స్స్పష్టముక్తః। వేదేషుశాస్త్రసంఘేషు పురాణేష్వాగమేషుచ। బ్రహ్మణస్యసమాఖ్యాతంలింగధారణముత్త మమిత్యుపక్రమ్య। యజుర్వస్యాపిసర్వంవై లింగంస్థాపయతీతిచ। తస్మాద్ధార్యంమహాలింగం పాణిమంత్రేతిమంత్రతః। పాణౌలింగంవినిక్షిప్య దీక్షాకాలేగురుశ్శివం। యేనస్మరతితన్మంత్రంపాణిమంత్రంవదంతిహి। పవిత్రం తాన్ని మహేశస్యశివస్యప్రతిపాదనాత్ పవిత్రీకరణాత్పుంసాంపవిత్రమితికథ్యతే। తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుధారయల్లింగముత్తమం। గచ్ఛంస్తిష్ఠన్స్వపన్ జాగ్రదున్మిషన్నిమిషన్నపి। శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపిలింగంసర్వత్రధారయేత్। లింగధారీసదాశుద్ధోనిజలింగంమనోహరం। అర్చయేద్గంధపుష్పాద్యైః కరపీఠేసమాహితః। నిత్యానికర్మబృందానితథానైమిత్తికానిచ। శివార్పణధియాకుర్యాత్సమ్యక్జ్ఞానాభివృద్ధయ ఇతి। కించ। నిధనపతయేనమ ఇత్యత్రనిధనస్యచరాచరప్రపంచసంహారస్యపతిః కర్తా। సర్వలయాధిష్ఠానమితియావత్। తస్మైనమ ఇత్యుచ్యతే। ప్రపంచోపశమంశాంతంశివమద్వైతంచతుర్థంమన్యంతే। సఆత్మా। సవిజ్ఞేయశివోద్వైత ఇత్యుపనిషద్భ్యః। ఏతద్భిన్నేరవ్యుపలక్షణం। ఏతేనజగజ్జన్మస్థితిలయకారణపరశివతత్త్వముపదిశ్యతే। నిధనపతాంతికాయనమ ఇతివాక్యేనఅవాంతరకల్పసంహారకారణకాలరుద్రాదీనాంసంహారకత్వంనిర్దిశ్యతే। సర్వభూతదమనాయనమోమనోన్మనాయనమ ఇత్యాద్ధ్వేత్తత్రస్త్రీష్వాదిసర్వభూతసంహారకత్వంతూర్యతే। ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూత మిత్యాదినావిష్ణుబ్రహ్మాదీనాంభూతత్వం। హరిగంహరంతమనుయంతి దేవావిశ్వస్యేశానంవృషభంమతీనామిత్యాదౌవిష్ణ్వాదిభూతసంహారకత్వంఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌ సర్వవిద్యాభూతాధిపతిత్వంతస్యైవనిర్దిష్టం। ఊర్ధ్వాయనమః ఊర్ధ్వలింగాయనమ ఇత్యత్రమహదాదిస ర్వాతీతశుద్ధమాయాశక్త్యాత్మకత్వేతిష్టసదాశివ ఏవోపదిశ్యతే। హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయనమ ఇత్యత్రష్ట్ర్చమచక్రస్థితగుణత్రయస మష్ట్యాత్మకమహామాయాపావిద్యాశక్త్యవచ్ఛిన్నస్వయంప్రకాశాత్మకభావలింగముపపద్యతే। సువర్ణాయనమః సువర్ణలింగాయనమ ఇత్యత్రశిఖాచక్రానుగతరజశ్శక్త్యవచ్ఛిన్నచిత్కళాత్మకప్రాణలింగంనిర్దిశ్యతే। దివ్యాయనమః దివ్యలింగాయనమ ఇత్యత్రసహస్రారచక్రప్రవిష్టగుణత్రయప్రపంచ్యాత్మకమహాశక్త్యవచ్ఛిన్నశ్రేష్ఠలింగముపపద్యతే। భవాయనమః భవలింగాయనమ ఇత్యత్రాజ్ఞేయచక్రస్థితశుద్ధాంతఃకరణాత్మకచిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నమహాలింగంశ్రూయతే। శర్వాయనమః శర్వలింగాయనమ ఇత్యత్రవిశుద్ధచక్రస్థితవ్యోమతత్త్వానుగతపరాశక్త్యవచ్ఛిన్నప్రసాదలింగంనిరూప్యతే। శివాయనమః శివలింగాయనమ ఇత్యత్రఅనాహతచక్రస్థితపవనతత్త్వాత్మకాదిశక్త్యవచ్ఛిన్నచరలింగంకథ్యతే। జ్వలాయనమః జ్వలలింగాయనమ ఇత్యత్రమణిపూరచక్రస్థితతేజస్తత్త్వాత్మకేచ్ఛాశక్త్యనుగతశివలింగంవ్యవసీయతే। ఆత్మాయనమః ఆత్మలింగాయనమ ఇత్యత్రస్వాధిష్ఠానచక్రస్థితజలతత్త్వాత్మకజ్ఞానశక్త్యవచ్ఛిన్నగురులింగంవ్యాచష్టే। పరమాయనమః పరమలింగాయనమ ఇత్యత్రఆధారచక్రస్థితక్షిత్యాత్మకక్రియాశక్తివిశిష్టాచారలింగముపయుజ్యతే। ఏతత్సోమస్యసూర్యస్యసర్వలింగగ్ స్థాపయతీత్యనేనఏతద్దశవిధలింగాత్మకసూర్యస్యసూర్య మండలాంతర్వర్తిన స్సోమస్యశివస్యలింగరూపశరీరంస్థాపయతీతిభూమిశరీరసాధారణ్యేనపవిత్రత్వేత్రేషుప్రతిష్ఠాపయతీతిగీయతే। తస్మాద్దశలింగాత్మకపాణ్యాధికరణకస్వేష్టలింగస్యపంచబ్రహ్మాత్మకత్వంషట్త్రింశత్తత్త్వాత్మకత్వంచనిరూప్యతే। కించ। వేదవేదాంతస్మృతిపురాణేతిహాసాగమాదిషుశివలింగధారణంశ్రూయతే। రుద్రోవా। బ్రహ్మ। కేనోపనిషత్ యామదేవాః। భవ్రంపశ్యే

మాక్షభీర్యజత్రాః । స్థిరైరంగైస్తుష్టువాగ్ంసస్తనూభిః ॥ వ్యశేమదేవహితంయదాయుః ॥ యజుర్వేదే । చరణంపవి
త్రంవితతంపురాణం యేనపూతస్తరతిదుష్కృతాని తేనపవిత్రేణశుద్ధేన పూతాఅతిపాప్మాన మరాతింతరేమ ॥ లోకస్య
ద్వారమర్చిమత్పవిత్రంజ్యోతిష్మద్భ్రాజమానంమహస్వత్ । అమృతస్యధారాబహుధా దోహమానం । చరణంనోలోకే
సుధితాందధాతు ॥ హిరణ్యశృంగంవరుణంప్రపద్యే । పవమానస్సువర్జనః । పవిత్రేణవిచర్షణిః ॥ యఃపోతాస
పునాతుమామిత్యాదినాసర్వదేవానాంలింగధారణముపదిశ్యతే । సామేచ । విశ్వేదేవంవిదుషావేదితవ్యంశ్రద్ధాభక్త్యాశైవ
లింగంప్రధృతంసర్వదేవైః ॥ తదాత్మసిద్ధ్యైమునిభిర్ముక్తికామైఃకంఠేహస్తే మస్తకేవాభవతుధార్యం । లింగంబిభర్తివపు
షాపరమంపవిత్రం । విరజంవిశోకం దేవానామమిత స్సశంభోః । సయాతిముక్తించరమం వేదవేద్యం । శైవందివ్యం
శాశ్వతంవైపురాణం ॥ అథర్వణేచ । పరాత్మసిద్ధ్యైపరమంకాలకాలం । తనూషులింగం శాంభవంబిభృయాన్ముక్తికా
మః । మహామహద్భిర్మునిభియోగిభిర్వాధార్యంభవేత్తత్సర్వదా శాంకరందేవదేవం ॥ శివలింగంభృత త్వావ్ప్రాణస్నా
యుజ్యాగ్ంసలోకతామాప్నోతి । తేసర్వానాకమాసభియాంతి । నసపునరావర్తతేనస పునరావర్తతఇతి । తథాతద్వే
దాంతేషు ॥ ఆప్యాయంతుమమాంగానివాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్రమథోబలమింద్రియాణిచ । సర్వాణిసర్వంబ్రహ్మోపనిష
దం । మాహంబ్రహ్మనిరాకుర్యాం । మమాబ్రహ్మ నిరాకరోద నిరాకరణమస్త్వనిరా కరణంమేఅస్తుతదాత్మనినిరతేయ
ఉపనిషత్సుధర్మాస్తేమయిసంతుతేమయిసంతు । యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపఇత్యాది అంతర్ధారణశక్తో వాహ్యక్తోవాద్వి
జోత్తమః । సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైవం లింగమురస్థలే ॥ ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవంవేదాంతవిదోవదంతి । కం
ఠే శిరసి మస్తకే సన్నివేశ్యచోపేతత్వాణిమంత్రేణ పవిత్రం ॥ యోవాముహుస్సార్చితలింగమేకంపరాత్పరంసతతంధార్యతేవిప్రః
శ్రుతిర్యోవాతస్యైవ లభ్యః పరమేశ్వరో నిరంజనః పరమంసామ్యముపైతిదివ్యమితి ॥ ఏతదూపబృంహణవా
క్యానిలైంగ్యేభగవతాబాదరాయణేననిర్దిష్టాని ॥ సౌవర్ణంరాజతంశైలంకృత్వా తామ్రమయంతువా ॥ పంచసూత్రకృ
తంలింగంపఖండంధారయేద్ద్విజసత్తమః సకృన్మ్య అయంమేహస్తోభగవానితిమంత్రేణసర్వజాపాణౌలింగధృతిఃప్రోక్తారుగి త్యాహ
సనాతనీ ॥ భద్రంకరశివంభక్త్యాన్యగ్ణయామసురర్షభాః ॥ భద్రంనేత్రైఃపశ్యామోలింగరూపంసదాశివం । భద్రం
యజామోసతతంతుష్టువామోయథావిధి ॥ యావదాయుఃప్రవర్తేతతావద్దేవహితంశివం । తనూభిస్సతతంభక్త్యాస్థాపయా
మోయథావిధి ॥ స్వస్త్యాఖ్యంశాంభవంలింగమింద్రోవృద్ధశ్రవాస్సదా ॥ పూషావవిశ్వేదేవాశ్చతార్క్ష్యోవిష్ణుస్తథైవచ । బృ
హస్పతిస్తదాలింగందధాతుపరమేశ్వరః । చరణంలింగమాఖ్యాతం పవిత్రంపాపనాశనం ॥ చరంజీవంపరాత్మా నంనయతి
ప్రాపయత్యతః ॥ వితతంవ్యాపకంనిత్యంపురాణంబ్రహ్మశాశ్వతం । యేనలింగేనపూతస్సన్పాపాన్సర్వాన్తరిష్యతి ॥ తేనలింగి
గేనశుద్ధేనపూతాపాప్మానమాణవంమాయా మలంకార్మికంచాప్యరాతించేతరేమహిలోకస్యభక్తలోకస్యద్వారంతత్ప్రాప్తిసా
ధనం అర్చిమత్స్వప్రకాశంహిపవిత్రంలోకపావనంజ్యోతిష్మద్దీప్తిమద్భ్రాజమానంచిద్రూపభావతః మహాత్వగుణసంయుక్తంమ
హస్వత్పరికీర్తితం । చరణంలింగమాఖ్యాతంజగత్సంహారహేతుతః । అమృతస్యధారామోక్షస్యాపాలోక్యా దివిధతః ।
బహుధాదోహమానంయస్తన్నోనిష్కళంవిశేషతః । లోకేదేహేసదాదేవాసుధితాంవాసమన్వహందధాతు కురుతాత్ప్రీత్యా
భవరోగైకభేషజం । పవమానానువాకేనసర్వేషాంలింగధారణం । అనుజుషాగీయతేయస్మాత్తస్మాత్ప్రోక్తంశుభం । పవ
మానోఽనిలస్సమ్యగ్వృజనఃపాపవర్జితః । సపవిత్రేణలింగేనశైవజ్ఞానవిచక్షణః । వర్తతేత్రిషులోకేషు ॥ యఃపూతాసపు
నాతుమాం ॥ పావనాత్సర్వజీవానాం పవిత్రంలింగముచ్యతే ॥ హిరణ్యంలింగమాఖ్యాతంవిశ్వరూపం మహేశ్వరం ॥
శృంగేశిరసితల్లింగం । ధృతంవరుణమవ్యయం । ప్రపద్యేమనసావాచాశివభక్తంసనాతనం । తీర్థందేహీతివచసా ప్రార్థి
తః వేదపూరుషైః । స్వంసర్వాత్మకంబ్రహ్మలింగరూపంసనాతనంతదాహ్యుపనిషదందివ్యంమమాంగానివిశేషతః ॥ స్థూలసూ
క్ష్మాదిదేహాని । జ్ఞానకర్మేంద్రియాణిచ ॥ భావాదిలింగరూపేణస్థిత్వాసర్వత్రసర్వదా । ఆప్యాయయంతుసతతం పరమాన
దసంపదా । తదహంమానిరాకుర్యాంసత్యజామికదాచన । మామాంబ్రహ్మసదాలింగంసత్యజేన్మానిరాకరోత్ । మేమ
మాత్మనిదేహేకులద్బ్రహ్మాస్తునిరంతరం । అనిరాకరణంసమ్యగనిరాకరణం భవేత్ । ఉపనిత్సుచ యేధర్మా । భస్మరు
ద్రాక్షసంజ్ఞికాః । మయితేసంతుతేనిత్యంసంతుతేమయిసర్వదేత్యాదిగా ॥ తత్రైవాకరణే ప్రత్యవాయ ఎందృశ్యే
తే । లింగస్యధారణంయస్య స్థూలదేహే నవిద్యతే ॥ తద్దేహంనిష్ఫలంజ్ఞేయం జీవత్యక్తశరీరవత్ । యథాత్మ
నాసగంకాష్ఠము నర్హం సర్వకర్మసు । తథా లింగవిహీనస్తు సర్వకర్మబహిష్కృతః యస్యవక్షస్థలేలిం
గం । కంఠేరుద్రాక్షమాలికా । నఫాలేభూతిరేఖాశ్చ । తంత్యజేదంత్యజంయథా । లింగస్యధారణంవిప్రామనసా

పిసలంఘయేత్ ॥ శృత్యావిధీయతే యస్మాత్ త్యాగీ పతితోభవేత్ । బ్రాహ్మణానాం శివో దేవస్తస్మాత్తల్లింగధారణం । కర్తవ్యంబ్రాహ్మణానాంతు వేదవేదాంతశాసనాత్ । భృత్యస్యప్రభుచిహ్నంతుయథాధార్యంమహీతలే । తథాభక్తస్యలింగాదిధారణంప్రోచ్యతేసదా ॥ అనంతపద్మనాభస్య హస్తేలింగస్యధారణం ॥ పాండురంగేతథావిష్ణోశ్శిషే లింగస్యధారణం॥ సుప్రసిద్ధతయాదృష్టం । కింవక్తవ్యంనృణాంసదా ॥ ఇత్యాదినాషట్స్థలపరశివాత్మకపరబ్రహ్మస్వరూపలింగధారణస్య దృష్టత్వాత్సర్వలింగవాక్యేనతద్ధారణమేవ విధీయతే । అస్మిన్నర్థే సూత్రాంతరమాహ ॥ ❀ ॥ వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చ ॥ ౨

అత్ర వివక్షితాః ఉపాసనాయాం ఉపాదేయత్వేనమేగుణాః సత్యాదయః తేషాం పరశివబ్రహ్మణ్యుపపత్తేః ఉపపన్నత్వాదిత్యర్థః ॥ ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షం విశ్వరూపాయవై నమోనమ ఇత్యాదినాతద్ధర్మశ్రవణాత్ ॥ శృత్యంతరేచ ॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాంతఉపాసీత । అథఖలుక్రతుమయఃపురుషోయథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషో భవతితథేతఃప్రేత్యభవతిసక్రతుంకుర్వీత ॥ మనోమయఃప్రాణశరీరో భారూపఃసత్యసంకల్పఆకాశఆత్మా సర్వకర్మా సర్వకామ ఇత్యాదౌ సర్వాత్మకపర మేశ్వరస్యభక్తోపాసనార్థంప్రాణశరీరత్వేన పరిచ్ఛిన్నత్వంసత్యసంకల్పత్వాదికంచ వివక్షితత్వా దశ్రోతిథవపశ యేనమ ఇత్యాదినా సర్వాత్మకత్వముపదిశ్య పాణిమంత్రంపవిత్రమితిపాణ్యధికరణత్వేనపరిచ్ఛిన్నత్వంతస్యైవనిర్దేశాన్నేతరోపాసనమత్రవిధీయతే । ననుపురాణాంతరే షులింగస్యపరమేశ్వరనికృష్టాంగత్వేన నిర్దేశాచ్చరణం పవిత్రమిత్యాదిశృతినా మంఘ్రిపరత్వేన రూఢత్వాత్ వేదబాహ్యసంకరజాతైరపిభస్మరుద్రాక్షశివలింగాదిచిహ్నానాందృష్టత్వాత్తద్ధారణంతేషాం శ్రౌతత్వమితిచేన్న । లింగపురాణేజ్యోతిర్లింగోత్పత్త్యనంతరం ॥ తతఃప్రహృష్టమనసా పణిపత్యమహేశ్వరం ప్రాహ నారాయణో నాథంలింగస్థం లింగధారిణం యదిప్రీతిస్సముత్పన్నా యదిదేయోవరశ్చనో । లింగాధోపీఠవద్భాతికుండలీకృతపన్నగః । తదూర్ధ్వపీఠవద్భాతిఃధరాశ్చవ్రతదశాకృతిః తస్యాం స్థితఆమహాదేవజ్యోతీరూపంసుమత్తరం । అవయోర్గర్వనిర్మూలకారణం లింగమీదృశం భవదీయం మహాదేవ దత్వాదీక్షాంహిసాకురు । తద్ధారణాచ్చతత్ధ్యానాత్ దర్శనవిధానతః ॥ ఐహికాముష్మికంసౌఖ్యం ప్రాప్నువామఇతిధృవం ఏవంతద్వచనంశృత్వావిశ్వాధస్సనాతనః ॥ ఇంద్రనీలమయంలింగంవిష్ణవేబ్రహ్మణోమమ । పద్మరాగమయంలింగందత్వాదీక్షాంచకారయత్ । తతఃప్రభృతి తద్దేవాభక్తిరవ్యభిచారిణీ । వక్షస్థలేహరిర్లింగంమూర్ధ్నిచాహంపితామహః ॥ ధృత్వాప్రహృష్టమనసాశ్రద్ధయాపరయాముదే త్యాదినాపరమేశ్వరస్యైవ లింగరూపదర్శనాత్ । కించసిద్ధాంతాగమే । బ్రహ్మణావిష్ణునాపూర్వంయల్లింగంజ్యోతిరాత్మకం । అపరిచ్ఛేద్యమభవత్తేన వాహరిబోధ్యతే । పీఠికాపరమాశక్తిర్లింగంసాక్షాత్పరశ్శివః ॥ శివశక్తిసమాయోగాద్విశ్వంలింగంతదుచ్యతే । విశ్వాధికత్వమీశస్యలింగమూర్తేస్స్వభావజంఅనన్యదేవసాదృశ్యంశృతిరాహసనాతనీ । లీయతేయత్రగమ్యం లెబ్రహ్మవిష్ణ్వాదినిర్జరాః । తల్లింగంపరమంబ్రహ్మసచ్చిదానందలక్షణం । ప్రతిమాకారశూన్యస్యలింగస్యపరమాత్మనః॥ ప్రతిమాకారదేవానాంసాదృశ్యంకథమీర్యతే । ఇత్యాదినాతథాదర్శనాత్ వ్యాసగౌతమదధీచిశాపదగ్ధధూర్తకల్పిత వాక్యానాంశ్రౌతవిరుద్ధత్వేననచాతిప్రామాణ్యంతథాచేత్పాండురంగ రామేశ్వరశ్రీశైలాదిషువిష్ణుప్రతిష్ఠితలింగానాంతద్విష్ణోరపినసర్వోత్కృష్టత్వముపపద్యతే ॥ తదంగీకారేబౌద్ధపాషండప్రసంగస్స్యాత్ । చరణశబ్దస్యాంఘ్రిపరత్వే । చరణశృతినిష్ఠవ్యాపకత్వస్వయంప్రకాశత్వాదిధర్మాణాం విరోధప్రసంగస్స్యాత్ । పరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యాదాకాశప్రాణాదిశబ్దవత్తస్యపరమేశ్వరపరత్వమేవ । చర్యతేభక్త్యాతేజగద్యేనేతిచరణం । ఏదంస్థితేరపుష్పఫలక్షణం ॥ చరంజీవంమోక్షంనయతీతివా। ఏషఏవసాధుకర్మకారయతీతిశృతేః । ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణమితియావత్ ॥ తాదర్థ్యాల్లింగంచరణశబ్దవాచ్యం । నీయ్యతేగమ్యతే యత్రైమేనసర్వంచరాచరమిత్యాది నాలింగచరణశబ్దయోః పర్యాయత్వంసుస్పష్టం ॥ భస్మరుద్రాక్షకంలింగం । గురుర్మంత్రంతథాచరః ॥ పాదోదకంప్రసాదశ్చ । శైవాష్టావరణానిహి । త్యాదిశైదికశివాగమసంస్కారాభావాద్బ్రహ్మవిద్యాంగశైవాష్టావరణానిస ర్వథాతేషాంనసంభవంతి । అవైదికానాంశైవాగ్నిసంస్కారభావాత్ । జాబాలాద్యుపనిషత్సిద్ధశైవాగ్నిభస్మధారణంనోపదిశ్యతే । శిఖాయామేకమేకాస్యమిత్యాదినాతేషాంవిధ్యుక్తశిఖాశూన్యత్వాద్రుద్రాక్షధారణంపంచాక్షరీమంత్రస్యశ్రౌతప్రకరణస్థత్వాత్తేషాంవేదోక్తచతుర్థవర్ణాంతర్భూతత్వాభావాత్ ॥ స్మృత్యుక్తాష్టాదశవర్ణబాహ్యత్వాచ్చ । వ్యత్యాసక్రమే జాపితస్మంత్రోపదేశాసర్వథాసంభవతి ॥ ఉపనయనసంస్కారశూన్యానాంవేద బాహ్యానాం ప్రాణప్రతిష్ఠాదివైదికసంస్కారవిధిః కథముపపద్యతే ॥ తదభావేలింగత్వాభావాత్ ॥ తద్ధారణపూజాదినాసకల పాపక్షయపూర్వక పరశివత్వప్రాప్తిః కథముపలభ్యతే । బ్రాహ్మణో వైసర్వాదేవతేతివర్ణానాంబ్రాహ్మణోగురురిత్యాది శృతిస్మృతిసిద్ధబ్రాహ్మణాచార్యత్వానంగీకారాద్గురుచరణతీర్థప్రసాదచతుష్టయమపినసంభవతి । [illegible] వర్ణత్వాభావేపి ప్రతీతి

మాత్రే వదతః ప్రతిస్థైవత్వం ప్రతీయతే । తథా సిద్ధాంతాగమే । అగదం శివలింగస్య శరీరమితి కథ్యతే । వ్రతలింగస్యచైక
స్యం వేదాంతాః ప్రాణమీర్యతే । తత్సంస్కారవిహీనత్వాల్లింగత్వం న హి సర్వజేతి । కించ । తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థ
ప్రతిపాదితలింగాంగైక్యం కథం వేదవాహ్యానాం । అపశూద్రాధికరణే । సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాపాచ్చేతి
సూత్రే బ్రహ్మసూత్రే యత్త్రైవర్ణికానాముపనయన సంస్కారవిశిష్టత్వాద్బ్రహ్మవిద్యాధికారః । నతు శూద్రాణామితి శూద్రాణాం శ్రు
తిస్మృతిపురాణేతిహాససిద్ధానామపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్య నిషిద్ధత్వాత్ కిముతాన్యేషాం వక్తవ్యం ॥ తస్మాత్పూర్వోక్త మేవ సమీచీ
నం । ననురుద్రస్య పరబ్రహ్మత్వం కథమాపస్తంబ సూత్రే నైరుత్యాదివత్ రుద్రాహుత్య నంతరమప ఉపస్పృశ్యేత్యమాంగ
ల్యదేవతాత్వనిర్దేశాదితి చేన్న ॥ తథాత్వే మానాభావాత్ తదుక్తప్రసంగః । తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవ
తానాం పరమం చ దైవతం । పతిం పతీనాం ప్రథమం పురస్తాద్విదామ దేవం పరమేశమీడ్యం । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే ॥
అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః శివో ద్వైత ఇత్యాది శ్రుతిశతేషు పరబ్రహ్మణశ్శివ
స్య అనన్యసామాన్య దేవతాత్వోపదేశాత్! సర్వదేవతాధిపతిత్వాదిధర్మాణాం తస్యైవ సిద్ధత్వాచ్చ । తత్సమీపే తద్భృత్యానాం
బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం పూజార్హత్వాసంభవాద్రుద్రాం తథాఽసార్ధముపః పరిషేచనం విధీయతే । తదుక్తం యజుర్వేదే । అ
పః పరిషించతి । రుద్రస్యాంతర్హిత్యై ఇతి దర్శనాత్ । నప్రకరణైకపఠితత్వేన నికృష్టత్వం । గోశ్వావాగ్ని బ్రాహ్మణాశ్చస్పృ
ష్ట్వా అప ఉపస్పృశేదిత్యాపస్తంబ సూత్రే ప్రకరణైకత్వేన ఉత్కృష్టాపకృష్ట గోశ్వాగ్నీనాముపదేశాత్ ॥ శ్వయువమఘువత్సద్బా
నాముత్కృష్టాపకృష్టవాచకానాం సూత్రైకనిర్దేశాత్ । కించ । రజస్వలాగ్నిగోవిప్రాన్ పతితప్రత్యస్త్రియం తథా । శవామేధ్యబ్రహ్మ
బంధూన్ స్పృష్ట్వా స్నానం సమాచరేదితి వృద్ధశాతాతపేపి రజస్వలా సాహచర్యేణ గోవిప్రాణాం నిర్దేశాచ్చన ప్రకరణ
దోషః ॥ తస్మాత్తస్యైవ బ్రహ్మత్వం ॥ అతో ప్రోక్తబ్రహ్మలక్షణస్య నారాయణేతివ్యాప్తి మాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * ॥

* ॥ అనుపపత్తేస్తు న శారీరః ॥ * 3 ॥

అత్ర తుశబ్దో నిశ్చయార్థః । పూర్వోక్త శివలింగధారణమేవ శ్రోత్రియాణాం బ్రహ్మవిద్యోపాసకానామవశ్యకర్త
వ్యం । న శారీరః పూర్వాపవాకే । సహస్రశీర్షమిత్యారభ్య సహస్రశీర్షత్వాదివిశిష్టనారాయణస్య మూర్త్యాత్మకత్వేన వ్య
పదేశాత్ । సముద్రేంతం విశ్వశంభువమిత్యాదినా సముద్రశాయిత్వాది లింగానాం తస్యైవ సముచితత్వాత్ । తద్వాచక అ
చ్యుతహరిశబ్దాదిప్రయోగాచ్చ మూర్త్యాత్మకనారాయణాత్మకశారీర ఏవాత్రోపాస్యో న భవతి ॥ కుతః । అనుపపత్తేః
నిధనపతయే నమ ఇత్యారభ్య సర్వలింగాయ స్థాపయతి ఇత్యంతం శివలింగస్య పరబ్రహ్మత్వేన ధ్యాన ధారణాత్మకసర్వోపాస్యత్వప్రక
టనాయ ప్రతిపదనమస్కారపూర్వకం సర్వాత్మకత్వప్రతిపాదనాత్ మూర్త్యాత్మకత్వస్య విష్ణోస్తద్ధర్మాణామసంభవాత్ ।
అప్రతిమాకారలింగస్యైవ సర్వోపాస్యత్వం సిద్ధం । శైవే ॥ శివశక్త్యాత్మకం లింగం చిద్రూపం పరమైశ్వరం బ్రహ్మవిష్ణ్వాది
దేవానాం ధ్యేయం ధార్యం సనాతనం ॥ లియతేస్మిన్ జగత్సర్వం స్థావరం జంగమాత్మకం । గమ్యతే సృష్టికాలేతు తల్లింగం
బ్రహ్మశాశ్వతమితి వ్యుత్పత్త్యా చ లింగస్య మహత్త్వం బ్రహ్మలక్షణముక్తం । శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసిద్ధత్వాత్తద్ధారణోపాసనా
దికం వైదికం । విష్ణువిగ్రహసాలగ్రామోపాసనాది కస్య శ్రౌతవిద్యాభావాత్తాంత్రికత్వం సిద్ధం । కించ । తత్ప్రకరణపఠితవి
శ్వపతిత్వాది పరమేశ్వరధర్మాణాం నారాయణస్యాసంభవాత్ । పశూనాం పతయే వృక్షాణాం పతయే జగతాం పతయే ఇత్యాది
శ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సకలభువనాధిపతిత్వవ్యవస్థాపనాత్ । ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుర్య ఇమాంల్లోకానీశత ఈశనీభిః ఇతి
రుద్రవ్యతిరిక్తస్య జగదీశ్వరత్వస్య నిరస్తత్వాత్ । విశ్వాధికత్వం చ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరితి తస్యైవ శ్రవణాచ్చ ।
న విష్ణ్వాదిశారీరాణాం సర్వోపాస్యత్వం । ననునారాయణోపాసనావాక్యానాం కా గతిరితి చేదుచ్యతే । తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇ
త్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మోపాసకానాం శ్వేతకేత్వాదీనాం బ్రహ్మత్వోపదేశవత్ నారాయణస్య బ్రహ్మత్వముపదిశ్య పద్మకోశప్ర
తీకాశమిత్యాదినా తద్హృదయపుండరీకముపదిశ్య తస్యమధ్యే వహ్నిశిఖేత్యాదినా జీవస్వరూపం నిర్దిశ్య తస్యాశ్శిఖాయా
మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇతి జీవాంతర్యామిత్వే న చ తస్యోపాస్యత్వం విధీయతే । స బ్రహ్మ స శివ స్సేంద్ర ఇత్యాదినా తద్వి
భూతిరూప బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాదిసర్వశబ్దవాచ్యత్వం నిర్ణీయతే । తథా శృత్యంతరేష్వపి పరబ్రహ్మణో రుద్రస్య బ్రహ్మవిష్ణు
కాలరుద్రాదిత్వం తత్కారణత్వం తచ్ఛబ్దవాచకత్వంచ శ్రూయతే । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మ
న్యంతే ॥ స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యే సర్వాతీతత్వం । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురు
ద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇతి సర్వకారణత్వమథర్వశిరసి । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్ర
శాంతమిత్యాద్యభ్య । స బ్రహ్మ స శివస్స హరి స్సేంద్ర స్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్ ॥ స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోగ్నిస్స చంద్ర
మాః ॥ స ఏవ సర్వమిత్యాదినా సర్వ [illegible] పాస్యత్వం సిద్ధం । అథవా హంహరి

వ్యపదిశ్యతే । సహస్రశీర్షమిత్యనువాకేనా నారాయణస్తుతిప్రశంసాహ్యర్థవాదతాత్పర్య మిత్యవగమ్యతే ॥ యస్మాత్పరంనాపరమస్తికించిదిత్యనేనోపపత్తిః ఏవంసాంగతాత్పర్యేణ శివపరత్వావగమాన్నాన్యపరత్వం । నచసహస్రశీర్షానువాకమేవాతోపక్రమః । ఉపసంహారానువాకగతోమాపతిత్వాది ధర్మాణాంనారాయణే అసామంజసత్వాత్ । కించోపక్రమే ॥ అణోరణీయానితిమంత్రేసర్వచేతన గుహాశయత్వమీశ్వరస్య ప్రసాధ్యతదనుగ్రహా దేవసర్వేపాందుఃఖ నిర్ముక్తత్వముపదిశ్యసప్తప్రాణాప్రభవంతీత్యారభ్యపూర్ణాంపురుషేణసర్వమిత్యంతేన । సృష్ట్యాదిప్రవృత్తిధర్మాత్మకత్వం తస్యప్రదర్శనకర్మణానప్రజయాధనేనేత్యాదినానివృత్తిలక్షణప్రశంసా ముపక్రమ్య పరేణనాకంనిహితం గుహాయామిత్యాదినా తదుపాసనాధికారిత్వంయతీనాంనిరూప్యసరాన్మృతా త్పరిముచ్యంతీత్యనేన తదుపాసకస్య మోక్షఫలంవిధాయ దహరం విపాపమిత్యాదినాతదుపాసనాస్థానమభిధాయ ॥ యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్త ఇత్యాదినాతతోపాస్యత్వం మహేశ్వరస్యనిర్దిశ్య ॥ ఋతగ్ంసత్యమిత్యనేన ఉపాసనాయా గుణవిషయత్వేనపరమశివధర్మాణా మనుధారణానామతిశయిత్వంప్రదర్శ్య తదర్థవాదప్రశంసాయాంవిశేషోపాసకత్వేన యతీంద్రత్వేన శివభక్తాగ్రగణ్యత్వేన సహస్రశీర్షానువాకే నారాయణస్యైవముఖ్యాధికారత్వంనిరూప్య । తత్రనారాయణంమహాజ్ఞేయ మిత్యాదినానారాయణంప్రస్తుత్య । పద్మకోశమిత్యాదినాతద్ధృదయపుండరీకంవ్యాదిశ్య ॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థిత ఇత్యనేనపరమేశ్వరస్య తద్ధృదయపుండరీకాంతర్వర్తిత్వముపదిశ్య ! ఆదిత్యోవాఏషఏతన్మండలంతపతీత్యనేన ప్రభాకరమండలస్తుతింకృత్వా ॥ ఏషోంతరాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషఇత్యనేనరుద్రస్య పరబ్రహ్మణస్తన్మండలస్థితింప్రసాధ్యతతఃపంచ బ్రహ్మమంత్రైరుపాస్య మహేశ్వరస్య సర్వేశ్వరత్వాదిధర్మాన్దర్శయిత్వా । నమోహిరణ్యబాహవేత్యాదినా పవనాదివస్తూ త్తమమూర్తత్వం వ్యాచష్టే ! తథాచ స్మృతిః । నారాయణేనయతినా ॥ పద్మగర్భోమహామునిః । జ్ఞాత్వాశివైకవిజ్ఞానం ॥ వశిష్ఠాయోపదిష్టవానితి | తథాసాంబదేశివచనం । నారాయణాత్పరోభక్తోమమనాస్తివరాననే । భార్యాత్వంవృషభత్వంచ బాణత్వమగమత్పురా ॥ అశ్వత్థామానంప్రతిశివవచనం ॥ అహంయథాఽదారా ధ్యోకృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా ॥ తస్మాదిష్టతమః కృష్ణాదన్యోమమనవిద్యతేతి । సౌరసంహితాయాంచ। శివస్య పరతత్వార్థంస్వ యంజ్ఞాత్వాశివస్తథా ॥ ఉవాచవిష్ణవేవిష్ణుః పద్మగర్భాయ ప్రోక్తవాన్ ॥ చతుర్ముఖోవశిష్ఠాయ । వశిష్ఠశ్శక్తయేతథా । పరాశరాయశక్తిశ్చ ॥ వ్యాసాయచపరాశరఇత్యాదినా నారాయణపరమేశ్వరయోః ఉపాసకోపాస్యత్వంశిష్యత్వగురుత్వలక్షణం సమ్యగుపదిశతి ! తస్మాచ్ఛివోపాసనయా శివభావమాపన్నస్యనారాయణస్యానిత రసాధారణ దహరావచ్ఛిన్న జ్యోతిర్లింగానుసంధానసామర్థ్యా లింగేనయచ్చకించిజ్జగత్సర్వందృశ్యతేశ్రూయతేపివా । అంతర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితఇతిపరమేశ్వరనిష్ఠవ్యాపకత్వాది ధర్మానంతత్వమసిశ్వేతకేతోఽహం బ్రహ్మాస్మీత్యాదివన్నారాయణపరత్వేన ॥ స్తుతిర్వ్యాఖ్యాతా । సర్వోపాదానత్వా త్సర్వాంతర్యామిత్వా త్సర్వాత్మకత్వం సర్వశబ్దవాచ్యత్వంచపరమేశ్వరస్యైవసముచితం । దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమన్ ॥ తేదేవారుద్రమపృచ్ఛన్ ॥ కోభవానితి ॥ సోబ్రవీత్ । అహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామి చభవిష్యామినాన్యః కశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్త ఇత్యారభ్యయోవైరుద్రస్సభగవాన్యశ్చబ్రహ్మా యశ్చవిష్ణుర్యశ్చ మహేశ్వరఇత్యాదినాథర్వణ శిరసిసర్వాంత ర్యామిత్వాదికం । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణ ఇతికైవల్యశ్రుతౌచతస్యైవనిర్దేశాత్ ॥ ముండమాండూక్య ఛాందోగ్యకైవల్యతైత్తిరీయాదిషు పరశివస్య దహరోపాస్యత్వకథనాత్తస్యైవ తత్సముచితమస్తు ॥ పవిత్రస్యపరమేశ్వరస్య అపవిత్రవామహస్తస్థితివిరోధాత్సర్వలింగవాక్యైశరీరధృతలింగధారణాంనవిధీయతఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ॥

॥ ❀ ॥ స్మృతేశ్చ ॥ ౬ ॥ ❀ ॥

సర్వలింగగ్ంస్థాపయతిపాణిమంత్రం పవిత్రమితివాక్యే పాణిలింగధృతి స్సర్వధానవ్యపదిశ్యత ఇతిచేన్నకుతః ॥ స్మృతేశ్చ ॥ కృతేతుమానవోధర్మస్త్రేతాయాంగౌతమస్మృతిః । ద్వాపరేశంఖలిఖితంకలౌపారాశరస్మృతిః ॥ ఇత్యాదిస్మృతినిర్దిష్టకృతాదియుగచతుష్టయప్రసిద్ధమన్వాదిస్మృతిషుబ్రాహ్మణానాంశివలింగధారణవిధాయకస్మృతేశ్చ! నదేవతాంతరధారణోపాసనంవైదికానాంనాంగీకర్తవ్యమిత్యర్థః । తథాహి । మనుస్మృతౌ । అక్షపాదాదయస్సర్వేశక్త్యయః పరయాముదా । ధారయంత్యలికాగ్రేషుశివలింగమహర్నిశం ॥ తత్రైవధ్యానయోగనిరూపణే ॥ శివధ్యానపరోభూత్వా శివలింగాంగసంయుతః ॥ శివేతరపరిత్యాగీధ్యానయోగీసఉచ్యతే । గౌతమస్మృతౌ । ముఖేమంత్రంహృదిధ్యానంమస్తకేలింగధారణం । శిఖాసూత్రంతథాభస్మఏతద్బ్రాహ్మణలక్షణం ॥ అంతర్ధారయితుంలింగమశక్తశ్చేక్తఏవహి । బాహ్యంచధారయేల్లింగంతద్రూపమితినిశ్చయాత్ ॥ శంఖస్మృతౌచ ॥ కీటోభ్రమరయోగేనభ్రమరోభవతిధ్రువం । మానవస్శివయోగేనశివోభవతిసర్వదా । వామహస్తస్థితంలింగంసావధానేనపూజయేత్ ॥ మస్తకేహృదయేకంఠేధారయేత్సర్వదా

ద్విజః । పారాశర్యస్మృతౌ । కార్యం యుతానాం జంతూనాం యతీనాం లింగధారిణాం బ్రహ్మత్వమేవ భవతి ప్రేతత్వం సహి విద్యతే । శైవం లింగార్చనం యస్య ॥ యస్య చాగ్నిపరిగ్రహః । వానప్రస్థయతీనాం చ శరీరేణాస్తి సూతకం । పూజయేద్య స్తు హస్తాదౌ శివలింగం శివాత్మకం ॥ తస్య హస్తస్థితా ముక్తిః శంకరస్య ప్రసాదతః । అనుశాసనిక పర్వణి చ । కిమాహ పుష్కరత్ర (శ్రేష్ఠపాత్రం విప్రః) స్సనాతనం । లింగినం బ్రాహ్మణం చాపి బ్రాహ్మణం చాప్యలింగనమిత్యుధిష్ఠిర ప్రశ్నే । సద్వృత్తిమపి విజ్ఞాయ లింగినే చేతరాయ చ ॥ దేయమాహు మహారాజ జభావేతౌ తపస్వి నావితి భీష్మవచనం లైంగే । వేదేషు శాస్త్రసంఘేషు పురాణేష్వాగమేషు చ । బ్రాహ్మణస్య సమాఖ్యాతం లింగధారణముత్తమమిత్యారభ్య ॥ యజురప్యాహ సర్వం హి లింగస్థాపయతీతి చ । తస్మా ద్ధార్యం మహాలింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రిత ఇత్యాదినా శ్రూయతే ॥ సిద్ధాంతాగమే । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు వైదికానాం వరాననే లింగధారణమాఖ్యాతం సర్వసిద్ధిప్రదాయకం । చిచ్ఛక్తిర్నిధనాఖ్యాతా ॥ లయాధిష్ఠానతత్వతః । శివ దంగత్వాన్మహేశస్య తత్పవిత్వం విధీయతే । నిధనాధిపతిః కాలరుద్రో విశ్వలయాధిపః । తస్యాంతకత్వం హంతృత్వం । శివ స్యైవ నియుజ్యతే । తత్వాదీనాం మహదాదీనామూర్ధ్వదేశ ప్రచారతః ॥ తథోర్ధ్వాయేతి వాక్యేన ప్రధానం పరిగీయతే । ఊర్ధ్వ లింగాయేతి వాక్యే ॥ సదాశివ ఇతీర్యతే । కారణాంగం తథా ప్రోక్తం । హిరణ్యాయేతి వాక్యతః ॥ హిరణ్యలింగవాక్యేన భావలింగం ప్రచక్షతే । సువర్ణాయేతి వాక్యేన సూక్ష్మదేహం ప్రబోధ్యతే ॥ సువర్ణలింగవాక్యేన ప్రాణలింగం ప్రచక్షతే ॥ నమో దివ్యాయేతి వాక్యే స్థూలదేహం ప్రతీయతే । దివ్యలింగాయేతి వాక్యే స్వేష్టలింగం విధీయతే । ఐక్యస్థలం తథా ప్రోక్తం భవాయేతి పదేన హి ॥ భవలింగాయేతి వాక్యే మహాలింగం భవేత్తథా । నమశ్శర్వాయేతి వాక్యే శరణస్థలమీరితం । ప్రసాదలింగమాఖ్యాతం శర్వలింగం చ దేవి వై । ప్రాణలింగస్థలం ప్రోక్తం శివాయేతి పదేన హి ॥ శివలింగాయేతి వాక్యే ॥ చరలింగం ప్రదర్శితం ॥ నమో జ్వలాయేతి వాక్యే ప్రసాదస్థలముచ్యతే ॥ జ్వలలింగాయేతి వాక్యే శివలింగం తథా స్మృతం । నమ ఆత్మాయేతి వాక్యే మాహేశ్వరపదం తథా ॥ ఆత్మలింగాయేతి వాక్యే గురులింగం తదుచ్యతే । భక్తస్థలం సమాఖ్యాతం ॥ పరమాయేతి వాక్యతః । ఆచారలింగమాఖ్యాతం పరమలింగదేన వై । ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య మండలాంతరవర్తినః । సోమస్య పార్వతీశస్య లింగం భవభయాపహం ॥ సర్వేషు భక్తదేహేషు స్థాపయేద్గురుణా సదా । పవిత్రాణాం పవిత్రత్వాత్పవిత్రమితి కథ్యతే ॥ తస్మాద్ధార్యం సదా లింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రతః । పాణౌ లింగం సమాసాద్య దీక్షాకాలే గురుశ్శివం ॥ మననాత్పూజనాద్భక్త్యా త్రాయతే ఇతి నిరుక్తితః । పాణిమంత్రమితి ప్రోక్తం తల్లింగం బ్రహ్మ శాశ్వతం । షట్త్రింశత్తత్త్వరూపత్వం తల్లింగస్యైవ సర్వదా । పంచబ్రహ్మభిరేతైస్తు ప్రోచ్యతే పరమార్థతః । సద్యోజాతస్వరూపాయ భూతత్వాయ నమోస్తుతే । సద్యోజాతాయ శర్వాయ జలతత్వాయతే నమః ॥ ౨ ॥ భవే భవే మహాలింగ రూపిణే వహ్ని మూర్తయే ॥ ౩ తథానాతిభవేనాయ తత్వరూపాయ తే నమః ॥ ౪ ॥ నమో భవస్వమాం వ్యోమరూపిణే శూలపాణినే ॥ ౫ ॥ భవోద్భవాయ సోమాయ గంధతత్వాయ తే నమః ॥ ౬ ॥ వామదేవాయ రుద్రాయ రసతత్వాయ తే నమః ॥ ౭ ॥ జ్యేష్ఠాయ శివరూపాయ రూపతత్వాయ తే నమః ॥ ౮ ॥ శ్రేష్ఠాయ హరరూపాయ స్పర్శతత్వాయ తే నమః ॥ ౯ ॥ రుద్రాయ వామదేవాయ శబ్దతత్వాయ తే నమః ॥ ౧౦ నమః కాలాయ శర్వాయ పాయుతత్వాయ తే నమః ॥ ౧౧ ॥ గుహ్యతత్వాయ కలవికరణాయ నమోస్తుతే ॥ ౧౨ ॥ పాదతత్వాయ బలవికరణాయ నమోస్తుతే ! ౧౩ ॥ నమో బలాయ శాంతాయ పాణితత్వాయ తే నమః ॥ ౧౪ ॥ నమో వాక్తత్వరూపాయ । బలప్రమథనాయ తే ॥ ౧౫ ॥ నాసాత్మనే సర్వభూత దమనాయ నమోస్తు తే ॥ ౧౬ ॥ మనోన్మనాయ భీమాయ, జిహ్వాతత్వాయ తే నమః ॥ ౧౭ ॥ అఘోరేభ్యో నమశ్చాస్తు చక్షుస్తత్వాయ తే నమః ॥ నమశ్చాస్త్వథ ఘోరేభ్యో త్వక్తత్వాయ నమోస్తుతే ॥ ఘోరఘోరతరేభ్యస్తు శ్రోత్రతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౦ ॥ సర్వేభ్యశ్చ నమశ్చాహంకారతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౧ ॥ నమశ్చ సర్వశర్వేభ్యో చిత్తతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౨ ॥ నమస్తే రుద్రరూపేభ్యో బుద్ధితత్వాయ తే నమః । ౨౩ ॥ తత్పురుషాయ నమశ్చాస్తు మనస్తత్వాయ తే నమః ॥ ౨౪ ॥ మహాదేవాయ సోమాయ జీవతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౫ ॥ తన్నో రుద్రాయ భీమాయ నమః ప్రకృతిరూపిణే ॥ ౨౬ ॥ ఈశానాయ మహేశాయ రాగతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౭ ॥ సర్వవిద్యాస్వరూపాయ విద్యాతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౮ ॥ ఈశ్వరాయ నమశ్చాస్తు కాలతత్వాయ తే నమః ॥ ౨౯ ॥ సర్వభూతాధిపతయే నమో నియతిరూపిణే ॥ ౩౦ ॥ బ్రహ్మాధిపతయే తుభ్యం కాలతత్వాయ తే నమః ॥ ౩౧ ॥ బ్రహ్మణోధిపతే తుభ్యం మాయాతత్వాయ తే నమః ॥ ౩౨ ॥ మహేశ్వరాత్మనే తుభ్యం బ్రహ్మణే చ నమో నమః ॥ ౩౩ ॥ శివరూపాయ సాంబాయ సదాశివవపుష్మతే ॥ ౩౪ ॥ సదాశివస్వరూపాయ శక్తితత్వాయ తే నమః ॥ ౩౫ ॥ శివతత్వాత్మనే తుభ్యమోంకారాయ నమో నమః ॥ ౩౬ షట్త్రింశత్తత్వరూపస్య లింగస్య పరమాత్మనః ॥ సకలత్వం నిష్కలత్వం ప్రోక్తముత్తరతశ్శ్రుతేః । తస్మాల్లింగం సదా ధార్యం యావజ్జీవాగ్నిహోత్రవదితి బ్రాహ్మణ్యార్థం లింగధారణం నవిరుద్ధం । కించ ॥ కరణత్రయాస్య తంత్రవిధ్యం

తరరహితస్య సౌత్రామణిబృహస్పతిసవనాదే రగ్నిచయన వాజపేయాద్యంగత్వేన తదుభయబలాదుభయ సిద్ధివదత్రాపి నారాయణానువాకే దహరం విపాప మిత్యుపక్రమ్య జ్యోతిర్లింగానుసంధానరూపాంతర్లింగ ధారణం ప్రసాధ్య నిధన పతయేనమ ఇత్యారభ్య పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యం తేనపర బ్రహ్మణశ్శివస్య బాహ్యధారణస్యాపి వ్యవస్థాపనాదుభయబలాదుభయసిద్ధిర్ఘంటాఘోషః । కామకరస్యనికృష్టత్వాత్తత్ర పరమేశ్వరస్యధారణపూజా విధాయకత్వం శ్రౌతానాం నసంభవతీతియదుక్తంతత్తుచ్ఛం । శ్రౌతత్వంతత్ప్రసంగాత్ ॥ అంజలినా వాపి భేదకత్వేనవాపాత్రేణేతి ॥ శ్రుతౌపాణ్యవచ్ఛిన్నాంజలివిధాయకత్వేనబ్రహ్మయజ్ఞపితృతర్పణాంగత్వేననమస్కారాంగత్వేనచ వామహస్తస్యశౌ)తాంగత్వదర్శనాత్ । నతత్పావిత్ర్యప్రసంగః । తస్మాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యాది సిద్ధత్వాత్పాణిలింగధారణ పూజాదికంశ్రౌతిసిద్ధమేవ । తస్మాల్లింగేలింగస్యధారణాదేవపశుత్వంవినివార్యతే ॥ నాన్యథాబహుభిస్తైర్జన్మకోటిశతైరపి ॥ యేలింగధారిణో లోకేతేభక్తాఇతికీర్తితాః తదన్యాఃపశవఃప్రోక్తాస్తస్మాత్స్వాపశుపతేచరేత్ ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాశ్చమునయోగౌతమాదయః - లింగస్యధారణాదేవపశుత్వవినివారితాఇతి । సర్వగతస్యపరమేశ్వరస్యాల్పప్రదేశవిశేషకల్పనాయోగాదత్ర దహరాద్యుపాసనందేవతాంతరవిషయమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * ॥ * * * * * * * * * * * *

* ॥ అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యపదేశాచ్చనేతిచేన్ననిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ ॥ * ॥ ౭ ॥ * ॥

అర్భకమల్పమోకస్థానంయస్యతస్యభావస్తస్మాదర్భకౌకస్త్వాత్ ॥ పద్మకోశప్రతీకాశ మితి సర్వలింగగ్రాహ పయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమితి బాహ్యాభ్యంగరేష్వల్పప్రదేశ విశేషనిర్దేశాత్ । కించ ॥ తద్వ్యపదేశాచ్చ ॥ తస్య పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాచ్చ । నీవారశూకవత్తన్వీపీతాభాస్వత్యణూపమా । పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యాదినా వహ్నిశిఖాంతర్వర్తిత్వేన పాణ్యధికరణ లింగరూపత్వేనచ పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాచ్చ ॥ నసర్వగతః పరమేశ్వరఇహోపదిశ్యతఇతిచేన్న । ఏవంభక్తానుగ్రహార్థం సూక్ష్మజ్యోతిర్లింగాత్మనా గుహారూపదహరపుండరీకే । పంచసూత్రీకృతస్థూలలింగరూపేణ హస్తతలేచనిచాయ్యత్వాత్ । స్థూలసూక్ష్మలింగరూపేణ ధ్యాతుంశక్యత్వాత్ । వ్యాపకస్యశివస్యబ్రహ్మణః ధ్యానధారణాద్యుపాసనా శక్యత్వాత్ । తత్రదృష్టాంతమాహ । వ్యోమవచ్చ ॥ యథా సర్వగతమపివ్యోమజాలికా సూచికారంధ్రాద్యవచ్ఛేదేనపరిచ్ఛిన్నం ॥ స్వతోపరిచ్ఛిన్నం ॥ తథాపరమేశ్వరోపి స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరాద్యుపాధి వశాదిష్టాదిలింగత్రయాత్మనా పరిచ్ఛిన్నః । స్వతోవ్యాపకఇత్యర్థః ॥ నైతావతాసర్వగతత్వహానిః । తథాశ్రుత్యంతరేష్వపిశ్రూయతే ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో హ్యంగుష్ఠంతుసమాశ్రితః । ఈశస్సర్వస్యజగతః ప్రభుఃప్రీణాతివిశ్వభుక్ । హృత్పుండరీకంవిరజంవిశుద్ధంవిచింత్యమధ్యేవిశదంవిశోకం । అచింత్యమవ్యక్తమనంతరూపంశివంప్రశాంతమమృతంబ్రహ్మయోనిం । వాలాగ్రమాత్రంహృదయస్యమధ్యేవిశ్వేదేవంజాతవేదసంవరేణ్యం । తమాత్మస్థంయేనుపశ్యంతిధీరాస్తేషాంశాంతిశ్శాశ్వతంనేతరేషాం । అంతర్బహిర్ధారితంలింగంపరబ్రహ్మాభిధేయంశాంభవం । అంతర్ధారణశక్తోవాహ్యశక్తోవాద్విజోత్తమః । సంస్కృత్యగురుణాదత్తంశైలంలింగమురస్థలే । ధార్యంవిప్రేణముక్త్యర్థమేవం వేదాంతవిదోవదంతి । అయంమేహస్తోభగవానయంమేభగవత్తరః । అయం మేవిశ్వభేషజోయంశివాభిమర్శనః ॥ అయ్యంమాతాయంపితాయంజీవాతురాగమత్ ॥ ఇదంతవప్రసర్పణం సుబంధవేహినిరిహీతి । అకంఠేకరేమస్తకేసన్నివేశ్యచామేతత్పాణిమంత్రంసవిత్రం । తోవ్యాపకస్యపరిచ్ఛిన్నత్వం నవిరుధ్యతే । ననుపరమేశ్వరధారణోపాసనా ప్రథమాంగభస్మధారణస్యశ్రుతిస్మృతిబహ్యదర్శనాత్ ॥ నతస్యశ్రౌతత్వం । శిష్టాచారమాత్రవిషయత్వే అంధపరంపరాప్రసంగః । ప్రమాణపరిగ్రహే । నిత్యం । నైమిత్తికం ॥ కామ్యంవా । నాద్యః । అకరణేప్రత్యవాయాదర్శనాత్ । నద్వితీయః । నైమిత్తికనిమిత్తాశ్రవణాత్ । నతృతీయః । పశుకామోపుత్రకామోభస్మధారయేదితి అధికారివిశేష విధ్యసంభవాత్ అస్తివిధానమితిచేత్తర్హి తస్య నిషేధఉపపద్యేత ॥ విహితేనిషేధాసంభవాత్ ॥ విధినిషేధయోస్తమః ప్రకాశవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభావత్వాత్తయోస్తుల్యబలత్వంనసంభవతి ॥ స్మృతిసూత్రనిషేధవాక్యబాహుళ్యాత్ తన్నిషేధస్యైవ అధికబలవత్త్వంసిద్ధం । తథాహి । భస్మతుషకపాలామేధ్యానీనాధితిష్ఠేదితి ॥ భస్మతుషాధిష్ఠానేపాదస్య ప్రక్షాళనమిచ్చరిత్రదీక్షాయాం గౌతమవచనే । భస్మతుషకపాలామేధ్యానీనాధి । ఏతాని చాప్రిష్మణ స్పృష్ట్వాసవాసా జలమావిశేత్ । ధూమాగ్నిందీపతైలంచ భస్మచాస్థిరజస్వలాం । ఏతాని చాప్రిష్మణ స్పృష్ట్వాసవాసా జలమావిశ్యాపస్తంబసూత్రేచ । ఆజ్ఞేయంభస్మనాస్నానం । వాయవ్యంగోరజస్స్మృతం । ఇత్యాదిస్నానకారణశేషే ॥ ఇతిశంఖస్మృతావనిషేధదర్శనాత్ ।

తయా నిర్దేశాత్ స్వవిధిరితి చేత్ । స్నానమాత్రే తస్య శుచిత్వం అన్యథా నిషేధవాక్యానాం దుర్నివారత్వాత్ । కించ । అగ్ని
రిత్యాదినా భస్మ గృహీత్వా విమృజ్యాంగాని సంస్పృశేదిత్యం తేన సమం శ్రీకంఠభస్మధారణమథర్వశిరసి వ్యపదేశాత్సర్వదా
విహితమేవేతి చేత్ । తదపి వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశవిమోక్షాయేతి తద్విధేయ ఋాన పాశుపతవ్రతాంగత్వదర్శనా
న్న సార్వత్రికభస్మధారణముద్దిశ్యతే । తస్మాన్నశాస్త్రీయపరిగ్రహ్యమితి చేద్బ్రూమః ॥ * ॥ ఋగ్వేదే । త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః
కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం । యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం । తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషమితి । జాబాలోపనిషది । సప
షళస్త్రజ్యోతిః । త్రిపుండ్రం యే వినిందంతి నిందంతి శివమేవ తే । ధారయంతి తు యే భక్త్యా ధారయంతి తమేవ తేనేతి । శ్వేతాశ్వ
తరోపనిషది । మానస్తోక ఇతి మంత్రేణ మంత్రితం భస్మ ధారయేత్ । ఊర్ధ్వపుండ్రం భవేత్సామ । మధ్యపుండ్రం యజూం
షి చ ॥ అధఃపుండ్రం ఋచస్సాక్షాత్తస్మాత్ త్రిపుండ్రం త్ర్యాయుషం । భూత్యై న ప్రమదితవ్యమితి యజుర్వేదే । విరజావిపా
ప్తేతి నారాయణేన వ్యాఖ్యాతే ॥ * ॥ భూత్యై న ప్రమదితవ్యమిత్యత్ర న చైశ్వర్యపరత్వం । భస్మమాహాత్మ్యప్రజాతంతుం । మా
వ్యవచ్ఛేత్సీః పూర్వవాక్యే ప్రకృతైశ్వర్యలక్షణావబోధకథనాహరణవిధానదర్శనాత్ । భూతిశబ్దస్య భస్మపరత్వమేవ । బో
ధాయనసూత్రే । అథాతస్త్రిపుండ్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామో భూత్యై న ప్రమదితవ్యమితి హి విజ్ఞాయత ఇతి । మానవపు
రాణే । భూత్యై వాగ్నిసముద్భూతత్వయా దేహావకుంఠనం । లలాటే హృది దోర్ద్వంద్వే త్రిపుండ్రస్య చ ధారణం । నైవ
ప్రమదితవ్యం చ తథా లోకాత్ సుఖస్పృహైరిత్యాదినా శ్రూయతే । సా చ శాండిల్యశాఖాయాం । విభూతిం వామహస్తేన పరిగృహ్య
దక్షిణహస్తేనాదర్శముద్రయా సద్యోజాతాదిపంచబ్రహ్మమంత్రైః పంచవారమేకవారం వాభిమం
త్ర్య । ఈశాన ఇతి మస్తకే । తత్పురుషాయేతి ముఖే అఘోరేభ్య ఇతి హృదయే । వామదేవాయేతి కట్యాం సద్యోజాతమితి పా
దయోః ప్రణవేన సర్వాంగమభిషేచ్యేత్యాదినా తద్విధిర్బహుధా శ్రూయతే । సా చ మైత్రేయశాఖాయాం చ । మ
ద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్తేయం కృత్వా బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యా
యీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి సురాపానాదిమహాపాతకానామపి ప్రాయశ్చిత్తం భస్మధారణమేవ ప్రతిపాదితం ॥ అథ
ర్వణశిరసి । అగ్నిరితి భస్మేత్యాద్యభ్యమన్య తాని చక్షూంషి భస్మేత్యంతం భస్మన స్పర్శాత్తు కర్తవ్యముద్దిశ్య తతః అగ్నిరిత్యా
దినా భస్మ గృహీత్వా విమృజ్యాంగాని సంస్పృశేదితి । వృద్ధశాతాతపే । తదకరణే ప్రత్యవాయశ్చ శ్రూయతే । విభూతి
శంఖచక్రనిరాస ॥ * ॥ ర్యస్య నో భాలే । కంఠే రుద్రాక్షమాలికా । ముఖే పంచాక్షరో మంత్రః । తం త్యజేదంత్యజం
యథా । గారుడస్మృతౌ చ । త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృపవైశ్యయోః । అర్ధచంద్రం తు శూద్రాణామన్యేషా
మూర్ధ్వపుండ్రకం ॥ శాతాతపే । ఊర్ధ్వపుండ్రం మృదా కుర్యాత్ । క్లిలచూపిక వాచన । తథాకారేణ శస్త్రేణ పీడ్యత్రేయ
మంకస్తైః । ఊర్ధ్వపుండ్రాం కుశాశ్వత్థపత్రవర్తులరూపధృక్ । త్రిపుండ్రధారణాదేవ భస్మనాప్యాయతే న
రః । అంకితశ్శంఖచక్రాభ్యాం శరీరే దేవతాయుక్తః । త్రిపుండ్రధారణాదేవ భస్మనాప్యాయతే నర ఇత్యాది
నా శంఖచక్రోర్ధ్వపుండ్రధారణం బ్రాహ్మణాధమానాం భస్మధారణమేవ ప్రాయశ్చిత్తం స్యాదితి గౌతమస్మృతౌ ప్రతి
పాద్యతే । జాబాలే ॥ అథాచారం శృణు ప్రోక్తం హితాగ్నిరిత్యాదినా భస్మ గృహీత్వా విమృజ్యాంగాని సంస్పృశేత్తతోఽపి
త్రిపుండ్రం ధారయేద్బ్రాహ్మణః । నాయం ధర్మ ఇతి । వృద్ధశాతాతపే । త్రిపుండ్రేణ వినా సంధ్యా । త్రిపుండ్రేణ వి
నా జపః । త్రిపుండ్రేణ వినా శ్రాద్ధం రాక్షసం పరికీర్తితం । త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో విద్వాన్ మనసాపి న లంఘయేత్ శ్రు
త్యా విధీయతే యస్మాత్ తత్త్యాగీ పతితో భవేదితి । బహుశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసిద్ధత్వేన । భస్మధారణస్య శ్రౌతవిధిత్వం
నిష్ప్రత్యూహం । నను కాలాగ్నిరుద్రం భగవంతం సనత్కుమారః పప్రచ్ఛేత్యాదినా భస్మధారణవిధిర్బహుధా ప్రతిపాద్య
కాలాగ్నిరుద్రోపనిషదుపసంహారే త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతి యో విద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ । వానప్రస్థో యతి
ర్వా స సమస్తమహాపాతకోపపాతకేభ్యః పూతో భవతి । స సర్వాన్ దేవాన్ ధ్యాతో భవతి । స సర్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతీత్యా
దినా భస్మధారణస్య ఫలవ్యపదేశాదకరణే ప్రత్యవాయాభావాన్న నిత్యవిధిరితి చేన్న । అగ్నిహోత్రం జుహుయాత్స్వర్గ
కామః । జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ । నిత్యాగ్నిహోత్రజ్యోతిష్టోమాదీనామపి ఫలవ్యపదేశాత్ । తేషా
మపి నిత్యవిధిత్వం న స్యాత్ । అగ్నిహోత్రాది కర్మణాం । ఏష దేవానాం యోఽగ్నిముద్వాసయతీత్యాదావకరణే ప్రత్యవా
యశ్రవణాన్నిత్యవిధిత్వం నిష్ప్రత్యూహమితి చేత్ । యేషాం న జాయతే శ్రద్ధా శ్రౌతే భస్మని సర్వదా । గర్భాధానాది
సంపర్కస్తేషాం నాస్తి నిశ్చయ ఇతి జాబాలే తదకరణే ప్రత్యవాయదర్శనాత్తస్య నిత్యవిధిత్వం సిద్ధం ॥ తస్మాచ్ఛ్రౌ
తస్మృతిసిద్ధభస్మనిషేధో హ్యస్తి కపాలాద్యుపస్థితభస్మవిషయః । నాధికస్మృతేః తేన నిషేధస్య న భస్మనా త్రిపుండ్రధారణనిషే
ధపరత్వం । భస్మధారణస్య ఋగ్యజుస్సామాథర్వణజాబాలకాలాగ్నిరుద్రకాత్యాయనాథర్వశిరః ప్రభృతి శ్రుతిసిద్ధ

త్త్వాత్ భస్మస్నానస్యమనుయాజ్ఞవల్క్యగౌతమ శాతాతపాదిబహుస్మృతివిహితత్వాత్ । స్కాందలైంగ్య శైవకూర్మాదిబ
హుపురాణేతిహాససిద్ధత్వాచ్చ శ్రౌతత్వం ॥ * ॥ కాత్యాయన శాఖాయాం ॥ తానిహవా ఏతానిరు ద్రాక్షాణియత్ర
యోవేదాధా రయంతితస్మా ద్దేవాధారయంతి యస్తానిధారయన్ గచ్ఛన్ తిష్ఠన్ ఖాదన్ స్వపన్ ఉన్మిషన్ సర్వాణ్యే
నాంసితరతిరుద్రోభూత్వారుద్రవద్భవతీతి ॥ బృహజ్జాబాలేసప్తమబ్రాహ్మణేచ । రుద్రాక్షాణాంతు భద్రాణాంధారణే
స్యాన్మ హాబలంధాత్రీఫలప్రమాణంయచ్ఛ్రేష్ఠ మేతదుదాహృతమితి ॥ సంవర్తకస్మృతౌ ॥ స్నానేదానేజ పేహోమే
వైశ్వదేవేసు రార్చనే ప్రాయశ్చిత్తేత థాశ్రాద్ధేదీక్షా కాలేవిశేషతః అరుద్రాక్షధరో భూత్వాయత్కించి త్కర్మవైది
కంకుర్యాద్విప్రస్తు యోమోహాన్నాసావాప్నోతితత్ఫలం॥ * ॥ పురాణిప్రవరథా యోన్మి లి తాక్షా హంతేభ్యో జల
బిందవో భూమౌ పతితాస్తె రుద్రాక్షాజా తాతద్దర్శన స్పర్శనాభ్యాం దశశత గోదానఫలం భవతి తద్ధారణా బ్ర
హ్మఘ్నగోఘ్నస్వర్ణస్తే యాదిమహాపాతకో పపాతకేభ్యఃపూతోభవతీతిరు గామ్నాయాంతర్గత శాండిల్యశాఖాయాంరుద్రా
క్షధారణవిధాయకత్వదర్శనాత్ స్కాందలైంగ్యపురాణేతిహాసాదిషుతన్మాహాత్మ్య శ్రవ ణాచ్ఛ్రౌతత్వంనిశ్చియతే ॥ *॥ న
నుతినహార్యమను నైవేద్యంనిర్మాల్యముదకంతథేత్యాదినాశివపురాణేష్వపిశివేనస్వకీయపాదోదక ప్రసాద నిషేధకథనాత్ శివ
పూజాయాఃప్రసాదైకఫలత్వేనతన్నిషేధేపూజానిషేధోప్యర్థాత్సిద్ధః ॥ విష్ణోర్నివేదితంశుద్ధంముని భిర్భోజ్యముచ్యతే ॥
నిర్మాల్యమితరేషాంతు భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । అకాలమృత్యుహరణం సర్వవ్యాధివినాశనం । సర్వపాపప్రశమ
నం ॥ విష్ణోఃపాదోదకంశుభం ॥ సాలగ్రామశిలావారి పాపహారివిశేషతః । ఆజన్మకృతపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తందినేది
నే ॥ ఇత్యాదిస్మృతిషు విష్ణుపాదోదకప్రసాదగ్రహణ విధిదర్శనాత్ ॥ సర్వేషాంవైదికానాం విష్ణుపూజా దికమేవవిధీ
యతఇతిచేదుచ్యతే ॥ అగ్నిహోత్రాదివచ్ఛివ పూజాశివపాదోదక శివప్రసాదానాం వేదవేదాంతాగమస్మృతిపురాణే
తిహాసాదిభిర్విధీయమానత్వాత్। శ్రౌతత్వంత్రైవర్ణిక గ్రాహ్యత్వంచతాం త్రికవిధిదర్శనాద్విష్ణుపూజాదికంతాంత్రికాధికా
రికమేవ ॥ శివస్యబ్రాహ్మణత్వాచ్చ ॥ బ్రాహ్మణోపాస్యత్వంతదుక్తం ఛాందోగ్యప్రపదబ్రాహ్మణే । త్వందేవేషుబ్రాహ్మ
ణోస్యహంమనుష్యే షుబ్రాహ్మణః । బ్రాహ్మణోవై బ్రాహ్మణ ముపధావ తీతియజుర్వేదే ॥ విశ్వాధి కోరుద్రోమహ
ర్షిః । శ్వేతాశ్వతరే । విశ్వాధియోరుద్రోమహర్షిరితి ॥ బ్రహ్మాధిపతిబ్రహ్మణోధిపతిబ్రహ్మా శివోమేఅస్తు
సదాశివోమితి ॥ శ్రుత్యంతరేచ ॥ ఏషనిత్యోమహిమా బ్రాహ్మణస్యతస్మాత్సోమరాజానో బ్రాహ్మణా స్సోమోస్మాకం
బ్రాహ్మణానాగం రాజాసోమఏవ నోరాజేత్యాహు బ్రాహ్మణాఃప్రజా ఇత్యాది శ్రుతి షుమహాదేవస్య బ్రాహ్మణ ప
ర్యాయత్వబ్రాహ్మణాధిపతి త్వవ్యవస్థాపనాత్ బ్రాహ్మణానాంబ్రాహ్మ త్రైరాశికత యామహాదేవఏకఏవ ఉప
ధావనస్యారాధనస్య యోగ్యః ॥ కూర్మే । అనులోమ విలోమానాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణోగురుః । విశేషా
ద్బ్రాహ్మణంరుద్రమీశానంశరణంవ్రజేత్ । మనుస్మృతౌచ । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవః క్షత్రియాణాంతు మాధవః ॥
వైశ్యానాంతుతథాబ్రహ్మాశూద్రాణాంసురనాయకఇతి ॥ పారాశరపురాణే ॥ సర్వేషామేవదేవానాంవరిష్ఠఃపరమేశ్వరః ॥
వరిష్ఠయోహిర్ణసం బంధోయుజ్యతే నపరస్యతు । తతోవిప్రస్యసంబంధశ్శివేనైవహియుజ్యతే । సంకరా స్సర్వదేవా
శ్చవృషలస్తుపురందరః ॥ పితామహశ్చవైశ్యశ్చక్షత్రియఃపరమోహరిః ॥ బ్రాహ్మణోభగవాన్రుద్రోసర్వేషా ముత్తమో
త్తమః ॥ బ్రహ్మభూతస్యరుద్రస్యబ్రాహ్మణ్యంనైవహేతుజం ॥ బ్రాహ్మణోవైసవా లోకేబ్రాహ్మణం తూపధావతి।
నేతరఃక్షత్రియోవైశ్యశ్శూద్రోపిచసంకరః ॥ తస్మాద్వేదేనమార్గేణద్విజాతోబ్రాహ్మణస్సదా । మహాబ్రాహ్మణమీ
శానమవగచ్ఛేన్నచేతరం ॥ సర్వాత్మభూతమాత్మానంవిమూపాక్షంద్విజోత్తమం । యస్తునోపైతిసాంకర్యం । తస్యాస్తైహ
నసంశయః ॥ శ్రుతిరపి ॥ యోమైస్వాం దేవతామతి యాజతేప్రచ్యావమైదేవతాయై వ్యవతేన పరాంప్రాప్నో
తిపాపీయాన్భవతి । స్కాందే । యస్స్వదేవంపరిత్యజ్య యోన్యదైవముపాసతే । సపాషండఇతిజ్ఞేయ స్సర్వకర్మబ
హిష్కృతః । నదివాంశోదదాత్యన్నంనావిష్ణుః పృథివీపతిః । నాబ్రహ్మ షిః కుశతేశావ్యం । నారుద్రః మహాతక
ఇతిధర్మశాస్త్రేవేదపారకస్యబ్రాహ్మణస్యరుద్రాంశత్వముక్తంతస్మాన్ముముక్షూణాం వైదికానాంతత్త్వా శైవశర్వా
నిథనపతయేనమఇతి శ్రుతిశ్రుతిస్మృతిపురాణ సిద్ధత్వాచ్ఛివలింగస్యైవవైదికత్వం । తాంత్రిక ప్రధానత్వా ద్విష్ణ్వాత్మకసాల
గ్రామాదీనాంతాంత్రికత్వమేవ । తల్లింగపూజాదికమపిసర్వవేదసిద్ధం ॥ ఋగ్వేదే । తవశ్రియేమరు తోఅర్చయంతరు
ద్రయాత్తైజనిమచారుచిత్రం ॥ పదంయద్విష్ణోఃరుపమంన్యధాయితేనపాసిగుహ్యం నామణోనామితి ॥ అస్యార్థః । హేరు
ద్రచారు చిత్రం రత్నహేమ రజతశిలాప్రవాళాదిబహువిధం జనిమలింగంయాత్ ప్రాదుర్భూతమిత్యర్థః । మరుతో
దేవాః తెతవశ్రియే ఐశ్వర్యాయఅర్చయంత ! అభిషేచనాదిభిరర్చయంతిత్యర్థః । తైవైశ్వర్యప్రదా యతశ్శివ లింగేన

ఉపమంతిపసమీపేమాలక్ష్మీః యస్మిన్ తత్ ఉపమంసర్వదాన పాయిలక్ష్మీకంవిష్ణోః పదంఅధిపత్యంస్యధాయి గోనాంవేదా
నాం గుహ్యంరహస్య భూతంనామ అభిధానవాన్ త్వంపాసిరక్షసి ॥ ఏతస్యోపబృంహణంపరాశర పురాణే ॥ కా
ర్త్రలింగంమహావిష్ణుభక్త్యాశుద్ధశిలామయం। చారుచిత్రింసమభ్యర్చ్యలబ్ధవాన్ పరమంపదం । సాచలక్ష్మీస్స మాఖ్యాతామ
హావిష్ణోస్తువల్లభా ॥ యస్యలింగంసమభ్యర్చ్యాసం పూజ్యం సర్వచేతనైః । బ్రహ్మాసర్వ జగత్కర్తాయస్యలింగార్చనేన
వై । తథాయజుర్వేదే । త్ర్యంబకంయజామహేసుగంధింపుష్టివర్ధనం । ఉర్వారుకమివబంధనాన్మృత్యోర్ముక్షీ
యమామృతాదితి ॥ శృఙ్గేంగరే । అర్చతప్రార్చతప్రియమేధాసోఅర్చత అర్చంతుపుత్రకా । ఉతపురన్నధృష్ణ్వర్చత
అర్చత ప్రార్చతే త్యాదిష్వపిచ పరమేశ్వర స్యారాధ్యత్వం దేవానా మారాధకత్వం చశ్రవణాత్ ॥ శివపూ జాయాః
నిత్యవిధిత్వంసిద్ధం ॥ పుంశ్రీపురా ణిపాశయాతిపురనః ॥ సదాశివఇత్యర్థః । తదకరణేప్రత్యవా యశ్చశ్రూయతే దశ్వాయ
తే ॥ అంతరిచ్ఛంతియం జనేషుబ్రహ్మసరోమనీషయాగృణ్ణంతి జిహ్వయాససం । జనేజనేషుస్థితంజాత్యావేకవచనం ॥
పరః పదముత్ప్రష్టంతం)వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ అంతర్దహారాకాశేమనీ షయాబుద్ధిపూర్వకమిచ్ఛంతి । యేఉపా
సకాభవంతితేజనాః । ససంసస్యవికారమ న్నంజిహ్వ యాగుణ్ణంతీతిభావః ॥ యేరుద్రారాధన మంతరేణ భుంజంతి ॥
తేపురీష మేవజిహ్వయా భక్షయంతీతిభావః । తదుక్తంవృద్ధ శాతాతపే ॥ అంతర్నేచ్ఛంతియేరుద్రం । భవానీసహితంశి
వం । పురీషమేదసుణ్ణంతి జిహ్వయా తేనసంశయః ॥ తస్మాచ్ఛివంమహాదేవం పూజయేద్భక్తిసంయుతఇతి ననుఅంతరిచ్ఛంతి
త్యత్రమానసికియా మాత్రదర్శనాత్కథం బాహ్యపూజాపరత్వమితిచేన్న ॥ యద్ధిమనసాధ్యాయతే తద్వాచావదతి త
త్కర్మణాకరోతీతి ॥ మనస్యేకంవచస్యేకంకర్మణ్యేకంమహాత్మనామితిశ్రుతిస్మృతిపురాణాగమైఃమనోవాక్కాయకర్మభిఃశి
వపూజోపదేశాత్ । అంతరిచ్ఛంతీతివాక్యేనబాహ్యశివపూజాప్యర్థాత్సిద్ధా ॥ ఆపస్తంబసూత్రేచ ॥ అథీశానహోతస్మాద్యజ్ఞో
పవీత్యేహాథీయేతయజామహేసోమనసాయ రుద్రమిణియజ్ఞోపవీతవ త్వరమశివ లింగవ్యవస్థాప నాతత్పూ జాదికమప్యర్థా
త్సిద్ధం । సూతసంహితాయాం ॥ వేదసిద్ధంమహాదేవంసాంబంచంద్రార్ధశేఖరం । లింగేదినేదినేదేవంశివరుద్రాదిసాక్షికం
నార్చయిష్యంతియేమోహేనపాషండోపహతాజనాః । ఇత్యాద్యనేకశ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసేషు ప్రసిద్ధత్వాచ్ఛివలింగా
రాధనమేవశ్రౌతానాంవిధేయం ॥ యోవైదిక మనాదృత్యకర్మస్మార్తం విధాయకం । మోహాదాచరతే కించిన్నసపు
ణ్యైవలిప్యత ఇతిమనుస్మృత్యా ప్రాత్యక్షికశ్రుతివిరుద్ధ ఆదిత్యమంబికాంవిష్ణుం గణనాథం మహేశ్వర మిత్యాది స్మృతిసి
ద్ధపంచపూజాదికమశ్రౌత పరిగ్రాహ్యం ॥ తదుక్తంప్రాగాశరే । విహాయసాంబమీశానం యజంతేదేవతాం తరంతేమహా
ఘోరనరకే । పతంత్యేవనసంశయః ॥ శివగీతాయాం । తంత్యక్త్వాతాదృశందేవం యస్సేవేతాన్యదేవతాం ॥ సనాభాగీర
థీంత్యక్త్వా కాంక్షతే మృగతృష్ణికాం ॥ శివపఞ్చాక్షర్యా యశ్శివంకర స్సర్వమన్యత్పరి త్యజేత్యాదినా శివలింగ పూజాయా
॥ వైదికత్వంసర్వపరిగ్రాహ్యత్వంచశ్రుతిసిద్ధమేవాతిస్మాచ్ఛివప్రసాదస్యాత్యంతికనిషేధవిధిసత్త్వేపితత్స్వీకారోయుక్తః ॥ ❀ ॥
శ్రౌతవిధిబలవత్త్వాత్ । కించ ॥ సౌరసంహితాయాం భగవతావ్యాసేనజైమినిసంవాదేస్పష్టముక్తం ॥ అనర్హంనామ
మనిర్మాల్యంపాదాంబుకుసుమందళం । ఇతీశ్వరేణకథితమితికేచిన్మహర్షయః । వదంతియతత్కథంస్యామిన్ యథార్థంకథయ
స్వమేఇతి జైమినినా పృష్టస్సతాహ । దేవదేవస్యవంశసోవిష యోయత్రజైమినే ॥ యేవీరభద్రశపి తాశ్శివభక్తిపరా
ఙ్ముఖాః । శంభోరన్యత్రదేవేషు । యోభక్తాయేనదీక్షితాః । యేశుద్ధకర్మిణాశ్శంభోరన్యత్రమతబుద్ధయః తేషామనర్హ
మీశస్యతత్ప్రసాదచతుష్టయం ॥ తత్రైవేశ్వరవచనంమదీయభుక్తనిర్మాల్యం పాదాంబుకుసుమందళం । ధర్మమర్థంచకామం
చమోక్షంచప్రదదాత్యహో (మాత్) । ఏకాదశీసహస్రేషు దేహశోషణకోటిషు । తత్ఫలంలభతేదేవి మమ నైవేద్య సేవనా
దినాతత్రివప్రసాదస్వీకారవిధిదర్శనాచ్ఛివభక్తానాం శివప్రసాదస్స్వీకార్యఏవ ॥ ❀ ॥ ❀ ॥

॥ ❀ ॥ ❀ ॥ ప్రసాదసిద్ధాంతః ॥ ❀ ॥ ❀ ॥

నిషేధస్యఅభక్తవిషయత్వేనవిధినిషేధయోర్నవిరోధః ॥ కామికే ॥ శివానుభూత మఖిలంనిర్మాల్యంపరి
భాష్యతేభోజ్యంధార్యమితిద్వేధాశుద్ధంచతదిష్యతే । దేవస్వంచేశ ద్రవ్యంనైవేద్యం చనివేదితం । చండద్రవ్యంబహి
ఃక్షిప్తంనిర్మాల్యంమద్వేధంస్మృతం ॥ దేవస్వంగ్రామభూమ్యాది । దాసీదాసచతుష్టయం । హేమరౌప్యకరతాన్నాదిదేవద్ర
వ్యమితిస్మృతం ॥ మనసాయచ్ఛివోద్దిష్టద్రవ్యంనైవేద్యముచ్యతే । శివోపభుక్తసద్గంధమన్నపానాదికంతథా । నివేది
తమితిప్రోక్తంసురైర్వామునిభిస్తథా ॥ ప్రతిష్ఠితస్యలింగస్యనైవేద్యం యత్సమర్పితం ॥ తచ్చండద్రవ్యమిత్యుక్తంపూర్వ
సంధ్యాసమర్పితం ॥ పత్రంపుష్పంబహిఃక్షిప్తమితి షడ్విధముచ్యతే ॥ బాణలింగే స్వయంభూతే చంద్రకాంతే
హృదిస్థితే । పుణ్యక్షేత్రేతు ... నిర్మాల్యభక్షణాత్ । ధర్మశాస్త్రేచ । లింగేస్వయంభు వేబాణే రత్నే

రచననిర్మితే । సిద్ధప్రతిష్ఠితేలింగేనచండాధికృతిర్భవేత్ ।శంభోర్నిర్మాల్యా కంశుద్ధం భుంజీయాదప్రమాదతః । త
థేతరస్యనిర్మాల్యంభుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేత్ । ఏకఏవేతి యోరుద్రః సర్వవేదేషుగీయతే । తస్మాచ్ఛివైక భుక్తాన్నం
భుంజీయాద్వైదికస్సదా । ఋగ్వేదే । త్వాదత్తేభీరుద్రశంతమేభిశ్శతగ్ం హిమా అశీయభేషజేభిః । వ్యస్మద్వేషోవితరం
వ్యగ్ంహఇత్యాది । అస్యార్థః । హేరుద్రత్వయాఅశీయభుక్త్వా త్తైభిర్దత్తైశ్శంతమేభిః సుఖతమైః । భేషజేభిః సంసార
భయభేషజైః । తత్పరిహారహేతుభిరితి యోజనా । యోహంపితరం త్వాముపాస్యవ్యస్మద్వేషః విగతాహంకారః
అతఏవవ్యగ్ంహః నిష్పాపోభవాని । తంమాంఅనుగృహాణేత్యర్థః । శివోహమేవపితరఇతిశ్రుతేః । ఋగ్వేదోపనిషది । ఈ
శావాస్యమిదంసర్వం యత్కించిజ్జగత్యాంజగత్ । తేనత్యక్తేనభుంజీథామాగృధః కస్యచిద్ధనమితి । ఇదంసర్వం స్థావరాత్మ
కంజగత్ జగత్యాంయత్కించిజ్జంగమాత్మకం ప్రాణిజాలం చసర్వంఈశా ఈశానాఖ్యేన ఈశేన శివలింగేన ఆవాస్యంఆవాస
యోగ్యం సర్వత్రధారణ యోగ్యమిత్యర్థః ।సర్వలింగగ్ స్థాపయతిపాణిమంత్రంపవిత్రమితిశ్రుతేః । తస్మాత్తేనశివలింగేనత్య
క్తేనభుక్తశేషప్రసాదేన భుంజీథాః । భుజపాలనాభ్యవహారయోరితిధాతోః శివభుక్తశేషప్రసాదమేవభోక్తవ్యమిత్యర్థః ।
మాగృధః కస్యచిద్ధనమితి పరమేశ్వరేతరదేవతా ప్రసాదనిషేధో శ్రాతానాంవిధీయతే । తథాయజుర్వేదే । యచ్ఛంచ
యోశ్చమనురాయజేపితాతదస్యామతవరుద్రప్రణీతౌ । హేరుద్ర । తవప్రణీతౌపూజాయాంపితా జగజ్జనకాదికార
ణకఃయః మనుఃమంత్రాత్మకోభవాన్ । యత్ । శంచ । సుఖకరం । యోశ్చ । తత్పృథక్త్వేన । నివేదితంఅప
క్వాదికం ప్రసాదం ఆయజేసంపాదితవాన్ । తత్ పక్వమపక్వంచ ప్రసాదంఅశ్యామ । శివోపభుక్తప్రసాదం
భుంజీయామ । సామశాఖాగతజాబాలోపనిషది । రుద్రభుక్తంభుంజీ గంధపుష్పప్రదీకం పిబేద్రుద్రాఘ్రాతంజిఘ్రేద్
ద్రుద్రాత్తమశ్నీయాత్తస్మాద్బ్రాహ్మణాః ప్రశాంతమనసః నిర్మాల్యమేవ భక్షయంతి నిర్మాల్యమేవ పిబంతి ఇతి । తథా
సందే । శిష్టాశ్శాంతాశ్చరుద్రేణభుక్తమేవహిభుంజతే । ఘ్రాతమేవహిజిఘ్రంతి । పీతమేవ పిబంతిచేతి । యజుర్వే
దేప్రదేశాంతరే । రుద్రేణాన్నమమృతంచేవానైభోక్తుకామా వేవాశ్చకామయంతే । రుద్రనైవేద్యేన అన్నంఅద్య
తఇత్యన్నమమృతంప్రసాదంకామయంతీత్యర్థః । కణ్వశాఖాయాం । అత్రిగుహ్యా తమశ్నీయాద్యది పాప్మానమశ్నీతం ।
భుంక్త్వామలంభుంక్త్వాఘుంభుంక్త్వాథోగచ్ఛతీతి । త్రీణిగావోయస్యసప్తగుప్తైలోచనః తేనభుక్తం భక్షితం । భుక్తాభక్ష
ణే । అత్రిగుహ్యా తమనీశ్వరార్పి తంఅశ్నీయాద్యదిసః పాపభక్ష్మలభక్ఆ థోగచ్ఛతినరకం ప్రాప్నోతీత్యర్థః । తథా
కూర్మే । అసమర్పితాన్నకంశంభోః బుంక్తేభాదకపాకచ । శ్వమాంసమశ్నీమాత్రించబు ంక్తేభాదితి పాతిచేతి । బోధా
యనశాఖాయాం । అథాతోమహాదేవపాదోదకవిధింవ్యాఖ్యాస్యామో రుద్రేణపవిత్రేణ శతధారేణ సహస్రధారేణాచ్ఛి
ద్రధారమనంతమజమభీష్టంశివం పవిత్రంభగవంతం మహాదేవంస్థాపయిత్వా సర్వోపచారైః అభిప్రార్థ్య అభిషంచ్య ।
తత్రజాబాలః । భగవతః పాదాప్రక్షాళ్యగంధపుష్పార్ఘ్యగంధ పుష్పా
శిరసిసంప్రోక్ష్యబుఋతగ్ంసత్యమితిప్రాశయేత్ । తత్రజాబాలః । భగవతః పాదాప్రక్షాళ్యగంధపుష్పార్ఘ్యగంధ పుష్పా
షు తైరభ్యర్చ్య చరుంనివేద్యఇమంమేగంగే త్యభిమంత్య్రక (రుద్రా)యేతి శిరసిసమ్మార్జనం కృత్వా ఋతగ్ంసత్య మి
తినిర్మాల్యంపిబేత్ । వాయవీయసంహితాయాం । శివస్యపూజనం కార్యమగ్నిపూజాద్యనంతరం । తతస్యయంతుబుం
జీతశుద్ధమన్నంశివార్పితం । శివధర్మశాస్త్రే । పత్రంపుష్పంఫలంతోయం । అన్నపానాద్యమౌషధం । శివార్పితంవినా
బుంక్తేసద్యోభవతికిల్బిషీ । శాతాతపస్మృతౌ । ఘోరమూర్తిర్భవేద్వహ్నిర ఘోరాలింగముచ్యతే తస్మాల్లింగంపురాభ్య
చ్చ్యతతోవహ్నింసమర్చయేత్ । శైవపురాణే । ప్రాణాగ్నిహోత్రంయః కుర్యాచ్ఛివనైవేద్యప్రసాదతః । అశ్వమేధా
యుతంపుణ్యంలభతేనాత్రసంశయః । కబళేకబళేకుర్వన్శంకరస్యానుకీర్తనం । సదోపవాసీవిజ్ఞేయోజీవన్ముక్తోపసం
శయః । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవ ఇతిశ్రుతిషుగీయతే । తస్మాద్బ్రాహ్మణానాంహోమసోమయాగాదికేష్వపి । పార్వతే
వైశ్వదేవేవిదితాగ్నౌ కరణేతథా శివప్రసాద విధినాకుర్యాత్ కర్మాణి నాన్యథా । కూర్మే । యత్రాన్నకాలేతుబుక్త
శేషందదాతిభక్త్యాపితృదేవతానాం తేనైవపిండేనతిలైర్వ్యమిశ్రమాకల్పకోటింపితరస్సుతృప్తాః । లైంగే । వసుమ్నదా
కర్ణమాపేభ్యోమధ్యపిండంతుపుత్రదం । వేదోక్తం రుద్రనిర్మాల్యంకింపునర్బహుభాషణైః । యజుర్వేదే । అనుంపహం
సతుపతేతేద్యబధ్నామ్యగ్నేసు కృతస్యమధ్యే । అనుమన్యస్వసు యజామజామజుష్టందేవానామిదమస్తుహవ్యమిత్యాది
పుత్రిషయాగీ యపశురూపాదికంసర్వంశివప్రసాదత్వేననిర్దేశాత్ । అత్రత్త్వపిరోగగ్రస్తం కుమారం పుష్కరసమ
జం । యథేహ పురుషోసదితితంపశ్నిప్రాశ్నాతీత్యాపస్తంభసూత్రే బ్రాహ్మణోక్తప్రకారేణద్రవ్య హేతుర్నోపచేతో
శ్చ । లైంగే । మేష్టవ్యాబహవః పుత్రాశ్శివమంత్రానుసారిణః । సముద్ధరంతి తేగోత్రం ర్జ్ఞాః సూపాద్ధుతంయుధే నాన్య
దిశ్యతిస్మృతిపురాణాగ మాదిసిద్ధం శివప్రసాదోదకసేవనంబ్రాహ్మణానాంవిశేషతః । నిషేధ వాక్యానాం తద

ద్రియ్యపరత్వమశ్శైవదీక్షితపరత్వం వేతి శైవసిద్ధాంతఘంటాఘోషః ॥ * * * * * * * * * *
శివప్రసాదనిషేధక తాంత్రికస్మృతి విధిమాత్రస్వీకారే పూర్వోక్త వేద వేదాంత స్మృత్యాగమ పురాణేతి హాసాదీనాం దత్తాంజలిప్రసంగః ప్రసజ్యేత । అతో వేద బాహ్యప్రసంగా త్పూర్వోక్త మేవ సమీచీనం ॥ కించ । భాగవతే చతుర్థ స్కంధే । తత్కర్మంశివాఖ్యమశివం సవిదుస్త్వ దన్యే । బ్రహ్మాదయస్త మవకీర్యజటాశ్మశానే । తన్మాల్యభస్మనృకపా ల్యవసత్పిశాచైర్యేమూర్ధభిర్దధతి తచ్చరణావసృష్టం । రామాయణే । తత్ర దేవర్షి గంధర్వా వసుధాతలవాసినః । భవాంగపతితం తోయం । పవిత్రమితిపస్పృశుః ॥ విష్ణుపురాణే । శంభోర్జటాకలాపాత్సావినిష్క్రాంతాస్థిశర్కరా శ్లావయిత్వాదివం నిన్యే ॥ యాః పాపాః సగ రాత్మజాః । ఇత్యాది భాగవత రామాయణ విష్ణుపురాణేష్వపి శివప్రసాదస్వీ కారవిధిశ్చ ॥ భాగవతేపి కాదశస్కంధే । అపీదీహావలోకం మే నో పయుజ్యన్నివేదితమిత్యాది వచనైర్విష్ణుప్రసాదనిషేధ శ్చదర్శనాత్ శివప్రసాదఏవ వైదిక పరిగ్రాహ్యః ॥ * ॥ విష్ణుప్రసాద నిషేధః ॥ * ॥ ననుభాగవతచతుర్థస్కంధే । త్వ యోపభుక్త స్రగ్వస్త్రగంధాలంకార చర్చితాః ॥ ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్త వమాయాం జయేమ హీతి ఇత్యాది వాక్యేషువి ష్ణుప్రసాదస్వీకారవిధిరపి దృశ్యత ఇతి చేదుచ్యతే । తద్విష్ణుప్రసాదస్వీకారే వైదికవిధ్యభావాదేతద్వచనేన ఉచ్ఛిష్ట భోజనాదా సాఇతి విశేషణేనచభిదో త్పన్న పుండ్రతప్తచక్రాంకిత పాంచరాత్రాది తాంత్రిక పరిగ్రాహ్యమేవన వైదిక భోజ్యం ॥ నో చేత్పూర్వోక్త నిర్మాల్యం పత్రం పుష్పం ఫలం తోయమిత్యాద్యేకాదశస్కంధే శ్లోకాదీనాం వైయర్థ్య ప్రసంగస్స్యాత్ । స్కాందే ॥ నిర్మాల్యం శంభునాభుక్తం గృహ్ణీయాద్వైదికస్సదా । నతథా విష్ణుభుక్తాన్నం ప్రాతైః కుంతగతైరపి ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్మృతౌ । మాధవాన్నంన భోక్తవ్యం సర్వధా వైదికోత్తమైః ॥ పవామినో పభుక్తాన్నం భుంజీయుర్వ ప మాదతః ॥ శాండిల్యస్మృతౌ । సభోజ్యం మాధవ స్యాన్నం శ్రౌతానాం మోక్షకాంక్షిణాం ॥ శివోపభుక్తం భోక్తవ్యం । శ్రౌతవిద్యైకశాసనాత్ । శాతాతపే । విప్రోవాయదిమోహాద్వాపి వైశ్యో వా మోహాచ్చేతసా విష్ణోర్నివేదితస్యాన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేదిత్యాదినా విష్ణుప్రసాద నిషేధవాక్యాని శ్రౌత పరాణి శివప్రసాదనిషేధవచనాని శ్రౌతేతరపరాణీతి నిర్ణీయతే । కించ ॥ శ్రుతిస్మృతివిరోధేపి శ్రుతిరేవ బలీయసీ । శ్రు తిస్మృతివిరోధే పివిశేష విధిరుచ్యత ఇతి న్యాయేనశివప్రసాదస్వీకారవచనబాహుల్యాన్న్యాయోర్థోయుక్తం ॥ కిం నిషేధసత్వ మాత్రేణ శివనిర్మాల్యస్యేత్త మాధికారినియామక వచనానామప్రామాణ్యముత తేషామనన్యథాసిద్ధత్వేనవా ॥ నాద్యః తథా సత్యాశ్రమ భేదేన వర్ణభేదేన యుగభేదేన శాఖాభేదేన దేశ కాలపురుష భేదేన వస్తు సామాన్య విశేష భేదా నుసారేణ వ్యవస్థిత శాస్త్రస్య పరస్పర వైరుధ్య దర్శనాత్సర్వం శాస్త్రమప్రమాణం ప్రసజ్యేత । ఆపస్తంబాదికృత సన్న్యాసని షేధకానాం స్త్రీశూద్ర వేదపాఠనిషేధకానాం । సామాన్యతో హింసానిషేధకానాం కృషి వాణిజ్యగోరక్షకాదినిషేధకా నాం నకహస్తకృత తర్పణనిషేధకానాం మాతులకన్యాపరిణయ నిషేధకాదీనాం వచనానాం ॥ సద్భావాత్ ॥ కించి చ్ఛాస్త్రస్యాప్రామాణ్యమితి చేత్సర్వ వైదిక బాహ్యప్రసంగః । నద్వితీయః । ఉదితానుదిత హోమస్థల ఇవన హీనిందాన్యాయే నతత్తచ్ఛ్రుతి స్మృత్యాది పఠిత శివ ప్రసాద నిషేధ వచనానామగ్నిహోత్రాది కర్మస్తుతి పరత్వే నాన్యథాసిద్ధ త్వా త్ ॥ తథాహి ॥ అగ్నిహోత్రాదికర్మావశ్యకతాం ప్రతి పాదయిష్యద్భి స్తత్తన్నిందంకరిష్యద్భిః ॥ స్మృతికారాదిభిస్త న్నిందాపుర స్సరం కర్మాధి ముఖ్యం ప్రతిపాదితమేవ ॥ శివప్రసాదస్వీ కారావశ్యకతాం నిరూపయిష్యద్భిః । శివాది భిః పురాణకారాది భిరప్యశ్రీప్రసాదాతిరిక్తాన్నభోజనేష్వమాంసాదివత్ప్రాయశ్చిత్తాదిపురస్సరం ఛదిస్పర్శ రాహిత్య ప్రతిపాదన పురస్సరమలింగ ధారణాదినిందాకృతా ॥ తథాచోభయత్రాపినిందా యాం తాత్పర్యం నాస్త్యేవ ॥ కింతుస్తుతావేవ ॥ తస్మాదవశ్యమేవంవ్యవస్థా శరణీయా ॥ అన్యథాపరస్పరవిరోధప్రసంగః ॥ అతః పూర్వోక్త నహీనిం దాన్యాయేననిషేధవచనానాంతత్తత్తాత్పర్యాభావాత్పూర్వోక్త విశేషణవిశిష్టాధికారిభేదేనసర్వం శాస్త్రం ప్రమాణమేవ ॥ ననుతర్హి బౌద్ధశాస్త్రస్యాపి ప్రామాణ్య ప్రసంగ ఇతి చేన్న ॥ వేదబాహ్యత్వాత్ ॥ శివపూజాశివోపాసనాశివతత్వవి చారశివప్రసాదోదకానాం వేదవేదాంతప్రతిపాదితత్వాచ్చైవశాస్త్రస్యానేపమయుత్వం । సాభిప్రేతార్థాను సారేణపాంచ రాత్రాదయోపి శ్రుత్యర్థవర్ణనాత్ప్రతిభాసికవైదికా ఇత్యుచ్యంతే ॥ తస్మాద్బౌద్ధశాస్త్రవైలక్షణ్యం । వేదప్రామాణ్య బౌద్ధశాస్త్రస్యను రాధానవన్నిషేధ ఏవతాత్పర్యం ప్రదోష కాలవిష్ణుదర్శనవత్ । బ్రహ్మాండపురాణే ॥ ప్రదోషే హరింపశ్యేత్ప్రదోషాదశ్యాం విశేషతః । యదిప్రమాదాత్పశ్యేత్తు ॥ ద్వాదశాబ్దవ్రతక్షయః ॥ స్కాందేచ ॥ నప్రదో షేహరింపశ్యేద్యదిపశ్యేత్ప్రమాదతః ॥ చత్వారితస్యనశ్యంతి । ఆయుః ప్రజ్ఞాయశో బలమితి ॥ ప్రదోష కాలవిష్ణుదర్శ నవదారాధనస్త రణపాదోదక పరిగ్రాహ్యత్వమ శ్రౌతత్వాది త్యలంవిస్తరేణ ॥ * ॥

సర్వగతస్య పరబ్రహ్మణ శ్శివస్య భక్తానుగ్రహార్థం శరీరపరిగ్రహే నారాయణాది శరీరవత్సుఖదుఃఖవ్యాప్తిస్సంభవతీత్యాశంక్యనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ సంభోగప్రాప్తిరితిచేన్న వైశేష్యాత్ ॥ * ॥ ౮ ॥

భక్తకల్పద్రుమస్య స్వేచ్ఛాస్వీకృతలీలాదివ్య మంగళవిగ్రహస్య పరమేశ్వరస్య జీవవత్సుఖదుఃఖ సంభోగప్రాప్తిరితిచేన్న । కుతః ॥ వైశేష్యాత్ ॥ అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జంతోః ॥ తమక్రతుంపశ్యతివీతశోకోధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశమిత్యత్ర । అణుత్వమహత్వసర్వజీవాంతర్యామిత్వనైమర్మల్యత్వాదిధర్మాణాంపరమేశ్వరస్యైవోపదేశాత్ । కించ ॥ యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్త ఇత్యాదౌ ప్రణవాలీతత్వసర్వహృదయపుండరీకోపాస్యత్వోపదేశాత్ ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదౌసర్వవిద్యాధిపతిత్వాద్యసాధారణధర్మోపదేశాత్ ॥ హిరణ్యబాహవేత్యాదినాజ్యోతిర్మయశరీరిత్వాదిధర్మాణాముపదేశాచ్చ । జీవపరమేశ్వరయోర్వైశేష్యం ॥ తస్మాద్విశేషాతిశయద్యోతనాజ్జీవపరమాత్మనోశ్చిత్త్వైకత్వేపివిభుత్వాణుత్వసర్వజ్ఞత్వకించిజ్ఞత్వనిత్యతృప్తత్వసంసారభోక్తృత్వాదిపరస్పరవిరుద్ధధర్మస్వభావత్వాత్తయోస్స్వాభావికభిన్నత్వంశ్రుతిసిద్ధం । శరీరాశ్రయత్వేపిపరమేశ్వరస్యజీవవత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వంనసర్వదాహకసంభవతి ॥ అగ్నిస్తంభనవిద్యాశ్రయస్య దాహభయాభావవత్ ॥ వశీకృతమాయికస్యమాయాకృతసుఖదుఃఖభోక్తృత్వంకథంఘటతే । అతస్సూత్రకారేణవైశేష్యపదముపదిష్టం ॥ విశేషఏవవైశేష్యం స్వార్థేష్యణ్ । ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రాంతరేచ । జీవస్యసంసారభోక్తృత్వంపరమేశ్వరస్యతదభావత్వంచనిర్దేశాదుభయోః పరస్పరవిలక్షణత్వంసుస్థమేవ । కించ । స్వేచ్ఛాగృహీతశరీరసంబంధిత్వంకర్మజన్యశరీరసంబంధిత్వంచవైశేష్యం ॥ తస్మాదణోరణీయానిత్యాద్యుపక్రమాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణనారాయణోపనిషదోపి పరశివప్రతిపాదకత్వాదత్రనారాయణస్యోపాసకత్వంపరశివస్యోపాస్యత్వంనిర్దిశ్యతే ॥ సనుసదేవసౌమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ । తత్త్వమసి । అహంబ్రహ్మాస్మి అణుమాత్రోబ్రహ్మేత్యాదౌజీవబ్రహ్మణోరేకత్వోపదేశాద్ఘటపటవత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావస్వాభావికభేదః కథముపదిశ్యతే ॥ తథాపిజీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదస్వంస్వాభావికభేదనివృత్తిర్నకదాచిత్సంభవతీతిచేన్న । జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభావేశ్రుత్యనుభవయుక్తివిరోధప్రసంగాత్ ॥ శాస్త్రప్రవృత్తిరపినస్యాత్ । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా ॥ జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదౌజీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ । తత్త్వమసీత్యాది మహావాక్యేషుతయోరేకత్వోపదేశాద్భేదాభేదోయుక్తః । శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యేబాధాదివస్యేదభాష్యప్రసంగాత్తథామానాభావాత్పరస్పరశ్రుతివిరోధాచ్చ । కుండలీభూతసర్పస్యదీర్ఘీభూతసర్పస్యచప్రభాకరప్రభాయాతన్మండలస్యచప్రహస్వత్వదీర్ఘత్వవ్యాపకత్వపరిచ్ఛిన్నత్వవత్ । జీవేశ్వరయోశ్చిత్త్వైకత్వేప్యణుత్వవిభుత్వాత్మకవిరుద్ధస్వభావత్వాద్భేదాభేదోహ్యవిరుద్ధః తస్మాజ్జీవేశ్వరయోస్సంసారదశాయాంభేదః మోక్షదశాయామభేదో భ్రమరకీటకవదుపదిశ్యతే ॥ తదాచశ్రుతిః బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి ॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ ॥ తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతి దివ్యమిత్యాదినాభేదాభేదం స్పష్టముపదిశతి ॥ ఇదమేవసర్వవేదాంతసమన్వయాత్సూత్రకారమతమితిఘంటాఘోషః ॥ శివస్యపరబ్రహ్మణః నారాయణాద్యుపాస్యత్వ తత్కారణత్వతత్త్వపకత్వప్రాకృతభోగనిరాసకత్వం ప్రసాధ్యతస్యైవసర్వసంహారకత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ * ॥ ౯ ॥

కఠవల్లిషుదృశ్యతేస్యవిషయః । యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం ॥ కఇత్థావేదయత్రసఇతి । అత్రమృత్యూపసేచనవిశిష్టబ్రహ్మక్షత్రాద్యుపలక్షితసకలచరాచరప్రపంచోదనసూచితః కశ్చిదత్తావ్యాచక్షతే ॥ అగ్నిరన్నాదస్తపసోరన్యత్రేతి । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యగ్నిః ప్రధానంపృథివీజీవః పరమేశ్వరోవేతిసందిహ్యతే ॥ అద్యతేత్తిచభూతానీతి ॥ తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్తి । అన్నాద్ధ్యేవఖల్విమాని భూతానిజాయంతే జాతాన్యన్నేనవర్ధంతే ॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ॥ తజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేతిశ్రుతిశతదర్శనాత్ ॥ తస్మాజ్జాయతఇతితజ్జం ॥ తస్మిన్ లీయతఇతితల్లం । తస్మిన్ననితిచేష్టతఇతితదనం । తజ్జంచతల్లంచతదనంచతజ్జలాని । అవయవలోపశ్ఛాందసః । ఇతి

బ్దో హేతౌ । సృష్టిస్థితిలయాధిష్ఠానం సర్వం చిదచిదాత్మకం ప్రపంచం బ్రహ్మేతి శాంత ఉపాసీతేత్యర్థః । పూర్వపక్షస్తు । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి । నిష్కళం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమ్ । సమస్తపాశాంతమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతిశతేషు । కృపాసముద్రస్సర్వమంగళాత్మయస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః సంసారభోక్తృత్వవికళనిష్క్రియత్వశివః పరత్వాదిధర్మో దేగాత్రస్య జగత్సంహారత్వం నోపదిశ్యతే । సంహర్తృత్వం హి జీవప్రాణిగ్రాహకత్వం । తస్య కోపిధపరమాలం । కోపోధస్యైశ్వర్యగుణస్య మోహావేవాలవాలం । తస్యకమపి వపుకృతిః । తమసః అజ్ఞానావృతత్వాదజ్ఞానతమోమోహకోపాదీనాం మంగళగుణత్వానిత్యశుద్ధసర్వజ్ఞత్వనిత్యతృప్తత్వాదిసర్వమంగళగుణాత్మయస్యతస్య సర్వసంహర్తృత్వం న సంభవతి । శివసామాన్యలక్షణా తామసాదిగుణానాం తద్విలక్షణపరమేశ్వరకల్పనే మానాభావాత్పూర్వోక్తని ష్కళమిత్యాదిశ్రుతి భంగప్రసంగాచ్చ । శారీరాత్మకవిష్ణ్వాదీనామేవ తద్యుక్తం । తస్య విష్ణోస్త మోగుణప్రధానదా త్మకయోనిసిసికర్తృత్వసర్వమోహకత్వను కాయాత్మకపార్వత్యం శసంభూతత్వాచ్చ । కించ । సాత్త్వికాదిపురాణకథాసు మోహకత్వేన బృహత్కాత్మకానేకబహుకాలవిలంబితవాదద్యావిత్కృష్ణతులసీరూపేణ బృందావనస్థితత్వాచ్చ । అమంగళగుణసంపన్నానాం సంహర్తృత్వం భవతు । తదుక్తం సూతగీతాసు । అస్తిరుద్రస్య విష్ణేరింద్ర అంతస్సత్త్వం బహిస్తమః । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తిరజోగుణః । అంతర్బహిశ్చవిష్ణేరింద్రి ప్రస్వస్తితస్యప్రజాపతేః । రజసాతమసాక్రాంతా బ్రహ్మనారాయణౌ ఖలు । శివధర్మశాస్త్రే । అంతస్సత్త్వగుణో విష్ణుర్బహిస్తామససంయుతః । శుద్ధ సత్త్వశసంయుక్తశ్శంకరో లోకశంకరః । అంతస్సమస సంయుక్తో బహిస్సత్త్వగుణాన్వితః । శుద్ధతామససంయుక్తో విష్ణుస్సాత్త్విరయుతః । బాహ్యాభ్యంతరయోర్నిత్యం । బ్రహ్మరాజససంయుతః । త్రిమూర్త్యతీతస్సర్వజ్ఞస్స్వవత్ప్రద్యోనిరంజనః ఇతి । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । సఏశ్వాసవిష్ణోర్యఇత్యాదినా విష్ణోః ప్రబలతమోగుణవైశిష్ట్యం శివస్యగుణత్రయాతీతకారణ కారణత్వం చోపదేశాన్నసర్వధాతస్య జగత్సంహర్తృత్వం న సంభవతి విష్ణ్వాదీనామేవేతిచేన్నాహ । * । అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ । * । అత్తేతి త్తాచపట్పరశివ ఏవ కుతశ్చరాచరగ్రహణాత్ । చరాచరం చిదచిదాత్మకం యత్ప్రపంచం తస్య అద్యత్వేన గ్రహణాచ్ఛ్రవణాదిత్యర్థః । మృత్యుపసే చనత్వేన సర్వప్రమీకాతస్య అద్యత్వేపప్రతీయమానత్వాత్ । బ్రహ్మక్షత్రగ్రహణముపలక్షణార్థం । జననమరణసంసారనిమగ్నకించిజ్ఞనారాయణాదిజీవానాం చరాచరప్రపంచసంహర్తృత్వాసంభవాదత్తేతి పరశివ ఏవ । కించ । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । నిధనపతయేనమః । మహాగ్రాసాయనమః । యతోవాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ । తేన సహైవ । యఇమా విశ్వాభువనాని జుహ్వతి । యతోవాఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు । చరాచరప్రపంచజన్మస్థితిలయకారణత్వం పరమేశ్వరస్యైవదర్శనాన్నవహృదయాదిదేవతానాం సంభవతి । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీత్యత్ర కర్మఫలభోక్తృత్వనిషేధమాత్రమేవ నిర్దిశతి । తతో న విరోధః । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమిత్యాదౌ వశీకృతమాయికత్వం । ఉమాసహాయమిత్యాద్యభ్యకనసః పరత్వాదిత్యంతే నతమః పరత్వనిర్దేశాత్ । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇత్యాదౌ ప్రళయే మేతితాత్ప్రతీతియా పరిశేషత్వం చదృశ్యతే । నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇత్యనేనాహ పారమార్థికసదసతోర్నస్వరూపసత్తానిష్యతే । అమూలఘనా ధారమిమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । నకదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదిశ్రుత్యా జగతో నాది త్వవ్యపదేశాత్ । తథాదస్మృతిః । చిదాత్మైవహిదేవోఽన్తస్థితమిచ్ఛావశాద్బహిః । యోగివన్నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి । నిరుపాదానమిత్యనేన జగదుభయకారణత్వమూలనాథిత్వం సైవసూచితం । తస్మాత్సృష్ట్యసంకుచిత ప్రపంచత్వేనవః కేవల ఇత్యుపదిశ్యతే । తస్మాత్తస్యైవ సర్వసంహర్తృత్వముచితం । పునరన్యత్పంతరమాహ । * * * * * * * *

। * । ప్రకరణాచ్చ । * । ౧౦ । * ।

నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాద్యనన్యసాధారణధర్మావచ్ఛిన్నబ్రహ్మప్రకరణాత్ । కఇద్ధావేద యత్ర సఇత్యాక్షేపద్వారేణ దుర్విజ్ఞానత్వం । మహాంతం విభుమాత్మానం మత్వాధీరోన శోచతీత్యాదినా పరమేశ్వరధర్మబాహుళ్య దర్శనాత్ । ప్రకృతపరిత్యాగాప్రకృతస్వీకారేణ నాభావాచ్చ । పరమేశ్వరప్రకరణేతరసర్వసంహర్తృత్వం నైకదాప్యుపపద్యతే । కించ । సృష్టిస్థితివినాశానాం కారణత్వం గీయతే । ఏకఏవరుద్రో నద్వితీయాయ తస్థేత్యాది శ్రుతివిరోధప్రసంగాచ్చ । బ్రహ్మణో మహిమాతి శయభంగప్రసంగో పి స్యాత్ । యతోవాచో

నిభూతానిజాయంతేత్యాదా సంహర్తృత్వమపి తదధీనత్వే నోపదేశాత్ । నసందేహాకంశంక ప్రసంగః ॥ తస్మాదత్తా పరశివఏవేతిసిద్ధం ॥ ఏవంశివస్యపరబ్రహ్మణః । సర్వసంహర్తృత్వంప్రసాధ్య ॥ జీవబ్రహ్మణోర్బింబప్రతిబింబభావాదిమతమధికరణాంతరేణనిరాకరోతి ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ గుహాంప్రవిష్టావాత్మానౌహితద్దర్శనాత్ ॥ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ॥

ఋతం పిబంతౌసుకృతస్య లోకేగుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధ్యే । ఛాయా తపౌ బ్రహ్మ విదో వదంతిపంచాగ్నయోయేచ త్రిణాచికేతావితి ॥ కఠవల్లిషు విద్యతేస్యవిషయః ॥ కిమిహగుహాం ప్రవిష్టౌబుద్ధిజీవౌ నిర్దిష్టౌ కింవాజీవ పరమేశ్వరావితిసందిహ్యతే । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి శ్రుతౌపరమేశ్వరస్యభోక్తృత్వాదర్శనాత్ । ఋతంపిబంతావిత్యత్రభోక్తృత్వవ్యపదేశాద్బుద్ధిజీవయోరేవాత్రభోక్తృత్వమవగమ్యతే ॥ ఉత ॥ చేతనజాత్యా జీవబ్రహ్మణోరేకత్వాచ్ఛాయాతపవత్పరస్పరవైరుధ్యం నాస్తి । చిజ్జడయోర్జీవబుద్ధ్యోః పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వేన తయోరేవసర్వభూతగుహాప్రవిష్టత్వం సముచితం ॥ కార్యకారణవ్యూహస్య బుద్ధిప్రధానత్వాద్భిన్నత్వేనశారీరోవిధీయతే ॥ నసుమేయంప్రేతేవిచికిత్సామనుష్యే అస్తీత్యేకేనాయమస్తీతిచైకే ॥ ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహమితి శ్రవణాద్బుద్ధిజీవావితిపక్షే కస్స్వీకారో నయుక్తః ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రేజీవేశ్వరయోస్సాహచర్యేపి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీత్యత్ర కర్మఫలభోక్తృత్వాభావఇతిచేత్ । శ్రుత్యంతరే భూతాచ్చ భవాచ్చ యత్తత్పశ్యసీతి । అన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । ఋతంపిబంతావిత్యనేన కర్మఫలభోక్తృత్వం పరమేశ్వరస్యనోపపద్యతే సుకృతలోకఇతి ప్రాదేశికత్వ లింగదర్శనాచ్చ ॥ ఋతంపిబంతావితిద్వివచనేన తయోరుపానముపదిశ్యతే ॥ అచేతనాత్మకబుద్ధేస్తదసంభవాత్ । న్నబుద్ధిక్షేత్రజ్ఞపక్షో యుక్తఇతిచేన్న ॥ ఛత్రిణోగచ్ఛంతీతివాక్యే ॥ ఛత్ర్యచ్ఛత్రిమనుష్యాణాంచ్ఛత్రిత్వాభ్యాసగమాత్ ॥ తద్వపికేనపిబతాద్వా పిబతఇతినిర్ణీయతే । సర్వగతేశ్వరస్యనచైకదేశవృత్తిత్వముపపద్యతే । సుకృతస్యలోకఇతి చకర్మవీక్షణానతిక్రమణంప్రతిపాదయతి ॥ నకర్మనావర్ధతేనోకనీయాన్ ఇత్యత్రసుకృతదుష్కృతకర్మసాక్షిత్వం పరమేశ్వరస్యవ్యపదేశాదత్రబుద్ధిజీవావేవప్రతిపాద్యేతేఇతిచేద్భ్రమః ॥ ❀ ॥ గుహాప్రవిష్టావాత్మానౌహితద్దర్శనాత్ । గుహాంప్రవిష్టౌశివజీవావేదితవ్యౌకృతః । ఆత్మానౌహి । హియస్మాద్వావప్యాత్మానావిత్యర్థః ॥ ఋతంపిబంతావితికర్మఫలభోగశ్రవణాదేకస్తావదాత్మాద్వితీయోప్యాత్మైవన్యాయ్యః । తత్రయుక్తిమాహ । తద్దర్శనాదితి । సంఖ్యాశ్రవణేతస్యసమానప్రత్యయస్యైవలోకేదర్శనాదిత్యర్థః । లోకేహిఅస్యగోర్ద్వితీయోన్వేష్టవ్యఇత్యుక్తే గౌరివద్వితీయోన్విష్యతేనాశ్వోనపురుషః । ఏవంఇహాప్యాత్మత్వసామ్యాజ్జీవపరమాత్మానావేదితవ్యౌ ॥ ప్రాదేశమాత్రసర్వభూతగుహాప్రవిష్టత్వంపరమేశ్వరస్యనవిరోధః ॥ శ్రుత్యంతరే ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీచభగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివః । అణోరణీయాన్మహతోమహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోస్యజంతోః । ఏవంవిదిత్వాపరమాత్మరూపం గుహాశయంనిష్కళమద్వితీయం ॥ గుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణం ॥ యోవేదనిహితంగుహాయాంపరమేవ్యోమన్ ॥ ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాంప్రవిష్టమిత్యాదిశ్రుతిశతేషుసర్వగతస్యపరమేశ్వరస్యభక్తోపాసనార్థంప్రాదేశవిశేషమాత్రగుహాప్రవిష్టత్వోపదేశాన్నవిరోధః । సుకృతలోకప్రవర్తకత్వంచఛత్రిత్వవదేకదేశవర్తిత్వేప్యుభయోర్యుక్తం । ఛాయాతపవత్పరస్పరవైలక్షణ్యంచజీవేశ్వరయోర్నవిరుధ్యతే । ఆనందమయోహ్యయం నందభుక్ । సత్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందమిత్యాదిశ్రుతిష్వాత్మారామస్యమనోమాత్రగాహ్యస్వరూపానందానుభవశ్రవణాత్ । అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీతివాక్యేకర్మఫలభోక్తృత్వనిషేధోప్యుపపద్యతే । తస్మాత్తయోర్భోగసామ్యేనభోక్తృవిశేషాగ్రహణభృత్యన్యాయేనభోజ్యవిశేషమపియుజ్యతే ॥ యతోనిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశౌ । సమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నోనీశయాశోచతిముహ్యమానః । జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమస్యమహిమానమేతివీతశోకఇత్యాదిశ్రుతిషుపరమేశ్వరస్యనిత్యముక్తప్రజ్ఞత్వసర్వపాశప్రమోచకత్వాదిధర్మాణాంజీవస్య అనాద్యవిద్యాకృతమోహశోకబద్ధత్వాదిధర్మాణాంచ దర్శనాత్తదుభయోర్వైలక్షణ్యం ప్రతిపద్యతే । తథాపిజీవపరమేశ్వరయోశ్చిత్వేనైకత్వాత్తత్త్వమస్యాదిశ్రుతివ్యపదేశదర్శనాచ్చ జీవపరమేశ్వరౌగుహాప్రవిష్టావితిగృహ్యేతే । యేనేషుతేశృణోతీతివాక్యేష్వంతఃకరణాత్మకబుద్ధిసాహచర్యేణప్రజ్ఞానస్యపరమేశ్వరస్యసాక్షిత్వాదిధర్మవ్యపదేశాద్గుహాశయత్వంబుద్ధిపరమేశ్వరయోరేవేత్యాశంకాయాంమహత్వంతరేణనిరాకరోతి । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ॥ విశేషణాచ్చ ॥ ౧౨ ॥ ॥

ఆత్మానంరథినం విద్ధిశరీరం రథమేవతు ॥ సోఽధ్వనఃపార మాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపదమితి । తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం ॥ గుహాహితంగహ్వరేష్టం పురాణం ॥ అధ్యాత్మ యోగాధిగమేనదేవం ॥ మత్వాధీరో హర్షశోకౌజహాతీతిచ । రథిరథరూపవివక్షయా శివజీవ యోర్వి శేషణోపదేశాత్ ॥ కించ ॥ నజాయతేమ్రియతేవావిపశ్చిదిత్యాదౌజహులశరీరప్రవేశనిర్గమనవ్యాపారావ్యాపారవిశేషణాచ్చ । పరమేశ్వరస్వరూపజ్ఞానాజ్జీవస్య హహామవఃప్రమోచకత్వంచదర్శనాచ్చ గుహాప్రవిష్టౌజీవపర మేశ్వరావిత్యుచ్యేతే ॥ బింబప్రతిబింబ యోరేకత్రావస్థానాభావాత్ ॥ శివజీవయోర్బింబప్రతి బింబత్వోనయుక్తః । పూర్వమేవగతార్థత్వాన్నవిస్తృతం ॥ సర్వగతస్య పరమేశ్వరస్య గుహాహితత్వముపదిశ్యతస్యైవప్రదేశాంతరందర్శయతి ॥ * * * * * * * * * * ॥

॥ ॥ అంతరఉపపత్తేః ॥ ౧౩ ॥ ॥

ఛాందోగ్యశ్రూయతేస్వవిషయః । యఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యతే ॥ ఏషఆత్మేతిహోవాచఏతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మేతి । తద్యాప్యస్మిన్ సర్పిర్వోదకం వాసించతివర్త్మన్యేవ గచ్ఛతీత్యాది ॥ కిమత్ర త్వక్షిణిపురుషోఽయం ॥ ఛాయా పురుషోఽక్షిప్రతిష్ఠో వాహ్యప్రతీకాధిష్ఠాతావా పరమేశ్వరోవేతిసంశయః ॥ తత్రఛాయాత్మా పురుషః ప్రతిరూపఇతియఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యతఇతిచతస్యప్రసిద్ధత్వేన దృశ్యమానత్వోపదేశాత్ । సహిచక్షుషారూపం పశ్యన్ చక్షుషిసన్నిహితోభవతీత్యనేన నక్షేత్రజ్ఞోఽపిలభ్యతే । అమృతమభయ మేతద్బ్రహ్మేతివాక్యశేషేణ పరమేశ్వరస్సూచితః । యఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యతఇతిచ చక్షురధిష్ఠాతృదేవతాత్మకసూర్యోఽపి దృశ్యతఇతి ॥ పూర్వపక్షస్తు ॥ ॥ క్షేత్రజ్ఞస్యశారీర స్యజగదనుభవే చక్షురింద్రియప్రవిష్టత్వదర్శనాత్ । ఆత్మశబ్దవాచ్యత్వాచ్చేతస్సంబంధాస్స ఏవోపదిశ్యతే । రశ్మిభిరేషోఽస్మిన్ ప్రతిష్ఠితఇతివాక్యదర్శనాదాదిత్యోవావిధీయతే । అమృతత్వాదిలింగానాం లోచనాధిష్ఠాన దేవతావిషయే సంభవాత్ । ప్రదేశవిశేషప్రదర్శనాన్నాత్ర పరమేశ్వర ఉపాస్యఇతిచేద్బ్రూమః ॥ అంతరఉపపత్తేః ॥ అంతరః అక్ష్యంతర్గతః పురుషఃపరమాత్మైవ ॥ కుతఃఉపపత్తేః ॥ పరశివేబహ్మాత్మత్వామృతత్వాభయ త్వాదిధర్మాణాం వ్యపదేశాదిహాక్షిస్థానపురుషస్యాపితద్ధర్మశివనాన్యేతరఇత్యుపదిశ్యతే ॥ ప్రపంచోపశమంశాంతం శివమద్వైతం చతుర్థంమన్యంతే । సఆత్మాసవిజ్ఞేయశ్శివోఽద్వైతఃఋతంసత్యం పరంబ్రహ్మ ఏతస్యవాఅమృతస్యవానామధేయమిత్యాదితైత్తిరేయమాండూక్యజాబాలాద్యుపనిషత్సుఆత్మత్వామృతత్వాభయత్వపరబ్రహ్మత్వాదిధర్మాణాంశివస్యైవోపదేశాత్ ॥ శివబ్రహ్మపరమాత్మశబ్దానాంఘటకలశకుంభశబ్దవత్పర్యాయత్వేనవాచ్యభేదాభావాత్ । మధువిద్యాశాండిల్యవిద్యాఉపకోసలవిద్యాపర్యంకవిద్యాపంచాగ్నివిద్యాసంవర్గవిద్యాదహరవిద్యాదిద్వాత్రింశద్బ్రహ్మవిద్యోపాస్యత్వంశివస్యైవప్రతిపాద్యతే ॥ శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థేఅసంఖ్యాతాస్సహస్రాణిస్మర్యతేనచదృశ్యతే ॥ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యాదిశ్రుతిభిస్సర్వాధికత్వసర్వోపాస్యత్వాదిధర్మాణాంతస్యైవనిర్దేశాత్ । చక్షురంతఃపురుషోమహాదేవఏవ ॥ యద్యప్యస్మిన్సర్పిర్వోదకంవాసించతివర్త్మనిహ్యేవగచ్ఛతీతిశ్రుతిశ్శివస్యాత్ఉత్కృష్టస్థానంనిరస్తసమస్తదోషకళంకం । ఏతంసంయద్వామఇత్యాచక్షత । ఏతంహిసర్వాణివామాన్యభిసంతి ॥ ఏషఉఏవవామనీం । ఏషహిసర్వాణివామానినయతి ॥ ఏషఉఏవభామనీః ॥ ఏషహిసర్వేషులోకేషుభాతీతిచ ॥ సంయద్వామాదిధర్మాణామస్మిన్వ్యపదేశాత్పర మేశ్వరఏవచక్షువర్త్మ ధ్యేయోపాస్యఇత్యుచ్యతే ॥ సర్వాత్మకస్యసర్వగతస్యశివస్యకథమక్షిపురుషత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

॥ ॥ స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ ॥ ॥ ౧౪ ॥ ॥ ॥

యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాదినాక్షిత్యాది శరీరాంతర్గత మూర్తిత్వం పరమేశ్వరస్యప్రసిద్ధం ॥ యశ్చక్షుషితిష్ఠన్ చక్షుషోఽంతరోయంచక్షుర్నవేద యస్యచక్షుశ్శరీరం । యశ్చక్షురంతరోయమయత్యేషతఆత్మాంతర్యామ్యమృతఇతిశ్రుతౌచక్షుస్థానవిశిష్టం । తస్మాత్స్థలదయోపాసనాదివదక్ష్యుపాసనమప్యుపపన్నం । ననుఉపాసనాయాంనామరూపగుణైస్సహాదాకాశవత్సర్వగతస్య ॥ శివస్యనామరూపాదిః నామపాదార్యక్షశ్రుత్యాదినా

ప్రాకృతగుణాతీతస్య మహేశ్వరస్య నామరూపగుణవ్యపదేశాదుపపద్యత ఇతి శ్రేష్ఠఫలప్రదాయకత్వేన సర్వశక్తివిశిష్టస్య శివస్య బ్రహ్మణో ద్వివిధరూపసంకీర్తనం శక్యం । కైవల్యే । హృత్పుండరీకం విరజం విశుద్ధమిత్యాదినా హృదయపుండరీకం ప్రదర్శ్య ॥ తదాదిధ్యానం విహీనమేకం । విసుంచిదానందమరూపమద్భుతం ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం ॥ త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ॥ ఇత్యాది నా నిరవయవత్వ సావయవత్వం స్వహృదిదేశే తస్యైవ వ్యపదేశాత్ । తైత్తిరీయే చ ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । ఋతం మనోజ్ఞానం ॥ సర్వా వాగనంతపరం గురూ త్రియమూర్తిర్యాత్వరం ॥ బ్రహ్మవాక్యేన పరశివస్య నిష్కలత్వ నిరవయత్వాదికముద్దిశ్య పురుషం పుండరీకా పూర్వోక్త దహరపుండరీకస్థితః పురుషం ॥ పరమాత్మా త్యమాశబలాకారతయా కృష్ణపింగళం । కృశానురేతసా తయా ఊర్ధ్వరేతసం ॥ త్రిలోచన తయా విరూపాక్షం జగదుభయకారణతయా విశ్వరూపమిత్యనేన సకలత్వ సావయవత్వాదికం నిరూపితం । అతో ద్వావేవ బ్రహ్మణో రూపమిత్యాదిస్మృతిసిద్ధమూర్తామూర్తత్వాది కం పర బ్రహ్మణశ్శివస్యైవ సిద్ధం ॥ తస్మాదంగాంగిత్వేన తదుభయోపాసనం విధేయం ॥ సాత్త్వికం వినా సా ధ్యానిష్పత్తేః ॥ తత్ప్రసిద్ధ్యర్థ మక్షిస్థానప్రదేశాద్యుపాసనా వ్యపదేశో యుక్తః । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ ॥ ౧౫ ॥ * ॥

అక్ష్యంతః పురుషః పరశివ ఏవ । కుతః సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ ॥ ఏవకారేణాత్ర సంశయః కార్య ఇతి సూచ్యతే ॥ సుఖవిశిష్టం శివాభిధానం బ్రహ్మవాక్యోపక్రమే శ్రూయతే ॥ తస్యైవేహాభిధానాదిత్యర్థః । ప్రాణో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేత్యుపక్రమే బ్రహ్మణస్సుఖవిశిష్టత్వప్రదర్శనాత్ । నను ఆచార్యస్తు గతిం వక్తేతి వాక్యే బ్రహ్మప్రకరణత్వాదర్శనాత్ కం శబ్దస్య వైషయిక సుఖే రూఢత్వాత్ । ఖశబ్దస్యాకాశే ప్రసిద్ధత్వాద్వాక్యోపక్రమే సుఖవిశిష్టత్వం బ్రహ్మణః కథముపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే । ప్రాణో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి గార్హపత్యాగ్నీనాం వచనం । శ్రుత్వోపకోసలేనోవాచ ! విజానామ్యహం ॥ యత్ప్రాణో బ్రహ్మేతి కంచ తు ! కం చ న విజానామీత్యత్రోత్తరముక్తం ! యద్వావకం తదేవ ఖం యదేవ ఖం తదేవ కమితి వాక్యే కశబ్దఖశబ్దయోర్విశేషణ విశేష్యభావేన వ్యపదేశాత్ ॥ కంశబ్దో ప్రఽసంగేరూఢః ॥ తథా హ్యధిష్ఠిత ప్రకృతిత్వేన భూతాకాశే బ్రహ్మశబ్దో భిహితః ॥ కంశబ్దస్య దాహ్యాపేక్షివిషయవైశేషికసుఖే రూఢత్వేపి ఇతరేతర బోధకౌ కశబ్దఖశబ్దౌ సుఖాత్మకబ్రహ్మత్వ ఏవావగమ్యేతే ॥ అత్ర కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మేత్యుద్విరావృత్త్యా బ్రహ్మశబ్దేన విధీయమానకశబ్దఖశబ్దయోర్విశేషణవిశేష్యత్వవ్యపదేశాత్సుఖగుణాధిష్ఠానత్వముపపద్యతే । సుఖస్యాపి గుణస్య గుణి నత్వేయత్వం ॥ తస్మాచ్ఛ్రుత్యుపక్రమే సుఖవిశిష్టత్వేన బ్రహ్మసిద్ధం ॥ గార్హపత్యాద యోగ్నయస్సర్వం మహిమానముద్దిశ్య ఏషా చ్యా తే స్తద్విద్యాత్మవిద్యాచేత్యుపసంహృత్య పూర్వోక్తపరమేశ్వర పరత్వం ఉపదిశతి ॥ ఆచార్యస్తు గతిం వక్తేతి వాక్యే గమ్యతాత్రివిధా వాప్రజ్ఞానమర్గాంతరవిశేషం నిరస్యతి । యథా పుష్కరపలాశ ఆపోన శ్లిష్యంత ఏవమేవం విది పాపం కర్మ న శ్లిష్యత ఇతి । చక్షుర్వ్యవహిత పురుషవిజ్ఞానేన నిరస్త పాపసంకాశ్యం నిరూప్యతస్యైవ బ్రహ్మత్వం నిర్ధిశ్యతే తస్యైత్ప్రకృతస్యైవ పరమేశ్వరస్యాక్షిస్థానగతాం ॥ సంయద్వామాదిగుణతాం నిరూప్య । అర్చిరాదికాం తద్విదో గతిం వక్ష్యామీత్యారభ్య ॥ య ఏషోక్షిణి పురుషో దృశ్యతే ॥ ఏష ఆత్మేతి హోవాచ ఏతదమృతమభయమేతద్బ్రహ్మేత్యపదేశాదక్ష్యంతః పురుషః పరమేశ్వర ఇతి సిద్ధం ॥ ఇహోపదిష్టధర్మా ఆంధ్రా బ్రహ్మణ్యేతి వ్యాప్తిమాశం క్యాహేత్వంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ ॥ ౧౬ ॥ * ॥

ఇతశ్చాత్యంతరః పురుషశ్శివ ఏవ । కుతః ॥ శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాత్ ॥ శ్రుతా అభ్యస్తా ఉపనిషద్ బ్రహ్మవిద్యా యేనాసః ॥ శ్రుతోపనిషత్కః ॥ తస్య గతిః అర్చిరాది రూపా తస్యాః ప్రశ్నే అభిధానాదిత్యర్థః । శ్రుత మూర్తైశ్చ క్రమేణాభిసంభవం త్వర్చిమో హరమా ఇతి అథోత్తరేణ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయాత్మానమన్విష్యాదిత్య మభిజాయం తదేతత్త్వపాప్రాణానామాయతన మేతదమృతమభయమేతత్పరాయణ మేతస్మాన్న పునరావర్తంత

ఇతినైవేహాక్షిపురుషవిద్యాభిధీయతే ॥ అథయదుచైవాస్మిన్ఛవ్యం కుర్వంతియదుచనార్చిషమేవాభిసంభవంతీత్యాదిత్యాచ్చంద్రమసంచంద్రమసోవిద్యుతం । తత్పురుషోమానవస్సఏనాన్‌బ్రహ్మగమయత్యేష దేవపథోబ్రహ్మపథస్తైచ్ఛతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తంతఇతి ॥ ఏవంపరయాగత్యాఅక్షిపురుషస్యబ్రహ్మత్వముపదిశ్యతే । అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లష్షణ్మాసాఉత్తరాయణం ॥ తత్రప్రయాతాగచ్ఛంతిబ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనా ఇతిస్మృతౌచ బ్రహ్మగతిర్గీయతే । తస్మాదక్ష్యంతఃపురుషోన చ్ఛాయాపురుషః । అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥ ❋ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

॥ ❋ ॥ అనవస్థితేరసంభవాచ్చనేతరః ॥ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ॥

నేత్రేతరోచ్ఛాయాపురుషాదిః అక్ష్యంతఃపురుషోన ॥ కుతః ॥ అనవస్థితేరసంభవాచ్చ ॥ అనవస్థితేరుపాసకస్య సర్వత్రాక్షిణిచ్ఛాయాసంపాదకపురుషాంతరస్యాసన్నిధానాత్ । ఛాయాపురుషేఅమృతత్వాదిగుణానామసంభవాచ్చేత్యర్థః ॥ నను యద్యైవహికశ్చిత్పురుషశ్చక్షురాసీదతి ॥ తదాచక్షుషి । పురుషాచ్ఛాయాదృశ్యతే । అపగతే సతితస్మిన్నదృశ్యతేచ । యఏషోఽక్షిణిపురుషఇతిశ్రుతౌస్వచక్షుషిదృశ్యమానపురుషోపాసనోపదేశాత్ । తదుపాసనేతద్ద్రష్టాప్రదేశంప్రత్యేకంచిత్పురుషంచక్షుస్సమీపేపశ్యతి ॥ తస్మాద్ధాయాపురుషస్యైవచక్షుఃప్రదేశవిశేషోపాసనమితిచేన్న ॥ అమృతత్వాదిపరమశివధర్మాణాంఛాయాపురుషేసంభవాత్ । శివఏవాక్ష్యంతఃపురుషః ॥ జీవస్యసాధారణ్యేనకృత్స్నదేహేంద్రియాదిసంసర్గద్యోతనాత్ । ద్వాసుపర్ణేతిమంత్రేజీవబ్రహ్మణోస్సహచర్యశ్రవణాత్ గశ్మిభిరేషోస్మిన్ప్రతిష్ఠితఇతివాక్యేఽధిదేవతాత్మకసూర్యప్రవణ్యనాచ్చ । నపరమేశ్వరస్యచక్షురంతరోపాసనమితిచేన్నైవం । అత్రోపదిష్టసంయద్వామాదిధర్మాణాంశివస్యైవసంభవాత్ । చక్షుర్వ్యవహితపురుషధర్మాణాంసర్గస్థితిలయాదీనాందేవతాత్మన్యసంభవాచ్చ ॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతేభీషోదేతిసూర్యఇత్యాదౌసూర్యాదీనాంపరమేశ్వరాధీనత్వముపదిష్టం ॥ మహిమ్నానివదిచ । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోంగుష్ఠంచసమాశ్రితః ॥ ఈశస్సర్వస్యజగతః ప్రభుః ప్రీణాతివిశ్వభుగితిశ్రుతావంగుష్ఠమాత్రచక్షుస్థితత్వంపరమేశ్వరస్యైవవ్యపదేశాత్ ॥ తదంతరోపాస్యత్వంనేతరస్య సర్వదానుభవతి । నను ఆకాశశ్చపృథివీవాన్నమస్తారౌచహిన్నమరుతావిత్యాదావాయోరపిభోక్తృత్వావగమాత్ । ప్రాణాగ్నిహోత్రప్రకరణోపదిష్టాంగుష్ఠమాత్రప్రదేశోపాస్యత్వంప్రాణవాయోరేవసంభవతి । తస్యపంచాహుతిభోక్తృత్వంచావగమ్యతే ॥ తస్మాన్నపరమేశ్వర ఏవతోపాస్యఇతిచేన్న ॥ ప్రాణవాయోర్భోక్తృత్వావగమేపిసకలజగదీశితృత్వచరాచరప్రపంచభోక్తృత్వాదిధర్మాణామచేతనస్యప్రాణవాయోరసంభవాత్ ॥ ప్రాణానాంగ్రంథిరసి రుద్రోమావిశాంతకఇత్యాదౌప్రాణాధారత్వేనపంచాహుతిభోక్తృత్వమపిమహేశ్వరాధీనమిత్యుపదేశాదంగుష్ఠమాత్రవిశేషప్రదేశోపాస్యత్వమంగుష్ఠమాత్రత్వమపిపరమేశ్వరస్యనవిరోధః ॥ ఏతత్పక్షేదృశ్యతఇతిప్రసిద్ధోపాసనమాచార్యకటాక్షలభ్యంముముక్షువిషయంచేతిజ్ఞేయం ॥ సర్వగతస్యశివస్యపరబ్రహ్మణః చక్షురంతరోపాస్యత్వముపదిశ్యసర్వాంతరోపాస్యత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ ❋ ❋ ❋

॥ ❋ ॥ అంతర్యామ్యధిదైవాదిషుతద్ధర్మవ్యపదేశాత్ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ॥

అంతర్యామిబ్రాహ్మణేకథ్యతేస్యవిషయః ॥ య ఇమంచలోకంపరంచలోకగ్ంసర్వాణిభూతానియోంతరోయమయతీత్యుపక్రమ్యయః పృథివ్యాంతిష్ఠన్‌పృథివ్యామంతరోయమయత్యేషఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాది ॥ యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాద్యధిదైవతానంతరం । యస్సర్వేషులోకేష్విత్యధిలోకం । యస్సర్వేషువేదేష్విత్యధిదైవతం । యస్సర్వేషుయజ్ఞేష్విత్యధియజ్ఞం । యస్సర్వేషుభూతేష్విత్యధిభూతం । యః ప్రాణేష్విత్యాదినాఆత్మనీత్యంతం । అధ్యాత్మంచకశ్చిదంతరవస్థితోయమయితాంతర్యామీశ్రూయతే । సకిమత్రపృథివ్యాద్యధిష్ఠితదేవతావిశేషోఽవగమ్యతే ॥ ఉతోఽణిమాదివిభూత్యుపపన్నః కశ్చిద్యోగీ ॥ అథవా పరమేశ్వరః సకిమస్త్వాంతరోనేతిసందిహ్యతే । పృథివ్యేవయస్యాయతనమగ్నిర్లోకోమనోజ్యోతిరిత్యాదినాకార్యకరణసంఘాతస్యదేవతాయాశ్శ్రుతత్వేనతస్యాః నియంతృత్వోపపత్తేః ॥ అనరీరస్యశివస్యనియంతృత్వాసంభవాత్ । తస్మాద్దేవతాత్మపక్షోయుక్తః । కస్యచిత్సిద్ధస్యయోగినోప్యణిమాద్యష్టైశ్వర్యయోగేనసర్వానుప్రవిష్టత్వంయమయితృత్వంస్యాత్స్వకర్మఫలభోగాయసర్వభూతేంద్రియానుప్రవిష్టత్వం । యస్యనవిరుధ్యతే ॥ మహాదరాంకాంతా

దిరూపేణపరిణామిత్వాత్ప్రధానస్య వ్యాపకత్వం సిద్ధం ॥ సర్వచేతనోపాదాన కారణతయా విరాట్పురుషస్య సర్వభూతానుప్రవేశిత్వముచితం ॥ విశ్వాధికో రుద్ర ఇత్యాదౌ పరమేశ్వరస్య విశ్వాధికత్వ నిర్దేశాద్విరాడాత్మచేతనా చేతనాత్మకప్రపంచానుప్రవిష్టత్వం సర్వదా న సంభవతీతి తస్మాత్తద్భిన్నస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వనియంతృత్వాదికముపపన్నమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ *** ॥ అంతర్యామ్యధిదైవాదిషు తద్ధర్మవ్యపదేశాత్ । యోఽధిదైవాదిష్వంతర్యామిత్వ్యపదిశ్యతే ॥ స పరమశివ ఏవ । కుతః తద్ధర్మోపదేశాత్ । తస్య పరమేశ్వరస్యాధిదైవాద్యధిదైవతభిన్నః స్వయం భూతస్సర్వాంతరాత్మత్వనియంతృత్వకారణత్వామృతత్వాది ధర్మాణాం వ్యపదేశాత్ ఉపదేశాదిత్యర్థః ॥ ననునిర్విశేషస్య బ్రహ్మణో యమయితృత్వాద్యసంభవాత్ నిర్గుణబ్రహ్మాధ్యస్త మిథ్యాభూతప్రధానసత్వగుణప్రతిబింబితేశ్వరస్యైవ సర్వనియంతృత్వాదికమేవేతి చేన్న । ఏషత ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇతి వాక్యే । కాలత్రయాబాధ్యస్య అమృతశబ్దాభిధానస్య శివస్యైవనియంతృత్వాదిధర్మనిర్దేశాత్ ॥ మిథ్యాభూతస్య సర్వనియామకత్వాసంభవాత్ । లోకే ప్రతిబింబస్య కర్తృత్వాదర్శనాచ్చ ॥ ప్రతిబింబితేశ్వరస్య సర్వనియంతృత్వాదికం నోపపద్యతే ॥ తస్మాచ్ఛివస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వనియంతృత్వాదికం సిద్ధం నియామకత్వాదిధర్మాన వచ్ఛిన్నస్య పరమేశ్వరాదన్యస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం కిం న స్యాదితి చేన్న ॥ అనవస్థాదోష ప్రసంగాత్ ॥ తత్సత్త్వే ప్రమాణాభావాత్ । తేన లోకే ప్రయోజనాభావచ్చ ॥ గుణశూన్యస్య బ్రహ్మత్వాంగీకారే పాషాణాదిజడత్వాపత్తేః ॥ తస్మాత్తస్యైవ సగుణనిర్గుణత్వం । శక్తిసంకోచకాలే నిర్గుణత్వం । తద్వికాసకాలే సగుణత్వం । అతస్సర్వజగదుభయకారణత్వ సర్వాత్మకత్వ సర్వప్రవిష్టత్వ సర్వనియామకత్వాదికం మహాదేవస్య మహేశ్వరస్యైవోపపన్నం । తథాశ్వేతాశ్వతరే యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్వితి తైత్తిరీయే ॥ అథర్వశిరసి చ ॥ దేవా హ వై స్వర్గలోకమగమన్ ॥ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ । కో భవానితి సోఽబ్రవీత్ ॥ అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చ । నాన్యః కశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్త ఇతి సోఽంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । ఇత్యాదివాక్యైశ్శివస్య పరబ్రహ్మణస్సర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మాణాం దర్శనాత్ నాన్యస్య పరబ్రహ్మత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాత్మకత్వాదికం సర్వదా సంభవతి । అన్యథా ప్రకరణవిరోధోఽపి స్యాత్ । వ్యోమవత్పరిపూర్ణస్య మహేశ్వరస్య విశ్వాధికత్వం విశ్వానుప్రవిష్టత్వమప్యవిరుద్ధం అంతర్యామ్యమృత ఇతి శివ ఏవామృతశబ్దేన నిర్దిశ్యతే । ఏతాని హ వా అమృతస్య నామధేయాని ఇతి జాబాలే శ్రవణాత్ । తత్పర్యాయ అమృతశబ్దః యోగో హ్యభ్యాసః । అథర్వశిరసి । యో వై రుద్రస్స భగవాన్ యశ్చ బ్రహ్మేత్యాదినా సర్వాత్మకత్వ ప్రతిపాదనేఽనంత దివ్యమంగళ గుణరత్నాకరేశే పునః పునః భగవచ్ఛబ్ద ప్రయోగవత్ । జాబాలే భూయో భూయః పరమశివేఽమృతశబ్ద ప్రయోగాభ్యాసోఽభ్యస్తే నిర్దిష్టః । అత్యంతమిథ్యాభూత ప్రధానస్య సర్వాంతర్యామిత్వముపపన్నమిత్యాశంకాయాం తన్నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * *॥

॥ * ॥ నచస్మార్తమతద్ధర్మాభిలాపాత్ ॥ * ॥ ౧౯ ॥ * ॥

స్మార్తం త్రిగుణాత్మకస్య సమష్ట్యాత్మకప్రధానం తత్సత్త్వగుణప్రతిఫలితచేతనాం తర్యామీశబ్దవాచ్యం భవితుమర్హతి ॥ కస్మాదతద్ధర్మాభిలాపాత్ ॥ అదృష్టో ద్రష్టా ॥ అశ్రుతశ్శ్రోతా అమతో మంతా ॥ అవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతేతి వాక్యశేష దర్శనాదాత్మత్వద్రష్టృత్వాది ధర్మాసంభవాదిత్యర్థః ॥ తచ్ఛబ్దేన ప్రధానముచ్యతే ॥ న తదితి అతత్ ॥ ప్రధానభిన్నః పరమశివః ॥ తస్యైవ యే ధర్మాః అమృతత్వాదయః తేషామభిలాపాదభిధానాదిత్యర్థః ॥ ప్రధానధర్మాణామభిలాపాభావాత్సాంఖ్యాద్యైస్తత్కల్పిత ప్రధానం నాంతర్యామీభావః ॥ నను అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాః సృజమానాం సరూపాః । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాదిత్యాదిశ్రుతౌ చ సర్వప్రపంచకారణత్వం ప్రధానస్యోపదేశాత్ ॥ అయస్కాంతమణిన్యాయేన బ్రహ్మసన్నిధానేన తత్కారణత్వాం తర్యామిత్వాదికం తస్యైవోపపద్యత ఇతి చేన్న ॥ సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదౌ పరబ్రహ్మణశ్శివస్య ప్రధాననిరపేక్షతయా జగజ్జన్మాదిహేతుత్వశ్రవణాత్ ॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః ॥ ఇత్యాదౌ ప్రధానజీవాది నియామకత్వం పరమేశ్వరస్య నిర్దేశాచ్చ ॥ తత్ప్రతిబింబితేశ్వరస్యాపి నాంతర్యామిత్వం । ప్రతిఫలితస్య జడత్వాదలీకత్వాన్న రూపయోర్బింబప్రతిబింబయోర్బింబప్రతిబింబభావసంబంధో నాశాత్ప్రాంగగనవత్ప్రతిబింబత్వ అనుపపన్నం । తస్మాదద్వయవాదిమ

తమద్వయవాది మతమేవ । తథాచస్మృతిః ॥ ॥ అనాద్యవిద్యయాబద్ధం బ్రహ్మతత్కాలకారణం ॥ స్వావిద్యయా సంసరతి । ముక్తిఃకల్పితవాక్యతః ॥ ఏవంప్రకారేణం శాస్త్రం సర్వమాహాత్మ్యనాశకం ॥ ఉపేక్ష్యం శివభక్తైస్తు స్మృతివిరుద్ధతః ॥ కలాపగాదయం ముఖ్యాః ఫలంత్వముఖ్యాస్సమాః । జ్ఞానవాశిత్వసిధ్యర్థం తదేవహీని రూపితం । తదన్యత్త్రైవసంసిద్ధం విద్యావిద్యానిరూపణే । అయమాత్మాతస్యపక్షే తు తత్కర్తృత్వం తదీశనం ॥ తద్గ్రాహ్యతేతి శ్రుతిభిర్ముఖ్యకర్తృత్వదర్శనాత్ । తత్సాన్నిధ్యాత్ప్రధానస్యకర్తృత్వం నోపయుజ్యతే ॥ ఐంద్రజాలికపక్షే తు మతాంతర మిదంధ్రువం ॥ నాస్తిశ్రుతిషుతద్వాక్యాదృశ్యమానాసుకుత్రచిత్ ॥ వాచారంభణ వాక్యానితదనన్య త్వబోధనాత్ ॥ నమిథ్యాత్వాయకల్ప్యంతేజగతశ్శివరూపతః । నానార్థమర్థవాదశ్చేజ్జగత్సృష్ట్యాదిరూపిణీ ॥ అనంగీకరణాద్వ్యక్తంవిధిమాహాత్మ్యయోర్నతత్ ॥ అపవాదార్థమితిచే దారోపోవస్తుతోనహి । దృఢప్రతీతిసిధ్యర్థమితి చేత్తన్నయుజ్యతే ॥ ముఖ్యార్థబాధకం నాస్తికార్యదర్శనతశ్శ్రుతేః । ఐంద్రజాలికపక్షేతుకర్తృత్వం బ్రహ్మణిస్థితం । మాయాదీనాంచకర్తృత్వంశ్రుతిమాత్రేణబోధ్యతే । అకర్తృత్వం చయత్తస్య మాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయవై । విరుద్ధమర్థబోధాయనయుక్తైః కస్యకారణం । మాయికత్వంపురాణేషు మోహార్థముపపద్యతే । అసత్వప్రతిషిద్ధంతే ॥ జగదాహుర్నిరీశ్వరాః । అపరస్పరసంభూతం కిమన్యత్కామహేతుకం ॥ అఖండాద్వైతథా నేతుసర్వంశివ మయంజగత్ । జ్ఞానాద్వికల్పబుద్ధిస్తులీయతేనస్వరూపతః భిన్నత్వంనైవయుంజీత । శివోపాదానతః క్వచిత్ । భేదాభేద మతేలోకే సర్వశ్రుతిసమన్వయాత్ । తదేవవైదికం ప్రోక్తమితివేదాంతడిండిమః ॥ ॥ ఇతిశ్రూయతే । అతస్సర్వాంతర్యామీ మహేశ్వరఇతిరాద్ధాంతః ॥ జీవస్యచేతనత్వాద్ద్రష్టృత్వాది ధర్మాణాం తస్యైవోపపత్తిమాశంక్యపరిహరతి ॥ * * * * * * * * * *

॥ * ॥ శారీరశ్చోభయేఽపిహిభేదేనైనమధీయతే ॥ ౨౦ ॥

అత్రాపినేత్యనువర్తతే ॥ శారీరశ్చజీవోఽపినాంతర్యామిత్వావత్తతే । కుతః । ఉభయేఽపిహిభేదే నైనమధీయతే । ఉభయేఽపిహికాణ్వమాధ్యందినాశ్చఏనంక్షేత్రజ్ఞంఅంతర్యామిభిన్నతయాఅధీయతే ॥ అభిధీయతే ॥ యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నితికాణ్వాః । యఆత్మనితిష్ఠన్నితిమాధ్యందినాః । విజ్ఞానాత్మశబ్దయోః జీవపర్యాయత్వాత్ । జీవాదన్యః పరమశివఏవాంతర్యామీత్యుపదిశ్యతే ॥ తస్మాజ్జీవవినాత్పురుషప్రధానాదీనామంతర్యామిత్వం నఘటతఇతిసిద్ధం । ననునాన్యోఽతోఽస్తిద్రష్టేతిశ్రుతిఃపరమేశ్వరాదన్యంద్రష్టారంశ్రోతారంమంతారంవిజ్ఞాతారంచాత్మానంనిరస్యతి ॥ తస్మాద్రష్టృద్వయంశరీరేణోపపద్యతఇతిచేన్న । ధ్యానుపణేతిమంత్రేజీవబ్రహ్మణోర్భావకత్వవ్యపదేశాన్నాన్యతోఽస్తిద్రష్టేతిశ్రుతావధిష్ఠాత్రంతరనిషేధోయుజ్యతే। యత్రహిద్వైతమేవభవతీత్యనేనజీవబ్రహ్మణోర్వానాంసారదశాయాంభేదః ॥ యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్। తత్కేనకంపశ్యేత్కేనకింవదేదిత్యనేన మోక్షదశాయాం సర్వశివాత్మకజ్ఞానాత్సంసారప్రతిషేధోవగమ్యతే ॥ తస్మాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదోయుక్తః । తస్మాత్సర్వనియామకస్సర్వాంతర్యామీపరమేశ్వరఏకఏవోచ్యతే ॥ జీవాదీనాంబ్రహ్మత్వస్వప్రవర్తకత్వవారణాయపరమశివస్య సర్వాంతర్యామిత్వంప్రసాధ్యతస్యైవ సర్వాధిక్యత్వవ్యవస్థాపనార్థమదృశ్యత్వాదిగుణకత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ * * * * * * * * * * * * ।

॥ * ॥ అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మోక్తేః ॥ ౨౧ ॥

అథర్వణేదృశ్యతేస్యవిషయః ॥ అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే । యత్తదదృశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యంవిభుం సర్వగతంసుసూక్ష్మంతదవ్యయం యద్భూతయోనింపరిపశ్యంతిధీరాఇత్యాది ॥ కిమత్రాదృశ్యత్వాది గుణకోభూతయోనిః ॥ శారీరఃప్రకృతిః పరమశివోవేతిసంశయః । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీం ప్రజాంజనయంతీగ్ం సరూపాం ॥ ఇత్యాదావభిధానస్య గుణత్రయాత్మకస్యబహుప్రజాజనకత్వేనభూతయోనిత్వోపపత్తేః ॥ యోనిశబ్దస్య నిమిత్తవాచకత్వాద్భూతయోనిర్విజ్ఞానాత్మాస్యాత్ । చిద్రూపస్యనిష్కలంకస్యపరశివస్య పృథివ్యాదిరూపేణ మృదాదివత్పరిణామత్వం నసంభవతి ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేతిశ్రుతౌచేతనోర్ణనాభావచేతన తంతుపక్రాంతిర్మాణోపసంహార దర్శనాచ్చిద్రూపస్యచేతనాచేతన ప్రపంచకారణత్వముపపద్యతశ్చేతిచేన్న। నకేవలచేతనోర్ణనాభేస్తంతుప్రహేతుత్వం ॥ తచ్ఛరీరస్యైవతదుపాదానకారణత్వదర్శనాత్ ।

తథాపురుషశరీరస్యైవ లోమనఖాదిహేతుత్వం॥ తస్మాదిహాదృశ్యత్వాదిధర్మాః ప్రధానే యుజ్యంతే ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదివాక్యశేషే పరమశివధర్మబాహుళ్యోక్త్యా తనాతద్ధంప్రకృతే భూతయోనిత్వమితిచేదభిధీయతే । యయా తదక్షరమధిగమ్యతే ॥ యత్తదద్రేశ్యమిత్యాదావక్షరశబ్దేనాదృశ్యత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్నం ప్రధానంకొలియిత్వా । అక్షరాత్పరతః పర ఇతి । అతోయోఽక్షరాత్పరశ్శ్రుతః । ససర్వజ్ఞస్సర్వవిచ్చభవిష్యతే । తస్మాదక్షరశబ్దవాచ్యంప్రధానంభూతయోనిరితిప్రాప్తేబ్రూమః ॥

అదృశ్యత్వాదిగుణకభూతయోనిః మహేశ్వరఏవ ॥ కుతః ధర్మోక్తేః ॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదిపరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యవచనాదిత్యర్థః ॥ నప్రధానస్యాక్షరశబ్దవాచ్యత్వంజగత్కారణత్వం చోపదిశ్యతే । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచ । యథాపృథివ్యామోషధయస్సంభవంతి । తథాసతః పురుషాత్కేశలోమానితథాక్షరాత్సంభవతీహవిశ్వంమిత్యుపక్రమ్యజగత్కారణస్యైవయస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతపః । తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయత ఇతిప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాదచేతనప్రధానేసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్ । అక్షరాత్పరతః పరఇత్యనేనప్రకరణాద్భూతయోనేః రక్షరాత్పరోఽన్యకశ్చిదుపదిశ్యతే । యేనాక్షరంపురుషంవేదసత్యం ప్రోవాచతాం తత్వతోబ్రహ్మవిద్యామితిప్రకృతస్యాక్షరస్యభూతయోనిత్వవ్యపదేశాత్ ॥ శ్రుత్యంతరేపి । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాదిత్యాదినాశివస్యైవభూతయోనిత్వాదిధర్మోపదేశాద్భూతయోనిర్నేతరః ॥ కించ ॥ ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేఉక్తేపరాచైవాపరాచేతివాక్యైరుగ్వేదాదిలక్షణపరాంవిద్యాంనిర్దిశ్య ॥ అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యత ఇత్యాదినాపరవిద్యావిషయత్వం బ్రహ్మణః పరమశివస్యోపదిశ్యతే । తదుభయోర్విద్యయోః పరాపరవిభాగత్వేనఅభ్యుదయఫలనిశ్శ్రేయసఫలకత్వంనిర్దిశ్యతే । తిస్రశ్చవిద్యాప్రతిజ్ఞామేరన్నిత్యాదినాభూతయోనిత్వంపరమేశ్వరస్యైవప్రసాధితం ॥ ద్వేయేతువిద్యేఇహవేదితవ్యేనిర్దిష్టేకస్మిన్నుభగవోవిజ్ఞాతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీత్యాదావేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాపరమశివబ్రహ్మణ్యేవోపపద్యతే ॥ జడప్రధానేతత్ప్రతిజ్ఞాసంభవాత్ । ఉత । సబ్రహ్మవిద్యాంసర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామథర్వాయజ్యేష్ఠపుత్రాయప్రాహేతిప్రాధాన్యేనబ్రహ్మవిద్యాముపక్రమ్యపరాపరవిభాగేనపరాంవిద్యామక్షరాధిగమనీంప్రదర్శ్యతస్యాఃబ్రహ్మవిద్యాత్వంనిర్దిశతి ॥ అపరాఋగ్వేదాదిలక్షణాకర్మవిద్యాబ్రహ్మవిద్యోపక్రమముపదిశతి ॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రశంసామేవప్రవాహ్యతే । అదృఢాయజ్ఞరూపాఅష్టాదశోక్తమపరంయేషుకర్మఏతచ్ఛ్రేయోయేఽభినందంతిమూఢాః ॥ జరామృత్యుంతేపునరేవాపియంతీత్యేవమాదినానిందాంకృత్వా ॥ తతోవిరక్తస్యపరవిద్యాధికారిత్వం । పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్బ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేనతద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమిత్యాదినాఉపదిశతి ॥ తస్మాదదృశ్యత్వాదిగుణకోభూతయోనిర్మహేశ్వరఇతిసిద్ధం ॥ అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * *

॥ * ॥ విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాంచనేతరౌ ॥ * ॥ ౨౨ ॥

అతోఽపిభూతయోనిశ్శివఏవ । నేతరౌప్రకృతిజీవౌ । కుతః । విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాంచ ॥ విశేషణంచభేదవ్యపదేశశ్చ । తాభ్యామిత్యర్థః । దివ్యోహ్యమూర్తిః పురుషస్సబాహ్యాభ్యంతరోహ్యజః ॥ అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రఇత్యాదినావిశేషణముపదిశ్యతే । దివ్యత్వాదిధర్మాణాం పరమేశ్వరాదన్యయోర్జీవప్రధానయోరసంభవాత్ ॥ భేదవ్యపదేశోఽపిఅక్షరాత్పరతఇతిఅక్షరంఅవ్యాకృతంనామరూపం తస్మాత్సర్వస్మాద్వికారాత్పరం తస్మాత్పరతః పరఇతిప్రధానపరమేశ్వరయోర్భేదేనవ్యపదేశస్తస్మాన్నేతరోభూతయోనిః ॥ అథవా ॥ అక్షరాత్పరఇత్యత్రజీవాత్పరఃపరశివఃస్యాత్ ॥ పరతః పరమఇతివైలక్షణ్యేనవ్యపదేశాత్పరమేశ్వరఏవాత్రావగమ్యతే । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

॥ * ॥ రూపోపన్యాసాచ్చ ॥ * ॥ ౨౩ ॥

అతోఽపిభూతయోనిశ్శివఏవ । కుతః రూపోపన్యాసాచ్చ । రూపమవయవాత్మకంశరీరం ॥ తస్యోపన్యాసాదిత్యర్థః । అక్షరాత్పరతః పరఇత్యనేనశివస్యపరబ్రహ్మణః జీవప్రధానవైలక్షణ్యముపదిశ్యతతఃపరస్తాజ్జాయతేప్రాణఇతిప్రాణాదిసర్వకారణత్వంపరమేశ్వరస్యప్రదర్శ్య ॥అగ్నిర్మూర్ధాచక్షుషీచంద్రసూర్యావిత్యాదినాశ్రోత్రేవాగ్వివృతాశ్చవేదాః ।

వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వమస్య పద్భ్యాం పృథివీ హ్యేష సర్వాంతరాత్మేత్యాదినా తస్యైవ విశ్వరూపత్వం దర్శయతి । జీవప్రధానయోః సర్వకారణత్వ సర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మాణామసంభవాదుపోపన్యాసో న సంభవతి । అదృశ్యత్వాదిగుణకస్య పరమేశ్వరస్యైకధం రూపోపన్యాస ఇతి చేన్న । ప్రకరణాదేవ ఇతి చ ప్రకృతాకర్షణాదేతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఏష సర్వభూతాంతరాత్మేతి శ్రుతిర్భూతయోని పరత్వమేవోపదిశతి । పవనాదివస్తూనాం మూర్తత్వం తస్య స్వాభావికమేవ । కిం చ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇత్యాదినా ప్రాణాది పృథివ్యంతకారణత్వం పూర్వత్రోపదిశ్య । తస్మాదగ్నిస్సమిధో యస్య సూర్యస్తస్యైవమాది । అతశ్చ సర్వా ఓషధయో రసాశ్చేత్యేవమంతం సమిధాదికారణత్వం నిర్దిశ్య పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మేత్యాదినా భూతయోనేస్సర్వాత్మకత్వం నిర్దిశతి । హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ । స దాధార పృథివీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ । ఇతి శ్రుతౌ । త్రిజగచ్ఛరీరస్య మహాదేవస్య సంవర్తకాగ్రే ఇతి పదేన అజాతత్వం తస్య నిర్దిష్టం । ప్రాణస్వరూపేణ సర్వభూతాంతస్స్థితత్వాత్పురుష ఏవేదం విశ్వకర్మేత్యేవమాది సర్వరూపోపన్యాసః పరమశివప్రతిపత్తిహేతురితి రాద్ధాంతః । తస్మాద్భూతయోనిః అక్షరశబ్దవాచ్యః పరమేశ్వర ఏవ । విశ్వాధికస్య మహేశ్వరస్య విశ్వైకకారణత్వం విశ్వాధికత్వాదికం నిర్దిశ్య తస్యైవ జాఠరాగ్నిరూపేణ సర్వోపాస్యత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ॥ ౨౪ ॥

ఛాందోగ్యే పఠ్యతే స్వవిషయః । కోన ఆత్మా కిం బ్రహ్మేతి ఆత్మానమేవేమం వైశ్వానరం సంప్రత్యధ్యేషి తమేవ నో బ్రూహీత్యారభ్య ఆకాశాదిత్యాదిత్యాదీనాం గుణయోగమేకైకోపాసనం తిరస్కారేణ చ మూర్ధాదిభావముపన్యస్యామ్నాయతే । యస్త్వేతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే స సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్వాత్మస్వన్నమత్తి । తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజాశ్చక్షుర్విశ్వరూపః ప్రాణః పృథగ్వర్త్మాత్మా సందేహో బహుళో వస్తిరేవ రయిః పృథివ్యేవ పాదావుర ఏవ వేదిర్లోమాని బర్హిర్హృదయం గార్హపత్యో మనోఽన్వాహార్యపచన ఆస్యమాహవనీయ ఇత్యాది । కిమిహ వైశ్వానరశబ్దేన జాఠరాగ్నిర్భూతాగ్నిస్తదభిమాని దేవతా పరమేశ్వరో వేతి బహూనాం విప్రతిపత్తయస్సందృశ్యంతే । అయమగ్నిర్వైశ్వానరో యోఽయమంతః పురుషే యేనేదమన్నం పచ్యతే యదిదమద్యత ఇత్యాదినా భూతాగ్నిర్వ్యపదిశ్యతే । తత్సాధారణశబ్దప్రయోగనిర్వశాత్ । విశ్వస్మా అగ్నిం భువనాయ దేవా వైశ్వానరం కేతుమహ్నామకృణ్వన్నిత్యాదావగ్నిదేవతా దృశ్యతే । వైశ్వానరస్య సుమతౌ స్యామ రాజా హి కం భువనానామభిశ్రీరిత్యాదిషు తేజస్వైశ్వర్యాదిగతదేవతాయాం ప్రయోగసంభవాత్ । ఉత । వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్పుత్రే జాత ఇత్యాదావిష్టదేవతాత్వేన ఫలదాతృత్వశ్రవణాదాత్మశబ్దవిశేషాద్యుపక్రమే చ । కోన ఆత్మా । కిం బ్రహ్మేత్యాత్మశబ్దశ్రవణాత్ । ఆత్మశబ్దేన వైశ్వానరోపాస్యపదిశ్యతే । వైశ్వానరసన్నిధానేన తద్భోక్తృత్వదర్శనాజ్జీవాత్మా వ్యపదిశ్యతే । వైశ్వానరశబ్దస్య భూతాగ్నౌ రూఢత్వాత్ ప్రాదేశమాత్రమభిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్త ఇతి వాక్యే ప్రాదేశమాత్రపరిచ్ఛిన్నప్రదేశవిశేషవ్యవస్థాపనాత్సర్వవ్యాపకస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య సర్వథా న వైశ్వానరశబ్దవాచ్యత్వమితి చేద్వ్యాఖ్యాయతే । ❀❀ । వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ । అత్ర వైశ్వానరస్సాక్షాన్మహేశ్వర ఏవ । కస్మాత్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ । సాధారణశబ్దానామప్యవిశేషకత్వాత్ । ఉపక్రమే కోన ఆత్మా కిం బ్రహ్మేత్యాత్మానమేవేమం వైశ్వానరం సంప్రత్యధ్యేషి తమేవ నో బ్రూహీత్యాదిషు పరమశివసాధారణబ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్ భూతాగ్న్యాదీనాం తదసంభవాద్వైశ్వానరస్సాక్షాచ్ఛివః । ఆత్మశబ్దస్య జీవబ్రహ్మణోర్వైశ్వానరశబ్దశ్చ జాఠరాదీనాం త్రయాణాం సాధారణః । తథాపి విశేషో దృశ్యతే । తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజా ఇత్యాదివాక్యైర్వైశ్వానరాత్మా వైశ్వానరశబ్దయోః పరమేశ్వరపరత్వం ప్రతిపాద్యతే । పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ త్రైలోక్యశరీరత్వాదిధర్మాణాం సంభవాత్ । సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్వాత్మస్వన్నమత్తీత్యాదౌ సర్వవ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య సర్వలోకాశ్రయఫలభోక్తృత్వస్య యుక్తత్వాత్ । ఏవం హాస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంత ఇత్యాదౌ సర్వపాపప్రణాశకత్వం పరమేశ్వరస్యైవ సముచితత్వాదుపక్రమోపసంహారాదౌ బ్రహ్మధర్మబాహుళ్యాన్నేతరో వైశ్వానర ఇతి సిద్ధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ ❀❀ ॥

॥ * ॥ స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి ॥ * ॥ ౨౫ ॥

ఇహాపి పరమశివ ఏవ వైశ్వానర ఇత్యుచ్యతే । అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యావితి । అగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధేత్యాదిషు యతః పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వం స్మర్యతే । తతో వైశ్వానరో న పరమేశ్వరాద్భిన్నః ॥ కించ । తస్య హ వా ఏతస్యాత్మనో వైశ్వానరస్య మూర్ధైవ సుతేజాశ్చక్షుర్విశ్వరూపః ॥ ప్రాణః పృథగ్వర్త్మాత్మానం దేహో బహులో బస్తిః ఇత్యాదౌ వైశ్వానరశబ్దస్య పరమశివపరత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః । సూర్యశ్చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమ ఇతి స్మృతిరపి ॥ పరమేశ్వరపరత్వముపదిశతి ॥ స్మర్యమాణం స్మృత్యుక్తరూపమనుమానం గమకం స్యాత్ । ఇతి శబ్దో హేత్వర్థః । యస్మాదేవం గమకం తస్మాద్వైశ్వానరః పరమేశ్వర ఇతి నిర్ణీయతే । అస్మిన్నర్థే పునః హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ శబ్దాదిభ్యోఽంతః ప్రతిష్ఠానాచ్చేతి చేన్న తథా దృష్ట్యుపదేశాదసంభవాత్పురుషమపి చైనమధీయతే ॥ * ॥ ౨౬ ॥

నను వైశ్వానరో న పరమేశ్వరః ॥ కుతః శబ్దాదిభ్యోఽంతః ప్రతిష్ఠానాచ్చ ॥ శబ్దస్తావద్వైశ్వానరశబ్దో న పరమేశ్వరపరః జాఠరాదౌ ముఖ్యత్వాత్ ॥ ఆదిశబ్దాద్ధృదయం గార్హపత్య ఇత్యగ్నిత్రయం సూచితం । తద్యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్తద్ధోమీయమిత్యాదినా ప్రాణాహుత్యాధారతా సంకీర్తనం చ గృహ్యతే ॥ ఏతేభ్యో హేతుభ్యో జాఠర ఏవ వైశ్వానరః ॥ ఉత ॥ అంతః ప్రతిష్ఠానాత్పురుషేఽంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి వైశ్వానరస్యాంతః ప్రతిష్ఠానశ్రవణాదిదం చ జాఠరే సంభవతీతి చేన్న । తథా జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నే మహేశ్వరే దృష్ట్యుపదేశాత్ అన్యోపదేశాదసంభవాత్ । ద్యుమూర్ధత్వాదిధర్మాణాం కేవలజాఠరాగ్నేరసంభవాదిత్యర్థః ॥ పురుషమపి చైనమధీయతే ॥ వాజసనేయిన ఏనం వైశ్వానరం పురుషమధీయతే పురుషం వదంతి ॥ స ఏషోఽగ్నిర్వైశ్వానరో యత్పురుషః స యో హైతమేవమగ్నిం వైశ్వానరం పురుషవిధం పురుషేఽంతః ప్రతిష్ఠితం వేదేతి పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వాత్పురుషవిధత్వం పురుషేఽంతః ప్రతిష్ఠితత్వం చ సర్వముపపద్యతే ॥ కైశ్చిత్పురుషవిధమభిధీయత ఇతి పాఠే ప్యయమేవార్థో సూచితః జాఠరస్య పురుషవిధత్వం న సంభవతి ॥ సర్వాత్మకత్వాత్పరమశివస్య భక్తోపాసనార్థం సర్వపురుషవిధత్వం ॥ నను జాఠరాగ్నేస్త్రైలోక్యాత్మకత్వాసంభవేపి బాహ్యాభ్యంతరస్థితస్య భూతాగ్నేర్ద్యులోకసంబంధదర్శనాత్త్రైలోక్యాత్మకత్వం సంభవతి । యో భానునా పృథివీం ద్యాముతేమామాతతాన యో దసీ । అంతరిక్షమిత్యాదౌ వైశ్వర్యయోగాత్తచ్ఛరీరదేవతాయాః ద్యులోకావయవత్వముపపద్యతే । తస్మాన్న పరమేశ్వరస్యేతి చేన్న ॥ యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిశ్రుతిశతేషు వైశ్వానరాద్యుపాధికత్వం పరశివస్యైవ నిర్దేశాత్ జాఠరవైశ్వానరోపాధిర్నేతరః । పరమేశ్వరపక్షే పునర్హేత్వంతరం నిర్దిశతి ॥ * * * * * * * * * * * * * *

॥ * ॥ అత ఏవ న దేవతా భూతం చ ॥ * ॥ ౨౭ ॥ * ॥

మంత్రవర్ణే తృతీయభూతాగ్నేర్లోకత్రయాత్మకత్వదర్శనాత్ ॥ మూర్ధైవ సుతేజా ఇత్యాద్యవయవసంబంధిత్వం తస్యైవోపపన్నం ॥ తచ్ఛరీరదేవతాయా ఐశ్వర్యయోగాత్సమంజసమితి చేద్బ్రూమః ॥ దేవతాభూతం చ దేవతాభూతమిత్యేకవద్భావః ॥ ద్వయమపి న వైశ్వానరశబ్దాభిధేయం । అత ఏవ పూర్వోక్తహేతుభ్యః ॥ మూర్ధత్వాదేరుభయత్రాసమంజసత్వాదిత్యర్థః ॥ కించ లోహితోష్ణప్రకాశాత్మకభూతాగ్నేస్తదధిష్ఠానదేవతాయాశ్చ పరశివోపాసనా ప్రాప్తైశ్వర్యత్వాదాత్మశబ్దాభావాత్సర్వైశ్వర్యత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వాత్మకత్వసర్వశబ్దవాచ్యత్వాదిధర్మాణాం పరబ్రహ్మణః శివస్య సిద్ధత్వాత్ వైశ్వానరశబ్దవాచ్యత్వం తస్యైవ సంతీతి పత్తవ్యం ॥ అస్మిన్నర్థే పునరాచార్యమతం దర్శయతి ॥ * * ॥ * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః ॥ ౨౮ ॥

రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి శ్రుతౌ అగ్నేః సాక్షాత్పరమేశ్వరాత్మకత్వేన వ్యప

తేశాద్వైశ్వానరశబ్ద వాచ్యత్వం పరమశివస్య బ్రహ్మణ అవిరోధం జైమినిర్మన్యతే । పూర్వత్ర జాతరాగ్నేర్వచ్ఛిన్నత యా [illegible] మశివోపాసనం నిర్దిష్టం అంతః ప్రతిష్ఠిత [illegible] ద్యనురోధేన ॥ ఇదానీం ప్రతీకోపాసనం వినైవ సాక్షాదపి పరమేశ్వ రస్య నోపాసనే [illegible] విరోధ [illegible] సూచితం । కించ ॥ పురుషవిధం పురుషేంతః ప్రతిష్ఠితమిత్యత్ర తస్య పరమేశ్వరస్య పురుష శ బ్దేనా [illegible] వత్వం । అంతః ప్రతిష్ఠితమిత్యనేనైవ [illegible] । పూర్వ పరసందర్భేణ పరమేశ్వర ఏవ వైశ్వా నరత్వేన [illegible] దిశ్యతే ॥ విశ్వాన్ప్రపాంచస్పతి ॥ విశ్వేషాం [illegible] ॥ విశ్వానరాయ స్వేతివా విశ్వానరః । విశ్వానర ఏవ వైశ్వానరః ॥ తద్ధితాన్నా [illegible] । రాక్షసవా [illegible] పాదివత్ । అగ్నిశబ్దోప్యగ్రణీత్వాది గుణ యోగాశ్రయణేనపరమేశ్వరపరత్వేప్యవిరుద్ధ మి । [illegible] దికల్పనయా ప్రాప్త [illegible] సర్వాత్మత్వాత్పరమేశ్వరస్యైవ వినిర్ణయతే ॥ వ్యాపకస్య పరమే శ్వరస్య కథం ప్రాదేశమాత్రవాక్యముపపద్యత ఇత్యాశంకాయా మాచార్యాంతరం దర్శయతి ॥

అభివ్యక్తేరిత్యాశ్మరథ్యః ॥ ౨౯ ॥

సర్వవ్యాపకస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః ప్రాదేశమాత్ర పరిమాణ ముపదిశ్యతే । కుతః అభివ్యక్తేః । పరమశివ ఏవ భక్తోపాసనార్థం హృదయచక్షురాది ప్రదేశవిశేషస్థానేషు ప్రాదేశమాత్ర పరిమాణో భివ్యజ్యతే । సర్వాననశిరోగ్రీ వస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యాదిశ్వేతా శ్వతరా ద్యుపనిషత్సు । వ్యాపక స్య భక్తోపాసనార్థం పరిచ్ఛిన్నత్వ వ్యపదేశాదత్రాపి ప్రాదేశమాత్ర [illegible] ఇత్యాశ్మర థ్యో వ్యాచష్టే ॥ అస్మిన్నర్థేపునరా చార్యాంతరం దర్శయతి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ అనుస్మృతేర్బాదరిః ॥ ౩౦ ॥

దహరః విహాయపరవేశ్మ [illegible] । [illegible] దిత్యాదినా సర్వగతస్యాపి శివస్య బ్రహ్మణః దహర గు హాశయత్వేనవహ్నిశిఖాత్మకత్వసర్వ [illegible] భాకిరాం [illegible] లింగాత్మకత్వ పంచబ్రహ్మాత్మకత్వ హిరణ్మయత్వాది భ ర్తానాం తైత్తిరీయే దర్శనాత్ సగుణని [illegible] కస్య మహేశ్వరస్య స్వేచ్ఛయా లోక [illegible] ర్థం హృద [illegible] దిప్రాదేశమా త్రప్రదేశ [illegible] ప్రాదేశ మా [illegible] తే । యథాఽఙ్గుష్ఠమాత్రతండులాదికమాత్రక ఇత్యుచ్యతే ॥ తథా ప్రాదేశమాత్ర [illegible] నిర్ణయతే ॥ తస్మాద్వ్యాపకస్య పరిచ్ఛిన్నత్వమవిరోధం ॥ ✽ ✽ ✽

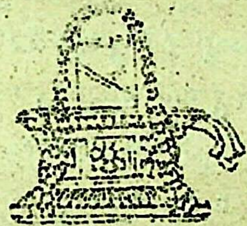
సంపత్తేరితి జైమినిస్తథాహి దర్శయతి ॥ ౩౧ ॥

తస్మై [illegible] మేవం ప్రాదేశమాత్రమభిధానం ప్రైశ్వాన [illegible] ముపాస్తే స సర్వేషు లోకేషు సర్వేషు భూతేష్వాత్మస్వత్యాదౌ మూ ర్ధాదిచుబుకాంత [illegible] ప్రాదేశమాత్రవైశ్వానరో పాసకస్యోపదేశాత్ పరమశివబ్రహ్మణః ప్రాదేశమాత్రత్వమవిరుద్ధం । తస్మాత్ప్రాదేశమా [illegible] సంపత్త్యా ప్రాదేశమాత్రశ్రుతి రుపపన్నేతి జైమినిరాహ ॥ సూత్రకారస్తథాదర్శయతి । వైశ్వానరస్య ప్రాదేశమా [illegible] ంతరం దర్శయతీత్యర్థః । వాజసనేయిబ్రాహ్మణె ॥ ప్రాదేశమాత్రమివహ వై దేవాస్సు విదితా అభిసంప న్నాస్తథా [illegible] థా ప్రాదేశమాత్రమేవాభిసం పాదయిష్యామీతి స హోవాచ । మూర్ధానముపదిశన్నువా చ ఏష [illegible] పదిశన్నువాచైష వై సుతేజా వైశ్వానర ఇతి నాసికే ఉపదిశన్నువాచైష వై పృథగ్వర్త్మా వైశ్వానర ఇతి ముఖ్యమాకాశముపదిశన్నువాచైష వై బహులో వైశ్వానర ఇతి ముఖ్యా అప ఉపదిశన్ను వాచైష వై రయిర్వైశ్వానర ఇతి చుబుకముపదిశన్నువాచైష వై ప్రతిష్ఠా వైశ్వానర ఇతి ॥ చుబుకశబ్దే నాత్ర ముఖఫలకమ ధరము [illegible] ద్యతె ॥ అదిత్యశ్చసు తేజాస్త్వ [illegible] దిః లోకత్రయాత్మకస్య వైశ్వానరస్యాధ్యాత్మ భ్రూ [illegible] ధిష్ఠం [illegible] । అధ్యాత్మమూ ర్ధప్రభృతిచుబుకాంతశరీరావయవేషు ప్రాదేశమాత్రసం పత్తింపర మేశ్వ [illegible] పదిశతి । ఛాందోగ్యే ద్యౌస్సుతేజా స్త్వగుణ ఇత్యప్యాకాశస్య విశ్వరూపత్వగుణవిశేషైస్తైస్తావతా కించిద్విశేషణ ముపదిశ్యతే ॥ ఉర ఏవ వేదిర్లోమా ని బర్హిః హృదయం గార్హపత్యో మనో న్వాహార్యపచన ఆస్యమాహవ నీయమిత్యారభ్య ఏవం విద్వానగ్నిహోత్రం జుహోతీత్యుపాసకస్య శరీరప్రభృతీనాం వేదిత్వనిరూపణం సర్వ శాఖాసంపత్తి నిమిత్తాత్ప్రాదే శమాత్రశ్రుతిరుపదిశతి తస్మా

ద్వ్యాపకస్యపరిచ్ఛిన్నత్వం సముచితమేవపునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * *

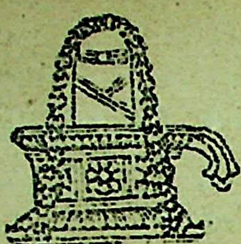
॥ * ॥ ఆమనంతిచైనమస్మిన్ ॥ ౩౨ ॥

కించాస్మిన్ శిరసి ఏనం సర్వవ్యాపక పరమేశ్వరం నారాయణ జాబాలాదయః ఆమనంతి ॥ ప్రాణినాం గంధి రసిపద్రోమాణి శాం శకః ॥ తేనాన్యేనాప్యాయస్వేతి ॥ శివో మా విశాప్రదాహాయేతి। ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్రభుః ప్రీణాతి విశ్వభుగిత్యాదా ఉపాసకజాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నతయా పరమేశ్వరస్య భోక్తృత్వం ప్రాదేశమాత్ర పరిమితత్వంచ మన్యంతేత్యర్థః । కించ ॥ యఏషోఽనంతోఽవ్యక్తోఽనంత ఆత్మా సోఽవిముక్తే ప్రతిష్ఠిత ఇతి సోఽవిముక్తః ॥ కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి ॥ వరుణయాం నాస్యాంచ ప్రతిష్ఠిత ఇతి । కావైవరుణా కాచనాసీతి శతచేమాం వరుణాం నాస్యాంచ సర్వాణీంద్రియగతాని పాపాని వారయతి నాశయతి చేతి నిరుచ్య పునరప్యామనంతి । కతమచ్చాస్య స్థానం భవతీతి ॥ భ్రువోర్ఘ్రాణస్యచ యస్సంధిస్స ఏవ ద్యులోకస్య పరస్యచ సంధిర్భవతీతి జాబాలేషు పరమేశ్వరస్య ప్రాదేశమాత్ర ప్రదేశపరిమితత్వం వ్యపదేశాజ్జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్న ప్రాదేశమాత్ర ప్రతిపాదిత వైశ్వానరస్య వపుర్వేతి సిద్ధం ॥ * ॥ ఇతి శ్రీమద్యతి వ్రజరీవృధ శ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్యకృత భేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైత సిద్ధాంతస్థాపక బ్రహ్మమీమాంసా మహాశాస్త్ర ప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యే సమన్వయాభిధానస్య ప్రథమాధ్యాయస్య సప్తాధికరణాను ప్రవిష్ట సర్వశాస్త్రాది ద్వాత్రింశత్సూత్ర విశిష్టద్వితీయః పాదః ॥ * * * * * * * * * * * * * *

అనంతకల్యాణ గుణరత్నాకరస్య సర్వజ్ఞత్వాది షడ్విధధర్మావచ్ఛిన్నస్య జగదభిన్న నిమిత్తోపాదాన కారణస్య పరమకారుణికస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః పూర్వోక్త పాదద్వయే ఉపక్రమాది షడ్విధలింగ తాత్పర్యేణ కాసాంచిత్ శ్రుతీనాం సమన్వయం ప్రసాధ్య ఇదానీం స్పష్టాస్పష్ట శ్రుతివాక్యసందేహ శంకానిర్మూలనాయ భగవతా వ్యాసేన తృతీయ పాదమారభ్యతే ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ ॥ ౧ ॥

ముండకోపనిషది పఠ్యతే స్మ విషయః । యస్మిన్ద్యౌః పృథివీ చాంతరిక్షమోతం మనః సహ ప్రాణైశ్చ సర్వైస్తమేవైకం జానథ ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతురితి ? అత్ర ద్యుభ్వాద్యధిష్ఠానత్వేన శ్రూయమాణం వస్తు పరమేశ్వరో వా తదన్యో వేతి సందిహ్యతే । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ భూతవాయుపరత్వమేవాత్ర యుక్తం । ప్రధానస్య మహదహంకారహేతుత్వాత్ । అభ్యుపగంతుమనంతమపారమితి శ్రుతౌ ప్రధానస్య వ్యాపకత్వవ్యపదేశాత్ । ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతురితి శ్రుతౌ ఆత్మశబ్దవ్యపదేశాత్ శారీరస్య భోజ్యాయతనత్వదర్శనాచ్చ క్షేత్రజ్ఞస్యాపి సర్వాధారత్వమనవద్యం । వాయుస్సైవ గౌతమ తత్సూత్రం వాయునా వై గౌతమ సూత్రేణాయం చ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణి చ భూతాని సందృబ్ధాని భవంతీతి శ్రుతౌ వాయోస్సర్వాధిష్ఠానత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ వాయోశ్చ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం ॥ విశ్వాధికో రుద్ర ఇత్యాదిశ్రుతిషు పరమేశ్వరస్య విశ్వాతీతత్వనిర్దేశాత్ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న ప్రధానసంభవతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ * ॥ ద్యుభ్వాద్యాయతనం స్వశబ్దాత్ ॥ ద్యౌశ్చ భూశ్చ ద్యుభువౌ ద్యుభువావాదిర్యస్య తత్ । ద్యుభ్వాది । ద్యుపృథివ్యంతరిక్షమనః ప్రాణాది । తస్యాయతనం స్థానమిత్యర్థః । కుతస్స్వశబ్దాత్ ॥ స్వస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాదకో యశ్శబ్దః । ఆత్మశబ్దః । తస్మాత్తమేవైకం జానథ ఆత్మానమిత్యాత్మశబ్దశ్రవణాదిత్యర్థః । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి ముండకే హ్యాత్మశబ్దస్య పరమశివపరత్వమవగమ్యతే ॥ తస్మాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం నేతరః । కించ । సత్యస్మాలానా స్వామ్యే భూః ప్రజాస్స ర్వాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ఇతి । పురుష ఏవేదం విశ్వం కర్మ తపో బ్రహ్మ పరామృతం బ్రహ్మైవేదమమృతం పురస్తాద్బ్రహ్మ పశ్చాద్బ్రహ్మ దక్షిణతశ్చోత్తరేణ । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ ॥ యత్పరం బ్రహ్మ స సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్య పరబ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మత్వసర్వాధిష్ఠానత్వవ్యపదేశాదత్ర ద్యుభ్వాద్యాయతనం మహేశ్వర ఇతి సిద్ధం । నేతోఽప్యపరవత్వస్య పరమేశ్వరాద్భిన్నస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనం భవిష్యతీత్యాశంకాయాం హేత్వంతరమాహ ॥ * ॥

॥ * ॥ ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాత్ ॥ ౨ ॥

నేతుస్సృత్యా సర్వాధిష్ఠాన మాత్రముపదిశ్యతే । న సార్వజ్ఞ్యాది లక్షణం । అతోఽపి ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం పరమశివస్యైవ ॥ కుతః ముక్తోపసృప్య వ్యపదేశాత్ । ముక్తైరుపసృప్యం ప్రాప్యం ముక్తోపసృప్యం । భావప్రధానో నిర్దేశః ॥ ముక్తోపసృప్యత్వస్య వ్యపదేశాత్ కథనాదిత్యర్థః । యద్వా ముక్తోపసృప్యం ॥ ముక్తైరుపసృప్యం ప్రాప్యం యత్ తస్య నిర్దేశాత్ । ముక్తోపసృప్యత్వ వ్యపదేశాదిహాపి తేనైవ కశ్చిత్ప్రయాసః ॥ యదా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం । కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం ॥ తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనం పరమం సామ్యముపైతీత్యత్ర పరమశివోపాసకానాం శివసారూప్యముపదిశ్యతే ॥ గతాః । కలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చ సర్వే ప్రతి దేవతాసు ॥ కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేఽవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తంగచ్ఛంతి నామరూపే

శ్చేవిషయః ॥ తథావిద్వాన్నామరూపా ద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతిదివ్యం ॥ సయోహవైత త్పరమంబ్రహ్మ
వేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదౌ । నిష్కలపరమశివోపాసకానాంభక్తానాంలింగశరీర భంగద్వారా పరమశివ సాయుజ్య
మప్యుపదిశతి । తస్మాజ్జీవపరమేశ్వరయోః ప్రాప్యప్రాప కత్వేనభేదాభే దోనిర్ణీయతే ॥ నామరూపేవి హాయప
రాత్పరంపురుషముపైతీత్యేనేనభ్రమరకీటవత్ స్వాభావికభేద సిద్ధస్యజీవస్యపరమశివత్వ ప్రాప్త్యుపదేశా త్స్వకంఠాభరణ
వన్నిత్యబ్రహ్మప్రాప్తత్వంనిషిధ్యతే । కించ ॥ శ్రుత్యంతరేష్వపి । తత్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మి । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతీ
త్యత్ర । జీవబ్రహ్మణో ర్భేదాభేదస్య స్పష్టత్వే నోపదేశాన్నచైక పక్షస్వీకారోయుక్తః ॥ ననుతత్రైవశ్రుత్యంతరేసుబాలో
పనిషదిధ్యాయమానం ఏషతఆత్మాసర్వాంతరః ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్ధ్యాతృధ్యేయ త్వేన
ద్రష్టృద్రష్టవ్యత్వేన నియమ్యనియామకత్వేనచ ఘటపటవత్పరస్పర విరుద్ధస్వభావభేదవ్యవస్థాపనాత్ పరాత్పరం పురు
షముపైతీతివాక్యే పుణ్యాపుణ్యకృత నామరూపశరీర పరిత్యాగపూర్వకదివ్యశరీరప్రాప్తి మాత్రత్వమితిచేన్న ॥ బ్రహ్మ
వేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదిబహుశ్రుతినిరోధాత్ ! ముక్తిసంసారయోరవిశేషప్రసంగాచ్చ ॥ ❀❀ ॥ ననుతథావి
ద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయనిరంజనః పరమం సామ్యముపైతీత్యత్ర పరమశివానుగ్రహేణప్రధ్వస్తపాశపటలాప్ర
త్యక్షీకనిరతిశయానందస్వరూపాతత్సమానగుణ సారాకైవల్య లక్ష్మీప్రాప్తిరేవముక్తిః । కించ ॥ ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ ॥ స
త్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందమిత్యశ్రుతావాకాశపదేనచిత్ప్రకృష్టరుపదిశ్యతే ॥ మనఆనందమిత్య నేనదేహేంద్రియా
ద్యనపేక్షిత్వేనశివస్యపరబ్రహ్మణః మనస్యేవపరమానందానుభవోవ్యపదిశ్యతే । ఇదమేవబ్రహ్మసారూప్యవతాంముక్త
శుద్ధజీవానామపిజ్ఞాపకంతస్మాన్నిరతిశయానందానుభవస్యార్థసందేహేంద్రియాద్యన పేక్షితమంతఃకరణమస్తీత్యుపదిశ్య
తే । తేషాంజీవానాంపరమేశ్వరవిద్యాశక్త్యంశత్వాత్ స్వాభావికభేద స్యావినాశిత్వాచ్చ అంగాంగిత్వేనసాయుజ్యం
నసర్వథా లింగశరీరవిలయ పూర్వకశివత్వ ప్రాప్తిస్సంభవతీతి చేద్బ్రూమః ॥ ❀ ॥ పూర్వోదాహృత యథానద్యాది
శ్రుతిభిః స్వరూపైక్య మేవోపదేశాన్న చాంగాంగిత్వేనముక్తిః ॥ కించ । జీవబ్రహ్మణోరంగాంగి త్వమనుపపన్నం ॥
శరీర్యత్రఇతిశరీరమితివ్యుత్పత్తిసిద్ధశరీరత్వాసంభవాత్ ॥ నచశారీరస్యపరమాత్మనోహితాహితప్రాప్తిపరిహారరూపచేష్టాశ్రయ
త్వంసంభవతి ॥ పరస్యశరీరంస్వస్యస్వశరీరత్వాసంభవాచ్చ ॥ నాపీంద్రియాశ్రయత్వే జీవస్యశరీరత్వం ॥ స్థూలశరీ
రస్యైవేంద్రియా శ్రయత్వేన నిరవయవస్యాణ్వాత్మనఇంద్రియాశ్రయత్వాభావాత్ ॥ నాపిభోగాయతనత్వేనసజీవశ్శరీ
రంపరస్య నిత్యతృప్తస్యసుఖదుఃఖానుభవ భోగాసంభవాత్ ॥ నాపిజీవఃపరమాత్మనశ్శరీరం । పురుషప్రేరితరథతు
రగాదేరపిపురుషశరీరత్వాపాతాత్ । నాపిసాక్షాత్ప్రయత్నాధిష్ఠేయత్వాజ్జీవశరీరమంగుళ్యాదేరపిసాక్షాత్ప్రయత్నాధిష్ఠే
యత్వేనశరీరత్వాపాతాత్ । జీవస్యకర్మజన్యత్వాభావాదహమిదంశుచేదమిత్యజ్ఞాన విషయత్వాభావాత్ । అంత్యావయ
త్వాభావాచ్చ నజీవః పరమాత్మనశ్శరీరం । యస్యాత్మాశరీరమిత్యాత్మనిశరీరశబ్దప్రయోగమాత్రేణ శరీరత్వాభావాత్ ।
అన్యథావాచంధేనుముపాసీతఅన్నంబ్రహ్మేత్యుపాసీతేతివా చోపిధేనుత్వమన్నస్యాపి బ్రహ్మత్వంచస్యాత్ తత్రతచ్ఛబ్దపర
యోగాత్పరమాత్మనోశరీరత్వప్రతిపాదకబహుశ్రుతివిరోధాచ్చ ॥ అశరీరంశరీరేష్వనవస్థే ష్వవస్థితం । అథాయమశరీరో
మృతః ॥ ప్రాణోబ్రహ్మైవతేజఏవఅకాయమవ్రణమస్నావిరగ్ంశుద్ధమపాపవిద్ధ మిత్యాదిశ్రుత్యాతస్యా శరీరత్వప్రతిపా
దనాత్ । అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణి పాదమితిచమనః ప్రాణశూన్యస్యచక్షుః పాదరహిత
స్యశరీరత్వాసంభవాత్ సర్వస్యాంతరవస్థానాత్సర్వశరీర మితివ్యపదేశముపాసనార్థముపపద్యతే ॥ ఉతసర్వశరీరత్వాపరికల్ప
నమంతర్యామిజీవయోర్భేదాభేదసూచనార్థంవాస్యాత్ ॥ ఏవంవిశిష్టాద్వైతస్యాసంగతత్వాద్విశేషా ద్వైతమేవముముక్షు
భిరాదరణీయ్యం ॥ కించ ॥ శ్రుత్యంతరేచ । ప్రాణేష్వంతర్మనసోలింగమాహుర్యస్మిన్క్రోధోయాచ తృష్ణాక్షమాచ ॥
తృష్ణాంభిత్వాహేతుజాలస్యమూలంబుధ్యాసంచిన్త్యస్థాపయిత్వాథరుద్రేరుద్రవత్స మాహురేకత్వదిహాలింగ శరీరవిలయ
పూర్వకశివత్వప్రాప్తిరేవముక్తిరిత్యుపదిశ్యతే । నహీనిందానిందితుమీష్టేస్తుత్యంస్తోతుంప్రవర్తతే । అన్యమేనఅతిపర
మతనిందా యానప్రత్యవాయజనకత్వంజల్పవితండాభ్యాం శివజ్ఞానాధిక్యస్థాపనస్యాపరసత్తుప్రతిక్షేపంవినాసంభవా
తి । పాషండనిందాయాశ్శ్రుతత్వస్థాపనానుకూలవిహితత్వాత్ ॥ నిషేధస్యవిహితేతరవిషయత్వాచ్చ ॥ జీవానాంనశి
వశక్త్యంశత్వం । తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి ॥ తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ దిత్యాదావపి పుత్రాదివత్స్వాంశ
భూతస్యాంతర్లీనజీవ కారణత్వదర్శనాత్ । యథాసర్వేప్రముచ్యంతే । కామాయస్యహృదిస్థితాః ॥ అథమర్త్యో
మృతోభవత్యత్రబ్రహ్మసమశ్నుతే ॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతేసర్వసంశయాః । క్షీయంతేచాస్యకర్మాణితస్మిన్దృష్టే
పరావరే ॥ ఇత్యాదినాపరమశివప్రసాదేనతదుపాసకానామాత్యంతికపాశనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిలక్షణాముక్తిర్భవతి,

తిత్యుపదేశాత్ । ద్యుభ్వాద్యాయతనం మహేశ్వర ఏవేతి సిద్ధం॥ * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ ॥ ౩ ॥

అనుమీయత ఇత్యనుమానం ॥ సాంఖ్యస్మృతిప్రతిపాదకప్రధానం న ద్యుభ్వాద్యాయతనం ॥ కుతః అతచ్ఛబ్దాత్ । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదౌ ప్రధానప్రతిపాదకశబ్దాభావాత్ । అచేతనస్య ప్రధానస్య సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్సర్వకారణత్వేన సర్వాధిష్ఠానత్వేన చ పరమశివ ఏవాత్ర గృహ్యతే । అచేతనత్వాత్ప్రధానస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వాసంభవేపి చేతనత్వాజ్జీవస్య ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వమాశంక్యాహ ॥ * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ ప్రాణభృచ్చ ॥ ౪ ॥

ప్రాణభృజ్జీవోపి న ద్యుభ్వాద్యాయతనః । కుతః ॥ అతచ్ఛబ్దాదేవ । ప్రాణభృతో జీవస్య చిద్రూపత్వమాత్మశబ్దత్వం చ దృశ్యతే ॥ తథాపి ॥ ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః ॥ వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్య చ । జీవో భాగస్స విజ్ఞేయ ఇతి జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిషు జీవస్య కించిజ్జ్ఞత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వాదివ్యపదేశాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న సంభవతీత్యతచ్ఛబ్దత్వం॥ తస్మాత్సర్వవ్యాపకస్య సర్వశక్తివిశిష్టస్య శివస్యైవ ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ ౫ ॥

ఇతః ప్రాణభృన్న ద్యుభ్వాద్యాయతనః । కుతః భేదవ్యపదేశాత్ । భేదేన వ్యపదేశో భేదవ్యపదేశః ॥ తస్మాత్ । తమేవైకం విజానథ ఆత్మానమన్యా వాచో విముంచథామృతస్యైష సేతుః ॥ సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయా శోచతి ముహ్యమానః జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమేతి వీతశోకః । ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా విత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్జ్ఞాతృజ్ఞేయత్వాదిధర్మైః స్వాభావికభేదవ్యపదేశాత్ కించిజ్జ్ఞస్య జీవస్య న ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వముపపద్యతే ॥ పరమేశ్వరపక్షే హేత్వంతరమాహ॥ * * * * * ॥

॥ * ॥ ప్రకరణాత్ ॥ ౬ ॥

కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీత్యనేన ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాశ్రుత్యుపక్రమే దర్శనాత్ । సర్వజగదుపాదానభూతపరమశివజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానసంభవాత్ జీవప్రధానాదీనాం ద్యుభ్వాద్యాయతనత్వం న సంభవతి ॥ దర్శపూర్ణమాసప్రకరణపఠితసమిధో యజతీతివాక్యానామివ పరమేశ్వరప్రకరణపఠితభేదాభేదబోధకసర్వవేదాంతవాక్యానాం పరమేశ్వరపరత్వం నేహ నానాస్తి కించనేత్యాదిశ్రుతిషు సర్వనిషేధపూర్వకనిష్ప్రపంచబ్రహ్మావగమాత్ । సర్వవేదాంతోపక్రమోపసంహారపడ్విధలింగైః తత్పర్యేణ తత్పరత్వమేవేతి చేన్న । సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ ॥ సర్వభేదనిషేధస్య సర్వశివాత్మకజ్ఞానసూచకత్వాచ్చ ॥ నిష్ప్రపంచనిర్విశేషజ్ఞానస్య మాయాపాశమోచకత్వాభావాత్ న కించిత్ప్రయోజనం పశ్యామః ॥ అస్మిన్నుపనిషది బ్రహ్మవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠామితి బ్రహ్మవిద్యాముపక్రమ్య ॥ కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రశ్నోత్తరగత్వేన శివైకజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాముపదిశ్య ద్వే విద్యే వేదితవ్యే ఇత్యాది నా ప్రవృత్తిప్రతిపాదకపరాపరవిద్యాభేదేన విద్యాద్వయముపన్యస్య ఋగాదిచతుర్దశవిద్యానామపరవిద్యాత్వముక్త్వా అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యత ఇతి వేదాంతవేద్యమక్షరం బ్రహ్మోపక్రమ్య యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ ఇత్యుపక్రమ్య అక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వమిత్యంతం తల్లక్షణత్వేన జగజ్జన్మాదికారణత్వం ప్రతిపాద్య యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదినా తస్యైవ స్వరూపముక్త్వా ప్లవా హ్యేతే అదృఢా ఇత్యాదినా ప్రవృత్తిమార్గనిందాం విధాయ తపశ్శ్రద్ధే యే హ్యుపవసంత్యరణ్యే శాంతా విద్వాంసో భైక్షచర్యాం చరంతస్సూర్యద్వారేణ తే విరజాః ప్రయాంతి ॥

యత్రామృతః పురుషో హ్యవ్యయాత్మేతి । అతో(ఽ)మృతపురుషశబ్దావసాధారణ్యేనశివవాచకావిత్యుపపాదితం । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరఇతిశ్వేతాశ్వతరేపరశివపరత్వేనాక్షరశబ్దోనిర్ణీతః । యేనాక్షరం పురుషం వేదసత్య మిత్యాదినా జీవసృష్టిహేతుత్వముక్త్వా ॥ తద్వేద్ధవ్యంసౌమ్య విద్ధీతితస్యాక్షయత్వంనిర్దిశ్య ॥ ధనుర్గృహీత్వౌపనిష దమిత్యాదినా వేదాంతవేద్యత్వముక్త్వా యదాపశ్యఃపశ్యతే రుక్మవర్ణం కర్తారమీశంపురుషం బ్రహ్మయోని మిత్యా దినాహిరణ్మయాత్మకపరమశివజ్ఞానేన పుణ్యపాపనివృత్తి పూర్వకపరమశివసారూప్యముపదిశ్య । యథానద్య ఇత్యారభ్య బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీత్యంతం షడ్విధలింగైః పరమశివప్రకరణత్వేన ప్రతీయతే । జ్ఞేయవాచకేశ్వర పదస్యాపివేదాధ త్వాత్ ॥ రుక్మవర్ణకత్వస్యాపి । నమోహిరణ్యబాహవ ఇత్యాదిశ్రుతిషు తత్పరత్వేనదర్శనాచ్చ । విశ్వకారణవిశ్వా ధికవిశ్వనియామకశివజ్ఞానస్యైవభవపాశనాశహేతుత్వంసిద్ధం ॥ తస్మాద్రజ్జుసర్పవదవిద్యాకల్పితవాదప్రధాననిష్ప్రి పంచబ్రహ్మాద్వైతవాదస్త్వవైదికఇతివేదితవ్యః ॥ తద్విధాయకశ్రుత్యదర్శనాత్ । కించ । శ్రుత్యంతరేచ । శివఏకోధ్యే యశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతిశివేతరధ్యానపరిత్యాగదర్శనాత్ ॥ జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతిశివజ్ఞానస్యై వఅత్యంతశాంతిహేతుత్వవ్యపదేశాత్ ॥ ఈశంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతీతిశివజ్ఞానాదేవమోక్షశ్రవణాత్ । జ్ఞాననిర్మథనా భ్యాసాత్పాశందహతిపండితఇతిశివజ్ఞానైకనిరతానాంసర్వపాపనివృత్తివ్యవస్థాపనాత్తదుపాసనాదేవ ముక్తిరితిఘంటా ఘోషః ॥ ఇహైవోపనిషదిపరమశివధర్మబాహుళ్యప్రకరణాత్ ద్యుభ్వాద్యాయతనం పరమశివఏవేతిసిద్ధం । పరమేశ్వరపర త్వేహేత్వంపరమాహ ॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ స్థిత్యదనాభ్యాంచ ॥ ౭ ॥ * ॥

ఇహాపినప్రాణభృద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం । కుతః స్థిత్యదనాభ్యాంచ ॥ స్థితిశ్చఅదనంచ స్థిత్యదనే ॥ తాభ్యాం పంచమీద్వివచనం ॥ ద్వాసుపర్ణాసయుజా సఖాయా సమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే । తయోరన్యఃపిప్పలంస్వా ద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీతి మంత్రేతయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్తీతి జీవస్యకర్మఫలభోక్తృత్వం । అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి ఔదాసీన్యేన పరమేశ్వరస్యదీప్యమానత్వేన స్థితిరుపదిశ్యతే ॥ తస్మాద్ద్యుభ్వాద్యాయతనం మహేశ్వరఏవ ॥ ననుఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థేత్యాదిశ్రుతిశతేషుసర్వప్రపంచనిషేధపూర్వకాద్వైతవ్యవస్థాపనాద్ద్వాసుప ర్ణేత్యాదిమంత్రగతజీవబ్రహ్మణోర్భేద ఔపచారికఏవేతిచేన్న ॥ అద్వితీయత్వప్రతిపాదకశ్రుతీనాంనిర్గుణత్వప్రతిపాదకశ్రు తీనాంచసృష్టేఃపూర్వంమూర్తామూర్తోభయప్రపంచాభావాత్తత్కాలపరత్వం ॥ భేదశ్రుతీనాంసర్వాసాంసృష్ట్యుత్తరకాలపరత్వం శ్వేతాశ్వతరే యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలఇతిఅహమేకః ప్రథమమాసంవర్తామిచభవిష్యామి చ । నాన్యఃకశ్చిన్మత్తో వ్యతిరిక్తఇతి అథర్వశిరసి । ఆత్మావాఇదమగ్రఏవాసీత్ ॥ నాన్యత్కించన మిషదితితైత్తిరీయే । సదేవ సౌమ్యేదమగ్రఆసీదితి ఛాందోగ్యేచగతిసామాన్యన్యాయేనసర్వవేదాంతేషుసృష్టేః పూర్వమేవ బ్రహ్మణ అ ద్వితీయత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ సోఽకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి ఇత్యాదిశ్రుతిషు సృష్ట్యనుముఖస్య బ్రహ్మణః కా మనయాబహుభావశ్రవణాత్ సృష్ట్యుత్తరకాలేబ్రహ్మణస్సగుణత్వదర్శనాన్నాన్యార్థో యుక్తః ॥ తథాచస్మృతిః । సృష్టేః పూర్వంమహాదేవశ్శక్తిసంకోచహేతునా । నిర్గుణత్వేనశాస్త్రేషు గీయతే తత్త్వవేదిభిః ॥ సృష్ట్యాదౌపరమే శస్యశక్తేః ప్రాచుర్యవైభవాత్ ॥ సర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణవానితికీర్త్యతే । తస్మాద్ద్వైతశ్రుతీనాంతుసృష్ట్యుత్తరసమన్వ యః ॥ అద్వైతశ్రుతిజాలానాంసృష్టేః ప్రాగేవకథ్యతే ॥ అథసత్త్వాదివైశిష్ట్యాత్సగుణత్వం సదాశివే । తత్సాక్షిత్వా త్స్వచిచ్ఛక్త్యానిర్గుణత్వంవిధీయతే ॥ సకలోనిష్కలశ్చేతితస్మాద్వేదేషుగీయతే । కైవల్యేఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్ర భుమిత్యారభ్యశివస్య పరబ్రహ్మణః మూర్తత్వం ప్రశాంతత్వంచోపదిశ్య తదుపసంహారే తస్యైవసమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదినానిరవయవత్వనిర్గుణత్వాదికముపదిష్టం । నసాక్షిత్వస్యసగుణత్వం । సాక్షీచేతాకేవలోనిర్గుణశ్చేతిశ్రుతేః ॥ ననుమహేశ్వరే సృష్టేః పూర్వం జగత్కారణప్రకృతిసద్భావాత్కథమద్వైతత్వమితి చేన్న । దేవాత్మశక్తిం స్వగు ణైర్నిగూఢాం ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేత్యాది శ్రుతిశతేషు తచ్ఛక్తేస్తదభిన్నత్వ దర్శనాత్ । నశక్తిశక్తిమతోస్స్వాభావికస్పృథక్త్వం । తస్మాత్సకలప్రపంచపరమకారణీభూతచిచ్ఛక్త్యధిష్ఠానత్వేన తితదపృథక్సిద్ధత్వేన మహేశ్వరస్య అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వవ్యవస్థాపకభేదాభేదవిశేషాద్వైతమేవ సర్వవే దాంతసిద్ధాంతఘంటాఘోషః ॥ * * * * * ॥ నన్వద్వైతశబ్దేనజీవబ్రహ్మణోరేకత్వదర్శనాత్ ద్వైతాభావేఅద్వైత

ప్రతీత్యభావాచ్చ విశేషవత్త్వస్య నకించిత్ప్రయోజనమితిచేన్న ॥ అద్వైతపదస్య భేదనిషేధ మాత్రబోధకత్వాత్ ॥ భేదస్య సత్యత్వాసత్యత్వా దర్శనాచ్చ విశేషణతం నివేశితం ॥ ఏతేనజీవబ్రహ్మణోః జాత్యైక్యేత్వేపిజడజాతావశ్వలోష్ట కాష్ఠాదీనాంస్వాభావికభేదవచ్చిజ్జాతౌ చిత్త్వేనైకత్వేపిఅణుత్వవిభుత్వకించిజ్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాది పరస్పరవిరుద్ధ ధర్మాణాంపృథక్త్వదర్శనాత్పారమార్థికభేదముభయోరుపదిశ్యతే । విశ్చ శేషశ్చవిశేషౌ । విశేషయోరద్వైతం విశేషాద్వైతమితినిరుక్తాత్రాద్వైతపదేనభ్రమరకీటకవజ్జీవస్యస్వాభావిక భేదనివృత్తిరుపపద్యతే । హంసహంసేతి యోబ్రూయాదిత్యాదిబహుశృతిషు । విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతోముఖో... తేపరమాత్మనిసత్త్వుణిత్యాదివై ఘంటికేషుచవిశబ్దస్యసర్వాత్మవాచకత్వేన స్పష్టోపదేశాత్ । ఆత్మైకత్వాదయఃతిత్వత్వత్వాత్ విశబ్దేనజగత్కారణబ్రహ్మలక్షణం సూచితం । శేషశబ్దేనయథాగ్నేర్విస్ఫులింగాఇత్యాదిశృతిషుపరమేశ్వరాంశత్వంజీవానాంవ్యపదేశాత్ । జీవోవ్యవహ్రియతే । అద్వైతపదేన ద్వాభానద్య ఇత్యాదిశృతిసిద్ధసాయుజ్యం జీవబ్రహ్మణోరుపదిష్టం ॥ రజ్జ్వాగోపితసర్పవజ్జగజ్జీవాదీనాం మిథ్యాత్వేవిధినిషేధ విధాయకవేదశాస్త్రపురాణాదీనాంతథాత్వేన వేదబాహ్యప్రసంగ స్స్యాత్ । అస్మన్మతే సర్వజ్ఞానం సత్యమేవ । తత్రాపి సాదృశ్యజ్ఞానస్యపారమార్థికత్వాద్రజ్జుసర్పజ్ఞానమపి సత్యం । సాదృశ్యంవినాతద్జ్ఞానా సంభవాచ్చ । పంచీకరణప్రక్రియయా తత్రరజతాంశానాం సత్త్వాచ్ఛుక్తిరజతజ్ఞానమపి సత్యం । శుక్త్యంశానాం భూయస్త్వాన్నత్ర తద్వ్యవహారః ॥ అంగుల్యాదినావష్టంభనేనోద్గీర్ణకచంద్రద్వయ గోళకద్వయస్యమధ్యస్యాపి సత్యత్వాద్విచంద్రజ్ఞాన మపిసత్యం । నిమిత్తస్యసత్యత్వేననైమిత్తికస్యాపిసత్యత్వం ॥ స్వనయనగత పిత్తదోషాచ్ఛాదిత త్వేననశంఖగత శుక్లిమాగృహ్యతే ॥ సువర్ణానులిప్తశంఖవత్ ॥ స్వనయనవిస్తారాంతరస్థయః పరమసూక్ష్మతయా స్వేనైవగృహ్యంతే । తస్మాత్పీతశ్శంఖ ఇత్యాకారకజ్ఞానమపిసత్యమేవ । తత్తద్దేశసంయోగానత్త్వజ్ఞానంజాయతే । పరమశీఘ్రక్రియాభ్రాంత రాకజ్ఞానమస్తి । తస్మాదలాతచక్రజ్ఞానమపిసత్యం । పంచీకరణప్రక్రియయా ఏకస్మిన్నప్యేతేతదస్యేషాముంశానాంసత్త్వాత్ ॥ వ్యోమాంశభూయస్త్వాన్నజలార్థసిద్ధిః । తస్మాన్మరుమరీచికాజ్ఞానమపి సత్యం । స్వప్నకారణీభూతా విద్యాయాః సత్యత్వాత్ స్వప్నజ్ఞానస్యాపిసత్యత్వం । బీజాంకురవత్కారణ సత్యే కార్యసత్యత్వం । కించ ॥ శుభాశుభఫలసూచకత్వాత్ ॥ ప్రబోధేపి స్వప్నానుభూతజ్ఞానస్య సిద్ధత్వాత్ నస్వాప్నికజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వం ॥ జాగ్రత్ప్రపంచవత్తస్యాపి పరమేశ్వరాధీనత్వాత్ ॥ ఐంద్రజాలికజ్ఞానమపిసత్యమేవ । తత్కారణీభూతమణిమంత్రౌషధాదీనాంసత్యత్వాత్ ॥ తత్ప్రతిజ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్ । బుద్ధ్యుపస్థితసర్వపదార్థజ్ఞానస్య పారమార్థికత్వాత్ ॥ భ్రాంతికారణీభూతతత్తత్ప దార్థానాం సత్యత్వాచ్చ । సర్వంజ్ఞానంసత్యమేవ । యద్దృశ్యంతన్నష్టమితి వ్యాప్తిబలాత్ అసదవిద్యాకల్పిత ప్రపంచస్థిత పదార్థానాం మిథ్యాత్వేన పూర్వోక్తదృష్టాంతపదార్థానామపి మిథ్యాత్వం కింనస్యాదితిచేన్న ॥ బ్రహ్మానుభూతేరసత్త్వ స్యాత్ । కించ । ప్రపంచవద్బ్రహ్మణోరపిమిథ్యాత్వం ॥ బ్రహ్మమిథ్యాఅసత్య హేతుజన్యజ్ఞాన విషయత్వాత్ ॥ ప్రపంచవత్ । తస్మాత్పూర్వోక్తమేవసముచితం ॥ మామాసామాయానవిద్యతే పాలవిద్యేర్వ్యుత్పత్త్యాజగ దుపాదానకారణమాయాయా మిథ్యాత్వాత్ ॥ తత్కార్యప్రపంచస్యకథంసత్యత్వ మితిచేన్నైవం । మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరం ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే ॥ స్వాభావికీజ్ఞాన బలక్రియాచేత్యాది శృతి శతేషుమాయాయాః బ్రహ్మశక్తిత్వేనవ్యపదేశాత్ చంద్రచంద్రికావచ్ఛక్తిశక్తి మతోరభేదాత్ శక్తినాశేశక్తి విశిష్టస్య బ్రహ్మణోపినాశ ప్రసంగేన నిరీశ్వరమతప్రవేశ స్స్యాత్ ॥ తస్మాత్సవిశేషభూమా సద్బ్రహ్మవాదిప్రపంచాధిష్ఠానం పరమేశ్వరఏవ ॥ అనంతకల్యాణ గుణగణరత్నాకరపరమశివజ్ఞానవతో జీవస్యముక్తనిరద్వైయికపర మానందప్రదర్శనార్థమధికరణాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥❀॥ భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ ॥ ౮ ॥❀॥

ఛాందోగ్యవిద్యేతస్య విషయః । భూమాత్వేవవి జిజ్ఞాసితవ్యఇతి భూమానంభగవోవిజిజ్ఞాస ఇతి । యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతినాన్యద్విజానాతిసభూమాదయత్రాన్యత్పశ్యత్యన్యచ్ఛృణోత్యన్యద్విజానాతి తదల్పమిత్యాది । అత్రభూమేతిపదేనప్రాణో వాపరమేశ్వరో వేతిసంశయః । బహోర్లోపే భూచబహోరితి భూమశబ్దస్య భావప్రత్యయాంతత్వప్రవణాత్ బహుత్వంసూచితం । కిమాత్మకంపునస్తద్బహుత్వమితివిశేషాకాంక్షాయాం ప్రాణో వాఆశాయాభూయానితి పూర్వంప్రాణస్య సన్నిధానాత్ప్రాణో భూమేతిప్రతిభాతి । తథాశృతం హ్యేవమేభగవద్దృశేభ్యస్తరతిశోకమాత్మవిదితిసోహంభగవశ్శోచామితంమా భగవాంఛోకస్యపారం తారయత్వితిబ్రహ్మలింగ బాహుళ్యా

ష్పరమేశ్వరో వేతి భాతి । తస్మాదత్ర సందిహ్యతే । పూర్వపక్షస్తు । భూమశబ్దేనాత్ర ప్రాణ ఏవ హి గృహ్యతే । ప్రాణో బ్రహ్మేతి నారదసనత్కుమారప్రశ్నప్రతివచనద్యోతనాత్ । యదా హ్యస్తి భగవో నామ్నో భూయ ఇతి వాగ్వావ నామ్నో భూయసీతి । తథాస్తి భగవో వాచో భూయ ఇతి । మనో వావ వాచో భూయ ఇతి చ । భూయో నామాదిభ్యో హ్యప్రాణాదిని ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాం ప్రాణ ఏవాతిశయేన గృహ్యతే । కించ । పునః ప్రశ్నప్రతివచనం శ్రూయతే । అస్తి భగవః ప్రాణాద్భూయ ఇత్యతో న వావ ప్రాణాద్భూయ ఇతి ప్రాణమేవ తు నామాదిభ్య ఆశాంతేభ్యో భూయాంసం । ప్రాణో వా ఆశాయా భూయానిత్యాదినా ప్రపంచత్వముపదిశ్య । ప్రాణదర్శనశ్చాతివాదిత్వమతివాద్యసీత్యతివాద్యస్మీతి బ్రూయాన్నాపహ్నువీతేత్యభ్యనుజ్ఞామైవ తు వా అతివదతి యస్సత్యేనాతివదతీతి ప్రాణవ్రతస్యానువాదిత్వముపదిశ్య తస్యైవ సత్యాదిపరంపరయా ప్రాణమేవ భూమానం మన్యతే ఇత్యాదినా తస్యైవ భూమోపదేశాత్ ప్రాణస్యైవ భూమశబ్దవాచ్యత్వం యుక్తం । యత్ర నాన్యత్పశ్యతీతి వాక్యవిహితభూమలక్షణం తస్యైవ నిర్దిష్టం । సుషుప్త్యవస్థాయామపి ప్రాణవ్యాపారదర్శనాత్ నాన్యత్పశ్యతీతి లక్షణం సముచితం । తథా చ శ్రుతిః । న శృణోతి న పశ్యతీత్యాదినా సర్వవ్యాపారశూన్యసుషుప్త్యవస్థాం ప్రదర్శ్య ప్రాణాగ్నయ ఏవైతస్మిన్ పురే జాగ్రతి సుప్త్యవస్థాయామపి ప్రవృత్తిపంచకవిశిష్టస్య ప్రాణస్య జాగ్రదవస్థాం ప్రసాధ్య ప్రాణప్రధానం సుప్తిరితి నిర్దిశతి । యో వై భూమా తత్సుఖమితి వాక్యనిర్దిష్టసుఖం తస్యాప్యవిరుద్ధం । ప్రాణో వా అమృతమితి శ్రుతేః శ్రవణాత్ । యో వై భూమా తదమృతమితి అమృతశబ్దవాచ్యత్వం తస్యైవోపపన్నం । ప్రాణో హి పితా । ప్రాణో మాతా । ప్రాణో భ్రాతా । ప్రాణస్స్వసా । ప్రాణ ఆచార్యః । ప్రాణో బ్రాహ్మణ ఇత్యాదినా ప్రాణస్యైవ సర్వాత్మకత్వోపదేశాత్ । ప్రాణమేవ సర్వాత్మానం కరోతీతి ప్రాణస్యైవ జగత్కారణత్వముపదిశతి । తస్మాత్ తరతి శోకమాత్మవిదిత్యుపక్రమవిరోధః । అతస్సర్వథా మధ్యపఠితలింగతాత్పర్యేణ ప్రాణ ఏవ భూమా న పరమేశ్వర ఇతి చేదుచ్యతే ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ॥ భూమా సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ । భూమా పరమేశ్వర ఏవ । కుతః । సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ । సమ్యక్ ప్రసీదత్యస్మిన్ జీవస్వరూపమితి సంప్రసాదః । సుషుప్త్యవస్థా । తస్యాం చావస్థాయాం ప్రాణో జాగర్తీతి సంప్రసాదశబ్దేన ప్రాణ ఉచ్యతే । తస్మాదధి ప్రాణాదూర్ధ్వం ఉపదేశాదిత్యర్థః । కేచిత్ సంప్రసాదో జీవః । తస్మాదుపరి వదంతి । ప్రాణోపదేశానంతరం ఏష తు వా అతివదతి । యస్సత్యేనాతివదతీతి తుశబ్దేన ప్రాణవాదస్య అనతివాదత్వముక్త్వా సత్యశబ్దవాచ్య పరమాత్మవాదస్యాతివాదత్వం బ్రువన్ భూమానముపదిశతి । కించ । తరతి శోకమాత్మవిదిత్యాదినా ఆత్మజ్ఞానే న మోక్షోపదేశాత్ జడస్య ప్రాణవాయోర్మోక్షప్రదాయకత్వాసంభవాత్ । ఆత్మశబ్దస్య పరమశివే బహుశ్రుతిరూఢత్వాత్ । జ్ఞాత్వా శివం శాంతమత్యంతమేతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాది బహుశ్రుతిషు పరశివజ్ఞానస్యైవ మోక్షోపదేశాత్ । అథాత ఆత్మాదేశ ఇత్యాత్మత్వేనాగ్రే వర్ణనాత్ । యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతీత్యాదివాక్యగతధర్మాణాం ప్రాణవాయోరసంభవాత్ । సోహం భగవశ్శోచామి తం మా భగవాన్ శోకస్య పారం తారయత్వితి ప్రకరణలింగబాహుళ్యాద్భూమశబ్దవాచ్యోసావాత్మా పరమేశ్వర ఏవ । పరమేశ్వరపక్షే హేత్వంతరమాహ ॥ ౩ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ ✽ ॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ ॥ ౯ ॥ ✽ ॥

యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతీత్యాదినా స్పష్టః ప్రాక్ సర్వవ్యవహారాభావాదిధర్మాణాం పరమశివస్యోపపత్తేః । ఇదమేవ ముక్తాత్మనాం జ్ఞాపకం । పూర్వోక్తాధికరణేన తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమితి బ్రహ్మోపాసకస్య శుద్ధజీవస్య ఆత్యంతికపాశనివృత్తిపూర్వక శివసాయుజ్యం నదీసముద్రదృష్టాంతేన ప్రసాధితం । తస్మాచ్ఛివధ్యానసన్న జీవానాం జీవన్ముక్తవిదేహముక్త్యోః స్వస్వాత్మకజ్ఞానేన ప్రపంచనిషేధో యుక్తః । నను యావన్న విమోక్ష్యే అథ సంపత్స్య ఇతి వాక్యే జీవన్ముక్తస్య విదేహముక్తిపర్యంతం ప్రపంచభోగవ్యపదేశాత్ కథం శివజ్ఞానవతాం జీవన్ముక్తానాం కథం ప్రపంచనిషేధ ఉపపద్యతే ఇతి చేత్ । శివోపాసకజీవన్ముక్తానాం ప్రచండవాతపమధ్యనిక్షిప్తకర్పూరదీపవదంతః కరణసద్భావేపి సర్వశివాత్మకజ్ఞానసద్భావాత్ । సచ్చిదానందస్వరూపపరమశివ ఏవ విశ్వాత్మనా దర్శనవిషయో భవతి । ఏతత్సామ భవతీత్యాదిశ్రుతిరపి తథా శ్రూయతే । తస్మాజ్జీవన్ముక్తానాం అహం బ్రహ్మాస్మీతి బ్రహ్మవిదో [illegible] న్యాయానాం న్యాయో యుక్తః ।

బ్రహ్మణః ప్రపంచస్య అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వాత్ తస్యతదభేదదృష్టిస్సముచితైవ ॥ *** ॥ యత్రత్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేనకంపశ్యేత్కేనకంపదేదిత్యాదిశ్రుత్యంతరేసర్వశివాత్మకజ్ఞానవిదాం పూర్వవత్వా) శ్రుత ప్రపంచవ్యవహారాభావస్యముక్తజీవధర్మత్వేనావగమాత్ । యోవైభూమాతత్సుఖంనాల్పేసుఖమస్తీతి భూమ్నస్సుఖత్వందర్శితం । యోవైభూమాతదమృతమిత శ్రూయమాణమమృతత్వంపరమశివసాధారణధర్మః । కించ । సభగవః కస్మిన్ప్రతిష్ఠితస్స్వేమహిమ్నీతిఆత్మైవేదంసర్వంఆత్మతః ప్రాణా ఆత్మతఆకాశఇత్యాదినా సృష్టికాలేతస్యైవపరమశివస్యస్వమహిమాప్రతిష్ఠితత్వసర్వకారణత్వాదిధర్మాణాంవ్యపదేశాత్ । భూమపదవాచ్యః పరమశివ ఏవేతిసిద్ధం ॥ నస్వేకస్య పరమశివస్యవ్యవహారాభావాభావత్వ కథముపపద్యతఇతిచేత్ ॥ లోకవత్తు లీలాకైవల్యమితి సూత్రే)భగవతావ్యాసేనైవోత్తరస్యస్పష్టముక్తం । బ్రహ్మణః పరమశివస్యసర్వాధిక్యముక్త్వాఅక్షరశబ్దవాచ్యత్వమధికరణాంతరమాహ ॥ * ॥

॥*॥ అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥ ౧౦ ॥

బృహదారణ్యేదృశ్యతేస్యవిషయః । కస్మిన్నుఖల్వాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చేతి సహోవాచ । ఏతద్వైతదక్షరం గార్గిబ్రాహ్మణా అభివదంతి ॥ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమలోహితమస్నేహమచ్ఛాయమితి ॥ అత్రాక్షరశబ్దేనప్రణవో జీవః పరమేశ్వరో వేతిసంశయః । ఓంకారఏవేదగ్ంసర్వమిత్యాదౌ ప్రణవస్యసర్వాత్మకత్వప్రదర్శనాత్ ॥ తదక్షరస్సమామ్నాయఇత్యాదావక్షరశబ్దస్యవర్ణేప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మేతి శ్రుత్యంతరేపి ప్రణవస్యబ్రహ్మత్వకథనవ్యపదేశాత్ । అక్షరంవాచ్యత్వం తస్యైవోపపన్నం । పురుషోత్తమఉత్యతఇతిశ్రుతిస్మృతిషు రపదవాచ్యత్వంజీవస్యాప్యుపపన్నం ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరస్యాక్షరవాచ్యత్వం నోపపన్నమితిచేద్బ్రూమః ॥ అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥ అత్రాక్షరశబ్దవాచ్యశ్శివఏవకస్మాదంబరాంతధృతేః । పృథివ్యాద్యాకాశాంతస్య స్వశక్త్యుద్భూతస్యప్రపంచస్యధృతేర్ధారణాదిత్యర్థః । యదూర్ధ్వంగార్గిదివో యదవాక్పృథివ్యా యదంతరాద్యావాపృథివీ ఇమేయద్భూతంభవ్యంభవిష్యచ్చేత్యాచక్షతే ॥ ఆకాశఏవతదోతంచప్రోతంచేత్యాదిసర్వవికారప్రపంచాధిష్ఠానతయానిర్దిష్టాకాశః కస్మిన్నోతశ్చప్రోతశ్చేతిగార్గిపృష్టఏతద్వైతదక్షరం గార్గిబ్రాహ్మణా అభివదంతీత్యాదినా ॥ కస్మిన్నుఖల్వాకాశఓతశ్చప్రోతశ్చేత్యేంతేయాజ్ఞవల్క్యవచనేనిర్దిష్టస్యాక్షరస్యాంబరాంతధృతిర్నిర్ణీయతే ॥ క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్యధారిణీ ॥ యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహదిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి పరమేశ్వరస్యముఖ్యతయా అక్షరశబ్దవాచ్యత్వమంబరాంతధృతిశ్చోపదేశాన్నాన్యస్యసంభవతి । యద్యప్యోంకారఏవేదంసర్వమితిశ్రుతౌప్రణవస్యబ్రహ్మప్రతిపాదకత్వేనస్తుత్యర్థంసర్వాత్మకత్వం వర్ణితం ॥ అత్రాపరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యాత్పరమేశ్వరప్రకరణాత్ ॥ తస్యైవాక్షరశబ్దవాచ్యత్వంసిద్ధం ॥ అంబరాంతధృతేః ప్రధానేతివ్యాప్తిమాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * ॥

॥*॥ సాచప్రశాసనాత్ ॥ ౧౧ ॥ * ॥

సాధృతిఃపరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవసంభవతి । కుతః ప్రశాసనాత్ ॥ ఏతస్యవా అక్షరస్యప్రశాసనేగార్గిసూర్యాచంద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠతఇత్యాదినా పరమశివస్యైవప్రశాసనంశ్రూయతే ॥ జడస్యప్రధానస్య ప్రశాసనత్వాసంభవాత్ ॥ శ్రుత్యంతరేపి ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదినాసర్వనియామకత్వంపరమశివధర్మత్వేనవ్యపదేశాత్ । ప్రధానస్య సర్వథా ప్రశాసనత్వమయుక్తం । ఏతేనసర్వాధిష్ఠానబ్రహ్మణస్సవిశేషత్వముపదిష్టం ॥ నిర్విశేషస్యధృత్యసంభవాత్ । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతఇతిశ్రుతౌ ॥ శక్తేస్స్వాభావికత్వశ్రవణాన్నిర్విశేషత్వంకదాచిదపి బ్రహ్మణోనసంభవతి ॥ వహ్నిదాహకశక్తిశక్తిమతోరపృథక్సిద్ధత్వేపిభేదవ్యవహారవత్ । శక్తిశక్తిమతోశ్చభేదాభేదస్సిద్ధః । భేదాభేదయోర్విరోధ ఇతిచేత్ । అనంతో విషయానుభవానిత్యత్వంచేతనంతి ... పృథక్త్వేష్వపి బాధితస్వభావవ్యవహారదర్శనాన్నవిరోధః ॥ తదుక్తంకూర్మేచిద్రూపస్యశివ

స్యాప్యాత్మత్వాన్నందమయో శివ ఇతి ॥ కించ । ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయ తస్థురితి జగచ్ఛ్రాపనే పరమేశ్వర స్యాద్వితీయత్వావ్యవస్థాపనాత్ చిచ్ఛక్తివిశిష్టస్య పరమశివస్యైవాక్షరశబ్దవాచ్యత్వం నిర్ద్రష్టుత్వాదిహం । పున హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ ॥ ౧౨ ॥

అక్షరాత్ అంబరాంతధృతేః పరమేశ్వరస్యైవ నప్రధానాదేః ॥ కుతః । అన్యభావ వ్యావృత్తేః । అన్యస్యప్రధానాదేః భావాధర్మః ॥ తద్వ్యావృత్తేః తద్విపరీతశ్రవణాదిత్యర్థః । తద్వాఏతదక్షరం గార్గ్యదృష్టం ద్రష్టృ శ్రుతంశ్రోతృమమతంమంతృ విజ్ఞాతంవిజ్ఞాతృ ఇత్యత్రద్రష్టృత్వాది కంపరమేశ్వర లక్షణమచేతన త్వాత్ప్రధానస్య నసంభవతి । తస్మాదక్షరపదవాచ్యో పరమేశ్వరః ॥ ప్రత్యక్షాది ప్రమాణగోచరతస్యసర్వానుగ్రాహక స్యశివస్యపర బ్రహ్మణః కృపాతిశయేన ఉపాసకస్యప్రత్యక్షత్వముపపాదయితుమిదమధికరణాంతరందర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః ॥ ౧౩ ॥

అథర్వణేప్రశ్నోపనిషది శ్రూయతే స్యవిషయః । ఏతద్వైసత్యకామపరంచాపరంచ బ్రహ్మయదోంకారస్తస్మాద్విద్వానేతేనైవాయతనేనైకతరమన్వేతి త్యారభ్యాహ పునరేతంత్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీతసతేజసిసూర్యేసంపన్నోయథాపాదోదరస్త్వచావినిర్ముచ్యత । ఏవంహవైసపాప్మనావినిర్ముక్తస్ససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితి । అత్రధ్యాతవ్యత్వేన శ్రూయమాణః పురుషః పరమేశ్వరో అన్యోవేతిసంశయః । అతతోపాస్యః పరమశివః । కింతు హిరణ్యగర్భఏవ ॥ ససామభిరున్నీయతేబ్రహ్మలోకఇతి తల్లోకప్రాప్తి శ్రవణాత్ ॥ జీవోత్కృష్టాత్తస్మిన్ పరమశబ్ద సంభవాత్ ॥ పురుషశబ్ద వాచ్యత్వాచ్చ నారాయణోవాస్యాత్ ॥ తద్విష్ణోః పరమంపదగ్ంసదాపశ్యంతి సూరయఇతి తత్పదస్యైవవిద్వదనుభవవిషయత్వ వ్యవస్థాపనాత్ ॥ ప్రణవశబ్దస్యాపిముఖ్యవృత్త్యాతద్వాచకత్వాత్సర్వజీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్యగర్భోవాత్రసర్వోపాస్యత్వేనవిధీయతే । తస్మాత్సర్వథాత్రపరమశివోపాసనంన వ్యపదిశ్యతఇతి చేద్బ్రూమః ॥ ❀ ❀ ❀ ॥ ఈక్షతికర్మవ్యపదేశాత్సః ॥ అత్రోపాస్యః పురుషశ్శివఏవ ॥ కస్మాదీక్షతికర్మవ్యపదేశాత్ । సఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరంపురిశయం పురుషమీక్షతఇతివాక్యశేషే ధ్యాతవ్యస్యఈక్షతికర్మత్వేనవ్యపదేశాత్సః పరఃశివఏవేత్యర్థః ॥ ననుససామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమితి వాక్యేబ్రహ్మశబ్దస్యచతుర్ముఖరూఢత్వాదత్రతదుపాసనంకిం నస్యాదితిచేన్న ॥ సఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరంపురిశయంపురుషమీక్షతఇత్యత్ర జీవఘనశబ్దేనసకలజీవాభిమానీహిరణ్యగర్భ ఉచ్యతే ॥ తస్మాత్పరోయః పరమాత్మేక్షతికర్మభూతస్సఏవాభిధ్యానేపికర్మభూతఇత్యుపదిశ్యతే । పరంపురుష మితివిశేషణం పరమశివపరిగ్రహఏవ సంభవతి ॥ యస్మాత్పరంనాపరమస్తికించిత్ । పురుషాన్నపరంకించిత్సాకాష్ఠాసాపరాగతిరిత్యాదౌపర పురుషశబ్దేన తదతిరిక్తవస్తుశూన్యత్వవ్యపదేశాత్ ॥ అథవా । తమోంకారేణాన్వేతివిద్వాన్యత్తచ్ఛాంతమజరమమృతమభయం పరంచేతిశ్రుతినిర్దిష్ట పరమశివసాధారణధర్మాణాంహిరణ్యగర్భాదిష్వసంభవాత్ ॥ బ్రహ్మలోకమిత్యత్ర బ్రహ్మణః పరమశివస్యలోకః తదుపాసకానాంప్రాప్యతయానిర్దిశ్యతే ॥ పరంచాపరంచ బ్రహ్మయదోంకారఇతివిభజ్యానంతరం పరంపురుషమభిధ్యాయీతేతి ధ్యాతవ్యత్వేనవ్యపదేశాత్పరమశివఏవాత్రనిర్దిశ్యతే ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశివోమేఅస్తుసదాశివోం ॥ అకారోబ్రహ్మఉకారోవిష్ణుర్మకారః కాలకాలస్తస్మాదోంకారం లింగమాహుః నమస్తారాయనమ ఇత్యాదిశ్రుతిషు తేషు పరమశివస్యబ్రహ్మణః ప్రణవాత్మకత్వం । యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తోవేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః ॥ తస్యప్రకృతిలీనస్యయఃపరస్సమహేశ్వరఇత్యాదౌ ప్రణవపరత్వంచ । నిర్దిశ్యతే ॥ అతోప్రణవాత్మకత్వంప్రణవపరత్వంతస్యైవసముచితం । యథాపాదోదరస్త్వచావినిర్ముచ్యతఏవంహైవసపాప్మనావినిర్ముచ్యతఇత్యనేన పరమశివోపాసకానాం సర్వపాపనివృత్తిపూర్వకసాలోక్యాదిక్రమముక్తిర్వ్యజ్యతే ॥ ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరంపురిశయపురుషమీక్షతఇతివాక్యే । జీవఘనఃజీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్యగర్భాత్పరంధ్యేయమిత్యుపదేశాద్ధిరణ్యగర్భపక్షోత్ర నవ్యపదిశ్యతే ॥ నారాయణపక్షఏవాస్త్వితి చేదుచ్యతే । ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యంసర్వమిదంబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తేసంప్రసూయంతేతి

శృతౌబ్రహ్మ విష్ణుకాలరుద్రాదీనామపి ప్రథమ జీవత్వపరమ శివజన్యత్వవ్య పదేశాత్తేషామప్యు తత్త్వాభయాత్వ జగదుభయ
కారణత్వవిశ్వాధికత్వధర్మాకథ ముపపద్యంతే ॥ నారాయణం మహాజ్ఞేయం విశ్వాత్మానంపరాయణమి త్యాదౌనారాయ
ణస్యవిశ్వాత్మకత్వవ్యపదేశాత్కథమస్యోపాస్యత్వంన ఘటతఇతిచేదుచ్యతే ॥ ఏతస్మాజ్జీవ ఘనాత్పరాత్పరం పురిశయంపు
రుషమీక్షతఇతి వాక్యేజీవఘనాజ్జీవసమష్ట్యాత్మకహిరణ్య గర్భాత్పరాదుత్కృష్టాన్నారాయణాత్పరము త్కృష్టంపురిశ
యంపురిదహరపుండరీకేఅంతర్యామితయా స్థితమతఏవ పురుషంపరంబ్రహ్మతదుపాసక స్సాక్షాత్పశ్యతీతి నిర్దేశాన్న నా
రాయణోత్రోపాస్యః । నారాయణపరంబ్రహ్మతత్వం నారాయణః పరఇత్యాదావపర మహోపాసకస్యనారాయణస్య
శ్వేతకేత్వాదివదుపచారికత్వేనబ్రహ్మ ధర్మముక్త్వానారాయణాత్ యత్పరంతత్పరబ్రహ్మేత్యుపదిశతి ॥ శృత్యంతరేచ ॥
పరాత్పరతరంబ్రహ్మ తత్పరాత్పర తోహరిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశానస్తన్మేమ నశ్శివసం కల్పమస్తు ఏతబ్రహ్మ వి
ష్ణు ఏతపర మశివేమనీ యమనస్సం కల్పమస్తు ఏతవేద పురుషైః ప్రార్థ్యతే ॥ తద్విష్ణోః పరమం పదగ్ం సదాపశ్యం
తి సూరయ ఇతివాక్యే ॥ యద్విష్ణోర్నారాయణాత్పర ముత్కృష్టం పదంశివాభిధేయంపరం బ్రహ్మతత్పదంసూ
రయః పరమశివోపాసకాః విద్వాంసః సదాపశ్యంతి । నాన్యే తుకుర్వంతి । తథాచస్మృతిః ॥ విష్ణోర్నారాయణాదూ
ర్ధ్వంపరమం పరిశేషితం । పదంశివాభిధంనిత్యం । సదాపశ్యంతి సూరయః ఇతిశ్రూయతే । తస్మాన్నారాయణాదధి
కంశివపదమేవముముక్షుభిః వేదితవ్యం ॥ కించ । నారాయణస్యవిశ్వాత్మకత్వం పరమేశ్వరస్య ఉమాశక్త్యంశత్వా
న్నానుచితం । పురుషోవైరుద్రః । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరితి ఏకైవశక్తిః పరమేశ్వరస్య భిన్నాచతుర్ధా వినియోగ
కాలే ॥ భోగేభవానీపురుషేషు విష్ణుః క్రోధేచకాళీ సమరేచదుర్గా ఇత్యాదావపరాశక్త్యంశత్వం స్పష్టముక్తం ।
అతఏవఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మ పురుషంకృష్ణపింగళమితి ఋతగ్ం సత్యంఅవాఙ్మనసగోచరంత్రిలోచనత్వేనవి
రూపాక్షం ఉమాఖ్యాపరశక్త్యాంశబలాత్మకత్వేన కృష్ణపింగళం । పరాఖ్యాపరాశక్తిశ్శివస్యాభావికీస్మృతా
తత్పరః పరమంబ్రహ్మవిశ్వాతీతోమహేశ్వర ఇతిస్మృతా పరివస్య పరాశక్త్యాత్మకత్వశ్రవణాత్ ॥ పరంసర్వాతి
శాయిబ్రహ్మపురిశయంపురుషమీక్షతఇత్యుపదేశాదత్రేక్షణకర్మత్వేనపరిదృశ్యమానఃపురుష స్సాక్షాచ్ఛివఏవేతి సిద్ధం ॥
బ్రహ్మవిష్ణ్వాది చరాచరప్రపంచాతీతస్య మహేశ్వరస్యభక్తసంసారతారణార్థం దహరాత్మకత్వమధికరణాంత
రేణదర్శయతి ॥ * * * * * * * * * *

॥ * ॥ దహరఉత్తరేభ్యః ॥ ౧౮ ॥

ఛాందోగ్యశృత్యేస్యవిషయః । అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరం పుండరీకంవేశ్మ ॥ దహరోస్మిన్నంతరఆ
కాశస్తస్మిన్యదంతస్తదన్వేష్టవ్యంతద్విజిజ్ఞాసితవ్యమిత్యాది । అత్రదహరశబ్దవాచ్యత్వేన శ్రూయమాణంవస్తుభూతాకాశః
జీవఃపరమేశ్వరోవేతిసంశయః। అత్రభూతాకాశఏవదహర వాచ్యః । తస్యైవప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ సూచీరంధ్రాంతర్గతవ్యో
మవత్తస్యదహరాయతనాపేక్షయా దహరత్వం । యావాన్వాయమాకాశస్తావానేషోంత హృదయఆకాశఉభేఅస్మిన్
ద్యావాపృథివీఅంతరేవసమాహితేఇత్యాదావాకాశోప మానత్వశ్రవణాద్యావాపృథివ్యధిష్ఠానత్వవ్యపదేశాత్సర్వ వ్యాపకస్యఆకా
శస్యఅంతఃప్రవిష్టత్వేనదహర శబ్దవాచ్యత్వ మవిరోధం ॥ కించజీవస్యాపిదహరపదవాచ్యత్వ మవిరోధం ॥ అథయదిద
మస్మిన్బ్రహ్మపురేదహరమితివాక్యే । బ్రహ్మణఃపరమ శివస్యపురం శరీరంబ్రహ్మపురంజీవః ॥ యస్యాత్మాశరీరమితిశృతిదర్శ
నాత్। వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్యచ జీవోభాగస్య విజ్ఞేయః హృదయేసర్వదేహినాం । ఏషోణురా
త్మాచేతసావేదితవ్య ఇత్యాదౌజీవస్య అల్పపరిమాణత్వవ్యపదేశాత్ దహరపద వాచ్యత్వంవ్యవహ్రియతే ॥
వియదుపమాదికమపి సంభవాపేక్షయాజీవస్యభేదముపదిశతిః తస్మాజ్జీవభూతాకాశయోః దహరశబ్దవాచ్యత్వం సర్వాను
ప్రవిష్టత్వంసంభవతీతిచేద్బ్రూమః ॥ దహరఉత్తరేభ్యః । అత్రదహరాకాశ స్సాక్షాత్పరమేశ్వరఏవ ॥ కస్మాదుత్తరేభ్యః
వాక్యశేషగతహేతుభ్యః । తథాహి ॥ జిజ్ఞాస్యత్వేన అభిహితస్య దహరాకాశస్య తంచేద్బ్రూయురిత్యుపక్రమ్య
కింతత్రవిద్యతేయదన్వేష్టవ్యం యద్వావవిజిజ్ఞాసితవ్య మిత్యాక్షేప పూర్వకంసమాధానవాక్యం ఉపదిశ్యస బ్రూయా
ద్యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానేషోంత హృదయ ఆకాశఉభే అస్మిన్ద్యావాపృథివీ అంతరేవసమాహితఇత్యాది
నాఆకాశోపమానత్వాద్ద్యావాపృథివ్యాద్యధిష్ఠానత్వేన నిర్దేశాద భౌతికాకాశస్యసర్వోపాస్యత్వంన సంభవతి । ఏషఆ
త్మాఅపహతపాప్మావిజరో విమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాదివాక్యనిర్దిష్ట అప

హతపాప్మాదయో గుణాః సర్వేతాకాశజీవయోస్సంభవంతి ॥ కించ । తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి కర్మణామనిత్యఫలముపదిశ్య । అథయ ఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజంత్యేతాంశ్చ సత్యాన్కామాంస్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతీతి ప్రకృతదహరాకాశస్య అనంతఫలత్వ వ్యవస్థానాత్పరమేశ్వరత్వమస్య నిర్దిష్టం ॥ తస్మాద్ద్యావాపృథివ్యాదిస్థానాకాశోఽపి తద్దహరాకాశః పూర్వోక్తహేతుభ్యః పరమశివ ఇతి సిద్ధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * *

॥ * ॥ గతిశబ్దాభ్యాం తథాహి దృష్టం లింగం చ ॥ ౧౫ ॥ * ॥

ఉత్తరేభ్య ఇత్యస్య ప్రపంచోఽయం । కించేమాః ప్రజా అహరహర్గచ్ఛంత్య ఏతం బ్రహ్మలోకం న విందంతీతి దహరవాక్యప్రకృతం పరమేశ్వరం బ్రహ్మలోకశబ్దేన అభిధాయ ప్రజాశబ్దవాచ్యానాం జీవానాం ప్రత్యహం తద్విషయా గతిరుచ్యమానా గం తద్వ్యస్య దహరాకాశస్య బ్రహ్మత్వం గమయతి । గతిం బ్రహ్మలోకశబ్దం చాభిప్రేత్య గతిశబ్దాభ్యామితి ద్వివచనముక్తం సూత్రకారైః । ప్రత్యహం సుషుప్త్యవస్థాయాం జీవస్య పరమశివగమనం తథా హి దృష్టం । శ్రుత్యంతరే । హంసోపనిషది । ఏషోఽసౌ పరమో హంసో భానుకోటిప్రకాశో యేనేదం వ్యాప్తం తస్యాష్టధా వృత్తిర్భవతి । పూర్వదళే పుణ్యే మతిః ఆగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయో భవంతి । యామ్యే క్రౌర్యమతిః । నైరృతే పాపే మనీషా । వారుణ్యాం క్రీడా । వాయవ్యే గమనాదౌ బుద్ధిః । సౌమ్యే రతిః ప్రీతిః । ఈశాన్యే ద్రవ్యాదానం మధ్యే వైరాగ్యం । కేసరే జాగ్రదవస్థా కర్ణికాయాం స్వప్నః । లింగే సుషుప్తిరితి హృత్పద్మ యాంతి పర్యటంతి దహరాకాశాత్మకపరశివలింగగమనమేవేతి వ్యక్తం ॥ లింగబ్రహ్మశబ్దయోః ఘటకుంభకలశశబ్దాదివత్పర్యాయత్వం ॥ దృష్టమిత్యనేన ప్రత్యహం గమనం తరత్న ప్రశ్నాభాసమానమహాకైలాసాభిధానబ్రహ్మలోకగమనాసంభవాద్బ్రహ్మైవ పరశివో లోకః బ్రహ్మలోక ఇతి కర్మధారయసమాస ఏవ గ్రాహ్యః ॥ అస్మిన్నర్థే అహరహర్బ్రహ్మలోకగమనమేవ లింగమిత్యనేనోక్తం ॥ చశబ్దేన నిషాదస్థపతిన్యాయోఽపి కర్మధారయసమాసగ్రహణే సూచితః । సుషుప్తౌ తదభావే చ జీవస్యం కరతంగతత్వ ఇతి శివగీతాయామప్యుపదిశ్యతే ॥ తస్మాద్దహరాకాశః పరమశివ ఇతి సిద్ధం ॥ అస్మిన్నర్థే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

ధృతేశ్చ మహిమ్నోఽస్యాస్మిన్నుపలబ్ధేః ॥ ౧౬ ॥

ఏష సేతుర్విధరణ ఇతి శ్రుతౌ ధృతిరూపమహిమ్నః అస్మిన్వాక్యే అస్య దహరాకాశస్య ఉపలబ్ధేశ్చ దహరాకాశః పరమేశ్వర ఏవ ॥ కించ ॥ దహరోఽస్మిన్నంతర ఆకాశ ఇత్యారభ్య । వ్యోమవద్దృశ్యేన తస్మిన్నభిధానముపదిశ్యతే । ప్రైవాత్మశబ్దముక్త్వా అపహతపాప్మత్వాదిగుణవైశిష్ట్యం ప్రదర్శ్య । అనంతరం ప్రకరణే । స సేతుర్విధృతిః కాహ । అథయ ఆత్మా స సేతుర్విధృతిరేషాం లోకానామసంభేదాయేతి ఆత్మవిధృతిరిత్యాత్మశబ్దసాహచర్యాత్పరబ్రహ్మణ ఏవాస్య తత్త్వాదిధారణముపదిశ్యతే ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరాదన్యస్య విశ్వధృతిర్న సంభవతి । యథా సలిలసంతానస్య సేతుర్విధారయితా క్షేత్రసంపదామసంభేదాయైవమయమాత్మా మహిమ్నాదిభిర్నానాలోకవర్ణాశ్రమాణాం చ విధాయితా సేతురసంభేదాయ సంకరాభావాయ ॥ తద్వత్ప్రకరణే దహరస్య విధారణత్వలక్షణమహిమానం నిర్దిశతి ॥ శ్రుత్యంతరే । చరాచరప్రపంచధారణం పరమశివలింగత్వేన శ్రూయతే ॥ ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠత ఇతి తథా ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయేతి చ తస్మాత్పరమేశ్వరాదన్యో దహరశబ్దవాచ్యః ॥ పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ * ॥ * * * * * *

॥ * ॥ ప్రసిద్ధేశ్చ ॥ * ౧౭ * ॥

దహరశబ్దోపరమేశ్వర ఏవ ప్రసిద్ధం । ఆకాశో హ వై నామరూపయోర్నిర్వహితా సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఇత్యాదిషు ఆకాశశబ్దవాచ్యత్వం పరమేశ్వరస్య దర్శనాత్ । అతో దహరాకాశః పరమేశ్వరః । యద్యప్యాకాశశబ్దస్య భూతాకాశే ప్రసిద్ధస్యాపి యావా వా అయమాకాశస్తావానేషోఽంతర్హృదయ ఆకాశ

ఇత్యస్యోపమాన త్వేనగ్రహణా న్నోపమేయదహరాకా శత్వంసంభవతి । తస్మాద్దహరపద వాచ్యోనేతరః । ననుహా చిరుచేద్రదహరంవిపాపంపర వేశ్మభూతం । యత్పుండరీకంపుర మధ్యసగ్ స్థం । తత్రాపి దహ్రంగగ నంవి శోక స్తస్మిన్యదంతస్తదు పాసితవ్యమితి । కైవల్యే । హృత్పుండరీకం విరజంవిశుద్ధ మిత్యారభ్యదహర పుండరీక మధ్యనిశ్యడు మాసహాయంపర మేశ్వరంప్రభుంత్రి లోచనంనీలకంఠంప్ర శాంతమిత్యాదా దహరపుండరీక మధ్యపర మాత్మోపాసనం సూచితమ్ని దహరాకాశత్వేన పరమెశ్వరో పదేశాత్పర స్పరశృతి విరోధ ప్రసంగఇతిచేన్న । భూతాకాశస్య అపహ తపాప్మత్వాదిపరమెశ్వరధర్మాణా మసంభవాత్ । దహరాకాశ శబ్దేనచిదంబర మభ్యభిధీయతే । శక్తిశక్తి మతోరభేదా న్నపరస్పరశృతివిరోధః । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ । సత్యాత్మప్రాణారామం మనఆనంద మిత్యాదినా చిదంబరశరీరత్వం పరమేశ్వరస్యోపదేశాత్ । కించ । కూర్మే । వృషభః । కేషాం భగవతీ దేవీశంక రార్ధశరీరిణీ । శివాసతీహైమవ తీ । యథావద్వర్ణాహిపృచ్ఛతాం । కూర్మః । రహస్యమెతద్విజ్ఞానం । జంతూనామెక మోచనం । వ్యోమసంజ్ఞాప రాకాష్ఠానరూపాతిలాలసా । స్వాభావికీచతన్మూలా । ప్రభాభానోరి వామలా । ఏకామాహేశ్వరీ శక్తిర నేకోపాధి యోగతః । పరాప రేణ రూపేణక్రీడతె తస్యసన్నిధౌ సేయంకరోతిసకలంపశ్యకార్యమిదంజగత్ । నకార్యంనాపి కరణమీశ్వరస్యేతి సూరయః । అనంతాపరయా దేవస్స్వాత్మా నందంస మశ్నుతే । తయాస ర్వమిదం ప్రోతమోతం చైవాఖిలంజగత్ । ఏకాశక్తిశ్శివో ప్యేకశ్శక్తి మాను చ్యతేశివః । శక్తిశక్తిమ తోర్భేదం వదం తిపర మా ర్థతః । అభేదంచానుపశ్యంతి యోగినస్త త్వచింతకాః । తత్రైవదేవీ వాక్యం । మాంవిద్ధిపర మాంశక్తింమ హేశ్వరసమాశ్రయాం । అనన్యా మవ్య యామే కాం యాం పశ్యంతిముముక్షవః । అహం వైసర్వ భూతానా మాత్మానర్వాం తరాత్మనా । శాశ్వతై శ్వర్య విజ్ఞానమూర్తి స్సర్వప్రవృత్తికా । అనంతానంతమహి మాసంసారార్ణవ తారిణీ । దివ్యందదామి తేచక్షుః పశ్యమెరూపమైశ్వర్యం మిత్యాదినా భేదాభేదశక్తి విశిష్టశివాద్వైతప్రసంగస్య నా రాయణేనకూర్మ పురాణే వ్యాఖ్యానాత్ । దహరాత్మకత్వందహరమధ్యవర్తిత్వంచపరమేశ్వరస్యనవిరుద్ధం । పునర్హే త్వంతరమాహ । * * * * * * * * ॥

ఇతరపరామర్శాత్సఇతిచేన్నాసంభవాత్ । ౧౮ ॥

ఇతరపరామర్శాత్ అథయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపుర ఇతివాక్యే బ్రహ్మశబ్దేన [illegible]స్య పరామర్శాత్ ప్రతిపా దనాద్దహరాకాశః సఇతిజీవ ఇతిచేన్న అసంభవాత్ । సత్యసంక ల్పాదిధర్మాణాంజీవే అసంభవాదిత్యర్థః । కించ । అథయఏషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్స ముత్థాయ పరంజ్యోతిరూప స్సంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఏష ఆత్మేతి హోవా చేతి వాక్యశేషబలాత్ జీవస్యైవాత్ర పరిగృహ్యతే । ననుశృత్యంత రేసుప్తావస్థాయాంసం ప్రసాదశబ్దనిర్దే శా త్తదవస్థా వచ్ఛిన్నశరీరంవ్యాత్మత్వప్రదిశ్యతే । ఉత్తశరీరాత్సముద్ధాన మపిజీవలింగం । తస్మాదత్రజీవఏవ దహరాకాశశబ్దఇతి చేదుచ్యతే । దేహేంద్రియమనః ప్రాణాద్యవచ్ఛిన్నస్య జీవస్యదహరాకాశవర్తిత్వేన తదాకాశో పమానం విరుధ్యతే । జీవస్యశరీరాత్సముద్ధానపూర్వకపరమేశ్వరప్రాప్తి [illegible] దేశాన్నాత్రజీవ ప్రకరణం పరమేశ్వర ప్రకరణత్వాత్ పరమేశ్వ రఏవాత్రదహరశబ్దవాచ్యఇతిసిద్ధం । హేత్వంతరమాహ । * * * * *

ఉత్తరచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు । ౧౯ ॥

ఉత్తరాచ్చేత్ ఉత్తరత్ర ప్రజాపతి వాక్యేఆయమాత్మా అపహతపాప్మావి జరోవిమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సో విపిపాసస్స త్యసంకల్ప స్సోన్వేష్టవ్య స్సవిజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యత్రజీవశబ్ద వాచ్యస్యాత్మనస్సత్య సంకల్పాది ధర్మానుదిశ్య అన్వేష్టవ్యవిజిజ్ఞాసితవ్య మిత్యాదినా జిజ్ఞాస్యత్వశ్రవణాదీ వాంతస్యైవనిర్దేశాత్ । కించ । దహరవిద్యా [illegible] మపరిప్ర జాపతి విద్యాయాం । ఏషోఽక్షిణి పురుషోదృశ్యతే । ఏషఆత్మేతి హోవాచ । యఏషస్వప్నే మహీ [illegible] । ఏషఆత్మేతిహోవాచ తద్యత్రైతత్సుప్త స్సమస్తస్సంప్రసన్నం స్వప్నం నవి జానాత్యేషఆత్మేతిహోవాచేతివాక్యజాగ్రత్స్వ ప్నసుషుప్తిగ్రస్త జీవఏవాత్ర ప్రజాపతినాపత్తస్యైవాత్రఅపహతపాప్మత్వాదిధర్మోపదేశాచ్చ । ఏతదమృత మేతదభయ మేతద్బ్రహ్మేతివాక్య సిద్ధామృత త్వాదిధర్మా [illegible]స్యైవాచితత్వాద్దహరాకాశో జీవఇతిచేన్న । ఆవిర్భూత స్వరూప

స్తుతుశబ్దేనపతు వ్యావృత్తిః । ఉత్తరాత్ప్రజాపతివాక్యా దపినజీవాశంకా యుక్తేత్యభావః । అవిర్భూ తస్వరూపోత్ర జీవోవివక్షితః । జీవత్వేనరూపేణ పరంజ్యోతి రూపంసంపద్యస్వేన రూపేణాభిసంపద్యతఇ త్యుపసంహార వాక్యతశ్చ నాదభ్రాపహత పాప్మత్వాదిధర్మప్రతిపాద్యః పరమేశ్వరఏవ ॥ ముక్తజీవస్యబ్రహ్మ త్వేనజీవత్వా భావాద్బ్రహ్మధర్మో పదేశోయుక్త ఏవ । తథావిద్వాన్నామ రూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుష ముపైతిదివ్యం బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి ఇత్యాదిశ్రుతిషు ముక్తజీవానాం బ్రహ్మాత్మకత్వం సూచితం । తథాచస్మృతిః । అంతర్బహిశ్చత త్సర్వంవ్యాప్య పుంసాంమహేశ్వరం భావయేత్పర మానందలబ్ధ యేపడితోత్తమః । శివోహమితి భావోపి శివతాపత్తి కారణం ॥ నజ్ఞానమాత్రంనాచారో భావ యుక్తశ్శివోభవేత్ ॥ జ్ఞానంవస్తు పరిచ్ఛేదో ధ్యానంతద్భావకారణం । తస్మాద్జ్ఞానేమహాదేవే జ్ఞానయుక్తో భవేత్సుధీః । నైరంతర్యేణసంపన్నో భవే ధ్యాతుం శివంప్రతి । తద్భావో జాయతే యద్వ త్కృమేః కీటస్య చింతనాత్ । గురోః కటాక్షవేధేన శివోభవతి మానవః ॥ తసవేధాద్య భావో హేమతాం ప్రతిపద్య తఇతి । ననుదహ రాకాశస్యైశ్వ రప్వేఽథఏషసంప్రసాద ఇత్యాది నాజీవ పరామర్శో వ్యర్థఇ త్యాశం కాయా మాహ ॥ * * * * * * * * *

అన్యార్థశ్చపరామర్శః ॥ ౨౦ ॥

పరామర్శః జీవపరామర్శః అన్యార్థశ్చ బ్రహ్మాభిధప్రతిపాదనార్థః । పరంజ్యోతి స్స్వరూపస్సం పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతివాక్య శేషావగతజీవ పరామర్శః హ్యుపసం పత్తవ్యపరమేశ్వర పరఏవ ॥ జీవపరామర్శం వినాతదసంభవాత్ । జీవపరామర్శేనజీవప్రతిపాదనార్థః । * * * * *

అల్పశ్రుతిరితిచేత్తదుక్తం ॥ ౨౧ ॥

దహరోస్మిన్నంతరహృదయ ఆకాశఇత్యాదా పరబ్రహ్మణి శ్రుతస్యాల్ప త్వవ్యవస్థాప నాద్వ్యాపకస్యా ల్పదహరత్వాసంభవాత్ । దహరపదవాచ్య త్వంజీవస్యైవసము చితమితిచేన్న । అర్భకౌకస్త్వాదితి సూత్రేవ్యోమవ త్స్యాంతే నభక్త్యో పాసనార్థంపర మేశ్వరస్యాపరి చ్ఛిన్నత్వం పూర్వమే వోక్తం ॥ ననుఏషతేఽశరీ పుత్త్రుషోదృశ్య తఇతిశ్రుతా జాగ్రదవస్థాపన్నజీవోపక్రమశ్రవణాత్ జాగ్రదాద్యనుభవస్యజీవే సము చితత్వాత్సఏవాత్రదహరవాచ్యఇతిచేన్న ॥ అయమాత్మాఅపహతపాప్మావిరజా ఇతినైనం సేతుమ హోరాత్రేతరతోనజ రానమృత్యుర్నశోకోన సుకృతం నదుష్కృతం సర్వేపాప్మానో తోనివర్తంతే ॥ అపహత పాప్మాహ్యేష బ్రహ్మలోకస్తస్మాద్వాఏ తంసేతుంతీ ర్త్వానంద స్యానంతో భవతి । తస్మాద్వాఏతం సేతుంతీర్త్వా అపినక్తమహారేవ వాభినిష్పద్యతే । సకృద్విభాతో హ్యేష బ్రహ్మలోకఇతివాక్య శేషేబ్రహ్మలింగ బాహుళ్యా న్నన్యప్రకరణ మిత్యభిధీయతే ॥ అవస్థాత్రయ ప్రతి పాదనస్యాపి శాఖాచంద్ర న్యాయేనపరమాత్మప్రతిపాదకత యోపపత్తేః ॥ శ్రుత్యంతరేపి । ఆత్మన్యేవాత్మానం పశ్యేచ్ఛంభురాకాశ మధ్యేశివఏకోధ్యే యఇత్యాదిషుతదుపాసనా జ్ఞానస్యమోక్షః ఫలంవిధీయతే । తస్మాన్నిష్కామనిజ ధర్మోపేతనిషిద్ధ కామ్యకర్మ త్యాగపూర్వక శ్రుతిస్మృతిచోదితవర్ణా శ్రమోచితకర్మానుష్ఠా నలబ్ధచిత్తశుద్ధ్యనుగతపరమశివ భక్తిసంభావిత ముముక్షుభిరేవచిచ్ఛ క్త్యాత్మకజ్యోతిర్లింగస్య దహరమపహత పాప్మత్వాదిగుణ విశిష్టంశివతత్త్వ ముపాసనీయం ॥ ననుఛాందోగ్యే । శివతత్త్వ ప్రతిపాదక ముఖ్యలింగాదర్శ నాత్కథం తత్పరత్వమి తిచేదుచ్యతే ॥ తైత్తిరీయేదహరంవిపా పమిత్యారభ్య యఃపర స్యమహేశ్వర ఇత్యంతేన । కైవల్యే హృత్పుండరీకం విరజంవిశుద్ధ మిత్యారభ్య ॥ ఉమాసహాయ మిత్యాదినాపరమశి వోపాసకత్వనుసందిగ్ధత యావ్యవస్థాప నాన్నాన్య విషయత్వం । తథాగీతాసుచ ॥ఈశ్వరస్సర్వభూ తానాంహృద్దేశే ర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వ భూతానియంత్రా రూఢానిమా యయా ॥ తమేవ శరణం గచ్ఛసర్వ భావేనభార త । తత్ప్రసాదాత్పరాంశాంతిం స్థానం ప్రాప్స్యసిశాశ్వతం ॥ ఇతితజ్జ్ఞానమాఖ్యా తంగుహ్యాద్గుహ్యతరమంమయేతి ॥ ప్ర తిపాదితం ॥ సర్వవ్యాపకస్యపర మేశ్వరస్యదహరాత్మకత్వం ప్రసాధ్యతస్యైవసాధ నాంతరనిర పేక్షస్వయం ప్రకాశత్వం స్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రకా శకత్వంచఅధికర ణాంతరేణదర్శయతి ॥ * * * *

అనుకృతేస్తస్యచ ॥ ౨౨ ॥

ముండకోపనిషది శ్రూయతే. ॥ నతత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాంతి కుతోయమగ్నిః తమేవభాంతమనుభాతి సర్వంతస్యభాసా సర్వమిదం విభాతీతి అత్రసర్వప్రపంచ ప్రకాశకత్వేన శ్రూయమాణం వస్తు తేజోవిశేషఃపరమేశ్వరోవేతిసందేహః । తేజోవిశేషఏవాత్రోపదిశ్యతే ॥ తైజసఏవ ప్రబలప్రకాశకత్వేనప్రసిద్ధేః । ప్రకృష్టతేజసామన్యబలస్యాభిభవదర్శనాచ్చ । నపరమేశ్వరఇతి చేద్బ్రూమః । అనుకృతేస్తస్యచ ॥ అత్రప్రతిపాద్యతే జోతిశ్శేషః పరమేశ్వరఏవ । కుతః అనుకృతేః । అనుకృతిరనుకరణం తమేవభాంతమనుభాతిసర్వ మిత్యనుభానంత దుచ్యతే । నహితేజస్తేజోంతరే భాసమానేభాసతే । తతః ప్రకాశత్వేన భాసమానం శివతత్వంతమను సర్వంప్రభాకత్వం చంద్రనక్షత్రాదికంభాసత ఇతియుక్తం । సూత్రోక్తతస్యచేతిప దేనతస్యభాసాసర్వ మిదంవిభాతీతి విషయ వాక్యో దాహృతచతుర్థచరణోభిప్రేతః ॥ సర్వావభాసకత్వంస్వయంప్రకాశమానత్వంశివస్యైవోపపన్నం । తదేవజ్యోతిషాం జ్యోతిరిత్యాదౌప్రసిద్ధంచ ॥ నతత్రేతిత చ్ఛబ్దేనచహిరణ్మయేపరేకోశేవిరజం బ్రహ్మనిష్కలం ॥ తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిస్తద్యదాత్మవిదోవిదురితిప్రకృత పరమశివబ్రహ్మగ్రహణమేవ యుక్తమితిబోధ్యతే । హిరణ్మయేజ్యోతిర్మయేఆనందమయేపరమశివ ఇత్యర్థః । హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయ నమః । నమో హిరణ్య బాహవేహిరణ్య వర్ణాయ హిరణ్య రూపాయేత్యాదౌ హిరణ్మయత్వంపరమ శివస్యైవప్రసిద్ధం । తస్మిన్నన్నమయాద్యపేక్షయాపరేకోశే దహరాకాశే బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతియ ప్రతిష్ఠాభూతం బ్రహ్మతత్రప్రతిష్ఠితం । తచ్చవిరజం మలత్రయ శూన్యం । నిష్కలం । షాకరహితం । శుభ్రం । నైసర్గికదోషశూన్యం జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం జ్యోతిరవభాసకం । తచ్చవిదుషాంఅనుభవసిద్ధమిత్యర్థః । పరమేశ్వరపక్షేహేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

అపిచస్మర్యతే ॥ ౨౩ ॥

ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ తమేవవిద్వానమృత ఇహభవతి వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం య ఏషోంతర్హిరణ్మయః పురుషో హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వఏవ సువర్ణ ఇత్యాదినా హిరణ్మయత్వం పరమశివస్యైవస్మర్యతే । అపిచేత్యనుచ్చయే । తథాగీతాసుచ । నతద్భాసయతేసూర్యోనశశాంకోనపావకః యద్గత్వానని వర్తంతే తద్ధామపరమంమమేతి ॥ యదాదిత్యగతంతేజో జగద్భాసయతేఖిలం ॥ యచ్చంద్రమసియచ్చాగ్నౌ ॥ తత్తేజోవిద్ధిమామకమితి చశివస్యపరబ్రహ్మణఃసాధనాంతరనిరపేక్షస్వయంప్రకాశకత్వేనతిస్వాధీనస్యాత్తత్స్థూలసూక్ష్మ చిదచిత్ప్రపంచప్రకాశకత్వముపదిశ్యతే ॥ తస్మాన్నాస్యవిషయత్వం । అనుగీతాసుతత్తేజోవిద్ధిమామకమితివాక్యేసర్వప్రకాశకత్వేన నారాయణస్యైవపరబ్రహ్మత్వోపదేశాదీశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశే ర్జునతిష్ఠతీతి వాక్యవిహితదహరాంతర్వర్తిత్వం తస్యైవోపపన్నం ॥ శివపరత్వే ప్రకరణవిరోధోదృశ్యతే । తస్మాన్నారాయణఏవాత్రోపదిశ్యత ఇతిచేన్న ॥ ఉపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగైస్సర్వస్యైవగీతార్థస్యాపిపరమ శివబోధకత్వాత్ । ఈశ్వరస్సర్వభూతానా మిత్యుపక్రమ్య । తమేవశరణంగచ్ఛేత్యత్ర శివపరత్వం ॥ సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకంశరణం వ్రజేత్యాదినా విష్ణుపరత్వం చసూచితమితినశంకనీయం । దహరోపాసనస్యవిష్ణుపరత్వే పూర్వోక్తతైత్తిరీయ కైవల్యాదిబహుశ్రుతి విరోధాత్ ॥ అగ్రిమవాక్యస్యఫలవిషయప్రకారనహి తస్యవిష్ణూపాసనస్యపృథగ్విధానాచ్చ ॥ తదుక్తంసర్వగుహ్యతమంభూయశ్శృణుమేపరమంవచః । మన్మనాభవమద్భక్తోమద్యాజీ మాంనమస్కురు । మామేవైష్యసిసత్యంతే ॥ ప్రతిజానే ప్రియోసిమే ॥ సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణంవ్రజ ॥ అహంత్వాసర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచేత్యాదౌ అనయోశ్శివకేశవయోరుపాస్యోపాసకయోరభేదశ్శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవఇతి సూత్రన్యాయేన వేదితవ్యః । కించ ॥ విష్ణోరపిశివాంశత్వాదివిష్ణూపాసనాయాశ్శివప్రీతికరత్వాచ్చ విష్ణూపాసనయా మోక్షవిధాయకవాక్యానాంస్థూలారుంధతీన్యాయేనశివభక్తిజనన ద్వారామోక్ష హేతుత్వంఉపదిష్టం । కూర్మపురాణే ॥ ఈశ్వరగీతాసు శ్రూయతే । శివః । మమైషా పరమామూర్తిర్నారాయణసమాహ్వయా । సర్వభూతాత్మభూతస్థా శాంతాచాక్షరసాక్షికా ॥ తస్మాదేషమహాయోగీమద్భక్తః పురుషోత్తమః । అర్చనీయో నమస్కార్యోమత్ప్రీతిజననాయహి । గీతాశాస్త్రంప్రవక్ష్యే రత్నభూతంవిదామిహ ॥ తత్రైవశివః । మయైతద్భాషితం

జ్ఞానంహి కార్యం బ్రహ్మవాదినాం । దాతవ్యం శాంత చిత్తేభ్యః శిష్యేభ్యో భవతా సదా ॥ నారాయణోపి భగవాన్ దేవకీతనయో హరిః । అర్జునాయ స్వయం సాక్షాద్దత్తవా నిదముత్తమమితి ॥ తస్మాత్పరమేశ్వర పివాతో పాస్య ఇతి సిద్ధం ॥ చిదచిత్ప్రపంచ ప్రకాశకస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య రూపోపన్యాసమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀

శబ్దాదేవ ప్రమితః ॥ ౨౪ ॥

కఠవల్ల్యాం శ్రూయతే స్మ విషయః ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి । ఈశానో భూతభవ్యస్య న తతో విజుగుప్సత ఇతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూతభవ్యస్య స ఏవాద్య స ఉ శ్వ ఏతద్వై తదితి చ । అంగుష్ఠమాత్రత్వే సత్యాయమానః పురుషో జీవో న పరమేశ్వర ఇతి వేదాంతదేశః ॥ అత్రాంగుష్ఠమాత్రపరిమాణోపదేశాజ్జీవ ఇత్యుపలభ్యతే ॥ సోపాధికత్వాత్ ॥ కించ । సవిశ్వరూపస్త్రిగుణస్త్రివర్త్మా ప్రాణాధిపస్సంచరతి స్వకర్మభిః ॥ అంగుష్ఠమాత్రో రవితుల్యరూపస్సంకల్పాహంకారసమన్వితో యః ఇతి తస్య కాయాత్వాశబల భవతి గతం । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషం నిశ్చకర్ష యమో బలాదితి శ్రుతిదర్శనాచ్చ । ఏవం శారీరస్యైవాంగుష్ఠమాత్రోపదేశాత్ మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి దేహాంతర్వర్తిత్వనిర్దేశాత్ హృదాజీవస్యైవ అంగుష్ఠమాత్రత్వముపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే ॥ ❀ ॥ శబ్దాదేవ ప్రమితః ॥ ❀ ॥ ఇహాంగుష్ఠమాత్రః పురుషః ఈశాన ఇత్యుక్తః ॥ ఈశానశబ్దాదేవ । ఈశాన శబ్దాదేవ స్వామి మహేశ్వరః ప్రమితః । నిశ్చిత ఇత్యర్థః ॥ శబ్దార్థ ఏవకారః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుత్యా తేష్వపి పరమశివస్యైవేశానశబ్దప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ నహి శారీరస్యైశ్వరత్వం । భూతభవ్యస్యేతి శ్రుత్యుపదిష్టసర్వేశ్వరత్వస్య జీవేనానుపపన్నత్వాత్ । యద్భూతం యచ్చ భవ్యం ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇతి శ్రుత్యంతరే తస్యైవ శ్రవణాత్ ఏతద్వై తదితి సకరణస్య పరమేశ్వరాద్యన్యత్రాసామంజస్యాభావాత్ సర్వోవై రుద్ర ఇత్యాదా చరాచరాత్మకత్వం తస్యైవ శ్రవణాచ్చ । పృష్టం చేహ బ్రహ్మన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ ॥ అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్పశ్యసి తద్వదేతి శబ్దాదేశ్వర్యాభిధానశ్రుతేరేవ పరిష్కృతం ముఖ్యతయా పరమేశ్వరస్యైవ వ్యపదిష్టత్వాత్ ॥ నమస్తే అస్తు భగవన్ విశ్వేశ్వరాయ మహాదేవాయ త్ర్యంబకాయ సర్వేశ్వరాయ సదాశివాయ శ్రీమహాదేవాయ నమ ఇత్యేవం తేన యజుషా మేషసర్వైశ్వర్యసంపన్న స్సర్వేశ్వర శ్శంభురాకాశమధ్య ఇతి అథర్వణే చ తస్యైవ సర్వేశ్వరత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోంగుష్ఠం చ సమాశ్రితః । ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్రభుః ప్రీణాతి విశ్వభుగిత్యాదిమహోపనిషది అంగుష్ఠమాత్రత్వం పరమేశ్వరస్యైవ నిర్దిశ్యతేతరః । వ్యాపకస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః కథమంగుష్ఠమాత్రత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

హృద్యపేక్షయా తు మనుష్యాధికారత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥

తుశబ్దో త్రాశంకానిరాసార్థః ॥ హృద్యపేక్షయా । హృదయస్థానాపేక్షయా వ్యోమవత్సర్వవ్యాపకస్యాపి శివస్యోపాసకానుగ్రహార్థం జ్యోతిర్మయలింగరూపేణాంగుష్ఠపరిమాణహృదయావచ్ఛిన్నతయా అంగుష్ఠమాత్రత్వముపపన్నం ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోంగుష్ఠం చ సమాశ్రిత ఇతి మహోపనిషది శ్రూయతే । హస్తిమశకాది శరీరేషు హృదయపుండరీకస్యానియతపరిమాణత్వాత్ కథమంగుష్ఠమాత్రనియమ ఇతి చేదత ఆహ ॥ మనుష్యాధికారత్వాదితి । శాస్త్రస్యేతి శేషః । మనుష్యైకలక్షణతిర్యగాదేః పిస్వర్గకామస్యాధికారః స్వర్గకామశ్రుతేరవిశేషాదిత్యాశంక్యాంగశ్రుత్యర్థవత్త్వాయ సమర్థవిషయతయా తిర్యగాదేస్సామర్థ్యాభావేన స్వర్గకామపదం సంకోచ్య । మనుష్యాధికారం వ్యవస్థితే చాతుర్వర్ణ్యాధికరణమధికరోతి శాస్త్రమితి ప్రత్యవసంతే వసంతే బ్రాహ్మణోగ్నీనాదధీత గ్రీష్మే రాజన్యశ్శరది వైశ్య ఇతి త్రయాణామేవాగ్నిసంబంధశ్రవణాత్త్రయాణామేవాధికార ఇతి రాద్ధాంతితం । కించ ॥ పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం । అర్థీసమర్థో విద్వాంశ్శాస్త్రేణాపర్యుదాసో వైదికే కర్మణ్యధికారీతి శ్రుతిసూత్రనిర్దిష్టశక్తత్వార్థిత్వాద్యుపేత యాదిశాస్త్రస్య మనుష్యనియతపరిమాణాధికార లక్షణవిషయత్వాత్ యత్త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యస ఇత్యాదౌ చ మనుష్యాణామేవ హితతమత్వోపదేశాత్తిర్యగాదావర్థిత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్ శరీరాతిశయేనమానుషాణామేవ అంగుష్ఠమాత్రహృదయపుండరీకసంభవాచ్చ

తేషామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం తస్మాదుపాసనాశాస్త్రవిధేః మనుష్య హృదయం యత్పరిమాణం తదవచ్ఛిన్నస్వరూ
పః పరమకారుణికః పరశివః ప్రాప్నోతీతి ఘటావచ్ఛిన్నాకాశస్య ఘటపరిమాణవదంగుష్ఠమాత్రదహరాకాశావచ్ఛిన్న
స్య పరమేశ్వరస్య తత్పరిమాణవత్త్వం న విరోధః ॥ అంగుష్ఠమాత్ర జీవప్రతిపాదక వాక్యానాం ముక్తజీవస్తుతిపరత్వా
న్న దోషః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిశ్రుతిషు ముక్తజీవస్య బ్రహ్మాత్మకతయా బ్రహ్మధర్మోపదేశో యుక్తః ।
కించ । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సంనివిష్టః ॥ తం స్వాచ్ఛరీరాత్ప్రవృ
హేన్ముంజాదివేషీకాం ధైర్యేణ తం విద్యాచ్ఛుక్రమమృతమితి శ్రుతిదర్శనాదంగుష్ఠమాత్రత్వేన కశ్చిద్విరోధః ॥
ఏవం మనుష్యాణాం బ్రహ్మవిద్యాధికారం ప్రసాధ్య దేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వమధికరణాంతరేణాహ ॥ ❀ ❀

తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ ॥ ౨౬ ॥

బృహదారణ్యకశ్రుతౌ మధ్యాయే తురీయతేస్య విషయః ॥ తద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యత స ఏవ తద
భవత్తథర్షీణాం తథా మనుష్యాణామితి ॥ మనుష్యాధికారత్వాదిత్యేతత్ప్రసంగాదాగతమిదమధికరణం । ఇహ దే
వానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వమస్తి న వేతి సంశయః । అత్ర బ్రహ్మవిద్యాయాం న దేవానామధికారః । యత్త్వం మనుష్యా
హితతమం మన్యస ఇత్యాదౌ మనుష్యాణామేవ పరమాత్మోపాసనం హితతమత్వేన వ్యపదేశాదర్థిత్వాది శాస్త్రస్య మను
ష్యాధికారత్వాత్ దేవానాం పంచీకృతవిగ్రహాభావాత్ స్థూలశరీరవిశిష్టస్యైవ స్తుతిధ్యానాదికర్తృత్వాధికారదర్శనా
చ్చ । ఇంద్రో వృత్రాయ వజ్రముదయచ్ఛదిత్యాదౌ దేవానాం శరీరోపవ్యపదిశ్యత ఇతి చేన్న ॥ విధ్యైకవాక్య విషయా
ణామన్యత్ర తదనన్వయాభావాత్ శరీరిత్వేఽపి అర్థిసామర్థ్యాద్యభావాచ్ఛాస్త్రతాత్పర్యాదాసో వైదికేకర్మణ్యధికారిత్వాది
శాస్త్రసిద్ధత్వాదికం న తేషాం సంభవతి దేవపరమేశ్వరయోః స్వామిభృత్యకత్వోపదేశాత్ । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమ
గమన్ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్నిత్యాదౌ స్వర్గ ఏవ లోకో రుద్రస్య పరమాత్మనః పదం దేవానామపి పదమిత్యాచక్షతే ॥
కించ । ఆప్నోతి స్వారాజ్యమిత్యాదిషు తద్వ్యపదేశేఽపి దేవానాం స్వారాజ్యప్రాప్తిశ్శ్రూయతే । ఉత ॥ తం త్వౌపని
షదం పురుషం పృచ్ఛామీత్యాదౌ బ్రహ్మణో వేదవేద్యత్వావగమాత్ । నావేదవిన్మనుతే తం బృహంతమిత్యాదౌ వే
దాంతరాభావముపదిశతి । దేవానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారహేతుభూతోపనయనసంస్కారస్య వేదశాస్త్రేష్వదృష్ట
త్వాత్ । సాధనం వినాపి ధ్యానిష్పత్తేరితి న్యాయాదుపనయనాదికర్మశూన్యదేవానాం న సర్వథా బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం
సంభవతీతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ❀ ॥ తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ । తేషాం మనుష్యాణాముపర్యుపర్యు
పరిష్టాత్ స్వర్గలోకస్థితానాం దేవానామపి బ్రహ్మవిద్యాయామధికారోఽస్తీతి బాదరాయణాచార్యో మన్యతే । కుత
స్సంభవాత్ । దేవా హ వై స్వర్గం లోకమగమన్ ॥ తే దేవా రుద్రమపృచ్ఛన్ కో భవానితి సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమా
సమిత్యాదావాథర్వశిరసి దేవానామర్థిత్వం పరమేశ్వరకర్తృకబ్రహ్మవిద్యోపదేశశ్చ దృష్టత్వాత్ । తత్రైవ ప్రదేశాంత
రే ॥ తతో దేవా రుద్రం నాపశ్యంస్తే దేవా రుద్రం ధ్యాయంతీత్యాదౌ దేవానాం పరమేశ్వరవిషయముపాసనం శ్రూయ
తే ॥ తద్యో యో దేవానాం ప్రత్యబుధ్యతేత్యాదినా దేవానామపి బ్రహ్మవిద్యాకామనయా బ్రహ్మస్వరూపత్వోపదేశా
చ్చ బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం న విరుద్ధం ॥ దేవా హ వై స్వర్గలోకమిత్యత్ర స్వర్గపదస్య లోకసుఖసాధారణత్వేఽపి ప్రకృత ప్ర
కరణాద్ధిరణ్యగర్భాదిదేవలోకాదుత్కృష్టం బ్రహ్మణశ్శివస్య లోకవిశేషత్వం వ్యపదిశ్యతే ॥ దేవాదీనాం సదా
భోగశాలిత్వేఽపి భోగవస్తుష్వనిత్యత్వాదిదోషదర్శనాద్వైరాగ్యాదికం నిరతిశయానందమోక్షార్థిత్వం సంభవతి ఇంద్రో
వృత్రాయ వజ్రముదయచ్ఛదిత్యాది మంత్రార్థవాదస్మృతిపురాణాదిషు దేవానాం విగ్రహత్వవ్యపదేశాత్
తేషాం స్వతస్సిద్ధాద్యధికబ్రహ్మసూత్రసంస్కారసిద్ధత్వాత్ స్వయంభా వేద వేదాంతార్థత్వాచ్చ ఉపనయనసంస్కార
శాస్త్రస్య మానుషకించిజ్జ్ఞవిషయత్వమేవేతి నిర్ణీయతే । ఏకశతం హ వై వర్షాణి మఘవాన్ ప్రజాపతౌ బ్రహ్మ
చర్యముపాస । భృగుర్వై వారుణిర్వరుణం పితరముపససార అధీహి భగవో బ్రహ్మేత్యాదౌ బ్రహ్మవిద్యాగ్రహణార్థం
బ్రహ్మచర్యత్వాదికం దృష్టం । ఇంద్రభృగ్వాదిసగోత్రత్వేన స్వతస్సూత్రాదిజ్ఞ సూత్రవిశిష్టత్వేన స్వతస్సిద్ధవేదవేదాంగ
జ్ఞానవత్త్వేన చ బ్రహ్మవిద్యాధికారహేతుభూతార్థిత్వాదికం సంభవత్యేవ దేవానామర్థవాద్య ప్రామాణ్యాశరీరత్వేన
అ త్వాన్ముఖ్యం సిధ్యతి । అదితిర్యాయాషః అగ్నిర్హిమస్య భేషజమిత్యాదిగుణవాదానాం స్వార్థే సమన్వయ విరోధే
॥ ఇంద్రో వృత్రాయ వజ్రముదయచ్ఛదిత్యాదీనామర్థవాదానాం విరోధస్య మానాంతరాప్రాప్త్యభావేన స్వార్థే

సమన్వయాసంభవాత్ ॥ అంగుష్ఠమాత్రశ్రుతేస్త్వంగుష్ఠాపేక్షయావిరోధాభావాత్తేషాం యుక్తం । నను చతుర్థ్యంతశబ్దానామేవ దేవతాత్వాత్తేషామచేతనత్వాత్కథం బ్రహ్మవిద్యాయామధికార ఇతి చేన్న ॥ చతుర్థ్యంతశబ్దవాచ్యానాం విగ్రహవతాం దేవానాం ప్రతిపాదితత్వేన బ్రహ్మవిద్యాయామధికారసంభవాత్ ॥ తేషాం విగ్రహత్వే బాధకమాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

విరోధః కర్మణీతి చేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥

నను దేవాదీనాం విగ్రహవత్త్వం వినా బ్రహ్మవిద్యాయామనధికారాత్తదంగీకరణీయం । తథా సతి కర్మణ్యేకశరీరిణయా ఋత్విగాదివత్సంనిధానేనైవోపకారకత్వం స్యాత్తచ్చ న భవతి । ఏకస్య శరీరస్యానేకత్ర యుగపత్సంనిధానాసంభవాత్ తస్మాద్విగ్రహవత్త్వాంగీకారే కర్మణి దేవతయా ఉపకారత్వవిరోధః ప్రసజ్యేతేతి చేన్నైష దోషః । కుతః, అనేకప్రవృత్తేర్దర్శనాత్ । విగ్రహవతోऽపి సౌభర్యాదేరివ దేవానామేకైకశరీరత్వేఽపి ఏకస్య దేవస్య అనేకేషాం శరీరాణాం యుగపద్వ్యాప్తిః శ్రుతౌ దర్శనాత్ । తథా హి । బృహదారణ్యకే శాకల్యబ్రాహ్మణే । అథ హైనం విదగ్ధః శాకల్యః పప్రచ్ఛ కతి దేవా యాజ్ఞవల్క్యేత్యుపక్రమ్య త్రయశ్చ త్రీ చ సహస్రేత్యుక్త్వా కతమే త ఇత్యస్య భాయాం మహిమాన ఏవైతే త్రయస్త్రింశత్త్వేవ దేవా ఇతి త్రిసహస్ర షడధికత్రిశత దేవానాం త్రయస్త్రింశద్దేవేష్వంతర్భావముక్త్వా త్రయస్త్రింశత్త్వేషి మత్పృషణ్ణాం త్రిషత్రయాణాం ద్వయోరధ్యర్ధయోరేకస్మిన్నవ్యాప్త్యైకదేవేऽలం తద్భావం బ్రవీతి । ఏకస్యాథా యోరనేకాత్మకత్వం దర్శయతి । తస్మాద్విగ్రహవత్త్వేఽపి దేవానాం కర్మాంగభావచోదనాదనేకవిధత్వం న కశ్చిద్విరోధః ।
గీతాయామపి ॥ ఆత్మనాం చ సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ ॥ యోగీ కుర్యాత్ఫలం ప్రాప్య తైశ్చ సర్వైర్మహీం చరేత్ । ప్రాప్నుయాద్విషయాన్కైశ్చిత్కైశ్చిదుగ్రం తపశ్చరేదిత్యాదినా అణిమాద్యైశ్వర్యయోగీశ్వరాణామపి యోగప్రభావాద్యుగపదనేకశరీరధారణస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ తైజసశరీరిణామాజానసిద్ధదేవానామనేకప్రతిపత్తిః కుతస్త్వం కనీయాః ॥ అనేకైర్భోజయద్భిర్భోజ్యం యుగపదేకో న భుజ్యతే ॥ బహుభిర్నమస్కుర్వాణైస్తు యుగపదేకో నమస్క్రియతే । ఏవం విగ్రహవతీమేకాం దేవతాముద్దిశ్య బహవస్స్వం స్వం ద్రవ్యం యుగపత్పరిత్యక్ష్యంతీతి నతరాం కర్మణి విరోధః । బ్రహ్మాదిదేవానాం విగ్రహవత్త్వాంగీకారే విగ్రహాణామనిత్యత్వాత్తత్ప్రతిపాదకవేదస్యాప్యనిత్యత్వం స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

శబ్ద ఇతి చేన్నాతః ప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥ ౨౮ ॥

నను మాస్తు కర్మణి విరోధః ॥ శబ్దే వేదే విరోధోऽవశ్యతే । అస్మదాదివద్దేవానాం విగ్రహవత్త్వాంగీకారే జన్మవినాశప్రసంగః ప్రసజ్యేత । అతో అనిత్యవిగ్రహవద్దేవతాయా నిత్యవేదార్థత్వాంగీకారే శబ్దస్య అర్థేన సహ నిత్యసంబంధాభావాన్నిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః ॥ కించ ॥ శ్రుతిప్రతిపాదితేంద్రాదిదేవానామనిత్యత్వాంగీకారే తత్ప్రతిపాదితవేదస్యాపి తథాపౌరుషేయత్వమనిత్యత్వం చ స్యాత్ ॥ తస్మాద్వేదచోదనార్థం వాదాదే ర్దత్తోऽంజలి ప్రసంగః ॥ శ్రుతిప్రణీతకర్మణాం చాసిద్ధిరిత్యనేకానర్థవిరోధ ఇతి చేన్న । న తద్విరోధః । కుతః అతః ప్రభవాత్ । దేవాదినిత్యనిత్యత్వాకృతివాచకాద్వేదరాశేరేవ దేవతాదిప్రపంచస్య ప్రభవాత్ ॥ ఉత్పన్నత్వశ్రవణాదిత్యర్థః । కథమవగమ్యతే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥ ప్రత్యక్షం శ్రుతిః । అనుమానం స్మృతిః ॥ యథాక్రమం శ్రుతిస్మృతీ నిర్దిశతి । తథా చ శ్రుతిః । ఏత ఇతి వై ప్రజాపతిర్దేవానసృజత ॥ అసృగ్రమితి మనుష్యానిందవ ఇతి పితౄంస్తిరః పవిత్రమితి గ్రహానాశవ ఇతి స్తోత్రం విశ్వానీతి । శాస్త్రమభి సౌభగేత్యన్యాః ప్రజా ఇతి ॥ తదా స మనసా వాచం మిథునం సమభవదితి ఇత్యాదినా తత్తచ్ఛబ్దవిషయస్సృష్టిరుపదిశ్యతే ॥ స్మృతిరపి । అనాదినిధనా నిత్యా ॥ వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా । ఆదౌ వేదమయీ దివ్యా యతస్సర్వాః ప్రవృత్తయ ఇతి । నామరూపం చ భూతానాం కర్మణాం చ ప్రవర్తనం । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ నిర్మమే స మహేశ్వర ఇతి ॥ తస్మాద్వేదస్య నిత్యత్వం దేవాదీనామనిత్యత్వం చోదాహృతవాక్యైః ప్రతీయతే తథాపి న విరోధః వ్యక్తీనామనిత్యత్వే ప్యాకృతీనాం నిత్యతయా తస్యా ఏవ శబ్దార్థత్వేన గవాదివత్సంబంధస్యోత్పత్తికత్వసిద్ధేః న శబ్దే విరోధః । కించ । బుద్ధిమనసా ధ్యాయతే । తదా వాచా వదతి । తత్కర్మణా కరోతీతి న్యాయేన యథా గురుశిష్యపాఠార్థం

ప్రాగ్మనోగత శాస్త్రం స్మృత్వా పశ్చాత్తదర్థం ధాత్రాణాం ఉపదిశతి ॥ ఘటనిర్మాణ కాలే యథా కులాలః ఘటశబ్దాకృతి విశేషం స్వమనోగతం ధ్యాత్వా ఘటాదికం సృజతి ॥ తద్వత్పరమేశ్వరోఽపి సృష్టి కాలే స్వ హృదయస్థిత వైదికేంద్రాది శబ్దాకృతి విశేషాన్ స్మృత్వా పశ్చాదింద్రాదికం సృజతీతి న కశ్చిద్విరోధః ॥ అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * *

అత ఏవ చ నిత్యత్వం ॥ ౨౯ ॥

కర్తృస్మరణాదినా సిద్ధమేవ వేదస్య నిత్యత్వం । అనిత్యత్వసంయోగే నానిత్యత్వమాశంక్య వేద దేవాకృతి విశేషావచ్ఛిన్న దేవాదిసృష్టిప్రతిపాదనా కృతేశ్చ శబ్దార్థత్వాత్తస్యాశ్చ నిత్యత్వాన్నానిత్యత్వసంయోగనిబంధ ననియతత్వమిత్యుపసంహరతి । అత ఏవ ఆకృతేః శబ్దార్థత్వాదేవ వేదస్య నిత్యత్వమవిరుద్ధం । కేచిద్వ్యక్తేర్యోనిత్యత్వమవాంతరప్రళయావస్థాయిత్వమిత్యాహుః ॥ వాచో విరూప నిత్యయేత్యాది శ్రుతివిరోధ ప్రసంగాత్తదసంగతం । కించ ॥ వేదానాం పరమేశ్వర విమర్శ శక్తిత్వేన నిత్యత్వాత్తన్నిత్యత్వే వేదబాహ్య పాషండమత స్వభావః ప్రసజ్యేత । అపి చ మంత్రకృతో వృణీతే విశ్వామిత్రస్య సూక్తం భవతి విశ్వామిత్రాదీనాం మంత్రకృత్త్వేపి విశ్వామిత్రాదిశబ్దానామాకృతివిశేషాన్ స్మృత్వా తత్ర వైదిక శబ్దైర్మంత్ర ద్రష్టాత్మకస్య వేదస్య నిత్యత్వముపపద్యతే ॥ యస్మాత్స్రష్టా వైదికేంద్రాది శబ్దార్థాన్ స్మృత్వా సృజతి ॥ అనధీతమంత్రాణాం నిజ్ఞానసమర్థత్వాత్ ॥ బ్రాహ్మణదినప్రళయానంతరం పునర్విశ్వామిత్రాది చరాచరప్రపంచం సృజతి ॥ తస్మాన్మంత్రాదికర్తృత్వేఽపి వేదనిత్యత్వం సిద్ధం । ఇంద్రాదీనాం ప్రతికల్పం విలక్షణనామరూపత్వాత్ వేదస్య కథం తత్ప్రతిపాదకత్వమిత్యాశంక్యాహ ॥ * * * * * * * * * * *

సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యవిరోధో దర్శనాత్స్మృతేశ్చ ॥ ౩౦ ॥

సమాననామరూపత్వాత్సర్వేషామింద్రాదీనాం సర్వేషు కల్పేషు సమాననామరూపత్వాదావృత్తావపీంద్రపరంపరాయాం అంగీక్రియమాణాయామప్యవిరోధః వేదస్యేంద్రప్రతిపాదకత్వ విరోధో నాస్తి । కుతః తద్దర్శనాత్స్మృతేశ్చేత్యర్థః । ఏవమగ్నివాయువరుణాదిష్వపి ద్రష్టవ్యం । నన్వాకృతిపదార్థత్వేపి ప్రళయే సర్వాకృతీనాం వ్యక్తినాశేపునస్తదాకృతికవ్యక్త్యుత్పత్తౌ మానాభావాత్ నిత్యానిత్యసంయోగ విరోధస్తదవస్థ ఇతి చేన్న ॥ సంసారస్యానాదిత్వాత్ ప్రతిసృష్టి తదాకృతికమేవ జన్యత్వేన విలక్షణం ప్రళయే స్వాపస్తు సంసారావశేష ఏవ నశ్యతి ॥ నతు నిరన్వయధ్వంసః । జ్ఞానస్యైవార్థస్యాపి సాక్షీ సత్యాలోక్య దర్శనేన సంసారాంగీకారాత్ । సంసారాచ్చ సమాననామరూపైవ సృష్టిరవైలక్షణ్యం ॥ సమాననామరూపత్వం శ్రుతౌ దర్శనాత్స్మృతేశ్చావగంతవ్యం ॥ సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వమకల్పయత్ ॥ దివంచ పృథివీం చాంతరిక్షమథో సువః ॥ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం । యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ॥ తగ్ంహ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ॥ ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ఇత్యాదిశ్రుతేః । స్మృతిరపి । అప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యమపావిశత్ తదండమభవద్ధైమం । సహస్రాంశుసమప్రభం । బ్రహ్మాణం విదధే పూర్వం ॥ వేదాంస్తస్మై ప్రదదౌ ॥ సూర్యచంద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వమకల్పయత్ । దివంచ పృథివీం చాంతరిక్షం చైవ మథో సువ ఇత్యాది । కించ సుషుప్త్యంతేఽపి । యదా సుప్తస్స్వప్నం న కంచన పశ్యత్యథాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకధా భవతి । తదైనం వాక్సర్వైర్నామభిస్సహాప్యేతి ॥ చక్షుస్సర్వై రూపైస్సహాప్యేతి । శ్రోత్రం సర్వైశ్శబ్దైస్సహాప్యేతి మనస్సర్వైర్ధ్యానైస్సహాప్యేతి । స యదా ప్రతిబుధ్యతే । యథాగ్నేర్జ్వలతస్సర్వా దిశో విస్ఫులింగా విప్రతిష్ఠేరన్నేవమేవైతస్మాదాత్మనస్సర్వే ప్రాణా యథాయతనం ప్రతిష్ఠంతే । ప్రాణేభ్యో దేవా దేవేభ్యో లోకా ఇతి శ్రుతిరపి సృదిమందూకాదివత్పూర్వకల్ప ప్రపంచసమాననామరూపత్వముత్తరోత్తర ప్రపంచస్య వర్ణితం । సుప్తస్వప్నజాగ్రత్ప్రపంచవ్యవహారప్రళయేఽపి పునః పూర్వప్రబోధవ్యవహారవదుత్తరోత్తరకల్పాంతరప్రళయయోరప్యేవమూహనీయ్యం । పూర్వోక్తసంగత్యా మతాంతరమాహ ॥ * * * * * * *

మధ్వాదిష్వసంభవాదనధికారం జైమినిః ॥ ౩౧ ॥

దేవాదీనామనధికారం బ్రహ్మవిద్యాయాం జైమినిర్మన్యతే । కుతః మధువిద్యాదిష్వధికారాసంభవాత్ । అసావాదిత్యో దేవమధు దేవానాం మోదనాన్మధ్వివ మధులక్షణ మధునోద్యులోక ఏవతిరశ్చీనవంశః । అంతరిక్షే ఆదిత్య స్యాప్యామధునోవస్తుత్వాత్ దేవమధ్వారోపః । లోహితంశుక్లం కృష్ణంపరః కృష్ణంగోప్యం చేత్యాదినా ఆదిత్యమండల ప్రాప్తిఫలకేషుమధు విద్యాదిషుఆదిత్యాదీనామనధికారః ఆదిత్యోప్యంతరాభావాత్ స్వస్యైవ హ్యుపాస్యత్వోపాసకత్వా భావాత్ । తథాచబ్రహ్మవిద్యాయామధికారాంగీకారే విద్యాత్వ విశేషాత్ప్రాపిస్యాత్ । తత్రచాధికారాసంభవా ద్బ్రహ్మవిద్యాయామపినసంభవతి । కించ । కమస్యఆదిత్యముపాసీత । పునశ్చాదిత్య వ్యపాశ్రయాణి పంచరోహితాదీన్య మృతానీత్యుపక్రమ్య వసవోరుద్రా ఆదిత్యామరుతస్సాధ్యాశ్చపంచ దేవగణాః । క్రమేణతత్తదమృతముపజీవంతీత్యుప దిశ్యసయఏతదేవమమృతం వేదవసూనామేవైకో భూత్వాగ్నినైవముఖేనైతదేవామృతం దృష్ట్వాతృప్యతీత్యాదినావస్వాద్యు పజీవ్యాన్యమృతాని విజానతాం వస్వాదిమహిమప్రాప్తిం దర్శయతి । వస్వాదయస్తు స్వాతిరిక్తవస్వాదీనామనమృతోప జీవినోవిజానీయుః । స్వవ్యతిరిక్తవస్వాదిమహిమానంకంవాప్రేప్సేయుః । యథాగ్నిః పాదోవాయుః పాదఆదిత్యః । పాదోదిశః । వాయుర్వావసంవర్గఆదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదేశఇత్యాదిషుదేవతాత్మోపాసనేష్వనతైషామధికారః । ఇమావేవగౌతమ భరద్వాజావయమేవగౌతమోయం భరద్వాజ ఇమావేవవిశ్వామిత్ర జమదగ్నీ అయమేవవిశ్వామి త్రోయంజమదగ్నిరిమావేవవసిష్ఠ కశ్యపావయమేవవసిష్ఠోయంకశ్యపో వాగేవాత్రిరిత్యాదినా ఋష్యుపాస్య విద్యాసునతే షామేవఋషీణామధికారః తస్మాద్దేవానాంసర్వథామధువిద్యాధికారాసంభవాత్ బ్రహ్మవిద్యాధికారం నసంభవతీతి విధీయతే । ఇతోప్యంతరమాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ॥

జ్యోతిషిభావాచ్చ ॥ ౩౨ ॥

తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్హోపాసతేమృతమితి । జ్యోతిషిపరమాత్మని వేదాధారణతయాదేవానాము పలబ్ధిర్వ్యవస్థితికాభావవాక్యదర్శనాత్ । ఇతరత్రమధ్వాద్యుపాసనాధికారోన్యాయసిద్ధఇత్యుచ్యతే । కించ । ప రిదృశ్యమాన జ్యోతిర్మండల ఏవసూర్యచంద్రాదిదేవతాశబ్దానాం లోకవ్యవహారసద్భావాన్మండలస్య మృత్పిండవద చేతనత్వేనవిగ్రహాభావాదగ్నివాయ్వాదీనామపితత్తుల్యతా । మంత్రార్థవాదానాం చాన్యపరత్వేన స్వార్థేప్రామాణ్యాభా వాన్నదేవానాంవిగ్రహవత్త్వం । తస్మాదచేతుల్యత్వాన్మంత్రార్థవాదానాంచానధికారఇతి జైమినిర్మన్యతే । ఇతిశంకాయా త్రయోదశప్రాప్తః । ఏవందేవానాంబ్రహ్మవిద్యాధికారే జైమిన్యాచార్యకృతాక్షేపం నిరాకరోతి ॥ ✽ ✽ ॥ నసామ ర్థ్యాదేశ్శ్రేయసధర్మస్యాధికారాన్నదేవానామధికారః ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ॥

భావంతుబాదరాయణోస్తిహి ॥ ౩౩ ॥

తుశబ్దశ్శంకానిరాసార్థః । మధువిద్యాదిషు దేవానామధికారాభావేపిబ్రహ్మ విద్యాయామధికారంబాదరా యణాచార్యో మన్యతే । అస్తిహిమండలాభిమానినీమండలాతిరిక్తా విగ్రహవతీచేతన దేవతాఅస్తీతి పురాణేషు ప్రతి పాద్యతఇత్యర్థః । మధువిద్యాయామనధికారేపివస్వాది దేవానాంస్వహృదయపుండరీకస్థ బ్రహ్మోపాసనాధికారోవిరు ధ్యతే । కల్పాంతరేవ స్యాదేర్బ్రహ్మత్వప్రాప్తిసంభవాత్ । సగుణనిర్గుణాత్మకం శ్రుత్యాభిహితం పరబ్రహ్మతద్వద్దేవానాము పాస్యంవిధీయతే । అసావాదిత్యోదేవమధ్విత్యారభ్యఆదిత్యవస్వాదినామరూపవిశిష్టకార్యవిశేషావస్థం బ్రహ్మఉపాస్యం వ్యాచక్షతే । అథతతఊర్ధ్వముదేత్య నైవోదేతానాస్తమేతీత్యాదినా మాత్మాదిత్యాంతరాత్మత్వేన ప్రవిష్టంకారణాత్మ కంబ్రహ్మోపాస్యముపదిశ్యతే । తత్రసయఏతదేవమమృతం వేదవసూనామేవైకోభూత్వాగ్నినైవముఖేనైతదేవామృ తందృష్ట్వాతృప్యతీత్యాదినావస్వాదిత్వరూపంఫలముచ్యతే । సహవాఅస్మాఉదితేనని మోచతి సకృద్దివాహైవాస్మైభవ తి । యఏతామేవంబ్రహ్మోపనిషదంవేదేతిబ్రహ్మప్రాప్తిఫలముపదిశ్యతే । తస్మాన్మధ్వాదిష్వపిదేవానామధికారస్సంభవతి । కించ । యద్యపిదేవానాం మధూపాసనాధికారస్తథాపి బ్రహ్మవిద్యాయాంతేషామప్యధికారస్సంభవతిహి । నయద్యే

శబ్దాత్ప్రతిబంధే సత్యప్యస్థితమధికారః ॥ రాజసూయాద్యధికృతానాం బ్రాహ్మణాదీనాం జ్యోతిష్టోమానధికారప్రసంగాత్ ॥ యద్వా ॥ జ్యోతిషి భావాచ్చేత్యస్యోత్తరమస్తి హి । యథాపి దేవతాశబ్దో జ్యోతిష్టోమానధికారప్రసంగాత్ యద్వా జ్యోతిషి భావాద్వా ప్రయుజ్యతే తథాపి తదభిమాని దేవతాపరావేవ ॥ తం తం దేవతాత్మానం ప్రతిపాదయంతి ॥ అస్తి హ్యైశ్వర్యయోగాద్దేవానాం జ్యోతిరూపేణావస్థాతుం తంతం చ విగ్రహం గృహీత్వా వ్యవహర్తుం సామర్థ్యం తథాహి శ్రూయతే । మేధాతిథేర్మేషేతి పథాతిథిహీనక తన్వానిర్మేషో భూత్వా జహారేతి । స్మర్యతే చ ॥ ఆదిత్యః పురుషో భూత్వాకుంతీముపజగామేతి ॥ మృదాదిష్వప్యధిష్ఠాతారో భ్యుపగమ్యంతే । మృదబ్రవీదాపోబ్రువన్నిత్యేవః పురుషో భూత్వా కుంతీముపజగామేతి ॥ మృదాదిష్వప్యధిష్ఠాతారోభ్యుపగమ్యంతే । మృదబ్రవీదాపోబ్రువన్నిత్యాదిదర్శనాత్ । ననుమంత్రార్థవాదానాం స్వార్థే తాత్పర్యాభావాన్నస్తాం తేషాం సప్రమాణమపి తథాత్వాత్యాదాదర్శనాత్ । నను మంత్రార్థవాదానాం స్వార్థే తాత్పర్యాభావాన్న తేషాం స్వపరోక్షమపి తథాత్వాత్ । ఉపవసేదిత్యాదౌ ప్రతిషేధ పాఠాన్యబాధితత్వే ప్రామాణ్యమస్తీత్యర్థః । అర్థవాదేష్వపి విగ్రహాదిసిద్ధిరితిచేన్న । అలౌకికత్వాచ్చ మంత్రార్థవాదానాం పారార్థ్యబాధితత్వే ప్రామాణ్యమస్తీత్యర్థః । అర్థవాదేష్వపి విగ్రహసిద్ధిరితిచేన్న । అతో ప్రత్యక్షాదిప్రామాణ్యమప్రతిహతమేవ । విధ్యాత్మ్య ప్రయోజనావాప్తైః ॥ శబ్దశక్తిబలాజ్జాతస్య అర్థప్రత్యయస్య బాధాభావే ప్రామాణ్యమప్రతిహతమేవ । విధ్యాత్మ్యప్రయోజనావాప్తైః ॥ విధేః ప్రస్తావకతయా విధ్యైకవాక్యత్వకల్పనేనచైతేవతా వాంతరవాక్యార్థబాధస్సంభవతి తస్యాభావేసుతి రపినస్యాత్ ॥ అతఏవవాయు వ్యస్తవ సాధ్యర్థ వాదేష్వపి గుణవాదేనాబాధితమర్థమంగీకృత్యైవస్తుతిపరత్వమంగీక్రియతే । స్తుతిస్తుంయం భూతార్థవాదానాం చోదనా పేక్షితఫలప్రాపకతయా ప్రామాణ్యపరమేవం దేవతా విగ్రహాదిప్రతిపాదకానామపి । తథాహి ॥ వృషప్తివైనమింద్రస్య వజ్రహస్త స్వరూపత్వాదిపర్యాలోచనయా ప్రత్యక్షాదేః దేవతాప్రతీతిరేవ ॥ కర్తృత్వాంబ్యాపారత్వేనకల్ప్యతే । నత్వాత్మసమవేతమపూర్వాఖ్యాం మానాంతరాగోచరం కల్పనాపేక్షాం చ ప్రతిద నంభ్యానిద్రైవవిధుమంత్ర విరోధాత్ । అథుంజానంతరం చకర్మత్వప్రవృత్తిభావాచ్చ కథం ప్రసీదతేతి వాచ్యం । అభుంజానానామపి సంభావిత్యాగమాత్రేణాపి ప్రీతిసంభవాత్ । యథా కస్మింశ్చిత్ పూజ్యతమే అసన్నిహితేపి సన్నిహితానాం పూజాప్రసంగేనోద్దేశేన పూర్వం కించిత్తాంబూలాదికం విభజ్యాన్యస్మై దత్వా సన్నిహితపూజాయాం కృతాయాంతి చ్ఛాత్యాసోపిస్వయమలభమానోపి స్వోద్దేశేన త్యాగమాత్రేణాత్మానం పూజితమన్వానః ప్రసీదతి తథా దేవానామపి తదుద్దేశేన త్యక్తాహవనీయ్యాద్యక్షేపి తెనపీయర విరుధ్యా ఏవం నమస్కారాది నాతృప్తికరణా ప్రీతిరుదాహర్త వ్యా ॥ నచగ్రహాదీనామచేతనానామపి దేవతాత్వప్రీత్యసంభవః । తదధిష్ఠాతృదేవతాసంభవాత్ । ఏతేనాభ్యాచారితా న్యాఖ్యాతాని । వస్తుతస్సర్వాంతర్యామీశ్వరఏవ సర్వఫలప్రదఇతి తస్మైవప్రీతిః కల్ప్యతే ॥ అతఏవగీతాసు । యో యో యాం యాం తనుం భక్తశ్శ్రద్ధయార్చితుమిచ్ఛతి ॥ తస్యతస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవవిదధామ్యహం ॥ సతయా శ్రద్ధయాయుక్తస్తస్యారాధనమీహతే ॥ లభతేచతతః కామాన్మయైవ విహితాన్హితానితి । తస్మాచ్చేతనత్వాద్విగ్రహవత్వాద్దేవతానాం బ్రహ్మవిద్యాధికారోస్తీతిసిద్ధం ॥ అహహరేత్వాశూద్రతవైవసహగోభిరస్త్వితి శ్రుతౌశూద్రశబ్దశ్రవణాత్ పూర్వం బ్రహ్మవిద్యాయాస్సామాన్యేనమనుష్యాధికారవ్యపదేశాత్ తేషామంగుష్ఠమాత్రహృదయప్రదేశవిశేషదర్శనాచ్చ శూద్రాణామపితదధికారమస్తీత్యశంకాయామాహ ॥ * * *

శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి ॥ ౩౪ ॥

ఛాందోగ్యేచతుర్థాధ్యాయేఉపాఖ్యాయతేస్యవిషయః ॥ అహహరేత్వాశూద్రం తత్రైవసహగోభిరస్త్వితి । అజానశ్రుతేరాజ్ఞాశూద్రోస్మీతిముఖేనాలాపయిష్యథా ఇతి । ఇహశిష్యస్యగురుణా అహహరేత్వాశూద్రేతిశూద్రశబ్దేనసంబోధనముపపద్యతే । తస్మాదత్రశూద్రస్యబ్రహ్మవిద్యాయామధికారోస్తినవేతిసంచింత్యతే । శూద్రాణాంబ్రహ్మవిద్యాయామధికారోస్తి । శ్రుతావపిశూద్రశబ్దస్య ఆమంత్రణదర్శనాత్ । వసంతేబ్రాహ్మణోగ్నీనాదధీత గ్రీష్మేరాజన్యః । శరదివైశ్యఇతి ॥ త్రైవర్ణికానామేవాగ్నిసంబంధదర్శనాత్తేషామేవాత్రబ్రహ్మవిద్యాధికారితేతిచేన్న । అర్థిత్వాదికంశూద్రాణామపిసంభవాత్ । మనుష్యాధికారమపహాయ దేవానామధికారవ్యపదేశాత్ తద్వత్త్రైవర్ణికాధికారమయుక్త్యాశూద్రస్యాప్యధికారిత్వప్రాప్తం । ఆహవనీయాభావేనాగ్నిసాధ్యకర్మానధికారేపిదేవాదివద్విద్యాయామధికారసంభవాత్ ॥ ఉపనయనాద్యభావేపిదేవాదివద్బ్రహ్మవిద్యాధికారః ॥ ననుస్వయంభాతివేదవేదార్థ త్రైవర్ణికానామేవాధికారఇతిచేన్న । శూద్రాణామపిపురాణశ్రవణాదినాజ్ఞానోపపత్తేః । నిషాదస్థపతిన్యాయేన మహావాక్యార్థగ్రహణాధికారసంభవాచ్చ తస్మాదత్రశూద్రస్యముఖ్యార్థతయా బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వంభవతీతిచేదుచ్యతే ॥ * * * ॥ నశూద్రస్యబ్రహ్మవిద్యాధికారః । దేవానాముపనయనాభావేపి సుకృతవిశేషప్రాప్తవేదవేదార్థలాభాత్ ॥ స్వభావసిద్ధాబాహ్యబ్రహ్మసూత్ర

త్వాత్తైజశ్శరీరత్వాద్యు లోకసంబంధాచ్చ నాధికారవిరోధః । వేదాధికారహేతుభూతోపనయనస్యత్రైవర్ణికవిషయత్వాత్ జౌపనిషచ్ఛాస్త్రస్య వేదాంగత్వాత్ । యచ్చేదం శూద్రోయజ్ఞేనవక్లుప్త ఇతిన్యాయాత్ । ఛాందోగ్య చతుర్థాధ్యాయేసంసర్గవిద్యాయాం శూద్రశ్రవణ న్యాయాభావాచ్చ । నలింగంసాధకం । లింగస్యాధికృతవిషయత్వ వ్యాఖ్యానార్థమిదంసూత్రం । శుగస్యతదనాదర శ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహీతి । అస్యజానశ్రుతేః క్షత్రియస్యత దనాదరశ్రవణాత్ । తస్యహంసస్యఅసాదరశ్రవణాద్యాశుగుత్ప న్నాశూద్రశబ్దేనసూచ్యతే । రైక్వేణస్వస్యసర్వజ్ఞత్వజ్ఞాపనార్థం తథా ద్రవణాత్ తయాశుచారైక్వంప్రతి జానశ్రుతిద్రావేతి శూద్రోజానశ్రుతిః । ముఖ్యార్థసంభవాద్యోగో గృహ్యతే । అత్రజానశ్రుతిః పౌత్రాయణం రాజానం ప్రాసాదస్థం కదాచిద్ధంసా నాంతదుపరిమాలారూపేణ గచ్ఛతా మేకోహంసఏకం ప్రత్యువాచ । అయంజానశ్రుతిర్మహాభాగ ఇతిత మితరం ప్రత్యువాచ । కోయంవరాక ద్రవతోప్యత్ర ష్ఠోరైక్వఇతి తచ్ఛ్రుత్వా జానశ్రుతేశ్శోక ఉత్పన్నస్తేనైవ శోకేనహారథగోసువర్ణాద్యుపాయనం గృహీత్వారైక్వఇతి తచ్ఛ్రుత్వాజానశ్రుతేశ్శోక ఉత్పన్నస్తేనైవహార థగోసువర్ణాద్య పాయనం గృహీత్వారైక్వఆహ । హేజానశ్రుతేశూద్రహారిత్వాహర యుక్తాఇత్యాగమనశీలోరైగవా దికంచనీతము పాయనంచపత్రైవాస్తునైతేనాల్పాపాయనేన అహముపదేక్ష్యామీత్యాఖ్యాయికార్థస్సంక్షేపతో జ్ఞేయః । అపిచ । వేదాధ్యయనాభావేనత త్సాధనోపలబ్ధతద్జ్ఞాన సిద్ధ్యభావాత్ । స్మృతిపురాణేతిహాసాని శృత్యర్థముప పాదయంతి । తస్మాత్తచ్ఛ్రవణాధికారోపినస్యాత్ తంత్రైవ శూద్రాణాం విధీయతే । తచ్ఛ్రవణజన్యజ్ఞానంతుసర్వ పాపాశన యనఫలం । విదురధర్మవ్యాధాదీనాం దేవాంశసంభూతత్వాత్పురాణశ్రవణజన్యజ్ఞానద్వారా మోక్షాధికారిత్వంగ విరుధ్యతే । ననుముఖ్యఏవశూద్రోజానశ్రుతిరస్తుకిం జఘన్యేన యోగేనేత్యతఆహ । ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

క్షత్రియత్వగతేశ్చోత్తరత్ర చైత్రరథేనలింగాత్ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ॥

నచాత్రాపి జానశ్రుతేశ్శూద్రజాతి విషయత్వం । ప్రకృతప్రకరణాదుత్తరత్రసంసర్గ విద్యాయామేవచైత్రరథేనప్రసిద్ధ క్షత్రియేణ అభిప్రతారిణాన హసమభివ్యవహారాత్ కలింగాత్సమానంచసమభివ్యాహారో భవతి । జానశ్రుత్యుపాసనోపక్రమే । పౌత్రాయణశ్రద్ధాదేయో బహుదాయీబహుపాక్యఆసీన్నసర్వతోవసథానామావయాంచక్రే । సర్వతఏవమే తదన్నమత్స్యంతి తేదానవతీత్వం నానావిధపక్వాన్నప్రదాయిత్వం చోపదిశ్యతన్మధ్యేసహసందిహానఏవక్షత్తారమూచేతిక్షత్రప్రేరణముపదిశతి । తదుపసంహారే । వేయంజాయా అయంగ్రామోయస్మిన్నాస్యఇతితేహైతైరైక్వపర్ణానామమహావృషు షుచయత్రాస్మఉవాసేతి బహుషుగ్రామదాతృత్వముపదిశ్యతే । తస్మాదేతద్ధర్మైర్జానశ్రుతేః క్షత్రియత్వమేవావబోధ్యతే । అథశౌనకం చకాపేయమభిప్రతారిణం చకాక్షసేనిం సూదేనపరివిశ్యమానౌ బ్రహ్మచారిబిభిక్షే ఇతికాపేయాఖ్య యాజకయోగాదభిప్రతారీచైత్రరథః క్షత్రియ ఇత్యుపదిశ్యతే । చిత్రరథపురోహితత్వంచకాపేయానాంశాస్త్రప్రసిద్ధం । ఏతేనవైచిత్ర రథంకాపేయ అయాజయదితి । ఏకేనద్విరాత్రేణసమానాన్వయానాంహిప్రాయేణసమానాన్వయాఏవయాజకాభవంతి । ననుచిత్రరథపురోహితః కాపేయయోగాదభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వం భవతితస్మాన్నక్షత్రియత్వమితిచేన్న । చైత్రరథినామైకః క్షత్రియపతిరజాయత । ఇతివాక్యశేషేచిత్రరథవంశజత్వేనక్షత్రియపతిత్వేనచ । క్షత్రియత్వవ్యపదేశాత్తద్వదుత్తర త్రబ్రాహ్మణేన కాపేయేనయుక్తాభిప్రతారిక్షత్రియఇతి ఉపదిశ్యతే । తద్వదేకేన బ్రాహ్మణేనయుక్తోజానశ్రుతిరపిక్షత్రియఇత్యవగమ్యతే । తస్మాత్ క్షత్రియస్యైవశూద్రేతిసంబోధనముపపద్యతే । నిషాదస్థపతిన్యాయేనశూద్రస్య ఔపనిషద్బ్రహ్మవాక్య శ్రవణాధికారమస్తీత్యాశంక్యనిరాకరోతి । ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ।

సంస్కారపరామర్శాత్తదభావాభిలాపాచ్చ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ॥

అత్రాపినశూద్రాణాంబ్రహ్మవిద్యాధికారః । కుతః । బ్రహ్మవిద్యోపదేశప్రకరణేఉపనయనాది సంస్కారపరామర్శాత్ । తంహోపనిన్యేఅధీహిభగవఇతిహోపససాదబ్రహ్మపరాబ్రహ్మనిష్ఠాపరం బ్రహ్మాన్వేషమాణాఏషహవైతత్సర్వంవక్ష్యతీతితేహసమిత్పాణయో భగవంతంపిప్పలాదముపసన్నా ఇత్యాదినాఉపనయన నస్యబ్రహ్మవిద్యాం గత్వోపదేశాత్ ।

ఇతశ్చ న జానశ్రుతిశూద్రస్యాధికారః । ననుశ్రోత్రియాంశ్చ హ త్వానుపనీయ్యైవేత్యాదావనుపనీతానామపి వైశ్వానరవిద్యాయామధికారిత్వవ్యపదేశాదనియతముపనయనమితి చేన్న । నిషేధస్య ప్రాప్తిపూర్వకత్వాత్ప్రోపనయనానాం ప్రాచీనశాలాదీనాం ద్విజానామేవాధికారాత్ ॥ నిషేధస్తు స్వవిద్యోపదేష్టురశ్వపతేరాజ్ఞా న్యూనవర్ణత్వాద్ద్రష్టవ్యః ॥ శ్రోత్రియాంశ్చ ప్రాచీనశాలాదీనుపనీయైవ అశ్వపతిరాజో వాచేతి శ్రుత్యర్థః ॥ ననుతర్హి శూద్రస్యాప్యుపనయనం కల్ప్యతామిత్యత ఆహ । తదభావాభిలాపాచ్చేతి । న శూద్రే పాతకం కించిన్న చ సంస్కారమర్హతీతి । శూద్రశ్చతుర్థో వర్ణః స్యాదేకజాతిరిత్యాదిస్మృతికథనాదుపనయనాదిసంస్కారాభావాభిలాపాదిత్యర్థః । పాతకం భక్ష్యాభక్ష్యవిభాగాభావకృతం ఏకజాతిరుపనయనరహితత్వాభావః ॥ నిషాదస్థపతిం యాజయేదితి విధిరస్తీతి చేన్న ॥ ఉపనయనసంస్కారవిశిష్టత్రైవర్ణికానామేవశ్రుతిస్మృతిషు మహావాక్యశ్రవణోపదేశాత్ ॥ న శూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాధికారిత్వం సర్వదాసంభవతీతి సిద్ధం । ఇతశ్చైతదిత్యాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తేః ॥ ౩౭ ॥ ❁ ॥

ఇతశ్చ న శూద్రస్యాధికారః ॥ శూద్రత్వాభావనిర్ధారణే సత్యేవోపదేశప్రవృత్తేర్వ్యపదేశాత్ ॥ నైతదబ్రాహ్మణో వివక్తుమర్హతి సమిధం సోమ్యాహరోపత్వా నేష్యే న సత్యాదగా ఇతి లింగాత్సత్యకామో జాబాలః స్వమాతరమపృచ్ఛ్య గౌతమసమీపంగత్వా బ్రహ్మచర్యముపేయామిత్యువాచ తం గౌతమః ప్రపచ్ఛ కింగోత్రోసి ॥ జాబాల ఉవాచ ॥ మాతా పిన జానాత్యహమపి న జానామీతి ॥ తచ్ఛ్రుత్వా గౌతమః నాబ్రాహ్మణస్యైతాదృశస్య యథార్థవాదిత్వం సంభవతీతి శూద్రత్వాభావం నిశ్చిత్య శిష్యమభ్యగీకృతవానిత్యాఖ్యాయికాదర్శనాచ్చ న శూద్రస్యాధికార ఇతి సిద్ధం ॥ న నూపనయనాసంభవేపి బ్రహ్మోచ్చారణనిరాసః కదాచిత్కస్స్యాచ్ఛ్రోత్రియో వా ॥ న సర్వథా సంభవతి ॥ డింభకస్యోపనయనాసంభవేన బ్రహ్మాభివ్యాహారమేత్ ॥ అన్యత్ర స్వధానినాయాదితి స్వధానినయనే బ్రహ్మోచ్చారణవిధానాత్ తస్మాత్కదాచిదపి ఇత్యుపదిశ్యతే । తతోనుపనీతస్య శూద్రస్య పాకయజ్ఞాదిషు బ్రహ్మోచ్చారణనిరాసస్స్యాత్ । న బ్రహ్మవిద్యాధికార నిషేధ ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

శ్రవణాధ్యయనప్రతిషేధాత్స్మృతేశ్చ ॥ ౩౮ ॥

ఇతశ్చ న శూద్రస్యాధికారః । కస్మాత్స్మృతేశ్చ ॥ స్మృతౌ వేదశ్రవణస్య తదధ్యయనస్య తదర్థయోజనయోరర్థజ్ఞానానుష్ఠానరూపయోరర్థయోః ప్రతిషేధాన్నిషేధాదిత్యర్థః । అథవాస్య వేదముపశృణ్వతస్త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రపూరణం ఉదాహరణే జిహ్వాచ్ఛేదో ధారణే శరీరభేద ఇతి స్మృతేః శూద్రస్య వేదాధ్యయనాద్యనర్హత్వాయతే శూద్రస్య వేదశ్రవణే తచ్ఛ్రోత్రే తత్ప్రపూరణాత్ । త్రపుజతుపూరవేదాజ్ఞా । తదుచ్చారణమాత్రతః ॥ తజ్జిహ్వాచ్ఛేదమేతత్త్రాణకాం ॥ తద్ధారణాత్తదా ॥ శరీరభేదనం కుర్యాదితి చేమాయముచ్యతే ఇతిస్మృతిరపి శ్రూయతే । తస్మాదుపనయనాదిసంస్కారవిశిష్టత్రైవర్ణికానామేవ వేదశ్రవణవేదాధ్యయనవేదార్థానుష్ఠానవిధిసంభవాత్తేషామేవ బ్రహ్మవిద్యాధికార ఇతి రాద్ధాంతః ॥ నను విదురధర్మవ్యాధప్రభృతీనాం బ్రహ్మజ్ఞానదర్శనాచ్ఛూద్రాణాం బ్రహ్మవిద్యాధికారనిషేధ ఇతి చేన్న ॥ తేషాం దేవతాంశత్వాత్ । దేవాంశసంభవానాంతు జాతిభేదం న కారయేత్ । స్వభావసిద్ధవిజ్ఞానాద్వామదేవాదివత్సదా ॥ తత్పుత్రచాండవాదీనాం జాతిభేదోపరికల్ప్యతే త్యాదాకారణపురుషత్వేన నిర్గతజాతిభేదవ్యపదేశా ద్విదురాదీనామపి శూద్రత్వమౌపచారికమేవ ॥ తథాపి తేషాంగురుసమీపే త్రైవర్ణికైస్సహ పురాణేతిహాసశ్రవణాధికారమాత్రమేవ విధీయతే । న ప్రత్యక్షవేదవేదాంతవిద్యాధికారిత్వం । ప్రాసంగికాదధికారచింతానివృత్తా । ప్రకృతవాక్యార్థసంధానమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

కంపనాత్ ॥ ౩౯ ॥

సర్వగతస్య శివస్య పరబ్రహ్మణస్సాధకానుగ్రాహకత్వమనుచ్ఛ్వ్యప్రదయస్మిత్ర్యేకరపల్యుపక్రమణేప్రదర్శ్యతే ॥

యదిదం కించ ॥ జగత్సర్వం ప్రాణ ఏజతి నిస్సృతం ॥ మహద్భయం వజ్రముద్యతం య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవంతి కఠవల్లీషష్ఠాధ్యాయే పాఠకవాక్యైపత్య తేస్యవిషయః ॥ అత్రజగత్కంపనహేతుః ప్రాణో వాయురుత నిర్వా పరమేశ్వరో వేతిసంశయః ॥ యదిదం కించ జగత్సర్వం ప్రాణఏజతినిస్సృతమితి వాక్యేనిస్సృతముత్పన్నం యదిదంజగత్సర్వం ప్రాణేనిమిత్తేశ్వాయతే ॥ ప్రాణశబ్దస్య ప్రాణవాయౌప్రసిద్ధత్వాజ్జగదాప్తస్య పరమేశ్వరస్య విశ్వకంపనహేతుత్వాసంభవాత్ ॥ నమస్తేవాయో త్వమేవప్రత్యక్షబ్రహ్మాసీత్యాదౌ తస్యైవబ్రహ్మత్వవ్యపదేశాచ్చ అత్రప్రాణోపాసనస్యైవమోక్షోపదేశోనవిరోధః । కించ ॥ అపపునర్మృత్యుంజయతియ ఏవంవేదేతిశ్రుతౌ వాయువిజ్ఞానస్యమోక్ష ఫలంస్పష్టముక్తం । అథవా ॥ మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురమృతాభవంతీతి వాక్యేమహాభయహేతుత్వంవజ్రస్య వ్యపదేశాత్ ॥ వాయోపజన్యభావేనవివర్తమానే విద్యుత్సైఖవృష్ట్యశనయో జాయంతఇతి శ్రవణాత్ అశనిహేతువాయులక్షకత్వం వజ్రస్యాపియుక్తం ॥ తస్మాత్సర్వథాత్రపరమేశ్వరముఖ్యలింగాదర్శనాన్న పరమేశ్వరఏవోపదిశ్యతఇతిచేదుచ్యతే ॥ ***॥ కంపనాత్ ! అత్రజగత్కంపనహేతుః పరమేశ్వరఏవ ॥ ఏజృకంపనఇతిధాతోః కంపనార్థత్వాదిత్యర్థః ! భీషాస్మాద్వాతః పవతేభీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమఇతియస్యశాసనచ యేనసర్వేవయంనిషిద్ధవిముఖావిహితేషుప్రవర్తామహేత్యాదౌచ పవనాదీనాంభయహేతుత్వం పరమేశ్వరస్యైవోపదిశ్యతే ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌజగన్నియామకత్వం తస్యైవదర్శనాజ్జగద్భయహేతుత్వం సముచితం ॥ తస్మాద్రాజముఖంభీష్మంభావుకమితిశ్రవణాత్ కల్యాణమూర్తేరపి జగచ్ఛాసకతయాభయహేతుత్వం సర్వోపాదానత్వాత్తస్యప్రాణశబ్దవాచ్యత్వంయుక్తం । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ సప్రాణస్యప్రాణమిత్యాదిశ్రుతిషు శ్రూయతే ॥ కించోపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శతయాపరమేశ్వరప్రకరణత్వాదగమాన్నాన్యవిషయత్వం ॥ తదేవశుక్రంతద్బ్రహ్మ తదేవామృతముచ్యతే ॥ తస్మింల్లోకాశ్రితాస్సర్వే తదునాత్యేతికశ్చనేత్యుపక్రమవాక్యే పరమేశ్వరఏవోపదిశ్యతే ॥ జగత్సర్వంప్రాణఏజతీతిచ ఏజయితృత్వమపీదం పరమేశ్వరస్యైవోపలభ్యతే ॥ నవాయుమాత్రస్య ॥ శ్రుత్యంతరే ॥ ప్రసిద్ధం ॥ నప్రాణేనాపానేనమర్త్యోజీవతి । కశ్చనఇతరేణతుజీవంతి । యస్మిన్నేతావుపశ్రితావితి ఉత్తరత్రాపి ॥ భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యోభయాదింద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమఇత్యాదినా పరమేశ్వరధర్మబాహుళ్యాత్ తత్ప్రకరణమితి నిశ్చీయతే । వజ్రశబ్దవాచ్యత్వం సాధ్యసకారణత్వసామాన్యాత్సముచితం పరమేశ్వరస్యైవ ॥ యఏతద్విదురమృతాస్తేభవంతీతివాక్యనిర్దిష్టామృతఫలవ్యపదేశోపి పరమేశ్వరవిషయత్వముపదిశతి । జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతిఈశంజ్ఞాత్వా అమృతాభవంతి ॥ సంపశ్యన్బ్రహ్మ పరమంయాతి నాన్యస్సేనహేతునేత్యాదౌ శివజ్ఞానస్యైవమోక్షహేతుత్వనిర్దేశాన్న వాయువిజ్ఞానాదమృతత్వంకశ్చిదపి విధీయతే ॥ తత్రోపసంహారేఅన్యత్రధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । అన్యత్రభూతాచ్చభవ్యాచ్చ । యత్తత్పశ్యసితద్వదేతిపరమేశ్వరస్యోక్తత్వాత్ జగత్కంపనహేతుత్వంనేతరస్యేతిసిద్ధం । దహరపుండరీకాదిప్రదేశవిశేషేషు వ్యాపకత్వేనప్రతిపాద్యస్యశివస్యపరబ్రహ్మణః వ్యాపకత్వముపపాదయితుమధికరణాంతరమాహ ॥ * * * *

జ్యోతిర్దర్శనాత్ ॥ ౪౦ ॥

ఛాందోగ్యపంచమాధ్యాయే ప్రజాపతివిద్యాయామామ్నాయతే । ఏషసంప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరంజ్యోతిరూపసంపద్య స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే ॥ సఉత్తమః పురుషఇతి । ఇహజ్యోతిశ్శబ్దేనప్రసిద్ధం సూర్యాదిజ్యోతిర్నారాయణః పరమేవేతిసంశయః ॥ నాత్రజ్యోతిశ్శబ్దేనపరమశివః ప్రతిపాద్యః ॥ తస్యతేజః పరత్వేనముఖ్యత్వాత్ । జ్యోతిశ్చరణాభిధానాదిత్యత్రచరణహేతుత్వేనజ్యోతిశ్శబ్దస్యాప్యుక్తత్వాగదగ్గనాత్తద్వదత్ర పరమేశ్వరపరత్వంనోపపద్యతే ॥ కుతః కారణాభావాత్ ॥ నముక్తిప్రాప్తిహేతుత్వమపి పరమేశ్వరస్య సంభవతి ॥ అథయా ఏతాహృదయస్యనాడ్యఇత్యాది నాడీఖండే థయత్రైతస్మాచ్ఛరీరాదుత్క్రామంత్యథైతైరేవరశ్మిభిరూర్ధ్వమాక్రమత ఇత్యాదిశ్రుతౌప్రభాకరస్యైవముక్తప్రాప్యత్వవ్యపదేశాత్ । కించ ॥ నారాయణస్యాపిసముచితం ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృతఇత్యాదౌముక్తప్రాప్యపరంజ్యోతిః పురుషోత్తమశబ్దవాచ్యత్వేననిర్దేశాత్ పురుషోత్తమశబ్దస్యతస్యైవరూఢత్వాత్ ॥ తస్మాత్తయోరేవపురుషోత్తమశబ్దసమానాధికరణపరం జ్యోతిశ్శబ్దవాచ్యత్వంసంభవతీతి ప్రాప్తేబ్రూమః ॥ *** ॥ జ్యోతిర్దర్శనాత్ అత్రపరంజ్యోతిశ్శివఏవతస్మాద్దర్శనాత్ । య ఆత్మాపహతపాప్మా ఇత్యుపక్ర

మాలోచనయా పరమశివస్యైవ ప్రతిపాద్యత్వేనానువృత్తిదర్శనాత్ । అతః పరం జ్యోతిశ్శబ్దవాచ్యత్వముత్తమపురుషత్వం ముక్తప్రాప్యత్వంచ పరమేశ్వరేణ న విరోధః । అపహతపాప్మత్వాదిధర్మవిశిష్టపరమశివ ఏవాత్ర సోఽన్వేష్టవ్య ఇతి ప్రతిజ్ఞానాత్ । ఏతం త్వేవ తే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామీత్యనుసంధానాత్ అశరీరం వావ సంతం న ప్రియాప్రియే స్పృశత ఇత్యాదావశరీరత్వేన జ్యోతిస్సంపత్త్యుపదేశాత్ । కించ । ఉత్తమపురుషవిశేషణాత్పరమపురుష ఏవాత్ర నిర్దిశ్యతే । బ్రహ్మప్రకరణాన్ముక్తప్రాప్యత్వం నగరీభాకరస్యోపపద్యతే । అత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుత ఇతి తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యమిత్యాదావపునరావృత్తయే ముముక్షూణాం పరమశివప్రాప్తిదర్శనాత్ । న నారాయణస్యాపి ముక్తప్రాప్యత్వం సంభవతి । జ్ఞాత్వా శివం శాంతిమత్యంతమేతి । జ్ఞాత్వా అమృతా భవంతి । తథా శివమవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతీత్యాదౌ ముక్తానాం పరమశివప్రాప్తిదర్శనాత్ । పురుషోత్తమశబ్దోఽపి పరమేశ్వరేసంభవతి । పురుషేభ్యః శారీరేభ్యః పరమః ఉత్కృష్టత్వాత్ । బ్రహ్మమేధికే వేష్టితం పురుషోత్తమమితి ప్రాప్యస్య పరమశివస్య బ్రహ్మణః పశ్యా యత్వేన హస్తకరపాణిశబ్దవత్ప్రయోగదర్శనాత్ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదౌ వేదాదిసర్వవిద్యానియామకత్వ సర్వభూతాత్మకపురుషనియామకత్వాదిధర్మాణాం పరమేశ్వరస్యోపదేశాత్ । సర్వపురుషాత్మకజీవనియామకత్వేన పురుషోత్తమః జ్యోతిః పరశివ ఏవ । పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతో ఈశః తస్మై మహనశ్శివసంకల్పమస్తు శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే । స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । శివోఽద్వైతః । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదౌ పురుషశబ్దవాచ్యనారాయణాది జీవేభ్యోఽధికత్వవ్యపదేశాత్పరమశివ ఏవ పురుషోత్తమ ఇతి రాద్ధాంతః । పురుషోత్తమశబ్దస్య విష్ణౌ వైదరూఢిరితి చేత్ । హరివం శే కృష్ణం ప్రతి పరమేశ్వరవచనం । యాని నామాని గోవిందతవ లోకే మహీయతే । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా విచారణేతి నామైక్యదర్శనాత్పురుషోత్తమశబ్దవాచ్యత్వం తస్యైవ సిద్ధం । * * * * * * *

ఆకాశోఽర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ ॥ ౪౧ ॥

ఛాందోగ్యస్యాష్టమాధ్యాయే పర్యతే స్య విషయః । ఆకాశో హ వై నామరూపయోర్నిర్వహితా । తే యదంతరా తద్బ్రహ్మ తదమృతం స ఆత్మేతి । ఇహ సర్వాధికత్వేనోపదిష్ట ఆకాశో భూతాకాశః కిం జీవ ఉత పరమేశ్వర ఇతి సంశయః । వియత్యాకాశశబ్దస్య రూఢత్వాత్ అవకాశప్రదాతృత్వేన తస్య నామరూపవిభాగయోగ్యత్వం సంభవాత్ । సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఇత్యాదౌ జగత్కారణత్వం తస్యైవ వ్యపదేశాత్ తదేవ యుక్తం । ఉత జీవోఽపి స్యాత్ । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి వికారజాతస్య నామరూపవ్యాకృతత్వాన్నిర్వికారస్య పరమేశ్వరస్య తదసంభవాత్ । తస్య నామరూపవ్యాకరణదర్శనాత్ చిదాకాశరూపత్వాచ్చ తస్మాత్తయోరేవ ఆకాశశబ్దవాచ్యత్వముచ్యత ఇతి ॥ * * ॥ చేద్బ్రూమః ॥ * * ॥ ఆకాశోఽర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ । అత్ర ఆకాశశబ్దవాచ్యశ్శివ ఏవ । కస్మాదర్థాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ । అర్థానాం పదార్థానామంతరత్వవ్యపదేశాత్ నామరూపాత్మకస్థూలసూక్ష్మచిదచిత్ప్రపంచాంతరాత్మత్వవ్యపదేశాన్నిర్దేశాదిత్యర్థః । ఆదిశబ్దేన । తే యదంతరా తద్బ్రహ్మ తదమృతం స ఆత్మేత్యాదినా బ్రహ్మత్వాదివ్యపదేశో ద్రష్టవ్యః । పరమేశ్వరాద్భిన్నస్య భూతాకాశాదేరాత్మత్వామృతత్వాదిధర్మాణామసంభవాత్ప్రకరణవిరోధాచ్చ బ్రహ్మలింగభూయస్త్వాన్నేతర ఇతి సిద్ధం । * * * * * * * * *

సుషుప్త్యుత్క్రాంత్యోర్భేదేన ॥ ౪౨ ॥

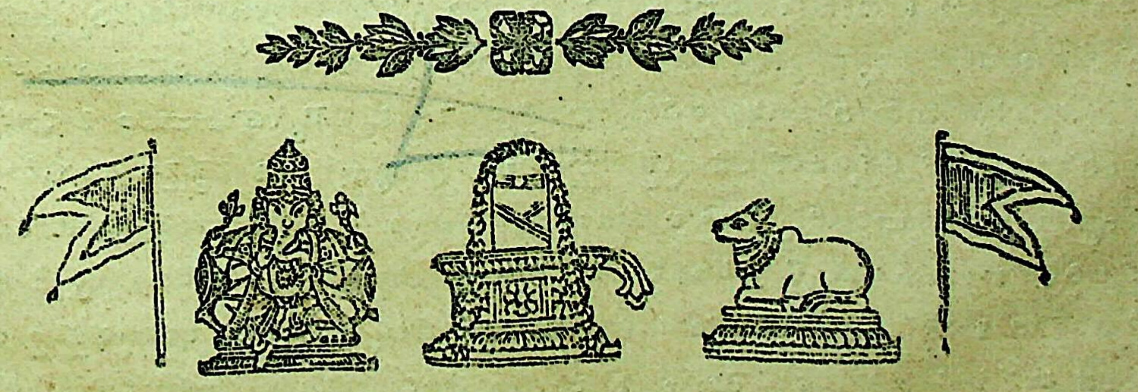
వ్యపదేశాదిత్యనువర్తతే బృహదారణ్యకే షష్ఠాధ్యాయే దృశ్యతే స్య విషయః యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిః స సమానస్సన్నుభౌ లోకావనుసంచరతీతి । అత్ర విజ్ఞానమయో లింగశరీరావచ్ఛిన్నశ్శారీరః పరమేశ్వరో వేతి సంశయః । అత్ర జీవ ఏవాభిధీయతే । ఉపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శాదిభిర్జీవస్యైవ ప్రకృతత్వాత్ । యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి శరీరకారణాత్ । స వా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్విత్యుపసంహారేఽపి తదనిరాకరణదర్శనాత్ । మధ్యేఽపి । ఏష్వోత హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్ శేత ఇతి హృదయాంతరవ్యవస్థాన

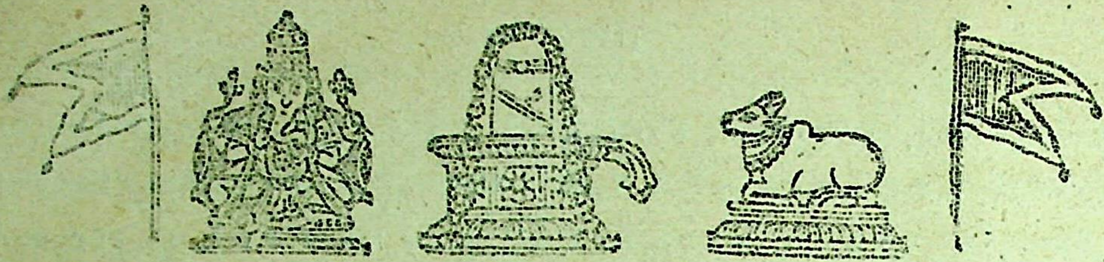
వ్యపదేశాచ్చ । పూర్వాపరమధ్య పరామర్శేషు పరమేశ్వరపరత్వ విధాయకశబ్దాదర్శనాదవస్థాత్రయానుగతజీవస్యై వ విద్యమానత్వాత్స ఏవాత్ర ప్రతిపాద్యత ఇతి చేదుచ్యతే ॥ * ॥ కతమ ఆత్మా ॥ యోఽయం విజ్ఞానమయ ఇత్యత్ర భ్రమరకీటకవన్ముక్తజీవస్య శివాత్మకత్వాన్ముక్త ఏవ ప్రతిపాద్యతే ॥ న తు బద్ధజీవః । కుతః । సుషుప్త్యవస్థాయాం ఉత్క్రాంత్యవస్థాయాం చ జీవబ్రహ్మభేదస్య భేదేన ద్విః ప్రతిపాదితత్వాదిత్యర్థః ॥ సుషుప్తౌ తావదయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కించన వేద నాంతరమితి జీవపృథక్త్వేన ప్రాజ్ఞానశబ్దేన పరమశివో నిర్దిశ్యతే । నహ్యత్ర జీవః పురుషో భవతి । తస్య శరీరబాహ్యాభ్యంతర విజ్ఞాతృత్వసంభవాత్ ॥ శరీరాధిపతిత్వాత్ ఉపక్రమోపసంహారాది షడ్విధలింగైస్తద్ధర్మ దర్శనాచ్చ జీవ ఏవాత్ర ప్రజ్ఞానశబ్దవాచ్య ఇతి చేన్న । ప్రజ్ఞానశబ్దేనాత్ర పరశివ ఏవాత్ర ప్రతిపాద్యతే యఏషోఽంతర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్ శేతే సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః సర్వాధిపతిరిత్యాదిశ్రుతినిర్దిష్ట సర్వజ్ఞత్వసర్వేశ్వరత్వాదిధర్మాణాం అన్యత్రాసంభవాత్ । తథోత్క్రాంతావప్యయం శారీర ఆత్మా ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢ ఉత్సర్జన్యాతీతి శరీరాద్వ్యతిరిక్తతయా పరమేశ్వర ఉపదిశతి ॥ తత్రాపి క్రిమేతావదోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి శారీరధర్మాణాం నోపదేశాత్ ॥ కించ ॥ శారీరధర్మాననూద్య తస్య భ్రమరకీటకవచ్ఛివైకభావత్వం నిర్దిశతి । తథోపసంహారేపి స వా ఏష మహానజ ఆత్మా యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి పరమేశ్వర ఏవాత్ర అజరత్వాదిధర్మనిర్దిష్టః । తతోఽన్యత్ర ॥ యదతఊర్ధ్వం మోక్షాయైవ బ్రూహీతి పదే పదే ప్రశ్నః ॥ అనన్వాగతస్తేన భవత్యసంగో హ్యయం పురుష ఇతి పునః పునః ప్రతివచనం చ । వాక్యసందర్భస్యాభిద పరత్వం జ్ఞాపయతి । అనన్వాగతం పుణ్యేనానన్వాగతం । పాపేన తీర్ణో హి తదా సర్వాన్ శోకాన్ । హృదయస్య భవతీతి శరీరేంద్రియాదివిలక్షణ పరమేశ్వరప్రతిపాదన పరత్వ వ్యపదేశాన్న శారీర పరత్వమితి సిద్ధం ॥ పరమేశ్వర పక్షే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * *

పత్యాదిశబ్దేభ్యః ॥ ౪౩ ॥

ఇతశ్చాసంపత్పరిరూప ప్రతిపాదనమేవైతత్ । తతోఽస్మిన్ సందర్భే పరమేశ్వర ప్రతిపాదకాః పత్యాదయశ్శబ్దా దృశ్యంతే । సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః సర్వాధిపతిః । స న సాధునా కర్మణా భూయాన్నో ఏవాసాధునా కనీయానేష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాల ఇత్యాదికముత్తరం శ్రూయతే । బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । పశూనాం పతయే పుష్టానాం పతయే జగతాం పతయే ఇత్యాదిశ్రుతిశతేష్వపి సర్వాధిపతిత్వం పరమేశ్వరస్యైవ ప్రసిద్ధం ॥ ఏవం సర్వేశ్వరత్వాదిజాతీయకాః । ధర్మాః న కుత్రాపి జీవస్యాదృష్టత్వాత్ అత్ర పరమశివ ఏవ ప్రతిపాద్యత ఇతి రాద్ధాంతః ॥ * ॥ * * * * * * * *

ఇతి శ్రీమద్యతిరాజపరివృఢ శ్రీమత్పండితభగవత్పాదాచార్యకృత భేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైత సిద్ధాంతస్థాపక వైయాసిక బ్రహ్మసూత్రార్థప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యే సమన్వయాభిధానస్య ప్రథమాధ్యాయస్య త్రయోదశాధికరణావచ్ఛిన్నో దహ్రాద్యావృత్తి చత్వారింశత్సూత్రాత్మక తృతీయః పాదః ॥ * * * * *

శాస్త్రారంభము ముముక్షూణాం పునరావృత్తి రహితఫలసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మజిజ్ఞాసా ముపదిశ్య తద్బ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వనిరాకరణపూర్వకసర్వజ్ఞత్వాదిప్రసాధనార్థం లక్షణప్రమాణాధీనా హి వస్తుసిద్ధిరితి న్యాయేన వస్తుసిద్ధ్యర్థం చ జగజ్జన్మాది లక్షణం శాస్త్రప్రమాణకత్వం చోక్త్వా పరస్పరవిరుద్ధస్వభావ భేదాభేద శ్రుతీనామవిరోధతయా చతుర్థసూత్రే బ్రహ్మణి సమన్వయం ప్రదర్శయిత్వా ఉక్త బ్రహ్మలక్షణస్య ప్రధానే అతివ్యాప్తి మాశంక్య ఈక్షతేర్నాశబ్దమిత్యారభ్య గతిసామాన్యాదిత్యంతం అశబ్దత్వేన ప్రధానజగత్కారణత్వం నిరస్య పరమేశ్వరస్యైవ జగత్కారణత్వం ప్రథమపాదే వేదాంత వాక్యైః ప్రపంచితం ॥ ద్వితీయతృతీయ పాదయోః స్పష్టబ్రహ్మ లింగానాముపాసన ద్వారా బ్రహ్మణి సమన్వయ ముపపాద్య ॥ క్వచిచ్ఛాఖాసు ప్రధాన జగత్కారణత్వ ప్రతిపాదక శబ్దానాం దృష్టత్వా దశబ్దత్వం కథం తస్యోపపద్యత ఇత్యాశంకాయాం చతుర్థ పాదోహ్యారభ్యతే ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

॥ ❁ ॥ ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న శరీరరూపకవిన్యస్త గృహీతేర్దర్శయతి చ ॥ ౧ ॥

కఠవల్లిషు శ్రుతివల్యా ముపదిశ్యతే స్వవిషయః । ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః । మనసస్తు పరా బుద్ధిర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్పరః । మహతః పరమవ్యక్త మవ్యక్తాత్పురుషః పరః । పురుషాన్న పరం కించిత్ సా కాష్ఠా సా పరా గతిః ॥ ఇహ మహత్పరత్వేనోపదిశ్యమానమవ్యక్తశబ్దనిర్దిష్టం సాంఖ్యప్రధాన ముత శారీరో వేతి సందేహః ॥ పూర్వాపరవాక్యసందర్భేణ ప్రధానమేవాత్ర ప్రతిజ్ఞాయతే । సాంఖ్యశాస్త్రే మహదవ్యక్తపురుషశబ్దానాం తత్వత్రయే ప్రసిద్ధత్వాత్తేషామేవాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ॥ నాశబ్దత్వం తస్యోపపన్నం అవ్యక్త ప్రకృతి ప్రధాన మాయాదిశబ్దానాం ప్రాప్తే శ్రుతిష్వేవ దర్శనాచ్చ । బ్రహ్మణ్యేవ వేదాంతానాం సమన్వయ ఇతి నియమాభావాత్ । కాపిలస్మృత్యాదిషు ప్రధానస్య జగత్కారణత్వం సిద్ధం తస్మాత్తస్య జగత్కారణత్వం శ్రుతిస్మృతి న్యాయసిద్ధత్వాత్ వేదాంతప్రతిపాద్యత ఇతి చేద్వక్ష్యామః ॥ ❁ ॥ ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న । శరీరరూపకవిన్యస్త గృహీతేర్దర్శయతి చ ॥ ఆనుమానికమిత్యనుమానగమ్యత్వాత్ప్రధానం । తదప్యేకేషాం శాఖినాం ప్రసిద్ధం అవ్యక్తపదశబ్దేన ప్రత్యక్షం ప్రతిపాద్యతే ! ఇత్యశబ్దత్వ మసిద్ధమితి చేన్న । శరీరస్య పూర్వవాక్యే రథరూపేణ విన్యస్తస్యేతి పాదితస్య అత్ర వాక్యే అవ్యక్తశబ్దేన గృహీతే గ్రహణాత్ । తస్యావ్యక్తశబ్దస్యార్థం శరీరపరత్వమిత్యత ఆహ । దర్శయతి చ । పూర్వోక్తవాక్యసందర్భః పర్యాలోచ్యమానః । ఔచిత్యేనావ్యక్తశబ్దేన శరీరగ్రహణం దర్శయతి । ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ తు । బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవ చ । ఇంద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషు గోచరాన్ । ఆత్మేంద్రియమనోయుక్తం భోక్తేత్యాహుర్మనీషిణ ఇత్యుపక్రమ్య । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమితి ప్రాప్యత్వేన తద్విష్ణోః పరమిత్యాకాంక్షాయామింద్రియేభ్యః పరాహ్యర్థా ఇత్యారభ్య ॥ సా కాష్ఠా సా పరా గతిరిత్యంతేన ప్రకృతేంద్రియేభ్యః పరాం గతిం దర్శయతి । అత్ర పూర్వప్రకృతానామింద్రియార్థ మనోబుద్ధీనామస్మిన్వాక్యే స్వశబ్దైరేవోపాదానం ॥ పూర్వత్రాత్మశబ్దేనోపదిష్టముత్తరత్ర పురుషశబ్దేన ఉత్తరవాక్యే మహచ్ఛబ్దేనోక్తా బుద్ధిః ॥ పూర్వవాక్యే బుద్ధి శబ్దేనైవ సంగృహీతా ॥ బుద్ధిర్ద్విధా హిరణ్యగర్భ బుద్ధిరస్మదాదిబుద్ధిశ్చ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై తగ్ం హదేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ ప్రథమోత్పన్న హిరణ్యగర్భబుద్ధిరస్మదాదిబుద్ధీనాం పరా ॥ తస్మాదస్యాః మహత్త్వం । పూర్వవాక్యే ద్వయమేకీకృత్య నిర్దిష్టం ॥ ఇహ పృథక్త్వ మితి వివేకః ॥ పూర్వత్ర శరీరపద ముత్తరత్ర అవ్యక్త పదం తయోః పరిశేషాదేకార్థత్వ మిత్యవగంతవ్యం శరీరమితి । తద్విష్ణోః పరమం పదమిత్యత్ర పంచమ్యర్థేన నిష్కృష్యతే । తథా బ్రహ్మగీతాసు ॥ పదం యత్పరమం విష్ణోః తదేవాఖిలదేహినాం । బ్రూతే

సాంబం మహాదేవం కింభవేత్పరమం పద మితిదర్శనాత్ ॥ వేదార్థోయం స్వయం జ్ఞాత్వా తతో జ్ఞానం ప్రజాయతే । ఇతిహా
సపురాణాభ్యాం వేదార్థముప బృంహణాత్ ॥ వేదితవ్యంప్రయత్నేన సూరిభిర్మోక్షకాంక్షిభిరితిస్మృతా ఉప
బృంహణాదిపురస్సరేణైవ వేదార్థవిజ్ఞానవ్యపదేశాత్ ॥ సేతరేతిప్రతిపాద్యః ॥ కించఏషసర్వేషుభూతేషుగూఢాత్మాన
ప్రకాశతే । దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిరితివాక్యే ॥ నారాయణాత్పరస్యశివస్య దురవగాహిత్వము
పదిశ్యతదుప లబ్ధ్యర్థం యోగముపన్యస్యతి ॥ యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీప్రాజ్ఞస్తద్యచ్ఛేజ్జ్ఞానఆత్మని । జ్ఞానమాత్మనిమహతి
నియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాంత ఆత్మనీత్యేతదుపదిశ్యతే । వాచంమనసిసంయచ్ఛేద్వాగాదిబాహ్యేంద్రియవ్యాపారంపరిత్య
జ్యమనోమాత్రేణావతిష్ఠేత్ ॥ మనోవిషయకల్పనాభిముఖంవికల్పదోషవర్జనేన ॥ జ్ఞానశబ్దోద్భావితబుద్ధావధ్యవసాయస్వ
భావాయాం ధారయేత్ । తామపిబుద్ధిం మహత్యాత్మనిభోక్తరిఅగ్ర్యాయాంవా బుద్ధౌసూక్ష్మతాపాదనేన నియచ్ఛే
త్ । మహాంతంచాత్మానం శాంత ఆత్మప్రకరణవతిపరస్మిన్ పురుషేశివే పరపర్యాయే ॥ పరస్యాంకాష్ఠాయాం
ప్రతిష్ఠాపయతి । తస్మాదుపక్రమోపసంహారమధ్యపరామర్శేనసాంఖ్యప్రకాశస్య నిరవకాశత్వాత్పరమశివఏవ
సర్వోపాస్యత్వేన విధీయతఇతి రాద్ధాంతః । నను స్థూలశరీరస్యావ్యక్తశబ్దార్హస్య కథమవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వమిత్యా
శంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

సూక్ష్మంతుతదర్హత్వాత్ ॥ ౨ ॥

తుశబ్దేనశంకానిరాసః । దర్శయతీత్యనుషంగః స్థూలశరీరారంభకం భూతానాం సూక్ష్మకారణం అవ్యక్తశ
బ్దేనదర్శయతి కుతస్తదర్హత్వాత్ । అవ్యక్తశబ్దార్హత్వాత్ । గోభిఃశ్రీణీతమత్సరమితివత్ ప్రకృతిశబ్దేనవికృతేరభిధానం
యుక్తం ॥ పరమేశ్వరపరత్వేహేత్వంతరందర్శయతి ॥ * * * * * *

తదధీనత్వాదర్థవత్ ॥ 3 ॥

జగత్ప్రాక్తనావస్థాయామేవసాంఖ్యైఃప్రధానత్వాంగీకారేనైషదోషః ॥ కుతస్తదధీనత్వాత్ ॥ ఈశ్వరాధీన
త్వాత్ ॥ స్వతంత్రమవ్యక్తం జగత్కారణమితి మతేసిద్ధాంతేఈశ్వరాధిష్ఠితం మాయావిద్యాది శబ్దవాచ్యం కారణమిత్య
త్యంతభేదాత్ ॥ ననుసూక్ష్మప్రపంచ మనభివ్యక్తనామరూప బీజంప్రాగవస్థాయామవ్యక్తశబ్దయోగ్యత్వ ముపపద్యేత।
తదాత్మనాచేదిహాస్యావ్యక్తశబ్ద యోగ్యత్వ మవగమ్యేత । తర్హిసాంఖ్యవాదప్రవేశఃస్యాదితి । సూక్ష్మ చిదచిదా
త్మకస్యప్రపంచస్యైవ ప్రాగవస్థాప్రకృతిత్వేన విధీయతఇతిచేదుచ్యతే ।పరమేశ్వరశక్తితయాజడప్రధానస్యజగత్కారణత్వం
వక్తుంశక్యం ॥ ప్రధానాధిష్ఠానపరమేశ్వరాదేవ జగదుత్పత్తేస్సంభవాదవ్యక్తశబ్దవైయర్థ్యమిత్యాశంక్యోక్తమర్థవదితిప్ర
యోజనవదిత్యుపదిశ్యతే । ఈశ్వరస్యసహకారి రూపమవ్యక్తమావశ్యకం । మాయాంతు ప్రకృతింవిద్యాన్మాయి
నంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వ మిదంజగత్ ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషుమాయాయాఃపరమేశ్వరా
ధీనత్వంశ్రూయతే । మాయాప్రతిపాదితజగజ్జన్మాది కారణత్వంవశీకృత మాయికపరమేశ్వరాధీనమేవ । వాయవ్యగ్ంశ్వేత
మాలభేతభూతికామ ఇత్యత్రయథావిధ్యుద్దేశపతితానాంవాయవ్యాదీనాం శబ్దానాంవిధినాసంబంధోనైవం ॥ వాయుర్వై
క్షేపిష్ఠాదేవతావాయుమేవ స్వేనభాగధేయేనోపధావతి ॥ సఏవైనంభూతిం గమయతీత్యేతేషామర్థవాద విశిష్టానాంవా
క్యానాంనముఖ్యప్రామాణ్యం । వాయుర్వాఅలభత క్షేపిష్ఠాదేవతా అలభతేత్యాదివాయు స్వభావస్తుతిత్వే నావాం
కరవాక్యసమన్వయవత్ ॥ మాయాజగత్కారణత్వవాక్యానాంతద్వత్ స్తుతిపరత్వం ॥ తదధిష్ఠానపరమేశ్వర బోధకత్వ
మవిరోధం । నచైవమవ్యక్తశబ్దస్యావిద్యాపరత్వే ॥ తద్వికారత్వేంద్రియాదీనామివతచ్ఛబ్దేనోపాదానసంభవాత్క
థంశరీరస్యైవగ్రహణమితివాచ్యం । తేషాంస్వశబ్దైరేవోపాదానాత్పరిశేషతస్తత్సిద్ధేః । సూత్రద్వయస్యాపరావ్యా
ఖ్యాశరీరంద్వివిధంజ్ఞేయం స్థూలంసూక్ష్మంచపూర్వవాక్యేద్వయమపి శరీరగ్రహణేసంగ్రహీతం । ఉత్తరస్మిన్సూక్ష్మ మేవఅవ్య
క్తశబ్దేనోక్తం । తదర్హత్వాత్ । తచ్చావశ్యమభ్యుపేయం । సకలజీవాశ్రయమహాసుషుప్త్యాత్మకమవ్యక్తం । కేచిదా
కాశఇతి కేచిన్మాయేతి కేచిదక్షరమితివదంతి । ఏతస్మిన్నుఖల్వక్షరేగార్గ్యాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చేతి శ్రుతావాకాశ ఇతిమాయాం
తుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరమితిమంత్రేమాయేతి । అక్షరాత్పరత ఇతిశ్రుతావక్షర ఇతినిర్దిష్టం । తదేవ

మహతః పరమవ్యక్తమిత్యుచ్యతే । తత్స్థూలశరీరత్వేన పూర్వత్రాభిధీయతే ॥ సూక్ష్మత్వేన ఇదానీముపదిశ్యతే ॥ తదనంతరప్రతిపత్తారం హి సంపరిష్వక్త ఇతి తదుభయమపి శరీరమవిశేషాత్ పూర్వత్ర రథత్వేన వర్ణితమత్ర తు సూక్ష్మమవ్యక్తశబ్దేన వ్యాచష్టే ॥ సూక్ష్మశరీరస్య అవ్యక్తశబ్దార్హత్వేన తదధీనత్వేన చ జీవనిష్ఠబంధమోక్షకారణత్వం తస్యోపదిశ్యతే ॥ తస్మాజ్జీవాధికత్వం పరమశివస్య నిర్దిష్టం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । ఏషామీశే పశుపతిః ॥ అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం । అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ ॥ నాన్యే బ్రహ్మణి వేదితవ్యే ॥ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ । విద్యావిద్యే ఈశతే యస్తు సోఽన్యః । క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ఇత్యాద్యాః శ్రాయతే ॥ తస్మాత్పరమేశ్వర ప్రకరణమితి సిద్ధం ॥ పునః హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ ॥ ౪ ॥

కించ । సాంఖ్యైః ప్రకృతి పురుషవివేకాన్మోక్షమంగీకృత్య ॥ ప్రకృతిరపి తదర్థం జ్ఞేయేత్యుక్తం । న చ తాదృశజ్ఞానోపయుక్తం కించిదత్రోక్తం ॥ అవ్యక్తమాత్రశబ్దశ్రవణాత్ । తస్మాదపి నావ్యక్తం ప్రధానం వదతీతి చేన్న । ప్రాతిపత్తికప్రకరణాత్ । నను జ్ఞేయత్వావచనాదిత్యసంగతం । అవ్యక్తశబ్దవాచ్యస్యైవాత్ర తత్ర జ్ఞేయత్వావచనాత్ । అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథాఽరసం నిత్యమగంధవచ్చ యత్ ॥ అనాద్యనంతం మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి । ఇహ తు శబ్దాదిరహితప్రధానం మహతః పరం కాపిలశాస్త్రే నిర్ణీతం । తదేవ నిచాయ్యత్వేన వ్యపదిశ్యతే । అతః ప్రధానమేవ అవ్యక్తమితి చేదుచ్యతే ॥ పురుషాన్న పరం కించిదితి సర్వాధికృత్వేనాత్ర పరమేశ్వరస్యైవ పదే తన్నిచాయ్యత్వం నేతరస్యోపదిశ్యతే ॥ పరమేశ్వరపక్షే పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ ❀ ❀

వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి ప్రకరణాత్ ॥ ౫ ॥

అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామిత్యాదౌ గుణత్రయాత్మకప్రధానస్య ఔపచారికత్వేన జగత్కారణత్వశ్రవణాత్ ॥ అత్ర నిచాయ్యత్వేన ప్రధానమేవోపదిశ్యత ఇతి చేన్న ॥ ప్రాజ్ఞో హ్యత్ర పరమేశ్వరః నిచాయ్యత్వేన నిర్ణీయతే తస్య ప్రకరణాత్ ॥ ప్రాజ్ఞస్యైవ ప్రకరణమిహోపసంహారాభ్యాం దృశ్యతే ॥ అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి ॥ ఈశానో భూతభవ్యస్యేతి । అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో జ్యోతిరివాధూమకః । ఈశానో భూతభవ్యస్యేతి చ । హృదయావచ్ఛిన్నస్య పురుషస్యైవ తాన్యప్రభ్రాంతివారణాయ పరమశివాసాధారణే శానశబ్దముపదిశ్య పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిరితి తస్యైవ సర్వాధికత్వవ్యపదేశాత్ ॥ ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢాత్మా న ప్రకాశత ఇతి తస్య దృగాద్యవిషయత్వాత్మత్వనిర్దేశాత్ । యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞ ఇత్యంజనాదర్థలాభవత్తద్విజ్ఞానాయ యోగోపదేశాత్ ॥ మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి తద్విదుషాం మృత్యుముఖమోచనఫలశ్రవణాచ్చేదం పరమశివప్రకరణమితి సిద్ధం । కాపిలశాస్త్రేఽపి న కేవలప్రధానవిజ్ఞానేన నిర్వాణవ్యపదేశః జడాజడప్రకృతిపురుషవిజ్ఞానేన తద్దర్శనాత్ । నేదం పరమాత్మప్రకరణమితి చేన్న । ఇహ చేతనాచేతనాత్మకవిజ్ఞానాదేవ మృత్యుముఖమోచకత్వనిర్దేశాత్ ॥ తమేవం విదిత్వాతిమృత్యుమేతి । నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ । సంపశ్యన్ బ్రహ్మపరమం యాతి నాన్యేన హేతునేత్యాది సర్వోపనిషత్సు శబ్దాదిధర్మవత్త్వం ప్రాజ్ఞస్య శివస్యైవ వివక్షితత్వాత్ ॥ అతోఽప్యత్ర జ్ఞేయత్వమవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వం చ న ప్రధానస్యావకల్పత ఇతి సిద్ధం ॥ హేత్వంతరముపదిశతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ ॥ ౬ ॥

అత్రాపి న ప్రధానస్య అవ్యక్తశబ్దవాచ్యత్వం ॥ జ్ఞేయత్వం చ భవతి । యతస్త్రయాణామగ్నిశారీరపరమేశ్వరాణామేవాత్ర కఠవల్లిషు వరదానకృత్యప్రభావాద్వక్తవ్యత్వేనోపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ తత్పరత్వేన గీయతే ॥ న ప్రధానాదేః ॥ తత్ర తావత్స త్వమగ్నిం స్వర్గ్యమధ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూహి ॥ తం శ్రద్ధధానాయ మహ్యమిత్యగ్నివిషయః ప్రశ్నః । యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేఽస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే । ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాఽహం । వరాణామేష వరస్తృతీయ ఇతి

జీవవిషయః । అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ । అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్పశ్యసి త
ద్వదేతి పరమేశ్వరవిషయః । ప్రత్యుత్తరమపి । లోకాదిమగ్నింతమువాచ తస్మై యా ఇష్టకా యావతీర్వా యథా వే
త్యగ్నివిషయం । హంత త ఇదం వక్ష్యామి గుహ్యం బ్రహ్మ సనాతనం । యథా చ మరణం ప్రాప్య ఆత్మా భవతి గౌతమ ।
యోనిమన్యే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహినః ॥ స్థాణుమన్యేఽనుసంయంతి యథాకర్మ యథా శ్రుతమితి జీవవిషయం ।
న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాది పరమేశ్వరవిషయం దృష్టం । న హ్యేవం ప్రధానస్య ప్రశ్నోత్తరే దృశ్యేతే । నన్వప
ష్టత్వాత్తస్యానుపన్యాస ఇతి చేదుచ్యతే ॥ యోఽయమాత్మవిషయ ప్రశ్నో యోఽయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేఽస్తీతి । కిం
స ఏవాయమన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదితి పునరనుకృష్యతే । కిం వా తతోఽన్యోఽయమపూర్వః ప్రశ్న ఉత్థాప్యత ఇతి । యత
స్మాదేష ప్రశ్నః భూయోఽనుకృష్యత ఇతి యదుపదిశ్యేత పరమేశ్వరవిషయప్రశ్నద్వయోరభేదత్వసంభవాత్ ।
న తద్వైశ్వానరాత్మవిషయప్రశ్నద్వయమితి వక్తుం శక్యం ॥ త్రయాణాం ప్రశ్నోపన్యాసాదేవం అథాన్యోఽయమపూ
ర్వః ప్రశ్న ఉత్థాప్యత ఇతి వ్యాఖ్యాయేత । అతో యథైవ వరదానవ్యతిరేకేణ ప్రశ్నకల్పనాయామదోషః । తద్వత్ప్రశ్న ప్రతివ
చనాభావేఽపి ప్రధానోపన్యాసోపపత్తావదోష ఇతి చేద్బ్రూమః ॥ వాక్యారంభక ప్రశ్నవాదవత్ వరప్రదాన భేదేన న కిం
చిత్ప్రశ్నం కల్పయామః ॥ వరప్రదానోపక్రమాదత్ర మృత్యునచికేతస్సంవాదాత్మకవాక్యప్రవృత్తిః । కఠవల్లీ సామా
సమాప్తేర్దృశ్యతే । మృత్యుః కిల నచికేతసే పిత్రా ప్రహితాయ త్రీన్ వరాన్ దదౌ । నచికేతాః కిల తేషాం ప్రథమేన
వరేణ పితుస్సౌమనస్యం వవ్రే ॥ ద్వితీయేనాగ్నివిద్యాం తృతీయేనాత్మవిద్యాం యేయం ప్రేత ఇతి ॥ వరేష్వయం తృతీయ ఇ
త్యాత్మవిద్యోపన్యాసాదత్ర యద్యన్యత్ర ధర్మాదిత్యపూర్వోయమన్యః ప్రశ్న ఉత్థాప్యేత । తస్మాద్వరదాతృత్వ భేదేనాపి ప్ర
శ్నకల్పనోపన్యాసమసంభావ్యం ॥ నన్వపూర్వోఽయం ప్రశ్నః ॥ ద్రష్టవ్యవ్యతిరేకాద్వక్తుం శక్యం । ప్రాగేవ తు జీవవిషయః
ప్రశ్నః । యేయం ప్రేతే మనుష్యేఽస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహం వరాణామేష వరస్తృ
తీయ ఇతి । సంశయదర్శనాత్ శారీరస్య ధర్మాదిగోచరత్వాత్ । నాన్యత్ర ధర్మాదితి ప్రశ్నముపయుక్తం ॥ ప్రాజ్ఞస్తు ధ
ర్మాతిరిక్తత్వాదన్యత్ర ధర్మాది ప్రశ్నమభిహితం । ప్రశ్నభావాచ్చ సాదృశ్యత్వేదృశ్యతే । పూర్వస్య భావత్వాభావత్వ ప
రత్వాదుత్తరస్య చ ధర్మాతిరిక్తవస్తుపరత్వాత్ । అతః విజ్ఞాతృత్వాభావాత్ ప్రశ్నభేదోఽపూర్వోత్తర సంబంధ ఇతి చేన్న ।
బద్ధయోర్జీవబ్రహ్మణోర్భేదే విముక్తదశాయాం భ్రమరకీటకవదేకత్వోపదేశాత్ ॥ ప్రష్టవ్యభేదాత్ప్రశ్నభేదో ద్రష్టవ్యః ॥
అతోఽప్యన్యత్ర ధర్మాదిత్యస్య ప్రశ్నస్య ప్రత్యుత్తరం । న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యుత్పత్తి ప్రళయప్రతిషేధేన ప్రోచ్య
మానే జీవశివయోరభేదముపదిశతి । తథా స్వప్నాంతం జాగరితాంతం చోభౌ యేనానుపశ్యతి । మహాంతం విభుమా
త్మానం మత్వా ధీరో న శోచతి । జాగ్రత్స్వప్నప్రపంచానుభూతస్య జీవస్యైవ మహత్త్వ విభుత్వవిశేషణస్య పరమేశ్వరస్య వేద
నేన శోకనివృత్తిం ప్రతిపాద్య బ్రహ్మానుగతస్య జీవస్య పరమేశ్వరానన్యభావముపదిశతి । ప్రాజ్ఞవిజ్ఞానాద్ధి శోకవిచ్ఛేద ఇతి వే
దాంతసిద్ధాంతః ॥ తథోత్తరే । యదేవేహ తదముత్ర యదముత్ర తదన్విహ మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానే
వ పశ్యతీతి ముక్తజీవ ప్రాజ్ఞయోరేకత్వముపదిశతి । తథా శారీరవిషయక భావాభావత్వప్రశ్నాత్పరమన్యం నచి
కేతో వృణీష్వేత్యుపక్రమ్య మృత్యునా తైస్తైః కామైః ప్రలోభ్యమానోఽపి నచికేతా యదా న చచాల । తదైనం మృత్యురభ్యు
ద్యుదయనిశ్శ్రేయసఫలవిభాగ ప్రదర్శనేన జ్ఞానాజ్ఞాన విభాగసందర్శనేన చ । విద్యాభీప్సితం నచికేతసం మన్యే ॥ న త్వా కా
మా బహవో లోలుపంత ఇతి ప్రశ్నప్రతిశ్రవణ ప్రశంసయద్ధి వాచా । తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహా
హితం గహ్వరేష్ఠం పురాణం । అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం । మత్వా ధీరో హర్షశోకౌ జహాతీత్యాత్మప్రశారీరప్ర
భావయోర్ముక్తిదశాయామభేద ఇతి వ్యాచష్టే ॥ నచాస్యాముపనిషది ప్రధానస్య ప్రశ్నోత్తరే స్త ఇతి న ప్రధా
నమవ్యక్తం ॥ * * * * * * * *

పునస్సౌ త్వంతరమాహ ॥ మహద్వచ్చ ॥ ౭ ॥

యథా మహచ్ఛబ్దస్య వేదే సర్వత్ర బుద్ధేరాత్మా మహాన్పరః మహాంతం విభుమాత్మానం వేదాహమేతం పురుషం
మహాంతమిత్యాదావృతో వేదే మహచ్ఛబ్దో బుద్ధ్యాత్మాద్వితీయతత్త్వవాదినాం గీర్యతే । సాంఖ్యైస్తదా వైదికావ్యక్తశ
బ్దోఽపి నాప్రకృతి ప్రధానవాదిత స్మాత్ప్రకృతశరీరపరమేవావ్యక్తపరమిత్యవ్యక్తశబ్దత్వం ప్రధానస్యేతి సిద్ధం । నన్వన్యత్ర ప్రధానస్య
ఋగ ౬౭ అతోపదేశాత్ ప్రకృతపురణ [illegible] ప్రస్తావమస్తీత్యాశంకాయాం

అధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥

చమసవదవిశేషాత్ ॥ ౮ ॥

భూయోపి కాపిలవాదీ ప్రకృతేరశబ్దత్వం న సంభవతీత్యాహ ॥ కుతః మంత్రవర్ణాత్ । అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీః ప్రజాస్సృజమానాం సరూపాః ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్య ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిషది శ్రూయతే । కిమజాశబ్దేన ప్రధానముపదిశ్యతే ॥ ఉత తేజోబన్నాత్మికా ఛాందోగ్యసిద్ధావాంతరప్రకృతిరథవా చిచ్ఛక్తిర్వేతి సందిహ్యతే । ఇహ న జాయత ఇత్యజా । సాంఖ్యసిద్ధప్రకృతిరేవ సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మికత్వేన లోహితశుక్లకృష్ణావర్ణవతీ । ఏతద్గుణసామ్యావస్థాప్రకృతిరేవాత్రోపదిశ్యతే ॥ నను అజాశబ్దస్య ఛాగే ముఖ్యత్వాత్తత్పరత్వం కిం న స్యాదితి చేన్న । విద్యాప్రకరణాత్ ॥ బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీత్యాది బహుప్రజాజనకత్వం లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణాత్మకత్వం చ ఛాగస్య అసంభవాత్ । ఉత । అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే । జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్య ఇతి బద్ధజీవస్య జననమరణప్రవాహసంసారభోగవిశిష్టేన సుఖదుఃఖానుభావిత్వం తదతిరిక్తస్య ముక్తజీవస్య కృతభోగవి[illegible]మాయాపాశనివృత్తిం చ దర్శనాత్ ॥ జీవాతిరిక్తవ్యపదేశాదజా ప్రధానమేవాత్రోపపద్యతే । తస్మాన్నాశబ్దం ప్రధానం అతః ప్రధానజగత్కారణత్వం శ్రుతిసిద్ధత్వేన కాపిలైః ప్రైదికమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ॥ న ప్రధానసాపేక్షత్వేన ప్రతిపత్తిరస్తి కస్మాదవిశేషాత్ । న జాయత ఇత్యజేత్యత్రాపి యోజయితుం శక్యం ॥ లోహితత్వాదికం రూపత్రైస్వరార్థసమవేతం ॥ యేన కేనచిత్కల్పనేన సర్వేష్వప్యజాత్వాదిసంగ్రహణోపపత్తేః । కాపిలవాదవివాతోపదిశ్యత ఇతి విశేషకావధారణహేత్వభావాచ్చ ॥ చమసవత్ । యథా హ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్న ఇత్యస్మిన్మంత్రే యం చమస ఇతి జ్ఞాతుం న శక్యతే ॥ యథా కథంచిదర్వాగ్బిలత్వాదేరన్యత్రాపి సంభవాత్ ॥ ఏవమజామంత్రేపి న ప్రధాననిర్ణయః ॥ తస్మాదశబ్దం ప్రధానమిత్యాచష్టే । నన్విదం తచ్ఛిర ఏష హ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్న ఇతి వాక్యశేషాచ్ఛిరశ్చమస నిర్ణయ ఇహ కథమత ఆహ ॥

జ్యోతిరుపక్రమా తు తథా హ్యధీయత ఏకే ॥ ౯ ॥

యదగ్నే లోహితం రూపమిత్యాది శ్రుతేర్జ్యోతిరుపక్రమాత్ తేజోబన్నాత్మికా అవాంతరప్రకృతిరజాశబ్దేన ప్రతిపాద్యతే ఏకే శాఖినః యథా లోహితశుక్లకృష్ణత్వం తేజోబన్నానామభిధీయతే ॥ అజాశబ్దస్య జన్మరహితవస్తువాచకత్వాత్ పరమశివవాచకత్వం యుక్తం । హి శబ్దోవధారణార్థః । నను జ్యోతిర్వ్యాఖ్యాపక్రమే ప్రకృతిః స్వేదజాతిచతుర్విధభూతగ్రామాత్మికేయమిహాజాశబ్దేన వివక్షితా ॥ తస్మాద్గుణత్రయాత్మికేయమత్ర జగత్కారణత్వేన ప్రతిపత్తవ్యేతి చేన్న । న కాపిలతంత్రోక్తత్రిగుణాత్మికప్రకృతేర్జగత్కారణత్వం । యదగ్నే రోహితం రూపం తేజసస్తద్రూపం యచ్ఛుక్లం తదపాం యత్కృష్ణం తదన్నస్యేతి సర్వవేదాంతప్రత్యయన్యాయాచ్ఛాఖాంతరప్రసిద్ధలోహితాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తేజోబన్నాన్యేవాత్ర గ్రహణం ॥ లోహితాదిశబ్దసామ్యాత్ రోహితాదీనాం చ శబ్దానాం రూపవిశేషేషు రూఢత్వాద్భక్తత్వాచ్చ త్రిగుణపరత్వస్యాసందిగ్ధాభావేన సందిగ్ధస్య నిగమనన్యాయాదవిజ్ఞాయంతే ॥ అస్మిన్నేవ ప్రకరణే ॥ బ్రహ్మవాదినో వదంతి కిం కారణం బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య తే ధ్యానయోగానుగతా అపశ్యన్ దేవాత్మశక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢామితి వాక్యోపక్రమే ॥ పరమశివశక్తిర్మాయాయాః జగజ్జనకత్వమవగమ్యతే ॥ వాక్యశేషేపి । మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినంతు మహేశ్వరమితి । యో యోనిం యోనిమధితిష్ఠత్యేక ఇతి చ । తస్యా ఏవావగమాత్ । న కాచిదపి స్వాతంత్ర్యం పరమశివకారణికేయమజా ప్రకృతిరుచ్యతే । సైవ మహేశ్వరశక్తిరవ్యాకృతనామరూపా నామరూపయోరజామాత్రేణ ప్రాగవస్థానీయత ఇత్యుపదిశ్యతే । అతోపి వికారవిషయేంద్రియేణ త్రివిధరూపేణ త్రివిధాత్మకత్వముక్తం ॥ కథం భూయస్తేజోబన్నానాం త్రివిధరూపేణ రూపత్రయాత్మకా అజేతి వక్తుం శక్యతే ॥ తథాపి । పరమేశ్వరానుగ్రహకార్యే వక్తౄత్రితయేపి స్వాతంత్ర్యమామ్నాయతే ॥ అణోరణీయాన్మహతో మహీయానిత్యుపక్రమ్య సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాదిత్యాదినా జగత్కారణత్వం పరమేశ్వరస్య ప్రతిపాద్య తజ్జన్యత్వేన తదాత్మకత్వోపదేశకాలే అజామేకామితి నిర్దిశతి ॥ తతః పూర్వాపరపర్యాలోచనయా । తేజోబన్నాత్మికాః కార్యప్రకృతేః కారణత్వం పరమేశ్వరానుగ్రహాదేవ ॥

విధీయతే । తస్మాన్న స్వతంత్రసిద్ధేతి కాపిలవాదో యుక్తః । నతు తేజోఽబన్నానాముత్పత్తిశ్రవణాదజోగ్రరూఢేయమిదసం భవాత్ కథమజాశబ్దేనేత్యత ఆహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ ✽ ॥ కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదవిరోధః ॥ ౧౦ ॥

చశబ్దశ్శంకానిరాసే । నాజాశబ్దానుపపత్తిః । కుతః కల్పనోపదేశాత్ । తేజోఽబన్నాత్మికాయా అజాత్వం కల్ప్యతే । యథాలోకే ప్రసిద్ధా నుజాం భుక్తభోగామజస్త్యజతి । అన్యస్తామనువర్తతే । ఏవం త్యాగభోగయోః కార్యకారణసంఘాతోత్పాదానభూతయా తేజోఽబన్నాత్మికాయాః ప్రకృతేస్సామ్యప్రతిపత్త్యర్థం మధ్వాదివత్ । యథా అసౌ వా ఆదిత్యో దేవమధు । వాచం ధేనుముపాసీతేత్యాదావాదిత్యాదేర్మధ్వాది కల్పనాతద్వదజాత్వకల్పనాయామవిరోధః నస్వతంత్రత్వేన ప్రకృతేః ప్రపంచకారణత్వముపదిశ్యత ఇతి చేన్న । ఛందాంసి యజ్ఞాః క్రతవో వ్రతాని భూతం భవ్యం యచ్చ వేదా వదంతి । అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ । తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధ ఇతి సృష్టిప్రక్రమే మాయావిశిష్టస్య పరమేశ్వరస్యైవ కారణత్వోపదేశాత్ । ఉత । జడప్రకృతేరేవ పరమేశ్వరాద్భిన్నత్వం మోక్షదశాయాం పరమశివే విలీనత్వం యుక్తం । నతు చిచ్ఛక్తేః । తథా చ స్మృతిః । శక్తిరస్య జగత్కృత్స్నం । శక్తిమాంస్తు మహేశ్వరః । శక్తిస్తు శక్తిమద్రూపా వ్యతిరిక్తా హి న క్వచిత్ । తాదాత్మ్యమనయోర్నిత్యం వహ్నిదాహకశక్తివత్ । శక్తిశక్తిమతోర్యస్మాదభేదస్సర్వదా స్థిత ఇతి । అత్ర పరమేశ్వరాదపృథక్సిద్ధత్వేన పరమేశ్వరనిష్ఠకారణత్వమజాశబ్దవాచ్యకారణప్రకృతేరవిరోధః । నను అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్య ఇత్యత్ర స్వాతంత్ర్యేణ ఏకస్య జీవస్య మాయానుప్రవిష్టత్వం ఏకస్య జీవస్య స్వాతంత్ర్యేణ మాయామోచకత్వం చ వ్యపదేశాత్ తత్పరమేశ్వరస్య బంధమోక్షహేతుత్వమస్తీతి చేన్న । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిరిత్యనేన శ్వేతాశ్వతరశ్రుత్యా యథా రాజాజ్ఞయా చోరాణాం మాయామోచకత్వవ్యవస్థాపనాత్ నాన్యథేతి సిద్ధం । ఏవం ప్రధానస్య స్వాతంత్ర్యేణ జగత్కారణత్వం నిరస్య పంచవింశతితత్త్వాన్యధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ ✽ ॥ న సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి నానాభావాదతిరేకాచ్చ ॥ ౧౧ ॥

బృహదారణ్యకే షష్ఠాధ్యాయే శ్రూయతే వాక్యమిదం విషయః । తం దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిరాయుర్హోపాసతేఽమృతమిత్యనంతరం యస్మిన్ పంచ పంచజనా ఆకాశశ్చ ప్రతిష్ఠితః । తమేవ మన్య ఆత్మానం విద్వాన్ బ్రహ్మామృతోఽమృతమితి । ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో యే మనో విదుస్తే నిచిక్యుర్బ్రహ్మ పురాణమగ్ర్యమితి । అస్మిన్మంత్రే పంచ పంచజనా ఆకాశశ్చ శ్రుతః తమాత్మానమమృతం మన్యే ఏవం బ్రహ్మవిద్వానమృత ఇతి శ్రుత్యా । అహమమృతో భవామీతి । భో పంచ పంచజనా ఇతి సాంఖ్యసిద్ధా నిమూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః । ప్రకృతివికృతయస్సప్త షోడశస్తు వికారో న ప్రకృతిర్న వికృతిః పురుష ఇతి సంగృహీతాని పంచవింశతితత్త్వాన్యుచ్యంతే । కిం వా ప్రాణాదయః పంచ పదార్థా శ్రుతిసిద్ధా ఇతి । సంగృహీతాని పంచవింశతితత్త్వాన్యుచ్యంత ఇతి సంశయే । తత్త్వానీతి ప్రాప్తం । పంచ పంచేతి । అనేన పంచవింశతిసంఖ్యాకాః పదార్థా ఉచ్యంతే । జనశబ్దశ్చ తత్త్వోపలక్షణార్థత్వాత్ । ప్రాణాదిష్వప్యముఖ్యత్వాచ్చ । తస్మాన్న ప్రధానమశబ్దమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ✽ ॥ ఉదాహృతశ్రుతౌ పంచవింశతిసంఖ్యాశ్రవణాత్ ప్రధానస్యాశబ్దవత్త్వమిత్యపి న సంభవతి । కుతో నానాభావాత్ । నానాత్వాదవాంతరసంఖ్యయా అనుగమకధర్మాభావే న పంచ పంచకానాం ప్రతిపాదయితుమశక్యత్వాత్ । నానాత్వేపి కించిత్పంచవింశతిసంఖ్యాప్రతిపాదకత్వాంగీకారే బాధకాంతరమాహ అతిరేకాచ్చేతి । పంచజనా అపి యత్ర ఆకాశపురుషకాలాదీనామతిరిక్తత్వాత్ షట్త్రింశత్సంఖ్యోపపత్తేర్న పంచవింశతిసంఖ్యాప్రతిపత్తిరిత్యుపదిశ్యతే । తథా హి । పంచజనశబ్దస్య స్వవిశేషణైకపద్యనిశ్చయాత్ తత్రైకదేశస్య పంచశబ్దస్యావచ్ఛేదే నాన్వయయోగాత్ । నాపి పంచవింశతిసంఖ్యాప్రతీతిః । నన్వత్రికాలాదితత్త్వానామదర్శనాత్ కథం షట్త్రింశత్తత్త్వసంఖ్యాప్రతిపత్తిరితి చేన్న । వృద్ధజాబాలాః పనిషది ప్రథమం పశుపాశపతిపదార్థత్రయం నిరూప్యతతః శివస్య పరబ్రహ్మణః పంచకృత్యకర్తృత్వం ప్రసాధ్య స పునస్తాం మహావాచకాని షట్త్రింశత్తత్త్వాని తస్యాహామాత్రశక్తిస్సదాశివ ఈశ్వరశ్శుద్ధ

విద్యాతత్త్వాతానిశుద్ధానిపంచతత్త్వాని మాయాకాలౌనియతిః కలావిద్యారాగః పురుషశ్చేతిశుద్ధాశుద్ధాని సప్తతత్త్వాని తతః ప్రకృతిః ప్రకృతేర్గుణత్రయంగుణత్రయాన్నామరూపక్రియాస్పదాః పరస్పర విభిన్నాధరణ్యాదీని వింశతితత్త్వానీత్యగ్నివిలక్షణాం శక్తిం పరమేశ్వరో యథాసంక్రమతేతథా ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వాఖ్యా ఆగచ్ఛంతీతిషట్త్రింశత్ తత్త్వాన్యసంభవి తత్త్వేనవ్యపదేశాత్। శ్వేతాశ్వతరనారాయణాద్యుపనిషత్సు అతివిస్పష్టతయా తద్దర్శనాత్ శృత్యాగమానుసారేణ ద్వితీయపాదప్రథమాధికరణే బహుధాప్రపంచితం । తస్మాత్ షట్త్రింశత్తత్త్వగ్రహణమేవయుక్తం ॥ ఏవంసంఖ్యాంతరప్రతీతౌనిరస్తాయాంపంచజనశబ్దేనకేవివక్షంతఇత్యాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్ ॥ ౧౨ ॥

ప్రాణశ్చక్షుః శ్రోత్రాన్నం నాంసిపంచజన శబ్దేనోచ్యంతే ॥ కస్మాద్వాక్యశేషాత్ ॥ ఉత్తరమంత్రే ప్రాణస్య ప్రాణముతచక్షుషశ్చక్షు రుతశ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యాన్నం ॥ మనసో యే మనోవిదురితి ప్రాణాదీనాంపంచానాంవస్తు క్రమాత్పంచజనా ఇత్యుచ్యంతే ॥ తర్హిభూయః ప్రాణాదీనాంతత్త్వాదీనాం పంచజనశబ్దప్రయోగః కథంసంభవతి సమానేతుప్రసిద్ధ్యతి । సన్నిధాన వాక్యశేషాత్ । ప్రాణపంచక మేవోపదిశ్యతే ॥ పురుష వాచకత్వే నప్రసిద్ధస్యాపి పంచజనశబ్దస్య ప్రకృతేతత్సంబంధప్రాణాదౌ లక్షణయావృత్తిరవిరుద్ధా । మానుషశబ్దపర్యాయశ్చపురుషశబ్దస్తుప్రాణేషుపరిగృహ్యతే॥ తేనాపితేపంచబ్రహ్మపురుషాఇత్యత్ర ప్రాణోహపితా ప్రాణోమాతేత్యాదివచనాత్ప్రాణం తుల్యబలసమాహస్య ముఖ్యత్వేమవిరుద్ధఃతస్మాత్కథంభూయోరసనిప్రయోగ రూఢింశక్నోత్యాశ్రయితుం శక్నోత్యభివాదివదిత్యాహ ॥ ముఖ్యార్థసమక్షేప్యముఖ్యార్థశబ్దః ప్రవిష్టమానస్సనుభిన్నా హారాత్తద్విషయోవిధీయతే । యదోద్భిజాయతేతయూపంఛినత్తి వేదింకరోతీతివ తత్రాపిపంచజనశబ్దః సమాసాద్వా వ్యాఖ్యానాదపసత సాక్షాద్భావః । వాక్య శేషసమభివ్యాహృతేషుసాక్షాత్కాంక్షీ ప్రాణాదిషువర్తిష్యతే । కైశ్చిద్దేవాపితరో గంధర్వాఅసురారక్షాంసిచపంచ జనావ్యాఖ్యాతాః । అన్యైశ్చత్వారోవర్ణాః నిషాదపంచమాః పరిగృహీతాః । క్వచిచ్చయత్పాంచజన్యయావిశేతి ప్రజావరప్రయోగః పంచజనశబ్దస్యశ్రూయతే ॥ తత్సంగ్రహణేప్యత్రనకశ్చిద్బాధః ॥ సూత్రకారస్తునపంచవింశతి సంఖ్యాపరిగృహ్ణాతి తద్విలక్షణత్వేన ప్రాణాదయో వాక్య శేషేదర్శనాత్ ॥ మాధ్యందినానా మన్నస్యప్రాణాధిష్ఠాన మామ్నాయాత్ ॥ భవతు పంచజనసంఖ్యాకాణ్వానాం త్వామ్నాయాత్కథంపంచజనసంఖ్యేత్యతఆహ ॥ ❁ ❁ ❁

జ్యోతిషైకేషామసత్యన్నే ॥ ౧౩ ॥

ఏకేషాంకాణ్వానామసత్యన్నే । జ్యోతిషాపంచత్వం పూర్యతే । తద్దేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్హోపాసతేమృతమితిపూర్వ వాక్యేజ్యోతిషః ప్రకృత త్వాత్ కథంభూయః ద్వయో రపిసమాన త్వేనేదంజ్యోతిః పఠ్యమానం సదృశమంత్రగత పంచ సంఖ్యాపూర్వకత్వేన కేషాంచిదవగమ్యతే ॥ నకేషాంచిదితి ॥ ఇచ్ఛాభేదాదత్రాహ ॥ మాధ్యందినానాంతుతుల్యమంత్రపఠితప్రాణాదిపంచజనపరిగ్రహాత్ ॥ నమంత్రాంతరగతతేజోజ్యోతిష్యపేక్షాభవతి కణ్వానాంతదభావాదిచ్ఛాభవతి ॥ ఇచ్ఛాభేదాచ్చ తుల్యత్వేపిమంత్రే జ్యోతిస్స్వీకారాస్వీకారే తథాతదేవంనతావ ద్భృతిప్రసిద్ధః । తస్మాత్ప్రధానస్యాశబ్దత్వంసిద్ధం ॥ ❁❁ ॥ ఆత్మనఆకాశఇతిశ్రు త్యాకాశమాత్రస్యైవబ్రహ్మజన్యత్వ ప్రతిపాదనాద్బ్రహ్మణః పంచమహాభూతకారణత్వ మనుపపన్నమిత్యా శంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

కారణత్వేనచాకాశాదిషుయథావ్యపదిష్టోక్తేః ॥ ౧౪ ॥

ప్రథమపాదప్రభృతిసా దితస్యబ్రహ్మసమన్వ యస్యాక్షేపసమాధానార్థ మిదమారభ్యతే ॥ ఉక్తసమన్వయోన సంభవతి । వేదాంతేషుపరస్పరవిరోధేన ప్రామాణ్యస్యైవదుస్తరత్వాత్తథాహి । ఆత్మనఆకాశ స్సంభూతఇతితైత్తిరీయకే । తత్తేజోసృజతఇతిఛాందోగ్యే । సఇమాన్లోకాన సృజతాంభోమరీచిర్మ రమాపఇతిలోకాన సృజతఇతితైత్తిరీయకే । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణఇతిముండకే । ఏవంకార్యేపరస్పరవిరోధః । కారణస్వరూపేపిసదేవ సోమ్యేదమగ్ర

ఆసీదితిచ్ఛాందోగ్యే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయతేతి తైత్తిరీయకే । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీదిత్యైతరేయకే । తస్మాన్నయుక్తః సమన్వయ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ కార్యవిషయం విగానమ క్రమాదిప్రయుక్తం న వియదశ్రుతేరిత్యాదినా క్రమద్వారక విగానం పరిహరిష్యతి ॥ అత్రతు కారణే తావద్విగానమస్తీత్యుచ్యతే ॥ చశబ్దస్తు సమానార్థకః ! శంకానిరాసం౹క్తి ॥ ఆకాశాదిషు పరమేశ్వరకారణత్వే విరోధో నాస్తి ॥ కస్మాద్యథావ్యపదిష్టోక్తేః ॥ ఆకాశాదిషు యథాభూత ఈశ్వరః ఏకస్మిన్వేదాంతే సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరః కారణత్వేన వ్యపదిష్టః తథాభూతస్యైవ శాఖాంతరేష్వప్యుక్తేర్న విగానమిత్యుపదిశ్యతే । బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి చేతనస్య పరమాత్మనః సర్వవికారకారణముఖాణి ॥ తదిదం సర్వమసృజత యదిదం కించేతి విశ్వకారణత్వేన సృష్టేః పూర్వం ప్రస్తారముపదిశతి ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రి న్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవల ఇతి శివశబ్దవాచ్యం వస్తు కారణత్వేన జగత్పూర్వభావి బ్రహ్మేత్యాచష్టే । యల్లక్షణం బ్రహ్మ హేతుత్వేన సూచితం ॥ తల్లక్షణముపనిషదంతరేష్వపి శ్రూయతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తథాత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్ ॥ నాన్యత్కించన మిషత్ ॥ స ఈక్షత లోకాన్నుసృజా ఇత్యాద్యుపనిషత్సు ॥ సర్వకారణత్వం పరమేశ్వరస్యైవోపదేశాన్నాన్యస్య కారణత్వం ॥ తైత్తిరీయకే ఆకాశాదిసృష్టిః ఛాందోగ్యే తేజ ఆదికేత్యేవం కార్యపరవికల్పం ప్రతిజ్ఞాయతే ॥ కార్యపర వికల్పేన జగద్ధేతుభూతం బ్రహ్మాపి సకలోపనిషత్సు విగీతముపస్పష్టమానం నావివక్షితం వక్తుం శక్యమితి విధీయతే ॥ వ్యాఖ్యాతుమసంబంధాత్ సూత్రకారోత్ర సమాధానమభాషత ॥ కార్యపరమపి వికల్పం న కాశకృతేరిత్యారభ్య భవేదపి కార్యస్య వికల్పత్వమవివక్షితత్వాత్ ॥ నహ్యత్రాదిసృష్టిప్రసంగః ॥ తస్మాన్న తద్విరోధః ॥ వికల్పతయా ప్రధానస్య క్వచిత్పురుషార్థో వ్యవహ్రియతే । దృశ్యతే నాన తద్వికల్పయితుం బోధ్యతే ॥ పూర్వాపరమధ్యపరామర్శతయా పరమేశ్వర పరవాక్యవిశేషదర్శనాత్ ॥ అన్నేన సోమ్య శుంగేనాపో మూలమన్విచ్ఛాద్భిస్సోమ్య శుంగేన తేజో మూలమన్విచ్ఛ తేజసా సోమ్య శుంగేన సన్మూలమన్విచ్ఛేతి మృదాదిదృష్టాంతైశ్చ కార్యకారణయోరభేదత్వం ప్రక్తుం జన్మాదిజగద్భావ్య తత్కత్యుపదిశ్యతే ॥ పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వేయత్వసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యాదిషు విరోధమాశంక్య పరిహరతి ॥

❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

సమాకర్షాత్ ॥ ౧౫ ॥

అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర పూర్వప్రకృతస్య సత్యాకర్షణాన్నాసత్కారణపరమిదం ॥ తథాహి । అసన్నేవ స భవతీత్యసద్వాదం నిరాకృత్య ॥ అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేదేతి సదాత్మానం నిర్ధార్య ॥ సోకామయతేతి సతస్సకాశాత్సృష్టిముపదిశ్య తత్సత్యమిత్యాచక్షత ఇత్యుపసంహృతః ॥ తదప్యేష శ్లోకో భవతీతి ప్రకృత విషయశ్లోక ఉదాహృతః ॥ తత్రినాసచ్ఛబ్దేన శూన్యవాదః పరిగృహీతుం శక్యతే ॥ ప్రకృతహానాప్రకృతకల్పనాప్రసంగాత్ ! సత్యేప్యసచ్ఛబ్దస్య నామరూపవ్యాకరణాభావేన ప్రాగసత్త్వేరాపచారిక ప్రయోగసంభవాదేవం సర్వత్ర యథావ్యపదిష్టోక్తైరూహ్యతే । తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతేత్యత్రాపి ॥ స ఏష ఇహ ప్రవిష్ట ఆనఖాగ్రేభ్య ఇత్యధిష్ఠితస్యాపి పంచప్రవిష్టత్వేన సమాకర్షాత్ ॥ నిరధిష్ఠితస్యావ్యాకరణాభ్యుపలబ్ధాతుతః పరం ప్రకరణానుషంగిణాస ఇత్యనేన సర్వశబ్దవాచ్యః ప్రపంచానుషంగే సంగృహ్యేత । చిద్రూపస్య పరమేశ్వరస్య దేహాద్యుపగమత్వం దృశ్యతే ॥ అధిష్ఠితస్య చిద్రూపత్వవ్యపదేశాత్ । పశ్యంశ్చక్షుః శృణ్వన్ శ్రోత్రం మన్వానో మన ఇతి ॥ కించ । పరిదృశ్యమానమిదం సకర్తృకం వ్యాచక్షతే ॥ ఏవం ప్రథమసృష్టావప్యుపలభ్యతే ॥ నహ్యదృష్టేనుపపన్నమితి న్యాయాత్ ॥ అనేన జీవేనాత్మనాప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదిశ్రుత్యంతరేష్వపి సాధిపతిత్వముపదిశతి ॥ వ్యాక్రియతేత్యత్ర కర్తృబోధకలకారో కర్మణ్యేవ దృశ్యతే ॥ స్థితే పరమాత్మని వ్యాకర్తరి సౌష్ఠవమపి దృష్టాంతద్రష్టవ్యం ॥ కేదారస్వయమేవేతివత్స్యేపి న పృథక్కర్తారివిరుధ్యతే । యద్వా కర్మణ్యేవాయం లకారో గమ్యతే । గ్రామణిత్యాదివద్రష్టవ్యః ! ఏవం పరమేశ్వరస్య సర్వకారణత్వేన కశ్చిద్విరోధః । నాపి సృష్టివిరోధాత్కారణే బ్రహ్మణి విరోధః ॥ ఏవం ప్రధాన జగత్కారణ సాంఖ్యమతం నిరస్య నిర్విశేష బ్రహ్మాసాన్నిధ్యేన ప్రధానస్య జగత్కారణత్వ వ్యవస్థాపకం సర్వదా జీవబ్రహ్మభేదప్రధానకు ద్వాద్వైతమతం అధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ❋

॥ ❀ ॥ జగద్వాచిత్వాత్ ॥ ౧౬ ॥

బ్రహ్మ తే బ్రవాణీత్యుపక్రమ్య యో వై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తా యస్య వైతత్కర్మ స వై వేదితవ్య ఇతి కౌషీతకిబ్రాహ్మణే బాలాక్యజాతశత్రుసంవాదే శ్రూయతే ॥ అత్ర వేదితవ్యః ప్రాణో జీవః పరమేశ్వరో వేతి సందేహః । అత్ర ప్రాణ ఏవాభిధీయతే । కస్మాత్ యస్య వైతత్కర్మేతి దర్శనాత్ । కర్మణశ్చలనాత్మకస్య ప్రాణాశ్రయత్వాత్ । వాక్యశేషే చాథాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకధా భవతీతి ప్రాణశబ్దశ్రవణాత్ । ప్రాణస్యాపి ముఖ్యప్రాణ వాయురూఢత్వాత్ ॥ యే చైతే పురస్తాద్బాలాకినాదిత్యే పురుషశ్చంద్రమసి పురుష ఇత్యేవమాదయః జీవాః నిరూపితాః । తేషామపి ప్రాణోऽస్తి అధిష్ఠాతా ప్రాణావస్థావిశేషత్వాదిత్యాది దేవతాత్మనాం కతమ ఏకో దేవ ఇతి ప్రాణ ఇతి స బ్రహ్మ త్యదిత్యాచక్షత ఇతి శ్రుత్యంతరసిద్ధః । ఉత శారీరో వా నిర్ణీయతే । యస్య చైతత్కర్మేతి ధర్మాధర్మలక్షణ కర్మోపదేశసంభవాత్ ॥ పూర్వమప్రకృతానామాదిత్యపురుష ఇత్యాదీనాం భోక్తృ జీవస్య కర్తృత్వసంభవేనైతేషాం పురుషాణాం కర్తేతి నిర్దేశోపపత్తేర్జీవ లింగమప్యత్ర దృశ్యతే ॥ తద్యథా । శ్రేష్ఠీ స్వైర్భుంక్తే యథా వా స్వాః శ్రేష్ఠినం భుంజంత్యేవమేవైష ప్రజ్ఞాత్మైతైరాత్మభిర్భుంక్తే ఏవమేవైత ఆత్మాన ఏతమాత్మానం భుంజంతీతి ॥ వేదితవ్య పురుషస్య తోన్ముఖం బాలాకిం ప్రత్యజాతశత్రుర్నాసుప్త పురుషమంత్రణసంబోధ్యతయోత్థితం ప్రదర్శ్య ప్రాణాదివ్యతిరిక్త జీవస్య ప్రతిపాదనాత్ ॥ నిరాకృతసర్వకర్తృబంధపరమేశ్వరేతరసంభవాత్ । పరమేశ్వరవిషయిక లింగానామదర్శనాచ్చ ॥ తస్మాత్ప్రాణజీవయోరేకస్మిన్నేవాత్ర నిర్దేశవ్య ఇతి చేదుచ్యతే । అత్ర పరమేశ్వర ఏవ జీవాధిష్ఠాతృత్వేన వేదితవ్యః । బ్రహ్మ తే బ్రవాణీతి పరబ్రహ్మ ప్రతిపాదనముపక్రమ్య ఆదిత్యాదిషు పురుషోపన్యాసే బాలాకివాక్యే మమైతస్మిన్ సంవదిష్ఠా ఇత్యాదినా తన్నిరాకృత్యేన స్వయమజాతశత్రురేతేషాం పురుషాణాం కర్తా యస్య చైతత్కర్మేత్యుక్త్వా వాక్యతన్నేతస్ముఖ్య బ్రహ్మపరత్వం । యుక్తిమత్పురుషకర్తృత్వం చ స్వాతంత్ర్యేణ ఈశ్వరస్యైవోపపన్నం । ఈశానః సర్వవిద్యానామీశ్వరః సర్వభూతానాం । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । ఏషామీశేపతిః సభూనామిత్యాది శ్రుత్యంతరేష్వపి సర్వనియంతృత్వం పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ వ్యవస్థాపనాత్ ॥ న చ తత్ర కర్మశబ్దానుపపత్తిః । జగద్వాచిత్వాత్ ॥ కర్మశబ్దస్య క్రియత ఇతి కర్మేతి జగదేవ పురుషకర్తృత్వస్యాపి ప్రాగ్బాలాకినా వేదితవ్యత్వేనోపదిష్టం నామవేదితవ్య జ్ఞాపనార్థం బ్రాహ్మణపరివ్రాజకన్యాయేన పురుషాణామితి పృథఙ్నిర్దేశః ॥ నను విశ్వాంతస్థిర జీవస్యచేతనత్వాత్ స్వతంత్రత్వేన సర్వకర్తృకత్వముపదిశ్యత ఇతి చేన్న ॥ గార్గేణ బ్రహ్మత్వేనోక్త పురుషాణాం బ్రహ్మవ్యతిరిక్తద్యోతనాయ గోబలీవర్దన్యాయేన పృథగ్వ్యపదేశాత్తస్మాన్నేతర ఇతి సిద్ధం । పునరాశంక్య పరిహరతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం ॥ ౧౭ ॥

తద్యథా వా స్వాః శ్రేష్ఠినం భుంజంత్యేవమేవైష ప్రజ్ఞాత్మైతైరాత్మభిర్భుంక్తే ఏవమేవైత ఆత్మాన ఏతమాత్మానం భుంజంతీతి । అథాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకధా భవతీతి వాక్యశేషే పరిచ్ఛిన్నజీవముఖ్యప్రాణలింగమేవాత్ర ద్యోతనాన్న సర్వవ్యాపక బ్రహ్మోపాసనమాత్రపరమితి చేత్తద్వ్యాఖ్యాతం । పూర్వత్ర ప్రాణస్తథానుగమాదిత్యధికరణే ప్రతర్దనవిద్యాయాం త్రిష్టాదిలింగత్రయోపాసనం వ్యాఖ్యాతం ॥ తద్వదిహాపి ఉపక్రమోపసంహారయస్య పరామర్శతయా పరమశివబ్రహ్మపరత్వదర్శనాత్ ॥ తత్పరత్వేప్యవిరోధితయా వేదితవ్యం । బ్రహ్మ తే బ్రవాణీత్యుపక్రమే పరబ్రహ్మోపక్రమదర్శనాత్ ॥ యస్య వైతత్కర్మేత్యుపసర్వ జగత్కర్తృత్వం తస్యైవ నిర్దేశాత్ । సర్వాన్ పాప్మనోపహత్య సర్వేషాం భూతానాం శ్రైష్ఠ్యం స్వారాజ్యమాధిపత్యం పర్యేతి య ఏవం వేదేత్యుపసంహారే ॥ నిరతిశయఫలప్రదానాచ్చ నాన్యపరత్వం వ్యాచక్షతే । ప్రాణబంధనం హి సోమ్యమన ఇత్యత్ర ప్రాణశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వముపదిశ్యతే ॥ తస్మాదత్ర త్రిధ భేదేన లింగత్రయోపాసనం ద్రష్టవ్యం ॥ న చైవం ప్రతర్దన విద్యాయాః గతార్థతా ॥ కర్మశబ్దస్య జగద్వాచిత్వస్య తత్ర ప్రతిపాదనాదన్యపరత్వమస్తీత్యాశంకాయాం పునరుత్థానం తదపోహః ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ అన్యార్థం తు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపి చైవమేకే ॥ ౧౮ ॥

జైమినిస్త్వాచార్యో జీవపరామర్శమస్మిన్ప్రకరణే అన్యార్థం బ్రహ్మప్రతిపత్త్యర్థం మన్యతే । కస్మాత్ప్రశ్న
ప్రతివచనాభ్యాం ప్రశ్నప్రస్తావే సుప్తపురుషబోధనేన ప్రాణాది ప్రభిన్నశారీరే బోధితే పునశ్శారీరాద్భిన్న విషయత్వాత్ప్రశ్నస్య
తే । క్వైష ఏతద్బాలాకే పురుషోశయిష్ట క్వవా ఏతదభూత్కుత ఏతదాగాదితి ప్రశ్నః । ప్రతివచనమపి । యథా సుప్తో న కంచ
న స్వప్నం పశ్యత్యథాస్మిన్ప్రాణ ఏవైకధా భవతి సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతీత్యాది । ఏతస్మాదాత్మనః ప్రాణా యథా
యతనం విప్రతిష్ఠంతే ప్రాణేభ్యో దేవాః దేవేభ్యో లోకా ఇతి చ జీవస్య సుప్తౌ శివప్రాప్తిత్వం బ్రహ్మణః ప్రాణాదికం జగజ్జాయ
త ఇతి జగత్కారణత్వం చ శ్రూయతే । తస్మాత్పరమేశ్వరవిజ్ఞానేన జీవస్య తదాత్మకత్వముపదిశ్యతే । అపి చైవమేకే వాజస
నేయినో బాలక్యజాతశత్రుసంవాదే స్యాసం దిగ్ధతయా విజ్ఞానమయం జీవం తద్భిన్నం పరమేశ్వరం చామనంతి । ఏష వి
జ్ఞానమయః పురుషః క్వైష తదాభూత్కుత ఏతదాగాదితి ప్రశ్నే । య ఏషోంతర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్ శేత ఇత్యు
త్తరే చ । ఆకాశశబ్దశ్చ బ్రహ్మణి ప్రసిద్ధః । సర్వవేదాంతప్రత్యయన్యాయాచ్చ । కౌషీతకిబ్రాహ్మణేపి స ఏవ నిశ్చయః । అతః
పరమేశ్వరస్యైవ జగద్వాచిత్వం । జీవబ్రహ్మణోర్ద్వైతే ప్రోక్తే బ్రాహ్మణే స్వశబ్దేక పరత్వే యవిధిమేతత్ । కథమేతయోరస్వా
మినాధికరణ్యమిత్యాశంకాయామధికరణాంతరం దర్శయతి । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

❀ ॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ॥

బృహదారణ్యకే మైత్రేయిబ్రాహ్మణే ద్వైతేస్య విషయః । స హోవాచ న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః । ప్రి
యో భవతీత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీత్యారభ్య న వా అరే సర్వస్య కామాయ సర్వం ప్రియం భవత్యాత్మన
స్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవత్యాత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యో మైత్రేయ్యాత్మనో వా అరే
దర్శనేన శ్రవణేన మత్యా విజ్ఞానేనేదం సర్వం విదితమితి । అత్ర కిం ద్రష్టవ్యేత్యాదినా నిర్దిష్టమానోయం జీవః పరమేశ్వరో
వేతి సందిహ్యతే । విజ్ఞానాత్మా జీవ ఏవ ప్రత్యవహ్రియతే । కుత ఉపక్రమసామర్థ్యాత్ । పతిజాయా పుత్రపశువిత్తాది ప్ర
పంచస్యాత్మార్థత్వేన ప్రియత్వవ్యపదేశాత్ । కించ । తత్రైవ న వా అరే పత్యురిత్యాదినా భోక్తృజీవోపక్రమాత్ । మధ్యేపి
ఇదం మహద్భూతమనంతమపారం విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యః సముద్ధాయ తాన్యేవానువినశ్యతి న ప్రేత్య సంజ్ఞాస్తీతి స్వ
భూతేభ్యస్సముద్ధానం శారీరస్యోపదిశతస్తస్యైవ ద్రష్టవ్యత్వం నిర్దిశతి । తథా విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాదితి కర్తృప్రతిపాది
తవాక్యేనోపసంహారాచ్ఛారీర ఏవోపదిష్టః । తస్మాదుపక్రమే భిన్నసాధ్యేన కర్మణా కిమమృతత్వమస్తీతి మైత్రేయ్యా ప్రశ్న
దర్శనాదేతావదరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవతీత్యాదిప్రపంచకం నేతరస్యోపదిశ్య తదితి ప్రాప్తే బ్రూయతే । ❀ ।
అత్ర ద్రష్టవ్యత్వేనోపదిశ్యమానః పురుషః పరమేశ్వర ఏవ కుతో వాక్యాన్వయాత్ । వాక్యం తు ఉపక్రమోపసంహారమధ్య
పరామర్శితయా పరబ్రహ్మణ్యేవ శివస్యైవ సమన్వయాత్ । అమృతస్య చ నాశోస్తి విత్తేనేతి నిత్యసాధ్యేన కర్మణా మోక్షం ప్ర
త్యాశానాస్తీతి యాజ్ఞవల్క్యాదుపశ్రుత్య మైత్రేయీ మోక్షసాధనం పృచ్ఛతి । యేనాహం నామృతా స్యాం కిమహం
తేన కుర్యాం యదేవ భగవాన్వేద తదేవ మే బ్రూహీతి ప్రశ్నానంతరమాత్మజ్ఞానముపదిశతి । ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాది
నా । న హి జీవజ్ఞానాన్మోక్ష ఇతి కశ్చిదభ్యుపైతి । అతో ద్రష్టవ్యః పరమేశ్వరస్తథాత్మనో వా అరే దర్శనేనేతి యదాత్మశ్రవ
ణాత్ జ్ఞానాత్సర్వజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాతం భవతి । ఉపక్రమే భిన్నసాధ్యేన కర్మణా కిమమృతత్వమస్తీతి మైత్రేయ్యా ప్రశ్నదర్శ
నాదేతావదరే ఖల్వమృతత్వమిత్యుపసంహారదర్శనాచ్చ । అత ఆత్మని ఖల్వరే దృష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం
విజానాతి । తత్త్వేన విజానీయాదిత్యవసాన కృత్స్నవాక్యమపి పరమేశ్వరం గమయతి । అమృతత్వేన సాధన మాత్మమా
త్రోపదేశం తచ్చ పరమాత్మవిషయమేవ న జీవవిషయమితి సిద్ధాంతః । న వా అరే పత్యురిత్యాదినా జీవోపక్రమదర్శనం తత్ర తం
బ్రహ్మజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిపాదకవాక్యస్య బ్రహ్మవిషయత్వం । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావిత్యాదౌ శారీరస్య అజన్యత్వప్రతిపా
దనాత్ బ్రహ్మజన్యత్వం న సంభవతి । తస్మాత్ బ్రహ్మజ్ఞానేన జీవజ్ఞానమనుపపన్నమిత్యాశంక్య భేదాదిమతత్రయం
దర్శయతి । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్యః ॥ ౨౦ ॥

ఆత్మని విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి । ఇదꣳ సర్వం యదయమాత్మేతి చ । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయా

స్సిద్ధేః లింగంసూచకంజీవ పరమాత్మనోరత్యంతవిలక్షణత్వాదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవాక్యం నవిరుధ్యతే ॥ యతో
వాఇమాని భూతానిజాయంతేత్యాదౌ భూతపంచకవత్తేషాం జీవానామపిబ్రహ్మజన్యత్వావగమాత్ । కార్యకారణ
యోః పరస్పరభేదాంగీకారాచ్చతయోరభేదంనసంభవతి । తస్మాద్దధిక్షీరవదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞావాక్య
ముపపన్నం ॥ అతస్తయోర్భేదాంశప్రతిపత్త్యర్థం జీవోత్క్రమణమిత్యాశ్మరథ్యాచార్యోమన్యతే ॥ ఉభయస్యాత్మా
శరీరమిత్యాదినా సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధిస్సంభవతి ॥ లోకేకృశోహం స్థూలోహమిత్యాద్యనుభూతా పరస్పరవైలక్ష
ణ్యైకత్వదర్శనాత్ అంగాంగివత్సంయుక్తభేదద్యోతనార్థం వాజీవోత్క్రమణమితి భేదవాదీఆశ్మరథ్యోమన్యతే ॥
ఏవంఘటపటవజ్జీవబ్రహ్మణోరసంయుక్తభేదవాదిమతంఅంగాంగివత్సంయుక్తభేదమతంచోపదిశ్యతథాశుద్ధాద్వైత
మతందర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

* ॥ ఉత్క్రమిష్యతఏవంభావాదిత్యౌడులోమిః ॥ ౨౧ ॥ * ॥

ఉత్క్రమిష్యతఃస్వాఽవిద్యోపాధింత్యజతః జీవస్యఘటాకాశమహాకాశవత్ బ్రహ్మాభిన్నత్వాత్ సర్వదాబ్రహ్మా
భిన్నతయాజీవోత్క్రమణం । తస్మాద్బ్రహ్మవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానవాక్యముపపన్నమిత్యౌడులోమాచార్యో మన్యతే । అథ
వా ॥ రజ్వారోపితసర్పభ్రాంతి నివృత్తౌరజ్జుమాత్రపరిశేషవత్ ॥ స్వాత్మారోపితజీవభ్రాంతి నివృత్త్యనంతరంస్వాత్మావప
రిశిష్యతఇత్యౌడులోమిర్మన్యతే ॥ తత్త్వమస్యాదిశ్రుతిశతేషు జీవబ్రహ్మణోరేకత్వోపదేశాద్బింబప్రతిబింబవద్ఘటాకా
శమహాకాశవదభేదస్సర్వదాసిద్ధఇతికేచిత్ ॥ రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణిజీవత్వస్యారోపితత్వాత్ అధిష్ఠానవ్యతిరేకేణాధ్యాసాదర్శ
నాచ్చవస్తుతస్తుభ్రాంతి నిర్ముక్తతయా బ్రహ్మైవసిద్ధమిత్యభేదబుద్ధ్యా జీవోత్క్రమణమిత్యద్వైతానుసారిణః కేచి
న్మన్యంతే । తస్మాదేవంశ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యమతద్వయముపపాద్యసర్వశ్రుత్యభిప్రేతముఖ్యవేదాంతసిద్ధాంతమ
తందర్శయతి ॥ * * * * * * * * *

॥ * ॥ అవస్థితేరితికాశకృత్స్నః ॥ ౨౨ ॥

ఇదమేవసూత్రకారమతం । ద్వాసుపర్ణేత్యాది భేదశ్రుతీనాం తత్త్వమస్యాద్యభేదశ్రుతీనాంచ అవిరోధతయా
భేదాభేదమతేఅవస్థితేరేవ స్థానాత్ జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేద ప్రదర్శనార్థమత్ర జీవోత్క్రమణమితి సర్వశ్రుతితాత్పర్యవే
దీముఖ్యసిద్ధాంతికాశకృత్స్నోమన్యతే ॥ తస్మాత్సర్వశ్రుతిసిద్ధతృతీయమతంపారమార్థికమితివేదితవ్యం । ఏషసంప్రసా
దోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే ॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సము
ద్రేఅస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం ॥
ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి । బ్రహ్మవే
దబ్రహ్మైవభవతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం ॥ జ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతి । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్య
త్పరిత్యజ్యేత్యాది శ్రుతిశతేషుసంసారదశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదః । మోక్షదశాయాంఅభేదశ్చ ప్రతిపాద్యతే । న
నుభేదాభేదయోస్తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావత్వాత్తయోరేకః పక్షఃపరమసిద్ధాంతత్వేన నిర్ణేతవ్యఇతిచే
న్న । శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యే మానాభావాత్ । తత్రైకస్వీకారేపరస్పరశ్రుత్యప్రామాణ్యప్రసంగాచ్చ ॥ సుప్తిప్ర
బోధవత్తమస్సత్వవద్వా వహ్నిసలిలవత్తమఃప్రకాశవద్విరోధోనవిభావ్యః । భేదాభేదయోఃపరస్పరవిరుద్ధతాంగీకారస్తు
వస్తువిరోధాద్వా ॥ కారణాభావాద్వాఅయుక్తత్వాద్వా । అభావాద్వా ॥ అమానాద్వా ॥ అసంభవాద్వాఫలాద్వా ॥
అమతాద్వా । అవిశేషాద్వా ॥ శ్రుత్యైకత్వాభావాద్వా । నాద్యః యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనం మహది
త్యాదౌ ద్వైతాద్వైతాత్మకప్రపంచబ్రహ్మణోరాధారాధేయత్వం ॥ తమేవభాంతమనుభాతి సర్వమిత్యాదౌ భాస్య
భాసకత్వం ॥ సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యాదౌ సాక్ష్యసాక్షిత్వం ॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదిత్యాదౌ జ
గత్కారణత్వం తదనుప్రవిష్టత్వంచదృష్టం । ఉత । జీవేజ్ఞానాజ్ఞానానుభూతత్వం । ప్రకృతౌగుణత్రయాత్మకత్వం వికృ
తౌలోకత్రయశరీరత్రయావస్థాత్రయాత్మకత్వం కాలాదేప్రపంచస్య నిత్యానిత్యత్వం ॥ పృథివీవాయ్వోరనుష్ణాశీతత్వం
మహేశ్వరస్యఅర్ధనారీత్వం లక్షణాయాంజహదజహత్వం యోగసాంఖ్యాద్వైతమతేనుసాక్షిరూపస్యసగుణనిర్గుణాత్మక
త్వంమానుషేపుణ్యపాపోభయవిశిష్టత్వం । [illegible] దర్శనాత్ ॥ నద్వితీయః । యదాతమస్తం

నదివానరాత్రిర్నసన్న చాసచ్ఛివఏవకేవలఇత్యాది శ్రుతిశతేషుస్పష్టః ప్రాగపిస్వప్రకాశస్య పరమేశ్వరస్యతమః ప్రకృతివి
శిష్టత్వం । యతోవాఇమానిజాయంత ఇత్యాదౌ అద్వైతస్యశివస్యపరబ్రహ్మణః ద్వైతజగజ్జన్మాదిహేతుత్వం ॥ పరా
స్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞాన బలక్రియా చేత్యాదినా ధర్మధర్మిణోరివమణి ప్రకాశయోరివస్వాభావిక శ
క్తివైశిష్ట్యం ॥ తదభావేసృష్ట్యభావం సూచ్యతే ॥ గగనారవిందశశ శృంగావన్మాయాప్రపంచయోర్మిథ్యాత్వాంగీకా
రేసమముహూర్త వింధ్యేతివత్ ప్రత్యుతవిరోధోదునివారః । ఉతద్వాసుపర్ణేత్యాదౌ జీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ త
త్త్వమస్యాదిశ్రుతిశతేష్వ భేదవ్యపదేశాచ్చ భేదాభేదస్వీకారోయుక్తః । పక్షైకస్వీకారేశ్రుతిసంకోచాపత్తేః ॥ సతృతీయః ।
ఏషోఽణుర్జీవోహృదయేసం నివిష్టః । ఏషోఽణురాత్మాచేతసావేదితవ్యః । వాలాగ్రశతభాగస్య శతధాకల్పితస్యచ ॥ జీవో
భాగస్సవిజ్ఞేయోహృదయే సర్వజంతుషు । ఆకాశవత్సర్వగతోనిరంశః ॥ మహాంతంవిభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశోచతి ॥
అంతఃపూర్ణోబహిఃపూర్ణః పూర్ణకుంభఇవాంభసి ॥ అంతశ్శూన్యోబహిశ్శూన్యశ్శూన్యకుంభ ఇవాంబరే ॥ తదాది
మధ్యాంతవిహీనమేకం విభుంచిదానం దమరూపమద్భుత మిత్యాదౌజీవబ్రహ్మణోశ్చైతన్యైకత్వవ్యపదేశేఽపి అణుత్వవిభు
త్వాత్మకపరస్పరవిరుద్ధపరిమాణ వత్త్వదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదోయుక్తః । యథాకుండలీభూతసర్పస్యదీర్ఘీభూతసర్పస్యచ
సర్పత్వేనైకత్వేఽపిహ్రస్వదీర్ఘ త్వాత్మకపరస్పరవిరుద్ధపరిమాణ వత్త్వవత్ యథాసూర్యప్రభాయాః ప్రభాశ్రయసూర్యమం
డలస్యతేజస్త్వాత్ । తేజస్త్వేనైకత్వేఽపివ్యాపకత్వ పరిచ్ఛిన్నత్వాత్మక పరస్పరవిరుద్ధధర్మవత్త్వాదేవం సంకుచితవిస్తృతప
టాదిబహుదృష్టాంతానుసారేణాపి భేదాభేదస్యసిద్ధత్వాత్ ॥ నచతుర్థః । వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికే
త్యేవసత్యం । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ తజ్జలానితిశాంతఉపాసీత । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇతి సూత్రేష్వ
నోన్యవైలక్షణ్యబ్రహ్మ ప్రపంచయోః । కార్యకారణయోర్మృత్తికాదిదృష్టాంతేనభేదాభేదవ్యపదేశాత్ । తథాథ
ర్వశిరసి । దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమన్ । తందేవారుద్రమపృచ్ఛన్ । కోభవానితి ॥ సోఽబ్రవీదహమేకః ప్రథమమాసం
వర్తామిభవిష్యామిచ ॥ నాన్యఃకశ్చిన్మత్తోవ్యతిరిక్తఇత్యారభ్యయోఽపరిత్యహమేకస్సర్వేచమామేవమాంయోవేదసర్వాన్దే
దేవ్యంలేన ప్రథమఖండే యోవైరుద్రస్సభగవాన్ యశ్చబ్రహ్మా తస్మైవైనమోనమః । యోవైరుద్రస్సభగవాన్ యశ్చ
విష్ణుస్తస్మైవైనమోనమఇత్యుపక్రమ్య । బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదికార్యజాతస్యప్రపంచ స్యకారణశివాదభిన్నత్వం ద్వితీయ
ఖండేనిరూపితం । సబ్రహ్మాసశివస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ ॥ సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః ।
సఏవసర్వంయద్భూతంయచ్చభవ్యంసనాతనం । ఋతంసత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగలం ॥ ఊర్ధ్వరేతంవిరూపా
క్షంవిశ్వరూపాయవైనమోనమః । ఇతికైవల్యతైత్తిరీయాదౌచకార్యరూప ప్రపంచస్యకారణపర శివాభిన్నత్వవ్యపదేశా
త్ । నపంచమః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదౌ । బ్రహ్మణః పృథక్భూతస్య జీవ
స్య । తదుపాసనద్వారాతదాత్మకత్వదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదయోః ప్రామాణ్యమవిరుద్ధం । ఉత । భేదాభేదస్తథాభేదో
భేదఏవక్రమతః త్రయఇతి సూతసంహితాయాం ॥ ధ్రువంకశ్చిద్బ్రూతేసకలమపరస్త్వధ్రువమితి ॥ పరోధ్రౌవ్యాధ్రౌవ్యే
మహిమ్నే ॥ కేచిదద్వైతంప్రశంసంతి కేచిద్ద్వైతవాదినః । ద్వయోశ్చైతన్యైకదేశత్వాత్సర్వశ్రుతిసమన్వయః । భేదా
భేదమతశ్రేష్ఠైః పరిగ్రాహ్యోముముక్షుభిరితికూర్మే ॥ నాద్వైత మపరోక్షంచేన్నచిద్రూపేణభాసనాత్ ॥ అశేషేణన
భాతంచేద్ద్వైతంకింభాసతేకిల ॥ దిఙ్మాత్రేణవిభాతంతుద్వయోరపిసమంఖలు ॥ ద్వైతసిద్ధివదద్వైతసిద్ధిస్తావతా
సకిం ॥ ద్వైతేనహీనమద్వైతంద్వైతజ్ఞానేకథంత్విదం ॥ చిద్భానంత్వవిరోధిశ్చేద్ద్వైతస్యాపిసమేఉభే ॥ తథావిశుద్ధ
చిద్రూపశ్శివస్సర్వాధికస్స్మృతః । జగజ్జన్మాదిహేతుత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాదిలక్షణాత్ । అసంగత్వాన్నిర్మలత్వాత్సత్యత్వా
న్మాదిలక్షణాత్ । ద్వైతస్తదప్రకృష్టోఽపితదుపాసన రూపతః స్వీకార్యం యోగిభిస్సర్వైశ్శ్వేదమార్గైకవేదిభిః ॥ అ
పన్నామయంద్వైతమితిచేత్తన్నయుజ్యతే ॥ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యోర్దృష్టత్వాచ్ఛ్రుతిదర్శనాత్ ॥ భేదాభేదమతంచైవవి
ధానంపండితైస్సదా ॥ ఇతిగాథాయాంద్వైతాద్వైతమేవపారమార్థికత్వేననిర్దేశాత్ ॥ తదేవరమణీయం ॥ నష
ష్ఠః ॥ మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరంతస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వ మిదంజగత్ ॥ ఏ
తస్మాజ్జాయతేప్రాణోమన స్సర్వేంద్రియాణిచ ॥ విద్యావిద్యేఈశాతే యస్తుసోఽన్యః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః ॥ ఈశా
నస్సర్వవిద్యానామిత్యాది శ్రుతిశతేషుద్వైతాద్వైతాత్మకప్రపంచపరమాత్మనో నియమ్య నియామకత్వ మవిరోధతయా
దర్శనాత్ ॥ నసప్తమః ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదవేహి ॥ జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతిపండితః ।
విద్యాంచావిద్యాంచ యస్తద్వేదోభయం సహ తేనైతిబ్రహ్మవిత్పుణ్యకృచ్చసత్యేలభ్యస్తపసాహ్యేషఆత్మా సమ్యగ్జ్ఞానే
నబ్రహ్మచర్యేణనిత్య మిత్యాదిశ్రుతిశతేషు ధ్యానధారణాదిద్వైతకర్మానుష్ఠానద్వారా పరమాద్వైత పరశివత్వప్రాప్తిఫల

దర్శనాత్ । అనుద్వైతకర్మణామద్వైతబ్రహ్మప్రాప్తి హేతుత్వేకిమనేన నిగమాంతశాస్త్రవిచారప్రయాసేనేతిచేన్న । ఫలాభిలాషరహితానాం కర్మణాం దురితక్షయద్వారాస్థూలారుంధతీ న్యాయేనబ్రహ్మప్రాప్తి హేతుత్వాత్ । తథాచస్మృతిః యస్సైర్వేష్టావత్యారింశ త్సంస్కారా ఇత్యారభ్యస బ్రహ్మణస్సాయుజ్యగ్ం సాలోక్యం గచ్ఛంతీత్యంతేన గర్భాదానాదిసర్వేషాంకర్మణాంసర్వపాప క్షయద్వారా । బ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్ । అతఆరాధక రూపకర్మణాం ఆరాధ్యరూపపరమేశ్వర స్యచప్రాప్యప్రాపకత్వమవిరోధః । నచసర్గ్వపితే పుణ్యలోకాభవం తీత్యక్షయ్యాశ్రమ ఫలవిరోధః । సకామానుష్ఠితకర్మణాం ఫలస్వాంతత్వేపిని ష్కామానుష్ఠిత కర్మణాం పరమ ఫలస్య నిరుక్త పరమ పురుషార్థోపపత్తేః । నోచేతదుర్జానుష్ఠానాభావే చిత్తశుద్ధ్యభావః । తదభావేజ్ఞానానుత్పత్తిః । తదభావేనిర్మోక్షప్రసంగః ॥ తస్మాత్పూర్వోక్తమేవనిర్వధ్రి మణీయం । సత్యేష్టసః ॥ సాంగవేద వేదాంత ప్రముఖసకలకళాకలాప వారంగాయసర్వజ్ఞశిఖామణినాభగవతావ్యాసేనచతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాదే ॥ అభావంబాదరిరాహహ్యేవం । భావంజైమినిర్వికల్పామననాదితి । సూత్రద్వయేనద్వైతాద్వైతాత్మకమ తద్వయంశృత్యైకదేశ ప్రామాణ్యాత్పరమ తత్వేనప్రదర్శ్య ॥ ద్వాదశాహ వదుభయవిధంబాదరాయణోతః ॥ తత్స వ్యాఖ్యావేసంధ్య వదుపపత్తేః । ఇతిసర్వశాస్త్రార్థ సారభూతసూత్రేణ భేదాభేదమతత్వేన వ్యపదేశాత్ ॥ నచనదమః । ద్వైతమతేనదీ సముద్రవత్పునరావృత్తి రహితబ్రహ్మైక త్వప్రాప్త్యసంభవాత్ । అద్వైతమతే ॥ సగుణబ్రహ్మత్యమీశ్వరత్వాదికంచరజ్జు సర్పవత్కల్పితమితి సిద్ధాంతేనభక్తిశాస్త్రాణాంవిధినిషేధ వ్యవస్థాపకవేదశాస్త్రాగమపురాణా దీనాందత్తోదకాంజలిప్రసంగా త్పూర్వోక్తమతద్వయంనవిధేయం ॥ అనీశయాశోచతి ముహ్యమానః బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవ భవతీత్యాదౌ మాయాబద్ధత్వేన జీవస్యదుఃఖభోక్తృత్వం ॥ పరమశివజ్ఞానేనతస్యతదాత్మకత్వంచనిర్ణీయతే ॥ తథాకైవల్యే । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి । ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుమిత్యారభ్య సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాదిత్యంతేన సగుణేశ్వరభక్తిధ్యానోపాసనద్వారానిర్గుణ సాక్షిబ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశాత్ । సర్వమతాపేక్షయాఅస్మిన్మతే । భక్తిక్రియాజ్ఞానాత్మక కాండత్రయసమగ్రసద్భావేనసరిత్సాగరవత్సాయుజ్యనిర్దేశాదుభయ శృత్యనుగమాచ్చభేదాభేద యోరవిరోధం ॥ నచాద్వైతమతేభక్తిక్రియాజ్ఞానైర్ద్వాదయోర్వృత్యంతమితివాచ్యం । అసత్యకల్పితేఅవిద్యేశ్వరేక్రమసాలగ్రామ ఇవభక్తిశ్రద్ధావిశ్వాసః కస్యాపాభవేయుః ॥ రజ్వారోపితసర్పవత్కల్పితేశ్వరః స్వకర్మారాధిత త్వేనసర్వాభీష్ట ఫలప్రదాతాభవేత్ । నపిదకః । యథావ్రీహిప్రోక్షణం దర్శపూర్ణమాసోత్పత్త్యపూర్వకారణత్వేనస్వర్గేసముచ్చీయతే । తథాధ్యానధారణాదిసర్వకర్మాణి ముక్తిప్రయోజకత్వేన విశేషాద్వైతబ్రహ్మణిసముచ్చీయంతే । తస్మాదాఘారదర్శపూర్ణమాసవదంగాంగిత్వేనపంచప్రయాజవదేకాంగి ప్రయుక్తానేకాంగత్వేన గోదోహనాదివదధికారా ఇతరప్రయుక్త్యుపజీవిత్వేనఔపధ్యాదివత్ షడ్యాగవత్ఫలైక్యేనవాసర్వథాసిద్ధాభకత్వేనభేదాభేదసమన్వయస్సిద్ధః । ద్వాసుపర్ణేత్యమంత్రేవిద్యావిద్యావచ్ఛిన్నశివజీవయోస్సహచర్యశ్రవణాత్ । శుద్ధాద్వైతమతస్థానామ విరోధిన్యయా అద్వైతబ్రహ్మణిద్వైత ప్రపంచస్వీకారాత్ భేదాభేదయోః సహచైకత్రవిరోధః । నచోభయపరత్వేవిరోధః । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యఇత్యాదౌవేదాంతానాంబ్రహ్మ ప్రమాపకత్వంబ్రహ్మజ్ఞాన విధాయకత్వం । కవిధోరాజకీతివాక్యానాంపం చప్రయాజవిధాయకత్వంతద నష్ఠానవిధాయకత్వంచ వ్యపదేశాత్తద్వత్ । కించ । కరణతయాస్వతంత్రవిధ్యం తెరకహితస్య సోతప్రమణిబృహస్పతిసవస్య దేరగ్నిచయనవాజి పేయాద్యంగత్వేన తదుభయబలాదుభయసిద్ధివద ప్రసంభవాచ్చ అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యా దిప్రత్యధికరణేపూర్వపక్ష సిద్ధాంతవ ద్భేదా భేదోభయద్యోతనాత్ । కించ । చతుర్థాధ్యాయచతుర్థపాద సూత్రద్వాదశాహయ జ్ఞదృష్టాంతేన తదుభయవిధత్వ మంగత్వమతంప్రదర్శ్య సంధ్యవదుప పత్తేరితదుత్తర సూత్రేసంధికాలదృష్టాంతేన తదుభయసిద్ధాంతస్థాపనా ద్భేదాభేదప్రధానకాశకృత్స్న మతమేవ ముఖ్యసిద్ధాంతఇతిఘంటాఘోషః ॥ య ఆత్మ నిష్పన్నిత్యాదౌవి జ్ఞానాత్మని పరమాత్మావస్థానవ్యపదేశాజ్జీవ బ్రహ్మణోర్భేదస్సిద్ధఇతి । తత్వమస్యాదివాక్య ప్రమాణమాదాయ అత్మైకత్వమన్యతే । తత్వమ స్యాద్యభేదశ్రుతివైయర్థ్యం సాదృశ్యేన వారయతి । ఔడులోమిస్తు నేహనానాస్తి కించ నేత్యాదివాక్య ప్రమాణ మాదాయరజ్జు సర్పవదద్వైతేబ్రహ్మణ్యవిరోధ తయాద్వైతప్రపంచ భానమంగీకరోతి । కాశకృత్స్నస్తు సర్వవేదాంత పూర్వాపర మధ్యపరామర్శవిచారబుద్ధ్యాపద్వ ధలింగతాత్పర్యేణభేదా భేదమేవమన్యతే । ఏతదేవ ముఖ్యవేదాంతమతమితివేదితవ్యం । ఏవంజీవబ్రహ్మణోరవి ధతయా భేదాభేదం ప్రతిపాద్యజగ ద్బ్రహ్మణోర్భేదాభేదమపి కరణాంతరేణాహ ॥ * * ॥ * * * *

॥ ❁ ॥ ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానుపరోధాత్ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ॥

తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః ॥ ద్యావాపృథివీ జనయన్ దేవ ఏకః । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయీ తవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మ విష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ఇత్యాది స ఈక్షాంచక్రే బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాది వాక్యాన్యస్య విషయః । జన్మాద్యస్య యత ఇతి సూత్రే జగత్కారణత్వం బ్రహ్మణో లక్షణమిత్యుక్తం । తత్ర విచార్యతే ॥ యద్యపి జన్మాదిసూత్రే సంతర్క్యమేతస్య యుక్తం ॥ తథాపి నద్వివిధలింగతాత్పర్య బోధకశ్రుత్యాదాంతైర్నిమిత్తమాత్రసాధక సాధకానుమితైర్విరోధోక్తిః । సమన్వయాధ్యాయే లిఖిత మిదమధికరణమితి బోధ్యం ॥ న చ జన్మాధికరణవైయర్థ్యం ॥ అత్ర బ్రహ్మణః కులాలాదివన్నిమిత్తత్వం ఉత మృత్సువర్ణాదివదుపాదానత్వం వేతి సందిహ్యతే ॥ అత్ర కులాలాదివన్నిమిత్తమేవోపదిశ్యతే । స ఈక్షాంచక్రే స ప్రాణమసృజతేత్యాదావీక్షణ పూర్వకజగత్కర్తృత్వదర్శనాత్ । మృత్పిండకులాలాదేరన్యోన్య వైలక్షణ్యద్యోతనాత్ ॥ పరమేశ్వరస్యోపాదాన కారణత్వే మృదాదివద్వికారిత్వప్రసంగాచ్చ ॥ న చైకస్యోభయకారణత్వం సంభవతి । ఘటపటాదినిర్మాణే కులాల కువిందాదీనాం తత్ప్రతిమిత్త్యాదర్శనాత్ ॥ లోకేప్యాత్మకి హేతుభూతా చ క్రియాఫల సిద్ధిః ప్రతీతా ॥ జగత్కారణస్య మృదాదివత్పరిసంక్రమణే ఈశ్వరత్వభంగః నిష్ప్రయోజనత్వం చ ॥ అతః పరమేశ్వరస్య నిమిత్తకారణత్వం విధీయతే । ఉత ॥ నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనమిత్యాదౌ నిర్గుణస్య పరబ్రహ్మణః కార్యకారణత్వనిషేధాత్ । తస్మాద్రజ్జుసర్పవత్స్వస్వరూపాపరిత్యాగపూర్వకపరస్వరూపభానాత్మకవివర్తకారణత్వం వా భావ్యతే । నోచేత్కారణస్య పరశివబ్రహ్మణః కార్యాత్మజగన్నిష్ఠసావయవత్వమపరిశుద్ధత్వమచేతనత్వం చ సంభవతి । తస్మాదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాయా గౌణత్వం । జగత్కారణత్వవిధాయకశ్రుతీనాం నిమిత్తమాత్రత్వం వివర్తకారణత్వం వాభ్యుపగంతవ్యమితి ప్రాప్తే అభిధీయతే । అత్ర పరబ్రహ్మణశ్శివస్య జగదుభయకారణత్వమేవాభిహితం ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదిశ్రుతిశతేష్వభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం దృష్టాంతముఖేన దర్శనాత్ ॥ ఉత కేవలనిమిత్తత్వాంగీకారే కారణవ్యవస్థాపనం జగదధిష్ఠానత్వం చ నోపదిశ్యతే । ప్రకృతిశ్చ బ్రహ్మ । చకారాన్నిమిత్తత్వమపి సూచితం ॥ కుతః ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతానుపరోధాత్ ॥ అభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణే నైవ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుతి సమన్వయాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతయోరనుపరోధ అవిరోధః ॥ సామంజస్యం తస్మాదిత్యర్థః ॥ ఉత । తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి ప్రతిజ్ఞా । అత్ర చైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానముపదిశ్యతే । తచ్చోపాదానత్వే సంభవతి । ఉపాదానోపాదేయయోరవ్యతిరేకాత్ ॥ ఉపాదానాత్మకజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానసంభవాత్ । నిమిత్తోపాదానయోర్భేదే రథగోపుర ప్రాసాదాదివదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవిరోధాత్ । దృష్టాంతస్తు యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యుపాదాన విషయ ఏవ దృశ్యతే । తథైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాదేకేన నఖనికృంతనేన సర్వం కార్ష్ణాయసం విజ్ఞాతం స్యాదితి చ ॥ అన్యత్రాపి । కస్మిన్ను భగవో విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతీతి ప్రతిజ్ఞా ॥ యథా పృథివ్యామోషధయస్సంభవంతీతి దృష్టాంతః । ఆత్మని ఖల్వరే దృష్టే శ్రుతే మతే విజ్ఞాత ఇదం సర్వం విదితమితి ప్రతిజ్ఞా । స యథా దుందుభేర్హన్యమానస్య న బాహ్యాంఛబ్దాంఛక్నుయాద్గ్రహణాయ దుందుభేస్తు గ్రహణేన దుందుభ్యాఘాతస్య వా దృష్టాంతః । కించ ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ఇత్యాది శ్రుత్యనుగతజన్మాధికరణే శక్తివిశేష విశిష్టశివాద్వైతం సూత్రకారేణ సూచితం । నిర్విశేషస్య బ్రహ్మణః కార్యకారణత్వాసంభవాత్ ॥ వివర్తోపాదాన కారణత్వే తద్విధాయక ప్రాత్యక్షిక శ్రుత్యదర్శనాత్ । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతశ్రుతి విరోధాచ్చ ॥ ముముక్షుభిర్న విధేయం ॥ యతో వా ఇమానీతి వాక్యే పరమేశ్వరశక్తేరేవ జగదుపాదానకారణత్వం పరమేశ్వరస్య నిమిత్తత్వం చ సూచితం ॥ తథాపి మృత్పిండకులాల యోరివ న పృథక్త్వం । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతి శ్రుత్యా పరమేశ్వర నిష్ఠ మాయాశక్తేరపహ్నాదాహ శక్తిమతోస్స్వాభావికత్వనిర్దేశాత్ । తస్మాత్సర్వదాననిర్విశేషబ్రహ్మేతి నిశ్చితం । పునః కేవల నిర్విశేషత్వనిమిత్తత్వనిరాకరణార్థం హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ ❁ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

॥ ❁ ॥ అభిధ్యోపదేశాచ్చ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ॥

శివస్య బ్రహ్మణః కర్తృత్వం చోపాదానత్వం చ నిర్దేశాత్ । సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తదైక్షత

బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి చ । ఇతి కామనయా బ్రహ్మణః కర్తృత్వేన నిమిత్తత్వం । బహుస్స్యామితి చోపాదానత్వం గమయతి । తస్మాద్బ్రహ్మణః నిర్విశేషత్వాన్నిమిత్తమాత్రత్వం న సంభవతి । నను విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానమిత్యత్ర పరమేశ్వరస్యేచ్ఛయా జగత్సృష్టికర్తారం హిరణ్యగర్భం సృష్ట్వా స్వయం పశ్యతీతి శ్రవణాత్తదర్థం పరశివస్యాపి నిమిత్తోపాదానత్వముపపద్యతే । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమిత్యాదిశ్రుత్యా వ్యాపకత్వం ప్రధానస్యామ్నాయతే । తస్మాద్విరాడజాయత విరాజో అధిపురుష స్య ప్రకృతిత్వం దృశ్యతే । తస్మాత్తయోః ప్రకృతివాచకత్వేన । విశ్వోపాదానత్వం ప్రధానస్యైవేత్యాశంక్య నిరాకరోతి । * * * * * * * * * * * ॥

॥ * ॥ సాక్షాచ్చోభయామ్నానాత్ ॥ ౨౫ ॥ * ॥

సాక్షాచ్ఛ్రుత్యా ప్రత్యక్షశ్రుతివేదాంతేషు శివస్య బ్రహ్మణః జగదుభయకారణత్వమామ్నాయతే । సర్వాణి హ వా ఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే । ఆకాశం ప్రత్యస్తం యంతీతి ప్రభవప్రళయహేతుత్వేన నిమిత్తోపాదానకారణత్వం తస్య ప్రసిద్ధం శ్రుత్యంతరేపి । ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదౌ నిమిత్తత్వం సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాదినా ప్రకృతిత్వాత్ప్రపంచస్వరూపత్వేనోపాదానత్వం చ స్మర్యతే । తథా శతరుద్రీయే । నమో హిరణ్యబాహవ ఇత్యారభ్య కులుంచానాం పతయే నమ ఇత్యంతేన జగదీశ్వరత్వం । తతః నమః పర్ణాయ చ పర్ణశద్యాయ చేత్యంతేన విశ్వాత్మకత్వం చ వ్యపదిశ్యతే । శ్రుత్యంతరేచ । బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్ । బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్నిత్యుభయప్రతీతేః । అథర్వశిరసి చ । అహమేకః ప్రథమమాసమిత్యారభ్య ప్రథమద్వితీయ ఖండయోస్సర్వజగదాత్మకత్వం అనంతరం విశ్వాధిపతిత్వం చ । ప్రత్యక్షేణోభయామ్నానాత్ । జగదుభయకారణత్వం పరమేశ్వరస్యైవ సిద్ధం । పునర్హేత్వంతరమాహ । * * * * * * * * *

॥ * ॥ ఆత్మకృతేః పరిణామాత్ ॥ ౨౬ ॥

ఇతశ్చ నిమిత్తోపాదానత్వం బ్రహ్మణః ఆత్మనస్స్వయమేవ క్రియమాణత్వాత్ ఆత్మకృతేః । కర్తృత్వకర్మత్వ సాధారణ్యేనాత్మకృతేర్దర్శనాత్ । తదాత్మానం స్వయమకురుత ఇత్యాత్మశబ్దవాచ్యస్య పరమేశ్వరస్య స్వయమితి కర్తృత్వం ఆత్మానమితి కర్మత్వం చ కర్మత్వేనోపాదానసిద్ధిః । నను పూర్వసిద్ధస్య శివస్యాత్మనః । కథం క్రియమాణత్వమిత్యాశంక్యాహ । పరిణామాత్ । నిరతిశయానందస్వభావస్య నిర్లేపస్య అనంతకల్యాణగుణాకరస్య నిమిత్తకారణభూతస్య మహేశ్వరస్య ప్రకృతిత్వేన విశ్వాత్మకత్వమవిరుధ్యతే । చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచాకారేణ పరిణామాత్ । నను దధిక్షీరన్యాయవత్ స్వస్వరూపపరిత్యాగపూర్వకరూపాంతరప్రాప్తిరేవ పరిణామః । నిత్యశుద్ధస్య మహేశ్వరస్య పరిణామిత్వేన స్వరూపనాశిత్వం వికారగుణప్రసంగశ్చ స్యాదితి చేన్న । నిమిత్తభూతస్యోపాదానత్వేపి న వికారాదిస్పర్శః ॥ పరమేశ్వరమాయాశక్తేర్జగద్రూపేణ పరిణామిత్వం । తత్పరమేశ్వరస్య నిమిత్తకారణత్వం చ ప్రతిపాదనాత్ । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాదిత్యాదౌ స్వాభిన్నమాయాయా నియమ్యత్వం పరమేశ్వరనియామకత్వం చ శ్రవణాత్ విశ్వోభయకారణత్వం నాన్యస్యేతి సిద్ధం । పునర్హేత్వంతరమాహ । * * * * * * *

॥ * ॥ యోనిశ్చ హి గీయతే ॥ ౨౭ ॥ * ॥

ఇహాపి పరమేశ్వర ఏవ ప్రకృతిః । హి యస్మాద్యోనిరితి పఠ్యతే । యద్భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిం ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదిత్యాదౌ ప్రకృతిపర్యాయయోనిశబ్దేన పరమేశ్వరోభిధీయతే । తస్మాదుపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చ పరమేశ్వరస్యైవ సిద్ధం । యోనిశబ్దస్య ప్రకృతిపర్యాయత్వం లోకే దృశ్యతే । పృథివీ యోనిరోషధివనస్పతీనామితి స్త్రీయోనేః ప్రసూత్యైవ యవద్వారేణ గర్భం ప్రత్యుపాదానత్వం అన్యత్ర యోనిశబ్దేన స్థిత్యధికరణమపి దృశ్యతే । యోనిష్ట ఇంద్ర నిషదే అకారి ఇతి వాక్యశేషాదత్ర ప్రకృతి

పర్యాయత్వ ముపదిశ్యతే । తథాపి యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాద్యుపాదాన కారణత్వంశివస్యైవదృశ్యతే తస్మాదవిరోధః ॥

॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః ॥ ౨౮ ॥

ఛాందోగ్యేమహర్షి శ్వేతకేతుం ప్రత్యుద్దాలకారుణ్యాత్మానుస్వావిషయః । న్యగ్రోధఫలమత ఆహరేతీదంభగవ ఇతిభింధీతి భిన్నంభగవ ఇతి ॥ కిమత్రపశ్యసీ త్యణ్వ్య ఇవేమాధానా భగవ ఇత్యాసా మంగైకాం భింధీతిభిన్నాభగవ ఇతికిమత్రపశ్యసి । నకించనభగవ ఇతి । ఏతస్యైవసోమ్యైషోఽణిమ్న ఏవంమహాన్న్యగ్రోధస్తిష్ఠతి ॥ కర్మబ్రహ్మభేదభిన్న వేదవేదాంతానాంషడ్విధలింగతాత్పర్యేణ షట్స్థలపరశివబ్రహ్మప్రతిపాదకత్వముపక్రమాదిరూపతాత్పర్యలింగానామభావాత్ ప్రత్యేకం వేదసందిహ్యతే ॥ విశ్వాధికో రుద్ర ఇత్యాదా పరమేశ్వరస్యైవ విశ్వాధికత్వోపదేశాత్ సర్వవిశ్వానుగతవేదాంత ప్రమాణవిషయత్వం న సంభవతి ॥ పూర్వోక్తకర్మప్రకరణపఠితశతరుద్రీయాదీనాంజీవ విషయత్వాదేవయుక్తం పరమేశ్వర పరత్వే ప్రకరణవిరోధాత్ ॥ స్మృత్యాగమాదీనాంతునానాదేవ విషయత్వాచ్చ ॥ కిం ... శబ్దమిత్యాదిసాంఖ్యప్రధానవాదస్య నిరాకృతత్వేపి పునశ్ఛాందోగ్యే మహర్షి శ్వేతకేతుం ప్రత్యుద్దాలకః సూక్ష్మస్వరూపం తత్స్వభావప్రతిపాదకవచనదర్శనాత్ అణుస్వభావా సకారణ వాదోయుక్తః ॥ న్యగ్రోధఫలమత ఆహరేత్యాదిభ్యః । న్యగ్రోధస్తిష్ఠతీత్యం తేనవిశ్వప్రాగవస్థా దృష్టాంతత్వాయాతే । తత్ర ద్రుష్టాం తేనకించనశబ్దప్రతిపాద్యస్య భావానువాదో దార్ష్టాంతికత్వేన ... ఖ్యాతః । తస్మాత్సర్వథా వేదాంతానాంబ్రహ్మ పరత్వం నసంభవతీతి ప్రాప్తేబ్రూమః ॥ నానాదేవతాపరత్వేపి వేదాంతానాంముఖ్యవృత్త్యా అమణ్యా అవిత్వా వృత్త్యాచ పరశివబ్రహ్మ ప్రమాపకత్వంభవతి । తంత్వౌపనిషదంపురుషం పృచ్ఛామి । సర్వేవేదాయత్పద మామనంతి । నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతమిత్యాదిశ్రుతిశతేషు గతిసామాన్యాదేవ సర్వ వేదాంతానాం బ్రహ్మపరత్వవ్యవస్థాపనాత్ । కర్మప్రకరణపఠితత్వేపిపురుషసూక్తశతరుద్రీయాదీనాంనాన్యపరత్వం లింగ ప్రకరణబాధోవార్యతీతి న్యాయేనలింగేన ప్రకరణబాధోయుక్తః ॥ పశూనాంపతయేపృథ్వీనాంపతయేజగతాంపతయే తస్మాద్విరాడజాయత । ఆదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారేతమేవంవిదిత్వా అతిమృత్యుమేతి । తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతి నాన్యః పంథావిద్యతేయనేత్యాదిబ్రహ్మలింగధూ యస్తువ్యాఖ్యానవిషయత్వం । కించ । వేదవేదాంతస్మృతిపురాణేతిహాసాదిషు యత్ప్రియ త్రిజగత్కారణత్వాదిధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే । తత్రతత్రషట్స్థలపరశివబ్రహ్మపరత్వమేవేతిరాద్ధాంతః ॥ కించ । శ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణాదీనామపి నానాదేవతాపరత్వేపి । షడ్విధలింగతాత్పర్యానుసారేణపరమశివేసమన్వయాత్సర్వం సమంజసమేవ । ఏతేనైకాత్మవిజ్ఞానేనసర్వస్వరూపాభివ్యక్తిః । సర్వవిజ్ఞానేనైకసర్వంవిదితంస్యాత్ అనుపూర్వవిజ్ఞానేప్రతిజ్ఞావిరోధేనైవపరమాణ్వాదిపక్షాఃనిరస్తయా వ్యాఖ్యాతాః । పరమాణ్వాదేః కారణత్వేచాత్మవిజ్ఞానేపి నసర్వంవిదితం స్యాదనుపాదానత్వాత్ । తస్మాన్నకించనఇత్యనేన నామరూపానభివ్యక్తిప్రతిపాదకత్వేనవిరోధః । సూక్ష్మత్వాచ్చాణుత్వంబ్రహ్మణ్యుపచరితం ॥ తస్మాద్వేదాంతేషుబ్రహ్మైవజగత్కారణం ప్రతీయతే । వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతా ఇతిపదద్వయేన అధ్యాయపరిసమాప్తిస్సూచితా । ఏతేనసవిశేషస్యబ్రహ్మణః ప్రపంచాభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వవ్యవస్థాపనేనన్యాయపద్ధత్యా శేషికపాంచరాత్రాది కృతైకదేశప్రామాణ్యభేదవాదాస్సర్వేపి శ్రుతివ్యాఖ్యానాదసర్వజ్ఞత్వాదప్రధానాభేదవాదాశ్చ వ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాని నిరాకృతా ఇత్యర్థః । ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతలింగభేదాభేదప్రధానవిశేషాద్వైతమతస్యాప్యపాదేవేశ్వరమకారణే కేవలశివేసమన్వయః । తస్మాత్త దేవవైదికం నాన్యదితిసిద్ధం ॥

ఇతి శ్రీమద్యతివరజగద్గురు శ్రీపతిపండితభగవత్పాదాచార్యస్వామి కృతభేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవైదిక బ్రహ్మమీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకే శ్రీకరభాష్యే సమన్వయాభిధానస్యప్రథమాధ్యాయస్యాష్టాధికరణావచ్ఛిన్నానుమానికాద్యష్టావింశత్సూత్రాత్మకచతుర్థః పాదస్సమాప్తః ॥

॥ అఖండసచ్చిదానందషట్స్థలపరశివబ్రహ్మణేనమః ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

శ్రీకరభాష్యస్య ద్వితీయాధ్యాయః ప్రారంభః

స్మృత్యనవకాశాధికరణమయం

ప్రథమాధ్యాయే స్వాభావిక సర్వశక్తిత్వ సర్వజ్ఞత్వ సర్వకారణత్వ సర్వనియామకత్వ సర్వానంద ప్రదాయకత్వ సర్వవిలక్షణత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాత్మకత్వాదికం శివస్య పరబ్రహ్మణః సర్వవేదవేదాంతావిరోధిత్వేన ప్రసాధ్య వేదాంతవిరుద్ధస్మృతితర్కాది నిరాకరణపూర్వకం జగజ్జన్మాది కారణత్వం తస్యైవ దర్శయితుం ద్వితీయాధ్యాయ ఆరభ్యతే । అశబ్దత్వయా జగజ్జన్మాది హేతుత్వ మీక్షత్యధికరణే ప్రధానస్య నిరాకృతమపి తజ్జగత్కారణత్వే స్మృతిప్రమాణమస్తీత్యాశంక్యాహ । * * * * * *

స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగ ఇతి చేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగాత్ ॥ ౧ ॥

సూత్రార్థస్తు ప్రధానజగత్కారణత్వానంగీకారేణ స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగః । సాంఖ్యాదిస్మృతీనామప్రామాణ్యదోషప్రసంగ ఇతి చేన్న ॥ శివస్య బ్రహ్మణః జగత్కారణత్వానంగీకారే అన్యస్మృతీనాం మన్వాదీనామప్రామాణ్యదోషప్రసంగాత్ । న చ వినిగమకాభావః । వేదమూలకమన్వాదిస్మృతీనాం ప్రబలత్వాత్ ॥ వేదవిరుద్ధసాంఖ్యాదీనాం దుర్బలత్వాత్ ॥ అప్రామాణ్యమిత్యర్థః ॥ ఏతదధ్యాయస్య ప్రథమపాదే స్మృతితర్కాదివిరోధః । ద్వితీయే తన్మతానాం దుష్టత్వం ॥ తృతీయే పృథివ్యాదికారణత్వ శ్రుతివిరోధః । చతుర్థే జీవలింగశరీర బోధకశ్రుతివిరోధశ్చ నిరాక్రియతే । ఋషిం ప్రసూతం కపిలం యస్తమగ్రే జ్ఞానైర్బిభర్తి జాయమానం చ పశ్యేదితి వాక్యే కపిలస్య జ్ఞానాతిశయత్వేన సర్వోత్కృష్టత్వ దర్శనాత్ । యద్వై కించ మనురవదత్తద్భేషజమితి శ్రుతౌ తావాపథవన్మను వాక్యస్య ముఖ్యవిశేషత్వనిర్దేశాత్ ॥ తయోః పరస్పరవిరోధద్యోతనాత్ ॥ సాంఖ్యాదీనాం మన్వాదీనాం ప్రాధాన్యం ॥ ఉతోపనిషద్వాక్యానాం సాంఖ్యాదిస్మృత్యనుసరణం మన్వాదిస్మృత్యనుసరణ ప్రాధాన్యం వేతి సందిహ్యతే । పరమశివ జగత్కారణత్వ వేదాంతవాక్యానాం ప్రధానస్యైవోపపన్నం । వేదార్థో యస్య యజ్జ్ఞాత్వా తత్తజ్జ్ఞానం ప్రచక్షతే । స్మృత్యాగమపురాణైశ్చ తదర్థం గ్రాహయేద్బుధ ఇతి నియమాత్ ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేష్వభ్యుదయ ఫలజనకదర్శపూర్ణమాస సోమ పౌండరీకాది కర్మయథాదర్శితం తథాపరమాప్త కపిలమహర్షికృత నిశ్శ్రేయసఫల సాధనభూతానాం స్మృత్యనపేక్షతయా వేదాంతార్థనిశ్చయాయోగాత్ ॥ శ్రుతావప్రతిహతజ్ఞాననిష్ఠత్వం కపిలస్య నిర్దేశాచ్చ ॥ మహర్షిప్రణీతప్రధానకారణ సాంఖ్యస్మృతీనామేవ ప్రాధాన్యమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥ ఋషిం ప్రసూతం కపిలమితి శ్రుతౌ కపిలస్య జ్ఞానాధికత్వేన పరమాప్తత్వవ్యపదేశాత్తత్స్మృత్యనురోధతయా వేదాంతార్థావబోధో న్యాయమితి యత్తదయుక్తం । తద్విష్ణోరేకదత్తపుత్ర్యాదిషు విష్ణోరపి సర్వాతిశయత్వసంకీర్తనాత్తత్ప్రణీతబుద్ధపాంచరాత్రాగమానుసారేణ వేదాంతార్థనిశ్చయప్రసక్తిః । ప్రసజ్యేత । కించ ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేష్వప్రతిహతజ్ఞాననిష్ఠత్వేన బృహస్పతేస్సర్వాధికత్వకథనాత్తత్ప్రణీతలోకాయతస్మృత్యనుసారేణ శ్రుత్యర్థనిశ్చయప్రసక్తిస్స్యాత్ ॥ ఉత । నాన్యస్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగాత్ । ఆసీదిదం తమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం । అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం ప్రసుప్తమివ సర్వతః ॥ తతస్స్వయంభూర్భగవానవ్యక్తో వ్యంజయన్నిదం । మహాభూతాదివృత్తౌజాః ప్రాదురాసీత్తమోనుదః । యోసావతీంద్రియగ్రాహ్యః సూక్ష్మోవ్యక్తస్సనాతనః । సర్వభూతమయోచింత్యస్స ఏవ స్వయముద్బభౌ । సోభిధ్యాయ శరీరాత్స్వాత్సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః । అప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యముపాసృజత్ । ఇత్యం తేన । తమోరూపమాయాశక్త్యా కాలరుద్రస్య బ్రహ్మాదిసర్వకారణత్వముపన్యస్తం ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ॥ తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీ ॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ ॥ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ॥ తꣳహ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ॥ విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ ॥ సర్వో హ్యేష రుద్ర ఇత్యాది ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధపరమశివ కారణత్వదర్శనాన్నానుమేయ వేదమూలక సాంఖ్యస్మృతేః ప్రామాణ్యం ॥ కించ ॥ సర్వే వేదా యత్పదమామనంతి ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం ॥ సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే ।

సర్వాణిచేంద్రియాణిచ కారణంకారణానాంధ్యాతాధ్యాతా కారణంతుధ్యేయః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభు రాకాశమధ్యే శివఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదిశ్రుతిషు ॥ కోటిజన్మార్జితైః పుంసాం శివేభక్తిః ప్రజాయతే । ఇష్టాపూర్తాదికర్మాణియేనాచరతిమానవః । శివార్పణధియాకామాన్పరిత్యజ్య యథావిధి ॥ అనుగ్రహాత్తేన శంభోః జాయతేసుదృఢోనరః ॥ తతోభీతాఃపలాయంతే విఘ్నంహిత్వాసురేశ్వరాః ॥ జాయతేతేనశిశ్యాహాచరితేచంద్రమౌళినః । శృణ్వతోజాయతేజ్ఞానం జ్ఞానాదేవవిముచ్యతే । బహునాత్రకిముక్తేన యస్యభక్తిశ్శివేదృఢా । మహాపాపోపపాపౌఘైరపిగ్రస్తోవిముచ్యతే । ఇత్యాదిశివగీతాదిబహుస్మృతిష్వపిపరమపురుషస్యశివస్యారాధ్యత్వం శ్రౌతస్మార్తనిత్యనైమిత్తికాదిసర్వేషాంకర్మణాంతదారాధన భూతత్వంప్రదర్శితం । అపిచ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాత్మానావీశతేదేవఏకః ॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్వభావాద్భూయశ్చాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిరిత్యాదిశ్రుతిషు । తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నంత్రిగుణంద్విజసత్తమేతిస్మృతిష్వపిప్రధాననియామకత్వంచతస్యైవస్మర్యతే ॥ శ్రుతిస్మృతివిరోధేతుశ్రుతిరేవబలీయసీ । స్మృతేస్మృత్యోర్విరోధేతు వేదానుసరణం పరమిత్యాదిమీమాంసాన్యాయదర్శనాత్ శ్రుత్యనుసరణమన్వాదిస్మృతీనామేవప్రాధాన్యమితినిర్దిష్టం ॥ * ॥ గుణత్రయాత్మకస్యజడస్యప్రధానస్యచేతనజీవావిభూతహేతుత్వాయోగేపి తత్సాన్నిధ్యవశాత్కాపిలస్మృతిప్రసిద్ధమహదహంకారాదీనాంకారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్యనిరాకరోతి । * * * * * ॥

॥ * ॥ ఇతరేషాంచానుపలబ్ధేః ॥ ౨ ॥

ఇతరేషామచేతనమహదహంకారాదీనాంచ । అనుపలబ్ధేః ॥ ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ । అక్షరాత్సంభవంతీహవిశ్వమిత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాగమపురాణేష్వపిమహదహంకారకారణత్వంపరమశివస్యైవదర్శనాత్ ఘటాదివదచేతనస్య ప్రధానస్య మహదాదికారణత్వంచ సర్వథానసంభవతి । యద్వైకించమనురవదత్తద్భేషజమితిశ్రుతిప్రసిద్ధానాం మన్వాదీనాంజగద్భేషజభూతస్వవాక్యానామేవ వేదాంతోపయోగిత్వంయుక్తం । స్వతఃప్రధానస్య జగదుపాదానత్వాసంభవేపీశ్వరనియోగేన సంభవతీత్యాశంక్యతద్విధాయకయోగమతంనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

॥ * ॥ ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః ॥ ౩ ॥

స్వాతంత్ర్యాస్వాతంత్ర్య భేదేపిహైరణ్యగర్భ స్మృతేరపిప్రధానోపాదానప్రధాననిర్దేశాత్ ఏతేనసాంఖ్యస్మృతినిరాకరణేన యోగస్మృతిః ప్రత్యుక్తః ॥ తిరస్కృతఇతిసూత్రావయవార్థః ॥ సర్వోవైరుద్రః । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం ॥ కస్మిన్నుభగవోవిజ్ఞాయతేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతీత్యాదిషు ॥ జగదాత్మకత్వం బ్రహ్మణో నిర్దిష్టం ॥ తదుపాదానత్వాయోగే తదాత్మకత్వాయోగాత్ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రేభూతస్యజాతః పతిరేక ఆసీదిత్యాదిషు । హిరణ్యగర్భస్యసర్వాతిశయిత్వస్మరణాత్ త్రిరున్నతంస్థాప్యసమం శరీరమిత్యాదినా శ్వేతాశ్వతరాదిశ్రుతిశతేష్వభ్యుదయ నిశ్శ్రేయస ఫలసాధనత్వేన యోగవిద్యాయాః ప్రపంచితత్వాత్ యోగస్మృత్యనుసారేణప్రధానస్యప్రపంచోపాదానత్వ ముతబ్రహ్మకారణత్వంవేతిసంశయః ॥ మృత్కులాలవత్ప్రధానస్యోపాదానత్వ మీశ్వరస్యనిమిత్తత్వంయుక్తం । జగతఃపరమేశ్వరోపాదానత్వే మృదాదివద్వికారిత్వవినాశిత్వాది నానాదోషభూయిష్ఠోదుర్నివారః । కించాభ్యుదయఫలనిశ్శ్రేయసఫలహేతుత్వేన స్మృతిపురాణేషుయోగధూయస్థదర్శనాత్ ॥ శ్రుత్యర్థప్రకాశకకామికాదిశైవాగమేష్వపిప్రకృతవైకృతాత్మక మంత్రలయహఠరాజవిభాగేనతత్ప్రపంచితత్వాత్ ఆకుంచనేనకుండలిన్యాకవాటముద్ఘాట్యమోక్షద్వారం విభేదయేత్ మరుతేమధ్యసంచారేమనస్థైర్యం ప్రజాయతే । సర్వచింతాంపరిత్యజ్య సావధానేనచేతసా ॥ నిర్వికల్పప్రసన్నాత్మా ప్రాణాయామంసమభ్యసేత్ మరుదభ్యసిచేత్యాద్యుపనిషత్సు । యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధకః ॥ ఇత్యాదిస్మృతిషు । యత్సాంఖ్యైఃప్రాప్యతే జ్ఞానంతద్యోగైరపిగమ్యతే ॥ సాంఖ్యయోగౌపృథగ్బాలాఃప్రవదంతినపండితాః ॥ ఇత్యాదిభగవద్గీత్యాద్యుపనిషత్సు చిత్తవృత్తినిరోధకత్వ పాపమోచకత్వబ్రహ్మప్రాప్త్యాదిసాధనత్వేనయోగస్యైవ నిర్దేశాత్తద్విధాయక హిరణ్యగర్భస్మృత్యనుగుణ్యేనవేదాంతార్థనిశ్చయోయుక్త

ఇతిచేదుచ్యతే । యోగస్యశ్రుత్యాగమాదిషు ధర్మబ్రహ్మసాధనత్వేనమనో నిరోధకత్వేనసర్వశిష్టై రాచరితత్వేనచప్రాధాన్యేపితన్నిష్ఠప్రధానో పాదానత్వంనోపపన్నం । సౌమ్యైకేనమృత్పిండేన సర్వంమృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికే త్యేవసత్యమిత్యాద్యే కవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతస్థాపకసర్వ వేదాంతవిరోధాత్ । స్మృత్యాగమపురాణేషు యోధర్మశ్శ్రుత్యావిరుధ్యతే ॥ తంతాదృశ స్తతువిజ్ఞేయో గర్హితంవేదవాదిభిరితిమీమాంసాన్యాయదర్శనాత్ మాయాంతుప్రకృతిం వింద్యాన్మాయి నంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేత్యాదిశ్రుతిశతేషు । అభిన్ననిమిత్తో పాదానకారణత్వంపరమేశ్వరస్యైవ నిర్దేశాత్ ॥ పరమేశ్వరస్యో పాదానత్వేమృదాదివద్వికారిత్వాదిదోష ప్రసక్తిరితియదుక్తంతదసత్ । జీవశక్తిమత్పర మేశ్వరశక్తేరు పాదానవికారిత్వాంగీకారాత్ । శక్తస్యపరమేశ్వరస్యకరణానామవికారిత్వాదికంనోపపన్నం । కులాలవన్నిమిత్తత్వాంగీకారే । యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతీత్యాదిశ్రుతివిరోధోదుర్నివారః ॥ తస్మాత్సాంఖ్యస్మృతిపదైర్యోగోనిరాకృతః । సాంఖ్యయోగశాస్త్రయోః కాగతిరితిచేత్ । వేదాంతావిరోధసాంఖ్యయోగశాస్త్రసమన్వయోయుక్తఇతియోజనీయం ॥ త్రిగుణాతీతస్యేశ్వరస్య కథంత్రిగుణాత్మకజగత్కారణత్వముపపన్నమిత్యాశంక్యాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్ ॥ ౪ ॥ ❀ ॥

నిర్గుణస్యబ్రహ్మణః గుణత్రయాత్మకప్రధానస్యవిలక్షణత్వాదస్య ప్రధానస్యైవత్రిగుణాత్మక చేతనాచేతనజగదుపాదానత్వంసంభవతీతిచేన్న । తథాత్వంచశబ్దాత్ తథాత్వముపాదానంచ ॥ శబ్దేననిమిత్తకారణంచ । శబ్దాత్ ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతే । యథాపృథివ్యామోషధయస్సంభవంతి ॥ యథాసతఃపురుషాత్కేశలోమాని తథాక్షరాత్సంభవంతీహవిశ్వం ॥ ఇత్యాదివేదశబ్దాత్పరమేశ్వరస్యైవ జగదుభయకారణత్వం సంభవతీతిసూత్రావయవార్థః ॥ అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామితి శ్రుతౌప్రధానస్య । ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇతి శ్రుతౌపరమేశ్వరస్యచ జగత్కారణత్వమవగమాత్సందేహః । అజామేకాంలోహిత శుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జనయంతీం సరూపామితి శ్రుతావ సందిగ్ధతయాగుణత్రయవిశిష్టచేతనా చేతనకారణత్వంసూచ్యతే । లోకేచేతనాచ్చేతనోత్పత్తిరచేతనాచేతనోత్పత్తిశ్చస్వధర్మత్వేనదర్శనాత్ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు జగన్నియామకత్వేనతద్విలక్షణత్వంచ ప్రతీయతే ॥ మనురపి । ఆసీదిదంతమోభూతమప్రజ్ఞాతమలక్షణం ॥ అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం ప్రసుప్తమివసర్వతః ॥ తతస్స్వయంభూర్భగవానవ్యక్తోవ్యంజయన్నిదమితిచతుర్ముఖాదీనామపితమోభూత ప్రధానహేతుత్వంప్రదర్శితం ॥ తస్మాత్పరమేశ్వరనిమిత్తకారణత్వమాత్రవాదప్రధానయోగ స్మృత్యనుసారేణైవవేదాంతార్థనిశ్చయోయుక్త ఇతిచేద్బ్రూమః ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేతి శ్రుత్యైవచేతనోర్ణనాభాదచేతనతంతుకటోత్పత్తిః । చేతనపురుషాదచేతనలోమనఖోత్పత్తిశ్చప్రదర్శితం ॥ అజామేకామితిశ్రుతినిష్ఠప్రధానకారణత్వం బ్రహ్మణ్యేవోపపత్తేః ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః ॥ మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వర మిత్యాదిషుప్రధాననియామకత్వం శివస్యైవోపదిష్టం ॥ తస్మాదచేతనత్వమలినత్వానీశ్వరత్వదుఃఖాత్మకత్వ చిదచిదాత్మకప్రపంచకారణత్వం మవిరోధం ॥ ఏతేనమనుస్మృత్యుక్తప్రధానప్రకృతికచతుర్ముఖాదికారణత్వం తజ్జడప్రధానాధిష్ఠానే శ్వరస్యైవనిర్దిష్టం ॥ ననునారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే । నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదిశ్రుతిపురాణేషు చతుర్ముఖకారణత్వం నారాయణస్యైవోపదేశాత్ ॥ ఉత ॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః ॥ తాయదస్యాయనంపూర్వం తేన నారాయణస్మృతఇతితదుత్తరత్ర నారాయణశబ్దోవివక్షితః । తదుపసంహారే ॥ రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవింద్యాంతం పురుషంపరమిత్యుప సంహారగత హిరణ్మయత్వాదిధర్మాణామపి ॥ ధ్యేయస్సదాసవితృమండలమధ్యవర్తినారాయణస్సరసిజాసన సన్నివిష్టః । కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీహారీహిరణ్మయవపుర్ధృత శంఖచక్రః ॥ విష్ణోస్సకాశాదుత్పన్నంజగదేతచ్చరాచరం ॥ అహంకృత్స్నస్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా ॥ అహంసర్వస్యప్రభవో మత్తస్సర్వంప్రవర్తతే ॥ నారాయణోజగన్మూర్తిరనన్తాత్మా సనాతనఇత్యాదినావిష్ణుపురాణాదిషుతజ్జగజ్జన్మాది కారణత్వంస్పష్టముపదిష్టమతఏ వమనుస్మృత్యభిహితహిరణ్యగర్భాదిజనకత్వం నారాయణస్యాభిప్రేతమితిచేత్తదసత్ యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవలః । తదక్షరంతత్సవితుర్వరేణ్యం

ప్రజ్ఞా చ తస్మాత్ప్రసృతా పురాణీ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । హిరణ్యగర్భగ్ం పశ్యత జాయమానగ్ం స నో దేవశ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు । యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై । తగ్ం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే । ఇత్యాదిమహానారాయణశ్వేతాశ్వతరాద్యుపనిషత్సు హిరణ్యగర్భాదికారణత్వమసందిగ్ధతయా శివస్యైవ సూచితం । కించ । ధ్యాయీత ఈశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఇత్యాదినా అథర్వశిరోఽథర్వశిఖాదిషు బహుధా ప్రపంచితం । తథా । వేదతుల్యభారతే । అనుశాసనికే పర్వణి । సోఽసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం । వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం లోకరక్షార్థమీశ్వరః । హృదయే తాల రుద్రాఖ్యం జగద్విలయకారణమితి । తథా శైవపురాణేషు బహుధా ప్రపంచితం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇత్యాదిమాండూక్యాదిష్వపి మూర్తిత్రయాతీతత్వం కారణకారణత్వం తస్యైవ ప్రతిపాదితం । నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయత ఇత్యాదిషు మూర్తిత్రయకారణత్వ నారాయణస్యాదర్శనాత్ తదవాంతరసృష్టివిషయత్వమితి వేదితవ్యం । త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాః సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవే । పితా నియమితాః పూర్వం త్రయోఽపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహరణే పునః । తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః । తపసా తోషయిత్వా తే పితరం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేఽసృజత్ । కల్పాంతరే పునర్బ్రహ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుశ్చ భగవాన్ తద్వద్బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవ ఇతి శైవే వాయువీయసంహితాయామవాంతరకల్పభేదసృష్టిః ప్రదర్శితః । మనుస్మృత్యుపసంహారే । మనసీందుం దిశః శ్రోత్రే క్రాంతే విష్ణుం బలే హరం । వాచ్యగ్నిమింద్రముత్సర్గే ప్రజనే చ ప్రజాపతిం । ప్రశాసితారం సర్వేషామణీయాంసమణోరపి । రుక్మాభం స్వప్నధీగమ్యం విద్యాంతం పురుషం పరమిత్యుపదిష్టం । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానహం విశ్వమిదం విచిత్రం । పురాతనోఽహం పురుషోఽహమీశో హిరణ్మయోఽహం శివరూపమస్మి । నమో హిరణ్యబాహవే సేనాన్యే దిశాం చ పతయే నమః । హిరణ్యాయ నమః । హిరణ్యలింగాయ నమః । సువర్ణాయ నమః । సువర్ణలింగాయ నమః । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । పురుషో వై రుద్రస్సన్మహో నమో నమః । తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి । తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు శివస్యైవ హిరణ్మయత్వపురుషశబ్దవాచ్యత్వాదికదర్శనాత్ । శ్రుతివిరుద్ధవిష్ణుపురాణవచనానాం బౌద్ధాద్యాగమాదివద్భ్రాంతిమూలకత్వాద్వేదోపబృంహణం న్యాయమితి వేదితవ్యం । మనుప్రణీతతమశబ్దస్య । అస్తి రుద్రస్య విప్రేంద్రా అంతస్సత్త్వం బహిస్తమ ఇత్యాదిపురాణసిద్ధబహిస్తమోగుణవిశిష్టకాలరుద్రపరమితి వ్యవహ్రియతే । మేపా ఇదా అబ్దం శ్రేయసే వివదమానాః మృదబ్రవీత్ । ఆపోఽబ్రువన్ తే హ వాచమూచుస్సన్న రుద్రా ఇత్యాదిశ్రుతిష్వచేతనపృథివ్యాదీనాం చైతన్యయోగశ్శ్రూయతే । సరిత్సముద్రపర్వతవృక్షాదీనామచేతనానామపి పురాణేషు చేతనత్వం పఠ్యతే । అతో బ్రహ్మప్రధానయోర్న వైలక్షణ్యమిత్యాశంక్యాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అభిమానివ్యపదేశస్తు విశేషానుగతిభ్యాం ॥ ౫ ॥

తుశబ్దశ్శంకానిరాసార్థః । పృథివ్యబ్రవీదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధవచఃప్రవర్తకత్వం పృథివ్యాద్యభిమానదేవతానామేవోపదిష్టం । కుతః । విశేషానుగతిభ్యాం । కౌషీతకిబ్రాహ్మణే । హంతాహమిమాస్తిస్రో దేవతా । సర్వా హ వై దేవతా అహం శ్రేయసే వివదమానాః । తే దేవాః ప్రాణే నిశ్శ్రేయసం విదిత్వా । అగ్నిర్వాగ్భూత్వా ముఖం ప్రావిశత్ । ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వాఽక్షిణీ ప్రావిశత్ । వాయుః ప్రాణో భూత్వా నాసికే ప్రావిశదిత్యాది బహుశ్రుతిషు వాగాద్యభిమానిదేవతానామేవ ప్రవచనీయత్వం గమ్యతే । తస్మాదచేతనప్రధానాది వైలక్షణ్యం । కించ । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । ఇత్యాదిషు పృథివ్యాదీనాం తదధిష్ఠానదేవతానామంతర్యామిత్వం రుద్రస్యైవోక్తం । అతస్సర్వాత్మకత్వసర్వవిలక్షణత్వసర్వనియామకత్వసర్వకారణత్వాదికం నేతరస్యోపపన్నం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ * ॥ దృశ్యతేతు ॥ ౬ ॥ * ॥

తుశబ్దోహ్యవైదికతర్కనిరాసార్థః ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచ । యతోవాఇమాని భూతానిజాయంతే । భీషాస్మాద్వాతఃపవతే । భీషోదేతిసూర్యః । విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ ॥ ఏవమేవైతా భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః । ప్రజ్ఞామాత్రాః ప్రాణేష్వర్పితాః ॥ సమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నో ॥ అనీశయాశోచతిముహ్యమానః ॥ తరతిశోకమాత్మవిత్ ॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చేత్యాదిశ్రుతిషుసర్వకారణత్వాదికం శివస్యైవదృశ్యతే ॥ విచిత్రనానాశక్తివిశిష్టత్వేనసర్వాంతర్యామితయా చేతనపురుషేష్వచేతనలోమనఖదంతాద్యుత్పత్తిః ॥ అచేతనగోమయకాష్ఠాదిషు చేతనవృశ్చికాదిక్రిమికీటోత్పత్తిః మధుమక్షికేషుక్రిమ్యాద్యుత్పత్తిః క్రిమీణాంకీటకవశాద్భ్రమర రూపత్వప్రాప్తిశ్చావగమ్యతే ॥ తస్మాత్తస్యజగదుభయకారణత్వాదికమవిరుద్ధం ॥ ఏవంజగజ్జీవేశ్వరభేదసిద్ధాంతసాంఖ్య యోగాత్మకస్మార్తమతద్వయం నిరస్యజగజ్జీవేశ్వరమిథ్యావాద ప్రధానస్యార్హతైకదేశాద్వైతమతంనిరస్యతే ॥ * * * * * * * *

॥ * ॥ అసదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ ॥ ౭ ॥

నతుతద్వితీయమస్తి ॥ నేహనానాస్తికించన । శశశృంగేణనాగేంద్రోమృతశ్చేదస్త్యేవదంజగత్ । జ్వాలాగ్నిమండలే పద్మవృద్ధిశ్చేదస్త్యేవదంజగత్ । మాయాకార్యాదికంనాస్తిమాయానాస్తిభయంనహి । గగనేనీలమాసత్యేజగత్సత్యంభవిష్యతీత్యాదిశృతిస్మృతిషుశశశృంగవత్ప్రపంచస్యాసత్త్వవాక్యాభాసదర్శనాత్ । చేతనాచేతనాత్మకజగదసదితిచేన్మిథ్యాభూతమితిచేన్న ॥ కుతః । ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ । ప్రతిషేధోపిప్రపంచస్యస్థూలావస్థానిషేధమాత్రత్వాత్ప్రళయేపిబీజాంకురవత్సూక్ష్మరూపేణపరమేశ్వరే ప్రపంచస్యసత్వాత్తల్లీలయా సృష్టికాలేపునరుత్పద్యతఇతి సూత్రార్థః । ధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ కర్మచితోలోకఃక్షీయతే । పుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే । ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతిషుప్రపంచస్యసత్యత్వవ్యపదేశాత్ ॥ నకదాచిదనీదృశంజగత్ । నాన్యథాకారణమిష్యతే । నేహనానాస్తికించన । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు ప్రపంచస్యమిథ్యాత్వశ్రవణాత్ ॥ చిదచిదాత్మకప్రపంచంసర్వదాసత్త్వమసత్త్వం వేతిసంశయః ॥ నేహనానాస్తికించన । అథాతఆదేశోనేతినేతి । ఆదావంతేచయన్నాస్తి వర్తమానేపితత్తథా । బ్రహ్మసత్యంజగన్మిథ్యాజీవోబ్రహ్మైవనాపరః ॥ కార్యోపాధిరయంజీవః కారణోపాధిరీశ్వరః । కార్యకారణతాంత్యక్త్వా పూర్ణబోధోవశిష్యతే । అధ్యారోపాప వాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచంప్రపంచ్యతే । శిష్యాణాంబోధసిద్ధ్యర్థం తత్త్వజ్ఞైఃకల్పితఃక్రమః ఇతి శ్రుతిస్మృతిపూర్వాచార్యన్యాయదర్శనాజ్జగన్మిథ్యాత్వం యుక్తంనోచేత్పూర్వోక్తశ్రుతిస్మృతిసమన్వయవిరోధోదుర్నివారఇతి ప్రాప్తేతతోత్తరం వదామః । అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యతఇతిపూర్వాచార్యకల్పితన్యాయేన జగదసత్యత్వంనశక్యం వర్ణనీయం ॥ తదధ్యారోపాపవాదవిధాయకప్రత్యక్షశృతిస్మృతి వాక్యాదర్శనాత్ । యతోవాఇమాని భూతానిజాయంత ఇత్యాదిసృష్టిస్థితిప్రళయవిధాయకసర్వ వేదాంతస్మృతి పురాణాగమాదీనాందత్తాంజలిప్రసంగాచ్చ । అసద్వాఇదమగ్రఆసీదితివాక్యే ప్రళయావస్థాయామపిచేతనాచేతనాత్మకప్రపంచస్యప్రజ్ఞానఘనపరమశివేగ్రీష్మకాలధరిత్రీవిలీన తృణాదిబీజాదివత్ ॥ సూక్ష్మరూపేణావస్థానం నిర్దిశ్యతే । తతోవైసదజాయతేత్యుత్తర వాక్యేపునస్సృష్టివ్యపదేశాత్ । తథావస్మృతేః । సత్ప్రజ్ఞానఘనానందే శివేపరమకారణే । చరాచరజగజ్జాలంగ్రీష్మేక్ష్మాలీనబీజవత్ సూక్ష్మరూపేణసంస్థిత్యపునస్సృష్టికీర్షయా । స్థూలత్వేన బహిర్యాతంముక్తాత్మానపునర్భవఇతి । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ ॥ నేహనానాస్తికించనేత్యాది జగదభావకవాక్యానాంప్రళయావస్థావిషయ మితివేదితవ్యం ॥ సఈక్షత । లోకాన్నుసృజా ఇత్యాదినాత దుత్తరవాక్యైస్సృష్టివ్యపదేశాత్ ॥ ద్వాసుపర్ణేత్యాదిభేదబోధక వాక్యానాంసంసారదశావిషయత్వం ॥ సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేనకింపశ్యేత్ ॥ కేనకింవదేదిత్యాదివాక్యానాంపరమ శివానందానుభవపూర్ణసమాధిదశావిశేషవిశిష్ట విద్వదనుభవపరత్వమితిరాద్ధాంతః । తస్మాచ్ఛ్రుతిసూత్రాదివిరుద్ధత దధ్యారోపవిధాయకాద్వైతమత ముపేక్షణీయం । అతఃబ్రహ్మ ప్రపంచకారణకార్య సద్వాదఏవయుక్తః । రజ్జుసర్పవజ్జీవేశ్వరాదిజగదవిద్యావశాత్సంసారదశాయాంభాసమానేపిదశమీవివేక సంధానపూర్వకస్వస్వరూప సాక్షాత్కారజ్ఞానా నుభవాత్ప్రళయా

వస్థావదసత్త్వమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అపీతౌ తద్వత్ప్రసంగాదసమంజసం ॥ ౮ ॥

అపీతౌ ప్రళయకాలే । తద్వత్ప్రసంగాత్ ॥ మండూకాదిశరీరాణాం పృథివ్యామేకీభూతానాం యథావర్ష కాలే పునరుత్పత్తిస్తద్వద్బ్రహ్మణ్యేకీభూతస్యాపి సంస్కారరూపేణ విద్యమానస్య చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచస్యోత్పత్తేః । స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతీత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ప్రసంగాత్ । ప్రతిపాదనాత్ ॥ అసమంజసం । జగజ్జీవేశ్వరమిథ్యా వాదమయుక్తమితి సూత్రార్థః ॥ నను । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర సృష్టేః ప్రాగ్బ్రహ్మైవావగమాత్ ॥ యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి । సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేదిత్యత్రాపి సర్వత్ర భేదనిరాసోపదేశాచ్చ । తదేవ యుక్తం । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాస్సహస్రశః ప్రభవంతే సరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధాస్సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతి । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభిసంపద్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । తత్త్వమసి ॥ అహం బ్రహ్మాస్మి ॥ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ప్రత్యేకత్వేన ముక్తజీవస్య స్వాభావికజీవరూపనివృత్తిపూర్వకబ్రహ్మతాపత్తిలక్షణాత్మకముక్తిరాకాశవదవర్జనీయత్వేన నిర్దేశాద్ద్వైతాద్వైతమతమేవ సర్వవేదాంతశ్రుతిస్మృతిసూత్రపురాణాదిముఖ్యసిద్ధాంతాభిప్రేతమితి చేత్తదసంగతం ॥ స్వాభావికభేదభావమాపన్నస్య జీవస్య బ్రహ్మభావాసంభవాత్ । శైత్యస్వభావస్య జలస్య జ్వలనాదూష్ణత్వం పరిభవేపి యామాత్పూర్వమేవ పునశ్శైత్యస్వభావదర్శనాచ్చ ॥ జీవస్య భేదస్య రూపావచ్ఛిన్నత్వేన సత్త్వాత్ ॥ జీవాత్మనో బ్రహ్మత్వసంభవేపి । నస్థాయితదాగంతుకత్వాత్ । భేదో నష్టః ॥ తస్మాద్భేదమౌపాధికమాగంతుకమితి వేదితవ్యం ॥ బింబత్వం ప్రతిబింబత్వం యథా పూషణి కల్పితం ॥ జీవత్వమీశ్వరత్వం చ బ్రహ్మణ్యేకత్ర కల్పితం ॥ కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరః ॥ కార్యకారణతాం త్యక్త్వా పూర్ణబోధోవశిష్యత ఇతి నాస్తి జీవేశ్వరయోః ॥ మాయాకల్పితత్వమళీకత్వం చోపదిష్టం ॥ తస్మాదేష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభిసంపద్యతే ॥ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిద్వైతాద్వైతవిధాయకప్రస్థాపకశ్రుతీనాం స్వాభావికభేదనివృత్త్యయోగే సోయం దేవదత్త ఇతి వాక్యసిద్ధజహదజహల్లక్షణోపదిష్టమాయావిద్యానివృత్తిపూర్వకజీవేశ్వరచైతన్యైకత్వవాదకమతమేవ ముఖ్యమితి చేదాశ్రయ ॥ స్వాభావికభేదనివృత్తిర్భ్రమరకీటకలోహరసజలమౌక్తికాదినానావిధదృష్టాంతేనానుసారేణ జిజ్ఞాసాధికరణే స్పష్టముపదిష్టం । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణోనుశేతే । జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాదిషు జీవస్య ప్రాచీనకర్మఫలభోగానుసారేణ సర్గోపదేశాత్ ॥ అన్యథా విషమసృష్ట్యుపపత్తేశ్చ । బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయభూతకర్మభక్తివైరాగ్యయోగశమదమభూతదయావిచారశ్రవణమనననిదిధ్యాసాప్రధానజ్ఞానసహకృతతదుపాసనాయాః రనధికృత్యప్రసంగః । కించ । తదుపాసనాదివిధాయకానాం వేదవేదాంతాగమాదీనాం నిష్ఫలతాప్రసక్తిశ్చ దుర్నివారః ॥ బింబప్రతిబింబభావత్వజీవాదీనాం మాయాకల్పితత్వవ్యపదేశే ఘటాదివన్నష్టప్రసంగాత్ ॥ ముక్తేరపురుషార్థత్వాత్ ॥ జ్ఞాజ్ఞావజావీశానీశావిత్యాదిశ్రుతివిహితత్వేన జీవేశ్వరయోరజత్వవిధాయకశ్రుతివిరోధాచ్చ ॥ ప్రాగపి శారీరస్య బ్రహ్మత్వే ॥ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ఇతి వాక్యవిరోధః ప్రయుజ్యతే । నిరంజనస్య నిరవయవస్య నిత్యముక్తస్య నిరతిశయస్వప్రకాశస్య బ్రహ్మణః మాయోపాధికల్పనస్వీకారే తదద్వైతహానిః ॥ ప్రాగపి బ్రహ్మైవభేదస్య రజ్జుసర్పవదపారమార్థికత్వే జీవబ్రహ్మప్రాప్తివిధాయకతత్త్వమస్యాదిమహావాక్యప్రామాణ్యం కథమాకల్ప్యతే । గురుశిష్యయోర్జ్ఞానప్రశక్తిశ్చ ప్రయుజ్యతే ॥ బ్రహ్మణః బ్రహ్మత్వప్రాప్తిః పిష్టపేషణవదవిశేషాత్ శ్రవణమననాదీనాం వైఫల్యం । భిన్నేపుచ్ఛేబిలానేక దుర్గాశ్వావేవ భవతి నాశోనగాదశ్వ ఇతి న్యాయాత్ ॥ జ్ఞానానందస్వభావస్య నిత్యముక్తస్య స్వప్రకాశస్య పరమాత్మనః స్వావిద్యాతిరోహితత్వేన ప్రకాశత్వసర్వజ్ఞత్వనిత్యముక్తత్వాదివిధాయకశ్రుతివిరోధః ॥ సావయవత్వసపాణిత్వాదియుక్తిశ్చ ప్రసజ్యేత । తస్మాత్పూర్వోక్తసర్వశ్రుతివిహితద్వైతాద్వైతమతమేవ రాద్ధాంత ఇతి నిశ్చీయతే । యథా జాగ్రత్స్వప్నయోర్ద్వైతసిద్ధిః । సుప్తావద్వైతం చ । సర్వానుభవసిద్ధం ॥ దుర్నివారం । తథా శివత్వప్రాప్తిః [illegible] జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదో న విరోధః ॥ అధ్యారోపాపవాదా

థ్యాని ప్రపంచం ప్రపంచ తత్త్వనిర్వ్యాయాతిక్రమణే జ్ఞానోత్పత్త్యభావతయా ముక్త్యభావప్రసంగాత్ ॥ అహమజ్ఞ ఇత్యాత్మ స్యావిద్యానుభవదర్శనాచ్చ ॥ జీవేశ్వరయోర్మాయాకల్పితత్వేన బింబప్రతిబింబవదలీకత్వం ॥ మాయాయాః యాయామాసా మామేతి వ్యుత్పత్త్యా విచార్యమాణే సదసద్భ్యాం వచిదచిద్భ్యాం వాదివిరుద్ధతయా మిథ్యాత్వాంగీకారాత్తత్కృతజగజ్జన్మాదికం స్వప్నేంద్రజాలవద్భ్రాంతిమాత్రమిత్యేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * *

నచదృష్టాంతాభావాత్ ॥ ౯ ॥

మాయాయాః మిథ్యాత్వం జీవేశ్వరయోరలీకత్వంచ । ప్రాత్యక్షిక వేదవేదాంతేషు మనుగౌతమపరాశరాది స్మృతిషు చ దృష్టాంతాభావాత్ ॥ పూర్వపక్షస్యాస్య యోగ్యత్వేన యత్రకుత్రాపి దృష్టాంత వార్తాస్యదర్శనాత్ ॥ జగన్మిథ్యావాదో౽నచ సర్వథాయుక్తః । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదిశ్రుతిశతేష్వసందిగ్ధతయా బ్రహ్మణః జగజ్జన్మాదికారణత్వనిర్దిష్టత్వేన వైదికానాంతదేవగ్రాహ్య మితిసూత్రాభిప్రాయార్థః । స్వప్నేంద్రజాలసదృశమచింత్యరచనాత్మక మిత్యాద్యద్వైతశాస్త్రానుసారేణ జగతస్స్వప్నేంద్రజాలదృష్టాంతాంగీకారేపి మాయాయాః జడాత్మత్వాత్ । బ్రహ్మకర్తృత్వం సూచితం । తేన నిర్గుణత్వనిర్విశేషత్వాదివిధాయకశాస్త్రవిరోధః యా మా సా మాయేతి వ్యుత్పత్త్యా మాయాయాః మిథ్యాత్వం నయుక్తం । మంశివమయి ప్రాప్నోతీతి వ్యుత్పత్త్యా మాయాయాః పరమశివనిష్ఠస్వాభావికశక్తిత్వేన । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియా చ ॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగదిత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ । కించ । యత్తత్కారణమవ్యక్తం నిత్యం సదసదాత్మకం । తద్విసృష్టస్స పురుషో లోకే బ్రహ్మేతి కీర్త్యత ఇతి మనుస్మృతౌ ॥ మంశివంపగమం బ్రహ్మాప్నోతీతి స్వభావతః । మాయేతి ప్రోచ్యతే లోకే బ్రహ్మ నిష్ఠాసనాతనీతి । శివశక్తిసామరస్యే తయా శివాగమే చ నిష్పితం ॥ స్వప్నప్రపంచద్రవ్యాణి పునర్జాగ్రత్స్వప్నయోరప్యదృష్టం । అత్ర తత్పూర్వదిన దృష్ట పదార్థస్యైత్ర రదినేపి సత్త్వాత్ ॥ జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత ॥ కర్మచితో లోకః క్షీయతే । పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి శ్రుతినిష్ఠైహపరలోకకర్మఫల భోక్తృత్వంచ శ్రుతిస్మృతి పురాణాదిషు దృష్టత్వాత్ ॥ స్వప్నకృత జ్యోతిష్టోమబ్రహ్మహత్యాదిధర్మాధర్మకర్మణోస్స్వర్గనరకప్రాప్తి విధాయక శాస్త్రాదర్శనాచ్చ ॥ తచ్ఛాస్త్రమవిచారితరమణీయం ॥ లోకే చేతననరమృగసూర్యచంద్రాదిప్రతిబింబస్య చేతనత్వాయోగాత్ । మృత్పాషాణగోమయాదికల్పితగజాశ్వాదీనాం స్వపామధ్యాత్తయా గమనాదికార్యాభావాత్ ॥ శ్రుతియుక్త్యనుభవతయా జీవేశ్వరయోస్స్వభావచిత్త్వావగమాచ్చ ॥ జీవేశ్వరయోశ్చిదాభాసత్వవిధాయకతన్త్రోహశాస్త్రం పారమార్థికైరనంగీకరణీయం । తథా శైవపురాణే దూర్వాసంప్రతి వ్యాసవచనం ॥ అనాద్యవిద్యయా బద్ధం బ్రహ్మ తత్కాలకారణం ॥ స్వావిద్యయా సంసరతి ముక్తిః కల్పితవాక్యతః ॥ ఏవం ప్రతారణం శాస్త్రం సర్వమాహాత్మ్యనాశకం । ఉపేక్ష్యం శివభక్తైశ్చ శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధతః ॥ కలాపగాదయం ముఖ్యః ఫలం వైముఖ్యతస్తమః ॥ జ్ఞాననాశత్వసిద్ధ్యర్థం తదేవ ప్రనిరూపితం ॥ ఐంద్రజాలికపక్షేపితతత్కర్తృత్వం తదేరితం । నాస్తి శ్రుతిషు తద్వార్తా దృశ్యతే నాసుకుత్రచిదిత్యాది నా బహుధా ప్రపంచితం ॥ తస్మాత్పరమేశ్వర కారణత్వాజ్జగతస్సత్యత్వమప్రతిహతమితి నిశ్చితం । యావదుత్పద్యతే జ్ఞానం తావదనుష్ఠేయాని కర్మాణీతి । తావత్సత్యం జగద్భాతి శుక్తికారజతం యథా । యావన్న జ్ఞాయతే బ్రహ్మ సర్వాధిష్ఠానమద్వయమితి । శ్రుతిపూర్వాచార్య వాక్యేష్వపిస్వ రూపజ్ఞానానుభూత్యంతం శుక్తిరజతవదజ్ఞానేన జగద్భానాంగీకారాత్ ॥ తావత్పర్యంతమేవ వేదశాస్త్ర కర్మసత్యత్వప్రవృత్తిస్సంభవతీత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ ౧౦ ॥

శుక్తిరజతవదజ్ఞానదశాయామేవ జగద్భానాంగీకారే తదద్వైతశాస్త్రాచార్య పరంపరాసంభవదోషప్రవృత్తేః ॥ తదూర్ధ్వం సుషుప్తిపాషాణాదివైద్వైతకల్పావలంబనదోషోపపత్తేశ్చ సంభవాత్ ॥ నజగన్మిథ్యాత్వవాదో యుక్త ఇతి సూత్రాభిప్రాయార్థః ॥ శుక్తిరజతవద్బ్రహ్మణ్యధ్యాసాంగీకారే బ్రహ్మణః ప్రధానస్యచ దాభాసస్యవా । వాద్యః ॥ నిర్వికారత్వాత్ ॥ నద్వితీయః । జడత్వాత్ । నతృతీయః ॥ కల్పితత్వాత్ । ఉత । సర్వవ్యాపకస్య నిరవయవస్య

బ్రహ్మణః ప్రతిబింబత్వమనుపపన్నం । వ్యోమప్రతిఫలనవదితిచేత్తదయుక్తం ॥ సాభ్రనక్షత్రాద్యవచ్ఛిన్నాకాశస్యైవలోకే ప్రతిఫలనందృష్టం । తమఃప్రకాశవైలక్షణ్యేఽ న వ్యోమాదర్శనాత్ ॥ అమూర్తస్య ప్రతిఫలనే పవనకాలాదీనామపి కింన స్యాత్ । అతః పూర్వోక్తమేవయుక్తం ॥ శుకవామదేవాదీనాం శాస్త్రే స్వావిద్యానివృత్తిపూర్వక జీవన్ముక్తత్వవ్యపదేశాత్ । సర్వేషాంముక్తిప్రసంగస్స్యాత్ । తథాచేదహమజ్ఞ ఇత్యవిద్యానుభవో న స్యాత్ । కించ । చేతనాచేతనశరీరోత్పత్తిర్నసంభవేత । తస్మాన్నజీవైకత్వవాదోయుక్తః ॥ ప్రాత్యక్షికశ్రుతిష్వధ్యాసాదర్శనేపి ॥ వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదావపవాదద్యోతనాత్ । యత్సత్త్వేయత్సత్త్వమితి న్యాయేనాధ్యాసోగ్రాహ్య ఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

తర్కాప్రతిష్ఠానాదప్యన్యథానుమేయమితిచే దేవమప్యనిర్మోక్షప్రసంగః ॥ ౧౧ ॥

తర్కాణాం శాక్యోలూక్యాక్షపాదకపిలపతంజలిక్షపణకబౌద్ధాది ప్రముఖతర్కాణామప్రతిష్ఠానాత్ । అన్యోన్యవ్యాఘాతదోషదుష్టత్వేన తత్త్వార్థనిశ్చయాభావాదపి ॥ అన్యథానుమేయమితిచేత్ । మృత్తికేత్యేవసత్యమితివాక్యాభాసతయా జగజ్జీవప్రపంచమిథ్యాత్వంప్రత్యక్షవన్మాయాభూమాదిత్యాదిన్యాయేనానుమేయమితిచేత్ । ఏవమపి । శాక్యోలూక్యబౌద్ధాదివదనిర్మోక్షప్రసంగః । యథానద్యస్స్యందమానాదిత్యాది బహుశ్రుతిసిద్ధ శివజీవైకాత్మ్యకమోక్షాభావప్రసంగః ॥ తస్మాద్వాతోవాఇమాని భూతానిజాయంతే । ఏషసంప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయపరం జ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే । యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపేవిహాయ । తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యం ॥ నసపునరావర్తతే ఇత్యాదిబ్రహ్మ జగత్కారణత్వత్ర్యాపకత్వాదిప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధతర్కాణామేవమోక్షోప యోగిత్వమితిసూత్రాభిప్రాయః ॥ వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యత్రజగన్మిథ్యాత్వావగమాత్ ॥ యత్సత్త్వే యత్సత్త్వమితిన్యాయే నాధ్యాసోగ్రాహ్య ఇతిచేత్తదసత్ నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతం నైషా తర్కేణమతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుతిషు । వేదార్థోఽయం స్వయంజ్ఞాత్వేతరాజ్ఞానం ప్రచక్షతే । ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదార్థముపబృంహయేత్ ॥ ఆర్షంధర్మోపదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా । యస్తర్కేణానుసంధత్తే స ధర్మం వేద నేతరః ఇత్యాది స్మృతిషు రామాయణేదివ్యపి ॥ రుచివైచిత్ర్యస్వమతిపరిణామకుతర్కనిరాకరణముపదిష్టం । పురుషబుద్ధిమూలకతర్కానుపాదేశకాలాంతరగదే శాంతే రేషుతదధికకుశలపురుషోత్రైక్షితతర్కదూష్యత్వసద్భావతయావ్యవస్థాదర్శనాత్ । మిథ్యాద్వైతమాధ్వాద్వైతసాంఖ్యయోగన్యాయవైశేషికబౌద్ధక్షపణకాదికుతర్కాణాంనిర్మోక్షప్రసంగోదుర్నివారః । తస్మాత్పరమాత్మవిషయేభగవతావ్యాసేనశాస్త్రయోనిత్వాదితిసూత్రేవేదాత్మకశాస్త్రప్రమాణమేవోపదిష్టం । బ్రహ్మోపాదానస్యప్రపంచస్యమిథ్యాత్వాంగీకారే । సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ॥ సర్వోవైరుద్ర ఇత్యాదిజగద్బ్రహ్మాత్మకత్వవిధాయకశ్రుతివిరుద్ధప్రసంగః । ఉత్తరోత్తరత్రభగవతా బాదరాయణేనతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇతిసూత్రే । వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్య మిత్యాదిశ్రుతీనాంబ్రహ్మకారణస్యప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వమేవజగన్మిథ్యావాదనిరాసార్థం స్పష్టముపదిష్టం ॥ అతోనసందేహకళంకః । వాచారంభణవాక్యానాం తదనన్యత్వబోధనాత్ ॥ నమిథ్యాత్వాయకల్ప్యంతేజగతశ్శివరూపత ఇతి స్కాందేతథా నిర్దిష్టం । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం ॥ జ్ఞాత్వాశివంశాంతి మత్యంతమేతి ॥ బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి । ఇత్యాదిశ్రుతిషుజ్ఞానస్యైవ మోక్షహేతుత్వవ్యపదేశాత్ ॥ దశమస్త్వమసీతిదశమీవివేకసంధానవశాత్స్వస్వరూపజ్ఞానస్యైవ మోక్షకారణత్వమితిచేత్తదసంగతం । క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మనావీశతేదేవఏకః ॥ తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతేవిశ్వమాయానివృత్తిః । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠంప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతిభూతయోనిం సమస్తసాక్షింతమసః పరస్తాత్ ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదవేహి । ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండిత ఇత్యాదిశ్రుతిశతదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదివాక్యానాముపాసనాజన్యజ్ఞానస్యైవ మోక్షహేతుత్వంనిశ్చీయతే । కేవలజ్ఞానస్యవైద్యశాస్త్రాదిజ్ఞానవదపురుషార్థకత్వమేవ । యావదుత్పద్యతేజ్ఞానం తావదనుష్ఠేయానిత్వాక్యజ్ఞానోత్పత్తిపర్యంతమేవద్వైతజగద్భాసనాత్కర్మానుష్ఠానమితియదుక్తం తదవిచారితరమణీయం । ఏవంవిద్వాగ్నిహోత్రంజుహోతీత్యాదిశ్రుతిషు । సక్తాఃకర్మణ్యవిద్వాంసో యథాకుర్వంతిభారత ॥ కుర్యాద్విద్వాంస్తథాసక్తశ్చికీర్షుః [illegible] ॥ ఆచారహీనః పురుషోలోకేభవతినిందితః । తస్మాదాచారవాన్జ్ఞాని

ఫలే కామేహాపహానాత్ । అనత్వన్నంధకోదగః పశ్యక్ పంగుశ్చదృశ్యతే ॥ అంధపంగువదన్యోన్యం సాపేక్ష్యం జ్ఞానకర్మణోః । తత్రైకేనసుఖం తాంశ్చీగచ్ఛ నభస్థలం ॥ ఇతిధాజ్ఞానైకమార్గేణ నమోక్షోపివిధియ్యాతత్రత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాగమేషు జ్ఞానసిద్ధ్యంత రనుపితె ద్వైతకర్మానుష్ఠానవిధిరుపదిష్టా । తస్మాత్ । శుక్తిరజతన్యాయవత్ । బ్రహ్మజ్ఞానేనజగన్మిథ్యాత్వ జ్ఞానయుక్తం । అద్వైతేపహాము ద్వైతిఇవాక్య ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే ॥ తేషాం స్నానసంధ్యోత్థ్యక్ పుండ్ర తి ర్యక్త్వం ద్వాదశ్యాం మాచారవిధాయకస్మృతి స్మృతి పురాణప్రసిద్ధద్వైతకర్మాణాంచ త్తాంజలిః ॥ ద్వైతరూపప్రపంచస్య దృష్టత్వాత్ ॥ నాస్తీతివాదోమమమాతావంధ్యేతివత్ । ప్రత్యక్షాలాపప్రసంగః ॥ బ్రహ్మైకద్వైతపక్షే ॥ తత్సగుణం నిర్గుణముభయాత్మకం వా ॥ నాద్యః ॥ సగుణచతుర్ముఖ స్వీకారేతల్లాంఛనక మండలాదిధారణమేవయుక్తం ॥ నచోర్ధ్వ పుండ్రతిర్యక్త్వం ప్రశివకేశవాదిపూజావశ్యముపపద్యతే । తథాప్యద్వైతభంగప్రసంగోదుర్నివారః । నద్వితీయః ॥ తదుపాసనాసంభవాత్ ॥ నతృతీయః । స్వమతభంగప్రసంగాత్ ॥ ఉతాద్వైతేప్రపాద్యప్రతిపాదకత్వం నోపపద్యతే మృతస్యాహంమృతఇతి వార్తాదర్శనాత్ ॥ అద్వైతస్యాహమద్వైతఇతిప్రతీతిఃకథంనిర్దిశ్యతే ॥ ద్వైతస్యైవవ్యవహారోపపత్తిః । వ్యావహారికత్వమాత్రాఙ్గీకారేవ్యావహారికాద్వైతమతమితివ్యవహర్తవ్యం । అద్వైతస్యవ్యవహారాసంభవాత్ ॥ బ్రహ్మణ్యద్వైతత్వాంగీకారేతస్యధర్మత్వాత్సగుణ బ్రహ్మవాదోదుర్నివారః । అతఃపూర్వోక్తమేవసమీచనం । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణః ॥ నిష్కలంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదిషుబ్రహ్మణః పూర్ణత్వనిర్విశేషత్వావగమాత్ । తత్సకాశతయాజగత్కారణత్వంప్రధానస్య । ఉతపరమాణ్వాదీనాంసద్యదిత్యతఆకాయామాసః ॥

ఏతేనశిష్టాపరిగ్రహా అపివ్యాఖ్యాతాః ॥ ౧౨ ॥

ఏతేనపూర్వోక్తమిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతకపిలకణాదాదిమతనిరాకరణేన ॥ శిష్టాపరిగ్రహా అపి ॥ శిష్టాశ్చాపరిగ్రహాశ్చశిష్టాపరిగ్రహాః ॥ శిష్టాః । చతుర్థ్యంత దేవతాప్రాధాన్య జైమినికృతశాస్త్రనిపుణాః । సంయుక్తాసంయుక్తభేదవాదినః । అపరిగ్రహాః ॥ వేదజగజ్జీవేశ్వరమిథ్యావాదతత్పరాః ॥ మిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతజైనచార్వాకలోకాయతనాద్యద్వైతదిశాశ్చాపి ॥ వ్యాఖ్యాతాః । వేదాంతేస్తుప్రత్యగమప్రరాశాదిభిః వేదవేదాంతేసిష్టాగరిష్ఠమనువాపుదేవాగస్త్య దూర్వాసోమనుశైవనా సిద్ధపురులుసిద్ధాదిభిశ్చనరాకృతా ఇతి సూత్రోపయోగవార్థః ॥ విభుత్వాదాకాశవన్నిర్విశేషత్వాచ్ఛిన్నత్వాచ్చేత్యాది న్యాయవైశేషికాద్యనుమానేన పరమాణ్వాదీనాంజగదుపాదానత్వంసూచితం । పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయాత్ । కర్మచితోలోకఃక్షీయ్యత । పుణ్యచితోలోకక్షీయ్యతేత్యాదిషులోకజీవయోః కర్మహేతుత్వావగమాత్ ॥ కర్మణఃజగత్కర్తృత్వందర్శితం । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీంప్రజాంజనయంతీంసరూపాం ॥ మాయాభాసేనజీవేశౌకరోతీత్యదా మాయాయాఃజీవేశ్వరాదిప్రపంచకారణత్వంభాసతె । తస్మాత్సందేహః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదం । ఆకాశవత్సర్వగతోనిరంజనఇత్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మణోవ్యాపకత్వనిరవయవత్వ జ్ఞానాత్మకత్వాదినిర్దేశేన బ్రహ్మకారణత్వవ్యాయాను మానేనబాధితత్వా దణ్వాదీనామేవజగదుపాదానత్వంయుక్తం ॥ అథవా । పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్నిశ్చిత్య లోకానాంకర్మహేతుత్వావగమాత్ । కర్మణాజాయతెజంతుః కర్మణాచ ప్రవర్ధతె ॥ కర్మణాప్రవిలీయంతే తస్మాత్కర్మాత్మకంజగత్ ॥ మాయయాజాయతేవిశ్వమాయయాపరివర్ధతె । మాయయాలియ్యతేయస్మాత్తస్మాన్మాయామయం జగదిత్యాదినా కర్మాత్మకత్వం మాయామయత్వంచ ప్రపంచస్యప్రతీక్షతె ॥ తస్మాత్తదపి యుక్తం । నతస్యకార్యం కరణంచవిద్యతె నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత ఇత్యాదిషు బ్రహ్మణః కార్యకారణత్వాది శూన్యతయా నిర్విశేషత్వావగమాత్ । సర్వదాశివస్యపర బ్రహ్మణః నప్రపంచోభయకారణత్వ మితిప్రాప్తేబ్రవీతి । యన్మనసానమనుతె । యేనాహుర్మనోమతం ॥ తదేవబ్రహ్మత్వంవిద్ధి । నైషాతర్కేణమతిరాపనేయేత్యాది శ్రుతిష్వనుమాననిరాకరణముపదిష్టం । యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్యతే చేత్యాదిషు దృష్టాంతానుసారేణ శ్రుతౌజగదుభయకారణత్వనిర్దేశాత్ । జడకర్మప్రధానపరమాణ్వాదీనాంజగదుభయహేతుత్వమపతిష్ఠతె । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఈశానస్సర్వ విద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషు వేదజీవకర్మప్రధానాదీనాం పరమేశ్వరాధీనత్వంశ్రూయతె ॥ లోకశాస్త్రయోరశ్చోరత్వాదిదుష్టకర్మవిశిష్టానాంప్రభుదండనవిధిరేవదర్శితః ॥ నతత్కర్మణాం ॥ అపిచ । మన్నిమిత్తకృతం ధర్మమధర్మంధర్తతాంవ్రజేత్ ॥ ఇత్యాదిపురాణేషు । పితృహంతానాపకర్తృకృతకాటకోటాదీనాం యజ్ఞాదిపుణ్యకర్తృకృత దక్షాదీనాంచ । విపరీతకర్మ

ఫలానుభవోదృష్టః । యతోవాచోనివర్తంతే । అప్రాప్యమనసాసహేత్యాది శ్రుతయస్సర్వే మాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయహి। తస్మాచ్ఛివస్యమాహాత్మ్యం బ్రహ్మణాపినవిద్యతే । అతీతఃపంథానంతవచ మహిమావాఙ్మనసయోరతద్వ్యావృత్త్యాయంచ కితమపిథ త్రైశ్యకరపీత్యాది పురాణేతిహాసేష్వప్యచింత్య మహిమావిశిష్టత్వ ముపదిష్టం । అతః । నతస్యకార్యంకరణంచ విద్యతఇత్యాదిశ్రుతీనామ సాదేవస్యపర బ్రహ్మణశివస్య మహిమాజ్ఞాపనార్థాపర మితివేదితవ్యం । ఏతేనమూర్త్యాత్మకత్వామూర్త్యాత్మ కత్వజ్ఞానాత్మకత్వాజ్ఞానాత్మకత్వార్థాత్మకత్వక్షణికత్వనిత్యత్వైశాంతత్వసత్వాసత్వా దివిసంవాదవాదినోనిరస్తాః । యఃపృథివీ తిష్ఠన్యస్యపృథివీశరీర మిత్యారభ్య యోవిజ్ఞానే తిష్ఠన్యస్య విజ్ఞానంశరీరం । య ఆత్మని తిష్ఠన్ ॥ యస్యాత్మా శరీరమిత్యంతేనకణ్వశాఖాయాం మంతర్యామిబ్రాహ్మణే పరమాత్మనశ్శివ స్యాష్టమూర్తిత్వవ్యపదేశాచ్ఛరీర శరీరిణోరివ జీవశరీరవిశిష్టస్యపరమేశ్వరస్యజీవనిష్ఠసుఖదుఃఖభోక్తృత్వాది కంసంభవతీత్యాశంక్యాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ భోక్త్రాపత్తేరవిభాగశ్చేత్స్యాల్లోకవత్ ॥ ౧౩ ॥

యస్యాత్మా శరీరమిత్యత్రజీవేశ్వరయోశ్శరీర శరీరిత్వవ్యపదేశాత్ । భోక్త్రాపత్తేః । జీవనిష్ఠసంసారసుఖదుఃఖాద్యాపత్తేః । అవిభాగశ్చేత్ । తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీత్యాదిశ్రుతిసిద్ధజీవేశ్వరయోర్బద్ధత్వనిత్యముక్తత్వభోక్తృత్వాభోక్తృత్వాదివిభాగోనస్యాదితిచేన్న । స్యాల్లోకవత్ । లోకేయథాకాశస్యసర్వగతత్వేపిసర్వకారణత్వేపిస్పృష్టసర్వజగద్దోషకళంకనిర్ముక్తతయావ్యవస్థితః। తథాపరమేశ్వరః। సర్వకారణత్వసర్వశరీరత్వసర్వాంతర్యామిత్వేనవ్యవస్థితోపిసర్వదోషకళంకవిలక్షణఇతి సూత్రాభిప్రాయః । యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్ యస్యపృథివీశరీర మిత్యారభ్య యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్యస్యవిజ్ఞానంశరీరం యఆత్మనితిష్ఠన్యస్యాత్మాశరీరమిత్యంతేనచేత నాచేతనశరీరవిశిష్టత్వంశ్రూయతే । అచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం । అశరీరంవావసంతం । నమేపి యాప్రియే । అపాణిర్హ్యమనాశ్శుభ్ర ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తస్యాశరీరత్వముపదిష్టం । తస్మాత్సందేహః । పరమేశ్వరస్య శరీరాద్యభావేస సర్వగతత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వనియామకత్వసర్వజనకత్వాది ధర్మాణామసంభవత్వాత్ । జీవశరీరవిశిష్టత్వం యుక్తం । ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధజీవేశ్వరధర్మవిభాగత్వమౌపచారికం । శరీరశరీరివత్ । జీవనిష్ఠసుఖదుఃఖాదికంపరమేశ్వరస్యైవసిద్ధత్వాదతోజీవస్యారాధకత్వంపరమేశ్వరస్యారాధ్యత్వంనసంభవతి । విగ్రహంపార్వతీశస్య జగదేతచ్చరాచరం । ఏతదర్థంనజానంతిపశవః పాశగౌరవాత్ ॥ ఇత్యాది శైవసౌరాంబాది పురాణేష్వపితస్యైవ జగచ్ఛరీరత్వముపదిష్టం । తస్మాదీశ్వరస్యవిలక్షణత్వేననిర్దేహనిర్విశేషపరమాత్మావలంబ నంయుక్తమితిప్రాప్తేబ్రూమః । ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే । మూర్తంచామూర్తమేవచ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । పవనాదివన్మూర్తామూర్తత్వముపదిష్టం । అమూర్తస్యపవనస్య వృక్షకంపనోత్పాటనాదిసామర్థ్యందృష్టం । తథా । అపాణిపాదోజవనోగ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణఇతిశ్వేతాశ్వతరే । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణః । అహంవిజానామివివిక్తరూపోనచాస్తివేత్తామమచిత్సదాహం । వేదైరనేకైరహమేవవేద్యోవేదాంతకృద్వేదవిదేవచాహం । నపుణ్యపాపేమమనాస్తినాశోనజన్మదేహేంద్రియబుద్ధిరస్తి ఇతికైవల్యేచశివస్యబ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాది నిరపేక్షతయాసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వసర్వకారణత్వసర్వనియంతృత్వసర్వోపాస్యత్వసర్వానుగ్రాహకత్వసర్వగత్వసర్వపురుషార్థహేతుత్వాదికంనిర్దిష్టం। అతోనశంకాకళంకః । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే ॥ స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేత్యత్రబ్రహ్మణస్స్వాభావికశక్తిమత్వోపదేశాత్ । ననిర్విశేషబ్రహ్మవాదోయుక్తః । అతః । అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్య అనావృత్తిశ్శబ్దాదిత్యంతం । వేదాంతశాస్త్రేసవిశేషత్వమేవదృశ్యతే । అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతిసూత్రే । బ్రహ్మణఃపురుషజిజ్ఞాసావిషయత్వవ్యపదేశాత్ । జన్మాద్యస్యయతఇతిసూత్రే । జగజ్జన్మస్థితిలయతిరోభావానుగ్రహత్వాది బ్రహ్మలక్షణత్వేననిర్దేశాత్ । శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్ర । తస్యశాస్త్రకారణత్వశాస్త్రప్రతిపాదకత్వోపదేశాత్ । తత్తుసమన్వయాదిత్యత్ర । తస్యైవసర్వవేదాంతసమన్వయత్వేనప్రతిపాదితత్వాచ్చ । తస్మాత్తస్యసవిశేషత్వమేవయుక్తం । నిర్విశేషేజిజ్ఞాసాదిధర్మాణామసంభవాత్ । వాచోధేనుముపాసీత । తస్యయజురేవశిరః । ఋగ్దక్షిణఃపక్షఃసామోత్తరఃపక్షః । అథర్వాంగిరసఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । అన్నంబ్రహ్మ । ప్రాణోబ్రహ్మ । మనోబ్రహ్మ । విజ్ఞానంబ్రహ్మేత్యాదివత్తస్యశరీరత్వమౌపచారికం । తదుపాసనామాత్రవిషయమేవ । పరమేశ్వరస్యశరీరపరిగ్రహవా[illegible] । [illegible] । స్వతంత్రత్వాచ్చ ।

బ్రహ్మేశ్వరశివమహాదేవశంకరాదిశబ్దానాం ఘటకుంభకలశశబ్దాదివత్పర్యాయత్వమేవేతి వేదితవ్యం । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశా
విత్యాదౌ జీవేశ్వరయోరజన్యత్వశ్రవణాత్ । మాయాభాసేన జీవేశౌ కరోతీత్యాభాసశ్రుతేః ॥ పరమేశ్వరస్వశక్త్యాత్మ
కతయా మాయయా స్వసృష్టికాలే పరమేశ్వరేచ్ఛయా జీవేశ్వరభావం ప్రకటీకరోతీత్యభిప్రాయః । తస్మాత్తత్కర్తృత్వం
తస్యైవోపదిష్టం । శక్తిపృథక్త్వే న శక్తేరసత్త్వాత్ । అతః పూర్వోక్తమేవ సమీచీనం। వీతద్వైతాద్వైతమతమేవ । కేచి
ద్విశేషాద్వైతమిత్యసేశ్వరాద్వైతమితి । శివాద్వైతమితి సర్వశ్రుతిసారమతమితి । భేదాభేదమతి, పర్యాయత్వేన ప్రవదం
తి ॥ శ్రుతిః ॥ నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం ॥ సన్మూలాస్సౌమ్యేమాః ప్రజాః ప్రజాయంతే । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీ
శావిత్యాదిశ్రుతిషు జీవేశ్వరాజన్యత్వదర్శనాత్, తన్మిథ్యాత్వాభావేపి । జగత్సత్యత్వశ్రుత్యదర్శనాత్ । వాచారంభణం వికా
రో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం ॥ నేహ నానాస్తి కించనేత్యాదిషు జగన్మిథ్యాత్వావగమాత్ తదేవయుక్తమిత్యాశం
క్యాహ ॥ * * * * * * * * * *

తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ॥ ౧౪ ॥

తదనన్యత్వం । శక్తిశక్తిమతోరభేద ఇతి న్యాయసిద్ధశివశక్తిసామరస్యతయా । తయోః । స్వశక్త్యాంశప్రపంచ
స్యశక్తస్య పరమశివస్య । అనన్యత్వం । మృద్ఘటాదివత్కార్యకారణయోరభిన్నత్వమంగీకర్తవ్యం । కుతః । ఆరంభణశ
బ్దాదిభ్యః । వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం । సర్వో వై రుద్రః ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ
పురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ ॥
సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ । తజ్జలానితి శాంత ఉపాసీతేత్యాదిశ్రుతిభ్యః । బ్రహ్మశక్త్యుపాదానస్య ప్రపంచస్య బ్రహ్మాత్మకత్వముపది
ష్టం । ఏతేన రజ్జుసర్పవత్ప్రపంచస్య బ్రహ్మణ్యధ్యస్తత్వాన్మిథ్యాత్వమిత్యద్వైతదుర్వాదం ॥ ఘటపటవత్ప్రపంచ బ్రహ్మణో
ర్భేదాంగీకారద్వైతమతం ॥ శరీరశరీరిణోరివ స్వయముక్తభేదాంగీకారవిశిష్టమతం చ నిరస్తమితి సూత్రసూచితార్థో ద్రష్ట
వ్యః । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహత్ । అథాత ఆ
దేశో నేతి నేతి (విశ్వాధికో రుద్రో) మహర్షిరిత్యాదిషు బ్రహ్మణః మూర్తామూర్తజగద్విలక్షణత్వం। ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం ॥
బ్రహ్మైవేదగ్ం సర్వమిత్యాదినా క్వచిదచిదాత్మకజగదాత్మకత్వం చ శ్రుతం ॥ అతః కారణకార్యాత్మకశివప్రపంచయోశ్శి
వశక్తిసామరస్యతయా స్వతస్సిద్ధతదనన్యత్వం యుక్తం న వేతి శంకోత్పద్యతే । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావిత్యత్ర జీవేశ్వర
యోః పరస్పరవైలక్షణ్యం ॥ ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా జగద్బ్రహ్మణోః కార్యకారణాత్మకత్వేన పరస్పరభిన్న
త్వం చ కథితం ॥ సత్యజ్ఞానానందాత్మకస్య జడదుఃఖాత్మక బ్రహ్మప్రపంచయోః కథమనన్యత్వం । మార్తికాదిషు క్రి
యాస్వప్యస్తి దర్శనాద్భిన్నకార్యకారణయోరనన్యత్వం ॥ తంతుపటాదిష్వర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధివైలక్షణ్యేన భేదోపపత్తిః ॥
కార్యకారణయోరనన్యత్వే జగద్బ్రహ్మణోరభేదే నైహికాముష్మిక సుఖదుఃఖఫల భోగవ్యవహారో న స్యాదతో జగద్బ్రహ్మ
ణోరనన్యత్వం నోపపద్యత ఇతి చేత్ప్రబ్రూమహే ॥ స్తబ్ధోస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మత
మవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి । కృత్స్నస్య ప్రపంచస్య పరమశివైకకారణత్వం । కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ మనసి నిధాయ
కారణాత్మకపరశివవిజ్ఞానే కార్యభూతస్య ప్రపంచవిజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి కృత్స్నస్యైకకారణతామజానతా శిష్యేణ ।
కథం ను భగవస్స ఆదేశో భవతీత్యన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞాతతాసంభవం చోదితా । ప్రపంచస్య పరమాత్మైకకారణతాముదేశ్యౌ
లౌకికప్రసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావత్ । యథా సోమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృన్మయం స్యాద్వాచారం
భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి । యథైకమృత్పిండారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యత
యా తద్జ్ఞానేన తజ్జ్ఞాయత ఇత్యుపదిష్టం । అతః కారణాదినాదేన కారణాత్కార్యస్య ద్రవ్యాంతరత్వమాశంక్య లోకవ్య
వహారే నైవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దర్శయతి । వాచారంభణమిత్యాదినా ॥ ఆరభ్యతే ॥ ఆలభ్యతే । స్పృశ్యత
ఇత్యారంభణం ॥ కృత్యల్యుటో బహులమితి కర్మణి ల్యుట్ ॥ వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః ॥ ఘటేనో
దకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకో హ్యుదకాహరణాదివ్యవహారః ॥ తద్వ్యవహారసిద్ధ్యర్థం తన్మృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోద
రాదిలక్షణో వికారః । సంస్థానవిశేషః । తత్ప్రయుక్తం చ ఘట ఇత్యాదినామధేయం స్పృశ్యతే ॥ జలహరణాదివ్యవహార

విశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవావస్థాన్తరసంజ్ఞాం ప్రాప్నోతి ॥ తస్మాద్ఘటాద్యపి మృత్తికాద్రవ్య మేవ సత్యమిత్యుపదిశ్యతే ॥ మృత్తికేత్యేవ సత్య మిత్యత్ర కార్యకారణయోరనన్యత్వం । రజ్జుసర్పవత్ కార్యస్య మిథ్యాత్వమితి యత్తదసత్ ॥ న తయోః కార్యకారణయోరనన్యత్వం సిద్ధ్యతి । సత్యమిథ్యాపదార్థయోరైక్యకథనానుపపత్తేః ॥ తథా సతి బ్రహ్మణః మిథ్యాత్వం జగత్సత్యత్వం వా స్యాత్ । మైవ । కార్యమపి పారమార్థిక మప్యుపయన్తి ఏవ । జీవబ్రహ్మణో రౌపాధికమన్యత్వం । స్వాభావికం చానన్యత్వం ॥ అచిద్బ్రహ్మణోస్తుద్వయ మస్వాభావికమితి వదన్తి । తేషాముపాధిర్బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్వన్తరాభావాన్నిరవయవస్య పరిపూర్ణస్య పరమశివస్యైవోపాధిసంబన్ధాద్బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ హేయాకార పరిణామత్వముపపద్యతే । జీవాశ్రయా విద్యాతత్త్వజ్ఞానాన్నాశే సతి జీవో నస్యేద్వా న వా । యది నస్యేత్ స్వరూపోచ్ఛిత్తి లక్షణో మోక్షస్స్యాత్ ॥ నో చేదవిద్యానాశేప్యనిర్మోక్ష ప్రసంగః ॥ బ్రహ్మస్వరూపవ్యతిరిక్త జీవత్వావస్థానాత్ ॥ అతో విద్యాభ్రాన్తిః ॥ బ్రహ్మణో వా తదన్యస్య వా ॥ నాద్యః ॥ తమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరుద్ధత్వాత్ । అజ్ఞస్య బ్రహ్మత్వాభావాచ్చ । న ద్వితీయః । చైతన్యాన్తరాయోగాత్ ॥ చైతన్యద్వయాఙ్గీకారే స్వశాస్త్రవిరోధాత్ । అతః । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యత్ర । యథోర్ణనాభిజన్తుస్స్వకార్యతన్తుచక్రం కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మరూపేణ స్వస్మిన్నిధాయ కార్యావస్థాయాం నామరూపవిభాగార్హస్థూలరూపేణ ప్రకటీకరోతి ॥ తథా పరమేశ్వరశ్చిద చిదాత్మకప్రపఞ్చం ప్రళయావస్థాయాం సూక్ష్మరూపేణ స్వస్మిన్ సంస్థాప్య సృష్టికాలే స్థూలాత్మకత్వేన ప్రకాశయతి । అతః కార్యకారణయోరనన్యత్వం సిద్ధం ॥ *** ॥ ఘటపటవత్ కార్యకారణయోరర్థసిద్ధి క్రియాసిద్ధిభేదాదనన్యత్వం నోపపద్యతే । సర్వస్యాపి ప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మణ్యధ్యస్తమఙ్గీకృత్యాధిష్ఠానాధ్యస్తయోరనన్యత్వమఙ్గీకర్తవ్యమిత్యాశఙ్కాయామాహ ॥ * * * * * * * *

భావేచోపలబ్ధేః ॥ ౧౫ ॥

భావేచోపలబ్ధేః । భావపదం కారణసత్తావాచకం । ఉపలబ్ధిపదం కార్యసత్తావాచకం ॥ చకారపదం తదుభయోః సామరస్యసత్తా బోధకముపదిష్టం ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి । తత్తేజోఽసృజత । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి ॥ సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో । ఇత్యాదౌ జగతః బ్రహ్మాధీనసృష్టిస్థితిలయాదివిభాగానుగ్రహాత్మకత్వదర్శనాత్ । నాధ్యాసోపపత్తిః । ఐతదాత్మ్యమితి ॥ బ్రహ్మకార్యప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం జీవానామపి సత్యబ్రహ్మోపాస్యత్వం చ దర్శనాత్ ॥ కిఞ్చ । లోకే ఘటాదికార్యసద్భావే చ కారణభూత మృత్పిణ్డోపలబ్ధేః ॥ అయం ఘటః మృదేవేతి । మృదాత్మకత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ । కార్యకారణయో రనన్యత్వం యుక్తం ॥ *** ॥ జగత్సత్యత్వే హేత్వన్తరమాహ ॥ * * * * * *

సత్త్వాచ్చావరస్య ॥ ౧౬ ॥

సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిషు । అపరస్య కార్యస్య చేతనాచేతనాత్మకప్రపఞ్చస్య కారణే బ్రహ్మణి సత్త్వాచ్చ । తస్మాత్ కారణాత్ కార్యస్యానన్యత్వం । లోకే । సర్వమిదం ఘటశరావాదికం పూర్వావస్థాయాం మృదాత్మకత్వేన భాతి ॥ అతో న విరోధః ॥ జగత్సత్యత్వే పునర్హేత్వన్తరం దర్శయతి ॥ * * * * * * * *

అసద్వ్యపదేశాన్నేతి చేన్న ధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥

అసద్వ్యపదేశాత్ । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతౌ । శశశృఙ్గవత్సృష్టేః పూర్వం ప్రపఞ్చస్యాసత్త్వనిర్దేశాత్ । వర్తమానకాలే రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణ్యవభాసమానేపి సర్వదా చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చం నాస్తీతి చేన్న । ధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాత్ । ధర్మాన్తరేణ సూక్ష్మత్వరూపధర్మాన్తరవిశిష్టత్వమాత్రేణాసత్త్వవ్యపదేశః । కుతః । వాక్యశేషాత్

తతో వై సదజాయతేత్యుత్తరవాక్యే సృష్ట్యనన్తరం స్థూలావస్థాభిధానాదితి సూత్రసూచితార్థః ॥ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయతేత్యత్ర ॥ అగ్రే సృష్టేః ప్రాగిదం జగదసదాసీత్ । సూక్ష్మావస్థాపన్నమాసీత్ । అతస్సృష్ట్యనన్తరం సదజాయత ॥ స్థూలావస్థావిష్టమాసీదితి భావః । స్వస్వరూపాపరిత్యాగపూర్వకపరస్వరూపాభానత్వం వివర్తమితి న్యాయేన రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణి ప్రపఞ్చస్య వివర్తోపాదానత్వం ప్రసాధ్య జగన్మిథ్యాత్వం యుక్తమితి చేత్తదసత్ ॥ అసదేవేదమగ్ర ఆసీత్ । సద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ॥ ఇదం వా అగ్రే నైవ కించన ఆసీదిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ లోకే ఘటశరావాదికం సర్వం ప్రాక్సృష్టేర్నాస్తి । తస్మాత్ప్రపఞ్చస్య శశశృఙ్గవదసత్త్వం యుక్తమితి చేత్తన్న ॥ ఏకస్యైవ శరీరస్య బాలత్వయువత్వస్థవిరత్వవత్ప్రపఞ్చస్య సూక్ష్మత్వస్థూలత్వే వ్యవస్థాకాలభేదేన నిర్దిష్టా । అతః సచ్ఛబ్దస్య సూక్ష్మాత్మకత్వం । తద్భిన్నసత్త్వస్య స్థూలాత్మకత్వమితి నిర్దిష్టం ॥ తస్మాత్ప్రపఞ్చస్య సత్యత్వం బ్రహ్మాభిన్నత్వం చ సమఞ్జసం । జగన్మిథ్యాత్వనిరాకరణే పునర్హేత్వన్తరమాహ ।

యుక్తేశ్శబ్దాన్తరాచ్చ ॥ ౧౮ ॥

యుక్తేః । యథా కూర్మస్స్వకీయాన్స్వపాదాద్యవయవాని స్వేచ్ఛయా బహిర్గతాని కృత్వా పునస్స్వాత్మని వేశనం కరోతి । తథా పరమశివస్సృష్టికాలే నామరూపవిభాగత్వేన బహిః ప్రకటీకృత్య ప్రలయే స్వాత్మని స్వాభిన్నత్వేన చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చం గోపయతీత్యాదియుక్తేః । శబ్దాన్తరాచ్చ । ఇదం వా అగ్రే నైవ కించిదాసీత్ । తదసదేవ సన్మనోఽకురుత స్యామితీతి ॥ తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతే । ఇత్యాదిశ్రుతిష్వసచ్ఛబ్దావ్యాకృతాదిశబ్దాచ్చ । ప్రలయావస్థాయాం ప్రపఞ్చస్య సంకుచితత్వం సృష్టికాలే వికాసకత్వం చ స్పష్టముపదిష్టం । ఏవం జగత్సత్యత్వం ప్రసాధ్యేదానీం కార్యకారణయోరనన్యత్వే నిదర్శనం సూత్రద్వయేన దర్శయతి ॥ * * *

॥ * ॥ పటవచ్చ ॥ ౧౯ ॥ * ॥

యథా పటస్య కదాచిత్సంకుచితావస్థా కదాచిద్వికాసావస్థా చ విలక్షణప్రతీతివిషయత్వేన దృశ్యతే తద్వత్పరమశివశక్తిస్సంకుచితావస్థా కారణం । శక్తిప్రసారితావస్థా కార్యం ॥ యథా పటస్య వేష్టితప్రసారితభేదేఽప్యభేదః ॥ తథా కార్యకారణయోర్మృద్ఘటాదివదభేదః ॥ నను మృద్ఘటాదిదృష్టాన్తస్య । మృద్ఘటాభిన్నా । విలక్షణప్రతీతివిషయత్వేన తస్మాద్ఘటపటవత్తస్య హేతోర్వ్యభిచార ఇతి చేన్న । మృద్ద్రవ్యస్య పృథుబుధ్నోదరాద్యాకారో ఘట ఇతి వ్యవహారహేతుః । తస్యైవ తత్ప్రతియోగ్యవస్థాన్తరయోగో ఘటాభావవ్యవహారహేతుః ॥ తత్ర కపాలద్వయావస్థాయాస్తత్ప్రతియోగిత్వేన సైవ ఘటావస్థాస్య నాస్తీతి వ్యవహారహేతుః । న చ తద్వ్యతిరిక్తో ఘటాభావో నామ కశ్చిదుపలభ్యతే ॥ న చ కల్ప్యతే । తావతైవాభావవ్యవహారోపపత్తేః ॥ తస్మాద్యథా మృదాత్మనా సత్త్వేఽపి మృదైకాంశేన ఘటశరావాత్మకత్వేన పరిణామేఽపి మృదాత్మకత్వం న విరుధ్యతే । తథా పరమేశ్వరస్యాపి స్వశక్త్యేకాంశేన జగదాత్మనా పరిణామేఽపి జగదనన్యత్వం న విరుధ్యత ఇతి భావః । పరస్పరవిలక్షణయోః కార్యకారణయోరభేదాంగీకారే వ్యవహారావ్యవహారాత్మకత్వేన హేతోర్వ్యభిచారమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

॥ * ॥ యథా చ ప్రాణాదిః ॥ ౨౦ ॥ * ॥

యథా వాయురేకః ప్రాణాపానాదివృత్తిభేదేన నామరూపాత్మకకార్యభేదం భజతే ॥ తద్వత్పరమశివ ఏవ స్వశక్తిమహిమ్నా చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపేణ భాసమానోఽప్యనన్య ఏవ ॥ కించ ॥ యథా శివయోగీ పరమశివధ్యానకాలే ప్రాణాయామాదినా ప్రాణాపానాదివాయుసంకోచం కరోతి ॥ వ్యవహారకాలే ప్రసరణాదికార్యం కరోతి తద్వత్పరమేశ్వరస్సృష్టికాలే జగత్ప్రసారణం ప్రలయకాలే తదాకుంచనం కరోతీతి తస్మాత్పరమకారణపరశివాత్కార్యరూపం జగదనన్యమితి సిద్ధం । తదనన్యత్వాచ్చైకవిజ్ఞానాత్సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా సిద్ధా భవతి । ఏతదధికరణే జగదీశ్వరభేదవాదం జగన్మిథ్యావాదం చ నిరస్తత్వేన భేదాభేదమతమేవ స్వాభిప్రేతమితి ప్రదర్శ్య జీవబ్రహ్మైక్యాదిమతం నిరాకరోతి ॥ * * *

ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః ॥ ౨౧ ॥

ఇతరవ్యపదేశాత్ । బ్రహ్మేతరస్యజీవస్యబ్రహ్మత్వేనవ్యపదేశాత్ ॥ హితాకరణాది దోషప్రసక్తిః । హితానా మిష్టసాధకానాంస్రక్చందనాదీనామకరణమసంపాదకం । ఆదిశబ్దేనఅనిష్టసాధకవ్యాఘ్రాదీనాంసంపాదనంవ్యాచక్షతే । ఏతాదృశదోషప్రసక్తిః॥తస్మాజ్జీవఏవ బ్రహ్మేతివాదోనయుక్తఇతిసూత్రసూచితార్థః 'ద్వాసుపర్ణేత్యాదిశ్రుతిషుజీవబ్రహ్మణోఃభేదవ్యపదేశాత్ । అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుతయోరభేదనిర్దేశాత్ ॥ తస్మాత్తయోర్భేదోనవేతిసంశయః । జీవబ్రహ్మభేదబోధకశ్రుతీనాముపాధిపరత్వాత్ । అయమాత్మాబ్రహ్మ । యోన్యాందేవతాముపాస్తేన్యోసావన్యోహమస్మీతినసవేదయథాపశుః । మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి । ఇహనానేవపశ్యతి । అనేనజీవేనాత్మనాప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిషుజీవబ్రహ్మణోరభేదశ్రవణాత్ ॥ బింబత్వంప్రతిబింబత్వంయథాపూషణికల్పితం ।జీవత్వమీశ్వరత్వంచబ్రహ్మణ్యేకత్రకల్పితమిత్యత్రబింబప్రతిబింబజీవబ్రహ్మణోరభేదత్వనిర్ధారణాత్ ॥ యతోవాఇమాని భూతానిజాయంతఇత్యాదౌ । తయోఃకార్యకారణత్వోపదేశాత్ ॥ వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదిషుకార్యకారణయోరేకత్వనిర్దేశాచ్చ । జీవాతిరిక్తేశ్వరోనాస్తీతిప్రత్యభిధీయతే । అన్నంబ్రహ్మ ! ప్రాణోబ్రహ్మ ॥ మనోబ్రహ్మ విజ్ఞానంబ్రహ్మ । ఆనందోబ్రహ్మ ॥ ఖంబ్రహ్మ ॥ కంబ్రహ్మ ॥ అసావాదిత్యోబ్రహ్మేత్యాదివజ్జీవస్యాపిబ్రహ్మత్వమౌపచారికం ॥ జీవస్యబ్రహ్మత్వప్రతిపాదనేజీవానామిష్టసంపాదనమనిష్టసాధనంచ ॥ తత్సర్వం ॥ బ్రహ్మణఏవ ॥ హితానిష్టసాధనమంగీకర్తవ్యం తథాచేదిష్టప్రపంచనిర్మాణత్వం స్వతంత్రబ్రహ్మణస్సంభవతీతి । అనిష్టప్రపంచనానుపపన్నంస్యాత్ । యచ్చోక్తంమణికృపాణదర్పణాదిషూపలభ్యమానముఖమలినత్వవిమలత్వాది వచ్ఛుద్ధ్యశుద్ధ్యాదివ్యవస్థోపపత్తిరితి । తత్రేదంవిమర్శనీయం ॥ అల్పత్వమలినత్వాదయఔపాధికానోపాధికదానస్యేయురితి ॥ కృపాణాద్యుపాధ్యపగమఇతిచేత్ । కింతదల్పత్వాద్యాశ్రయప్రతిబింబస్యావస్థితివానవ ॥ తిష్ఠతిచేత్ । తస్థాని య్యస్యజీవస్యాపిస్థిత్వాదనిర్మోక్షప్రసంగోనస్యతీతిచేత్ । తద్వదేవజీవనాశాత్స్వరూపోచ్ఛిన్నత్తిలక్షణోమోక్షస్స్యాత్ । జీవస్యబ్రహ్మత్వేసర్వజ్ఞత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వనియామకత్వసత్యసంకల్పాదీనామదర్శనాజ్జీవవిలక్షణః పరమేశ్వరఇతిసిద్ధం । జీవబ్రహ్మణోర్జ్ఞానాత్మకత్వేనైకత్వేప్యవిద్యోపాధిభేదేనభేదదర్శనాత్ ॥ తయోర్భేదవిధాయకశ్రుతీనామౌపాధికభేద విషయమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀. ❀

అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ ॥ ౨౨ ॥

తుశబ్దోనిశ్చయార్థః ॥ ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికాదిదుఃఖాకరాత్ప్రత్యగాత్మనః జీవాదధికమర్థాంతరభూతం । బ్రహ్మ । కుతః । భేదనిర్దేశాత్ ॥ ఆత్మావారేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః । సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతీత్యాదివాప్రత్యగాత్మభూతస్యజీవస్యపరమాత్మనశ్శివస్యపరస్పరభేదవ్యపదేశాజ్జీవఏవబ్రహ్మేతివాదోనయుక్తఇతిసూత్రసూచితోర్థః । జీవబ్రహ్మభేదసత్యత్వబోధకానాం శ్రుతీనామౌపాధికభేదవిషయత్వంవా ॥ ఉతారోపితభేదవిషయత్వంవా ॥ నాద్యః ॥ స్వభావతస్స్వస్మాదభిన్నస్యజీవస్యత దుపాసనాసంభవాత్ ॥ తథాపిబ్రహ్మతంజానాతివానవా । నజానాతిచేత్ ॥ సర్వజ్ఞత్వహానిః ॥ జడత్వప్రసంగః ॥ జానాతిచేత్ ॥ స్వస్మాదభిన్నస్యజీవస్యఆధ్యాత్మికాదిదుఃఖానిస్వదుఃఖానీతిజానాతిచేత్ ।బ్రహ్మణః హితాకరణాహితాకరణాదిదోషప్రసక్తిరనివార్యా । నద్వితీయః । తత్రాపి జీవాజ్ఞానపక్షేపూర్వోక్తవికల్పస్థఫలత్వాదవస్థాస్యాత్ ॥ బ్రహ్మజ్ఞానపక్షే స్వప్రకాశస్వరూపస్యబ్రహ్మణ అజ్ఞానసాక్షిత్వంతత్కృతజగత్సృష్ట్యాదికంనసంభవతి । అజ్ఞానేనప్రకాశస్తిరోహితఇతిచేత్ ॥ తిరోధానస్యప్రకాశనివృత్తికరత్వేన ॥ స్వప్రకాశస్యైవస్వరూపత్వాత్స్వరూపనివృత్తిరేవేతి । స్వరూపనాశాదిదోషసహస్రంప్రాగేవోదితం । తస్మాజ్జడజాతితోపహతామ్రసువర్ణాదివచ్చిజ్జాతౌజీవ బ్రహ్మణోస్స్వాభావికభేదోనిర్దిష్టః । తదప్యచేతనతసనంయోగేనతామ్రస్యస్వభావతామ్రత్వనివృత్తిపూర్వకాబాధితసువర్ణత్వప్రాప్తిర్వతి । చేతనజీవస్యాపిపరమేశ్వరోపాసనతయాతదనుగ్రహవశాదబాధితశివత్వంసిధ్యతి । తస్మాజ్జీవేశ్వరైక్యవిధాయకప్రాచుర్యతత్వమస్యాదివాక్యానామవిరోధః । కించాత్ర । అధికంతుభేదనిర్దేశాదిత్యత్రజీవబ్రహ్మణోస్స్వాభావికభేదనిర్దేశాత్ ॥ తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిత్యత్రాభేదవ్యపదేశాచ్చ ॥ భేదాభేదమతమేవసూత్రకారమతమితిబాలానామపివిజ్ఞాయతే । ననుభేదాభేదయోర్వస్తువిరోధాత్ ॥ స్వాభావికభేదస్యనివృత్త్యసంభవాచ్చ ॥ భేదాభేదకల్పకం విశిష్టాద్వైతం చతుర్థమతమేవసమంజసం । భేదాభేదమతవదత్రాప్యం గాంగిత్వేనసర్వ

శ్రుతిసమన్వయదర్శనాత్ ॥ సూర్యాతపవచ్చంద్రచంద్రికావద్ధర్మధర్మిసద్గుణగుణివద్దండదండివద్విశిష్టముపపన్నం । అత్రశై
వాగ్రిగణ్యశ్రీకంఠశివాచార్యకృతబ్రహ్మమీమాంసాభాష్యే విశిష్టాద్వైతం స్వాభిప్రేతత్వేన ప్రసాధితం ॥ తత్ర ముక్తాత్మనాం
గౌరీపతిత్వజగత్కారణత్వసర్వాంతర్యామిత్వాదిధర్మాని రాకరణపూర్వకతత్సామ్య పంచోపనిషన్మయదివ్యమంగళవిగ్రహా
త్మకసర్వైశ్వర్యవిశిష్టకళ్యాణవిభూతిర్బహుధా ప్రపంచితం । అతో యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్ర ఇత్యాదిశ్రుతినిష్ట
ప్రసాద్విభూత్యధికకైవల్యవిభూత్యాత్మకశివసాయుజ్యలక్షణా ముక్తిర్నిరుధ్యతే ॥ తస్మాత్తదేవయుక్తమితి ప్రాప్తే బ్రూమః ॥
శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసూత్రాదిషు భేదాభేదప్రదర్శనా
ద్భేదాభేదయోర్వస్తువిరోధ ఇతి యత్తదవిచారితరమణీయ్యం ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమసూత్రాదిషు భేదాభేదప్రదర్శనా
త్ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావస్థయోర్భేదస్సుషుప్త్యవస్థాయామభేదసర్వానుభవసిద్ధత్వాచ్చ । తథా శివాగమే ॥ సుప్తిరేవ
హిదృష్టాంతస్సృష్టిప్రళయయోరపి । సృష్టికాలే భవేద్భేదమభేదం ప్రళయేస్మృతమితి ॥ జీవస్యజ్ఞానాజ్ఞానోభయత్వదర్శనా
న్నవస్తువిరోధః ॥ మేరుమందరమాత్రోపి కర్మ కాఠిన్యకారణాయతే ॥ తథా భక్త్యా శివంప్రాప్య జీవోభవతి శంకరః ॥ వచనాది
పదార్థానాం పూర్వావస్థానదృశ్యతే ॥ శివధ్యానాత్తథా జీవో న పునర్భావమశ్నుతే ॥ శుక్తిలబ్ధజలం లోకే ముక్తికం భవతి
ధ్రువం । భక్తిసంయుక్తజీవోపి శివోభవతి సాన్యథా । రసవేధాద్యథా తామ్రం కాంచనం భవతి ధ్రువం ॥ గురోః కటాక్ష
వేధేన జీవో భవతి శంకర ఇత్యాదిబహుదృష్టాంతశాస్త్రానుభవదర్శనాత్ స్వాభావిక నివృత్తిర్నవిరోధః ॥ కణ్వశాఖాయామం
తర్యామిబ్రాహ్మణే । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యస్యపృథివీ శరీరమిత్యారభ్య ॥ యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్ (యస్యవిజ్ఞానం) యస్యవిజ్ఞా
నం శరీరం ॥ య ఆత్మని తిష్ఠన్ యస్యాత్మా శరీరమిత్యాదివాక్యానాం పరమేశ్వరస్యాష్టమూర్తిత్వసర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శకా
నన్యథాకర్తృత్వపాసనాపరత్వమితి వివక్షితం ॥ నో చేదాకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణః ॥ అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదం । అప్రా
ణో హ్యమనాశ్శుభ్రః । అశరీరం వావసంతమిత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధః । అపాణిపాదోజవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుః స శృణో
త్యకర్ణ ఇత్యాదిషు । శరీరేంద్రియనిరపేక్షతయా పరబ్రహ్మణశ్శివస్య సర్వశక్తిత్వాగమాత్ ॥ విశిష్టాద్వైతవిధాయకశ్రుతిసూ
త్రాద్యదర్శనాత్ । అంగాంగిత్వస్వీకారే జీవవత్పరిచ్ఛిన్నత్వప్రసక్తిర్దుర్వారా ॥ అంతః పూర్ణో బహిః పూర్ణః పూర్ణకుంభ
ఇవార్ణవే ॥ పాదోస్య విశ్వాభూతాని ॥ త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యాదిశ్రుతిషు ॥ పరమశివశక్త్యేకాంశప్రపంచేషు తద్భి
న్నస్థలేషు చ బ్రహ్మణః పూర్ణత్వముపదిష్టం । అతస్సమ్మతమ్ముపేక్షణీయ్యం ॥ కించ । ద్వావేతౌ బ్రహ్మణో రూపం ॥ సర్వాన
నశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీ చ భగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్వేతాశ్వతరేప్యుపాసనార్థం బ్రహ్మణః పవ
నాదివస్తుత్రయమూర్తిత్వవ్యపదేశాత్ । జీవముఖ్యప్రాణలింగసూత్రే భక్తోపాసనార్థం పరమేశ్వరస్యోపాసనత్రైయముపది
ష్టమితి తత్ర బహుధా ప్రపంచితం । తే బ్రహ్మలోకేతు పరాంతకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యంతి సర్వే । యో వేదనిహితంగుహా
యాం పరమే వ్యోమన్ । సోశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ ॥ యథా పశ్యః పశ్యతే రుక్మవర్ణం కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయో
నిం । తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనః పరమం సామ్యముపైతి । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవ
భవతి ॥ గతాః కలాః పంచదశప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేవ్యయే సర్వ ఏకీభవం
తి ॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ ॥ తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్ప
రం పురుషముపైతి దివ్యం । ఇత్యాదిబహుశ్రుతిషు పరమశివప్రాప్తివిభూత్యాత్మకసాలోక్యసామీప్యసారూప్యసిద్ధకల్యాణవి
భూతిః । స్వభావజీవభావనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిరూపకైవల్యవిభూతిశ్చ ॥ దర్శనాత్ ॥ చతుర్విధముక్తిప్రాపాద
కం సర్వం శాస్త్రం ప్రమాణ్యమేవ । జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధేంద్రాద్యైశ్వర్యాత్మకకార్యవిభూ
తిః । హఠాది యోగసిద్ధచతుర్ముఖబ్రహ్మలోకైశ్వర్యాత్మకకారణవిభూతిశ్చ ॥ అధికారితారతమ్యేన సర్వముపాదేయం ।
అతః ముముక్షూణాం వీతరాగిణాం శమదమాది సహకృతగురుచరేశ్వరభక్తిం కర్మాత్మికాబహుజన్మతపస్సిద్ధావ్యభిచారభక్తిరే
వ సాలోక్యాదిచతుర్విధ ముక్తిహేతురితి వేదితవ్యం ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహీత్యాదిశ్రుతిదర్శనాత్ । నను ।
స వేదపీష సర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్మాది వ్యోదేవ ఏకో నారాయణ ఇతి సుబాలోపనిషది నారాయణస్యైవ సర్వశరీరా
త్మకత్వం సర్వాంతర్యామిత్వోపదర్శనాత్తస్యైవ పరత్వముపపత్తిరితి చేన్న । ఆకాశాదిశబ్దవన్నారాయణశబ్దోపి పరమశివపరత్వ
మేవ ॥ సఏవ రుద్రః ॥ సఏవ విష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాః ॥ యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో
రుద్రో విశ్వాభువనావివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥ సోంతరాదంతరం ప్రావిశదిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూ
తానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా । తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భా
రతేత్యాదిస్మృతిష్వపి సర్వాంతర్యామిత్వం శివస్యైవోపదిష్టం । అష్టమూర్తిత్వం యత్రక్వాపి నారాయణస్యాదర్శనా
త్సుబాలవాక్యే తట్టాణ్వమాధ్యందినతైత్తిర్యాదిశ్రుతిబలాచ్చ । సర్వాత్మకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వాధికత్వాదిధర్మాణాం

శివస్యైవోపపన్నమితి సిద్ధం । జీవబ్రహ్మణోస్స్వభావభిన్నత్వే దృష్టాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

అశ్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః ॥ ౨౩ ॥

అశ్మాదివచ్చ తదనుపపత్తిః । అశ్మాదివచ్చ । అశ్మాదివిజాతీయ దృష్టాంతేన తదనుపపత్తిః ॥ తత్ । అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధపూర్వోక్తబ్రహ్మత్వం జీవస్యానుపపత్తిః ॥ అసంభవమిత్యర్థః । తస్మాత్సర్వదా స్వభావసిద్ధతయా జీవబ్రహ్మణోర్విజాతీయాశ్మాదిదృష్టాంతవత్సజాతీయభేదసిద్ధ ఇతి తాత్పర్యార్థః ॥ యథా లోహాశ్మకాష్ఠతృణగుల్మాదీనామచేతనానాం స్వభావసిద్ధపరస్పరభేదస్తద్వత్స జాతీయయ్యచేతనయోః జీవేశ్వరయోః పరస్పరస్వాభావికభేదః ॥ యథా భూమ్యాం వజ్రవైడూర్యగోమేధికపుష్యరాగ మరకతమాణిక్యాదిమణయః । స్వర్ణరజితాదిలోహజాతయః ! వ్యర్థపాషాణాదయః పరస్పరభేదేన దృశ్యంతే ॥ తథా జీవేశ్వరయోరపి భేదో దృశ్యతే । పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తేనామృతత్వమేతి ॥ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశౌ । స కారణం కారణాధిపః । ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తః ॥ ప్రాజ్ఞేనాత్మనాన్వారూఢః ॥ అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్ ॥ తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్ ॥ నాన్యేబ్రహ్మణి వేదితవ్యే పరం చాపరం చ ॥ జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశం ॥ ఏష ఈశే పశుపతిః పశూనాం ॥ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం ॥ త్ర్యంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం। ఏతతో సమస్య సూర్యస్య సర్వలింగస్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రం ॥ అమృతస్య దేవధారణో భూయాసం । జిహ్వా మే మధుమత్తమా ॥ కర్ణాభ్యాం భూరి విశ్రుతమిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవబ్రహ్మణోః పరస్పరస్వాభావభేదవైలక్షణ్యం దర్శితం ॥ తయోరభేదత్వే పూర్వోక్తహితమహితరూపజగత్కారణమిత్యాదయో దోషాః ప్రసజ్యేరన్ । తత్త్వమసీత్యుపసంహారేపి జీవాభేదతయా బ్రహ్మనిర్దేశాత్ । జీవబ్రహ్మణోరశ్మలోష్టకాష్ఠవత్స్వభావభిన్నత్వే తన్నివృత్త్యసంభవాచ్చ ॥ బ్రహ్మణ ఏవ జీవత్వం శుక్తిరజితవదారోపితమాత్రమేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఉపసంహారదర్శనాన్నేతి చేన్న క్షీరవద్ధి ॥ ౨౪ ॥

సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేత్యుపక్రమే । తత్త్వమసీత్యుపసంహారేపి ॥ జీవబ్రహ్మణోరభేదదర్శనాత్ ॥ మధ్యస్థితవాక్యేనాశ్మలోష్టకాష్ఠాదివత్తయోస్స్వాభావికభేదత్వాంగీకారే స్వాభావికభేదస్య జలాదివన్న నివృత్తిస్సంభవతీతి చేన్న ॥ క్షీరవద్ధి । తక్రాదిసంయోగవశాత్క్షీరస్య దధిరూపేణ స్వభావనివృత్తిః తయా పరిణామస్తథా జీవస్య శ్రవణమననాదిసహకృత భక్తిభావేన స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకబ్రహ్మత్వప్రాప్తిర్న విరుధ్యత ఏవేతి సూత్రసూచితార్థః । ద్వా సుపర్ణేత్యాదిషు జీవబ్రహ్మణోర్భేదావగమాత్ ॥ తత్త్వమసీత్యాదిషు । తయోరభేదత్వావ్యవస్థాపనాచ్చ । తద్భేదమాగంతుకం స్వాభావికం వేతి సందిహ్యతే । తద్భేదమాగంతుకమేవ స్వభావత్వే నివృత్త్యయోగాత్ । జలాదౌ పాకాదినా స్వభావత్వేతి రోహితత్వేపి కాలాంతరేణ స్వాభావస్యైవావస్థితత్వాత్ ॥ అభేదశ్రుత్యనంగీకారే ॥ వ్యర్థజరతిన్యాయవద్వైదికప్రసంగాత్ ॥ పరమేశ్వరమహిమ్నా స్వభావనివృత్తిస్సంభవతీతి చేన్న ॥ మానుషాన్మానుషోత్పత్తిస్తిర్యగాదిభ్యస్తిర్యగాద్యుత్పత్తిశ్చదర్శనాచ్చ। శుక్తిరజితవదాగంతుకత్వమేవ సమంజసమితి ప్రాప్తే అభిధీయతే ॥ యథా లోకే క్షీరస్య తక్రాదిసంయోగేన స్వభావసిద్ధక్షీరత్వనివృత్తిపూర్వక నిత్యదధిత్వపరిణామసిద్ధిర్ద్యోతనాత్ । మనుష్యాణాం తప్రకారాదినివేశనేన క్షీరస్వభావత్యాగపూర్వకదధ్యాకారపరిణయితాశక్తిసంభవాత్। కీటజాత్యుత్పన్నభృంగస్య స్వజాత్యతిరిక్తక్రిమిజంతోస్స్వభావక్రిమిత్వనివృత్తిపూర్వకస్వసమానరూపప్రాప్తిప్రదాయకత్వశక్తిదర్శనాచ్చ ॥ తథా ఘటనాఘటనసామర్థ్యస్య సర్వశక్తివిశిష్టస్య భక్తవాత్సల్యస్య భక్తాభీష్టఫలప్రదాయకస్య సర్వవిద్యాశ్రయస్య సత్యకామస్య సత్యసంకల్పస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య స్వభక్తస్వాభావిక జీవత్వనివృత్తిపూర్వక పునరావృత్తిరహితస్వస్వరూపప్రాప్తి ప్రదాయకత్వశక్తిత్వే కిం వక్తవ్యం । కించ ॥ ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । ద్యావాపృథివీ జనయన్ దేవ ఏక ఇత్యాదిషు । శివస్యాకారకలాపోపకరణసాపేక్ష్యాభావతయా గగనపవనానలజలాదివిచిత్రజగజ్జన్మాది కారణత్వం శ్రూయతే ॥ చేతనపురుషాదచేతనలోమనఖాద్యుత్పత్తిరచేతనగోమయేచేతనవృశ్చికాద్యుత్పత్తిశ్చ దృశ్యతే ॥ పరమేశ్వరస్యాఘటనాఘటనసామర్థ్యే దృష్టాంతం దర్శయతి ॥ ❀❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

దేవాదివదపిలోకే ॥ ౨౫ ॥

యథాలోకే పరిచ్ఛిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్నానాం దేవఋషిసిద్ధాదీనాం స్వానుగ్రహేణ స్వాశ్రయ పురుషనిష్ఠమాంద్యత్వదరిద్రత్వాది నిరాకరణపూర్వక విద్యాధనసంతానాద్యపూర్వఫలప్రదాయకత్వవత్తథా సర్వశక్తివిశిష్టస్య పరమేశ్వరస్య స్వభక్తస్వాభావికజీవత్వనిరాకరణపూర్వకస్వప్రాప్తిరూపకైవల్యవిభూతి ప్రదాయకత్వే కిమసాధ్యం ॥ ఇమాంల్లోకాన్ శతశఃశిఖిజకాసన్నిభిః పరమశక్తిభిరిత్యాదిశ్రుతిషు । శివఏవహి దేవోంతఃస్థిత మిచ్ఛావశాద్బహిః । యోగివన్నిరుపాదాన మర్థజాతం ప్రకాశయేత్ ఇత్యాదిస్మృతిష్వపి పరమేశ్వరస్య ఘటనాఘటనకర్మసంధానవిచిత్రానంత శక్తిమత్త్వం శ్రూయతే । తస్మాత్తన్మహిమాతిశయత్వేన శంకాకళంకః । ఏవం పరమేశ్వరస్య స్వభావజీవత్వనివృత్తి పూర్వకస్వాత్మప్రాప్తిప్రదాయకశక్తిమత్త్వం ప్రాధ్యతిస్యైవ మూర్తామూర్తోభయాత్మకత్వమధికరణాంతరేణదర్శయతి ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

॥ ॥ కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా ॥ ౨౬ ॥

వేదాంతేషుబ్రహ్మనిరవయవసావయవోవా ॥ నిరవయవశ్చేత్ కృత్స్నప్రసక్తిః ॥ వ్యాపకస్య బ్రహ్మణః జగన్నిర్మాణే పరిచ్ఛిన్నప్రసంగః । సావయవశ్చేత్ నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా । నిరవయవత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యప్రమాణప్రసంగస్తస్మాత్పరమేశ్వరస్యస్వతంత్రత్వాత్ ॥ మూర్తామూర్తోభయత్వమంగీకర్తవ్య ఇతిసూత్రసూచితార్థః । అప్రాణోహ్యమనాశ్శుభ్రః । అచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాదం । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మసత్యాత్మప్రాణారామంమనఆనందం । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయహిరణ్యరూపాయహిరణ్యపతయేంబికాపతయఉమాపతయేపశుపతయేనమోనమః । త్ర్యంబకంయజామహే సుగంధింపుష్టివర్ధనం ॥ అచింత్యమవ్యక్తమనంతబోధంశివంప్రశాంతమమృతంబ్రహ్మయోనిం । తదాదిమధ్యాంతవిహీనమేకంవిభుంచిదానందమరూపమద్భుతం ॥ ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాత్ ఇత్యాదిశ్రుతిషు తేషుశివస్యపరబ్రహ్మణఃమూర్తామూర్తాత్మకత్వం । మూర్తశివోపాసనయా సర్వాభీష్టసిద్ధిపూర్వక నిరవయవసాక్షిప్రాపకత్వంచదర్శనాత్ ॥ నిరవయవస్య జగత్కారణత్వం సావయవస్యేతిసందేహః ॥ నిరవయవబ్రహ్మప్రతిపాదకానాంసావయవబ్రహ్మప్రతిపాదకానాం శ్రుతీనాంతమఃప్రకాశవత్పరస్పరవిరోధాత్తదుభయమప్రామాణ్యమేవ ॥ తదుభయశ్రుతిస్వీకారేవ్యవస్థోచ్ఛేదప్రసంగః . తస్మాత్ప్రధానస్యపరమాణ్వాదీనాంవాజగత్కారణత్వముపపన్నమితిప్రాప్తే । ప్రసచక్ష్మహే ॥ స్వతంత్రత్వాచ్ఛివస్యమూర్తామూర్తత్వముపపన్నం ॥ ఉదితేజుహోతి అనుదితేజుహోతి । యవైర్యాయజేత । తండులైర్యాయజేతేత్యాదిశ్రుతీనాముభయ విధిబలాదుభయసిద్ధిరితిన్యాయేనతదుభయస్వీకారవదత్రాపిమూర్తామూర్తోభయవిధాయకశ్రుతిదర్శనాత్తదుభయంవిధేయమేవ । తయోరేకాంశప్రధానేస్వర్ధజరతిన్యాయేనశ్రుత్యప్రమాణప్రసంగోదుర్నివారః ॥ శివస్యసావయవత్వేనమహాకైలాసాద్యప్రాకృతదివ్యవైభవస్థానేషుస్థిత్వాతదుపాసకానాంభక్తానాంసాలోక్యాదిత్రివిధనిత్యకల్యాణవిభూతిందత్వాస్వనిరవయవచిద్ఘనోపాసకానాం నిరస్తసమస్తకామాదిదోషకళంకానాంభక్తానాం కైవల్యవిభూత్యాత్మకస్వప్రాప్తింవిదధాతి ॥ తస్మాత్తదుభయోపాసనమప్యుక్తం ॥ యత్సత్వేయత్సత్వమితిన్యాయేనశరీరపరిగ్రహేణదేవాదీనాం పురాణేషుదుఃఖత్వదర్శనాత్ ॥ సాలోక్యాదిత్రివిధముక్తిప్రాప్తానాం భక్తానాంతస్యచ ॥ శరీరపరిగ్రహేదుఃఖత్వప్రాప్తిరనివార్యమితిచెన్న । తేషాంకారణశరీరత్వాత్ । పుణ్యపాపకర్మశరీరాణామేవప్రాకృతదుఃఖాదిప్రాప్తిత్వం । అప్రాకృతానాంస్వేచ్ఛాకృత విగ్రహాణాంతన్నియమోనాస్తి ॥ తథాచశ్రుతిః ॥ యదాపశ్యఃపశ్యతేరుక్మవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిం ॥ తదావిద్వాన్‌పుణ్యపాపేవిధూయనిరంజనం పరమంసామ్య ముపైతీతిశ్రుతిదర్శనాత్ । నచక్షుషాగృహ్యతేనాపివాచా ॥ యతోవాచోనివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ । ఇత్యాదిశ్రుతిషుశివస్యమనో వాచామగోచరత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ తస్యాశరీరత్వాంగీకారేసవిధిర్యాఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్ ॥ ౨౭ ॥

తుశబ్దఃపూర్వపక్ష నిరాసార్థః ॥ తంత్వౌపనిషదంపురుషంపృచ్ఛామి । ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగళం । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మాగుహాయాంనిహితోస్యజంతోః । త్ర్యంబకంయజామహేసుగంధిం పుష్టివర్ధనం । నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతంనైషాతర్కేణమతిరాపనేయేత్యాదిశ్రుతిషు । శివస్యపరబ్రహ్మణఃశబ్దమూలత్వాత్ ॥ వేదప్రమాణకత్వాత్ ॥ శ్రుతేః ॥ తదుభయవిధివిధాయకశ్రుతిబలాచ్చ । తస్యనిరవయవత్వసావయవత్వసర్వో

పాస్యత్వసర్వవిలక్షణత్వసర్వాత్మకత్వసర్వాధారత్వసర్వప్రకాశకత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వైశ్వర్యత్వాదికం సర్వం సముపపన్నమితి సూత్రార్థః । నన్వేకస్య భేదాభేదత్వం మూర్తామూర్తత్వం సత్యాసత్యత్వం జ్ఞానాజ్ఞానత్వం కార్యకారణత్వం వ్యాపకత్వావ్యాపకత్వం వ్యాప్యత్వావ్యాప్యత్వం చ వస్తువిరోధత్వాదయుక్తమితి చేత్ । తదవిచారితరమణీయం ॥ లోకవేదసిద్ధత్వాత్ ॥ లోకే । మృద్ఘటయోః దీపప్రభయోశ్చంద్రచంద్రికయోః ప్రభాకరాతపయోశ్శక్తిశక్తయోర్భేదాభేదత్వం ॥ ప్రధానస్య కారణావస్థాయామమూర్తత్వం కార్యావస్థాయాం మూర్తత్వం ॥ పవనస్యావయవచేతనత్వేన దిగ్గ్రాహకదేశవర్తిత్వం నిరవయవత్వేన నిఖిలజగద్వ్యాపకత్వం । ప్రాత్యక్షికసర్పస్య సత్యత్వం రజ్జ్వారోపితసర్పస్యానిత్యత్వం ॥ ఘటాదీనాం మృదాత్మకత్వేన సత్యత్వం ॥ కంబుగ్రీవాదిరూపేణాసత్యత్వం ॥ చిత్రస్థితపర్వతాదీనామసత్యత్వం । అర్థక్రియాసిద్ధ్యనుగతపర్వతాదీనాం చైవ సత్యత్వం । ఖద్యోతస్య ప్రకాశాప్రకాశకత్వం ॥ జీవస్య జ్ఞానాజ్ఞానత్వం ॥ పురుషైకశరీరే ॥ శరీరస్య చేతనత్వం ॥ నఖరోమదంతానామచేతనత్వం । ఊర్ణనాభావభిన్ననిమిత్తోపాదానకత్వం । దేవాదీనాం యోగీశ్వరాదీనాం చైకకాలే సకలలోకవర్తిత్వం ॥ వ్యోమ్నః ॥ తత్కార్యపవనానలజలభూమ్యాదిషు । పూర్ణత్వమపూర్ణత్వం । దృష్టం । వేదే చ । సచ్చ త్యచ్చాభవతి । నిరుక్తం చానిరుక్తం చ । నిలయనం చానిలయనం చ । విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ । సత్యం చానృతం చ సత్యమభవదితి ప్రాత్యక్షికశ్రుతిశతేషు దర్శితం ॥ అతస్తస్య సర్వశక్తిత్వాత్స్వతంత్రత్వాత్సర్వమవిరోధం ॥ అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః ॥ అహం విజానామి వివిక్తరూపో న చాస్తి వేత్తా మమ చిత్సదాహం । వేదైరనేకైరహమేవ వేద్యో వేదాంతకృద్వేదవిదేవ చాహమిత్యాదినా కైవల్యేపి శరీరేంద్రియాద్యనపేక్షతయా తస్య సర్వశక్తిత్వం శ్రూయతే । సావయవస్య బ్రహ్మణ ఏవ విచిత్రజగన్నిర్మాణాదిహేతుత్వం ॥ నిరవయవస్య బ్రహ్మణః కథం సావయవత్వప్రపంచకారణత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

ఆత్మని చైవం విచిత్రాశ్చ హి ॥ ౨౮ ॥

పరిభిన్నశక్తివిశిష్టే నిరవయవే జీవాత్మని స్వమనశ్శక్త్యా జాగ్రత్ప్రపంచవత్స్వప్నకాలే గజతురగాదినానావిధప్రపంచకల్పనవిచిత్రాః దృష్టాః । ఏవం సర్వశక్తివిశిష్టే నిరవయవే పరమాత్మని పరశివే । స్వమాయాశక్త్యా విచిత్రనానావిధబ్రహ్మాండకల్పనముపపన్నం ॥ కించ । చేతనపురుషే అచేతనకేశనఖాదివిచిత్రాః । జలానలాదీనామన్యోన్యవిజాతీయానాం మోష్ణ్యాదిశక్తయశ్చ విజాతీయాః దృశ్యంతే । తమఃప్రకాశవద్విరుద్ధస్వభావవహ్నిసలిలయోరవిరోధిత్వేన సముద్రే దృష్టత్వాత్ । పురుషశరీరే జాఠరాగ్నిదర్శనాచ్చ । లోకాతీతస్య సర్వమహిమాతిశయస్య శివస్య న కించిదనుపపన్నం ॥ తథోక్తం భగవతా బాదరాయణేన । నిర్గుణస్యాప్రమేయస్య శుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః । కథం సర్గాదికర్తృత్వం బ్రహ్మణో హ్యుపగమ్యత ఇతి ప్రశ్నే శక్తయస్సర్వభావానామచింత్యజ్ఞానగోచరాః । యతోతో బ్రహ్మణస్తాస్తు సర్గాద్యా భావశక్తయః ॥ భవంతి తపసాం శ్రేష్ఠ పావకస్య యథోష్ణతేతి ॥ శ్రుతిశ్చ ॥ కింస్విద్వనం క ఉ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః ॥ మనీషిణో మనసా పృచ్ఛతేదు తద్యదధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్ । బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షుః ॥ మనీషిణో మనసా విబ్రవీమి వో బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠద్భువనాని ధారయన్నితి ॥ శ్రుతిస్మృతిష్వపి నిరవయవస్య పరమశివస్యైవ కర్తృత్వదర్శనాత్తదేవ యుక్తం ॥ నిరవయవస్య నిర్గుణస్య బ్రహ్మణః జగత్కారణత్వే జీవవన్మాయావశత్వమస్తీత్యాశంకాయామాహ ॥ ✽ ✽ ✽

స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ ౨౯ ॥

స్వపక్షే న్యాయసాంఖ్యసూచీన్యాయేన నిర్గుణస్య బ్రహ్మణస్సత్తామాత్రాత్ప్రకృతిజగత్కారణత్వప్రతిపాదకాద్వైతపక్షే దోషాచ్చ । నిరవయవప్రకృతిజగత్కారణదోషాచ్చ ॥ ఉత ॥ కేవలజడస్య ప్రధానస్య జగత్కారణత్వాయోగేన తత్సాన్నిధ్యాత్ప్రధానస్యాయస్కాంతసూచీదృష్టాంతత్వేన జగత్కారణత్వాంగీకారేపి బ్రహ్మణః నిర్విశేషత్వభంగః ॥ తచ్ఛక్తేస్తదధీనత్వాత్ తస్మాత్తస్య సగుణత్వమనివార్యం । నిరవయవస్య ప్రధానస్య మహదాదివిచిత్రవిశ్వాకారపరిణామత్వం సాంఖ్యైరప్యంగీకృతత్వాత్ । కాణాదిభిరపి తథైవ నిరవయవనిరంశనిష్ప్రదేశజడపరమాణుసంయోజనేన జగదాకారపరిణామత్వమంగీకృతం । తథాపి జడస్యాస్వాతంత్ర్యయోగేన తత్కారణత్వం బ్రహ్మణ్యర్థాత్సిద్ధం ॥ తస్మాత్స్వపక్షదోషో దుర్వారః । యా మా సా మాయేతి వ్యుత్పత్త్యా మాయాయాశ్శశశృంగత్వావగమాత్ । జడాజడయోర్మాయాబ్రహ్మణోస్సత్యత్వాసత్యత్వస్వభావయోః ఘటపటవత్పరస్పరవిలక్షణత్వాత్ । తదయోగే తస్య జగత్కారణత్వాయోగాత్ ॥ సృష్టికారస్య మాయికత్వాసంభవాచ్చ । రజ్జుసర్పవద్బ్రహ్మణి మాయాధ్యస్తవాదస్సముచిత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ✽ ✽

సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్ ॥ ౩౦ ॥

సర్వోపేతా జగజ్జన్మాదిసర్వశక్తివిశిష్టా పరా శక్తిః ॥ తద్దర్శనాచ్చ ॥ తస్మిన్ బ్రహ్మణి పరశివే దర్శనాచ్చ ॥ శ్రుతిప్రతిపాదకత్వాదిత్యర్థః ॥ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ॥ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిషు సర్వగతస్య నిరవయవస్య పరమేశ్వరస్య స్వాభావికసర్వశక్తిమత్త్వం ప్రతిపాదయతి । తస్మాత్ కదాచిదపి న నిర్విశేషం । అచేత్యత్రిగుణాత్మకజగదుపాదానహేతుభూతప్రధానం తస్య భిన్నశక్తిశ్చిచ్ఛక్తిరభిన్నశక్తిః । శక్తిద్వయవిశిష్టతయా । స్వతంత్రాఘటితఘటనాసమర్థోఽద్వితీయశ్శివో కాలత్రితయేఽప్యేకరూపతయా స్థితః ॥ నిర్విశేషత్వే జగత్కారణత్వాదికం న సంభవతి । ప్రత్యక్షకశ్రుతిస్మృతిపురాణేషు స్వాభావికశక్తిమత్త్వసర్వకారణత్వాదిదర్శనేన తదధ్యస్తమిథ్యాత్వాదిదోషో నయుక్తః । సర్వశక్తిమత్త్వేన బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వాంగీకారే మృదాదివత్పరిణామిత్వవికారిత్వాదిదోషః ప్రసజ్యేత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁

వికరణత్వాన్నేతి చేత్తదుక్తం ॥ ౩౧ ॥

వికరణత్వాత్ । అచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదమిత్యాదౌ వికరణత్వాత్ । శరీరేంద్రియాదిసాధనరహితత్వాత్ । నేతి చేత్ ॥ బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం న సంభవతీతి చేత్ తదుక్తం ॥ తత్రోత్తరం ॥ శబ్దమూలత్వాత్ ॥ విచిత్రాశ్చ హీత్యుక్తం ॥ వేదైకప్రమాణస్య బ్రహ్మణశ్శరీరేంద్రియాద్యభావేఽపి సర్వకార్యసమర్థత్వముపపన్నం । తథా చ శ్రుతిః ॥ అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । ఇతి శ్రుతిర్భగవత్ప్రమాణభూతా ॥ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతి శ్రుతిషు ॥ విచిత్రానంతశక్తస్య పరబ్రహ్మణశ్శివస్య స్వశక్త్యేకాంశేన జగదాత్మకత్వం స్వతో జగద్విలక్షణత్వం చ వ్యపదిశ్యతే ॥ శైవపురాణే చ ॥ విశ్వోత్తరోత్తరవిచిత్రమనోరథస్య యస్యైకశక్తిశకలే సకలస్సమాప్తః । అధ్యాయమధ్యపతిమధ్వవిదో వదంతి తస్మై నమస్సకలలోకవిలక్షణాయేతి । దర్శితం ॥ అతస్సర్వశక్తివిశిష్టస్సర్వేశ్వరః పరమశ్శివస్సర్వదా ముముక్షుభిరాశ్రయణీయ ఇతి వేదితవ్యం ॥ నిర్విశేషస్య నిర్వికారస్య బ్రహ్మణః జగత్కారణత్వే వికారిత్వం ప్రసజ్యేత ॥ తస్మాన్మాయాశబలితబ్రహ్మణ ఏవ జగత్కారణమిత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥

న ప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥ ౩౨ ॥

పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేతి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మణః కదాచిదపి నిర్విశేషత్వం న సంభవతి । ప్రయోజనవత్త్వాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ॥ యేన జాతాని జీవంతి ॥ యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతీత్యాదౌ జగజ్జన్మాదిప్రయోజనం బ్రహ్మణ ఏవ దర్శనాత్ । కించ । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతురిత్యాదౌ బ్రహ్మణః ప్రయోజనవత్త్వావగమాత్ ॥ ఉత ॥ అమృతస్య దేవ ధారణో భూయాసం । శరీరం మే విచర్షణం ॥ సర్వలింగం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రం । ఇత్యాదౌ భక్తతారణార్థం స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరేష్విష్టప్రాణభావసంజ్ఞికలింగరూపేణ ధారణప్రయోజనవ్యపదేశాత్ ! అత్ర తు ॥ ప్రకర్షేణ యోజనం ప్రయోజనం ప్రయోజనమస్యాస్తీతి ప్రయోజనవాన్ ॥ ప్రయోజనవతో భావః ప్రయోజనత్వం । తస్మాత్ప్రయోజనవత్త్వాత్ । ప్రకర్షేణ పరమప్రేమాస్పదత్వేన యోజనం సంయోజనం స్థూలాదిశరీరేష్విష్టాదిలింగరూపేణ ధారణం సంభవతీతి భావః ॥ ప్రయోజనమనుద్దిశ్య న మందోఽపి ప్రవర్తత ఇతి న్యాయేన ముముక్షూణాం ప్రయోజనాభావే తం న కోఽప్యాశ్రయతే । సర్వేషాం వేదవేదాంతానాం భక్తానాం చైహికాముష్మికఫలప్రయోజనం నిర్విశేషే నోపపద్యతే ॥ అతః రజ్జుసర్పవన్మాయాశబలితబ్రహ్మకారణత్వవాదోఽప్యవిచారితరమణీయః ॥ జలాదిప్రతిబింబవదలీకస్య జడస్య మాయాప్రతిఫలితస్య జగత్కారణత్వాయోగాత్ ॥ నిష్కలం నిష్క్రియం శాంతం నిరవద్యం నిరంజనం ॥ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ ॥ సత్యకామస్సత్యసంకల్పస్సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యాదిషు । నిష్క్రియత్వం క్రియాశ్రయత్వం చ ద్యోతనాత్ జగజ్జన్మాదికారణత్వం నిర్విశేషబ్రహ్మణస్సవిశేషశబలస్య వేతి సందిహ్యతే ॥ నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మణి న కదాచిదపి జగజ్జన్మాదిహేతుత్వం సంభవతి । నిర్వికారత్వాత్ ॥ నిష్క్రియత్వాత్ । నిశ్శక్తికత్వాచ్చ ॥ తత్రారోపితమాయాకల్పితశబలేశ్వరస్యైవ జగత్కారణత్వముపపన్నమితి ప్రాప్తే సిద్ధాంతమాహ । న ప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥ పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయత ఇతి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మణః న నిర్విశేషత్వం సంభవతి ॥ కుతః । ప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥ సవిశేషబ్రహ్మణ్యేవ సర్వేషాం

వేదాంతానామేవమనుష్ఠానాంచ సర్వాభీష్టప్రదానతయా ప్రయోజనత్వాత్ । తన్మాయావాది మతమధ్యాత్మవాదిభిరనాదరణీయం ॥ తథాహి ॥ నిర్విశేషవస్తువాదిభిః నిర్విశేషే వస్తు నిదం ప్రమాణ మితికథం వక్తుం శక్యతే । సవిశేష వస్తువిషయత్వాత్ । సర్వప్రమాణానాం యస్తు స్వానుభవసిద్ధ ఇతి । స్వగోష్ఠీనిష్ఠస్సమయః । సోప్యాత్మా ॥ సాక్షికసవిశేషానుభవాదేవనిరస్తః ॥ ఇదమహమదర్శమితి కేనచిద్విశేషవిశిష్టవిషయత్వాత్ ॥ సర్వేషామనుభవానాం సవిశేషోహ్యనుభూయమానోనుభవః । కేనచిదుక్త్యాభాసేన నిర్విశేష ఇతి । నిష్కృష్యమాణసత్తాతిరేకిభిస్స్వసాధారణైస్స్వభావవిశేషైర్నిష్కృష్టవ్య ఇతి నిష్కృష్టహేతుభూతైస్సత్తాతిరేకిభిస్స్వసాధారణైస్స్వభావవిశేషైస్సవిశేషఏవావతిష్ఠతే । అతః కైశ్చిద్విశేషైర్విశిష్టస్యైవవస్తునోన్యైర్విశేషైర్నిరస్యంత ఇతి నక్వచిన్నిర్విశేషవస్తుసిద్ధిః । ధియోపాధిత్వం స్వప్రకాశతా చ జ్ఞాతుర్విషయప్రకాశనస్వభావతయోపలబ్ధేః । స్వాపమదమూర్ఛాసు చ సవిశేషఏవానుభవ ఇతి స్వావసరే నిపుణతరముపపాదయిష్యామః । స్వాభ్యుపగతాశ్చ నిత్యత్వాదయో హ్యనేకవిశేషాస్సంత్యేవ । తే చ న వస్తుమాత్రమితి । శక్యోపపాదనాః వస్తుమాత్రాభ్యుపగమే సత్యపి విధాభేదవివాదదర్శనాత్ । స్వాభిమతతద్విధాభేదైశ్చ స్వమతోపపాదనాత్ । అతః ప్రామాణికవిశేషైర్విశేషమేవ వస్త్వితి వక్తవ్యం ॥ శబ్దస్య తు విశేషేణ సవిశేషఏవ వస్తుని అభిధానసామర్థ్యం పదవాక్యరూపేణ ప్రవృత్తేః । ప్రకృతిప్రత్యయయోగేనహి పదత్వం । ప్రకృతిప్రత్యయయోరర్థభేదేన పదస్యైవ విశిష్టార్థప్రతిపాదనమవర్జనీయం ॥ పదభేదశ్చార్థభేదనిబంధనః ॥ పదసంఘాతరూపస్య వాక్యస్యానేకపదార్థసంసర్గవిశేషాభిధాయిత్వేన నిర్విశేషవస్తుప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్ న నిర్విశేషవస్తుని శబ్దః ప్రమాణం ॥ ప్రత్యక్షస్య నిర్వికల్పకసవికల్పకభేదభిన్నస్య న నిర్విశేషవస్తుని ప్రమాణభావః । సవికల్పకం జాత్యాద్యనేకపదార్థవిశిష్టవిషయత్వాదేవ సవిశేషవిషయం ॥ నిర్వికల్పకమపి ॥ సవిశేషవిషయమేవ సవికల్పకే స్వస్మిన్ననుభూతపదార్థవిశిష్టప్రతిసంధానహేతుత్వాత్ ॥ నిర్వికల్పకం నామ కేనచిద్విశేషేణ నియుక్తస్య గ్రహణం ॥ న సర్వవిశేషరహితస్య తథాభూతస్య కదాచిదపి గ్రహణాదర్శనాదనుపపత్తేశ్చ । కేనచిద్విశేషణేదమిత్థమితిహి సర్వా ప్రతీతిరుపజాయతే తస్మాత్పూర్వోక్తమేవ సమంజసం ॥ నను పరమానందస్వభావస్య నిరవయవస్య మహాదేవస్య కింఫలాపేక్షయా జగజ్జన్మాది హేతుత్వమిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * *

లోకవత్తు లీలాకైవల్యం ॥ 33 ॥

శివస్య పరబ్రహ్మణః కదాచిల్లీలావిలాసం ॥ కదాచిత్కైవల్యం ॥ కేవలస్య భావః కైవల్యం ॥ స్వయమేవావస్థానంచ నిర్ణీయతే । లోకవత్ ॥ యథా లోకే సర్వైశ్వర్య శౌర్యస్థైర్యవీర్యపరాక్రమధుర్యస్య సప్తద్వీప పరివృతసర్వమండలాధీశ్వరస్య మహారాజస్య కదాచిద్విలాసేన కార్యారంభకత్వం । కదాచిత్తూష్ణీంభూతావస్థానంచ దృశ్యతే ॥ కించ ॥ సర్వేషాం చేతనానాం స్వాభావికత్వేన ప్రాణాపానాదివాయుసంచారత్వం ॥ తథా పరమానందకందస్య పరమ శివస్య స్వభావేన జగజ్జన్మాది కార్యత్వానుసరణం వా స్యాత్ । సంప్రాప్తసర్వకామస్య పరమానందస్వభావస్య శివస్య స్వలీలయా జగజ్జన్మాదికార్యారంభవ్యాపారకత్వం ॥ ప్రలయాదూర్ధ్వం పునస్సృష్టిపర్యంతం స్వయమేవావస్థానంచ నిరవద్యం ॥ నిర్గుణస్య నిర్లిప్తస్య పరమశివస్య జగత్కారణత్వాంగీకారే రోగారోగదరిద్రాదరిద్రధర్మానుసరణ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాద్యుత్తమాధమమధ్యమసృష్ట్యా బద్ధజీవవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషో దుర్వార ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * *

వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్తథాహి దర్శయతి ॥ 34 ॥

లోకే జీవానాం సుఖదుఃఖభోగ దర్శనాత్పరమేశ్వరస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రసక్తిర్నోపపద్యతే ॥ కుతః ॥ సాపేక్షత్వాత్ । జీవకృతపుణ్యపాపసాపేక్షత్వాత్ ॥ తథాహి దర్శయతి । శ్రుతిర్ద్యోతనాదిసూత్రమాచితసూత్రైశ్చ ప్రోక్తః । యద్యపి పరమపురుషస్య శివస్య స్వాభావిక చిచ్ఛక్తిసత్వేన నిరవయవస్యాపి విచిత్రనానావిధజగజ్జన్మాది హేతుత్వం సంభావ్యేత ॥ తథాపి । దేవతిర్యఙ్మనుష్యాద్యుత్తమమధ్యమాధమసృష్ట్యా బద్ధజీవవత్పక్షపాతః ప్రసజ్యేత । స్వర్గనరకసుఖదుఃఖాదిధర్మాశ్చేతనానాం ద్యోతనాత్ ॥ తేన కరుణానైర్ఘృణ్యాదిదోషో నవర్జనీయ ఇతి చేన్న । తత్రోత్తరం ॥ సాపేక్షత్వాత్ ॥ నప్రసజ్యేతాం ॥ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే ॥ సాపేక్షత్వాత్ ॥ సృజ్యమానదేవాదిశరీరాణాం జీవకర్మసాపేక్షత్వాద్విషమసృష్టిః । దేవాదితత్తజ్జీవానాం తత్తత్కర్మసాపేక్షత్వం దర్శయతి హి శ్రుతయః ॥ సాధుకారీ సాధుర్భవతి ॥ పాపకారీ పాపో భవతి । పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా భవతి । పాపః పాపేన కర్మణా భవతీతి । తథాచ వ్యాసోక్తిః ॥ నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి । ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః ॥ నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ

నాన్యత్కించిదపేక్షతే । నియ్యతే తపతాం శ్రేష్ఠస్స్వశక్త్యా వస్తువస్తుతామితి ॥ దేవాదివైచిత్ర్యహేతుస్సృజ్యమానక్షేత్రజ్ఞ ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేత్యుక్తం । తస్మాత్తదవిరోధం । అవాంతరసృష్టౌ పుణ్యపాపసాపేక్షత్వం శివస్యోపపద్యతే । ప్రాథమికసృష్టౌ జీవానాం పుణ్యపాపకర్మణామభావత్వాత్ ॥ నిర్గుణబ్రహ్మకర్తృత్వే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషో హ్యవర్జనీయః । తస్మాన్మిథ్యాభూతస్య జగతః మిథ్యాభూతశబలబ్రహ్మకారణత్వమేవ యుక్తమిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చ ॥ ౩౫ ॥

సృష్టేః ప్రాగ్జీవానాం కర్మణస్సత్త్వైవ । కుతః । అవిభాగాత్ ॥ చేతనాచేతనస్య ప్రపంచస్య ప్రళయే వినాశత్వేన కర్మణామపి నష్టత్వాదితి చేన్న ॥ అనాదిత్వాత్ ॥ ప్రవాహతరంగన్యాయేన సృష్టిప్రళయపరంపరాయా అనవచ్ఛిన్నతయా సత్త్వేన ప్రపంచస్యానాదిత్వాత్ । పూర్వసృష్టికృతజీవకర్మణాం ప్రళయేపి సుప్తివత్సంస్కారత్వేన స్థితత్వాత్ । ఉత్పద్యతే పునస్సృష్టికాలే జీవకృతపుణ్యపాపకర్మసాపేక్షత్వేన జగజ్జాయతే ॥ అపి చ ॥ పునః ప్రళయకాలే । ఉపలభ్యతే చ । పరమేశ్వరేచ్ఛయా సూక్ష్మరూపత్వం ప్రాప్నోతి ॥ అతః ప్రపంచస్య సత్యత్వమనివార్యమితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ సృష్టేః ప్రాగ్జీవానాం బ్రహ్మణి సూక్ష్మాత్మకత్వేన స్థితిః ॥ కథముపపద్యతే । అవిభాగదర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మ వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేషు ॥ తస్మాత్తదానీం తదభావాత్తత్కర్మానుసరణం నోపపద్యతే ॥ కథం జీవకృతపూర్వకర్మసాపేక్షత్వం సృష్టివైషమ్యత్వం చోచ్యత ఇతి చేన్న ॥ అనాదిత్వాత్ ॥ ప్రవాహతరంగన్యాయేన జీవానాం తత్కృతకర్మణాం చ తదనాదిత్వేనాస్య విభాగ ఉపపద్యతే ॥ యతస్తజ్జీవానాం గ్రీష్మకాలే క్షితౌ బీజానామివ సూక్ష్మరూపేణ స్థితిరుపదిశ్యతే ॥ తథా తత్కర్మణామప్యేవమంగీక్రియతే । తదనంగీకారే కృతనాశకృతాభ్యాగమదోషప్రసంగః ॥ ప్రసజ్యేత ఉపలభ్యతే చ ॥ తస్మాత్క్షేత్రజ్ఞానాం తత్కర్మణాం చానాదిత్వమనివార్యం । అతస్సృష్టేః ప్రవాహరూపేణ సత్యత్వముపదిశ్యతే ॥ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావితి శ్రుత్యా క్షేత్రజ్ఞానామనాదిత్వవ్యవస్థాపనాత్తత్కర్మణామప్యర్థాత్సిద్ధమనాదిత్వం ॥ ననుజీవానాం తత్కర్మణామనాదిత్వమస్తు ॥ తథాపి పరమశివస్య జీవదేహకల్పనాదేవ తత్కర్తోపపద్యతే ॥ అచేతనకర్మణాం చేతనప్రయోజనత్వేన సామర్థ్యాదీశ్వరస్యైవ తత్కర్మకారణత్వమర్థాత్ప్రసజ్యేత ॥ సుప్తివత్స్వాత్మలీనసుఖానుభవజీవానాం సర్వక్లేశాయతనశరీరేణ తు భూయః ప్రవేశాత్మకసృష్టిరుపపద్యతే । తస్మాత్తస్య నిర్దయత్వం ॥ జీవానాం శరీరప్రవేశాభావేన శేషక్లేశనిర్ముక్తస్యానుగ్రహస్య ప్రాప్త్యభావత్వాత్సృష్టిగ్రహే చేదుక్తం ॥ తథాపి సర్వేషాం క్షేత్రజ్ఞానామేకకాలే స్వానుగ్రహేణ సద్యః కర్మపాశనిర్ముక్తతయా కల్యాణకైవల్యాత్మకస్వవిభూతిః కుతో న దాస్యతీతి చేన్న ॥ శివః పరమకారుణికోపి సర్వక్షేత్రజ్ఞైకకాలముక్తిప్రదాయకసమర్థోపి ॥ యథా పృథివీశ్వరవత్స్వశాసనానుసారేణ జీవకర్మపరిపాకతయా తత్పాశవిచ్ఛేదం కరోతి ॥ లోకే ప్రభురపి స్వాజ్ఞోల్లంఘనప్రక్రమపి స్వదండనం వినా స్వానుగ్రహప్రాప్తికరం న కరోతి ॥ తథా పరమేశ్వరః । జీవకృతపుణ్యపాపపాలనం వినా స్వప్రాప్తిం న దదాతి ॥ ప్రభాకరస్స్వప్రభాప్రసారణయా వికసనానుకూలపంకజాన్యేవ వికాసయతి । తద్వదీశ్వరశ్శమదమభక్తియోగాదిసహకృతజీవపాశనివృత్తిం కరోతి ॥ నను ఏష ఏవ సాధుకర్మ కారయతి యమూర్ధ్వం లోకం నినీషయతి । ఏష ఏవాసాధుకర్మ కారయతి తమధో లోకం నినీషయతి ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిషు పరమేశ్వరస్యైవ జీవనియామకత్వశ్రవణాన్న కించిజ్జీవకర్తృత్వం । తస్మాత్తస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యదోషస్సంభవతీతి చేత్తదయుక్తం । జీవానాం పరమేశ్వరవత్సర్వకర్తృత్వసర్వజ్ఞత్వాద్యభావేపి ॥ చేతనత్వేన కించిజ్జ్ఞత్వం కించిత్కర్తృత్వం చ స్వేచ్ఛయా సంభవతి ॥ అతస్స్వభావకృతకర్మానుసారో జీవానామనివార్యః ॥ యథా లోకే మనుష్యాదయః ప్రభాకరప్రభానుసరణేన స్వస్వవ్యాపారేషు ప్రవర్తంతే । తద్వత్క్షేత్రజ్ఞాస్స్వకర్మానుసరణేన పరమేశ్వరసత్తావశాత్తత్తత్కర్మాణి కుర్వంతి । అత ఏవ ॥ ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ఇతి భగవతీ శ్రుతిస్తస్య సూర్యవత్సర్వసాక్షిత్వం దర్శయతి ॥ అతస్తస్య న దోషకళంకః ॥ తస్మాజ్జీవజగత్కర్మణామనాదిత్వం పరమేశ్వరాధీనత్వం సిద్ధం । సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ । న మ్రియతే న జాయతే వా విపశ్చిత్ ॥ తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్ । తన్నామరూపాభ్యాం క్రియతే । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ సత్యజ్ఞానాత్మకోనంతో విభురాత్మా మహేశ్వరః । తస్యైవాంశో జీవలోకో ప్రాణినాం హృదయే స్థితః । విస్ఫులింగా యథా వహ్నేర్జాయంతే కాష్ఠయోగతః ॥ అనాదికర్మసంబంధాత్తద్వదంశా మహేశితుః ॥ అనాదివాసనాయుక్తాః క్షేత్రజ్ఞా ఇతి కీర్తితాః ॥ శివభక్తిశ్చ సర్వేషాం సర్వదా సర్వతోముఖీ ॥ తస్యాం తు విద్యమానాయాం యస్తు మర్త్యః ప్రముచ్యతే । సంసారబంధనాత్తస్మాదన్యః కోవాస్తి మూఢధీః ॥ అనాదరేణ శాఠ్యేన పరిహాసేన మాయయా ॥ శివ

భక్తిరతిర్యస్యసోఽన్త్యజోఽపివిముచ్యతే । ఇతిశివగీతోపనిషత్సుప్రకృతిం పురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి । ఇతికృష్ణగీతాసుచ నిర్దిష్టం । నిష్కలంనిష్క్రియంశాంతమిత్యాదినిష్క్రియత్వాదివిధాయకశ్రుతీనామధిష్ఠానబ్రహ్మ విషయత్వం ॥ సత్యకామస్సత్యసంకల్పఇత్యాదిశ్రుతీనాంమాయాప్రతిఫలిత శబలబ్రహ్మపరత్వమేవాంగీకర్తవ్యః ॥ నోచేత్పరస్పరవిరోధేనవేదాంతానాంసర్వేషామప్రామాణ్యప్రసక్తిర్దుర్వారేత్యాశయేనాయమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ ॥ ౩౭ ॥

లోకవత్తులీలాకైవల్యమిత్యత్రకదాచిత్కార్యేబ్రహ్మణః లీలాప్రయోజనత్వం । కదాచిత్కాలేస్వయమేవావస్థానంచవ్యవస్థాపనాత్ ॥ యస్సర్వజ్ఞస్ససర్వవిత్ ॥ వామదేవాయనమోజ్యేష్ఠాయనమశ్శ్రేష్ఠాయనమో రుద్రాయనమః కాలాయనమఃకలవికరణాయనమోబల వికరణాయనమో బలాయనమోబలప్రమథనాయనమస్సర్వభూతదమనాయనమో మనోన్మనాయనమః । నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాంపరమేశ్వరలీలాకాలపరత్వం నిష్క్రియత్వాదిధర్మాణాంస్వశక్తిసంకోచావస్థాపరత్వంచ । తస్మాత్సర్వేషాంసగుణత్వనిర్గుణత్వధర్మాణామేకస్యైవబ్రహ్మణశ్శివస్యోపపత్తిః । ఏకఏవరుద్రోనద్వితీయాయతస్థే । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుబ్రహ్మైకత్వవ్యపదేశాత్ ॥ స్వముఖప్రతిబింబవత్కల్పితస్య మాయాశబలితస్యసత్తాయోగాచ్చ । వ్యాపకస్యనిరవయవస్య ప్రతిఫలనాభావాత్ ॥ స్వముఖప్రతిబింబనిష్ఠనేత్రోన్మీలనాదిధర్మాణాం స్వస్యైవసంభవాచ్చ ॥ ప్రాత్యక్షికశ్రుతిస్మృతివిరుద్ధ గౌతమదధీచివ్యాసాదిశాపానుకూలశివకేశవాదికల్పితజీవేశ్వర జగన్మిథ్యాత్వవాదకమోహశాస్త్రాణిముముక్షూణాంశివభక్తానామనాదరణీయాన్యశ్రవణీయానీతిసిద్ధం । కేచిద్ద్వైతమాశ్రిత్యబిడాలప్రతిమానరాః । రుద్రేణసామ్యమన్యేషాంప్రవదంతివిమోహితాః ॥ దధీచినాగౌతమేనయేశప్తాఃబ్రాహ్మణాధమాః ॥ కలావవతరిష్యంతినిందకాస్తేబహిర్నరాః ॥ దధీచివ్యాసమార్యాసశప్తాలోకేద్విజాధమాః ॥ జగన్మిథ్యాత్వమాశ్రిత్యపతంతినరకార్ణవే ॥ జగజ్జీవేశ్వరాణాంచ ॥ మిథ్యాత్వముపపాదయన్భక్తిభావంపరిత్యజ్యగమిష్యంతియమాలయం । అహంబ్రహ్మేతివాదేవదేవతాభక్తివర్జితః । నరోయాతిమహాఘోరనరకంకాలమక్షయం । ఇత్యాదినాస్కాందలైంగ్యకూర్మాదిపురాణేషుజగన్మిథ్యాత్వవాదస్యనిరస్తత్వాత్ ॥ పరబ్రహ్మణశ్శివస్యజగజ్జన్మాదికారణవేదాంతవాదోముముక్షుభిరాశ్రయణీయఇతినిష్ప్రత్యూహం ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఇతి శ్రీమత్యతిప్రజహరీవృషభశ్రీపతిపండితభగవత్పాదాచార్యస్వామికృతభేదాభేదాత్మకవిశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవైయాసికబ్రహ్మమీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకశ్రీకరభాష్యేవిరోధపరిహారాభిధానస్యద్వితీయాధ్యాయస్యఏకాదశాధికరణావచ్ఛిన్నస్మృత్యనవకాశాదిషట్త్రింశత్సూత్రాత్మకప్రథమఃపాదస్సమాప్తః ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

శ్రీశివాయగురవేనమః

శ్రీశివాయగురవేనమః

ద్వితీయాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః

అత్రప్రథమపాదే సాంఖ్యయోగ కాణాదాద్యైకాదితరతంత్ర శవాదాన్ సర్వవేదాంతసిద్ధద్వైతాద్వైత మతసిద్ధాంతస్వపక్షసిద్ధ్యర్థం విపక్షాన్ ప్రతిక్షిప్యంతే । ఈక్షత్యధికరణే వేదాప్రతిపాద్యత్వేన ప్రధానజగత్కారణత్వం నిరస్య బ్రహ్మకారణత్వం సాధితం । ఇహతు కేవల యుక్త్యాభాస పారిధాన్యేన ప్రధానస్య జగత్కారణత్వం యుక్తమిత్యాక్షేపే । యుక్త్యయుక్తత్వేన పునర్నిరస్తత్వాద పౌనరుక్తిదోషః । సాంఖ్యాదిదుర్వాదనిరాసత్వేన ముముక్షూణాం శుద్ధవైదికమార్గ నిష్ఠసృష్టీకరణాదస్య పాదస్యాస్యాధ్యాయసంగతిః । సర్వవేదాంతసమన్వయవిరోధపరిహారపూర్వకస్వపక్షస్థాపనం పూర్వ పాదే ప్రసిద్ధత్వాదుభయోః పూర్వాపరపాదయోరుపజీవ్యోపజీవకభావసంగతిః । పరపక్షప్రతిక్షేపకాభావే । స్వప క్షసిద్ధాంతేజ్ఞానాయోగాత్ । స్వపక్షస్థాపనహేతుత్వేన పూర్వపాదస్యోప జీవిత్వం వ్యాచక్షతే । పరపక్షనిరాసపరత్వా దేవసర్వేషామధికరణానాం పాదసంగతిరుపదిష్టా । సర్వధర్మోపపత్తేశ్చేతి పూర్వపాదాంతసూత్రే నిర్గుణసగుణత్వాదినిర్ధాయ కానాం ధర్మాణాం పరమశివశక్తి సంకోచవికాసకత్వేన తస్యోపపత్తిరితిసిద్ధాంతే తేషాం ధర్మాణాం సంకోచ వికాసహేతుత్వే నప్రధానస్యాపి సంభవతీత్యాక్షేపే । తన్నిరాకరణార్థమధికరణారంభకత్వాదేకదవాంతరసంగతిః । తత్ర ఫలముపక్రమో పసంహారాంతం వేదవిరుద్ధయుక్త్యాభాసనిరాసపూర్వకసర్వవేదాంతసిద్ధ భేదాభేదమతసమన్వయసిద్ధిరిత్యుపదిష్టా ॥ ❀

రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ప్రవృత్తేశ్చ ॥ ౧ ॥

అనుమానం అనుమానసాధ్యం ప్రధాన జగత్కారణత్వం న సంభవతి । కుతః । రచనానుపపత్తేః । స్వపరజ్ఞాన శూన్యస్య జడస్య ప్రధానస్య జగత్సృష్టిహేతుత్వమనుపపత్తేశ్చ । కించ । జడస్య ప్రవృత్తేః ప్రయత్నస్యాప్యనుపపత్తేశ్చ । తస్మాత్ప్రధానం జగత్కారణం న భవతీతి స్వేచ్ఛాభావాదితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । సాంఖ్యస్య వేదాంతానుకూలత్వేన శిష్టైరనుష్ఠిత తత్వత్రతోక్త ప్రధాన జగదుపాదానత్వం ప్రమాణమూలం భ్రాంతిమూలా వేతిసందిహ్యతే । ప్రధానజగదుపా దానత్వం ప్రమాణమూలమేవ । మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయః సప్త షోడశకశ్చ వికారో న ప్రకృతి ర్న వికృతిః । పురుష ఇతి । తత్వసంగ్రహః । మూలప్రకృతిర్నామ సుఖదుఃఖమోహాత్మకాని । లాఘవప్రకాశచలనోప ష్టంభనగౌరవావరణకార్యాణ్యత్యంతాతీంద్రియాణి । కార్యైకనిరూపణవివేకాన్యన్యూనానతిరేకాణి । సమతామువేతా ని । సత్వరజస్తమాంసి । ద్రవ్యాణి । సా చ సత్వరజస్తమసాం సామ్యరూపా ప్రకృతిరేకా । స్వయమచేతనా । అనేక చేతనభోగాపవర్గార్థా । నిత్యా సర్వగతా । సతతవిక్రియా । నకస్యచిద్వికృతిః । అపితు పరమకారణమేవ । మహదా ద్యాస్తద్వికృతయోన్యేషాం చ । ప్రకృతయస్సప్త । మహానహంకారః । శబ్దతన్మాత్రం । స్పర్శతన్మాత్రం । రూపత న్మాత్రం । రసతన్మాత్రం । గంధతన్మాత్రం । ఇతి । తత్రాహంకారస్త్రిధా । వైకారికస్తైజసో భూతాదిశ్చ । క్రమా త్సాత్వికో రాజసస్తామసశ్చ । తత్ర వైకారికస్సాత్వికఇంద్రియాదిః । భూతాదిస్తామసో మహాభూతహేతుభూతతన్మాత్ర హేతుః । తైజసో రాజసస్తూభయోరనుగ్రాహకః । ఆకాశాదీని పంచ । మహాభూతాని । శ్రోత్రాదీని పంచ జ్ఞానేంద్రి యాణి । వాగాదీని పంచ కర్మేంద్రియాణి । మనశ్చేతి కేవలవికారాః షోడశ । పురుషస్తు నిష్పరిమాణత్వేన నకస్యచిత్ప్రకృతిః నకస్యచిద్వికృతిః । తత ఏవ నిర్ధర్మకత్వేన స్యమాత్రవ పుర్నిత్యో నిష్క్రియస్సర్వగతః । ప్రతిశరీరం భిన్నశ్చ । నిర్వికార త్వాత్ । నిష్క్రియత్వాచ్చ । తస్య కర్తృత్వం భోక్తృత్వం చ న సంభవతి । ఏవంభూతే పితత్వే మూఢాః ప్రకృతిః పురుష

సన్నిధిమాత్రేణపురుషస్యచైతన్యం ॥ ప్రకృతావధ్యస్య ॥ ప్రకృతేశ్చకర్తృత్వంస్ఫటికమణావివజపాకుసుమస్యారుణిమా నం ॥ పురుషేఅధ్యస్యఅహంకర్తాభోక్తేతిమన్యంతే । ఏవమజ్ఞానాద్భోగఃతత్వజ్ఞానాపవర్గః । తదేతత్ప్రత్యక్షానుమానా గమైస్సాధయంతి । తత్రప్రత్యక్షసిద్ధేషుపదార్థేషునాతవవివాదపదమస్తి । అగమోపికపిలాదిసర్వజ్ఞజ్ఞానమూలఇతి । ప్రతిపా దనాత్ ॥ ఉత ॥ ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయదుఃఖమోహాత్మక ప్రకృతిసామాన్యధర్మాణ్యేవప్రపంచే దర్శనాత్ । తత్ప్ర ధానస్యైవజగదుపాదానత్వంసముచితం । తదన్వితత్వాచ్చ ॥ యద్యద్యతాన్వితంతత్తదుపాదానం ॥ ఘటాదివత్ ॥ కా రణధర్మాఃకార్యేపరిసంక్రమంతీతిన్యాయేన ప్రధానిష్ఠజడదుఃఖమోహాదిధర్మాణాం ప్రపంచేద్యోతనాచ్చ । తదేవజగదు పాదానమితిప్రాప్తే । సమాధీయ్యతే । స్మృత్యనవకాశాధికరణేకాపిల శాస్త్రంనిరస్తం ॥ రచనానుపపత్తేశ్చనానుమా నంప్రవృత్తేశ్చ । అనుమియ్యతఇత్యనుమానం ॥ త్వదుదీరితప్రధానస్యజడత్వేనచేతనాచేతనాత్మక విచిత్రనానావిధప్రపం చప్రపంచితత్వంనసంభవతి ॥ కుతః । రచనానుపపత్తేః । అచేతనత్వాత్ పరస్పరభావాభిజ్ఞానశూన్యత్వేనవిచిత్రనానా విధజగద్రచనానుపపత్తేః । తద్యథా ॥ లోకే ॥ మంటపగోపురప్రాకారప్రాసాదరథాదికల్పనే ॥ జడపాషాణసైకతకా ష్ఠాదీనాంస్వాతంత్ర్యేణతత్తన్మంటపాదికల్పనాదర్శనాత్ ॥ చేతనాధిష్ఠితత్వేనతత్కార్యారంభద్యోతనాచ్చ । నజడస్యప్ర ధానస్యస్వతంత్రేణజగదుపాదానత్వముపదిశ్యతే । చకారద్వయసత్యనైకాంత్యం సముచ్చినోతి । సహ్యన్వితంశౌక్ల్యగోత్వా దికారణత్వవ్యాప్తంనచవాచ్యం । మాభూదన్వితానామపిశౌక్ల్యాది ధర్మాణాంకారణత్వం । ద్రవ్యస్యతు ॥ హేమాదేః కార్యేన్వితస్యకారణత్వవ్యాప్తిః తేసత్వాదీస్యపిద్రవ్యాణికార్యేన్వితాని । కారణత్వవ్యాప్తానీతి । యతస్సత్వాదయో ద్రవ్యధర్మాఃనతుద్రవ్యస్వరూపం । సత్వాదయోహివృద్ధిత్వాదిదవ్యగతలఘుత్వ ప్రకాశాదిహేతుభూతాస్తత్స్వభావవి శేషాఏవ ॥ నతుమృద్ధిరణ్యాదిద్రవ్యతయాకార్యాన్వితా ఉపలభ్యంతే । గుణాఇత్యేవచసత్వాదీనాంప్రసిద్ధిః ॥ యచ్చకా రణవ్యవస్థాసిద్ధయేజగతః ఏకమూలత్వముక్తం ॥ తదపిసత్వాదీనామనేకత్వాన్నోపపద్యతే । అతఏవకారణవ్యవస్థా చన సిధ్యతి ॥ సామ్యావస్థాస్సత్వాదయఏవహిప్రధానమితిత్వంన్మతం ॥ అతః కారణబహుత్వాదనవస్థా ॥ తదవస్థైవ ॥ న చతేషామపరిమితత్వేన । వ్యవస్థాసిద్ధిః ॥ అపరిమితత్వేహి । త్రయాణామపిసర్వగతత్వేనన్యూనాధికభావాభావాద్వైషమ్యాసిద్ధేః ॥ కార్యారంభాసంభవాత్ । కార్యారంభాయైవపరిమితత్వమవశ్యాశ్రయణీయ్యం ॥ యత్రరథాదిషుస్పష్టంచే తనాధిష్ఠితత్వందృష్టంతద్వ్యతిరిక్తంసర్వంపక్షీకృతమిత్యాశంక్యాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

పయోంబువచ్చేత్తత్రాపి ॥ ౨ ॥

పయసః క్షీరస్యస్తనేషువిద్యమానస్యయథా స్వాతంత్ర్యేణబహిర్నిర్గమనం ॥ యథాంభసః జలస్యనద్యాంస్వా తంత్ర్యేణచలనంతద్వదచేతనస్యప్రధానస్యస్వాతంత్ర్యేణమహదహంకారాదిజగద్ధేతుత్వమితిచేత్ ॥ తత్రాపి । క్షీరజల యోరపిపరమేశ్వరప్రేరకత్వేనస్వాతంత్ర్యాభావాదితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । అచేతనస్యప్రధానస్యవిచిత్రజగద్రచ నానుపపత్తిరితియదుక్తంతన్న ॥ యతఃపయోంబువత్ప్రవృత్తిర్దృశ్యతేపయసస్తావద్దధిభావేనపరిణమమానస్యాన్యాపేక్ష స్యాద్యపరిస్పందప్రభృతిపరిణామపరం పదాస్వతఏవోపపద్యతే । యథాచవాదితవిముక్తస్యాంబునఏకరసస్యనారికేళతాళ చూతకపిత్థనింబతింత్రిణ్యాదివిచిత్రరసరూపేణపరిణామప్రవృత్తిస్స్వతఏవదృశ్యతే ॥ తథాప్రధానస్యాపిపరిణామస్వభావ స్యాన్యానధిష్ఠితస్యైవప్రతిసర్గావస్థాయాం సదృశపరిణామేనావస్థితస్యసర్గావస్థాయాం గుణవైషమ్యనిమిత్తవిచిత్రపరిణామ ఉపపద్యతే ॥ యథోక్తంపరిణామవస్సలిలవత్ప్రతిప్రతిగుణాశ్రయవిశేషాదితి । తదేవమవ్యక్తమనన్యాపేక్షంప్రవర్తతఇతి చేద్వదామః ॥ తత్రాపీతి ॥ యత్తుక్షీరజలాదిదృష్టాంతతయానిదర్శితం । తత్రాపి । ప్రాజ్ఞానధిష్ఠానేప్రవృత్తిర్నోపపద్య తే । తదపి ॥ పూర్వత్రపక్షీకృతమిత్యభిప్రాయః ॥ యోరుద్రోఅగ్నౌయోఅప్సుయఓషధీషుయోరుద్రోవిశ్వాభువనా వివేశతస్మైరుద్రాయనమోఅస్తు ॥ యోప్సుతిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రుతిషుసర్వాంతర్యామిత్వేనసర్వప్రేరకత్వం పరమేశ్వరస్యైవ వ్యవస్థాపనాత్ ॥ పయోంబుస్రవచలనపరిణామాదికమపిపరమేశ్వరాధీనత్వమితినిర్ణియ్యతే । జడస్యస్వాతంత్ర్యాభా వాదితిభావః ॥ అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చానపేక్షత్వాత్ ॥ ౩ ॥

కాపిలమతే ॥ వ్యతిరేకానవస్థితేః ॥ ప్రధానవ్యతిరిక్తప్రేరకేశ్వరస్యానవస్థితేరనంగీకారాత్ ॥ అనపేక్షత్వా త్ । స్వతంత్రాత్సర్వకాలేష్వపిప్రకృతేఃప్రపంచసృష్టిస్స్యాత్ । తథాచతదుపాదానకారణత్వేనచేతనాచేతనప్రపంచప్రళ

యాసంభవాదిత్యభావః । పరమశివస్య బ్రహ్మణః సర్వజ్ఞత్వేన కాలజ్ఞానదర్శనాత్ । తస్య కదాచిజ్జగన్నిర్మాణత్వం తూష్ణీంభూ
తావస్థవత్కదాచిత్కేవలావస్థాం చ । యుక్తం । ప్రజ్ఞాహీనస్య ప్రధానస్య । అంధసంధ్యాన్యాయవత్ కాలజ్ఞానాయో
గాన్న కదాచిదపి జగత్కారణత్వముపపద్యత ఇతి సూత్రసూచితార్థః । సత్యసంకల్పేశ్వరాధిష్ఠానానపేక్షపరిణామిత్వే సర్గవ్యతి
రేకేణ ప్రతిసర్గావస్థాయా అనవస్థితేరితి । ప్రసంగాచ్చ । న ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితం ప్రధానం కారణం । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వే తస్య సత్యసంక
ల్పత్వేన సర్గప్రతిసర్గవిచిత్రసృష్టివ్యవస్థాసిద్ధిః । నచ నాద్యం । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వేపి తస్యావాప్తసమస్తకామస్య పరిపూర్ణస్యానవధి
కాతిశయానందస్య నిరవద్యస్య నిరంజనస్య సర్గప్రతిసర్గవ్యవస్థాహేత్వభావాద్విషమసృష్టౌ । నిర్దయత్వప్రసంగాచ్చ । సమానో
యం దోష ఇతి. । పరిపూర్ణస్యాపి లీలార్థప్రవృత్తిసంభవాత్ । సర్వజ్ఞస్య తస్య పరిణామవిశేషాపన్నప్రకృతిదర్శనరూపసర్గ
ప్రతిసర్గవిశేషహేతోస్సంభవాత్ । క్షేత్రజ్ఞకర్మణామేవ విషమసృష్టివ్యవస్థాపకత్వాచ్చ । నన్వేవం క్షేత్రజ్ఞపుణ్యాపుణ్యరూప
కర్మభిరేవ సర్వావస్థాసిద్ధ్యలమితీతి । కృతమీశ్వరేణాధిష్ఠాత్రేతి పుణ్యాపుణ్యరూపానుష్ఠితకర్మసంస్కృతప్రకృతిరేవ పురుషార్థా
నురూపం । తథా తథా వ్యవస్థయా పరిణంస్యతే । తథా విషాదిదూషితానామన్నపానాదీనా మౌషధవిశేషాప్యాయి
తానాం చ సుఖదుఃఖహేతుభూతః పరిణామవిశేషో దేశకాలవ్యవస్థయా దృశ్యతే । అతస్సర్గప్రతిసర్గవ్యవస్థా దేవాదివిషమసృష్టిః కై
వల్యవ్యవస్థా చ సర్వప్రకారపరిణామశక్తియుక్తస్య ప్రధానస్యైవోపపద్యత ఇతి । అనభిజ్ఞో భవాన్ । పుణ్యాపుణ్యకర్మస్వరూ
పయోః । పుణ్యాపుణ్యస్వరూపే హి । శాస్త్రైకసమధిగమ్యే । శాస్త్రం చానాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాఠసంప్రదాయా
నాఘ్రాతప్రమాదిదోషగంధా వేదాఖ్యాక్షరరాశిః । న స హ తేతచ్చ పరమపురుషారాధనతద్విపర్యయరూపే కర్మణీ పుణ్యా
పుణ్యే తదనుగ్రహనిగ్రహాయ । తే చ తత్ఫలే సుఖదుఃఖే ఇతి వదతి । తదాహ భట్టాచార్యః । ఫలసంబంధస్సయా హి కర్మభిరా
త్మానం పిప్రీషతి । స ప్రీతోలం ఫలాయేతి । శాస్త్రమర్యాదేతి । తథాచ శ్రుతిః । ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమా
నం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిరితి । తథా భగవతా స్వయమేవోక్తం । యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతం ।
స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవ ఇతి । తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమ
శుభానాసురీష్వేవ యోనిష్వితి । స భగవాన్ మహాదేవో వాప్తసమస్తకామస్సర్వజ్ఞస్సర్వేశ్వరస్సత్యసంకల్పః । స్వ
మహాత్మ్యానుగుణలీలాప్రవృత్తః । ఏతాని కర్మాణి సమీచీనాన్యేతాన్యసమీచీనానీతి కర్మద్వైవిధ్యం సంవిధాయ । తదుపా
దానోచితదేహేంద్రియాదికం । తన్నియమనశక్తిం చ సర్వేషాం క్షేత్రజ్ఞానాం స్వేనైవ ప్రదిశ్య స్వశాసనావబోధిశా
స్త్రం చ ప్రదర్శ్య తదుపసంహారార్థం చాంతరాత్మతయానుప్రవిశ్యానుమంతృతయా చ నియచ్ఛన్ తిష్ఠతి । క్షేత్రజ్ఞాస్తు తదాహితశ
క్తయస్తత్ప్రదిష్టకరణకళేబరాదికాస్తదాధారాశ్చ స్వయమేవ స్వేచ్ఛానుగుణ్యేన పుణ్యాపుణ్యరూపే కర్మణీ ఉపాదదతే । తతశ్చ
పుణ్యరూపకర్మకారిణం స్వశాసనానువర్తినం జ్ఞాత్వా ధర్మార్థకామమోక్షైర్వర్ధయతే । శాసనాతివర్తినం చ తద్విపర్యయైర్యో
జయతి । అతస్స్వాతంత్ర్యాదివైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యాని నావకాశం లభంతే । దయా హి నామ । స్వార్థనిరపేక్షా పరదుఃఖాసహి
ష్ణుతా । సా చ । స్వశాసనాతివృత్తివ్యవసాయిన్యపి వర్తమానా । న గుణాయావకల్పతే । ప్రత్యుత । పుంస్త్వమే
వావహతి । తన్నిగ్రహ ఏవ హి గుణః । అన్యథా । శత్రునిగ్రహాదిష్వగుణత్వప్రసంగాత్ । స్వశాసనాతివృత్తివ్యవసా
యనివృత్తిమాత్రేణ సాధ్వనుకల్పోపచితదుర్విషహసంతాపరాధానంగీకారేణ నిరతిశయసుఖసంవృద్ధయే స్వయమేవ ప్రయ
తతే । యథోక్తం । తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి
తే । తేషామేవానుకంపార్థమహమజ్ఞానజం తమః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి । న తస్మాత్ప్రధానం జగ
త్కారణం । గోభక్షితతృణాదిపదార్థానామపేక్షితయా క్షీరాద్యాకారేణ పరిణామదర్శనాదచేతనప్రధానస్య స్వాతం
త్ర్యేణ ప్రపంచోపాదానత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

అన్యత్రాభావాచ్చ న తృణాదివత్ । ౫ ॥

తృణాదిపదార్థానాం నిమిత్తాంతరనిరపేక్షతయా క్షీరాద్యాకారేణ పరిణమత్వాత్తద్వదచేతనప్రధానస్యాపి మహద
హంకారాదిప్రపంచాకారేణ పరిణామత్వం సంభవతీతి చేన్న । తృణస్యాపి న స్వాతంత్ర్యేణ పరిణామత్వం యుజ్యతే । కుతః ।
అన్యత్రాభావాచ్చ । వృషభోదరవిద్యమానతృణాదీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామాయోగాత్ । స్వాతంత్ర్యేణ పరిణామ
త్వాంగీకారే సర్వపశుభక్షితతృణాదీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామః ప్రసంగః ప్రసజ్యేత । తస్మాత్పరమశివప్రేరణయైవ తృణా
దీనాం క్షీరాకారేణ పరిణామత్వమితి వ్యపదిశ్యతే । ప్రధానస్య స్వతః పరిణామత్వాభ్యుపగమే । పురుషార్థస్యాపేక్షాభావ
ప్రసంగో యుజ్యతే । అచేతనస్య ప్రధానస్య స్వతః పురుషార్థసాధనత్వే ఘటాదీనాం స్వతో జలాకర్షణసిద్ధిరుపపద్యేత । ప్రాజ్ఞాధి

స్థితత్వేపి ప్రధానం చేతనపురుషార్థత్వం సాధయతీతి చేత్ ॥ తదీశ్వరాయత్తమేవ ॥ అచేతనస్య చేతనానుకూలప్రయోజనే చ్ఛాపరిణామత్వాయోగాత్ ॥ న తస్మాత్తస్య స్వతో జగదుపాదానత్వం ॥ పునర్హేత్వంతరం దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀

పురుషాశ్మవదితి చేత్తథాపి ॥ ౫ ॥

పురుషాశ్మవదితి చేత్ ॥ యథా లోకే క్షేత్రజ్ఞసన్నిధానాదింద్రియాణాం విషయేషు వ్యాపారః యథాశ్మనామయస్కాంతమణీనాం సన్నిధానాదయస్సూచ్యాదిచలనం తద్వత్పరమశివసాన్నిధ్యాత్ప్రధానస్యాపి మహదాది జగదాకారేణ పరిణామస్సంభవతీతి చేత్తథాపి దోషాణామనిర్మోక్షప్రసంగస్తథాహి । ప్రధానస్య పురుషప్రేరితత్వే ప్రధానం స్వతంత్రమితి స్వాభ్యుపగమవిరోధః । కూటస్థస్య ప్రవర్తకత్వే కూటస్థత్వస్య హానిః ॥ స్వస్య వ్యాపారం వినా ప్రవర్తకత్వాయోగాత్ ॥ పంగోరపి వాగ్వ్యాపారస్య సత్వాత్ ॥ అయస్కాంతస్యాయస్సంనిధిరేవ వ్యాపారః । ప్రధానపురుషసన్నిధిర్నిత్యత్వేన వ్యాపారత్వాయోగః । నిత్యస్యాపి వ్యాపారత్వే ప్రధానప్రవృత్త్యవిచ్ఛేదాదయో దోషాః ద్రష్టవ్యాః । తస్మాత్ప్రధానస్య తత్సన్నిధానాత్స్వతంత్ర్యత్వమపి న సంభవతీతి సూత్రసూచితార్థః । యద్యపి చైతన్యమాత్రవపుః పురుషో నిష్క్రియః । ప్రధానమపి దృక్ఛక్తివికలం ॥ తథాపి । పురుషసన్నిధానాదచేతనం ప్రధానం ప్రవర్తతే ॥ తథాదర్శనాత్ ॥ గమనశక్తివికల దృక్ఛక్తియుక్తపంగుసన్నిధానాత్స చ్చేతనోప్యపకృతో దృక్ఛక్తివికలః ప్రవృత్తిశక్తోంధః ప్రవర్తతే । అయస్కాంతసంనిధానాచ్చాయః ప్రవర్తతే । ఏవం ప్రకృతిపురుషసంయోగకృతో జగత్సర్గః ప్రవర్తతే। యథోక్తం పురుషస్య దర్శనార్థం కైవల్యార్థం చ పురుషసన్నిధానాత్ప్రధానం సర్గాయ ప్రవర్తత ఇతి చేదత్రోత్తరం ॥ తథాపీతి । ఏవమపి ప్రధానస్య ప్రవృత్త్యసంభవస్తదవస్థ ఏవ పంగోర్గమనశక్తివికలస్యాపి మార్గదర్శనోపదేశాదయః కదాచిత్కాలవిశేషాస్సహస్రశస్సంతి ॥ అంధోపి చేతనస్సంస్తదుపదేశాదవగమేన ప్రవర్తతే । తథాయస్కాంతమణేరప్యయస్సమీపాగమనాదయస్సంతి । పురుషస్య తు నిష్క్రియస్య న తాదృశా వికారాస్సంభవంతి । సన్నిధానమాత్రస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్గప్రసర్గో నిత్యముక్తత్వేన బంధాభావోప వర్గాభావాశ్చ ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ❀ ॥ అంగిత్వానుపపత్తేశ్చ ॥ ౬ ॥

ప్రళయే గుణత్రయసామ్యావస్థారూపేణ విద్యమానానాం గుణత్రయాణామీశ్వరప్రేరణం వినా పరస్పరమంగాంగిభావానుపపత్తేశ్చ । సాత్త్వికరాజసతామసప్రపంచసృష్టిర్న సంభవతీతి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । గుణత్రయాణాముత్కర్షనికర్షనిబంధనాదంగాంగిభావాద్ధి జగత్ప్రవృత్తిః । ప్రతిప్రత్తిత్రిగుణాశ్రయావిశేషాదితి ॥ వదద్భిర్భవద్భిరభ్యుపగమ్యంతే ॥ ప్రళయసర్గావస్థాయాం తు సామ్యావస్థానాం సత్వరజస్తమసామన్యోన్యాధిక్యన్యూనత్వాభావాదంగాంగిభావానుపపత్తేర్న జగత్సర్గ ఉపపద్యతే ॥ తథాపి వైషమ్యాభ్యుపగమే నిత్యసర్గప్రసంగః । తస్మాన్న జగత్ప్రధానం జగదుపాదానం ॥ గుణత్రయాణామపి సమప్రాధాన్యేన ప్రవృత్త్యయోగః । కింతు సాత్త్వికసృష్టౌ సత్వగుణస్య ప్రాధాన్యం । తదితరయోరుపసర్జనత్వం । ఏవం రాజసతామసయోరపి కాలభేదేన నానావిధస్వభావవిశిష్టప్రధానమేవానుమీయత ఇత్యాశంక్య నిరస్యతి ॥ ❀

॥ ❀ ॥ అన్యథానుమితౌ చ జ్ఞశక్తివియోగాత్ ॥ ౭ ॥

అన్యథా నానాస్వభావవిశిష్టత్వేన ప్రధానస్యానుమితావంగీక్రియమాణాయామప్యచేతనస్య జ్ఞానశక్తివియోగాత్ । జ్ఞానశక్త్యభావాత్కాలవిశేషజ్ఞానాయోగాత్సర్వదా జగజ్జనకత్వం న సంభవతీతి భావః । పునర్హేత్వంతరమాహ ॥

॥ ❀ ॥ అభ్యుపగమేప్యర్థాభావాత్ ॥ ౮ ॥

అభ్యుపగమేపి । ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితస్యాస్వాతంత్ర్యేణ పరిణామాంగీకారేపి జడస్య ప్రధానస్య ప్రపంచనిర్మాణేనార్థాభావాద్భోగమోక్షాదిప్రయోజనాభావాత్ప్రపంచజనకత్వమనుపపన్నమితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ అనుమానికేన ప్రధానసిద్ధ్యభ్యుపగమేపి ప్రధానేన ప్రయోజనాభావాన్న తదనుమాతవ్యం ॥ పురుషస్య సందర్శనార్థం కైవల్యార్థం తథా ప్రధానస్యేతి ప్రధానస్య ప్రయోజనం ! పురుషభోగాపవర్గావభిమతౌ ॥ తౌ చ న సంభవతః । పురుషస్య చైతన్యమాత్రవపుషో నిష్క్రియస్య నిర్వికారస్య నిర్మలస్య తత ఏవ నిత్యముక్తస్వరూపస్య ప్రకృతిదర్శనరూపో భోగస్తద్వియోగరూపోపవర్గశ్చ

నసంభవతి । ఏవంరూపస్యైవప్రకృతిసన్నిధానాత్పరిణామవిశేషసుఖదర్శనతాప భోగసంభావనాయాంప్రకృతిసన్నిధాన
స్యనిత్యత్వేనకదాచిదప్యపవర్గోనసిధ్యతి । ప్రయోజనరహితస్యాపిశివస్యపరబ్రహ్మణః లీలయాజగజ్జనకత్వముపపన్నం । అ
చేతనస్యప్రధానస్యలీలాసంభవాత్ । తత్కారణత్వమయుక్తం । పునర్హేత్వంతరమాహ । ✻ ✻ ✻✻

॥ ✻ విప్రతిషేధాచ్చాసమంజసం ॥ ౯ ॥

విప్రతిషేధాత్ । సకలవేదాంతవిరుద్ధత్వాచ్చ । సాంఖ్యమతమసమంజసమనుపపన్నమితిసూత్రసూచితసూత్రా
ర్థః । విప్రతిషిద్ధంచేదంసాంఖ్యానాందర్శనం । తథాహి । ప్రకృతేః పదార్థత్వేనదృశ్యత్వేనభోగ్యత్వేనచప్రకృతేర్భోక్తారమధిష్ఠా
తారంద్రష్టారంసాక్షిణంచపురుషమభ్యుపగమ్యప్రకృతేరేవసాధనభూతయాతస్య కైవల్యమపిప్రాప్యంవదంత్యేవ । తస్యని
త్యనిర్వికారచైతన్యమాత్రస్వరూపతయా । అకర్తృత్వంకైవల్యంచస్వరూపమేవాహుః । తత ఏవబంధమోక్షసాధనాను
ష్ఠానంమోక్షంచ ప్రకృతేరేవేత్యాహుః । ఏవంభూతనిర్వికారోదాసీనపురుషసంనిధానాత్ప్రకృతేరితరేతరాధ్యాసేనమహ
దాదిప్రవృత్తింపురుషభోగాపవర్గార్థత్వంచాహుః । సంఘాతపరార్థత్వాత్ । త్రిగుణాదివిపర్యయాదధిష్ఠానాత్ । పురు
షోఽస్తి । భోక్తృత్వాభావాత్కైవల్యార్థప్రవృత్తేశ్చ । తస్మాచ్చవిపర్యాసాత్సిద్ధం । సాక్షిత్వమస్యపురుషస్యకైవల్యంమా
ధ్యస్థ్యం । ద్రష్టృత్వమకర్తృత్వాభావాచ్చేతి । పురుషవిమోక్షనిమిత్తంతథాప్రవృత్తిః । ప్రధానస్యేత్యుక్త్వైవమా
హుః । తస్మాన్నబధ్యతేనాపి ముచ్యతే నాపిసంసరతికశ్చిత్ । సంసరతిబధ్యతేముచ్యతేచ । నానాశ్రయాప్రకృతిరితి । త
థాతస్మాత్తత్సంయోగాదచేతనంచేతనావదివలింగం । గుణకర్తృత్వేచతథాకర్తేవాభవత్యుదాసీనః । పురుషస్యదర్శనా
ర్థంకైవల్యార్థంతథాప్రధానస్య పంగ్వంధవదుభయోరపిసంయోగస్తత్కృతస్సర్గఇతి । సాక్షిత్వద్రష్టృత్వభోక్తృత్వాద
యోనిత్యనిర్వికారస్య । అకర్తురుదాసీనస్యకైవల్యైకస్వరూపస్యనసంభవంతి । ఏవంరూపస్యతస్యాధ్యాసమూలబంధమోక్షో
నసంభవతి । అధ్యాసభ్రమయోరవికారిత్వాత్ । ప్రకృతేశ్చ జ్ఞానసంభవః । తయోశ్చేతనధర్మత్వాత్ । అధ్యా
సోహినామచేతనస్యాతస్మింస్తద్ధర్మానుసంధానం । సచచేతనధర్మోవికారశ్చ । సచపురుషస్యప్రకృతిసన్నిధిమాత్రేణాధ్యా
సాదయస్సంభవంతినిర్వికారత్వాదేవసంభవంతిచేత్ । నిత్యంప్రసజ్యేరన్ । సంనిధేరకించిత్కారణత్వేచ । నవిలక్ష
ణత్వాదిత్యత్రప్రతిపాదితం । ప్రకృతేరేవసంసరతిబధ్యతేముచ్యతేచేత్ । కథంనిత్యముక్తస్యపురుషస్యోపకారిణీసేత్యుచ్య
తే । వదంతిహి । నానావిధైరుపాయైరుపకారిణ్యనుపకారిణఃపుంసఃగుణవత్యగుణస్యసతస్తస్యార్థమపార్థకంచరతీతి ।
తథాప్రకృతిర్నైనపురుషేణయథాస్వభావాద్దృష్టా । తస్మాత్పురుషాత్తదానిమేవ నివర్తంతఇతిచాహుః । రంగస్యదర్శయి
త్వానివర్తతేనర్తకీయథానృత్యాత్ । పురుషస్యతథాత్మానంప్రకాశ్యనివర్తతేప్రకృతిః । ప్రకృతేస్సుకుమారతరంనకించిదస్తీ
తిమేమతిర్భవతి । యాదృష్టాస్మీతిపునర్నదర్శనముపైతి । పురుషస్యేతి । తదప్యసంగతం । పురుషోహినిత్యముక్తత్వాన్ని
ర్వికారత్వాన్నతాంకదాచిదపిపశ్యతి । నాధ్యస్యతిచ । స్వయంచ । స్వాత్మానంనపశ్యత్యచేతనత్వాత్ । పురుషస్యాప్యా
త్మదర్శనంస్వదర్శనమితి । నాధ్యస్యతిచ । స్వయమచేతనత్వాత్ । పురుషస్యదర్శనరూపవికారాసంభవాత్ । అతస్సం
నిధిమాత్రమేవ దర్శనమిత్యుచ్యతే । సన్నిధేర్నిత్యత్వేననిత్యదర్శనప్రసంగఇత్యుక్తం । స్వరూపాతిరిక్తత్వాదచిత్కసన్ని
ధిరపినిత్యనిర్వికారస్యనోపపద్యతే । కించమోక్షహేతుస్తుస్వసన్నిధానరూపమేవదర్శనంచేత్ । బద్ధహేతురపి । తదేవే
తి । నిత్యవద్బంధో మోక్షశ్చస్యాతాం । అయథాదర్శనంబంధహేతుః । యథావత్స్వరూపదర్శనంమోక్షహేతురితి
చేత్ । ఉభయవిధస్యాపిదర్శనస్య సన్నిధానరూపతానతిరేకాత్స దోషః యథాప్రసంగఏవ । సంనిధేర్నిత్యత్వేతస్యహేతుర
న్వేషణీయః । తస్యాపి త్వనవస్థా । అద్వైతదోషపరిజిహీర్షయాస్వరూపసద్భావఏవసన్నిధిరితి । తదాస్వరూపస్యనిత్యత్వే
ననిత్యవద్బంధమోక్షౌ । అతఏవమహర్షేర్విప్రతిషేధాత్సాంఖ్యానాందర్శనమసమంజసం । యేపికూటస్థనిత్యనిర్విశేషస్వప్ర
కాశచిన్మాత్రంబ్రహ్మ । అవిద్యాసాక్షిత్వేనాపారమార్థికబంధమోక్షభాగితివదంతి । తేషామప్యుక్తరీత్యావిద్యాసాక్షిత్వా
ధ్యాసాద్యసంభవాసామంజస్యమేవ । ఇయాంస్తువిశేషః । సాంఖ్యాజ్జననమరణప్రతినియమాదివ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థంపురుషబహు
త్వమిచ్ఛంతి । తేషు తదపినేచ్ఛంతీతిసుతరామసామంజస్యం । యత్తుప్రకృతేః పారమార్థ్యాపారమార్థ్యవిభాగేనవైషమ్యము
క్తం । తదయుక్తం । పారమార్థికత్వేప్యపారమార్థికత్వేపి । నిత్యనిర్వికారస్వప్రకాశైకరసచిన్మాత్రస్యవ్యతిరిక్తసాక్షిత్వాద్య
నుపపత్తేః పారమార్థికత్వేతుతస్యాః దృశ్యత్వబాధ్యత్వాభ్యుపగమాత్సుతరామసంగతం । ఔపాధికభేదాభేదవాదేప్యుపాధిసం
బంధినోబ్రహ్మణోయమేవస్వభావఇత్యుపాధిసంధానాద్యనుపపత్తేరసామంజస్యంపూర్వమేవోక్తమితిసిద్ధం । ఏవంస్మార్తవంశేనిరాకృ
త్యవైశేషికనయ్యాయికమతంనిరాకరోతి । ✻ ✻ ✻ ✻ ✻✻

మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ౧౦ ॥

కారణగుణా హి కార్యగుణారంభకా ఇతి న్యాయాత్ । జ్ఞానానందాత్మకేశ్వరోపాదానత్వే జగతస్తద్ధర్మాత్మకత్వం స్యాదితి చేత్ । హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం । హ్రస్వాభ్యాం పరిమండలాభ్యాం పరమాణుభ్యాం మహత్పరిమాణాపేక్షయా ॥ అధికపరిణామవిశిష్టం । దీర్ఘం చ ॥ ద్వ్యణుకం చ యథోపపద్యతే । తథా జ్ఞానానందాత్మకేశ్వరాజ్జడదుఃఖాత్మకచేతనాచేతనప్రపంచకారణత్వం సముచితమితి సూత్రసూచిత సూత్రార్థః । చేతనాచేతనాత్మకత్వేన ప్రపంచస్యోపపన్నత్వాత్ । జగతః పరమాణుకారణత్వం బ్రహ్మకారణత్వం వేతి సంశయః । కారణగుణాః కార్యే స్వసమానజాతీయగుణారంభకా ఇతి న్యాయేన । జడదుఃఖాత్మకస్య ప్రపంచస్య జ్ఞానానందాత్మకస్య బ్రహ్మణః పరిణామత్వం నోపపద్యతే ॥ పరమాణ్వాదీనామచేతనత్వేన చేతనక్షేత్రజ్ఞకర్మానుగుణేశ్వరప్రేరణయా ద్వ్యణుకత్ర్యణుకాదిక్రమేణ పరమాణూనామేవ జగత్కారణత్వం సమంజసమితి ప్రాప్తే వదామః । ప్రధానకారణవాదవద్యుక్త్యాభాసప్రాధాన్య పరమాణుకారణవైశేషికమతవాదోప్యసమంజసం । మహద్దీర్ఘవద్వా హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ఇతి ॥ అసమంజసమితి వర్తతే । వాశబ్దశ్చార్థే । హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం ॥ ద్వ్యణుకపరమాణుభ్యాం ॥ మహద్దీర్ఘవత్ । త్ర్యణుకోత్పత్తివాదవత్ ॥ అన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సర్వమసమంజసం ॥ పరమాణుభ్యో ద్వ్యణుకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తివాదవదస్యాప్యసమంజసమిత్యర్థః ॥ తథా హి ॥ తంతుప్రభృతయో హ్యవయవాస్స్వం శ్లిష్యద్భిః పార్శ్వైస్సంయుజ్యమానా అవయవినముత్పాదయంతి ॥ పరమాణవోపి స్వకీయైః షడ్భిః పార్శ్వైస్సంయుజ్యమానా ఏవ ద్వ్యణుకాదీనాముత్పాదకా భవేయుః ॥ అన్యథా పరమాణూనాం ప్రదేశభేదాభావేన తిసహస్రపరమాణుసంయోగేప్యేకస్మాత్పరమాణోరనతిరిక్తపరిమాణతయా । అణుత్వహ్రస్వత్వమహత్త్వదీర్ఘత్వాద్యసిద్ధిస్స్యాత్ ॥ ప్రదేశభేదాభ్యుపగమే పరమాణవోపి స్వాంశాః స్వకీయైరంశైః ॥ తే చ స్వకీయైరంశైరిత్యనవస్థానం వాచ్యం । అవయవాల్పత్వమహత్త్వాభ్యాం హి సర్షపమహీధరయోర్వైషమ్యం ॥ పరమాణోరప్యనంతావయవత్వే అవయవానంత్యసామ్యాత్సర్షపమహీధరయోర్వైషమ్యాసిద్ధేః । అవయవాపకర్షకాష్ఠావశ్యాభ్యుపగమనీయేతి । పరమాణూనాం ప్రదేశభేదాభావేన త్వేకపరమాణుపరిమాణాతిరేకిపరిమాణం న జాయతేతి । సర్షపమహీధరయోర్భేదాసిద్ధిః ॥ కిం పరమితి చేద్వైదికైః పక్షః పరిగృహ్యతాం । యత్తు పరైర్బ్రహ్మకారణవాదదూషణపరిహారపరమిదం వ్యాఖ్యాతం ॥ తదతదసంగతం పౌనరుక్త్యం చ । బ్రహ్మకారణవాదే పరోక్తాక్షేపదోషాః పూర్వస్మిన్ పాదే పరిహృత్య పరపక్షప్రతిక్షేపో హ్యస్మిన్పాదే క్రియతే ॥ చేతనాద్బ్రహ్మణో జగదుత్పత్తిసంభవశ్చ నవిలక్షణత్వాదిత్యత్రైవ ప్రపంచితః । అతో హ్రస్వపరిమండలాభ్యాం మహద్దీర్ఘాణుహ్రస్వోత్పత్తివదన్యచ్చ తదభ్యుపగతం సర్వమసమంజసమిత్యేవ సూత్రార్థః ॥ కిమతోన్యదసమంజసమిత్యత ఆహ ॥

ఉభయథాపి న కర్మాతస్తదభావః ॥ ౧౧ ॥

పరబ్రహ్మణః శివస్య । క్షేత్రజ్ఞానాం వా పరమాణుప్రేరకత్వం ॥ ఉభయథాపి । పక్షద్వయేపి పరమాణూనాం కర్మ చలనం న సంభవతీతి ॥ క్షేత్రజ్ఞపరమేశ్వరయోరుభయోరపి । నిరవయవత్వేన నిరవయవక్షేత్రజ్ఞానాం నిరవయవపరమాణుభిస్సహ సంయోగసంబంధాభావాదసంబంధయోః క్షేత్రజ్ఞపరమేశ్వరయోః ప్రేరకత్వాభావాదతస్తదభావః ॥ ఆద్యచలనాభావాత్ ॥ తదభావః పరమాణూనామన్యోన్యసంయోగాభావః । తథా చ ద్వ్యణుకత్ర్యణుకాదిజగదుద్భవో న సంభవతీతి సూత్రసూచితసూత్రభావః ॥ పరమాణుకారణవాదే హి పరమాణుగతకర్మజనితతత్సంయోగపూర్వకద్వ్యణుకాదిక్రమేణ జగదుత్పత్తిరిష్యతే । తత్ర నిఖిలజగదుత్పత్తికారణభూతపరమాణుగతమాద్యం కర్మాదృష్టకారితమిత్యభ్యుపగమ్యతే ॥ అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనం । వాయోస్తిర్యగ్గమనమణుమనసోశ్చాద్యం కర్మేత్యదృష్టకారితానీతి । తదిదం పరమాణుగతం । కర్మ స్వగతాదృష్టకారితం । ఆత్మగతాదృష్టకారితం వా ॥ ఉభయథాపి న సంభవతి । క్షేత్రజ్ఞపుణ్యపాపానుష్ఠానజనితస్యాదృష్టస్య పరమాణుగతత్వాసంభవాత్ సంభవే చ । సదోత్పాదకత్వప్రసంగః ॥ ఆత్మగతస్యాప్యదృష్టస్య పరమాణుగతకర్మోత్పత్తిహేతుత్వం న సంభవతి ॥ అథాదృష్టవదాత్మసంయోగాదణుషు కర్మోత్పత్తిః । తదా తస్యాదృష్టప్రవాహస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్గప్రసంగః ॥ నన్వదృష్టం విపాకాపేక్షం । ఫలాయాలం ॥ కానిచిదదృష్టాని తదానీమేవ విపచ్యంతే । కానిచిజ్జన్మాంతరే । కానిచిత్కాలాంతరే । అతో విపాకాపేక్షత్వాన్న సర్వదోత్పాదకత్వప్రసంగ ఇతి । నైతత్ । అనంతైరాత్మభిరసంకేతపూర్వకమయుగపదనుష్ఠితానేకవిధకర్మజనితానామదృష్టానామేకస్మిన్ కాలే ఏకరూపవిపాకస్యాప్రామాణికత్వాదతఏవ యుగపత్సర్వసం[illegible] నోపగచ్ఛతే । న చేశ్వరేచ్ఛాహితవిశేషా

దృష్టసంయోగాదణుషుకర్త్రానుమానికేశ్వరాసిద్ధేః । శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యత్రోపపాదితత్వాదతో జగదుత్పత్తేరణుగతకర్మపూర్వకత్వాభావః । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితేః ॥ ౧౨ ॥

ఉక్తనయ్యాయికమతే । తంతుపటయోస్సమవాయపరిగ్రహాత్ । సామ్యాత్సమవాయసంబంధస్యాపిసంయోగసంబంధతుల్యత్వాత్ । ఘటపటసంయోగస్యయథాసంబంధాంతరమంగీకృతమేవంతంతుపటసమవాయస్యాపిద్వితీయస్సంబంధాంతరంవక్తవ్యమేవంద్వితీయస్య సంబంధస్యాపితృతీయస్సంబంధాంతరంవివక్షితవ్యం । తథాచ । అనవస్థితేః । అనవస్థాప్రసంగాత్ । నయ్యాయికమతమయుక్తమితిసూత్రసూచితసూత్రభావః । సమవాయాభ్యుపగమాచ్చాసమంజసం కుతః । సామాన్యాదనవస్థితేః । సమవాయస్యాప్యవయవిజాతిగుణవదుపపాదకాంతరాపేక్షాసామ్యాదుపపాదకాంతరస్యాపితథేత్యనవస్థితేరసమంజసమేవ । ఏతదుక్తంభవతి । అయుతసిద్ధానామాధారాధేయభూతానామిహప్రత్యయహేతుస్సంబంధః । ససమవాయఇతి । సమవాయోభ్యుపగమ్యతే । అపృథక్సిద్ధ్యుపలబ్ధీనాంజాతియ్యానాం తథాభావస్యనిర్వాహకత్వేనచేత్సమవాయోభ్యుపగమ్యతే । సమవాయస్యాపితత్సామ్యాత్తథాభావహేతురన్వేషణీయః । తస్యాపితథేత్యనవస్థితిః । సమవాయస్యతదపృథక్సిద్ధత్వంస్వభావఇతి । పరికల్ప్యతేచేత్ । జాతిగుణానామేవైషస్స్వభావః పరికల్పనీయః । నపునరదృష్టచరం। సమవాయమభ్యుపగమ్యతస్యైషస్వభావఇతి । కల్పయితుంయుక్తమితివ్యాచక్షతే । సమవాయస్యనిత్యత్వేచానిత్యత్వేదోషస్సమానోయం । నిత్యత్వేదోషాంతరంచాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

నిత్యమేవచభావాత్ ॥ ౧౩ ॥

సమవాయస్యసంబంధత్వాత్సంబంధస్యనిత్యత్వే సంబంధినోజగతశ్చనిత్యమేవ భావాదసమంజసం । అపిచ । పరమాణూనాంనిత్యత్వం । సర్వదాభావాత్ । దృష్టత్వాత్ । ప్రళయేపిసృష్టిప్రసంగః । నచేశ్వరప్రేరణవశాత్ । కదాచిదేవసృష్టిర్నసర్వదేతివాచ్యం । నిరవయవేశ్వరస్యనిరవయవపరమాణుభిస్సహసంయోగసంబంధాభావేనప్రేరకత్వమేవనసంభవతీతిపూర్వమేవోక్తత్వాదితిభావః । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

రూపాదిమత్వాచ్చవిపర్యయోదర్శనాత్ ॥ ౧౪ ॥

ఉత । నయ్యాయికమతేపృథివ్యాప్తేజోవాయుపరమాణూనాం । రూపరసగంధస్పర్శవిశిష్టత్వాంగీకారాద్విపర్యయః । అనిత్యత్వసావయవత్వాదిదోషప్రసంగస్స్యాత్ । కుతః । దర్శనాత్ । రూపాదిమతాంఘటాదీనామనిత్యత్వసావయవత్వదర్శనాత్ । తథాచపరమాణూనామప్యనిత్యత్వేద్వ్యణుకాదిజగత్కారణత్వంనసంభవతీతిసూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । పరమాణూనాంపార్థివాప్యతైజసవాయవీయానాం చతుర్విధానాంరూపరసగంధస్పర్శవత్త్వాభ్యుపగమాదభిమతనిత్యత్వసూక్ష్మత్వనిరవయవత్వాదివిపర్యయోనిత్యత్వస్థూలత్వసావయవత్వాదికంప్రసజ్యతే । రూపాదిమతాంఘటాదీనామనిత్యత్వతథావిధకారణాంతరారబ్ధత్వాదిదర్శనాత్ । నహిధర్మనానుగుణ్యేనాదృష్టార్థఃకల్ప్యమానః । ప్రాభిమతవిశేషేవ్యవస్థాపయితుంశక్యః । దర్శనానుగుణ్యేనాపరమాణూనాంరూపాదిమత్వంత్వయాకల్ప్యతే । అతోప్యసమంజసం । అస్యైతద్దోషపరిజిహీర్షయా పరమాణూనాంరూపాదిమత్వంనాభ్యుపగమ్యతే । తత్రాహ ॥ ❀ ❀

ఉభయథాచదోషాత్ ॥ ౧౫ ॥

నకేవలంపరమాణూనాంరూపాదిమత్వాభ్యుపగమఏవదోషః । రూపాదివిరహితేపి । కారణగుణపూర్వకత్వాత్కార్యగుణానాంపృథివ్యాదయోరూపాదిహీనాస్స్యుః । తత్పరిజిహీర్షయారూపాదిమత్వాభ్యుపగమేపూర్వోక్తదోషఇత్యుభయథాచదోషాదసమంజసం । పునర్దోషాంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అపరిగ్రహాచ్చాత్యంతమనపేక్షా ॥ ౧౬ ॥

కాపిలయోగాదిమతపక్షస్యశ్రుతిన్యాయవిరోధపరిత్యక్తస్యాపిసత్కార్యవాదాదినాక్వచిదంశేవైదికైర్మన్వాదిభిశ్చపరిగ్రహాత్ । అస్యతుకాణాదపక్షస్యపూర్వపక్షస్యాప్యయోగ్యత్వేనమన్వాదిశిష్టైరపరిగ్రహాత్వాదనుపపన్నత్వాచ్చాత్యంతమనపేక్షైవమోక్షార్థిభిరితివేదితవ్యం । ఏవంవైశేషికాదిమతంనిరాకృత్యబౌద్ధమతంనిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀

సముదాయ ఉభయహేతుకేపి తదప్రాప్తిః ॥ ౧౮ ॥

బౌద్ధాస్తత్ర చతుర్విధాః ॥ జ్ఞానార్థోభయాస్తిత్వవాదినః । జ్ఞానార్థోభయనాస్తిత్వవాదినః । జ్ఞానమాత్రాస్తిత్వ వాదినః ॥ జ్ఞానమాత్రాస్తిత్వవాదిన ఇతి ॥ ప్రథమమతో భయాస్తిత్వవాదినాం మతం నిరస్యతే ॥ తన్మతమేవం దర్శితం । గంధపరమాణుసమష్టి రేవ క్షితిః ॥ రసపరమాణుకదంబం సలిలం ॥ రూపపరమాణుబృందోగ్నిః ॥ స్పర్శపరమాణుసము దాయస్సమీరణ ఇతి వ్యపదిశ్యతే । తజ్జాతీయాని చేతనాచేతనగాత్రాణి ॥ ఘటపటాదయశ్చ పరమాణుపుంజ ఏవ ॥ గగనా రవిందవదాకాశస్సర్వదాత్యంతాభావః ॥ నోపద్రవజ్ఞానసంతానాత్మకో జీవః ॥ నిరుపద్రవజ్ఞానసంతానరూపవానీశ్వర ఇతి కించ । బాహ్యాభ్యంతరభేదేన సముదాయో ద్వివిధః । బాహ్యః పృథివ్యాదిః । అంతరశ్చిత్తచైత్యాత్మకస్సముదాయద్వయ మేవ సర్వం జగదితి ॥ తథాహి ॥ బాహ్యసముదాయస్య పరమాణవః కారణం ॥ తే చ చతుర్విధాః । పార్థివాప్యతైజసవా యవీయాః । తేభ్యో యుగవత్పుంజీభూతేభ్యస్సముదాయో బాహ్యో జాయతే । ఆంతరసమాదాయ స్యస్కం ధపంచకం । కారణం । రూపవిజ్ఞానవేదనా సంజ్ఞాసంస్కారరూపాః పంచస్కంధాః । చిత్తేన నిరూప్యమాణ శబ్దస్పర్శాదయో రూపస్కంధః । తదభివ్యక్తిర్విజ్ఞానస్కంధః । తజ్జన్యదుఃఖం వేదనాస్కంధః । దేవదత్తాదినామ సంజ్ఞాస్కంధః ॥ తేషాం వాసనా సంస్కారస్కంధః ॥ తేభ్యః పుంజీతేభ్యస్సముదాయో జాయత ఇతి వదంతి ॥ తన్మత సిద్ధభూతచతుష్టయవాదో నిరస్యతే ॥ ఉభయహేతుకే ॥ భూతభౌతికాత్మకే పరమాణుపుంజే పరిగృహ్యమాణేపి తదప్రా ప్తిః । తస్య సముదాయస్య అప్రాప్తేః । అనుపపత్తేః ॥ తస్మతే ష్వేతజ్జ్ఞానామీశ్వరస్య చక్షణికజ్ఞానసంతానాత్మకత్వేన నానిత్య తయా క్షణికపరమాణు మేళనకర్తృత్వాసంభవాదితి సూత్రసూచిత సూత్రభావః । తావదత్ర వైశేషికాః పరమాణుభేదేన శరీ రాదేరారంభకత్వం సత్వవ్యవస్థాపనాదాత్మనః । స్థాయిత్వాంగీకారాచ్చార్థ వైనాశికస్సర్వక్షణికవాదిస్తు పూర్ణవైనాశిక ఇతి నిర్ణీయతే ॥ వైనాశికవైశేషికమతనిరాకరణాత్పరం పూర్ణవైనాశికమతం బుద్ధిస్థమిదానీం నిరాక్రియతే । తస్మాదేతర దవాంతరసంగతిః సూహ్యా ॥ తత్ర తావద్బుద్ధమునిసిద్ధాగమస్తు వైభాషికసౌత్రాంతికవిజ్ఞానావిజ్ఞానక సర్వశూన్యకాఖ్యచతుర్వి ధశిష్యప్రవృత్తి వైచిత్ర్యాచ్చతుర్విధో భవతి । తత్ర వైభాషికసౌత్రాంతికయోర్జ్ఞానం । తదతిరిక్తపదార్థశ్చ సర్వక్షణి కాస్సత్యభూతాస్సంతి । పరమియాన్భేదో ॥ వైభాషికస్య ఘటాదిపదార్థాః ప్రత్యక్షాః ॥ సౌత్రాంతికస్య తు జ్ఞానమేవ ఘ టపటాద్యాకారేణోత్పద్య । తేనాకారేణ ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షఘటాదయో గమ్యంత ఇతి వదంతి ! తత్రాదౌ । వైభాషికసౌత్రాంతికయోర్బాహ్యార్థాస్తిత్వావిశేషాత్తయోర్మతమేకీకృత్య తన్మతం ప్రమాణమూలం భ్రాంతి మూలం వేతి సందిహ్యతే ॥ తదుభయధర్మాణామపి ద్యోతనాత్ । వేదవిరుద్ధప్రత్యక్షసిద్ధత్వాచ్చ ॥ పార్థివాప్యతైజ సవాయవీయ పరమాణుసంఘాతాత్మకభూతభౌతికబాహ్యాంచిత్తచైత్యరూపాభ్యంతరాన్ । ప్రత్యక్షానుమానసి ద్ధానభ్యుపయంతి । అన్యేతు బాహ్యార్థాన్సర్వాన్పృథివ్యాదీన్విజ్ఞానానుమేయాన్వదంతి । అపరేత్వర్థశూన్యం విజ్ఞాన మేవ పరమార్థసత్ ॥ బాహ్యార్థాస్తు స్వప్నార్థకల్పా ఇత్యాహుః । త్రయోప్యేతే స్వాభ్యుపగతం వస్తు క్షణికమాచక్షతే । ఉక్తభూతభౌతికచిత్తచైత్యవ్యతిరిక్తమాత్మాకాశాదికం స్వరూపేణైవ నానుమన్యతే । అన్యేతు సర్వశూన్యత్వమేవ సంగిరం తే । తత్ర యే బాహ్యార్థాస్తిత్వవాదినః । తేతావన్నిరస్యంతే । తే చైవమన్యంతే ॥ రూపరసస్పర్శగంధస్వభావాః పార్థివాః పరమాణవః ॥ రూపరసస్పర్శస్వభావాశ్చాప్యాః ॥ రూపస్పర్శస్వభావాశ్చ తైజసాః । స్పర్శస్వభావాశ్చ వాయవీయాః ॥ పృథివ్యప్తేజోవాయురూపేణ సంహన్యంతే । తేభ్యశ్చ పృథివ్యాదిభ్యః శరీరేంద్రియవిషయసంఘాతా భవంతి । తత్ర చ ॥ శరీరాంతర్వర్తి గ్రాహకాభిమానారూఢోఽహంజ్ఞాన సంతాన ఏవాత్మత్వేనావతిష్ఠతే ॥ తత ఏవ సర్వో లౌకికో వ్యవహారః ప్రవర్త త ఇతి ॥ ప్రాప్తే తత్రాభిధీయతే । సముదాయ ఉభయహేతుకేపి తదప్రాప్తిః ॥ యోయమణుహేతుకః పృథివ్యాదిభూ తాత్మకస్సముదాయః । యశ్చ పృథివ్యాదిహేతుకశరీరేంద్రియవిషయరూపస్సముదాయః । తస్మిన్నుభయహేతుకేపి సము దాయేత్పత్త్యప్రాప్తిర్నోపపద్యతే । జగదాత్మకసముదాయోత్పత్తిర్నోపపద్యత ఇత్యర్థః । పరమాణూనాం పృథివ్యాదిభూ తానాం చ క్షణికత్వాభ్యుపగమాత్ ॥ క్షణధ్వంసినః పరమాణవో భూతాని చ కదా సంహతౌ వ్యాప్రియంతే । కదా వా సం హన్యంతే ॥ కదా విజ్ఞానవిషయభూతాః । కదా చ హానోపాదానాదివ్యవహారాస్పదతాం భజంతే ॥ కో వా విజ్ఞానాత్మా । కం చ విషయం స్పృశతి । కశ్చ విజ్ఞానాత్మా కమర్థం కదా వేదయతే ॥ కం వా విదితమర్థం కశ్చ కదోపాదత్తే ॥ స్పృష్టా హి నష్టః । స్పృష్టశ్చ నష్టః । తథా వేదితా విదితశ్చ నష్టః ॥ కథం చాన్యేన స్పృష్టమన్యో వేదయతే । కథం చాన్యేన విదితమర్థమన్య ఉపాదత్తే । సంతానానామేకత్వేపి సంతానిభ్యస్సంతానస్యాంతరత్వాభ్యుపగమానత్సన్నిబంధనం । వ్యవహారాదికముపపద్యతే

అహామర్థఏవ । ఆత్మాసచజ్ఞాతైవేతిచోపపాదితంపురస్తాత్ ॥ తస్మాత్ప్రత్యక్షం మూలమేవేతిసిద్ధం ॥ హేత్వంతరమాహ ॥

ఇతరేతరప్రత్యయత్వాదుపపన్నమితిచేన్నసంఘాతభావానిమిత్తత్వాత్ ॥ ౧౮ ॥

అవిద్యాదీనామితరేతరహేతుత్వేనోపపన్నం ॥ సంఘాతభావాదికమితిచేత్ । ఏతదుక్తంభవతి - యద్యపిక్షణి కాస్సర్వేభావాః ॥ తదాప్యవిద్యయైతత్సర్వముపపద్యతే॥ అవిద్యాహినామ । విపరీతబుద్ధిః ॥ క్షణికాదిషుస్థిరత్వాదిగో చరా ॥ తయాసంస్కారాఖ్యాః రాగద్వేషాదయోజాయంతే । తతశ్చిత్తాభిజ్వలనరూపంవిజ్ఞానం । తతశ్చనామాఖ్యా శ్చిత్తచైత్యాః ॥ పృథివ్యాదికంచరూపిద్రవ్యం । తతష్షడాయతనాఖ్యమింద్రియషట్కం। తతస్స్పర్శాఖ్యఃకాయః ॥ తతో వేదనాదయః । తతశ్చపునరప్యవిద్యాదయోయథోక్తా ఇత్యనాదిరియమవిద్యాదికానాంస్వమూలాచక్రపరివృత్తిః ॥ ఏత శ్చసర్వంపృథివ్యాదిభూతభౌతికసంఘాతమంతరేణనోపపద్యతే ॥ తస్మాత్సంఘాతభావాదికముపపన్నమితిప్రాప్తే ॥ తతో త్తరం ॥ నతత్సంఘాతభావానిమిత్తత్వాదితి ॥ నైతదుపపద్యతే ; ఏషామవిద్యాదీనాంపృథివ్యాది భూతభౌతికసంఘాతభా వంప్రత్యనిమిత్తత్వాత్ । నఖల్వస్థిరాదిషుస్థిరత్వాదిబుద్ధ్యాత్మికావిద్యాతన్నిమిత్తరాగద్వేషాదయోవాఽర్థాంతరస్యక్షణి కస్యసంహతిహేతుతాంప్రతిపద్యంతే । శుక్తికారజితాదిబుద్ధిహీనశుక్త్యాద్యర్థసంహతిహేతుర్భవతి ॥ కించ । యస్యక్షణి కేస్థిరత్వబుద్ధిఃసతత్రైవనష్టఇతి । కస్యరాగాదయఉత్పద్యంతే ॥ సంస్కారాశ్రయంస్థిరమేకంద్రవ్యమ నభ్యుపగచ్ఛతాం । సం స్కారానువృత్తిరపినశక్యాకల్పయితుమితిసిద్ధం ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ఉత్తరోత్పాదేచపూర్వనిరోధాత్ ॥ ౧౯ ॥

ఇతశ్చక్షణికత్వపక్షేజగదుత్పత్తిర్నోపపద్యతే ॥ ఉత్తరక్షణోత్పత్తికాలేపూర్వక్షణస్యవినష్టత్వాత్ । తస్యోత్త రక్షణంప్రతిహేతుత్వానుపపత్తేః । అభావస్యహేతుత్వేసర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యేత । అథపూర్వక్షణ వర్తిత్వమేవహే తుత్వమిత్యుచ్యతే । ఏవంతర్హి ॥ కస్మిన్నేవఘటక్షణస్యదుత్తరకాలభావినాం సర్వేషామేవగోమహిషాశ్వకుడ్యపాషాణా దీనాం । త్రైలోక్యవర్తినాంహేతుస్యాత్ । అథైకజాతీయస్యైవపూర్వక్షణవర్తినోహేతుత్వమిష్యతే । తథాపిసర్వదేశ వర్తినాముత్తరక్షణభావినాంఘటానామేకఏవపూర్వక్షణవర్తిఘటోహేతుస్స్యాత్ ॥ అథైకస్యైవహేతురేకఇతిమానుషే । దధాపికస్యైకస్యకో హేతురితినజ్ఞాయతే॥ అథయస్మిన్దేశే యోఘటక్షణస్థితః॥ తద్దేశసంబంధినఏవోత్తరఘటక్షణస్యసహే తురితి। కిందేశస్యస్థిరత్వంమనుషే ॥ కించ । చక్షురాదిసంప్రయుక్తస్యార్థస్యజ్ఞానోత్పత్తికాలేనవస్థితత్వాన్నకస్యచిదర్థస్యజ్ఞా నవిషయత్వంసంభవతీతివేదితవ్యం పునర్హేత్వంతరేణనిరాకరోతి॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

అసతిప్రతిజ్ఞోపరోధోయౌగపద్యమన్యథా ॥ ౨౦ ॥

అసత్యపిహేతౌకార్యముత్పద్యతేచేత్ ॥ సర్వంసర్వత్రసర్వదోత్పద్యేతేత్యుక్తం ॥ నకేవలముత్పత్తివిరోధఏవ । ప్రతిజ్ఞాచ ॥ భవతాముపరుధ్యేత ॥ అధిపతిసహకార్యాలంబనసమనంతర ప్రత్యయాశ్చత్వారోవిజ్ఞానోత్పత్తౌహేతవఇతి । వఃప్రతిజ్ఞా । అధిపతిః । ఇంద్రియం । అథప్రతిజ్ఞానుపరోధాయఘటక్షణేస్థితఏవఘటక్షణాం తరోత్పత్తిరిష్యతే । తథా చసతిద్వయోఃకార్యకారణయోః ఘటక్షణయోర్యౌగపద్యేనోపలబ్ధిఃప్రసజ్యేత । నచతథోపలభ్యతే॥ క్షణికత్వప్రతిజ్ఞాచై వంహీయేత । క్షణికత్వంస్థితమితి చేదింద్రియసంప్రయోగజ్ఞానయోర్యౌగపద్యంప్రసజ్యేత ॥ ఇతివాచ్యం॥ పునర్హే త్వంతరందర్శయతి ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్ ॥ ౨౧ ॥

ప్రతిసంఖ్యానిరోధోనామ ! పాషాణప్రక్షేపాదినాబుద్ధిపూర్వకఘటపటాదిభౌతికపదార్థనాశః । అప్రతిసం ఖ్యానిరోధోనామ । కాలవశాత్స్వతఏవపృథివ్యాదిమహాభూతనాశః ॥ తయోఃప్రతిసంఖ్యానిరోధయోరప్రాప్తిరనుపప త్తిఃకుతః ॥ అవిచ్ఛేదాత్ ॥ బౌద్ధమతేపూర్వాపూర్వ పరమాణూనాముత్తరోత్తర పరమాణూత్పత్తిస్వారంభేణకారణ త్వాంగీకారాజ్జడాదీనాంపరమాణూనాం కాలవిశేషపరిజ్ఞానా భావాత్పరమాణుసంతానానాం కదాపివిచ్ఛేదానుపపత్తేరి త్యర్థః । తథాచబౌద్ధమతేస్సృష్టిప్రళయౌ పృథావప్యనుపపన్నావితి సూత్రసూచితసూక్ష్మభావః । ఏవంతావదసతఉత్పత్తిర్ని రస్తా । సతోనిరన్వయవినాశోపి నోపపద్యతఇత్యుచ్యతే । క్షణికత్వవాదిభిర్బుద్ధగరాభి ఘటాద్యనంతరభావితయోపలబ్ధి

యోగ్యస్సదృశసంతానావసానరూపః స్థూలోఽయంసదృశసంతానేప్రతిక్షణభావీ చోపలబ్ధ్యనర్హస్సూక్ష్మశ్చ యోనిరన్వయోవినాశః । ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధశబ్దాభ్యామభిధీయేతే ॥ తౌనసంభవత ఇత్యర్థః । కుతః ॥ అవిచ్ఛేదాత్ । సతోనిరన్వయవిచ్ఛేదాసంభవాత్ ॥ అసంభవశ్చ । సతఉత్పత్తివినాశౌనామావస్థాంతరాపత్తిరేవ । అవస్థాయోగిద్రవ్యమేకమేవస్థిరమితికారణాదనన్యత్వం కార్యస్యోపపాదయద్భిరస్మాభిః ॥ తదనన్యత్వమిత్యత్రప్రతిపాదితః ॥ నిర్వాణస్యదీపస్యనిరన్వయవినాశదర్శనాదన్యత్రాపివినాశోనిరన్వయోనుమీయతఇతిచేన్న । ఘటశరావాద్యాసు మృదాదిద్రవ్యానువృత్త్యుపలబ్ధ్యాసతోద్రవ్యస్యావస్థాంతరాపత్తిరేవ వినాశఇతినిశ్చితేసతిప్రదీపాదావసూక్ష్మదశాపత్త్యాప్యనుపలంభోపపత్తేః । తత్రాప్యవస్థాంతరాపత్తికల్పనస్యైవయుక్తత్వాత్ ॥ ఇతినిశ్చీయతే ॥ పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * *

ఉభయథాచదోషాత్ ॥ ౨౨ ॥

ఉత్పన్నఘటపటాదిపరమాణుసంతానానాంకించిత్కాలంస్థిరత్వం క్షణికత్వంవా ॥ ఉభయథాపిపక్షద్వయేపిదోషాత్ ॥ స్థిరత్వపక్షే । బౌద్ధమతే ॥ క్షణికత్వాంగీకారాత్స్వమతభంగదోషః । క్షణికత్వపక్షే । ఘటాదీనాంజలావరణాదికార్యకారిత్వంనస్యాత్ ॥ తస్మాత్పక్షద్వయేపిదోషప్రదర్శనాత్ । బౌద్ధమతమసమంజసమితిసూత్రసూచితోర్థః । క్షణికత్వవాదిభిరభ్యుపేతా । తుచ్ఛాదుత్పత్తిరుత్పన్నస్యతుచ్ఛతాపత్తిశ్చ ॥ నసంభవతీత్యుక్తం । తదుభయప్రకారాభ్యుపగతౌదోషశ్చభవతి ॥ తుచ్ఛాదుత్పత్తౌ । తుచ్ఛాత్మకమేవకార్యంస్యాత్ । యద్ధియస్మాదుత్పద్యతే । తత్తదాత్మకందృష్టం యథామృత్సువర్ణాదేరుత్పన్నంమణికటకమకుటాదిమృత్సువర్ణాద్యాత్మకందృష్టం ॥ నచజగత్తుచ్ఛాత్మకం ॥ భవద్భిరభ్యుపగమ్యతే ॥ నచప్రతీయతే ॥ సతోనిరన్వయవినాశే । సత్త్వైకత్వాదూర్ధ్వంకృత్స్నస్యజగతః తుచ్ఛతాపత్తిరేవస్యాత్ పశ్చాత్తుచ్ఛాజ్జగదుత్పత్తౌ । అనంతరోక్తతుచ్ఛాత్మకత్వమేవస్యాత్ ॥ తస్మాదుభయథాపిదోషాన్నభవదుక్తప్రకారాదుత్పత్తినిరోధౌభవతః ॥ ననుబౌద్ధమతేక్షణికత్వంపరమాణూనాం ॥ తత్సంతానాత్మకానాంఘటపటాదీనాంతుస్థిరత్వమేవ ॥ తథాపి । జలావరణాదికార్యకారిత్వంఘటాదీనాముపపద్యతఇతిచేత్తర్హిపరమాణ్వపేక్షయాసంతానానాంపృథక్త్వాంగీకారేఘటపటాదిపదార్థానాంద్వ్యణుకాదిక్రమేణపరమాణుజన్యత్వమేవాంగీకర్తవ్యం । తథాచేన్నైయాయికమతప్రవేశాపత్తేః బౌద్ధానామపసిద్ధాంతస్స్యాదితిభావః । బుద్ధమతాభిప్రేతభూతచతుష్టయస్యపరమాణుపుంజత్వం నిరస్యాకాశస్యశూన్యత్వంబుద్ధాభిమతంనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * *

ఆకాశేచావిశేషాత్ ॥ ౨౩ ॥

ఆకాశేహిసర్వేషాంతీర్థికానామస్తిత్వప్రతీతేః ॥ అవిశేషాత్తుల్యత్వాత్ ॥ భూతచతుష్టయస్యప్రత్యక్షపరమాణుపుంజరూపత్వవత్ ! జానుదఘ్నజలన్యాయేనాకాశస్యాప్యతీంద్రియపుంజరూపత్వమేవాంగీకర్తవ్యం ॥ తథాచశూన్యత్వాంగీకారోప్యయుక్తమితిసూత్రసూచితసూక్ష్మభావః । బాహ్యాభ్యంతరవస్తునస్థిరత్వప్రతిపాదనాయప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధయోస్తుచ్ఛరూపతానిరాకృతా । తత్ప్రసంగేనతాభ్యాంసహతుచ్ఛత్వేనసౌగతైః పరిగణితస్యాకాశస్యాపితుచ్ఛతాప్రతిక్షిప్యతే ॥ ఆకాశేచనిరూపాఖ్యతానయుక్తా ॥ భావరూపత్వేనాభ్యుపగత ॥ పృథివ్యాదివదాకాశస్యాప్యబాధితప్రతీతిసిద్ధత్వావిశేషాత్ ॥ ప్రతీయతేహ్యాకాశోత్రశ్యేనః పతత్యత్రగృధ్రఇతిశ్యేనాదిపతనదేశత్వేన ॥ నచపృథివ్యాద్యభావమాత్రమాకాశఇతివక్తుంశక్యం ॥ వికల్పాసహత్వాత్ ॥ పృథివ్యాదేఃప్రాగభావః । ప్రధ్వంసాభావః । ఇతరేతరాభావః । అత్యంతాభావోవాకాశః । తథాప్యాకాశప్రతీత్యనుపపత్తిస్స్యాత్ । ప్రాగభావప్రధ్వంసాభావయోరాకాశత్వేపృథివ్యాదిషువర్తమానేష్వాకాశప్రతీత్యయోగాత్ ॥ నిరాకాశంజగత్స్యాత్ । ఇతరేతరాభావస్యాకాశత్వేపి । ఇతరేతరాభావస్యతత్తద్వస్తుగతత్వేనశేషాణామంతరాలే ॥ ఆకాశప్రతీతిర్నస్యాత్ ॥ అత్యంతాభావస్తు । పృథివ్యాదీనాంనసంభవతి । అభావస్యవిద్యమానపదార్థవస్త్వావిశేషత్వోపపాదనాచ్చాకాశస్యాభావరూపత్వేపి ॥ ననిరూపాఖ్యత్వం ॥ అణ్వంతర్వర్తినఆకాశస్యత్రివృత్కరణోపదేశప్రదర్శితపంచీకరణేనరూపవత్త్వాచ్చాక్షుషత్వేప్యవిరోధః । తస్మాదాకాశశూన్యత్వవాదోప్యవిచారితరమణీయః । పరాభిమతపంచభూతానినిరాకృత్యేదానీం క్షణికజ్ఞానసంతానరూపత్వంజీవానామేవేతిబుద్ధమతసిద్ధాంతంనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * * *

అనుస్మృతేశ్చ ॥ ౨౪ ॥

పూర్వవాసరానుభూతపదార్థానాముత్తరదినేఽప్యనుస్మరణానుభవదర్శనాత్ ॥ జీవానాంనిత్యత్వముపాధ్యం ॥ జ్ఞానసంతానరూపత్వాంగీకారేపూర్వవాసరానుభూతజ్ఞానసంతానానాంసుషుప్తికాలేషునష్టత్వేనస్మర్తృత్వాభావాన్నచోత్తరదినే పూర్వస్మానాంజ్ఞానసంతానానాంస్మర్తృత్వం భవిష్యతీతివాచ్యం । అన్యేనానుభూతపదార్థానామన్యేన స్మరణాసంభవాదితిభావః । తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞానాంజ్ఞానసంతానాత్మకత్వమయుక్తమితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ పూర్వ పరిస్థితంవస్తునః । స్థిరత్వమేవోపపాద్యతే । అనుస్మరణం ॥ పూర్వానుభూతవస్తువిషయజ్ఞానంప్రత్యభిజ్ఞానమిత్యర్థః । త దేవేదమితి । సర్వంవస్తుజాతమతీతకాలానుభూతంప్రత్యభిజ్ఞాయతే । నచభవద్భిర్జ్వాలాదిష్వివసాదృశ్యనిబంధనోఽయమే కత్వవ్యామోహఇతివక్తుంశక్యం । వ్యాముహ్యతోజ్ఞాతురేస్యానభ్యుపగమాత్ ॥ నహ్యన్యాన్యానుభూతేనైకత్వంసాదృశ్యంవా కస్యానుభూతస్యాన్యోఽనుసంధత్తే । తస్మాద్భిన్నకాలవస్త్వాశ్రయ సాదృశ్యానుభవనిబంధనమేకత్వవ్యామోహంవదద్భిర్జ్ఞా తురేకత్వమవస్థాశ్రయణీయం ॥ నచజ్ఞైమేవ్వపిఘటాదిషు జ్వాలాదిష్వివభేదసాధన ప్రమాణముపలభామహే । యేనసా దృశ్యనిబంధనాంప్రత్యభిజ్ఞాంకల్పయేమ ॥ యదపిచేదముచ్యతే । ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాంఘటాదేఃక్షణికత్వంసిద్ధ్యతి । ప్రత్యక్షంతావద్వర్తమానార్థ విషయమవర్తమానా ద్వస్తునోవ్యావృత్తం । స్వవిషయమవగమయతి ॥ నీలమితపీతాదేవంచ భూతభవిష్యద్భ్యాంవర్తమానస్యవస్త్వంతరత్వమవగతం భవత్యనుమానమప్యర్థక్రియాకారిత్వాత్సత్త్వాచ్చ ఘటాదిఃక్షణి కః : యదక్షణికం। శశవిషాణాదితదనర్థక్రియాకార్యసచ్చ।తథాంత్యఘటక్షణసత్త్వాత్ ॥ పూర్వఘటక్షణసత్త్వానివినాశనిఘట క్షణసత్త్వాదంత్యఘటక్షణసత్త్వవదితి।తచ్చకార్యకారణభావానుపపత్త్యాదిభిఃపూర్వమేవనిరస్తం॥ కించ । ప్రత్యక్షగమ్యా వర్త మానస్యావర్తమానాద్వ్యావృత్తిర్నవర్తమానస్య వస్త్వంతరత్వమవగమయతి । అపితువర్తమానకాలయోగితామా త్రం । నచతావతావస్త్వంతరత్వంసిద్ధ్యతి । తస్యైవకాలాంతరయోగసంభవాత్ । యత్తుసత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్వా చ్చేతి । క్షణికత్వేహేతుద్వయముక్తం । తదభిమతవిపరీతసాధనత్వాద్విరుద్ధం । సత్త్వాదర్థక్రియాకారిత్వాద్వాఘటాదిస్థా స్నుదయస్థాస్నుతదసదనర్థక్రియాకారిచ । యథాశశవిషాణమిత్యపి హివక్తుంశక్యం కించార్థక్రియాకారిత్వమక్షణికత్వమేవసా ధయేత్ । క్షణధ్వంసినోహివ్యాపారాసంభవాదర్థక్రియాకారిత్వం నసంభవతీత్యుక్తం । తథాంత్యఘటక్షణస్యహేతు నోనాశదర్శనాదితరేష్వపిఘటక్షణాహేత్వపేక్ష వినాశాస్స్యురిత్యముద్గరాదిహేతూపనిపాతాత్ ॥ స్థాస్నుత్వమేవ । న చవాచ్యం ॥ ముద్గరాదయోవినాశహేతవః । అపితుకపాలాదివిసదృశసంతానోత్పత్తిహేతవఇతి ॥ కపాలత్వావస్థాప త్తిరేవఘటాదీనాంవినాశఇత్యుపపాదితత్వాత్ ॥ కపాలోత్పత్తివ్యతిరిక్తత్వాభ్యుపగమేఽపి వినాశస్యవినాశహేతుత్వమేవ ॥ ముద్గరాదేరానంతర్యాదిత్యుక్తం ॥ అతఃప్రత్యభిజ్ఞయాస్థిరత్వమవగమ్యమానం నకేనాపిప్రకారేణాపహ్నోతుంశక్యం । పూర్వాపరకాలసంబంధ్యైక్యవిషయాయాః ప్రత్యభిజ్ఞాయాఅన్యవిషయత్వంబ్రువన్నీలాదిజ్ఞానానామపినీలాదేరర్థాంతరవి షయత్వంబ్రూయాత్ । కించ । ప్రమాతృప్రమేయయోః క్షణికత్వంవదద్భిర్వ్యాప్త్యవధారణతత్స్మరణపూర్వకానుమానాభ్యుపగమోఽపిదుశ్శంకః । తథేదంక్షణికమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపూర్వకహేతూపన్యాసాదికమపినోపపద్యతే । భవతాం ప్రతిజ్ఞాపక్రమక్షణఏవవక్తుర్వినష్టత్వాత్ । నహ్యన్యేనోపక్రాంతమజానద్భిరన్యైస్సమాపయితుంశక్యం । తస్మాద్వైదిక శాస్త్రంయుక్తం । పునస్తదత్యంతరేణనిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

నాసతోఽదృష్టత్వాత్ । ౨౫ ।

అసతస్సుప్తికాలేనష్టాత్పూర్వపూర్వజ్ఞాన సంతానాదుత్తరోత్తరజ్ఞాన సంతానానాముత్పత్తిర్నసంభవతి ॥ కుతః అదృష్టత్వాత్ । నష్టమృత్పిండాదేః ఘటాదిజనకత్వాదర్శనత్వాదితిసూత్రసూచితసూత్రార్థః । ఏవంతావద్వైభాషికసౌ త్రాంతికయోర్బాహ్యార్థాస్తిత్వవాదినోస్సాధారణానిదూషణాన్యుక్తాని । తత్రేయదుక్తం । సంప్రయుక్తస్యార్థస్యజ్ఞానో త్పత్తికాలేనవస్థితత్వాన్నకస్యచిదర్థస్యజ్ఞానవిషయత్వంసంభవతీతి । తత్రసౌత్రాంతికైఃప్రత్యవతిష్ఠతే । నజ్ఞానకాలేఅనవ స్థానమర్థస్యజ్ఞానాద్విషయత్వహేతుః । జ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వమేవహి । జ్ఞానవిషయత్వం । నచైకతావతాచక్షురాదేర్జ్ఞా నవిషయత్వప్రసంగః । స్వాకారసమర్పణేనజ్ఞానహేతో రేవజ్ఞానవిషయత్వాభ్యుపగమాత్ ॥ జ్ఞానేస్వాకారంసమర్ప్యవినష్టో ప్యర్థోజ్ఞానగతేననీలాద్యాకారేణానుమీయతే । నచపూర్వ పూర్వజ్ఞానేనోత్తరోత్తరజ్ఞానాకారసిద్ధిః ॥ నీలజ్ఞానసంతా పీతజ్ఞానానుత్పత్తిప్రసంగాత్ । అతోఽర్థకృతమేవజ్ఞానవైచిత్ర్యమితి । అతోచ్యతే । నాసతోఽదృష్టత్వాదితియోఽయంజ్ఞానే

నీలాదిరాకార ఉపలభ్యతే ॥ స వినష్టస్యాసతోఽర్థస్యాకారో భవితుం నార్హతి ॥ కుతః । అదృష్టత్వాత్ । న ఖలు ధర్మిణో వినష్టే తద్ధర్మస్యార్థాంతరే సంక్రమణం దృష్టం । ప్రతిబింబాదికమపి స్థిరస్యైవ భవతి ॥ తథాపి న ధర్మమాత్రస్య । అతోఽర్థవైచిత్ర్యకృతం । జ్ఞానవైచిత్ర్యమర్థస్య జ్ఞానకాలేఽవస్థానాదేవ భవతి । తస్మాద్బౌద్ధసమయమసమంజసమితి వేదితవ్యం । నష్టపదార్థస్యాపి కార్యజనకత్వాంగీకారే బాధకమాశంక్యాహ ॥ * * * * * * *

ఉదాసీనానామపి చైవం సిద్ధిః ॥ ౨౭ ॥

ఏవమపి నష్టస్యాపి కార్యజనకత్వే సతి ఉదాసీనానాం నిర్వ్యాపారిణామపి జీవానాం సకలకార్యసిద్ధిః స్యాదిత్యర్థః । తస్మాదేతదసమీచనమితి సూత్రసూచితసూత్రార్థాభిప్రాయః ॥ ఏవం క్షణికత్వాసదుత్పత్త్యహేతుకవినాశాద్యభ్యుపగమే ఉదాసీనానాం ॥ అనుద్యుంజానానామపి సర్వార్థసిద్ధిః స్యాత్ ॥ ఇష్టప్రాప్తిరనిష్టనివృత్తిర్వా । ప్రయత్నాదిభిః సాధ్యతే । క్షణధ్వంసే హి । సర్వేషాం భావానాం పూర్వపూర్వం వస్తు తద్గతో వా విశేషః । సంస్కారాదికో విద్యాదిర్వా । ఉత్తరత్ర న కశ్చిదనువర్తత ఇతి ప్రయత్నాదిసాధ్యం న కించిదస్తి । ఏవం సత్యహేతుసాధ్యత్వాత్సర్వసిద్ధీనాముదాసీనానామప్యైహికాముష్మికఫలం మోక్షశ్చ సిద్ధ్యేత్ । తస్మాదసురమోహకల్పకవిష్ణ్వవతారకృతబుద్ధమతం వైదికైస్సర్వథా నాంగీకరణీయం । న శ్రోతవ్యం । ఏవం బుద్ధమతం నిరస్య ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధాభిధానజీవేశ్వరజగన్మిథ్యాత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యాభాసప్రధాననిర్విశేషాద్వైతమతమధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * * * * * * * * *

నాభావ ఉపలబ్ధేః ॥ ౨౮ ॥

జీవేశ్వరావచ్ఛిన్నపంచమహాభూతాత్మకచేతనాచేతనరూపప్రపంచస్య అసత్త్వం నామ శశశృంగగగనారవిందవంధ్యాపుత్రాదివత్తుచ్ఛత్వం । స్వప్నప్రపంచాదివన్మిథ్యాత్వం వా । నాద్యః ॥ నాభావః । జీవేశ్వరాత్మకచేతనాచేతనప్రపంచస్య అభావః । శూన్యత్వం న సంభవతి ॥ కుతః । ఉపలబ్ధేః । ప్రత్యక్షప్రమాణార్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యాత్మకతయా ప్రపంచస్య విద్యమానత్వాత్ ॥ వంధ్యాపుత్రగగనారవిందశశశృంగాదివత్తుచ్ఛత్వాంగీకారే ప్రత్యక్షోపలబ్ధిర్న స్యాదితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । ఏవం విజ్ఞానాభిధానబుద్ధ్యాత్మవాదకబుద్ధమతం నిరాకృత్య ॥ తన్నిరాకరణపూర్వకం ప్రజ్ఞానాభిధానజీవబ్రహ్మవాదకవాశిష్టమతం నిరస్యతి । తద్విజ్ఞానమతప్రజ్ఞానమతయోరుపజీవ్యోపజీవకభావసంగతిః । ప్రజ్ఞానజీవబ్రహ్మవాదినోఽపి నిర్విశేషాద్వైతస్యాయమేవ సిద్ధాంతః । బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యా జీవో బ్రహ్మైవ నాపర ఇతి తన్మతే తన్న్యాయేన స్యాత్సాక్షిత్వవస్త్వభావ ఇతి సోఽయమధికరణస్య విషయః ॥ పూర్వపాదే శ్రుత్యాదిసహకృతత్వేన స్వసిద్ధాంతప్రతియోగితయా నిరాకృతత్వేపి పునర్యుక్తిప్రాధాన్యేన నిరాకృతత్వాన్న పౌనరుక్త్యదోషః ॥ శ్రుత్యైకదేశప్రామాణ్యాత్ తచ్ఛాస్త్రస్య విద్యమానత్వాత్ ॥ తన్మతం భ్రాంతిమూలం ప్రమాణమూలం వేతి సందిహ్యతే । సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన కం పశ్యేత్ తత్కేన కం వదేత్ । నేహ నానాస్తి కించనేత్యాదిశ్రుతిషు వంధ్యాపుత్రాదివత్ప్రపంచాభావత్వప్రదర్శనాత్ । గగననీలిమమరుమరీచికారజ్జుసర్పాదిభ్రాంత్యా నీలమాద్యవభాసమానేఽపి విచార్యమాణే త్రైకాలికాభావత్వవత్ప్రపంచస్యావిద్యయా మూఢానాం విద్యమానత్వేపి వివేకదృష్ట్యా కాలత్రయేపి శుక్తిరజతాదివదభావమేవేతి ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే । జీవో బ్రహ్మైవ నాపర ఇతి యత్తదసత్ ॥ నాభావ ఉపలబ్ధేః ॥ స్వాత్మాతిరిక్తస్యార్థస్యాభావో వక్తుం న శక్యతే । కుతః । ఉపలబ్ధేః ॥ జ్ఞాతురాత్మనోఽర్థవిశేషవ్యవహారయోగ్యతాపాదనరూపేణ జ్ఞానస్యోపలబ్ధేః ॥ ఏవమేవ హి సర్వే లౌకికాః ॥ ప్రతియంతి । ఘటమహం జానామీత్యేవంరూపేణ సకర్మకేణ సకర్తృకేణ జ్ఞాత్రర్థేన సర్వలోకసాక్షికమపరోక్షమవభాసమానేనైవ జ్ఞానమాత్రమేవ పరమార్థ ఇతి సాధయంతస్సర్వలోకోపహాసోపకరణం భవంతీతి ॥ వ్యాచక్షతే । సర్వమాత్మైవాభూదిత్యాదిశ్రుతీనాం శివస్య పరబ్రహ్మణః కైవల్యావస్థాపరమితి పూర్వమేవోక్తం । నో చేదర్థక్రియాసిద్ధ్యాత్మకతయా ప్రపంచస్య విద్యమానత్వాత్ । ద్వా సుపర్ణేత్యాదిబహుశ్రుతివిరోధాత్ । మమ మాతా వంధ్యేతివత్ప్రత్యక్షికవిరుద్ధప్రసంగాచ్చ ॥ ఉత । లోకే పురాకృతపుణ్యాపకర్మవశాద్విద్యాధనధాన్యపుత్రక్షేత్రాంధపంగుకాణరాజయక్ష్మాదిదుఃఖదుఃఖాతిసుఖవోద్భుర్నివారః ॥ పుణ్యాత్స్వర్గో పాపాన్నరకః ॥ పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే । కర్మచితో లోకః క్షీయత ఇత్యాదిషు జగతః నిత్యత్వముపదిష్టం ॥ కించ జగదభావత్వే । ప్రాగభావః ప్రధ్వంసాభావోఽత్యంతాభావోఽన్యోన్యాభావో వా । నాద్యః ॥ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ॥ తతో వై సదజాయతేత్యాదిశ్రుతిషు బాల్యయౌవనాదివత్ప్రతీయే ॥ ప్రపంచస్య సూక్ష్మత్వం తత్సూక్ష్మప్రపంచస్యైవ సృష్టికాలే స్థూలత్వవ్యపదేశాత్ ॥ న ద్వితీయః ॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదిశ్రుతిషు । నాశః కారణలయ ఇతి న్యాయేన ప్రలయేపి ప్రపంచస్య సదాత్మ

కత్వేనస్థిత్యుపదేశాత్ ॥ న తృతీయః । అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధ్యాత్మకత్వేన ప్రపంచస్య దృష్టత్వాత్ ॥ న చతుర్థః ॥ ఆకాశే భూతచతుష్టయవత్ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహత్ । ఇత్యాదిశ్రుతిషు బ్రహ్మప్రపంచయోః ఆధారాధేయత్వనిర్దేశాత్ ॥ తస్మాత్ప్రపంచస్య వంధ్యాపుత్రశుక్తిరజతాదివదభావత్వం నోపపద్యతే ॥ సర్వానుభవసిద్ధత్వేన ప్రపంచస్య సత్త్వేపి స్వప్నవన్మిథ్యాత్వం తస్యోపపద్యత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

వైధర్మ్యాచ్చ న స్వప్నాదివత్ ॥ ౨౮ ॥

స్వప్నేంద్రజాలాదిజగద్దృష్టాంతేన జాగ్రత్ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వం సాధయితుం న శక్యతే ॥ కుతః ॥ వైధర్మ్యాత్ । స్వప్నేంద్రజాలప్రపంచజాగ్రత్ప్రపంచయోః సత్యత్వాసత్యత్వవిద్యమానత్వాత్ । స్వప్నేంద్రజాలప్రపంచస్య ప్రబోధానంతరం ప్రత్యక్షేణ బాధ్యమానత్వాన్మిథ్యాత్వముపపన్నం । జాగ్రత్ప్రపంచస్య తు బాధాదర్శనాత్ ॥ మిథ్యాత్వం నోపపద్యతే । కించ స్వప్నకృతజ్యోతిష్టోమబ్రహ్మహత్యాదిపుణ్యాపుణ్యకర్మణాం స్వర్గనరకాదిప్రాప్త్యభావాత్ । జాగ్రత్ప్రపంచకృతసుకృతదుష్కృతకర్మణామిహ పరలోకే చ తత్ఫలప్రాప్తిదర్శనాచ్చ । తదిదం వైధర్మ్యం సర్వదా స్వప్రపంచస్య నోపపన్నమితి సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । స్వప్నజ్ఞానవైధర్మ్యాజ్జాగరితజ్ఞానానామర్థశూన్యత్వం న యుజ్యత ఏవ వక్తుం । స్వప్నజ్ఞానాని హి నిద్రాదిదోషదుష్టకరణజన్యాని ॥ బాధితాని చ । జాగరితజ్ఞానాని తు । తద్విపరీతాని । తేషాం న తత్సామ్యం ॥ సర్వేషాం చ ॥ జ్ఞానానామర్థశూన్యత్వే భవద్భిస్స్వాభ్యుపగతోపి సిధ్యతి ॥ నిరాలంబనానుమానస్యాప్యర్థశూన్యత్వాత్ ॥ తస్యార్థవత్త్వే జ్ఞానత్వస్యానైకాంత్యాత్ తత్ప్రతిపాదనార్థశూన్యత్వాసిద్ధిః । కించ । యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితి శ్రుత్యా జాగ్రత్ప్రపంచస్యాపి బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం ప్రతిపాద్యత ఇతి చేత్తదయుక్తం । ప్రపంచస్య సత్యత్వేపి సుప్తస్య పురుషస్య ప్రపంచజ్ఞానశూన్యత్వవత్ బ్రహ్మవిలీనస్య వృత్తిశూన్యత్వేన ప్రపంచస్య సత్త్వేపి స్వజ్ఞానప్రపంచజ్ఞానశూన్యత్వం యుజ్యతే । స తేన ప్రపంచస్య బాధోభిధీయతే జీవన్ముక్తస్య తు సమాధికాలే సుప్తిమూర్ఛాదివత్ ॥ పరమాత్మానందానుభవతయా స్వపరజ్ఞానశూన్యత్వం ॥ పునరుత్థానకాలే వ్యవహారదర్శనాత్ । బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వం న సంభవతి । ఏతేన రజ్జుసర్పాదివదధ్యారోపాపవాదశ్చ । ఆదిశబ్దేన గంధర్వనగరేంద్రజాలాదిదృష్టాంతమపి నిరస్తం । నోచేత్ప్రపంచస్య స్వప్నాదివన్మిథ్యాత్వాంగీకారే కృతనాశకృతాభ్యాగమదోషప్రసంగేన బౌద్ధమతప్రవేశాపత్తిర్దుర్నివారేతి వికీర్ణైర్వేదవ్యాసపూజ్యపాదైర్వైతత్వంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * *

న భావోనుపలబ్ధేః ॥ ౨౯ ॥

నిర్విశేషాద్వైతవాదే స్వప్నశుక్తిరజతాదిదృష్టాంతత్వేన ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వాంగీకారే నిర్విశేషబ్రహ్మణః ॥ భావః । విద్యమానత్వం నాస్తి । కుతః । అనుపలబ్ధేః । తన్మతే పారమార్థికత్వేన వేదవేదాంతానాం ప్రమాణత్వాభావాత్ । తన్మతం నిశ్శ్రేయసార్థిభిర్నాంగీకర్తవ్యమితి సూత్రార్థః । న కేవలం నిర్విశేషస్య బ్రహ్మణః భావస్సంభవతి ॥ కుతః । క్వచిదప్యనుపలబ్ధేః । నహ్యకర్తృకస్యాకర్మకస్య జ్ఞానాత్మకస్య బ్రహ్మణః వేదవేదాంతేషు నాస్తి మనుపలబ్ధేః ॥ మిథ్యాత్వవాదివాక్యాని మిథ్యేతి పరిగీయ్యత ఇతి న్యాయేన తన్మతే వేదవేదాంతానాం మిథ్యాభూతత్వాంగీకారాత్ । తన్మిథ్యాభూతవేదవేదాంతప్రతిపాద్యబ్రహ్మణస్సత్యత్వం కథముపపద్యతే । నిర్విశేషే వేదవేదాంతానాం ప్రతిపాద్యత్వాయోగాత్ । బ్రహ్మసత్త్వే తదతిరిక్తప్రమాణాభావాచ్చ । తస్మాత్ఛాస్త్రోక్తజగజ్జీవేశ్వరాదిప్రపంచవత్ । తన్నిర్విశేషబ్రహ్మణః మిథ్యాత్వం దుర్నివారం ॥ తస్మాద్విజ్ఞానాత్మకబుద్ధమతవదద్వైతమతమప్యవిచారితరమణీయం । తదుభయోరపి జగజ్జీవేశ్వరప్రపంచమిథ్యాత్వమద్వయవాదం చాంగీకారాత్ । తదుభయం తుల్యమితి నిశ్చితం ॥ అతస్స్వప్నస్యాపి సత్యత్వమనివార్యం । స్వప్నే స్వప్నప్రపంచస్య సత్యత్వాత్ । తత్స్వప్నస్యాపి పరమేశ్వరహేతుకత్వాత్ ॥ జాగ్రదవస్థాయామపి తద్వాసనానామపి విద్యమానత్వాత్ ॥ జాగ్రద్వాసనాయుక్తః స్వప్న ఇతి న్యాయేన స్వప్నస్యాపి జాగ్రద్వాసనాహేతుత్వోపదేశాత్ । జాగ్రదదృష్టపదార్థదర్శనేపి పూర్వభవవాసనాసిద్ధత్వాచ్చ । కించ । యస్స్వప్నే పురుషం కృష్ణం కృష్ణదంతం పశ్యతి స ఏనం హంతి । స్వప్నేషు స్త్రియం పశ్యతి సమృద్ధిం తత్ర జానీయాత్ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । స్వప్నే తు కాలపురుషం రక్తవస్త్రధరం తథా ॥ గంధర్వనగరం చైవ యః పశ్యతి విశేషతః । స షాణ్మాసాద్యమలోకం ప్రాప్స్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ఇత్యాదిబహుశ్రుతిపురాణాగమదర్శనాత్ । స్వప్నాద్యుపాయప్రకారేణ సర్వేషామనుభవద్యోతనాచ్చ తత్సత్యత్వం సిద్ధం ॥ ఏవం నిశ్శ్రేయసవిరోధేన తు పరవేదాంతనిర్విశేషాద్వైతవాదకవాసిష్ఠమతం నిరాకృత్యాస్యాత్మహాననసిద్ధాంతశూన్యాద్వైతాఖ్యసాంఖ్యపమతమధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * * * * *

సర్వథానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౦ ॥

జ్ఞానార్థోభయమిథ్యాత్మకస్య సర్వశూన్యవాదిమతస్య ప్రత్యక్షానుమాన శ్రుతిస్మృత్యాగమాదిసకలప్రమాణవిరుద్ధత్వాత్ । సర్వథా అనుపపత్తేశ్చ తన్మతమత్యంతమసంగతమితి సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । విజ్ఞానప్రజ్ఞానవాదయోశ్చ తుల్యత్వ ఉక్తానుభవవిరోధాత్ తదుభయమనంగీకరణీయం । మూలాభావాత్ ప్రజ్ఞానస్య ప్రపంచస్య చ శూన్యత్వం . కింనస్యాదితి శంకాయాం తన్మతనిరాకరణార్థమధికరణాంతరమారంభకత్వాత్ । మిథ్యాద్వైతశూన్యాద్వైతయోస్సాత్మ సత్యత్వస్వాత్మనష్టత్వవైలక్షణ్యాత్ ॥ తదుభయశాస్త్రయోరంగాంగిత్వేన పూర్వోత్తరాధికరణయోరుపజీవ్యోపజీవకత్వసంగతిః కంబళిష్వారబ్రళిష్వాః కాకమాత్రైకశృంగదర్శనాత్ । తన్మతంచ ప్రామాణ్యమూలంభ్రాంతిమూలం వేతిసంశయః । సర్వశూన్యవాదస్య పూర్వపక్షసంగతమతతుల్యసాంఖ్యకాస్తాః ॥ శిష్యబుద్ధియోగ్యతానుగుణ్యేనార్థాభ్యుపగమాదినా క్షణికత్వాదయ ఉక్తాః । విజ్ఞానంచాపరార్థాశ్చ సర్వేసనంతి ॥ శూన్యార్థమేవతత్త్వం । అభావాత్తిరేవచమోక్షఇత్యేవ బుద్ధాదివత్సాందీపాభిప్రాయః తదేవహియుక్తం ॥ శూన్యస్యాహేతుసాధ్యతయా స్వతస్సిద్ధేః । స్వతఏవహి హేతురన్వేషణీయః । తచ్చ సద్భావాదభావాచ్చనోత్పద్యతే ॥ భావాత్త్వసన్నకస్యచిదుత్పత్తిర్దృష్టా । నహిఘటాదిరనుమృదితేపిండాదికేజాయతే । నాప్యభావాదుత్పత్తిస్సంభవతి । నష్టేపిండాదికేప్యభావాదుత్పద్యమానంఘటాదికమభావాత్మకమేవస్యాత్ । తథా స్వతః పరతః శ్చోత్పత్తిర్నసంభవతి ॥ స్వతస్స్వస్యోత్పత్తావాత్మాశ్రయదోషప్రసంగాత్ । ప్రయోజనాభావాచ్చ ॥ పరతః పరోత్పత్తౌ పరత్వావిశేషాత్సర్వేషాం సర్వేభ్య ఉత్పత్తిప్రసంగః ॥ జన్మాభావాదేవవినాశస్యాప్యభావః ॥ అతశ్శూన్యమేవతత్త్వం । అతో జన్మవినాశసదసద్వాదయోర్భ్రాంతిమాత్రం । నచ ॥ నిరధిష్ఠానభ్రమాసంభవాద్భ్రమాధిష్ఠానంకించిత్పారమార్థికంతత్త్వమాశ్రయణీయం । దోషదోషాశ్రయజ్ఞాతృత్వాద్యపారమార్థికేషిభ్రమోపపత్తివదధిష్ఠానాపారమార్థికేపిభ్రమోపపత్తేః । తస్మాచ్ఛూన్యమేవతత్త్వమితిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । సర్వథానుపపత్తేశ్చేతి । సర్వథానుపపత్తేస్సర్వశూన్యత్వంచభవదభిప్రేతంనసంభవతి । కింభవాన్ సర్వంసత్త్వాప్రతిజానీతే ॥ అసదితివా । అన్యథావా ॥ సర్వథాపివాభిప్రేతంతుచ్ఛత్వంనసంభవతి । లోకేభావాభావశబ్దయోస్తుప్రతీత్యోశ్చవిద్యమానస్యైవవస్తునోవస్థావిశేషగోచరత్వస్యప్రతిపాదితత్వాత్ । అతసర్వంశూన్యమితిప్రతిజానాతి । సర్వంసదితిప్రతిజానాతేర్వ । సర్వస్యవిద్యమానస్యావస్థావిశేషయోగిత్వైవప్రతిజ్ఞాతాభవతీతి । భవదభిమతాతుచ్ఛతానకుతశ్చిదపిసిధ్యతి ॥ కించ । తుచ్ఛత్వప్రమాణం సూన్యత్వముపలభ్యశూన్యత్వం నిపాదయిషాతస్యప్రమాణస్యసత్యత్వమభ్యుపేయం । తస్యాప్యసత్యత్వేసర్వంసత్యంస్యాదితిసర్వథా సర్వశూన్యత్వంచానుపపన్నం । తస్మాత్స్వాత్మహానప్రజడతత్వాత్మకత్వచిజ్జ్యోతిస్వాత్మకసాందీపమతంబౌద్ధాపరపర్యాయంనిశ్రేయసార్థిభిర్నమంతవ్యం । అస్మిన్నర్థేహేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * *

క్షణికత్వాచ్చ ॥ ౩౧ ॥

సాందీపమతే జ్ఞానాత్మనః పాషాణాగ్నివత్సౌదామినీలతికవద్భూతాకాశమధ్యస్వాతంత్ర్యేణమూలాభావతయాచిదుత్పత్తేః క్షణికత్వాంగీకారాత్తన్మతంనాంగీకర్తవ్యం । మూలాభావతయా యథాస్వయమేవస్వతోత్పద్యతే క్షణేనతథా మూలాభావతయాస్వయమేవ క్షణికత్వాద్వినశ్యతి । తథాచేత్ ॥ తద్జ్ఞానస్యస్వతస్సామర్థ్యంవా । శరీరానుసరణేనవా ॥ కారణాభావేకార్యంనాస్తీతిన్యాయేనకార్యభూతస్యజ్ఞానస్యస్వకీయోత్పత్తౌ స్వసామర్థ్యంనాస్తి । లోకేయత్రకుత్రాపి కారణాభావతయా కార్యోత్పత్త్యదర్శనాత్ । త్వచ్ఛాస్త్రే శరీరేంద్రియాదినిరపేక్షతయా జ్ఞానస్థిత్యసంగీకారాచ్చ । శరీరానుసరణేనసామర్థ్యమితిచేత్ । స్వజ్ఞానవ్యతిరిక్తతయా జగత్కారణేశ్వరస్యానంగీకారాత్ । శరీరేంద్రియాదికంకస్మాదుత్పద్యతే ॥ జ్ఞానార్థోభయోరుత్పత్త్యనంగీకారే ॥ అసాంప్రత్యయవిరోధేనమమమాతావంధ్యేతివత్ప్రత్యక్షవిరుద్ధప్రసంగః । తస్మాచ్ఛరీరానుసరణేనజ్ఞానశరీరయోరేకత్వాంగీకారే । సర్వేషాంశరీరపతనేసుప్తావజ్ఞానశరీరయోః పృథక్త్వదర్శనాచ్చ । శ్రుత్యుక్తానుభవవిరోధోదుర్నివారః ॥ రజ్జుసర్పవదాత్మానంజీవంజ్ఞాత్వాభయంవహేత్ । నాహంజీవః పరాత్మేతిజ్ఞాతశ్చేన్నిర్భయోభవేదితివాసిష్ఠనుతానుకూలతుపాద్వైతానుసరణేనరజ్జుసర్పవద్భ్రష్టోవాహం సాంప్రాజీవఇతివాక్యోపదేశతత్త్వేనధ్యానధారణాదినిరపేక్షతయాయథాముక్తిరిత్యద్వైతవాదినః ప్రసజంతి ॥ తథా ॥ అశరీరంసర్వదాస్తి శరీరరహితంసదా । ఇయమేవసదాముక్తిరన్యదాభ్రమకారణమితి వేదబాహ్యతంత్రప్రధానబృహద్వాసిష్ఠానుసరణేనసాందీపమతానుసారిణస్సర్వదాశరీరాభిధానభూతాకాశమస్మి । మూలాభావతయాశరీరాత్మకజ్ఞానశూన్యత్వనిశ్చయమాత్రమేవక్షణికత్వాన్ముక్తిరితి

ప్రలపంతి । కారణాభావే కార్యాభావ ఇతి న్యాయేన మూలాభావతయా బ్రహ్మాత్మకజ్ఞానస్య సదా శూన్యత్వాంగీకారేణ తద్వ్యాప్యప్రపంచ శూన్యత్వమర్థాత్సిద్ధం । సుషుప్తిదృష్టాంతం తస్మాన్నాహంకదాచి నేతీతచ్చాప్రనిశ్చయేన వక్తృత్వ కర్తృ త్వ భోక్తృత్వజ్ఞాతృత్వస్మర్తృత్వాదినా । అహంప్రత్యయస్యావిద్యమానత్వేపి గజసింహస్వప్నస్వప్నప్రబోధాదిదృష్టాంతేన గురుసూచనయా తు శేనసదాసర్వం అహంప్రత్యయాదికం శూన్యమితీరాద్ధాంతితం । కించైతన్మతే । శరీరాత్మనోరేకత్వం ఆత్మనః పూర్వోత్తరజన్మశూన్యత్వం । గోమయే కీటకోత్పత్తివచ్ఛుక్లశోణితసంయోగేన జీవజన్యత్వం । ఉక్తం । తస్మాత్ చేతనాత్ బాధ్యమతయోరైక్యసమ్యాభావాత్ । శ్రేయఃకామైరైహికైరేతచ్ఛాస్త్రం దూపేక్షణీయం । పాషాణవజ్జడాకాశస్య నిష్ప్రయోజకత్వాత్ । తదుపాసనయా తదస్థిత్వనిశ్చయేన కించిత్ఫలముపపద్యతే । కించ తన్మతే జ్ఞానశూన్యాకాంపుణ్యా వృత్తిరస్తి వానవా । నాద్యః । విద్యుదగ్నివద్జ్ఞానస్య స్వతోత్పన్నత్వాంగీకారాత్ । స్వయమేవ వినశ్యతి । అతస్తచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే । స్వజన్యత్వవత్స్వవినాశిత్వంస్వస్యైవ ధర్మత్వాత్ । స్వతంత్రత్వాచ్చ । శరీరాత్మనోరేకత్వాంగీకారాత్ । శుక్లశోణితమేళనేన జీవోత్పత్త్యంగీకారాత్ । స్వశరీరనష్టమేవ స్వమోక్ష ఇత్యర్థాత్సిద్ధత్వాచ్చ । స్వవచనవ్యాఘాతోదుర్నివారః । నద్వితీయః । పునరావృత్త్యభావేత్వచ్ఛాస్త్రే గురుశిష్యయోః ప్రవృత్త్యసంభవాత్ । తథాచేత్పర్వాదివస్తూభయప్రసంగాచ్చ । శ్రుత్యుక్త్యనుభవవిరోధిత్వేనైతన్మతమవిచారితరమణీయం । ఆకాశస్తల్లింగాధికరణే ఆకాశస్య బ్రహ్మత్వప్రకాశత ఇత్యాకాశ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా కాశశబ్దస్య జగత్కారణత్వాది బ్రహ్మలింగత్వేన వాయురాకాశజ్యోతిషూన్యాద్యాకాశానాం తత్పరత్వసాధకత్వాత్ బ్రహ్మబ్రహ్మేత్యాదివాక్యానాం నాన్యవిషయత్వమితి వేదితవ్యం । ఏవం సర్వశూన్యస్యాదీపమతం నిరస్య తత్తుల్యం జైనమత మధికరణాంతరేణ ప్రతిక్షిప్యతే । ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻

నైకస్మిన్నసంభవాత్ । ౩౨ ।

జైనాః ప్రపంచస్యైకకాలే సత్త్వమసత్త్వం సదసదాత్మకత్వం సదసద్భిన్నత్వం చ వదంతి । తన్నసంభవతి । ఏకస్మిన్ప్రపంచే నైకకాలే సత్త్వాసత్త్వాదీనాం వాస్తవానాం విరుద్ధధర్మాణామసంభవాత్ । కాలభేదేనాంగీకారేణ విరోధ ఇతి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । వేదవిరుద్ధధర్మాశ్రయత్వాత్పూర్వోత్తరమతనిరాకరణానుకూలాధికరణయో రూపజీవ్యుపజీవకత్వ సంగతిః । దిగంబరమతస్య ప్రమాణమూలం భ్రాంతిమూలం వేతిసందిహ్యతే । తదపి బహుదేశీయజనానామంగీకారాత్ । కేవలమన్యతే । జీవాజీవాత్మకం సర్వం జగదేతన్నిరీశ్వరం । తచ్చషడ్ద్రవ్యవర్తకం । తానిచద్రవ్యాణి । జీవధర్మాధర్మపుద్గలకాలాకాశాఖ్యాని । తత్ర జీవాః । బద్ధా యోగసిద్ధా ముక్తాశ్చేతి త్రివిధాః । ధర్మో నామ గతిమతాం గతిహేతుభూతో ద్రవ్యవిశేషో జగద్వ్యాపి । అధర్మశ్చ । స్థితిహేతుభూతో వ్యాపి । పుద్గలోనామ । వర్ణగంధరసస్పర్శవద్ద్రవ్యం । తచ్చద్వివిధం । పరమాణురూపం । తత్సంఘాతరూపంచ । పవనజ్వలనసలిలధరణీతనుభువనాదికం కాలవస్తు అభూదస్తి భవిష్యతీతివ్యవహారహేతురణురూపో ద్రవ్యవిశేషః । ఆకాశోప్యేకో అనంతప్రదేశశ్చ । తేషుచాణుద్రవ్యాతిరిక్తద్రవ్యాణి । పంచాస్తికాయా ఇతి చ సంగృహ్యంతే । జీవాస్తికాయో ధర్మాస్తికాయో ధర్మాస్తికాయో పుద్గలాస్తికాయో ఆకాశాస్తికాయ ఇత్యనేకదేశవర్తినిద్రవ్యేష్వస్తికాయశబ్దః ప్రవర్తతే । జీవానాం మోక్షోపయోగిన ముపరమపి సంగ్రహాంతర్వం తి । జీవాజీవాస్రవబంధనిర్జరసంవరమోక్షా ఇతి । మోక్షసంగ్రహేణ మోక్షోపాయశ్చగృహీతః । సచసమ్యజ్ఞానదర్శనచారిత్రరూపః । తత్ర జీవస్సుజ్ఞానదర్శనసుఖవీర్యగుణః । అజీవశ్చజీవభోగ్యవస్తుజాతం । ఆస్రవః । తద్భోగోపకరణభూతమింద్రియాదికం । బంధశ్చాష్టవిధః । ఘాతికర్మచతుష్టయమఘాతికర్మచతుష్టయంచేతి । తత్రాద్యం । జీవగుణానాం స్వాభావికానాం జ్ఞానదర్శనవీర్యసుఖానాం ప్రతిఘాతకరమపరం శరీరసంస్థానతదభిమానతత్స్థితిప్రయుక్తసుఖదుఃఖోపేక్షాహేతుభూతం । నిర్జరం మోక్షసాధనమర్హదుపదేశావగతం । తపః । సంవరోనామేంద్రియనిరోధస్సమాధిరూపః । మోక్షస్తునివృత్తరాగాదిక్లేశస్యస్వాభావికాత్మస్వరూపావిర్భావః । పృథివ్యాదిహేతుభూతాశ్చాణవోవైశేషికాదినామివనచతుర్విధాః । అపిత్వేకస్వభావాః । పృథివ్యాదిభేదస్తుపరిణామకృతః । సర్వంచవస్తుజాతం । సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వాదిభిరనైకాంతికమిచ్ఛంతి । స్యాదస్తి స్యాన్నాస్తి స్యాదస్తిచనాస్తిచ । స్యాదవక్తవ్యం । స్యాదస్తిచావక్తవ్యంచ । స్యాన్నాస్తిచావక్తవ్యంచ । స్యాదస్తిచనాస్తిచావక్తవ్యంచేతిసర్వత్రసప్తభంగినయావతారాత్ । సర్వంవస్తుజాతం ద్రవ్యపర్యాయాత్మకమితి ద్రవ్యాత్మనాసత్త్వైకత్వనిత్యత్వాద్యుపపాదయంతి పర్యాయాత్మనాచతద్విపరీతం । పర్యాయాశ్చద్రవ్యస్యావస్థావిశేషాః తేషాంచభావాభావరూపత్వాత్సత్త్వాసత్త్వాదికం సర్వముపపన్నమిత్యభిధీయతే । నైకస్మిన్నసంభవాదితి । నైతదుపపద్యతే । కుతః ఏకస్మిన్నసంభవాత్ । ఏకస్మిన్నేకకాలే ధర్మిణి । అస్తిత్వనాస్తిత్వాదేర్విరుద్ధస్య

చ్ఛాయాతపవద్యుగపదసంభవాత్ ॥ ఏతదుక్తం భవతి । ద్రవ్యస్యతద్విశేషభూతపర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషస్యచ ।
పృథక్పృదార్థత్వాన్నైకస్మిన్విరుద్ధధర్మసమావేశస్సంభవతీతి । తథాహి । ఏకేనాస్తీత్యాదినా । అవస్థావిశేషేణవిశిష్టస్య
తదానీమేవనతద్విపరీతనాస్తీత్యాదివిశిష్టత్వంసంభవతి॥ ఉత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామవిశేషాస్పదత్వంచ॥ ద్రవ్యస్యానిత్యత్వంతద్వి
పరీతంచనిత్యత్వం॥ తస్మిన్నర్థంసమవైతి। విరోధిధర్మాశ్రయత్వంచభిన్నత్వం॥ తద్విపరీతం చాభిన్నత్వం ॥ కథంవాతస్మిన్సమవై
తియథాశ్ఛత్వమపి షష్ఠ్వయోర్యుగపదేకస్మిన్నసంభవః అయమర్థః పూర్వమేవోక్తః ॥ కాలభేదేనభిదాభిదాంగీకారేస్య
పతభంగప్రసంగః । లోకోస్తి నాస్తీతివ్యవహారోవ్యవహర్తౄణాంకాల్యాదస్తిత్వనాస్తిత్వవ్యవహారతుల్యః । జాత్యాద
యోహిద్రవ్యవిశేషణతయైవ । ప్రతీయంతఇతి । పూర్వమేవోక్తం । కథంపునరేకమేవశివాత్మకం పరబ్రహ్మసర్వాత్మక
మితిశ్రోతిరేవోచ్యతే । చేతనాచేతనప్రపంచహేతుభూతసర్వజ్ఞత్వాద్యనన్యసాధారణధర్మావచ్ఛిన్నసత్యసంకల్పస్యమహే
శ్వరస్యేత్యుక్తం । స్వభావతః శుద్ధజ్ఞానాభిన్నత్వేపి భ్రమరకీటకవత్ ॥ శివధ్యానధారణోపాసనయాస్వభావజీవత్వనివ
ర్తిపూర్వకనిత్యమంగళాత్మకశివత్వప్రాప్తిరేవముక్తిరితిసర్వవేదవేదాంతసిద్ధాంతః । కించ । జీవాదీనాంపంచానాంద్రవ్యా
ణామేకద్రవ్యపర్యాయత్వాభావాత్తేషుద్రవ్యైకత్వేనపర్యాయాత్మనాచైకత్వానేకత్వాదయోదురుపపాదాః । అథోచ్యేత
షడేతానిద్రవ్యాణిస్వకీయైఃపర్యాయైస్స్వేనస్వేనచాత్మనాతథాభవంతీతి । ఏకమపి । సర్వమనైకాంతిక మిత్యభ్యుపగమ
విరోధః । అన్యోన్యతాదాత్మ్యాభావాదతోనయుక్తమిదంజైనమతం । ఈశ్వరానధిష్ఠితపరమాణుకారణవాదేపూర్వోక్తదో
షాస్తథైవావతిష్ఠంతే ॥ శ్వేతప్రజ్ఞానాంతుక్షపణకాఃశరీరతుల్యపరిమాణత్వంసాధయంతి ॥ తదపినిరాకరోతి ॥ * * *

ఏవంచాత్మాకార్త్స్న్యం ॥ ౩౩ ॥

ఏవంభవదభ్యుపగమేసతిఆత్మనఃకార్త్స్న్యం । ప్రసజ్యతే । జీవోసంఖ్యాతప్రదేశోపి పరిమాణఇతిహిభవ
తాంస్థితిః ॥ తత్రహ్రస్వత్వాదిశరీరేవస్థితస్యాత్మనస్తతోన్యూనపరిమాణేపి పిపీలికాదిశరీరే ప్రవిశతోల్పదేశవ్యాపిత్వేనాకా
ర్త్స్న్యంప్రసజ్యతే ॥ కించ । జీవస్యశరీరతుల్యపరిమాణత్వాంగీకారేశరీరనిర్గమనాసంభవాత్ ॥ శరీరేణసహపరలోకప్రా
ప్తిరుపపద్యేత ॥ తస్మాజ్జీవస్యసూక్ష్మత్వమంగీకర్తవ్యమిత్యర్థః । తన్మతనిరాకరణేపునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * *

శరీరాణాంచానవస్థితపరిమాణత్వాత్ ॥ ౩౪ ॥

మశకాదిశరీరవర్తినాంసూక్ష్మజీవానాంకర్మవశాద్గజాది శరీరప్రాప్తౌసత్యాంగజాది శరీరవ్యాపిత్వంనస్యాత్ ॥
కుతః । జీవస్యాల్పత్వాత్ ॥ తథాగజాదిశరీరవర్తినాంస్థూలజీవానాంకర్మవశాన్మశకాది శరీరప్రాప్తౌసత్యాంమశకాదిశరీ
రస్యస్వల్పత్వేనావకాశాభావః । తూలపిండవజ్జీవానామపిసావయవత్వాంగీకారాన్మశకాదిశరీరేషు సంకుచితత్వంగజాది
శరీరేషువికాసావస్థాచభవిష్యతీత్యాశంక్యనిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

నచపర్యాయాదప్యవిరోధోవికారాదిభ్యః ॥ ౩౫ ॥

పర్యాయాత్ । శరీరక్రమేణసంకోచవికాసాంగీకారాదవిరోధః ॥ గజతురగపుత్రికామశకాదిశరీరప్రవేశ
విరోధోనాస్తీతిచేన్న । తథాపిజీవానాంసావయవత్వేనఘటపటాదివద్వికారిత్వవినాశిత్వాది దోషప్రసంగఇత్యుపదిశ్యతే ॥
తన్మతనిరాకరణేపునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * *

అంత్యావస్థితేశ్చోభయనిత్యత్వాదవిశేషః ॥ ౩౬ ॥

జీవస్యయదంత్యంపరిమాణమోక్షావస్థాగతంతస్యపశ్చాద్దేహాంతరపరిగ్రహాభావాదవస్థితత్వాదాత్మనశ్చమోక్షా
వస్థస్యతత్పరిమాణస్యచోభయోర్నిత్యత్వాత్తద్వదాత్మనస్స్వాభావికంపరిణామమితిపూర్వమపితస్మాదవిశేషస్స్యాదతోదేహప
రిమాణత్వమాత్మనోనస్యాదిత్యసంగతమేవేతివేదబాహ్యమతం ॥ వివేకిభిస్త్యక్తవ్యం ॥ అనుమానికవేదప్రామాణికకపిలాది
మతానివేదబాహ్యబుద్ధాదిమతానిచనిరస్యశ్రుత్యేకదేశప్రామాణ్యమిశ్రరౌద్రితం త్రిపాశుపతగాణాపత్యసౌరశాక్తకా
పాలికవైష్ణవాదిమతాభిమానిభిః పశుపతేశ్శివస్యపరబ్రహ్మణః చిదచిద్రూపాత్మకజగదుభయ కారణత్వమనంగీకృతత్వాత్త
న్మతాన్యధికరణాంతరేణనిరాకరోతి ॥ * * * * * * * *

పత్యురసామంజస్యాత్ ॥ ౩౭ ॥

పూర్వాధికరణే క్షణికమతే సత్త్వాసత్త్వయోర్యుగపదేకత్ర విరోధాదసమంజసమిత్యుక్తం తద్వదుపాదానత్వకర్తృత్వయోరేకత్ర విరోధాదయుక్తమితి దృష్టాంతసంగత్యా పూర్వపక్షే సర్వశక్తివిశిష్టస్య స్వతంత్రస్య శివస్య జగదుభయకారణత్వం సంభవతీతి సాధనార్థమధికరణారంభకత్వాద్విరోధపరిహార సంగత్యా సిద్ధాంతసంగతిరుపపద్యతే । పత్యుః పశుపతేశ్శివస్య పరబ్రహ్మణః । జగదుపాదానప్రధానాదిప్రేరకత్వేన నిమిత్తకారణమాత్రత్వం న సంభవతి ॥ కుతః । అసామంజస్యాత్ । పరమేశ్వరస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదివేదాంతానాం సమన్వయాభావాదిత్యనేన సూత్రసూచితసూత్రాభిప్రాయః । భూతపతేశ్శివస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక శుద్ధసాత్త్వికశైవమతస్య ప్రాధాన్యమితి శైవమతాభాసకమిశ్రరౌద్రపాశుపతగాణాపత్యసౌరశాక్తకాపాలికవైష్ణవాదిమతానాం వేదవిరుద్ధత్వం సత్త్వాదిభిన్నా బహవః పురాస్వయం గుణభిన్నా అంశు చేష్టావిగుణాభిన్నాపరాశక్తిరిత్యాదిషు శక్తేః త్రిమూర్తిత్రయకారణత్వోపదేశాత్ ॥ నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణస్య । అసావాదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదినా సూర్యస్య చ బ్రహ్మత్వదర్శనాత్ । గణానాం త్వా గణపతిగ్ం హవామహే కవింకవీనామిత్యత్ర । గణానాం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదీనాం పతిః గణపతిరితి తచ్ఛాస్త్రే సర్వాధిక్యత్వేన విఘ్నేశ్వరస్య నిర్దేశాత్ । కించ । పురాణేషు త్రిపురసంహారాదికాలేషు తస్య మూర్తిత్రయార్చితత్వవ్యపదేశాచ్చ । జగత్కారణత్వేన శక్త్యాదినామేవోపపన్నమితి ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే ॥ ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం । సర్వభూతదమనాయ నమోనమః నాయనసు ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తజ్జనకత్వేన తస్య నిమిత్తత్వం । సృష్టికాలే లయత్వేన తస్యోపాదానత్వం చ వ్యవస్థాపనాత్ । శక్త్యాదీనాం జగత్కారణత్వమవాంతరసృష్టివిషయత్వం । కించ । నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాత్ । శక్తినిష్ఠకారణత్వం శక్తస్యైవార్థాత్సిద్ధం । శైవే వాయువీయసంహితాయాం । త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవే ॥ పితా నియమితాః పూర్వం త్రయోఽపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహారణే పునః ॥ తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః । తపసా తోషయిత్వా స్వపితరం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేఽసృజత్ । కల్పాంతరే పునర్బ్రహ్మా రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుశ్చ భగవాన్రుద్రం బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవః ఇతి దర్శనాత్ ॥ నారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వం నానాదిసిద్ధం । అన్నం బ్రహ్మేత్యాదివత్తేషాం బ్రహ్మత్వమౌపచారికమిత్యజన్మాదికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ తథాపి । మూర్తిత్రయేషు రుద్రస్యైవాధిక్యమనివార్యం । తథా చ శ్రుతిః । పరాత్పరతరో బ్రహ్మా తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్తు । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । ఇత్యాదిషు । అస్తి రుద్రస్య విష్ణోర్బ్రహ్మణోంతస్సత్త్వం బహిస్తమః ॥ విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగుణః । అంతర్బహిశ్చ విరించో హ్యస్తి తస్య ప్రజాపతేః । గణపతిమహాకాళబ్రహ్మనారాయణాఖిల్వేత్యాది నాసూతసంహితాదిగ్రంథేషు మూర్తిత్రయతారతమ్యోపదేశాత్ ॥ శాతాతపే । వేదేషు చ పురాణేషు సాంగోపాంగేషు నిత్యశః । మాహాత్మ్యం కల్ప్యతే మోహాత్తత్త్వా మనసముదీరితమితి । గౌతమస్మృతౌ చ ॥ శైవధర్మపురాణాని వేదాశ్చ స్మృతయస్తథా । అంతస్సాత్త్వికరూపాణి ప్రామాణ్యం వేదవత్సదా ॥ వైష్ణవాని పురాణాని శ్రుతయస్స్మృతయస్తథా । అంతస్తామసరూపాణి మోహనార్థాని సర్వదా ॥ తస్మాద్విష్ణుపురాణాని సేవ్యాని ముముక్షుభిరితి । నిర్దిష్టత్వాత్ । రుద్రస్య బ్రహ్మణ దైవతత్వాద్బ్రహ్మణత్వాచ్చ సర్వదేవతాధికత్వమనివార్యం కించ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి । యాతే రుద్ర శివా తనూరఘోరాపాపకాశినీ తయా నస్తనువా శంతమయా గిరిశంతాభిచాకశీహీతి । త్రిశైరయ్యే శివస్య పరబ్రహ్మణః శ్శాంతాశాంతాత్మకమూర్తిద్వయాత్మకత్వమఘోరశక్తిరోధకత్వేన తస్య దేశాత్ । తప్తలింగముద్రాంకితరౌద్రమతాత్తప్తశూలడమరుగముద్రాంకిత తంత్రపాశుపతమతాచ్చ శ్రోత శివలింగధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమనివార్యం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । స బ్రహ్మ స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్ । కైవల్యే । శివస్య ప్రశాంతత్వం తమః పరత్వం మూర్తిత్రయవిలక్షణత్వం చ నిర్దేశాత్ । శివమతస్యోత్కృష్టత్వప్రాధాన్యత్వముపదిష్టం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యే సంధానదర్శనాత్ । సిద్ధాంతాగమే । అన్యాన్ మునిశార్దూల సమస్తాగమసాగర । శివజ్ఞానకరం వక్ష్యే సిద్ధాంతం శృణు సాదరం

అగస్త్యః ఖలు సిద్ధాంతం విఖ్యాతారుచిభేదతః । భిన్నాచారసమాయుక్తాః భిన్నార్థప్రతిపాదకాః ॥ సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । ఏతాని మానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః । వేదః ప్రధానం సర్వేషాం సాంఖ్యాదీనాం మహామునే । వేదానుసరణాదేషాం ప్రామాణ్యమితి నిశ్చితం । పాంచరాత్రస్య సాంఖ్యస్య యోగస్య చ మహామునే । వేదైకదేశవర్తిత్వం శైవం వేదమయం మతం । వేదైకదేశవర్తిభ్యః సాంఖ్యాదిభ్యో మహామతే । సర్వవేదాంతసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రం విశిష్యతే ॥ ఆగమా బహుధాః ప్రోక్తాః శివేన పరమాత్మనా । శైవం పాశుపతం సోమం లాకులం చేతి భేదతః ॥ తేషు శైవం చతుర్భేదం తత్ర సర్వం వినిశ్చితం । వామం చ దక్షిణం చైవ మిశ్రం సిద్ధాంతసంజ్ఞికం । శక్తిప్రధానం వామాఖ్యం దక్షిణం భైరవాత్మకం । సప్తమాతృపరం మిశ్రం సిద్ధాంతం వేదసమ్మతం । ఇత్యాదినా సర్వవేదధర్మానుకూలకామికాద్యష్టావింశత్యాగమసిద్ధసిద్ధాంతాభిధానవీరశైవమేవ ముముక్షుభిరుపాదేయమితి నిర్దేశాత్ । కామికే ॥ శివ ఏవ హి దేవోఽంతస్థితమిచ్ఛావశాద్బహిః । యోగివన్నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి । సిద్ధాంతాగమే చ ॥ పత్రపుష్పాదిరూపేణ యథాశ్వత్థపాదపః ॥ తథా భూమ్యాదిరూపేణ శివ ఏకో విరాజతే । యథా తంతుభిరుత్పన్నః పటస్తంతుమయః స్మృతః । తథా శివాత్సముత్పన్నం శివమేవ చరాచరం । ఆత్మశక్తివికాసేన శివో విశ్వాత్మనా స్థితః । కుటీభావాద్యథా భాతి పటస్స్వప్రసారణాదితి చ । శివవజ్జగదుభయకారణత్వం ॥ భృంగధ్యానాద్యథా కీటః భృంగరూపో భవేత్సదా । శివధ్యానాత్తథా జీవశ్శివో భవతి నాన్యథేతి ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతం చ వ్యవస్థాపనాత్ వేదవత్ కామికాద్యష్టావింశతిశివాగమానాం ప్రామాణ్యం । అష్టాదశపురాణానాం కర్తా సత్యవతీసుతః । కామికాదిప్రభేదానాం యథా దేవో మహేశ్వర ఇతి సూతసంహితాయాం భగవతా వ్యాసేన కామికాద్యాగమద్రష్టృత్వేన పురాణానాం ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । స్మృత్యనవకాశాధికరణే వేదానుకూలమన్వాదిస్మృతివిరుద్ధసాంఖ్యాగమస్మృతినిరాకరణవద్వేదానుకూలకామికాద్యాగమవిరుద్ధపాశుపతపాంచరాత్రాద్యాగమనిరాకరణముపాదేయం ॥ ఏవం రేవణసిద్ధమరుళసిద్ధరామసిద్ధఉద్భటారాధ్యవేమారాధ్యాదిభిశ్శ్రౌతశైవాచార్యైర్వ్యపదేశాత్ । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । జగతాం పతయే ॥ పుష్టానాం పతయే । సభాభ్యస్సభాపతిభ్యశ్చ వో నమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషు తేషు శివస్యైవ సర్వపతిత్వోపదేశాత్ । పత్యాదిశబ్దేభ్య ఇతి ప్రథమాధ్యాయే పశుపతిత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవ ముఖ్యత్వప్రతిపాదనాత్ ॥ పత్యురసామంజస్యాదిత్యత్ర పత్యుః పశుపతేశ్శివస్యాతిరిక్తస్య జగదుభయకారణత్వమసమంజసం వేదవిరోధాదప్రామాణ్యమితి కేచిద్వదంతి తదప్యవిరోధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ । * * * *

సంబంధానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౮ ॥

శివేతరనారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వపశుపతిత్వాంగీకారే । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్యబాహుత్వోమాపతిత్వసర్వవిద్యానియామకత్వసర్వభూతనియామకత్వాదిశ్రుతిసిద్ధధర్మసంబంధానామనుపపత్తేశ్చ అసంభవాచ్చ । పశుపతిత్వం జగజ్జన్మాదికారణత్వాదికం చ శివేతరాణాం నోపపద్యతే । తస్మాచ్ఛ్రుత్యేకదేశమిశ్రాదిమతాని వైదికైరనాదరణీయాని । ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరం ॥ పూజయేదేకభావేన స్వేష్టం మధ్యే విశేషతః । ఇతి వచనదర్శనాత్తన్మతమేవావశ్యకమితి చేత్తదసత్ ॥ తద్విధాయకప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృత్యదర్శనాత్ । భక్తైర్వ్యభిచరితత్వాత్ । తన్మతే జగజ్జన్మాదికారణేశ్వరస్య మిథ్యాత్వాంగీకారాత్ । అధిష్ఠానబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వవ్యపదేశాత్ । వేదవిరుద్ధాధ్యాసస్వీకారాదిబహుదోషప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్తన్మతమనుపాదేయం । సృష్ట్యాదౌ శాంభవీ శక్త్యా మండలత్రయమజాయత । శుద్ధస్ఫటికసంకాశే సాత్త్వికాండే మహామతే ॥ వాణీ రుద్రాత్సముద్భూతా తస్మాత్సత్త్వగుణాన్వితా । రాజసాండే రక్తమయే శ్రీబ్రహ్మణా సముద్భవా । అతో తారక్తవర్ణాంగా రజోగుణసమన్వితా । కాలాంబుదసమాకారే తమోండే సమావృతా । ఉమా విష్ణోస్సముద్భూతా । తస్మాద్వై తా తమోగుణా । గుణాతీతా పరాశక్తిస్సచ్చిదానందరూపిణీ । శివాత్మికా శివాధీనా చిద్విశ్వకాశినీతి । శక్తిపురాణే నారాయణాంబికయోస్తమోండసంభవత్వవ్యపదేశాత్ । కాశుసాపివత్ । శాక్తాగమపాంచరాత్రాగమయోర్మద్యపానమాంసనిషేవణకులవిహీనభోజనగురుదత్తపత్నీపునర్గ్రహణరక్తశుక్లాద్యష్టపూర్తిస్వీకారమద్యభాండపూజాదివేదబాహ్యదురాచారభూయిష్ఠత్వాత్తన్మతాము ముముక్షుభిర్నవిధేయా । శివకేశవం భూతం సకలమేకాలభైరవం ! శంకరశ్శూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగీ

పత్యురసామఞ్జస్యాత్ ॥ ౩౭ ॥

పూర్వాధికరణేషు పరమతేసత్త్వాసత్త్వాదయోర్యుగపదేకత్ర విరోధాదసమఞ్జసమిత్యుక్త్వా తద్వదుపాదానత్వక
ర్తృత్వయోరేకత్ర విరోధాదయుక్తమితి దృష్టాన్తసఙ్గత్యా పూర్వపక్షే సర్వశక్తి విశిష్టస్య స్వతన్త్రస్య శివస్య జగదుభయ
కారణత్వం సమ్భవతీతి సాధనార్థమధికరణారమ్భకత్వాద్విరోధపరిహారసఙ్గత్యా సిద్ధాన్తసఙ్గతిరుపపద్యతే । పత్యుః ప
శుపతేశ్శివస్య పరబ్రహ్మణః । జగదుపాదానప్రధానాదిప్రేరకత్వేన నిమిత్తకారణమాత్రత్వం న సమ్భవతి ॥ కుతః । అసా
మఞ్జస్యాత్ । పరమేశ్వరస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక । యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదివేదాన్తానాంస
మన్వయాభావాదితి సూత్రసూచితసూక్ష్మాభిప్రాయః । భూతపతేశ్శివస్య జగదుభయకారణత్వవిధాయక శుద్ధసాత్త్విక శైవమ
తస్య ప్రాధాన్యముత శైవమతాభాసకమిశ్రరౌద్రపాశుపత గాణాపత్యసౌరశాక్తకాపాలికవైష్ణవాదిమతానాం వేదవిషయః
సగుణసవిశేషా సుదృఢా బహ్వఙ్కురాస్య యం గుణభిన్నాంశు చేష్వపిగుణాభిన్నాప రాశక్తిరిత్యాదిషు శక్తేః మూర్తిత్రయ
కారణత్వోపదేశాత్ ॥ నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణస్య । అసావాదిత్యో బ్రహ్మే
త్యాదినా సూర్యస్య చ బ్రహ్మత్వదర్శనాత్ ॥ గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే కవిం కవీనామిత్యత్ర ॥ గణానాం బ్రహ్మవి
ష్ణురుద్రాదీనాం పతిః గణపతిరితి తచ్ఛాస్త్రే సర్వాధిక్యత్వోక్తేః విఘ్నేశ్వరస్య సిద్ధత్వాత్ ॥ కిఞ్చ । పురాణేషు త్రిపురసం
హారాదికాలేషు తస్య మూర్తిత్రయార్చిత్వవ్యపదేశాచ్చ । జగత్కారణత్వేన శక్త్యాదినామేవోపపన్నమితి ప్రాప్తే ప్రచక్ష్మహే ॥
ధ్యాయీత ఈశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తే సమ్ప్రసూయన్తే । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వర
స్సర్వభూతానాం । సర్వభూతదమనాయ మనోన్మనాయ నమః ఇత్యాదిశ్రుతిషు । తజ్జనకత్వేన తస్య నిమిత్తత్వం ।
స్వస్మిన్ తల్లయత్వేన తస్యోపాదానత్వం చ వ్యవస్థాపనాత్ । శక్త్యాదీనాం జగత్కారణత్వమవాన్తరసృష్టివిషయత్వం ॥ కిం
చ । నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాత్ । శక్తినిష్ఠకారణత్వం శక్తస్యైవార్థాత్సిద్ధం ? శైవేవాయువియ్యసంహితాయాం । త్రి
గుణసైకారణాత్మనోజాతాస్సర్వే మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యన్తహేతవే ॥ పితాస్తే నియమితాః పూర్వం
త్రయోపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహారణే పునః ॥ తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః
తపసాతోషయిత్వా శివం పరమేశ్వరం । బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాన్తరేసృజత్ । కల్పాన్తరే పునర్బ్రహ్మా
రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః । విష్ణుస్స భగవాన్ రుద్రం బ్రహ్మాణమసృజత్పునః । నారాయణం పునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణం చ పునర్భవః
ఇతి దర్శనాత్ ॥ నారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వం నానాదిసిద్ధం । అసావాదిత్యో బ్రహ్మేత్యాదివత్తేషాం బ్రహ్మత్వమౌపచారిక
మితి జన్మాదికరణే బహుధా ప్రపఞ్చితం ॥ తథాపి । మూర్తిత్రయేషు రుద్రస్యైవాధిక్యమనివార్యం । తథా చ శ్రుతిః । పరా
త్పరతరో బ్రహ్మా తత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతో ఈశస్తస్మై మహేశ్వసంకల్పమస్తు । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ త
స్థే । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । అనేన ఖ్యాత స్సహసా ప్రతిస్మర్యతే న చ దృశ్యతే । ఇత్యాదిషు । అస్తి రుద్రస్య విష్ణుం
ద్రాంతస్సత్త్వం బహిస్తమః ॥ విష్ణోరన్తస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తి రజోగుణః । అన్తర్బహిశ్చ విప్రేన్ద్రా హ్యస్తి తస్య ప్రజాప
తేః । రజస్తామసా ప్రాంతా బ్రహ్మనారాయణౌ ఖల్విత్యాది వాయుసంహితాదిగ్రం థేషు మూర్తిత్రయ తారతమ్యోపదే
శాత్ ॥ శాతాతపే । వేదేషు చ పురాణేషు సుగుహ్యజనార్దనం ॥ మాహాత్మ్యం కల్ప్యతే మోహాత్తత్తామసముదీరి
తమితి ॥ గౌతమస్మృతౌ చ ॥ శైవధర్మపురాణాని వేదాశ్చస్మృతయస్తథా ॥ అన్తస్సాత్త్వికరూపాణి ప్రమాణ్యం వేదవత్స
దా ॥ వైష్ణవాని పురాణాని స్మృతయస్తథా ॥ అన్తస్తామసరూపాణి మోహనార్థాని సర్వదా ॥ తస్మాద్విష్ణుపురా
ణాని సేవ్యాని ముముక్షుభిరితి ॥ సర్గస్థిత్యాత్ । రుద్రస్య బ్రహ్మణ దైవత్వాద్బ్రహ్మణత్వాచ్చ సర్వదేవతాధికత్వమనివార్యం
కిఞ్చ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యేతి ॥ యా తే రుద్ర శివా తనూరఘోరా పాపకాశినీ తయా న
స్తనువా శన్తమయా గిరిశన్తాభిచాకశీహీతి ॥ త్రితైత్తిరీయే శివస్య పరబ్రహ్మణ శ్శాన్తాశాన్తాత్మకమూర్తిద్వయాత్మకత్వమఘోర
శక్తి రౌద్రభక్త్యుత్సుకత్వం చ వ్యపదేశాత్ । తప్తలింగముద్రాఙ్కితరౌద్రమతాత్తప్తశూలడమరుగముద్రాంకిత తత్తన్త్రపాశుపతమ
తాచ్చ ప్రశస్తశివలింగధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమనివార్యం । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీ
లకణ్ఠం ప్రశాన్తం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ॥ స బ్రహ్మా స శివస్స హరిస్సేం
ద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్ శైవత్వే । శివస్య ప్రశాన్తత్వం తమః పరత్వం మూర్తిత్రయవిలక్షణత్వం చ నిర్దేశాత్ ॥ శివమత
స్యాత్యన్తసర్వప్రాధాన్యత్వమనుదిష్టం ॥ ప్రపఞ్చోపశమం శాన్తం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యన్తే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాణ్డూ
క్యశ్రుతేశ్చాత్ । సిద్ధాన్తాగమే ॥ అత్యాశ్రమనిష్ఠానాం గూఢా సమస్తాగమపారగ । శివజ్ఞానకరం వక్ష్యే సిద్ధాన్తం శృణు సాదరం

ఆగస్త్య శ్శైఖలుసిద్ధాంతః విఖ్యాతా రుచిభేదతః । భిన్నాచారసమాయుక్తాః భిన్నార్థప్రతిపాదకాః ॥ సాంఖ్యం యోగః పాం
చరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । ఏతాని మానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః । వేదః ప్రధానం సర్వేషాం సాంఖ్యాదీ
నాం మహామునే ॥ వేదానుసరణాదేషాం ప్రామాణ్యమభినిశ్చితం । పాంచరాత్రస్య సాంఖ్యస్య యోగస్య చ మహామునే ।
వేదైకదేశవర్తిత్వం శైవం వేదమయం మతం । వేదైకదేశవర్తిభ్యః సాంఖ్యాదిభ్యో మహామతే । సర్వవేదాంతసారిత్వాచ్ఛై
వతంత్రం విశిష్యతే ॥ ఆగమాః బహుధా ప్రోక్తాః శివేన పరమాత్మనా । శైవం పాశుపతం సోమం లాకులం చేతి భేదతః ॥ తే
షు శైవం చతుర్భేదం తత్ర సర్వం వినిశ్చితం ॥ వామం చ దక్షిణం చైవ మిశ్రం సిద్ధాంతసంజ్ఞికం । శక్తిప్రధానం వామాఖ్యం దక్షి
ణం భైరవాత్మకం । సప్తమాతృపరం మిశ్రం సిద్ధాంతం వేదసమ్మతం । ఇత్యాదినా సర్వవేదధర్మానుకూలకామికాద్యష్టావిం
శత్యాగమసిద్ధసిద్ధాంతాభిధానవీరశైవమేవ ముముక్షుభిరుపాదేయమితి నిర్దేశాత్ । కామికే ॥ శివ ఏవ హి దేవోఽంతస్థితమిచ్ఛా
వశాద్బహిః । యోగివన్నిరుపాదానమర్థజాతం ప్రకాశయేదితి ॥ సిద్ధాంతాగమే చ ॥ పత్రపుష్పాదిరూపేణ యథా చైష్టతి
పాదపః ॥ తథా భూమ్యాదిరూపేణ శివ ఏకో విరాజతే ॥ యథా తంతుభిరుత్పన్నః పటస్తంతుమయః స్మృతః ॥ తథా శివా
త్సముత్పన్నం శివ ఏవ చరాచరం । ఆత్మశక్తివికాసేన శివో విశ్వాత్మనా స్థితః ॥ కటకాద్యాత్మనా భాతి యద్వత్స్వర్ణం తథా శివః ఇతి
చ । ఏవం జగదుభయకారణత్వం ॥ భృంగధ్యానాద్యథా కీటః భృంగరూపో భవేత్సదా । శివధ్యానాత్తథా జీవః శివో భవతి
నాన్యథేతి ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతం చ వ్యవస్థాపనాత్ వేదవత్కామికాద్యష్టావింశతిశివాగమానాం ప్రామాణ్యం । అష్టాదశపు
రాణానాం కర్తా సత్యవతీసుతః । కామికాదిప్రభేదానాం యథా దేవో మహేశ్వరః ఇతి సూతసంహితాయాం భగవతా వ్యాసేన కామి
కాద్యాగమద్రష్టాం తేన పురాణానాం ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనాత్ । స్మృత్యనవకాశాధికరణే వేదానుకూలమన్వాదిస్మృతివి
రుద్ధసాంఖ్యాగమస్మృతినిరాకరణవద్వేదానుకూలకామికాద్యాగమవిరుద్ధపాశుపతపాంచరాత్రాద్యాగమనిరాకరణముపాదే
యం ॥ ఏవం రేవణసిద్ధమరులసిద్ధరామసిద్ధ ఉద్భటారాధ్య వేమారాధ్యాదిభిః శ్రౌతశైవాచార్యైః వ్యపదేశాత్ । నమో హిర
ణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయే అంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమః । జగతాం
పతయే ॥ పుష్టానాం పతయే । సభాభ్యస్సభాపతిభ్యశ్చ వో నమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరః సర్వభూతానామిత్యా
దిశ్రుతిశతేషు శివస్యైవ సర్వసంహితోపదేశాత్ । పశ్వాధిశబ్దేభ్య ఇతి ప్రథమాధ్యాయే పశుపతిత్వాదిధర్మాణాం శివస్యైవ ముఖ్య
త్వప్రతిపాదనత్వాచ్చ ॥ పత్యురసామంజస్యాదిత్యత్ర పత్యుః పశుపతేశ్శివస్యాతిరిక్తస్య జగదుభయకారణత్వమసమంజసం వే
దవిరోధాదప్రామాణ్యమితి కేచిద్వదంతి తదప్యవిరోధం । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ । * * * *

సంబంధానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౮ ॥

శివేతరనారాయణాదీనాం జగత్కారణత్వపశుపతిత్వాంగీకారే । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హి
రణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయే అంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమోనమః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూ
తానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోం । సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు । ప్రధా
నక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధహిరణ్యబాహుత్వోమాపతిత్వసర్వవిద్యానియామకత్వ
సర్వభూతనియామకత్వాదిశ్రుతిసిద్ధధర్మసంబంధానామనుపపత్తేశ్చ అసంభవాచ్చ । పశుపతిత్వం జగజ్జన్మాదికారణత్వాదికం
చ శివేతరాణాం నోపపద్యతే । తస్మాచ్ఛ్రుత్యేకదేశమిశ్రాదిమతాని వైదికైరనాదరణీయాని ॥ ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణ
నాథం మహేశ్వరం ॥ పూజయేదేకభావేన స్వేష్టం మధ్యే వినిక్షిపేదితి వచనదర్శనాత్తన్మతమేవావశ్యకమితి చేత్తదసత్ ॥ తద్వి
ధాయకప్రత్యక్షశ్రుతిస్మృత్యదర్శనాత్ । భక్తైర్వ్యభిచరితత్వాత్ । తన్మతే జగజ్జన్మాదికారణేశ్వరస్య మిథ్యాత్వాంగీకా
రాత్ ॥ అధిష్ఠానబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వవ్యపదేశాత్ । వేదవిరుద్ధాభ్యాసస్వీకారాదిబహుదోషప్రసంగాచ్చ । తస్మాత్తన్మ
తమనుపాదేయం । సృష్ట్యాదౌ శాంభవీ శక్త్యా మండలత్రయమజాయత । శుద్ధస్ఫటికసంకాశే సాత్వికాం డేమహామతే ॥ తా
డీరుద్రాత్సముద్భూతాతస్మాత్సత్వగుణాన్వితా ॥ రాజసాండే రక్తవర్ణా శ్రీబ్రహ్మణా సముద్భవా । అతో తారక్తవర్ణాంగా ర
జోగుణసమన్వితా । కాలాంబుదసమాకారే తమోండే గమసావృతా । ఉమా విష్ణోః సముద్భూతా । తస్మాద్వై తామసా
గుణా । గుణాతీతా పరాశక్తిస్సచ్చిదానందరూపిణీ ॥ శివాత్మికా శివాధీనా చిద్విశ్వకాశినీతి । శక్తిపురాణే నారాయ
ణాంబికయోస్తమోండసంభవత్వవ్యపదేశాత్ । రాక్షసాపివత్ । శాక్తాగమపాంచరాత్రాగమయోర్మద్యపానమాం
సనిషేవణకులవిహీనభోజనగురుదత్తపత్నీపునర్గ్రహణరక్తశుక్లాద్యష్టపూర్తిస్వీకారమద్యభాండపూజాదివేదబాహ్యదురా
చారభూయిష్ఠత్వాత్తన్మతాని ముముక్షుభిర్న విధేయాని । శివ కేశవం భూతం సకలయే కాలభైరవం । శంకరశ్శూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగీ

విష్ణువల్లభ ఇత్యాదినా । కారణగుణాః కార్యే సంక్రామంతీతి న్యాయేన శైవపక్షే శివవీర్యోత్పన్నస్య విష్ణ్వాపాదానత్వేన నీలవ
ర్ణత్వసురాపానమాంసప్రియత్వాది పాంచరాత్రాగమధర్మాణాం కాపాలాగమేష్వపి ప్రవృత్తిరుపపద్యతే తస్మాత్తదపి న విధేయం
వేదవిరుద్ధరక్తచందనోచ్ఛిష్టభక్షణాదిధర్మాంగీకారత్వేన సౌరగాణాపత్యాది మతాని న విధేయాని ॥ తేషాం మతేషు శ్రుతి
బాహుల్యాదర్శనాత్ ॥ సావయవమాత్రస్వీకారాత్ ॥ నిమిత్తకారణత్వమాత్రవ్యపదేశాచ్చ । తేషాం నిరాకరణే
పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * * *

అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ ॥ ౩౯ ॥

అధిష్ఠానబ్రహ్మాతిరిక్తమాయాప్రతిబింబితేశ్వరస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వాంగీకారే । అధిష్ఠానానుపపత్తేః । తన్మ
తే న్యాధిష్ఠానబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వాంగీకారత్వేన తస్మిన్వేదవేదాంతానామనుపపత్తేశ్చ ప్రవృత్త్యసంభవాత్ ॥ తద్బ్రహ్మణ
శ్శశశృంగవన్మిథ్యాత్వమర్థాన్సిద్ధమితి ॥ తన్మతే జీవభిన్నేశ్వరానంగీకారత్వేనాధిష్ఠానానుపపత్తేః ॥ సోంతరాదంతరం ప్రావి
శత్ ॥ యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధచేతనాచేతనప్రపంచాధిష్ఠానత్వం పరమేశ్వరస్య । అనుపపత్తేరసంభవాత్ ॥
కించ ॥ తన్మతే జగజ్జీవేశ్వరాదిప్రపంచస్యాధిష్ఠానబ్రహ్మణ్యారోపితత్వాదధిష్ఠానానుపపత్తేః ॥ తన్మతే చైతన్యద్వయానంగీకా
రాద్బ్రహ్మణ అజ్ఞత్వసంభవాత్తత్సర్వజ్ఞత్వవిధాయకవేదాంతానామనుపపత్తేః ॥ ప్రవృత్త్యసంభవాదిర్భావః ॥ అపిచ ॥ పాంచ
రాత్రమతే ॥ యస్య పృథివీ శరీరం । యస్యాత్మా శరీరమిత్యాదిశ్రుత్యా జగజ్జీవేశ్వరయోరంగాంగిత్వాంగీకారే । అంగిన
స్సూక్ష్మత్వమంగస్య స్థూలత్వం వ్యవహారదర్శనాత్ ॥ ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మస
ర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధసర్వాధిష్ఠానత్వానుపపత్తిరుపపద్యతే । కించాంగిన్యంగస్య నిమిత్తోపాదాన
కారణత్వాయోగాత్ । అంగాంగిత్వస్వీకారే జీవస్వరూపాంగనిష్ఠరాగద్వేషదుఃఖాదికమంగినః పరమేశ్వరస్యానివార్యం
తదంగీకారే సర్వశ్రుతివిరోధః । అత ఏవ వేదబాహ్యపాంచరాత్రమతం సుతరామనుపపన్నం । ఏతేన ద్వైతనిరాసమర్థాన్సిద్ధ
మధ్వయోః శ్రీవైష్ణవత్వాత్ । జగత్కారణస్య శరీరాంగీకారాచ్చ । ద్వైతే భాగవతపాంచరాత్రాదివైష్ణవమతే జగత్కార
ణస్య నారాయణస్యోపాసనీయత్వం జీవానాం ముక్తదశాయామపి భక్తిప్రపత్తిసాధనత్వేన తత్సమానకించిద్భేదశరీరప్రాప్తిత్వం
వ్యపదేశాత్ । వైదికానాం తదసంగతిమిమాం నిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః ॥ ౪౦ ॥

జీవవజ్జగత్ప్రయోజనత్వేన నారాయణస్య శరీరేంద్రియవత్త్వమితి చేన్న । కుతః ॥ భోగాదిభ్యః । అపాణిపాదో
జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణ ఇత్యాదిశ్రుతిశేషశరీరేంద్రియనిరపేక్షతయా జగత్కారణేశ్వరస్య స్వతంత్రస్య
సర్వకర్తృత్వోపదేశాజ్జీవవత్పరమేశ్వరస్య జగత్కల్పనాదిప్రయోజనే శరీరేంద్రియాద్యపేక్ష్యమనంగీకర్తవ్యమితి భావః ॥
అత్ర । పరమేశ్వరస్య శరీరేంద్రియనిరాసత్వేన ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతనిరాకరణం ॥ భోగాదిభ్య ఇతి భోగత్వోపదేశాత్ ॥
పరమేశ్వరస్య నిర్విశేషత్వవ్యవస్థాపకమిథ్యాద్వైతినాన్యాద్వైతనిరాకరణం చోపదిష్టం । అతః ॥ వేదవేదాంతానుసరణ
వివేకిభిర్ముముక్షుభిర్ద్వైతాద్వైతప్రతిపాదితవీరశైవమతమేవాంగీకర్తవ్యమితి సూత్రకారముఖ్యాభిప్రాయః । సిద్ధాంతాగ
మే ॥ ద్వైతాద్వైతమతం వీరశైవం మోక్షైకకల్పకం ॥ సర్వవేదాంతసిద్ధాంతసారం సర్వార్థసిద్ధిదమితి నిర్దిష్టత్వాత్తదేవ పర
మితి స్ఫుటాభిప్రాయః ॥ కించ । జగత్కారణేశ్వరస్య శరీరత్వవ్యవస్థాపనే । ఘటాదివత్పరిచ్ఛిన్నత్వమూర్తత్వప్రసక్త్యా మూ
ర్తప్రధానజీవవాయ్వాకాశాంతర్యామిత్వం నోపపద్యతే । తత్త్వమేవ త్వమేవ తత్ । న తత్ర ప్రాణో న త్రాణం మంత్రే తత్ర నైవన
మవలిప్యంతే । ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధాత్ । మూర్తామూర్తత్వయోరేకత్వాయోగాత్ ॥ తస్మాత్తస్యేశ్వరత్వం న ఘట
తే ॥ నను శివస్య పరబ్రహ్మణః । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళమిత్యాదా శరీరత్వవ్యపదేశాత్ । తదప్యత
సమంజసం ప్రసంగ ఇతి చేత్తదయుక్తం । శివస్య లీలా మంగళవిగ్రహత్వాత్ ॥ శరీరాద్యభావేపి ॥ అపాణిపాదో జవనో గ్ర
హీతేత్యాదిశ్రుత్యా సర్వకారణత్వనిర్దేశాత్ ॥ నారాయణవజ్జననమరణధర్మాసంభవాత్ । కార్యార్థశరీరాయోగాచ్చ ॥
లీలామంగళవిగ్రహస్య శివస్య న దోషశంకాకళంకః । నను ॥ ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరమితి పంచపూ
జావిధానే సర్వం శైవత్వద్యోతనాత్ కుతస్తస్య నిరాసః ॥ సూర్యో ముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మనః । ఆదిత్యహృద
యే ఇదోభాతి తస్య నియామకః ॥ సౌరమండలమధ్యస్థం సాంబం సంసారభేషజమితి స్కాందలైంగ్యకూర్మాదిషు దర్శనాత్ ॥
కించ ॥ చంద్రే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం వందే ముకుందప్రియమిత్యత్ర తస్య త్రిలోచనత్వనిర్దేశాత్ । సౌరస్య శైవత్వం ।

అంబికాయాః తత్పత్నీత్వేన విష్ణోశ్శివస్య తత్పుత్రత్వేన విష్ణోస్తు తద్భక్తత్వేన శైవత్వమనివార్యం । విష్ణోశ్శివభక్తత్వం । స్కాందే । బాణత్వం వృషభత్వం చ భార్యాత్వం ఘోణిరూపతాం । అర్చకత్వం సఖిత్వం చ శివస్య పరమాత్మనః । అథ నారాయణస్తస్మాద్భక్త ఏవేతి ఈర్యతే । శైవే । గోపాలకశ్శిరశిలింగము వాహ భక్త్యా లింగస్య ధారణమహో కిము సంశయ స్తం । భో పాండురంగమమృతస్యమనోప్రభావాత్పశ్యంతు మే విమతనిర్మితభావబోధాః । ఇతి । శంకర సంహితాయామపి । ఉరస్స్థలే హరిర్లింగం ధృత్వా మూర్ధ్ని పితామహః । లింగస్థం మాం సమారాధ్య స్వస్వం పదమవాపతుః । ఇతి దర్శనాత్ । విష్ణోశ్శివభక్తత్వం సిద్ధం । వీరాగమే దశవిధశైవనిరూపణే । సామాన్యశైవం దేవేశి వైష్ణవం పరికీర్తితం । శిఖాపంచకసంస్కారాద్గాయత్రీ భర్గచోదనాత్ । మేధావీ భస్మసంధానాత్ । రుద్రపిండసముద్భవాత్ । పూర్వశైవం మహాదేవి సౌరం తు పరికీర్తితం । సౌరమండలమధ్యస్థసాంబమూర్తివ్యవస్థితేః । తస్యాష్టమూర్తేరంగత్వాత్పూర్వకర్మనిషేవణాత్ । పంచపూజావిధానం తు మిశ్రశైవమితీర్యత ఇత్యాదినా సౌరాదిమతానాం శైవమతాంతర్భూతత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । శైవానాం తన్నిరాసః కథముపపద్యత ఇతి చేన్న । శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్య । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదినా శైవానాం శ్రుతౌ శివోపాసనవిధిరేవదర్శనాత్ । సౌరాదీనాం శివాధిక్యనిష్ఠాభావాత్ । పశుపతేః జగదుభయకారణతాస్వీకారాత్ । సమష్టిపూజావిధాయకశ్రుత్యభావాచ్చ । తన్నిరాకరణమనివార్యం । త్రిలోచనశివాచార్యాదిమతతప్తలింగాంకస్య పాంచరాత్రాదివదవైదికత్వాచ్ఛైవత్వాసాచారత్వాద్వ్యభావేపి । మధ్వహిరణ్యగర్భాగమతవచ్ఛివస్య నిమిత్తకారణత్వమాత్రస్వీకారాద వైదికపాంచరాత్రాదివదంగాంగిత్వాంగీకారాచ్చ ప్రాణలింగధారణవిశిష్టవీరశైవతుల్యత్వం న సంభవతి । తదుక్తం స్కాందే । లింగాంకం భగాంకం చ శైవవైష్ణవయోరపి । గ్రాహ్యం తథాపి తాద్రస్తు సర్వాధిక్యమితీర్యతే । ఇతి దర్శనాత్ । భగాత్మకచక్రాంకవా లింగాం కణముత్కృష్టం । శ్రీచక్రస్య భగాకారత్వాత్ । భగస్య ప్యాధిష్ఠానచక్రత్వేన సర్వవేదాంతదర్శనాచ్చ । చక్రస్య భగాభిధేయత్వమనివార్యం । తస్మాత్పూర్వోక్తమేవయుక్తమితి వేదితవ్యం । పశుపతేశ్శివస్యాంగీకృతస్య జగత్కారణత్వాయోగే పశుపతిమతవ్యతిరిక్తమతనిరాకరణే వ హ్యంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతా వా ॥ ౪౧ ॥

ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః । ఇత్యాదిషు విష్ణోర్భూతత్వం । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిషు శివస్య భూతనియామకత్వేన తత్పతిత్వవ్యవస్థాపనాత్ । వాశబ్దశ్చార్థే । పశుపతివ్యతిరిక్తనారాయణాదీనాం జీవవదంతవత్త్వమసర్వజ్ఞత్వం చ ద్యోతనాత్ । తేషాం జగజ్జన్మాది కారణత్వం నోపపద్యతే । అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యం । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ । యస్య జ్ఞానమయం తపః । ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళమిత్యాదిశ్రుతిషు శివస్యైవాజాతత్వసత్యత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాం వ్యపదేశాత్ । తస్య సర్వాధికత్వం నిష్ప్రత్యూహం । పత్యాదిశబ్దేభ్య ఇతి ప్రథమాధ్యాయే పరబ్రహ్మణశ్శివస్య పత్యాదిశబ్దానాముపదిష్టం తన్మతవ్యతిరిక్తశ్రుత్యేకదేశప్రామాణ్యవైష్ణవాదిమతానాం నిరాసార్థం పత్యురసామంజస్యాదికే పునరధికరణాంతరమారంభః । కేచిన్మిశ్రశైవవైష్ణవయోర్వేదావిరోధినః ఇతి కేచిద్ధర్మాః ప్రతిపాద్యంతే । తథాపి మిశ్రశైవానామద్వైతమతాశ్రయత్వేన క్వచిత్కాలే శివకేశవసామ్యత్వం । జగత్కారణేశ్వరస్య మిథ్యాత్వం చ । ప్రతిపాదనాత్తదయుక్తం । కేచిదద్వైతమాశ్రిత్య బీజాలప్రమానరాః । రుద్రేణ సామ్యమన్యేషాం ప్రవదంతి మోహితా ఇతి సూతసంహితసూతగీతాయామపి తన్నిందా దృష్టా । రుద్రపిండసముద్భూతా రుద్రభూమౌ లసంగతాః । పితరం సాభిజానంతి తాతం వేశ్యాసుతా ఇవ । వేదాస్తు ద్రావిళీగాథాభిః షణ్ముఖస్తోండలాదయః । శివనిందాపరైర్భక్తై రాచారః । పాకదాతురీతి । దధీచిభృగుశాపేన విష్ణుభక్తా మహీతలే । శివనిందాపరో భూత్వా దురాచారసమన్వితాః । పాషండత్వం । సమావిశ్య నరకాన్ప్రవిశంతి హి । శివం పితృత్వాధికం బ్రహ్మ్యకులద్విషం పరాత్పరం । నిందంతి మూఢమనసా వైష్ణవాః పాపకర్మిణః । వేదసిద్ధం మహాదేవం, సాంబం చంద్రార్ధశేఖరం । లింగే దినే దినే దేవం శివ రుద్రాదిసంజ్ఞకం । నార్చయిష్యంతి మోహేన పాషండోపహతా జనాః । శంఖచక్రగదాపద్మాద్యంకనం విగ్రహే స్వకే । మోహేనైవ కరిష్యంతి పాపం డోపహతా జనాః । ఇత్యాదినా శైవలైంగ్య స్కాందాదిషు దధీచిభృగుశాపవశాద్వైష్ణవానాం పాషండత్వోపదేశాత్ । తన్మతముపేక్ష్యం । కించైతత్పూర్వోక్తశ్రుత్యేకదేశప్రామాణ్యాద్వైతనిరాసాద్వైతనిరాసాచ వ్యవహ్రియతే । భాగవతపాంచరాత్రమధ్వాదివైష్ణవానాం జగత్కారణేశ్వరస్య శరీరత్వాంగీకారాత్ । ఘటపటాదివదంతవత్త్వంవినాశిత్వబలద్వైతవాదినాం బ్రహ్మణో నిర్విశేషతాం

గీకారాత్ । రజ్జుసర్పవదధ్యాసా పూర్వకానాద్యవిద్యాస్వీకారాచ్చ । అసర్వజ్ఞత్వంచ నిర్దేశాత్ । శ్రుతివాక్యపూర్వాపర పరామర్శశూన్యయుక్త్యాభాసప్రామాణ్యపూర్వోక్తమతద్వయమనపేక్ష్యం ॥ నను ॥ ఏకఏవ నారాయణ ఆసీత్ ॥ నబ్రహ్మానేశానః । నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పరః । నారాయణపరోజ్యోతిరాత్మా నారాయణః పరః ॥ వేదాహమేతం పురుషం మహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమసస్తుపారే । తమేవం విద్వానమృత ఇహభవతి । నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయేత్యాదినా మహానారాయణ పురుషసూక్తాదిషు । వాసుదేవస్సర్వమితి భగవద్గీతాయాంచ । దర్శనాత్ ॥ బ్రహ్మధాతనారాయణ ఏవతన్మేవ మోక్షసాధనత్వేన జగజ్జన్మాదికారణత్వం తస్యైవోపపన్నమితి చేన్న । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సర్వాణిచేంద్రియాణి నకారణం కారణానాం ధ్యాతా ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వర శ్శంభురాకాశ మధ్యే శ్శివఏకో ధ్యేయశ్శివం కరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాది శ్రుతివిశేషమూర్తిత్రయవిలక్షణత్వే కారణకారణత్వాదికం శివస్యైవ నిర్దేశాన్నేతరస్య జగజ్జన్మాదికారణత్వముచితం । నారాయణపరం బ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పర ఇత్యాదినా నారాయణ బ్రహ్మత్వ విధాయక శ్రుతీనాం ॥ అన్నం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ కం బ్రహ్మేత్యాదివదౌపచారికం ॥ ప్రథమాధ్యాయద్వితీయపాదే సర్వాధికరణే మహానారాయణ తాత్పర్యం । తత్ప్రథమపాదే జ్యోతిశ్చరణాధికరణే పురుషసూక్త తాత్పర్యం । శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవదితి సూత్రే షడ్విధలింగ తాత్పర్యేణ భగవద్గీతా తాత్పర్యేణ పరశివబ్రహ్మపరత్వేన స్పష్టముక్తం । తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి । సోఽకామయత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి । తదాత్మానగ్ంస్వయమకురుత । సర్వోవైరుద్రః । ఈశావాస్యమిదగ్ంసర్వం యత్కించిజ్జగత్యాం జగత్ ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వైనమో నమ ఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ శివస్యైవ జగదుభయ కారణత్వవ్యపదేశాత్ ॥ నచైకపక్షోయుక్తః । నారాయణజగత్కారణత్వ విధాయక పాంచరాత్రాగమాదీనాం విరోధ ప్రసంగ ఇతిచేత్తత్రసత్ ॥ సాంబందే ॥ యదా సనందముని నారికానుదకారయత్ ॥ వేదాభానుసుతః క్రోధా త్త్రైలాసగిరిమాయయా ॥ తతస్సర్వేశ్వరం సాంబం దృష్ట్వానత్వాపునఃపునః । సానంచకృతవ్రాంతే మునిర్వన్దుఃఖసంయుతః । తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్ రుద్రో నారాయణమస్పృశత్ ॥ అహంయమస్యలోకైకపునః పూరణమేవవై । మన్నిందకాని శాస్త్రాణి కురుతాం మోహసిద్ధయే । తచ్ఛ్రుత్వా హరిస్సద్యస్సృష్టవాన్ బుద్ధశాస్త్రకం ॥ పాంచరాత్రంచ చార్వాకమఘోరం క్షపణంతథా । తద్వద్రుద్రో మహాదేవః యమలోకస్యపూరణే ॥ శాక్తం కాపాలికం మిశ్రం తంత్రం పాశుపతం తథా । చకార మోహశాస్త్రాణి వేదబాహ్యాని సాదరాదితి ॥ కించ । కూర్మపురాణవ మోహార్థం కేశవేన శివేన చ । పాంచరాత్రంచ కాపాలం యామ్యం లోకాయితం తథా । బుద్ధం జైనంచ చార్వాకం న్యాసం శాస్త్రమనంతకం । తస్మాత్త్వాం చరాతా వేద బాహ్యత్వకానివై । శాస్త్రాణి సస్పృశేత్ ద్విజైః కంఠగతైరపి ॥ ఇతిశివకాత్ ! శమనలోకపూరణార్థ దనుజమోహకృతపాంచరాత్రాద్యాగమానాంచ ప్రామాణ్యం ॥ ఉత ॥ సాంబే । శివరహస్యఖండే । దశశైవపురాణాని సాత్త్వికానివిదుర్బుధాః । శ్రీవైష్ణవాని ద్విజవరాస్తేషాం ధర్మాస్తుతత్రయత్ ॥ సత్త్వం శుద్ధం సమాదిష్టం సుఖజ్ఞానాస్పదం తు యత్ ॥ విద్యోతదిష్టా యోగిభ్యశ్శుద్ధస్ఫటికసన్నిభః । ననిత్రిశివః క్వాపి బ్రహ్మనాధిపతిశ్శివః ॥ బ్రహ్మాణం త్వేవం పురాణాని బ్రహ్మణోహరి కథాశ్శుభాః దశశైవపురాణాని హింసాదోషాపరాణిచ । వైష్ణవానిచ చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః ॥ క్షత్రియాణాం స్వధర్మాస్తే షట్ దైవతాహరిః ॥ తమః కృష్ణముదాసీనం కూటకృత్యవిశారదం ॥ నిద్రాలస్యప్రమాదాదిపంచధా స్యాస్తుతామసాః । నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాస్తద్గుణాః పరికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్తతశ్శేష శాయీభక్తవిమోహకః । ఏతేషాంతు క్రియాణాం చతుర్ణాం విప్రా ఉదాహృతా ఇతి ॥ దర్శనాత్ । బ్రహ్మణా నాంత్యోక్తనిగమాగమ శాస్త్రానుసరణలింగ ధారణ రుద్రాక్షభస్మయజ్ఞోపవీత స్ఫటికాక్షమాలికా ధారణపూర్వకశివోపాసనమేవ కల్యాణకైవల్యవిభూత్యాత్మక నిశ్శ్రేయసఫలహేతుకమితినిశ్చీయతే ; తథాలైంగే । శివలింగం భస్మాక్షం రుద్రాక్షం స్ఫటికం తథా ॥ విభూతిధారణంచైవ ముద్రాపటలపరిచయః ఇతి వ్యవస్థాపనాత్తదేవయుక్తం ॥ ఉత ॥ అంతవత్త్వమసర్వజ్ఞతా వేత్యతః ॥ హరిగ్ంహరంతమనుయాంతిదేవాః విశ్వస్యేశానం వృషభం మతీనామితి శ్రుతౌ । మత్స్యకూర్మవరాహాంగైర్నృసింహ వామనుజాదిభిః ॥ జాతేననిధనం ప్రాప్తం విష్ణునాపి మహాత్మనేత్యస్మృతౌచ శివేతరనారాయణాదీనా మంతవత్త్వంచ ॥ రజసాతమసాక్రాంతా బ్రహ్మనారాయణాదయః త్రిగుణాత్మక ప్రకృతి సంభూతా మూలగీతాసు తమసావృతత్వవ్యపదేశాన్నారాయణస్య సర్వజ్ఞత్వాభావమర్థాచ్ఛిద్ధమితి కేచిద్వదంతి । తథాహి । తమసావృతే జననమరణవిశిష్టానాం పశుపతివ్యతిరిక్త నారాయణాదీనాం జగదుభయకారణత్వ నిషేధాద విరోధ ఇతి సిద్ధం । పూర్వాధికరణస్థితన్యాయ [illegible] [illegible] వ్యాద్యుక్త దశప్రామాణ్యప్రతిపాదకత్వేన

నిరసనే । తద్విష్ణోర్గేకఉత్తమం ॥ నారాయణపరబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిశతసిద్ధ సర్వాధికభగవన్నారాయణేనకృతపాంచరాత్రా
గమస్యకథంవేదవిరుద్ధత్వమిత్యాశం కాయామధికరణాంతరేణతన్నిరాకరోతి ॥ * * * * *

ఉత్పత్తేరసంభవాత్ ॥ ౪౨ ॥

ఉత్పత్తేః పరమపురుషనారాయణాత్ క్షేత్రజ్ఞోత్పత్తేఃజననస్యాసంభవాత్ ॥ శ్రుతియుక్త్యనుభవవిరోధాత్ ॥
జీవోత్పత్తివిధాయక పాంచరాత్రాగమశాస్త్రం సర్వథావైదికైర్నాంగీకరణీయ్యం । పంచమహాభూతవత్ । క్షేత్రజ్ఞా
నాంపరమాత్మసకాశాదుత్పత్త్యంగీకారేతద్వ జీవానాంనష్టప్రసంగాత్ । తచ్ఛాస్త్రోక్తకించిద్భేదనారాయణసారూప్యాత్మ
కముక్తిర్నస్యాదితిసూత్రసూచితసూత్రాభిప్రేతః ॥ జీవజన్యత్వవ్యపదేశకపాంచ రాత్రశాస్త్రంప్రామాణమూలంభ్రా
తిమూలంవేతిసంశయః । పరబ్రహ్మభూతవాసుదేవ ప్రణీతత్వాత్తత్పరత్వాన్నిశ్శ్రేయస సాధనావబోధకత్వాన్మన్వాదేరధి
కత్వాత్తదుక్తపాంచరాత్రాగమస్యవేదవత్ప్రామాణ్యం ॥ తత్ప్రక్రియా ॥ పరమకారణభూతవాసుదేవాత్సంకర్షణోనా
మజీవోజాయతే । సంకర్షణాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞమనఉత్పద్యతే । తస్మాదనిరుద్ధసంజ్ఞకహంకారోప్రభవతి । ఏతేచత్వారో
వ్యూహాస్సర్వేశ్వరస్యేతి । తస్మాత్ తచ్ఛాస్త్రమనివార్యం । కించ ॥ సర్వేషాంబ్రాహ్మణానాంయాగశ్రాద్ధదానాదికర్మ
సుకృష్ణార్పణవిని యోగదర్శనాత్ । ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణితపఃకర్మాత్మకానివై।యానితేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణంప
రం।కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్।కరోమియద్యత్సకలంతత్పరస్మైనారాయణాయేతిస
మర్పయామీత్యాదివచనేషుసర్వకర్మసువిష్ణుస్మరణపూర్వకత్వం తేషాంవిష్ణ్వారాధనపూర్వకత్వంచోపదేశాత్ సర్వ క్రియాసంత
ల్పేశ్రీగోవిందగోవిందేతివ్యవహార దర్శనాత్। శ్రాద్ధేచవిష్ణోర్ముఖ్యదేవతాత్వాభిధానాత్ గయాయాంశ్రీవిష్ణుపాదేదత్తమస్త్వితి
తదేవ శ్రీజనార్దనప్రీయతామితివిష్ణుసమర్పణమేవాత్రద్యోతనాత్। అచ్యుతానంతగోవిందేత్యాదినాశరీరశుద్ధిసంపాదనార్థంకేశ
వాదిద్వాదశనామోచ్చారణవిధానస్యస్మృతిషుబహుధాప్రపంచితత్వాత్।సంధ్యావందనోపస్థానేధ్యేయస్సదాసవితృమండ
లమధ్యవర్తీనారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః। కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీహారీహిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్రః।శం
ఖచక్రగదాపాణేద్వారకానిలయాచ్యుత।గోవిందపుండరీకాక్షరక్షమాంశరణాగతమితిసారమండలేనారాయణప్రార్థనాదర్శనా
త్నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయగోబ్రాహ్మణహితాయచ। జగద్ధితాయకృష్ణాయగోవిందాయనమోనమఇతిగోవిందస్మృతింకృత్వా
ఆకాశాత్పతితంతోయంయథాగచ్ఛతిసాగరం ॥ సర్వదేవనమస్కారఃకేశవంప్రతిగచ్ఛతి । ఇతివాక్యేనతదితరసకలదేవతా
కర్తృకనమస్కారాదీనాంకేశవస్యైవముఖ్యోద్దేశ్యవ్యవస్థాపనాత్ । వైష్ణవలాంఛనమృదూర్ధ్వపుండ్రమేవసర్వేషాంప్రాత
ర్విధేయత్వదర్శనాత్ ॥ సాలగ్రామంవినాలింగతీర్థప్రసాదస్వీకారాత్ । కించ ॥ స్మార్తవైష్ణవమధ్వాదిమతేష్వపిరా
మాయణస్యైవోపదేశగ్రహణాత్ ॥ విష్ణుసహస్రనామోచ్చారణస్యైవ సర్వేషాంముఖ్యానుసంధేయత్వాచ్చ । సర్వే
షాంబ్రాహ్మణానాంవిష్ణుపరత్వమేవాభిహితం । రుద్రోవైక్రూరఇతియజుశ్శ్రుతౌరుద్రస్యతామసత్వవ్యపదేశాత్ । తత్ప్ర
ణీతశివాగమానాం తత్ప్రతిపాదకశ్రుతిస్మృతిపురాణానాంచ తామసత్వాదప్రామాణ్యత్వమర్థాత్సిద్ధం । తథాశాండిల్య
స్మృతౌ । యానిసర్వంపరంవిష్ణుం వదంతిపరమేశ్వరం । తానిసర్వాణిశాస్త్రాణి సాత్వికానిమతానివై । ప్రజాపతిశ్చశా
న్నాద ॥ తథాదేవీంసరస్వతీం । పరత్వేనవదేచ్ఛాస్త్రం రాజసంచప్రచక్షతే ॥ యచ్ఛాస్త్రేలింగపారమ్యంవాపదేవము
మాపతిం । పరత్వేనవదేచ్ఛాస్త్రంతత్తామసముదాహృతమితిస్పష్టముక్తం । కించ । సర్వయజ్ఞక్రియాదిషురుద్రాప్రహు
త్యనంతరమపఉపస్పృశ్యేతిశ్రవణాత్ । తదేవశివస్యతామసత్వా మాంగల్యప్రదర్శనేముఖ్యదృష్టాంతః ॥ నారాయణాద్బ్ర
హ్మాజాయతే ॥ నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదౌ నారాయణస్యజగజ్జన్మాదికారణత్వోపదేశాచ్చ ॥ తత్ప్రణీతపాంచ
రాత్రాగమస్యసముత్కృష్టత్వాత్సర్వేషాం బ్రాహ్మణానాంతదేవగ్రాహ్యమితిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । వైదికానాంపాంచరా
త్రాగమప్రతిపాదితవైష్ణవమతంనవిధేయం । కుతస్తంత్రప్రధానత్వాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశౌ ॥ నజాయతేమ్రియతే
వావిపశ్చిదిత్యాదిశ్రుతీనాంజీవానామనాదిత్వనిర్దేశాత్ ॥ జీవోత్పత్త్యాదిశ్రుతిబాహ్యార్థధర్మప్రకాశక పాంచరాత్రాగమమత
మవైదికరమణీయ్యం । జీవానాంజన్యత్వేకృతనాశకృతాభ్యాగమదోషోబుద్ధమతవదుపపద్యేత । నారాయణప్రణీతత్వే
నపాంచరాత్రాగమానాంప్రాధాన్యముతవైష్ణవగూఢాచారధర్మప్రకాశకత్వేన ప్రాధాన్యంవా । నాద్యః । బుద్ధాగమా
దీనామతివ్యాప్తేః ॥ నద్వితీయః । కూచిమారాదిగ్రంథప్రమాణప్రసంగాత్ । తథాచేత్ । స్మృతితంత్రపురాణేషు
యోగాత్మకత్వాద్యావిరుధ్యతే ॥ తంత్రార్థస్సతువిజ్ఞేయోగహీతం బ్రాహ్మణాదిశ్రీపారాశరవ్యవస్థాదర్శనాత్ । తదం

గీకారేవర్ణచతుష్టయాతీతప్రసంగో దుర్నివారః । క్వచిత్స్మృతిపురాణేషు సర్వకర్తారం భవిష్ణునామస్మరణాద్విష్ణోరుత్కృష్ట
త్వం పరబ్రహ్మత్వం వైదికదేవతాప్రాధాన్యత్వం వా । నాద్యః । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ
తస్థే । రుద్ర ఏకత్వమాహుః । రుద్రో వై శాశ్వతం వై పురాణం । అసంఖ్యాతాస్సహస్రాణి స్మర్యతే న చ దృశ్యతే । ప
రాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః । యత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనః శివసంకల్పమస్తు । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వ
రస్సర్వభూతానాం । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । శివో ద్వైత ఇత్యాది
శ్రుతిషు తేషు శివస్యైవ సర్వాధిక్యత్వవ్యవస్థాపనాన్నేతరస్య సర్వాధిక్యత్వం । కించ । విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః ।
త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణోస్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణః । బ్రాహ్మణో వై బ్రాహ్మణముపధావతి । త్వం దేవానాం బ్రాహ్మణో నా
మధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిః । బ్రాహ్మణానాం బ్రాహ్మణైరాశ్రితతయా మహాదేవ ఏక ఏవోపాస్య ఇత్యాదినా యజుస్సామ
శ్రుతిషు శివస్య బ్రాహ్మణత్వం । బ్రాహ్మణోపాస్యత్వముపదిష్టం । శ్రుత్యంతరే । ఏష నిత్యో మహిమా బ్రాహ్మణస్యేతస్మాత్సోమ
రాజానో బ్రాహ్మణాః । సోమోస్మాకం బ్రాహ్మణానాం రాజా సోమ ఏవ నో రాజేత్యాహుః । బ్రాహ్మణాః ప్రజా ఇత్యాదిషు
తద్వచ్ఛివస్య బ్రాహ్మణత్వం బ్రాహ్మణాధిపతిత్వముపదిష్టం । కూర్మే । అనులోమవిలోమానాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణో గురుః
విశేషాద్బ్రాహ్మణం రుద్రమీశానం శరణం వ్రజేత్ । ఇతి । పారాశరపురాణే । సర్వేషామేవ వర్ణానాం వరిష్ఠః పరమేశ్వ
రః । వరిష్ఠయోర్హి సంబంధో యుజ్యతే న పరస్య తు । తతో విప్రస్య సంబంధశ్శివే నైవ హి యుజ్యతే । సంకరాస్సర్వదేహా
శ్చ వృషలస్తు పురందరః । పితామహశ్చ వైశ్యశ్చ క్షత్రియః పరమో హరిః । బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్రస్సర్వేషాముత్తమో
త్తమః । బ్రహ్మభూతస్య రుద్రస్య బ్రాహ్మణ్యం నైవ హేతుజం । బ్రాహ్మణో వై సదా లోకే బ్రాహ్మణం తూపధావతి । నేతరత్క్షత్రి
యో వైశ్యో న శూద్రో న చ సంకరః । తస్మాద్వైదికమార్గేణ ద్విజాతో బ్రాహ్మణస్సదా మహాబ్రాహ్మణమీశానమవగచ్ఛేన్న
చేతరం । సర్వాత్మభూతమాత్మానం విరూపాక్షం ద్విజోత్తమం । యస్తనోపైతి సాంకర్యం తస్యాస్త్యం హ్యేవ న సంశయ ఇ
తి । తథా యజుర్వేదే । యో వై స్వాం దేవతామతియజతే ప్రస్వాయై దేవతాయై చ్యవతే । న పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయా
న్భవతి । శ్రుత్యర్థస్తు । యస్తు స్వాం దేవతామతిక్రమ్య దేవతాంతరం యజతే । స పరాం దేవతాం న ప్రాప్నోతి । పాపీ
యాన్భవతీతి తాత్పర్యార్థః । అంతరిచ్ఛంతి తం జనే రుద్రం పరిమనీషయా గృభ్ణంతి జిహ్వయా ససం । కూర్మే । అంతశ్చే
చ్ఛంతి యే రుద్రం భవానీసహితం శివం । పురీషమేవ గృభ్ణంతి జిహ్వయా తే న సంశయః । ఇతి । శ్రౌతస్మార్తసదాచారై
ర్బ్రాహ్మణః పరమేశ్వరః । మహాబ్రాహ్మణమీశానముపగచ్ఛేత్సదైవ తు । తచ్ఛైవత్వేన విష్ణ్వాదీన్ సర్వేషాం హ్యస్తి కోత్తమః ॥
అపగచ్ఛేత్ సదా విప్రో న ప్రధానతయా సదా జన్మనా లబ్ధజాతీనామాశ్రయాణాం తథైవ చ । ప్రాధాన్యేన మహాదేవః పూజ్యో
నాన్యోస్తి సిద్ధయే । తత్రాప్యస్త్యర్థం మహావిష్ణుస్సర్వైః పూజ్యస్సనాతన ఇత్యాదినా పాఠం దే శివస్యైవ బ్రాహ్మణత్వమవగమ్య
తే । నాదేవాంశో దదాత్యన్నం నావిష్ణుః పృథివీపతిః । నాబుష్టిః కురుతే కావ్యం నారుద్రః క్రిమిపాతక ఇతి పాఠం దే రుద్రాం
శస్యైవ బ్రాహ్మణస్య వేదక్రిమిపాతకత్వేన బ్రాహ్మణ్యమేవోక్తం । నావిష్ణుః పృథివీపతిరితి విష్ణోః పృథివీపతిత్వేన క్షత్రియత్వము
క్తం । అలంకారప్రియో విష్ణురభిషేకప్రియశ్శివ ఇతి । రామావతారకృష్ణావతారాదీనాం క్షత్రియకులే జన్మశ్రవణాత్ ।
లోకే విష్ణువిగ్రహేషు । గోవిందరాజ రంగరాజ వరదరాజాదిశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । కించ । పాంచరాత్రాగమోక్త
కళ్యాణోత్సవాదిషు తస్య వర్మశబ్దప్రయోగాచ్చ । విష్ణోః క్షత్రియత్వమనివారితం । బ్రాహ్మణానాం శివో దేవః క్షత్రియా
ణాం తు మాధవః । వైశ్యానాం చ తథా బ్రహ్మా శూద్రాణాం సురనాయక ఇతి మనుస్మృతౌ చ విష్ణోః క్షత్రియదేవత్వం స్పష్టము
క్తం । నను వేంకటేశ్వర విఠలేశ్వరస్థానే విష్ణోరీశ్వరశబ్దశ్రవణాత్ । పరశురామావతారే తస్య బ్రాహ్మణకులసంభవశ్రవ
ణాత్కథం క్షత్రియత్వముపదిశ్యత ఇతి చేన్న । వేంకటేశ్వరస్యాభాసవిష్ణుత్వం । తదంగే నాగభూషణాదిధర్మాణాం ద్యోత
నాత్ । మూలవిగ్రహే శంఖచక్రాదిలాంఛనానామదర్శనాత్ । వీరేశ్వరస్య రామానుజకల్పిత వేంకటేశ్వరత్వం రజ్జుసర్ప
వదాభాసమాత్రమేవ । కించ । తత్ప్రత్యథోదశే శివలింగదర్శనాదీశ్వరశబ్దో వ్యవహ్రియతే । విఠలేశ్వరస్య విష్ణోశ్శిర
సి లింగధారణదర్శనాత్ । తత్ర షష్ఠీతత్పురుషసమాసేన ఈశ్వరశబ్దో నిర్ణీతః । రుద్రాంశసంభూతస్య విశ్వామిత్రస్య క్ష
త్రియోత్పన్నస్యాపి తపసా బ్రాహ్మణత్వం । నారాయణాంశసంభూతస్య పరశురామస్య బ్రాహ్మణోత్పన్నస్యాపి వ్యాపారే
ణ క్షత్రియకార్యకరణత్వం దృష్టం । తచ్చ రుద్రవ్యత్యాసహేతుకమితి హరివంశే ప్రతిపాదితం । భృగోశ్చరువిపర్యాసేనైవ
వైష్ణవయోః పురా । జగత్యాం ప్రేష్ణహాంశశ్చ జామదగ్న్యోప్యజాయత । విశ్వామిత్రస్తు శైవాంశైర్గాధిః కౌశికనందనః ।
జనయామాస పుత్రం తు తపోవిద్యాశమాత్మకం । ప్రాప్య బ్రహ్మర్షిసమతాం గత ఇతి ॥ తస్మాచ్ఛివస్య బ్రాహ్మణత్వం

బ్రాహ్మణాధిపతిత్వముక్త ఏవసర్వోత్కృష్టత్వం: రుద్రపిండోద్భవోవిప్రోరుద్రం సర్వేశ్వరంవిభుం ॥ మోహాన్నైవనజానాతి జాతంవేశ్యాసుతోయథా । యఃపుత్రఃపితరంద్వేష్టితంవింద్యాదన్యరేతసం । యోవిప్రోఽసతతంద్వేష్టి తంవింద్యాదన్యరేతస మిత్యాదినాసాంబే । రుద్రస్యబ్రాహ్మణత్వాద్బ్రాహ్మణోత్పత్తి హేతుత్వాచ్చ రుద్రద్వేషిణాంబ్రాహ్మణేభ్యోభ విష్కారఇతిఘంటాఘోషః ॥ ఆదత్తపితరోగర్భంకుమారంపుష్కరస్రజం । యదేహపురుషోఽసదితితంపత్నీపుత్రాన్తిపుమా న్సంసమాజానుకాభవతీత్యాపస్తంబసూత్రే ॥ బ్రాహ్మణస్యరుద్రపీడహేతుత్వంశ్రూయతే ॥ ననుతస్యాదిపాదేనఏకాద శరుద్రాణామేవరూపనిర్దేశఇతిచేన్న । తేషామీశ్వరాంశత్వేనైవరుద్రత్వవ్యపదేశోయుక్తః । అంశాంశినోరభేదాత్ । ప్ర కృతివికృతిన్యాయేన । క్రోధాదాతద్వదుత్పత్తిః । తస్మాద్విష్ణ్వాద్యపేక్షయారుద్రస్యైవసర్వోత్కృష్టత్వం ॥ నద్వితీయ్యః ఏకఏవనారాయణఆసీన్నబ్రహ్మానేశానః । నారాయణాద్బ్రహ్మాజాయతే నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదౌశివవన్నారాయ ణస్యకారణకారణత్వాదర్శనాత్ ॥ ఏకఏవనారాయణోఆసీదిత్యత్రశక్తైరాసీత్పరాశరవత్ । అదివిష్ణోః పరమశివజన్యత్వ ముపదిశ్యతే । తథాఋగ్వేదే ॥ విష్ణురిద్ధాపరమస్యవిద్వాన్జాతోబృహన్నపిపాతితృతీయ్యామితి । అస్యార్థః । పరమ స్యమహేశ్వరస్యఇద్ధంభావేనవిద్వాన్వేత్తావిష్ణుః ॥ విష్ణోః పరమశివవేత్తృత్వంమంత్రాత్తత్రైవసిద్ధం । విష్ణోర్దేవత్వంపరమ స్యవిద్యేతి । ఏవంభూతోబృహద్విష్ణుః ॥ బృహదితివిశేషణంవ్యూహావతారాది రూపాంతరాతీతాదివిష్ణుపరం । మంత్రాం తరేపి । నమోవిష్ణవేబృహతేకరోమి ॥ బృహత్తేవిష్ణోసుమతింభజామహేత్యాదిషు ॥ సవిష్ణుఃజాతస్సన్బ్రహ్మవిష్ణులోకా దూర్ధ్వంతృతీయ్యంకైలాసంసాక్షాదాదివిష్ణురేవసంరక్షతి ॥ తస్మాదజాతమహేశ్వరాదాదివిష్ణోర్జన్యత్వంసిద్ధం ॥ అజాత ఇత్యేవంకశ్చిద్భీరుఃప్రపద్యతే ॥ రుద్రయత్తేదక్షిణంముఖంతేన మాంపాహినిత్యమితి ॥ శ్వేతాశ్వతరమంత్రేణశంభోరేవా జాతత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ తస్యైవకారణకారణత్వంసిద్ధం । నారాయణాద్రుద్రోజాయతఇత్యాదివాక్యానామవాంతరకా లరుద్రవిషయత్వం ॥ త్రయస్తేకారణాత్మానోజాతాః స్సాక్షాన్మహేశ్వరాదిత్యారభ్య । విష్ణోశ్చభగవాన్రుద్రోబ్రహ్మాణమ సృజత్పునః । నారాయణంపునర్బ్రహ్మా బ్రహ్మాణంచపునర్భవఇత్యాదినా కల్పాంతరేషుపరమశివానుగ్రహాదవాంతరభేదాః బహుధాప్రపంచితాః । వాయుసంహితాయాందృష్టం । ఏకఏవనారాయణోఆసీదితిక్రియాయాః తస్యపరమేశ్వరజన్యత్వ ముపదిష్టం । తత్రిరస్యమూర్తిత్రయకారణత్వాచ్ఛ్రవణాత్ ॥ కృత్స్నంతరేషజగతఃకారణత్వం మూర్తిత్రయకారణత్వంచశివ స్యైవనిర్దిష్టం । శ్వేతాశ్వతరే ! బ్రహ్మవాదినోవదంతి ॥ కింకారణంబ్రహ్మ । కుతస్మజాతారుప క్రమ్యశివస్యైవప్రశ్నో త్తరపురస్కారేణపరబ్రహ్మత్వంప్రతిపాద్య । యదాతమస్తంనదివానరాత్రిర్నసన్నచా సచ్ఛివఏవకేవలః । తదక్షరంతత్సవి తుర్వరేణ్యంప్రజ్ఞాచతస్మాత్ప్రసృతాపురాణీత్యాదినా । సకలజగత్పూర్వభావిత్వేనగాయత్రీమంత్రవాచ్యత్వేన శివస్యైవప్ర తిపాదితత్వాత్ ॥ యోదేవానాంప్రథమంపురస్తాద్విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యాదినా తస్యైవవిశ్వాధికత్వముపదిష్టం అథర్వశిరసి ॥ ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదంబ్రహ్మావిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే ॥ సర్వాణిచేంద్రి యాణిసహభూతైర్నకారణంకారణానాం ధ్యాతాధ్యానాం కారణంతుధ్యేయః । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురా కాశమధ్యేశివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదిశ్రుతిషుతస్యైవకారణకారణత్వనిర్దేశాత్ । నారాయణస్యకా రణకారణత్వంవిశ్వాధికత్వంచ శ్రుతావదర్శనాత్ ॥ నసర్వత్రనారాయణస్య పరబ్రహ్మత్వముపపద్యతే । ఈశానస్సర్వవి ద్యానామిత్యాదినాశివస్యపాలకత్వం ॥ నిధనపతయేనమఃసర్వభూతదమనాయనమః । మహాగ్రాసాయనమఇత్యాదిశ్రుతిషు తస్యైవసర్వలయకారణత్వందృష్టం । తస్మాత్తస్యైవపరబ్రహ్మత్వంసిద్ధమిత్యూహ్యం । జన్మాద్యస్యయతః । యతోవాఇమా నిభూతానిజాయంతఇత్యాదౌజగజ్జన్మాదికారణత్వం బ్రహ్మలక్షణత్వంస్పష్టముక్తం ॥ నతృతీయ్యః । సామవేదప్రథమమంత్రే తపశ్చతేజశ్చశ్రద్ధాసకర్మ్య । కర్మాధిపతయేనమఇత్యేం తేనసకల కర్మాధిదైవత్వేనవిరూపాక్షోసీతితన్నిర్దేశాత్ । వైది కానాంసర్వకర్మారంభేశివస్మరణమేవయుక్తం । తథాశైవపురాణే । వైదికస్సర్వకర్మాణిశివముద్దిశ్యకారయేత్ ॥ ఇతి । అపవిత్రఃపవిత్రోవాసర్వావస్థాంగతోపివా । యస్స్మరేద్దేవమీశానంసబాహ్యాభ్యంతరశ్శుచిః ॥ సాంబే । శుచిర్వా స్యశుచిర్వాపిసర్వావస్థాసుసర్వదా । యస్స్మరేద్విస్ఫులింగాక్షంసవైశ్వానరవచ్ఛుచిః । ఇతిశ్రూయతే ॥ మన్వాదిస్మృతీనామి వశ్రుతిమూలకత్వేనసర్వకర్మారంభేశివస్మరణవిధాయక వచనానాంవిధేయత్వం । వేదమూలకత్వాభావాత్కర్మారంభేవిష్ణు ద్దేశప్రతిపాదకస్మృతీనాంసాంఖ్యాదిస్మృతివద్దుర్బలత్వం ! దినంవారంచనక్షత్రం యోగఃకరణమేవచ ॥ సర్వంశివమయం స్మృత్వావైదికఃకర్మకారయేత్ । ఇతిస్మృతౌ ॥ దినవారనక్షత్రాదికం శివమయమితిశ్రూయతే ॥ తథాచశ్రుతిః । వి శ్వంభూతంభువనంచిత్రంబహుధాజాతం జాయమానంచయత్ ॥ సర్వోహ్యేషరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమోఅస్త్విత్యాది

శ్రుతిశతేషు సర్వం శివాత్మకమితి శ్రూయతే । కించ । శ్రాద్ధప్రారంభే । ఈశానః పితృరూపేణ మహాదేవో మహేశ్వరః ॥ పితృతర్పణకాలే తు శివ ఏవ పిండభాగ్ భవేత్ । సర్వమాత్మా సదా శివ ఇతి శివప్రీతికరత్వేన శివారాధనత్వేన శ్రాద్ధకర్మకర్తవ్యత్వముపదిష్టం । తథోపసం ప్రియతాం భగవానీశః పరమాత్మా సదాశివ ఇతి శివప్రీతికరత్వేన శివారాధనత్వేన శ్రాద్ధకర్మకర్తవ్యత్వముపదిష్టం । తథోపసం హారే । వామదేవాయ నమ ఇత్యాదినా శివస్మరణపూర్వకబ్రాహ్మణవిసర్జనశ్రవణాదుపక్రమోపసంహారయోశ్శివపరత్వద ర్శనాత్తన్మధ్యభాగస్యాపి తత్పరత్వమేవ । తథా శంకరసంహితాయాం । నైమిత్తికాని శ్రాద్ధాని శివతుష్ట్యర్థమాదరాత్ । కు ర్యాత్స వై స్వగృహే భక్త్యా శివారాధనబుద్ధిత ఇతి । లైంగే । గయారుద్రపదే పిండం యో దదాతి సుభక్తితః । స సప్తకులము ద్ధృత్య శివలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ఈశానవిష్ణుకమలాసనకార్తికేయవహ్న్యర్కరజనీశేత్యాదినా తత్ప్రథమమీశానపా దస్యైవోపదేశాత్ । గయాయాం శ్రీరుద్రపాదాదిసమస్తపాదేషు దత్తమస్తి శ్రీబోధాయనసూత్రవచనాత్ । శ్రాద్ధం సర్వం శివప్రీతికరమేవ । నను శ్రాద్ధసంరక్షణే మహావిష్ణోరేవ వచనే । తస్యైవ శ్రాద్ధసంరక్షకత్వేనోపదేశాత్ । శ్రాద్ధఫలదా తా స ఏవేతి చేన్న । విశ్వేదేవాదివత్తత్రాధికారత్వేన విష్ణునిర్దేశః కృతః । రాజభాండాగారే భృత్యనిర్దేశవత్ ॥ విష్ణోస్త త్సంరక్షకత్వం నిర్దిష్టం । సారం చ వ్యాసభుజస్తంభనానంతరం వ్యాసంప్రతి విష్ణువచనం ॥ యజ్ఞకర్తా చ దేవేంద్రో వేదకర్తా చ వాక్పతిః ॥ అహమేవ జగత్కర్తా మమ కర్తా మహేశ్వరః ! ఇతి వచనేన శివస్యైవ సర్వాధికత్వముపదిశ్యతే । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వా భువనాని శ్రుతౌ ॥ జలాధిష్ఠానతయా రుద్రస్యైవ స్థిత్యుపదేశాత్ ॥ స్నాన కాలేపి । వామదేవమంత్రేణ జలాధిష్ఠానరుద్రం స్మృత్వా స్నానం కుర్యాత్ । తథా శాతాతపే । వామదేవేతి మంత్రేణ జలాధ్యక్షం సదాశివం । స్మృత్వా స్నానం సదా కుర్యాత్సర్వపాపనివృత్తయే । ఇత్యాదినా స్నానకాలే శివప్రార్థనాదర్శనా త్తదేవయుక్తం ॥ సోమమండలమధ్యస్థం సాంబం సంసారభేషజం । నీలగ్రీవం విరూపాక్షం నమామి శివమవ్యయమితి ॥ గౌతమస్మృతౌ । సూర్యో ముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మన ఇతి । శంకరసంహితాయాం ॥ సూర్యమండలాంతర్వ ర్తిత్వం సూర్యస్య ముఖ్యశరీరత్వం చోపదిష్టం । తస్మాచ్ఛివస్యైవ పరబ్రహ్మత్వం సిద్ధం । నను య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురు ష ఇత్యారభ్య । తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ ఇత్యాదినా ఛాందోగ్యే సూర్యమండలాభివ్యక్తపురుషస్యాక్షిద్వయోపదేశాత్ । ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీత్యాదినా నారాయణస్య సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వనిర్దేశాత్ । భర్గశబ్దవాచ్యత్వం త స్యైవేతి చేన్న । అంతస్తద్ధర్మోపదేశాదిత్యధికరణే । నిరాకృతం । నీలకంఠభాష్యే సూతసంహితా ధ్యానయోగఖండే చ శివస్య సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేన తన్మాత్రార్థస్యోపదేశాత్ । కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీతి వాక్యే । కముదకం పిబతీతి కపిస్సూర్యస్తేనాసితం వికసితం పుండరీకమివేత్యనేన త్ర్యక్షస్య లోచనస్య ముకులీకృతత్వమర్థాత్సిద్ధమితి బహుధా నిరూ పితం । శతరుద్రీయే । అసౌ యో వసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహిత ఇత్యాదినా సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వం శివస్యైవ ప్రసాధి తం । సోమం సోమరుద్రాయ సిక్తం సే । యద్వీరాయ సమసావిధిష్టమితి శ్రుతౌ । సర్వదేవతానమస్కారస్తోత్రాదీనాం శివసమర్పణవిధిశ్రవణాత్ । సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి వాక్యానాం వేదవిరుద్ధత్వాత్సాంఖ్యస్మృతివన్నవిధే యం । కించ । పంచశీర్షోపనయన ఇతి వాక్యే । శిరఃపంచకవిశిష్టత్రిలోచన మహేశ్వరే సంధ్యావందన వినియోగ వ్యవ స్థాపనాత్ । వినియోగానుసారేణ సర్వవాక్యాన్వయో యుక్తః । తత్ప్రకరణే తు । భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మన ఇతి పదే న భర్గపదస్య రుద్రపరత్వం స్పష్టముక్తత్వాత్ । శ్రుతిస్మృతివిరోధే తు శ్రుతిరేవ బలీయసీతి న్యాయేన । శ్రుత్యర్థానుగుణ్యేన వా క్యార్థో యోజనీయః । అత్ర కేచిత్ । అమాత్యసమర్పితద్రవ్యాణాం యథా రాజాధీనత్వం । తథా విష్ణుసమర్పితనమస్కా రాదీనాం శివాధీనత్వమితి వదంతి । తదప్యవిరోధః । యథా నద్యుదయ స్సర్వే సముద్రే ప్రవిశంతి హి ॥ సర్వదేవనమస్కా రాః మహాదేవే తథా ధ్రువం । యథాచోరసమాపీతం కిరీటాదివిభూషణం । చోరైర్యథానథార్యం స్యాత్తథా దేవనమస్కృతిః న శక్యతే స్వయం ధర్తుం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిస్సదా ! ఇతి సారంగదేశ్యాయతే । అతో న కశ్చిద్విరోధః । నను విష్ణుధర్మోత్తరే । స్నా త్వాచమనలక్షణానంతరం । అథవా కేశవాదిభిరిత్యాదినా పురాణాచమనం వైదికానాం విధేయత్వేన ప్రతిపాదితమితి చేన్న ॥ శ్రౌ తాచమనం ప్రోక్తం యజ్వాదీనాం నిరంతరం ॥ స్మార్తమాచమనం జ్ఞేయం స్మార్తకర్మావలంబినాం ॥ పురాణాచమనం తద్వత్తం త్రమార్గావలంబినాం । ఇతి గౌతమస్మృతౌ । స్మరణాత్ । కేశవాదీనామభిరాచమనం తాంత్రికమేవేతి వేద్యం । వై దికానాం స్మార్తానామపి మూత్రోత్సర్జనాదికాలేషు కేశవాభిరాచమనం కథమకర్తవ్యమితి చేన్న ॥ బ్రాహ్మణానాం శివదేవత్వా త్ । శివనామభిరాచమనమేవ కర్తవ్యం ॥ బ్రహ్మయజ్ఞాదికాలేషు శ్రుత్యాచమనమిష్యతే । సోమయాగాదికాలేషు శ్రౌతాచ మనమీర్యతే । సంధ్యాదిస్మార్తకృత్యేషు స్మృత్యాచమనమీరితం ॥ మూత్రాద్యుత్సర్జనే కాలే పురాణాచమనం స్మృతం । శివనామాదిభిః పంచవింశత్యా కురు శాద్బుద్ధిరితి । మూర్ధన్యా వపన్మతిదర్శనాత్ । తదేవ యుక్తం ॥ ఊర్ధ్వపుం

డ్రాదికం న వైదికపరిగ్రాహ్యం ॥ తాంత్రికత్వాత్ । తదుక్తం పారాశరపురాణే । శ్రౌతలింగం తు విజ్ఞేయం త్రిపుండ్రో
ద్ధూళనాదికం । అశ్రౌతం తూర్ధ్వపుండ్రాది నైవ తిర్యక్త్రిపుండ్రకం ॥ శాతాతపే ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం మృదా కుర్యాల్లీలయా
పికదావన । తదాకారేణ శస్త్రేణ పీడ్యతే యమకింకరైః ॥ గారుడస్మృతౌ చ ॥ త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృపవైశ్య
యోః ॥ అర్ధచంద్రం తు శూద్రాణామన్యేషామూర్ధ్వపుండ్రకం । సూతసంహితా బ్రహ్మగీతాసు చ । ఊర్ధ్వపుండ్రం లలా
టే తు వర్తులం వార్ధచంద్రకం ॥ మోహేనైవ ప్రకుర్వంతి పాషండోపహతా జనాః । శంఖచక్రగదాపద్మాద్యంకనం విగ్రహస్య కే
మోహేనైవ కరిష్యంతి పాషండోపహతా జనాః ॥ విష్ణుస్మృతౌ యథాశ్మశానగం కాష్ఠమనర్హం సర్వకర్మసు । తథా చక్రాంకి
తో విప్రః సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ విధూతిర్యస్య నో ఫాలే కంఠే రుద్రాక్షమాలికా । ముఖే పంచాక్షరో మంత్రస్తం త్యజేదంత్యజం యథా ।
గౌతమస్మృతౌ ముఖే మంత్రం హృది ధ్యానం హస్తే లింగధారణం శిఖాయజ్ఞోపవీతం చ హ్యేతద్బ్రాహ్మణలక్షణం ॥ బ్రాహ్మణః కులజో
విద్వానూర్ధ్వపుండ్రధరో యది । తం గార్దభం సమారోప్య రాజా రాష్ట్రాత్ప్రవాసయేత్ ॥ కులీనో బ్రాహ్మణో విద్వానూర్ధ్వపుండ్ర
ధరో యది । వర్జయేత్తాదృశం విప్రం మద్యోచ్ఛిష్టఘటం యథా ॥ కింజగాతమెలత్వా ॥ యశ్చైత విధిరపి శ్రూయతే । ఊర్ధ్వపుండ్రం మృ
దా శ్వేతపత్రి వర్తులచిహ్నధృత్ । త్రిపుండ్రధారణాదేవ భస్మనా పూయతే నరః ॥ అంకితే శ్వంఖచక్రాద్రై ర్భృశ్వరీ దేవతాయుధైః ॥ త్రి
పుండ్రధారణాదేవ భస్మనా పూయతే నరః ॥ అగ్నినా దహ్యతే గాత్రే యః పుమాన్ వ్యధివర్జితః ॥ రుద్రాక్షధారణాదేవ భస్మనా
పూయతే ద్విజః ఇతి । సామశాఖాయాం ॥ మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్వర్ణం స్తేయం బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా
భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైరిత్యాదినా బహుశ్రుతిస్మృతిభిర్భస్మరుద్రాక్షలింగధా
రణాదిమాహాత్మ్యం సర్వాధికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ నను వేదోపబృంహకస్మృతిపురాణానాం వైదికతంత్రమార్గ
ప్రతిపాదకత్వాభావాత్ । ఊర్ధ్వపుండ్రాదికం తిర్యక్త్రిపుండ్రవద్వైదికమితి చేన్న ॥ తదుక్తం పారాశరే । పురా
ణే ధర్మశాస్త్రే వా యోర్ద్వయోః శ్రుత్యా విరుధ్యతే । తత్రార్థస్తు విజ్ఞేయో మానసేన మనీషిభిరితి । శ్రవణాత్ ॥ వేదవి
రుద్ధోర్ధ్వపుండ్రాదికస్య స్మృతిపురాణసిద్ధత్వేపి వేదమూలకత్వాభావాన్న వైదికపరిగ్రాహ్యం । గాడే విద్యానగర్యాం చ
ద యా కాశ్మీరమండలే ॥ ఆర్యావర్తే దేశే సదాచారో మంత్రసిద్ధిస్తు కేరళే ఇతి పారాశరపురాణవచనే హ్యార్యావర్తదేశాచారస్య స
ర్వోత్కృష్టత్వప్రతిపాదనాత్ ॥ తద్దేశే కేశవనామోర్ధ్వపుండ్రశాలగ్రామపూజాదికస్య బహుళోదృష్టత్వాత్తదాచారస్యైవ
విద్వద్భిర్మాననీయత్వాదితి చేత్తదయుక్తం । తత్రైవ ॥ మధ్యదేశాదిసంసిద్ధసదాచారం సమాచరేత్ । స్మృతిమంత్రవిరుద్ధం తు త
త్రాపి న సమాచరేత్ ॥ సర్వదేశేషు యత్స్మృత్యా శ్రుత్యా వా విహితం యథా । ఆచారోపి హి దృశ్యేత ప్రమాణం న సంశయః ।
ఇత్యత్రైవ శాస్త్రే చేవ యుక్తం ॥ నను కేశవాదినామ్నాం వేదోక్తత్వాభావేపి యజ్ఞోపవీతవదాచరణీయత్వమితి చేత్తదసత్ ॥ య
జ్ఞోపవీతవిధానస్య గృహ్యపరిశేషే । యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రమితి మంత్రప్రతిపాదనాత్ ॥ శ్రుతివిరోధాభావాత్ ।
బ్రహ్మోపనిషద్దర్శనాచ్చ ॥ తద్వత్కేశవాదినామ్నాం శ్రుతిప్రతిపాదకత్వాభావాత్తాంత్రికత్వమనివార్యం । శివలింగస్య శ్రు
తిసిద్ధత్వాత్ । వైదికపూజార్హత్వముపపద్యతే ॥ యజుశ్శాఖాయాం । నిధనపతయే నమ ఇత్యారభ్య । ఏతత్సోమస్య సూ
ర్యస్య సర్వలింగం స్థాపయతి పాణిమంత్రం పవిత్రమిత్యంతేన శివలింగస్య పరబ్రహ్మత్వేన సర్వోపాస్యత్వం ప్రకటనాయ ప్రతి
పదం సమస్కారపూర్వకం సర్వాత్మకత్వం శ్రూయతే ॥ లీయతే యస్మిన్నంత్యకాలే జగత్సర్వం చరాచరం । సృష్టికాలే బహి
ర్యాతి తస్మాల్లింగం పరాత్పరమితి లైంగే వ్యుత్పత్త్యా లింగస్య పరబ్రహ్మత్వం మహామహిమాతిశయత్వం నిశ్చితం । తస్మాచ్ఛ్రుతి
పురాణసిద్ధత్వాల్లింగం వైదికమేవ ॥ వేదమూలకత్వాభావాద్విష్ణువిగ్రహశాలగ్రామదేవతాపూజనస్య తాంత్రికత్వమే
వ ॥ కించ । విష్ణోశ్శివలింగారాధకత్వం ఋగ్వేదే శ్రూయతే ॥ తవ శ్రియే మరుతో అర్చయంత రుద్రయత్తే జనిమ చా
రు చిత్రం పదం యద్విష్ణోరుపమం నిధాయి తే ॥ నపాసి గుహ్యం నామ గోనామితి । బ్రహ్మకైవర్తే । రౌద్రం సమభ్యర్చ్య హి లింగ
మాద్యం శిలామయం చారు హరిస్తు భక్త్యా సుదుర్లభం వైష్ణవమాద్యమగ్ర్యమవాప్తవానేష పరాత్పరం తత్ । తథా పారాశర
పురాణే । రౌద్రం లింగం మహావిష్ణుర్భక్త్యా శుద్ధశిలామయం ॥ చారు చిత్రం సమభ్యర్చ్య లబ్ధవాన్ స్వపరమం పదం । సాచల
శ్రీస్సమాఖ్యాతా మహావిష్ణోస్తు దుర్లభా । యశ్చ లింగం సమభ్యర్చ్య సంపూజ్యం సర్వచేతనైరిత్యాదిహాసత్యత్రిప్రసిద్ధోపదేశా
ధికరణే బహుధా ప్రపంచితం ॥ నను రుద్రస్య తత్ప్రతిపాదకాగమపురాణానాం తామసత్వమితి యదుక్తం ॥ తదస
మంజసం ॥ రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్తస్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా । ఇతి శ్రుతౌ । రుద్రస్య పరబ్రహ్మణః ఘోరశరీర
త్వేన జగత్సంహారకత్వం ॥ అఘోరశరీరత్వేన జగత్కారణత్వం జగత్పోషకత్వం చ ప్రతిపాద్యతే । సంహారస్య క్రూరధర్మ
త్వాద్రుద్రస్య సంహారకర్తృత్వాత్తామసత్వం విష్ణోః ప్రపంచపోషకత్వేన సాత్త్వికత్వమితి చేన్న ॥ సంహారకర్తృత్వా

భావేనిరీశ్వరప్రసంగాత్ । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే । యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే భవత ఓదనం । ఇత్యాది
శ్రుతిషు సంహర్తుర్బ్రహ్మధర్మత్వేన వివక్షితత్వాన్న శంకనీయం । అస్తి రుద్రస్య విప్రేంద్రా ఇతి సూతసంహితాయాం సూత
గీతాసు కాలరుద్రస్యాపి బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోఽధికత్వముపదిష్టం । విష్ణోరంతస్తమస్సత్త్వం బహిరస్తీతి । దశ శైవపురాణాని
త్యారభ్య వైష్ణవాని చత్వారి తామసాని మునీశ్వరాః । శుక్రియాణాం శ్రుతా ధర్మాస్తేషు తద్దేవతా హరిః । తమః కృష్ణముదా
సీనం కూటకృత్యవిశారదం । నిద్రాలస్యప్రమాదాది పంచధా స్యాత్తు తామసః । నిద్రాలస్యప్రమాదాద్యాః తద్గుణాః
పరికీర్తితాః । కృష్ణో విష్ణుస్త్వతశ్శేషశాయీ భక్తవిమోహక ఇత్యంతం శివరహస్యఖండసంభవకాండ ప్రథమాధ్యాయే దర్శి
తం । శ్రుతిరపి । ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతమితి కైవల్యే । ప్రపంచోపశమం
శాంతం శివమద్వైతమితి మాండూక్యేపి శివస్యైవ పరమసాత్త్వికత్వవ్యపదేశాత్సర్వాధికత్వం శ్రూయతే । అతో న తామసత్వశ
ంకాప్రసంగః । ఏతచ్ఛాస్త్రయోనిత్వాధికరణే బహుధా ప్రపంచితం తత్త్వాదత్ర సంక్షిప్తం । యాగక్రియాసు రుద్రోపహా
నానంతరమప ఉపస్పృశ్యేత్యనేన తామసదేవతాత్వేప్యాంగిరస్య దేవతాత్వే చేదమేవ ముఖ్యదృష్టాంతమితి యదుక్తం తదసమం
జసం । శ్రౌతముఖ్యప్రసంగాత్ । అపః పరిషించతి రుద్రస్యాంతర్హిత్యై ఇతి యజుశ్శ్రుతౌ అపః పరిషేచనస్య రుద్రాంతర్ధా
నార్థకత్వేన కంఠోక్త్యా నిర్దిష్టత్వాత్ । సాంగదేవ్యాసజైమినిసంవాదే వ్యాసవచనం । దేవతానాం చ సర్వేషాం ప్రభు
స్స్యాంబ త్రిలోచనః । తస్మాన్మహాదేవ ఇతి ప్రోచ్యతే వేదవాదిభిః । అత ఏవాద్వితీయత్వమేక ఏవాత్ర కథ్యతే । తత్ప్ర
త్యేకం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిర్యన్నామ్నా పరికల్ప్యతే । తదైవ లక్ష్యంత్యసిద్ధ్యర్థం రుద్రస్య పరమాత్మనః । సర్వయాగేషు హోమే
షు రుద్రాంతర్ధానసిద్ధయే । జలోపస్పర్శనం ప్రోక్తం నీలకంఠస్య శూలినః । తథా కూర్మే । యథాక్రమం సమభ్యర్చ్య భోజ
యిత్వా ప్రభుం భువి । ప్రేషయిత్వాథ భృత్యానాం యథాపూజావిధీయతే । తథా రుద్రం మహాదేవం సర్వయజ్ఞఫలప్రదం ।
దత్త్వా హవిం తతో భక్త్యా రుద్రాంతర్ధానసిద్ధయే । జలోపస్పర్శనం ప్రోక్తం తతో దేవసమర్చనమితి । కించ । శివస్యేతరదేవ
తాసామానాధికరణ్యరాహిత్యం మంత్రోపనిషది శ్రూయతే । న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే । న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృ
శ్యతే । ఇత్యారభ్య ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థ ఇత్యాదినా । అద్వితీయత్వాదికం తస్యైవోపదిష్టం । నను నైబు తి
రాణసాదప్రకరణపాఠాత్ । శివస్యాన్యోపకృష్టత్వమితి చేత్తదయుక్తం । తదాపస్తంబసూత్రేణైవ । అగ్నేర్గవాం బ్రాహ్మణ
స్యేత్యాదినా । అగ్నిగోబ్రాహ్మణాదిస్పర్శస్య పతితామేధ్యరజస్వలాస్పర్శస్యేవ స్నానవిధిశ్రవణాత్ । వాక్యైకపాఠాచ్చ
సప్రకరణైకదోషః । తథా స్మృతౌ । గామగ్నిం శ్రోత్రియం చైవ పతితం చ రజస్వలాం । బ్రహ్మబంధుం తథా స్పృష్ట్వా సవా
సా జలమావిశేదితి దర్శనాత్సర్వేషామశుచిత్వమహేతుకం । తస్మాచ్ఛివస్యైవ సర్వాధికత్వం నిష్ప్రత్యూహమేవ । కించ ।
సూతసంహితాయాం । భిన్నాభిన్నస్తదా భిన్నో భేద ఏవ మతత్రయాణి । ఖ్యాపయం కశ్చిద్భ్రాంతే సకలమపరిస్పర్ధ్యవమితి ।
పరోధ్రవ్యాద్ర్వ్యామాహాత్మ్యస్తవే । ప్రతిజ్ఞాసిద్ధేర్లింగమాశ్మరథ్య ఇత్యారభ్య భగవతా వ్యాసేన మతత్రయమేవ భేదాభేదక
మేణ వ్యపదేశాత్ । జైమిన్యాదివైదికైరపి పూర్వపక్షస్యాస్య యోగ్యత్వేన విశిష్టమతస్యోపేక్షణీయత్వాత్ । తథా శంక
రభట్టభాస్కరాదిష్వపి దిక్కైరపి భేదాభేదమతస్యైవ పారమార్థికత్వేన వ్యవస్థాపనాత్ । భేదాది వేదసిద్ధమతత్రయాంతర్భావా
త్ । విశిష్టమతస్య తాంత్రికత్వం దుర్వారమేవ । కించ । ఏతావంతో వై పశవో ద్విపాదశ్చ చతుష్పాదశ్చ ఇతి । తస్మాద్రు
ద్రః పశూనామధిపతిరితి । ఏషామీశే పశుపతిః పశూనాం చతుష్పదాముత ద్విపదామితి బ్రహ్మాదయః పశవ ఇత్యాదౌ జీవానాం
పశుత్వం । జ్ఞాత్వా దేవం సర్వపాశాపహానిః క్షీణైః క్లేశైర్జన్మమృత్యుప్రహాణిః । జ్ఞాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతి పండిత
ఇత్యాదినా । మాయాయాః పాశత్వం । పశూనాం పతయో నమో నమ ఇత్యాదౌ పరమేశ్వరస్య పశుపతిత్వం చ స్పష్టము
పదిష్టత్వాత్పశుపాశపతిపదార్థత్రయప్రతిపాదకశైవశాస్త్రస్య వేదమూలకత్వాద్వైదికత్వం । చిదచిదీశ్వరత్రయాభిధా
యకరామానుజశాస్త్రం వేదమూలత్వాభావాదవైదికమితి ఘంటాఘోషః । రుద్రదేవాన్నమమృతం దేవా వై భోక్తుమేకామా వే
దాశ్చకామయంతే । రుద్రభుక్తం భుజియ్యాదిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధత్వాచ్ఛివప్రసాదస్య వైదికపరిగ్రాహ్యత్వం । తంత్రప్రతిపా
దిత్వాద్విష్ణుప్రసాదస్య తాంత్రికపరిగ్రాహ్యత్వం నిష్ప్రత్యూహం । దగ్ధభుజానాం పునర్దహనమయుక్తం । దగ్ధస్య దహనం
నాస్తి పక్వస్య పచనం । నహీత్యాదౌ దగ్ధస్య పునర్దహననిషేధదర్శనాత్ । తదంగీకారే దీక్షాయాః వైఫల్యమేవ । కించ ।
దహనాంగీకారే । సూతాగ్నిర్గ్ర్యాచక్రధారణదీక్షానుగతవైష్ణవాగ్నిర్వా । నాద్యః । సూత్రాగ్నినా దహనాంగీకారే ।
వైష్ణవదీక్షితస్య బద్ధజీవత్రైవర్గత్వం । తదనంతరమపి పిత్రాదీనాం వసురుద్రాదిత్యలోకానుప్రవిష్టత్వం । చతుర్థే పురుషస్యా
పి స్వర్గలోకప్రాప్తిసంభవాత్ । వైష్ణవదీక్షితానాం విష్ణుసారూప్యవిద్యానుకల్పనానాం వైయర్థ్యాపత్తిః । దీక్షాయాః

నిష్ఫలత్వం ? చక్రధారణసమాగతవైష్ణవాగ్నేర్వినియోగాభావాచ్చ । నద్వితీయః । వైష్ణవాగ్నేః పాంచరాత్రాగ
మప్రకరణపఠితత్వాత్తద్దహనస్యాపి తాంత్రికత్వం దుర్వారమేవ । కూర్మే । కాపాలం పాంచరాత్రం చ యామళం వామమా
ర్హతం । ఏవంవిధానిచాన్యాని మోహనార్థాని తానితు । ఇతి । తథాబ్రహ్మాండే । కాపాలం లాకులం వామం పాంచరా
త్రం తథైవచ । ముముక్షుభిర్న సేవ్యాని వేదమార్గవిరోధతః । పారాశరపురాణే । తర్కాథర్వాతివిజ్ఞానే । హ్యాగమః పురు
షోదితః । పాంచరాత్రాదయస్సర్వే న ప్రమాణమితి స్థితిః । స్కాందపురాణే । పాంచరాత్రాదిమార్గాణాం వేదమూలత్వ
మస్తిచేత్ । ప్రమాణం తత్ప్రవిజ్ఞేయం నస్వతంత్రాః కదాచన ఇతి । శ్రుతిపథగళితానాం తంత్రమార్గప్రవేశ ఇతిహాససంహి
తాయాం బహుశో దర్శనాత్ । తన్మతముపేక్ష్యం । నను వేదోపబృంహితపురాణాంతర్భూతపద్మపురాణోత్తరభాగే । ఇదం
మహోపనిషది ప్రోక్తం చక్రాదిధారణమితి వాక్యే చక్రశంఖాదిధారణస్య బహుశ్రుతిప్రతిపాదకత్వశ్రవణాత్ । పాంచరాత్ర
మతస్య వైదికత్వమేవేతి చేన్న ! పాంచరాత్రాగమాద్యనుసారిపురాణవాక్యానాం మానాభావాత్ । తథాపారాశర
పురాణే । యత్తు తంత్రానురోధేన కథితం తత్పరిత్యజేత్ । పురాణే ధర్మశాస్త్రే వా యత్నతో వైదికో ద్విజః । ఇత్యు
క్త్వా । తంత్రానుసారిత్వం కథం జ్ఞాతవ్యమిత్యాశంక్యాహ । పురాణే ధర్మశాస్త్రే వా యోఽర్థశ్శ్రుత్యా విరుధ్యతే । సతం
త్రోక్తస్తు విజ్ఞేయస్సర్వదా వైదికోత్తమైః । స్మృతయశ్చ పురాణాని భారతప్రముఖాని చ । వేదానుసరణత్వేన ప్రామాణ్యమితి
నిశ్చితమితి దర్శనాత్ । చక్రాదిలాంఛనస్య ప్రత్యక్షవిధాయకశ్రుత్యభావాత్ । చరణం పవిత్రమితి శ్రుతౌ । అన్యథావిని
యోగదర్శనాత్ । గంధద్వారాదిమంత్రాణామన్యథావినియోగదర్శనేపి ప్రకరణానుకూలాంగీకారాత్ । చరణపద
స్య చక్రపరత్వే మానాభావాచ్చ । పవిత్రం చరణం చక్రం లోకద్వారం సుదర్శనమిత్యాది నైఘంటికవాక్యానామమూలత్వాన్మా
నాభావః । తాపః పుండ్రస్తథా నామ మంత్రో యాగశ్చ పంచమ ఇత్యాదితాంత్రికపంచసంస్కారవిధాయకపాంచరాత్రా
గమవాక్యానాం వేదమూలకత్వాభావాద్వైష్ణవమతం తాంత్రికమితి నిష్ప్రత్యూహం । తదుక్తం శైవపురాణే । కుత్రస్సేవష్ట
కృదగ్నిరిత్యనుదినం ముంచంతి హోమక్రియాః । నేచ్ఛంతే పశుబంధనస్య చ విధీ రుద్రః పశూనాం పతిః । శ్రీరుద్రప్రతిపాదకాం
భగవతీం తాం భర్గశబ్దాన్వితాం । గాయత్రీమపి సంత్యజంతి విబుధాః ప్రాః కథం వైష్ణవా ఇతి । వ్యపదేశాత్ జీవోత్పత్తివి
ధాయకపాంచరాత్రాగమవిశిష్టవిశిష్టాద్వైతవైష్ణవమతం వైదికైరసంగీకరణీయమితి సిద్ధం । తన్మతస్య వేదబాహ్యత్వే పునః
హేత్వంతరమాహ । * * * * * * * * * * * * * * * * *

న చ కర్తుః కరణం । ౪౩ ।

సంకర్షణాత్ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞికమనో జాయత ఇతి । కర్తుః జీవాత్ కరణస్య మనో జన్యత్వం న సంభవతి । కుతః ।
అజ్ఞస్య జీవస్యాంతః కరణనిర్మాణసామర్థ్యాభావాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేతి । పరస్మాదేవబ్ర
హ్మణః మానసోత్పత్తిశ్శ్రూయతే । తస్మాచ్చ శ్రుతివిరుద్ధార్థప్రతిపాదనాదస్యాపి తంత్రస్య ప్రామాణ్యం ప్రతిషిధ్యత ఇతి । వ్యా
చక్షతే । ఉత క్షేత్రజ్ఞస్యాంతఃకరణవైశిష్ట్యేన మానసజనకత్వమవైశిష్ట్యేన వా । నాద్యః । తన్మతే తదంతఃకరణస్యాపి జీ
వజన్యత్వాంగీకారాత్ । అంతఃకరణస్య జీవస్య చ శరీరేంద్రియాద్యభావతయా స్వసామర్థ్యాభావాచ్చ । జీవాంతఃకరణప్రవృత్తౌ శ
రీరాద్యంగీకారే బహుత్వాదనవస్థాదోషప్రసంగః । నద్వితీయః । స్వసామర్థ్యేన మానసజన్యత్వాంగీకారే । శరీరేంద్రియా
దిజగజ్జన్మాదికారణత్వం కిం న స్యాత్ । తస్య జగజ్జన్మాది హేతుత్వే జగదీశ్వరస్య న కించిత్ప్రయోజనం । జీవస్యాహమజ్ఞ ఇత్య
విద్యానుభవదర్శనాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావితి శ్రుతివిరోధః ప్రసంగాత్ । తస్య సత్యసంకల్పాదిధర్మాణామదృష్టత్వా
చ్చ । తస్మాన్మానసస్య జీవజన్యత్వవ్యవస్థాపకపాంచరాత్రమతమసమంజసమితి సిద్ధం । నను సంకర్షణాదయస్త్రయోఽపి న జీవాది
రూపాః । కింతు వాసుదేవవద్విజ్ఞానస్వరూపా ఈశ్వరా ఏవేత్యాశంకాయామాహ । * * * *

విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః । ౪౪ ।

వాశబ్దాత్పక్షో విపరివర్తతే । విజ్ఞానంచాదిచేతి పరబ్రహ్మవిజ్ఞానాదిసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానామపి పరబ్ర
హ్మభావే సతి । తదప్రతిషేధః । తయోర్మత విరోధశ్చ విరోధయోరప్రతిషేధః । న ప్రతిషిధ్యతే । యత్రకుత్రా
పి శ్రుతిషు బ్రహ్మణో ఘటపటాదివజ్జీవోత్పత్తిస్సజ్జీవే మనః కారణత్వంచాదర్శనాద్వేదబాహ్యపాంచరాత్రాగమనిషేధోప్య
బాధిత ఇతి వేదితవ్యం । తత్పాంచరాత్రాగమేపి । విష్ణుస్వరూపాపన్నానాం ముక్తాత్మనాం మనఃకారణత్వమవిధీయతే ।

తస్మాన్నారాయణభావాపన్నత్వేపి సంకర్షణాదిత్రయాణాం పరమాత్మవన్మనః కారణత్వమప్యుపదిశ్యతే ॥ తదంగీకా
శేష్యానంతేశ్వరప్రసంగాదనవస్థా చ ॥ తద్వాసుదేవాధిక్యత్వే వా త్ర్యాణామప్రమాణప్రసంగశ్చ యుజ్యతే ॥ సాం
ఖ్యయోగపాశుపతసౌర గాణాపత్యాదిమతేష్వపి తత్సామ్యసిద్ధాంతత్వ కారణత్వాభావాత్ ॥ సంకర్షణాదిత్ర
యాణామీశ్వరత్వాంగీకారే వాసుదేవస్య న కించిత్ప్రయోజనం ॥ ఏకేనైవ కార్యసిద్ధేః । భగవానేక ఏవ వాసుదేవః పరమా
ర్థతత్త్వమితి ప్రతిపాదక పాంచరాత్రాగమ సిద్ధాంతహానిః । అనీశ్వరాణాం సంకర్షణాదీనాం వాసుదేవతుల్యత్వవ్యపదేశే ॥
వాసుదేవాదుత్పత్తిర్నాభ్యుపగమ్యతే । తస్మాత్సంకర్షణాదిజన్యత్వవిధాయక పాంచరాత్రాగమవిరోధో దుర్నివారః ॥ అకా
శప్రాణాదివత్సంకర్షణాదీనాం బ్రహ్మత్వవిధాయకశ్రుత్యదర్శనాత్ ॥ తత్ప్రక్రియాయాః వేదబాహ్యత్వముచితం ॥ మత్స్య
క్రోహిమవదాధిక్యమితి కాపాలిక న్యాయానుసరణేన సంకర్షణాదీనాం తదధికత్వవ్యవస్థాపనే ॥ తజ్జన్యత్వతదుపాసకత్వ
విరోధః । తదపకృష్టే మనస్కారణత్వం నోపపద్యతే ॥ తస్మాత్సర్వథా శ్రుత్యుక్త్యనుభవవిరోధాత్పాంచరాత్రమతం వివేకి
భిర్నాదరణీయం । నను । సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । జ్ఞానాన్యేతాని రాజర్షే విద్ధి నానామ
తాని వై । సాంఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । ఏతాని మానభూతాని నోపహన్యాని యుక్తిభిః ॥ సాం
ఖ్యం యోగః పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । కిమేతాన్యేకనిష్ఠాని పృథఙ్నిష్ఠాని వా మునే ॥ ఇతి ॥ భారతసిద్ధాంతా
గమపాఠస్య ప్రశ్నేషు । సాంఖ్యాదిమతానాం విధేయత్వం । పాశుపతస్య తత్తుల్యత్వోపదేశాత్కథం శైవం తదాధిక్యమితి
చేన్న ॥ వైష్ణవశబ్దస్య దశవిధవైష్ణవపరత్వేపి యథా ప్రకరణానుకూలార్థో వివక్షితః । తథా పాశుపతశబ్దస్యాపి దశవిధ వైదిక
తాంత్రికశైవపరత్వేపి । స్థానాత్ప్రకరణాల్లింగాదర్థో నిర్ణీత ఇతి న్యాయేన ప్రకరణానుకూలార్థో నిర్దిశ్యతే ॥ ఉక్తం । సిద్ధాంత
శిఖామణౌ । భారతేచ ॥ శైవపాశుపతమతయోర్వైలక్షణ్యం । శైవమతస్య పాంచరాత్ర పాశుపతాదిభ్యస్సముత్కృష్ట
త్వం చోపదిష్టం । ఆగమా బహుధా ప్రోక్తాశ్శివేన పరమాత్మనా ॥ శైవం పాశుపతం సోమం లాకులం చేతి భేదతః ఇతి ఘటపట
యోరివ శైవపాశుపతయోః పరస్పరవైలక్షణ్యం విధీయతే । కించ ॥ వేదైకదేశవర్తిభ్యస్సాంఖ్యాదిభ్యో మహామునే ॥
సర్వవేదానుసారిత్వాచ్ఛైవతంత్రం విశిష్యతే । ఇతి । అత్రైవ సాంఖ్యయోగపాంచరాత్రపాశుపతాదీనాం వేదైకదేశవర్తి
త్వాపకృష్టత్వం । శైవమతస్య సర్వవేదమయత్వేన సముత్కృష్టత్వంచ వ్యాచష్టే । మహిమ్నస్తవేపి । త్రయీసాంఖ్యం
యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి । ప్రభిన్నే ప్రస్థానే పరమిదమదః పథ్యమితి చ । రుచీనాం వైచిత్ర్యాదృజుకుటిలనానా
పథజుషాం । నృణామేకో గమ్యస్త్వమసి పయసామర్ణవ ఇవ ॥ పరిచ్ఛిన్న సాంఖ్యయోగ పాంచరాత్రపాశుప
తాదిమతానాం ఋజుకుటిలమార్గేణ సర్వేషాం సముద్రే నదీన్యాయేనవచ్ఛివే ॥ త్వైకత్వోపదేశాత్ । శైవమతస్య సర్వమతాధి
క్యత్వం ఘంటాఘోషః । కించ । వేదతుల్యభారతే । అనుశాసనికపర్వణి ॥ కిమాహుర్భరతశ్రేష్ఠ పాత్రం విప్రాస్సనా
తనం । లింగినం బ్రాహ్మణం చాపి బ్రాహ్మణం చాప్యలింగినమితి యుధిష్ఠిరప్రశ్నే । సద్వృత్తిమపి విజ్ఞాయ లింగినే చేతరాయ
చ । దేయమాహుర్మహారాజ ఉభావేతౌ తపస్వినావితి । భీష్మప్రతివచనేన లింగధారిబ్రాహ్మణానాం ముఖ్యదానపాత్రతా
వాపత్వేఽపిచ్ఛిన్నబ్రాహ్మణదానపాత్రత్వనిర్దేశాత్ । లింగధారణావచ్ఛిన్నశైవమతస్య సర్వాధికత్వమర్థాత్సిద్ధం ॥ అతఏవ
సర్వవేదమయశైవమతవిరుద్ధత్వేన సాంఖ్యాదీనాం మతత్రి భగవతా పారాశర్యేణ నిరస్తం ॥ తథాపి । సాంఖ్యయోగపాం
చరాత్రాణాం । కపిలహిరణ్యగర్భనారాయణకృతత్వేన పౌరుషేయత్వం । పరబ్రహ్మాభిధానపశుపతిప్రణీతత్వేన పా
శుపత్యాగమానామపౌరుషేయత్వం వేదవత్ప్రామాణ్యం చ ॥ తత్రైకదేశాగమానాం నిమిత్తోపాదానమాత్రద్యోతనత్వేన వే
దవిరోధ ఇతి చేత్ । వేదైకదేశే ॥ సోఽకామయత ॥ స ఈక్షాంచక్రే స ప్రాణమసృజత ॥ ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః ॥ బహుస్స్యాం
ప్రజాయేయేత్యాదౌ నిమిత్తకారణమాత్రత్వదర్శనాత్ । తేషామప్యప్రామాణ్యప్రసంగః ప్రసజ్యేత ॥ ఉక్తం । కిమేతాన్యే
కనిష్ఠాని పృథఙ్నిష్ఠాని వా మునే । ఇత్యాదినా । కిం సాంఖ్యయోగపాశుపతవేదపాంచరాత్రాణ్యేకతత్త్వపరాణి పృథక్త
త్త్వప్రతిపాదనపరాణి వా ॥ యద్యేకతత్త్వప్రతిపాదకపరాణి । కిం తదేకం తత్త్వం ॥ యదాతు పృథక్తత్త్వప్రతిపాదకపరాణి
తదైషాం పరస్పరవిరుద్ధార్థ । ప్రతిపాదనపరత్వాద్వస్తుని వికల్పాసంభవాచ్చైకమేవ ప్రమాణమంగీకరణీయం । ఘారశమే
యాంతర్దర్శనానాంహి । పరస్పరవిరుద్ధవస్తువాదిత్వేన అపౌరుషేయ వేదప్రామాణ్యేన నిరస్తప్రమాదాది నిఖిలదోష
గంధవిరుద్ధాభిధాయిత్వాచ్చ । యథావస్థితవస్తుని ప్రామాణ్యం దుర్లభం ? వేదవేద్యశ్చ పరబ్రహ్మభూతశ్శివ ఏవ । సర్వం
ఖల్విదం బ్రహ్మ । సర్వో వై రుద్రః । ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమ ఇత్యాదినా । వేదాంతవేద్యస్స
ర్వాత్మకః పరబ్రహ్మాభిధానశ్శివ ఏక ఏవ సన్నితి నిశ్చీయతే । కించ ॥ శివోక్తనిగమాగమేషు మహాదేవాభిధానస్య పరబ్రహ్మణః ॥

మూర్తామూర్తస్య షడ్గుణైశ్వర్యపూర్ణస్య హిరణ్మయపురుషస్య వ్యూహవిభవభేదభిన్నత్వముపదిష్టం । వీరాగమే ॥ బ్రహ్మణో నాంహిత్యద్బ్రహ్మ మహాదేవాఖ్యయాజినాం ॥ శివజ్ఞానకరం శాస్త్రం సర్వోపనిషదం మహత్ ॥ యథాధికారం భక్తైస్తు జ్ఞానపూర్వేణ కర్మణా ॥ అభ్యర్చితం మహాదేవం సంసారామయభేషజం ॥ ప్రాప్య తేఽపి పరం బ్రహ్మ విభవవ్యూహకారణం । అర్ధనారీశ్వరత్వాదిలీలావిభవసంజ్ఞికాః ॥ సద్యోజాతాదయః పంచవ్యూహాః ప్రోక్తాస్సనాతనాః । తేషామేవ విభక్తాదిస్థలపంచకమీరితం ॥ సకలం నిష్కళం సూక్ష్మం హిరణ్మయమనామయం । వ్యోమవత్సర్వసంపూర్ణం స్వైశ్వర్యసమన్వితం ॥ స్వతంత్రం జగదాధారం శివరుద్రాదిసంజ్ఞికం । నిత్యసంవేతచిచ్ఛక్త్యా యుక్తం సాంబం మహేశ్వరమిత్యాదినా ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలమిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధార్ధనారీశ్వరత్వాదిలీలామంగళవిగ్రహాః విభవాభిధానాః । సద్యోజాతం ప్రపద్యామీతి పంచబ్రహ్మమంత్రైస్సద్యోజాతాదివ్యూహపంచకముపదిష్టం । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయేతిమంత్రేణ షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నస్వభావజ్యోతిర్మయవిగ్రహం మహాదేవాఖ్యం పరబ్రహ్మ వ్యాచష్టే । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీచ భగవాంస్తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యత్ర తస్య పరశివస్యైవ సర్వమయత్వం ॥ సర్వాంతర్యామిత్వం । సర్వవ్యాపకత్వం చాభ్యుపగమ్యతే । తస్మాద్వేదశివాగమయోర్నకించిద్భేదః । అతో వేదవిరుద్ధజీవోత్పత్త్యాదివిధాయకపాంచరాత్రమతం నిశ్శ్రేయసకాంక్షిభిర్నశ్రావ్యం । పునరన్యత్వంతరమాహ ॥

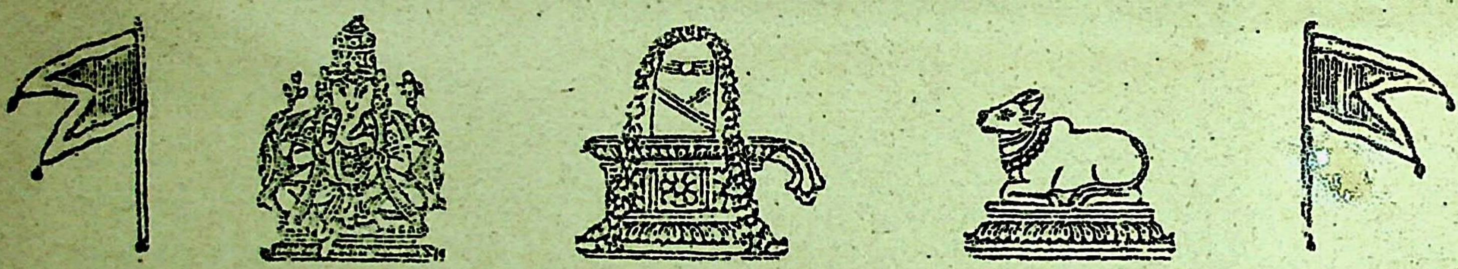
విప్రతిషేధాచ్చ ॥ ౪౫ ॥

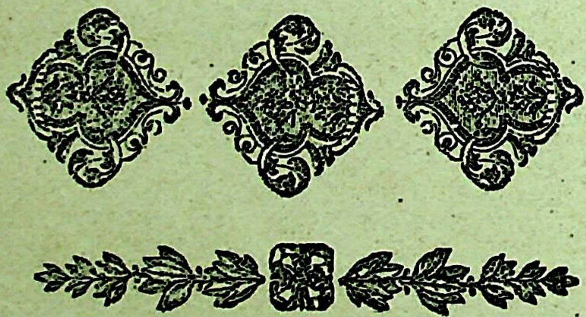
విప్రతిషేధాచ్చ । విశేషేణ విరుద్ధాచ్చ । సాంఖ్యాదిమతానాం ప్రధానజగత్కారణత్వాది కించిద్వేదాంతవిరోధాత్ ॥ పాంచరాత్రమతస్య తు జ్ఞానాద్వావజావీశానీశౌ । అచేతనాపరార్థా చ నిత్యా సతతవిక్రియా । త్రిగుణా కర్మిణాం క్షేత్రం ప్రకృతేరూపముచ్యతే । వ్యాప్తిరూపేణ సంబంధం తస్యాశ్చ పురుషస్య చ ॥ సహ్యనాదిరనంతశ్చ । పరమార్థేన నిశ్చిత ఇతి ॥ వేదాగమేషు చ । సర్వత్ర జీవస్య నిత్యత్వప్రతిపాదనాత్ । జీవోత్పత్త్యాదివిధాయకపాంచరాత్రమతం సర్వవేదాంతవిరుద్ధత్వాచ్చ । భ్రాంతిమూలమితి మంతవ్యం ॥ వాసుదేవః పరం తత్వం సర్వకారణమవ్యయం ॥ సంకర్షణాఖ్యజీవస్తు తస్మాత్ప్రజాయతే । సంకర్షణాచ్చ ప్రద్యుమ్నసంజ్ఞం సంకల్పరూపకం ॥ మానసం జాయతే తస్మాదనిరుద్ధాభిధానకం ॥ అహంకారం జాయతే చేతి వ్యూహత్రయముదాహృతమితి ॥ పాంచరాత్రాగమే కీర్త్యతే ప్రక్రియా । తదసచ్ఛాస్త్రమవిచారితరమణీయం । అజాతస్య జీవస్య ఘటాదివజ్జన్మత్వం ॥ కించిజ్జ్ఞస్య జీవస్య మనః కారణత్వం । జడీభూతమనసోఽహంకారకర్తృత్వం చ దర్శనాత్ ॥ న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్ ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చేతి శ్రుతిషు విరోధప్రసంగో దుర్నివారః ॥ నను ॥ పాంచరాత్రే పుష్కరసంహితాయాం । కర్తవ్యత్వేన వై యత్ర చాతురాత్మ్యముపాస్యతే । క్రమాగతైస్స్వసంజ్ఞాభిర్బ్రాహ్మణైరాగమం చ తత్ । యస్మాత్సామ్యం పరం బ్రహ్మ వాసుదేవాఖ్యమవ్యయం ॥ అస్మాదవాప్యతే శాస్త్రాజ్జ్ఞానపూర్వేణ కర్మణా । ఇత్యాదినా సంకర్షణాదీనామపి పరబ్రహ్మస్వేచ్ఛావిగ్రహరూపత్వవ్యపదేశాత్ । శైవాగమవదత్రాపి విభవాశ్చ వ్యూహాం ప్రాప్య ॥ వ్యూహాత్పరం వాసుదేవాఖ్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే । విభవో రామకృష్ణాదిప్రాదుర్భావగణః ॥ వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసంజ్ఞకో వ్యూహః ॥ సూక్ష్మః షాడ్గుణ్యైశ్వర్యవిగ్రహం వాసుదేవాఖ్యం పరబ్రహ్మేతి నిరూపితం ॥ తస్మాజ్జీవమనోఽహంకారతత్వానామధిష్ఠాతారః । తేషాం జీవాదిశబ్దైరభిధానమవిరుద్ధం యథాకాశప్రాణాదిశబ్దైర్బ్రహ్మణ అభిధానం తద్వదితి చేన్న । శైవమతవద్వాసుదేవాదివ్యూహానాం ప్రత్యక్షశ్రుతిమూలకత్వాభావాత్ । సంకర్షణాదీనామీశ్వరత్వే తజ్జన్మత్వవిధాయకస్వశాస్త్రవిరోధప్రసంగః ॥ స్వశాస్త్రానుగుణ్యేన తేషామీశ్వరత్వాంగీకారపూర్వకకారణత్వాంగీకారే వేదబాహ్యప్రసంగో నవస్థా చ । దృశ్యతే । అజాయమానో బహుధా విజాయతే ॥ ఇతి । శ్రుతౌ ॥ పరమేశ్వరస్య స్వసంకల్పత్వేన స్వేచ్ఛాకృతవిగ్రహత్వస్మరణాత్ ॥ వాసుదేవాత్సంకర్షణాదిజన్యత్వమవిరోధ ఇతి చేత్తదసత్ । సోఽకామయత ॥ బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి ॥ ఇత్యాదిషత్ర చ శ్రుతేః పరబ్రహ్మణో జగదుభయకారణత్వపరత్వాత్ । తత్ర సంకర్షణాదిశబ్దాదర్శనాచ్చ ॥ తదంగీకారే పూర్వాపరవాక్యసమన్వయాభావాచ్చ । ఆకాశప్రాణాదిశబ్దవచ్ఛ్రుతౌ సంకర్షణాదిశబ్దానాం బ్రహ్మపరవిధాయకత్వమవ్యపదిశ్యతే ॥ అతస్తచ్ఛాస్త్రప్రమాణం గగనభిత్తిచిత్రాయమానవదవభాసతే । త్రిపురాసురమోహార్థం । కేశవేన శివేన చ । బుద్ధం జైనం చ చార్వాకం పాంచరాత్రం చ ముద్గలం । కృతం తస్మాదసచ్ఛాస్త్రం న శ్రావ్యం మోక్షకాంక్షిభిరితి । స్కాందే ॥ పాంచరాత్రే చ బౌద్ధే చ తథా కాపాలికేషు చ । శిక్షయా దీక్షితా యే చ తే లోకే బ్రాహ్మణాధమాః ॥ శైవే వాయుసంహితా

యాం । బుద్ధజినే పాంచరాత్రే తథా లోకాయతేపి చ । యో దీక్షితస్స సద్యో మహాపతితో నాత్ర సంశయ ఇత్యాదినా । బుద్ధపాంచరాత్రశాస్త్రాణాం రాక్షసమోహనార్థకల్పనోపదేశాత్ । గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా వాన ప్రస్థోథ భిక్షుకః । యశ్చ శ్చేచ్ఛిద్ధిమాస్థాతుం దేవతాం కాంచనతేజసా ఇత్యాది పాంచరాత్రప్రబంధం ముముక్షుభిర్నోపాదేయం । అతః । సర్వవేదవేదాంతాగమాది పూర్వాపరమధ్యపరామర్శజ్ఞాన దృష్ట్యాద్వైతాద్వైతమత మేవ ముఖ్యవేదాంతసిద్ధాంతమిత్యవగమ్యతే । జన్మాద్యస్య యత ఇత్యాదినా జగదుభయకారణత్వవ్యవస్థాపనాత్ । నిమిత్తకారణత్వేన జగదీశ్వరయోర్ద్వైతత్వముపాదానత్వవ్యపదేశేనాద్వైతత్వం చ దర్శితం । కించ । ముక్తోపసృప్యవ్యపదేశాదిత్యత్ర ముక్తజీవపరబ్రహ్మణోః ప్రాప్యప్రాపకత్వనిర్దేశాజ్జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదత్వమర్థాత్సిద్ధం । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । జ్ఞాత్వా శివం శాంతమత్యంతమేతి । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మి । తత్త్వమేవ త్వమేవ తత్ । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే అస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం । ఇత్యాదిశ్రుతిషు । జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదత్వనిర్దేశాత్ । తదేవాంగీకరణీయం ॥ * * * * *

ఇతి శ్రీపద్యప్రజ రీవృథ శ్రీపతిపండిత భగవత్పాదాచార్యస్వామికృత భేదాభేదాత్మక విశేషాద్వైతసిద్ధాంతవ్యవస్థాపకవైయాసికబ్రహ్మమీమాంసాసూత్రార్థప్రకాశకే । శ్రీకరభాష్యే । విరోధపరిహారాభిధానస్య ద్వితీయాధ్యాయస్య అష్టాధికరణావచ్ఛిన్నరచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానమిత్యాది పంచచత్వారింశత్సూత్రాత్మకద్వితీయః పాదస్సమాప్తః ॥ *

శ్రీశివాయగురవేనమః

శ్రీశివాయగురవేనమః

ద్వితీయాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః

పూర్వపాదేశ్రుతివిరుద్ధానిసాంఖ్యయోగ కాణాదాద్వైతాదిమతానామధిష్ఠానబ్రహ్మణో జగదుభయహేతుత్వానంగీకారతాన్నిరస్తాః । శ్రుతీనామన్యోన్యవిరుద్ధత్వద్యోతనాజ్జగత్బ్రహ్మకారణత్వమసంగతమిత్యాశంకాయాంతన్నిరాకరణార్థంతృతీయపాదమారభ్యతే । * * * * * * * * *

నవియదశ్రుతేః ॥ ౧ ॥

పూర్వోక్తపాదద్వయేశ్రుత్యాభాసమతానాం యుక్త్యాభాసప్రధానవాదిమతానాం చతిరస్కృతత్వేనబ్రహ్మణి సర్వేషాంవేదాంతానామవిరోధత్వంప్రదర్శితం । ఏతత్పాదద్వయేశ్రుతిపరస్పరవిరోధపరిహారాదధ్యాయసంగతిః । ఇదానీంస్వపక్షవిక్షేపాదిదోషగంధాభావఖ్యాపనాయబ్రహ్మకార్యత్వేనాభిమతచేతనాచేతనప్రపంచకార్యప్రకారోవిశోధ్యతే । సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ । తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి । తత్తేజోసృజతేతి । సృష్టిప్రకరణే । తేజఃప్రభృతీనామేవోత్పత్తిరామ్నాయతే । తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః । ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచేత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశవాయ్వోర్జన్యత్వశ్రవణాద్వియదుత్పద్యతేనవేతిసంశయ్యతే । ఖంబ్రహ్మ । ఆకాశఆత్మా । ఇత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశస్యబ్రహ్మత్వవ్యవస్థాపనాత్ । ఆకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితాతేయదంతరాసఆత్మేత్యాదిశ్రుతిష్వేవసర్వాంతర్యామిత్వమాత్మత్వోపపాదనంచనిర్దేశాత్ । ఛాందోగ్యే తేజఃప్రభృతీనామేవసృష్ట్యుపదేశాత్ । నిరవయవత్వపూర్ణత్వాచ్ఛేద్యత్వాదాహ్యత్వాక్లేద్యత్వాశోష్యత్వాదీనాందర్శనాచ్చ వియదుత్పత్తిర్నసంభవతి । తదుత్పత్తివిధాయకశ్రుతీనాంభ్రమమాత్రత్వమేవేతిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । నవియదశ్రుతేః ॥ వియదాకాశంనిరవయవత్వాద్బ్రహ్మవదజన్యమితిచేన్న । కుతః । అశ్రుతేః । యతఃప్రత్యక్షాదిశ్రుతిషుతస్యాజన్యత్వాశ్రవణాత్ । ఆకాశస్యాజన్యత్వంపరబ్రహ్మత్వంచసర్వథానవిధీయతే । ఖంబ్రహ్మ । ఆకాశఆత్మేత్యాదిశ్రుతీనామన్నంబ్రహ్మప్రాణోబ్రహ్మమనోబ్రహ్మవిజ్ఞానంబ్రహ్మఆనందంబ్రహ్మేతిమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మఅసావాదిత్యోబ్రహ్మేత్యాదివదౌపచారికమేవ । ఖంఖ్యాయజ్జ్యోతిరాపః పృథ్వీవిశ్వస్యధారిణీ ॥ యత్పరంబ్రహ్మసర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహదిత్యాదిశ్రుతిష్వాకాశవ్యతిరేకత్వంబ్రహ్మణస్స్వయంస్పష్టత్వాత్ । నాన్యార్థోయుక్తః । కించ । ఆకాశోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితేత్యాదావాకాశశబ్దస్య । ఆసమంతాత్కాశతఇతిప్రకాశతేఃవ్యుత్పత్త్యాబ్రహ్మపరత్వం । స్థానప్రకరణలింగాత్సమన్వయఇతిన్యాయేనబ్రహ్మధర్మాణాంద్యోతనాత్ । తత్పరత్వమేవేతినిష్టీయ్యతే । శ్రుతిస్మృత్యర్థవాదినీతిస్మృతిదర్శనాత్ । అన్నంబ్రహ్మేత్యాదీనాంకథమౌపచారికత్వమితిచేత్ । యోరుద్రోఅగ్నౌయోఅప్సుయఓషధీష్విత్యాదిషు శివస్యబ్రహ్మణఃఅష్టమూర్త్యాత్మకత్వేనసర్వాంతర్యామిత్వేనచ సర్వశబ్దవాచ్యత్వంవ్యాపద్యతే । సఏవవిష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమాః । సఏవసర్వంయద్భూతంయచ్చభవ్యంసనాతనం । సర్వోవైరుద్రఇత్యాదిషు । సర్వస్యబ్రహ్మకార్యత్వేనబ్రహ్మాత్మకత్వం । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యఇత్యత్రప్రస్తుతముపదిష్టం । కించ । పూర్వాధ్యాయే । ఆకాశస్తల్లింగాదిత్యత్రబ్రహ్మలింగవత్త్వాదాకాశాదిశబ్దానాంబ్రహ్మపరత్వమితిపూర్వమేవోక్తం । యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే । యథాసుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాస్సహస్రశః ప్రభవంతేసరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధాస్సోమ్యభావాఃప్రజాయంతే శ్రుతౌచైవాపియంతీత్యాదౌజీవానాంబ్రహ్మజన్యత్వశ్రవణేపితేషాంనిరవయవత్వేనయథోత్పత్తౌ ఔపచారికత్వంనిర్దిష్టం । తద్వదాత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యత్రాకాశోత్పత్తిరౌపచారికమేవేత్యాశంకాయామాహ । * * * *

అస్తితు ॥ ౨ ॥

తుశబ్దోనిశ్చయార్థకః । అస్త్యేవాకాశోత్పత్తిః । తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతిశ్రుతౌ ఘటాదివదా కాశోత్పత్తిశ్శ్రూయతే । జీవవత్తదశ్రిత్రి) యవిషయత్వేపి జడత్వాత్తద్వదయుక్తం । నజాయతే మ్రియతేవావిపశ్చిత్ । జ్ఞా జ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదౌ । జీవవచ్ఛృత్యంతరప్రమాణాభావతయాకాశాజన్యత్వప్రతిపాదకత్వాదర్శనాత్ ॥ నిరవ యవత్వేపి మనః ప్రాణాదివత్తజ్జన్యత్వమనివారితం । వాయురంతరిక్షం చైతదమృతమితి శ్రుతావపవనాకాశయోరమృత త్వనిర్దేశాదాకాశోత్పత్తివిధాయకశ్రుతీనాం గౌణత్వమేవేత్యాశంక్య నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

గౌణ్యసంభవాచ్ఛబ్దాచ్చ ॥ ౩ ॥

ఛాందోగ్యే । తత్తేజోసృజతేత్యత్ర తేజః ప్రభృతీనామేవ సృష్ట్యుపదేశాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యత్రాకాశో త్పత్తిప్రదర్శకానాం శ్రుతీనాం ముఖ్యత్వాసంభవాద్గౌణత్వం కల్పయితుం యుక్తమితి చేన్న ॥ కుతః ॥ అసంభవాచ్ఛబ్దాచ్చ । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతిశ్రుతేర్గౌణత్వాసంభవాత్ ॥ శబ్దాచ్చ । యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవకేవ లః ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ ॥ ఏకవ ఏరుద్రోనద్వితీయాయతస్థ ఇత్యాదిశ్రుతిశతదర్శనా చ్చ । ఘటాదివదాకాశోత్పత్తిర్ముఖ్యమేవేతిసిద్ధం ॥ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ఇత్యాదా వమృతశబ్దస్య బ్రహ్మలింగత్వవ్యవస్థాపనాత్ । వాయురంతరిక్షం చైతదమృతమితి శ్రుతినిష్ఠామృతశబ్దస్యాపి బ్రహ్మలింగత్వేన బ్రహ్మపరత్వం । ఆకాశస్తల్లింగాదత ఏవ ప్రాణ ఇత్యత్ర పూర్వాధ్యాయే బ్రహ్మలింగవిధాయకవాక్యానాం బ్రహ్మపరత్వమితి బహుధా ప్రపంచితత్వాన్నసందేహకళంకః । నోచేత్ ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదిశ్రుతివిరోధోదుర్ని వారః ॥ ఖం బ్రహ్మేత్యాదావాకాశశబ్దస్య బ్రహ్మత్వవ్యపదేశాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతిశ్రుతినిష్ఠాకాశోత్పత్తేః కథం ముఖ్యత్వమిత్యాశంక్యత్రాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

స్యాచ్చైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ ॥ ౪ ॥

ఖం బ్రహ్మేత్యాదావాకాశస్య బ్రహ్మత్వప్రదర్శనేపి । ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యత్ర ॥ ఆకాశోత్పత్తిర్ముఖ్య మేవ ॥ కుతః । బ్రహ్మశబ్దవత్ । అసావాదిత్యో బ్రహ్మ ॥ అన్నం బ్రహ్మేత్యాదౌ కార్యభూతప్రభాకరాదౌ యథా బ్రహ్మ శబ్దస్య గౌణత్వం ॥ కారణభూతే బ్రహ్మణి యథా ముఖ్యత్వం ॥ తద్వత్కార్యభూతస్యచైకస్యాకాశస్యాపి ఖం బ్రహ్మేత్యాదిబ్ర హ్మశబ్దవాచ్యత్వం గౌణమేవ ॥ నిరవయవత్వేనాజన్యత్వాంగీకారే పరమాణ్వాదీనామపి నిత్యత్వం స్యాత్ ॥ తస్మాదాకాశోత్ప త్తిర్నవార్యతే । వియజ్జన్యత్వే హేత్వంతరమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ప్రతిజ్ఞాహానిరవ్యతిరేకాచ్ఛబ్దేభ్యః ॥ ౫ ॥

ఛాందోగ్యే । తత్తేజోసృజతేత్యత్ర తేజః ప్రభృతీనామేవ సృష్ట్యుపదేశాత్తదితరశ్రుత్యా వియదుత్పత్త్యనంగీకారే తద్విరోధ ఇతి చేదాకాశస్య బ్రహ్మకార్యత్వాభావాద్వ్యతిరేకాద్బ్రహ్మవిలక్షణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాహానిః ॥ యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతీత్యాదినా బ్రహ్మ జ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాయాః విరోధస్సంభవతి । తస్మాద్బ్రహ్మజన్యత్వమంగీకర్తవ్యం ॥ కించ ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సత్యోవై రుద్రః । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ॥ ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమోనమ ఇత్యాదిశ్రుతిశతేభ్యః బ్రహ్మ ణస్సర్వాత్మకత్వోపదేశాద్వియతస్తద్భిన్నత్వం వక్తుమయుక్తం । నన్వేవముత్పత్తిమత్త్వేసిద్ధే పూర్వోక్తవిరోధపరిహారః కథం సిధ్య తీతి చేదుచ్యతే । ఛాందోగ్యేహి తేజస ఉత్పత్తిమాత్రం శ్రూయతే ! నాద్యత్వమపి ॥ తైత్తిరీయకేతు । ఆకాశాద్వాయుః వా యోరగ్నిరితి తేజసస్తృతీయత్వం శ్రూయతే । తథాచతయోర్వాక్యయోరేకవాక్యత్వాదనవకాశస్తైత్తిరీయకశ్రుత్యను సారేణాకాశం వాయుం చ సృష్ట్వాతద్బ్రహ్మ తేజోసృజతేతి ఛాందోగ్యశ్రుతేః పరిణమ్యత ఇతివ్యవహ్రియతే । నానయోర్వాక్య యోర్విరోధ ఇతియదుక్తం తైత్తిరీయకవియదుత్పత్తిశ్రుతేర్గౌణీసామగ్ర్యభావేనవావిభుత్వేన నిత్యత్వానుమానాచ్చేతిచేన్న । శ్రౌతస్య బ్రహ్మణ ఏవ వియత్సామగ్రీత్వాదిత్యభిప్రేత్య పరిహారానుమానే నైవదూషయతి । ❀ ❀ ❀

యావద్వికారం తు విభాగో లోకవత్ ॥ ౬ ॥

తుశబ్దశ్చాకాశోత్పత్త్యసంభవశంకావ్యావృత్త్యర్థః । యతో యావద్వికారజాతం విభాగో దృశ్యతే । తద్వద్వికారే బ్రహ్మణి విభాగాదర్శనాత్ । లోకవత్ । యథా లోకే । ఏతే సర్వే దేవదత్తపుత్రా ఇత్యభిధాయ । తేషు కేషాంచిత్తదుత్పత్తివచనేన సర్వేషాముత్పత్తిరుక్తా స్యాత్ । తద్వత్ । ఏవంచ సతి । వాయుశ్చాంతరిక్షంచైతదమృతమితి సురాణామివ చిరకాలస్థాయిత్వాభిప్రాయమేవ నిర్దిష్టం । కించాకాశదిక్కాలమనః పరమాణవః పరాధీనసత్తాకాః । స్వసమానసత్తాకవిభాగవత్త్వాత్ । ఘటశరావాదివదిత్యాకాశోత్పత్తివాదినం ప్రతి విభుత్వహేతోః పరోక్తస్యాసిద్ధిరపి బోధ్యా ॥ నను ఛాందోగ్యే వాయోరుత్పత్తిర్న శ్రూయతే । తైత్తిరీయ్యకే తు శ్రూయతే । తథా చ పూర్వవదనయోర్వాక్యవిరోధపరిహారార్థం వాయూత్పత్తిర్గౌణీతి వాచ్యం కించ నైషానస్తమితా దేవతా యద్వాయురితి వాయోర్లయస్య ప్రతిషేధాచ్చ నిత్యమిత్యాశంకామతిదేశేన నిరాకరోతి ॥ * * * * * * *

ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః ॥ ౭ ॥

ఏతేన వియదుత్పత్తిమత్త్వవ్యాఖ్యానేన వాయురపి వియదవచ్ఛిన్నబ్రహ్మజన్యత్వేన వ్యాఖ్యాత ఇత్యర్థః । వాయోర్నిత్యత్వేఽప్యేకవిజ్ఞానేన ప్రతిజ్ఞాహాన్యాదేః సమానత్వాదిత్యర్థః । వాయోర్లయ ప్రతిషేధశ్చోపేక్షకః । అతిదేశత్వాన్న పృథక్ సంగత్యపేక్షేతి మంతవ్యం ॥ వియన్మాతరిశ్వనోః పృథగ్వ్యాకరణం । తేజోఽతస్తథా హ్యాహేతి మాతరిశ్వ పరామర్శార్థం ॥ ఛాందోగ్యే । వాయోరుత్పత్త్యదర్శనేఽపి । సంవేది వాక్యశేషాదివ్యామేవగుణ సంహారోపద్యాయేన చ ॥ ఆకాశాద్వాయురితి తైత్తిరీయ్యకశ్రుత్యుపసంహారేణ సతి । బృహదారణ్యకే నైషానస్తమితా దేవతా యద్వాయురితి శ్రుతిస్తు ప్రరా । తదుపాసనాప్రకరణాత్ । అతో వాయోర్జన్యత్వమనివారితమేవ ॥ ఆకాశవాయువద్బ్రహ్మణోఽపి కేనచిత్కారణేనోత్పత్తిరస్తీత్యాశంక్యత్రాహ ॥ * * * * * * *

అసంభవస్తు సతోఽనుపపత్తేః ॥ ౮ ॥

తుశబ్దోఽవ్యావధారణార్థః । సతో బ్రహ్మణ అసంభవః । ఉత్పత్తేరసంభవః ॥ కుతః । అనుపపత్తేః । బ్రహ్మణః కారణాంతరాభావేనోత్పత్త్యసంభవః । ఇత్యుపదిశ్యతే । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ । యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః । ఇత్యాదిషు ప్రళయే శివ ఏవావధారణశ్రవణాత్ । తద్వ్యతిరిక్తస్య కస్యచిదప్యనువృత్తిర్న సంభవతి ॥ కించ । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైస్స కారణం కారణానాం ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురాకాశమధ్యే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదౌ కారణత్వం కారణకారణత్వం చ । పరబ్రహ్మణశ్శివస్యైవ వ్యపదేశాత్ । వ్యోమవాయువత్సామ్యత్వం నోపపద్యతే । యదవ్యక్తం మహదహంకారతన్మాత్రేంద్రియవియత్పవనాదీనాం బ్రహ్మహేతుత్వేన శ్రూయతే । తథాత్రాప్యేకం కారణాంతరమవగమ్యతే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయతేతి శ్రుతౌ । అసతః । సదుత్పత్తిరితి చేత్తదసత్ । కథమసతః సదుత్పద్యతే । సత ఏవోత్పత్తావనవస్థాప్రాపత్తేః ॥ పరమకారణస్య శివస్యైవ । ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసంభవాత్ ॥ తద్విలక్షణస్య కృత్స్నస్య ప్రపంచస్య తదర్శనాచ్చ । బ్రహ్మోత్పత్తిర్నోపపద్యత ఇతి సిద్ధం ॥ * ॥ వియదధికరణం సమాప్తం ॥ * ॥ ఏవమాకాశవాయ్వోర్బ్రహ్మజన్యత్వం ప్రసాధ్య వహ్న్యాదీనామపి బ్రహ్మకారణమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ * * * * *

తేజోఽతస్తథా హ్యాహ ॥ ౯ ॥

ఛాందోగ్యే తత్తేజోఽసృజతేతి వహ్నేర్బ్రహ్మ కారణత్వముపదిష్టత్వాత్ ॥ వాయోరగ్నిరితి తైత్తిరీయ్యకే వహ్నేః వాయుజన్యత్వోపదేశాచ్ఛాందోగ్యతైత్తిరీయ్యవాక్యయోస్తమః ప్రకాశవత్పరస్పరవిరోధస్వభావదర్శనాచ్చ వహ్న్యాదీనాం స్వస్వపూర్వకారణం బ్రహ్మహేతుత్వం వేతి సందిహ్యతే । ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః ॥ అగ్నేరాపః ॥ అద్భ్యః పృథివీత్యత్ర పారంపర్యా హేతుత్వోపదేశాత్ ॥ న బ్రహ్మజన్యత్వం వహ్న్యాదేరుపపద్యత ఇతి చేదుచ్యతే । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణి చ । ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ విశ్వస్య ధారిణీ । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యత్ర ప్రాణాదిసర్వకారణత్వం సర్వాధారత్వం సర్వవిలక్షణత్వం బ్రహ్మణ్యేవ దర్శనాత్ ॥ జడభూతస్యా

యోః వహ్నికారణత్వమనుపపన్నం। వాయోరగ్నిరిత్యత్ర పవనావచ్ఛిన్నబ్రహ్మ కారణత్వమేవావగమ్యతే । యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిషు సర్వాంతర్యామిత్వం తస్యైవ నిర్దేశాత్సర్వకారణత్వం తస్యైవేతి సిద్ధం । న తస్మాచ్ఛాందోగ్యతైత్తిరీయయోర్విరోధః । న చేయం పంచమీ క్రమార్థా । వాయ్వనంతరం తేజ ఇతి పదాంతరకల్పనాప్రసంగాత్ । కించాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదౌ పృథివ్యా ఓషధయ ఇత్యంతే చ హేతుపంచమ్యాదర్శనాత్ । మధ్యే కస్మాత్క్రమార్థే పంచమీత్యసంగతమేవ । నచైవం । క్వచిద్బ్రహ్మజన్యత్వం క్వచిద్వాయుజన్యత్వమితి విరోధః । వాయోర్బ్రహ్మజన్యత్వేన వాయుభావాపన్నబ్రహ్మజన్యత్వస్య ఛాందోగ్యవాక్యార్థస్యైవ వాయోరగ్నిరితి వాక్యస్యాప్యర్థత్వేనావిరోధాదితి । ఏవమగ్నేరపి బ్రహ్మజన్యత్వం ప్రదర్శ్య జలస్యాపి బ్రహ్మజన్యత్వమధికరణాంతరేణాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

॥ ఆపః ॥ ౧౦ ॥

ఆపస్తథా హ్యాహేత్యనువర్తతే । తేజోఽనంతరభావిత్వాదపి పృథివ్యా ఇతి తేజసో వాయుజన్యత్వకథనానంతరం తయోరపి పృథివ్యోపక్రమో బుద్ధిస్థత్వాద్బుద్ధిసన్నిధిలక్షణసంగత్యా క్రమేణాధికరణద్వయమారభ్యతే । తదపోఽసృజతేత్యాదివాక్యస్య బ్రహ్మజన్యత్వప్రతిపాదకస్య । అగ్నేరాప ఇతి వాక్యేన విరోధోఽస్తి న వేతి సందేహే । పూర్వవద్విరోధోఽస్తీతి పూర్వపక్షే । అపామగ్నినివారకహేతుత్వాత్తజ్జన్యత్వం నాస్త్యేవేత్యవిరోధ ఇత్యేకదేశసిద్ధాంతం దూషయతి । ఆప ఇతి ఆపస్తైజసో వాయం తే హి యస్మాత్తథా తేజోజన్యత్వమగ్నేరాప ఇతి శ్రుతిరాహేత్యర్థః । త్రివృత్కృతయోరప్తేజసోః దాహ్యదాహకభావేఽప్యత్రివృత్కృతయోర్నవిరోధః । పూర్వవద్విరోధపరిహారో బోధ్యః । ఏవం జలస్య బ్రహ్మకారణత్వమభిధాయ పృథివ్యాస్తజ్జన్యత్వమధికరణాంతరేణ దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

పృథివ్యధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః ॥ ౧౧ ॥

తా ఆప ఐక్షంత బహ్వ్యః స్యామ ప్రజాయేమహీతి । తా అన్నమసృజంత ఇతి శ్రూయతే । తత్ర సంశయః । కిమన్నశబ్దేనోదనాదికముచ్యతే కిం వా పృథివీతి । తత్రాన్నశబ్దస్యౌదనాదౌ ప్రసిద్ధత్వాదోదనాదికమేవాన్నశబ్దేనోచ్యతే । తథా చ వ్రీహియవాదేస్తజ్జన్యత్వస్య చ యోగేన రూఢ్యా చ । అన్నశబ్దవాచ్యస్య క్వచిదన్నజన్యత్వం క్వచిత్తు పృథివ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నమిత్యత్ర పృథివ్యాదిజన్యత్వమిత్యనయోః శ్రుత్యోర్విరోధ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః । పృథివ్యేవాత్రాన్నశబ్దేనోచ్యతే । న వ్రీహ్యాది । కుతః । అధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః । తత్తేజోఽసృజతేతి మహాభూతోత్పత్త్యధికారాద్యత్కృష్ణం తదన్నస్యేతి కృష్ణరూపస్యాన్నశబ్దవాచ్యస్య పృథివీత్వజ్ఞాపకస్య శ్రవణాచ్చ । సమానప్రకరణోఽద్భ్యః పృథివీతి చ తద్యదపాం శర ఆసీత్తత్సమహన్యత సా పృథివ్యభవదితి చ । పృథివ్యా ఏవ జన్యత్వప్రతిపాదకశబ్దాంతరసత్త్వాచ్చేత్యర్థః । తత్ర తత్ర సృష్టికాలే యథాపాం శరోఽధస్తాద్భావ ఆసీత్ । స సమహన్యత సఘనీభావసంభూతాత్మనా కఠినీభూత ఆసీత్ । సైవాపాం కఠినాకారపరిణామరూపా పృథివ్యభవదిత్యర్థః । తథా చ వ్రీహ్యాద్యన్నస్యాన్నోపాదానకత్వం కింతు పృథివ్యాస్తథోపాదానకత్వమేవేత్యవిరోధ ఇతి సిద్ధం । ఏవం తావత్సృష్టిక్రమేణ మహాభూతశ్రుతీనామవిరోధః ప్రతిపాదితః । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యః పృథివీ శరీరమిత్యాదివాక్యమాధ్యందినశాఖాసు శివస్య పరబ్రహ్మణః పృథివ్యాదిసర్వభూతశరీరత్వోపదేశాత్ । స్వస్యస్వశరీరకారణత్వాయోగాత్ । స్వశరీరస్యానిత్యత్వే జీవతుల్యత్వప్రసంగాత్ । తదన్యస్య సర్వకారణత్వాసంభవాచ్చ । పృథివ్యాదీనాం పూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తరకారణత్వం బ్రహ్మహేతుత్వం చ న సంభవతీతి చేన్న । యో రుద్రో అగ్నావిత్యాదిషు శివస్య సర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శనాత్ । యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్నిత్యాదివాక్యానామన్తర్బ్రహ్మేత్యాదివత్ । తస్య సర్వాంతర్యామిత్వప్రదర్శనార్థమేవ శరీరత్వోపదేశం న తు వాస్తవశరీరత్వకల్పనం । ఉత । పృథివ్యాదీనామపి ఘటసంకోచవికాసన్యాయేన ప్రళయేఽపి బ్రహ్మాత్మకత్వేన స్థితత్వాత్ । న చాష్టమూర్తిత్వహానిః । తదుక్తం శైవే । మహేశ్వరాన్మహాశక్త్యాశ్చేశానాఖ్యోఽఖిలాత్మకః । సంభూతః పురుషస్తస్మాత్పవనాఖ్యో మహాబలః । తస్మాదఘోరస్సంభూతః జ్వలనస్సర్వభక్షకః । జలాత్మకో వామదేవస్తస్మాజ్జాతః కృపానిధిః । తస్మాద్భూమ్యాత్మకస్సద్యోజాతమూర్తిస్సుఖప్రదః । తస్మాదోషధయస్సర్వాస్తతోఽన్నం జాయతే క్రమాత్ । తస్మాత్ప్రజా బహిర్భూతాశ్చేతనాచేతనాత్మకాః । సర్వాంతర్యామిరూపేణ సర్వకర్తా సదాశివః । ప్రథమం సూక్ష్మరూపేణ సద్యోజాతాదిపంచకం । జనయామాస దేవేశో తథా స్థూలప్రపంచకం । ఇతి దర్శనాజ్జగజ్జన్మాదికారణత్వం నేతరస్యేతి నిర్దిష్టం । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదౌ జడానాం భూతానాం పరంపరా కారణత్వం మాస్తు తదధిష్ఠానదేవతానామస్త్విత్యాశంకాయామధికరణాంతరం దర్శయతి ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

తదభిధ్యానాదేవతుతల్లింగాత్సః ॥ ౧౨ ॥

ఇదానీం తానిభూతాన్యాశ్రిత్యాశ్రయాశ్రయిభావసంగత్యాన్యద్విచార్యతే । కిమహాభూతాభిమానిన్యోదేవతాస్స్వాతంత్ర్యేణైవభౌతికోత్పాదనే ప్రవర్తంతే ॥ ఉతేశ్వరాధిష్ఠితా ఇతి ॥ విషయః । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదినాస్వస్వకార్యోత్పత్తౌ స్వాతంత్ర్యశ్రవణాత్స్వతంత్రా ఏవేతి బ్రహ్మణ స్సర్వసృష్టికర్తృత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యా భూతసృష్టిశ్రుతీనాం విరోధ ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః । సపరమాత్మాతత్తత్కార్యగోచరేక్షణాత్మకాభిధ్యానాదేవేషి తాత తత్కారణాధిష్ఠానతా సర్వం కార్యం సృజతి కస్మాత్తల్లింగాత్ । తస్యపరమాత్మనస్సర్వనియంతృత్వరూపల్లింగస్య యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్నిత్యాదివాక్యశ్రుతత్వాదిత్యర్థః । పృథివ్యాం తదభిమానిదేవతాయాం ఽయంభావః । ఆకాశాది పదానాం భూతమాత్రరూఢత్వాద్దేవతాపరత్వేలక్షణానుపపత్తేః । నభూతాభిమానిదేవతానాం స్వాతంత్ర్యమాకాశాద్వాయురిత్యాదాశ్రుతం ॥ నచ । త ఆపఐక్షంతేతితదబాధి పదానాందేవతాపరత్వేలింగం । తస్యేక్షణస్యతదవచ్ఛిన్నబ్రహ్మనిష్ఠత్వాదితినదేవతానాం స్వాతంత్ర్యే కించిన్మానమితి । ఏవంపంచమహాభూతానాం బ్రహ్మకారణత్వమభిధాయ తేషాం బ్రహ్మణ్యేవవిలీనత్వంప్రదర్శయతి ॥

* * * * * * * * * * *

విపర్యయేణతుక్రమోఽతఉపపద్యతేచ ॥ ౧౩ ॥

ఏవంభూతానాముత్పత్తిక్రమంవిచారణేలయక్రమోబుద్ధిస్థః । ప్రసంగసంగత్యా విచార్యతే । ఏతద్విచారస్య ప్రయోజనం । జగద్బ్రహ్మణోర్భేదాభేదవిజ్ఞానం । ప్రాసంగికత్వాదేవాస్మిన్పాదేజగద్విలయక్రమోనిర్దిష్టః । తత్ర కిం భూతానాముత్పత్తిక్రమేణైవ లయక్రమః ॥ తద్వ్యతిరేకేణవేతిసంశయః ॥ ముండకోపనిషది । ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాణిచ ॥ ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీవిశ్వస్యధారిణీతి ప్రాణాదీనాం వియదాదిభ్యః పూర్వముత్పత్తిశ్శ్రూయతే । అథర్వణశిఖాయాంతుబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే సర్వాణిచేంద్రియాణిసహభూతైరితిసహోత్పత్తిర్బ్రహ్మాదీనాంభూతేంద్రియాణాంచామ్నాయాత్ । ఆకాశాదేః పూర్వోక్తసృష్టిక్రమోనోపపద్యతఇతి ॥ ప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । పూర్వోక్తసృష్టిక్రమః । ఉపపన్నః ॥ అన్నమయంహిసోమ్యమనః ఆపోమయః ప్రాణః తేజోమయీవాగితిప్రాణాదీనాంభౌతికత్వశ్రవణాత్ । భూతేష్వంతర్భావాత్ । నపృథక్ ॥ క్రమాపేక్షా । బ్రహ్మాదీనాంసహోత్పత్తిర్భూతైస్తద్వ్యాపకత్వాత్ ॥ తేష్వంతర్భావాత్ । తతఃపూర్వక్రమోనవిరోధః । కించ ॥ తదైక్షత బహుస్యాంప్రజాయే షేఃదర్శనాత్ ॥ సర్వభూతోత్పాదకస్సాక్షాచ్ఛివఏవ । చేతనజీవోత్పాదనప్రదర్శనేనా చేతనకారణత్వమర్థాచ్ఛిద్ధం ॥ తథాథర్వశిఖాయాం ॥ ధ్యాయీతేశానంప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదంబ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తేసంప్రసూయంతే । సర్వాణిచేంద్రియాణిసహభూతైరిత్యాదినాబ్రహ్మాదిచేతనాచేతనకారణత్వదర్శనాత్ ॥ సాంబే । సదాశివశ్శబ్దమూర్తిస్స్పర్శమూర్తిర్మహేశ్వరః । రుద్రస్తేజోమయస్సాక్షాద్రసమూర్తిర్జనార్దనః ॥ గంధమూర్తిశ్చతుర్వక్త్ర ఇత్యేతేపంచమూర్తయః సదాశివాదయోహ్యేతేపంచబ్రహ్మపదేస్థితాః । తేషాంసృష్ట్యాదయోనోక్తాస్తదంతర్యామిరూపతః ॥ జగజ్జన్మాదికంసర్వంశివస్యైవహినిశ్చితం ॥ తస్మాత్తదిచ్ఛయాతేషాంపునః పరమకారణే ॥ పటసంకోచవల్లీనం పటవిస్తృతవత్తథా । పునస్తదిచ్ఛయాసమ్యక్ప్రాదుర్భావంప్రపద్యతే । ఇతిశ్రీవచనాత్ ॥ శివఏవప్రళయేప్రపంచం స్వాంతర్లీనంకరోతీతి రాద్ధాంతః ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణి చేతిశ్రుతౌబ్రహ్మణః పరమశివాత్ప్రాణేంద్రియాదిసృష్టిరేవాత్రప్రథమోపదేశాత్ । ఆత్మనఆకాశసంభూతఇతిశ్రుతినిష్ఠభూతపరిగణనోత్పత్తిప్రాథమికోపదేశతైత్తిరీయవాక్యవిరోధోఽస్తీత్యాశంకాయామాహ ॥

* * * * * * * * * * *

అంతరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణతల్లింగాదితిచేన్నావిశేషాత్ ॥ ౧౪ ॥

అంతరాబ్రహ్మాకాశయోర్మధ్యేవిజ్ఞానమనసీంద్రియాంతఃకరణేఉత్పద్యేతే ॥ క్రమేణతల్లింగాత్ । ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణఇతిశ్రుతౌప్రాణాదిపృథివ్యంతరంభూతపంచకసృష్టిప్రతిపాదనాదితిచేన్న । అవిశేషాత్ ॥ తస్యాశ్శ్రుతేరుత్పత్తిమాత్రప్రతిపాదకత్వేనక్రమప్రతిపాదకత్వాభావాత్ । తథాచప్రాణేంద్రియాంతఃకరణానాంభౌతికత్వాత్పంచమహాభూతోత్పత్త్యనంతరమేవేతిసూత్రసూచితసూత్రార్థః ॥ విజ్ఞానసాధనత్వాదింద్రియాణివిజ్ఞానమిత్యుచ్యంతే । యదుక్తం ॥ ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వేంద్రియాణిచేత్యాదినా సర్వస్యబ్రహ్మణోనంతరకార్యత్వంశ్రూయతే । అతశ్చానేనవాక్యేన

సర్వస్య సాక్షాద్బ్రహ్మణ ఉత్పత్తిరభిధానలింగావగతోత్పత్త్యఖ్యాత ఇతి తన్నోపపద్యతే ॥ క్రమవిశేషపరత్వాదస్య వాక్యస్య । అత్రా పి సర్వేషాం క్రమప్రతీతేః ॥ ఖాదిషు తావచ్ఛ్రుత్యంతరసిద్ధః క్రమో అత్రాపి ప్రతీయతే । తేనైవ హి పాఠలింగాద్భూతపాఠ గయోరంతరాళే విజ్ఞానమనసీ । అపి । క్రమేణోత్పద్యేతే । ఇతి ప్రతీయేతే । అతస్సర్వస్య సాక్షాద్బ్రహ్మణ ఏవ । సం భవస్యాత్తం భవనమిదం న భవతీతి । చేత్తన్న । అవిశేషాత్ ॥ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణ ఇత్యనేనావిశేషాత్ ॥ విజ్ఞానమన సోః ఖాదీనాం చ ॥ ఏతస్మాజ్జాయత ఇత్యనేన సాక్షాత్సంభవరూపసంబంధస్యాభిధేయస్య సర్వేషాం ప్రాణాదిపృథివ్యంతానామ శేషత్వాత్స ఏవ విధేయః । న క్రమః । శ్రుత్యంతరసిద్ధక్రమవిధాచ్చ నేదం క్రమపరం ॥ పృథివ్యప్సు ప్రలీయత ఇత్యరభ్యతమ ఏకభవతీత్యంతేన క్రమాంతరప్రతీతేః ॥ పూర్వోక్తభూతోత్పత్తిలయక్రమ ఇంద్రియోత్పత్తిక్రమేణావిరుధ్యతే । తస్మా న్నకేనాపీవాక్యేన భూతసృష్టివాక్యానాం విరోధ ఇతి సిద్ధం । ఆకాశాద్వాయురిత్యాదావాకాశాదీనామేవ పారం పర్యకార ణత్వమజగమ్యతే । తదాశ్రయత్వేన తస్య తచ్ఛబ్దాభావాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్తద్వ్యపదేశో భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్ ॥ ౧౫ ॥

తుశబ్దోదితద్యుంశంకానిరాసార్థః । నిఖిలజంగమస్థావరవ్యపాశ్రయస్తత్తచ్ఛబ్దవ్యపదేశః ॥ భాక్తః । వాచ్యైకదే శభజ్యత ఇత్యర్థః । సమస్తవస్తుప్రకారిణో బ్రహ్మణః ప్రకారభూతవస్తుగ్రాహిప్రత్యక్షాది ప్రమాణావిషయత్వద్వేదాంత శ్రవణాత్ప్రాక్ప్రకార్యప్రతీతేః ॥ ప్రకారిప్రతీతిభావభావిత్వాచ్చ । తత్పర్యవసానస్య లోకే తత్తద్వస్తుమాత్రే వాచ్యైకదే శేతే తే శబ్దాః భక్త్యైవ భక్త్యా వ్యపదిశ్యంతే ॥ అథవా తేజః ప్రభృతిశబ్దేన తత్తద్వస్తుమాత్రవాచితయా వ్యుత్పన్నైః బ్రాహ్మణో వ్యపదేశో భాక్తస్స్యాత్ ॥ అముఖ్యస్స్యాదిత్యాశంక్య । చరాచరవ్యపాశ్రయస్త్విత్యాద్యుచ్యతే ॥ చరాచరవ్యపాశ్రయ స్తద్వ్యపదేశస్తద్వాచిశబ్దః । చరాచరవాచిశబ్దో బ్రహ్మణ్యభాక్తః ॥ ముఖ్య ఏవ ॥ కుతః । బ్రహ్మభావిభావిత్వాత్సర్వశ బ్దానాం వాచకభావస్య నామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యాహితత్వావగతం । తద్యథా । సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమా స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీతి సర్వవస్తునో నామరూపవిభాగాయ తదాత్మకతయా బ్ర హ్మణోనుప్రవేశభావభావిత్వాత్ । అదితో వాయామాసః యజమానః ప్రస్తర ఇత్యాదిషు యూపాదీనామాదిత్యాదిశబ్దవాచ్య త్వమనుపపత్త్యానముఖ్యం । మంచాక్రోశంతీత్యత్ర మంచాదిషు పురుషాణామవస్థత్వమాత్రత్వాత్తేషామపి తచ్ఛబ్దవాచ్య త్వమముఖ్యం ॥ ఇహాత్మతయా ప్రవేశాద్బ్రహ్మణస్తచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం ముఖ్యమేవ । యథాత్మనో బ్రాహ్మణాదిశరీ రవిశిష్టస్య బ్రాహ్మణాదిశబ్దవాచ్యత్వం ముఖ్యం । అన్యథోపనయనాదిసంస్కారాదేశ్శరీరమాత్రే పర్యవసానాదాత్మనస్సం స్కారత్వభావప్రసంగాత్ । యస్యైతే చత్వారింశత్సంస్కారాః । స బ్రహ్మణస్సాయుజ్యమిత్యాదినా । ఆత్మనస్సంస్కా రవతః ॥ ఫలశ్రుతిరపార్థా భవేత్ । బ్రాహ్మణో యజేతేత్యాదివిధివైయ్యర్థ్యముపపద్యతే ॥ తస్మాత్స్థావరజంగమాత్మికప్ర పంచావచ్ఛిన్నపరమశివస్య బ్రహ్మణస్తచ్ఛబ్దవాచ్యత్వం ముఖ్యమితి ఘంటాఘోషః ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇ త్యాదిశ్రుతిషు జీవోత్పత్తినిర్దేశాదాకాశాదివత్తస్యాప్యుత్పత్తిరస్తీత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ ❀ ❀

నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః ॥ ౧౬ ॥

ఆత్మా శరీరో నోత్పద్యతే ॥ కుతః ॥ అశ్రుతేః । సృష్టిశ్రుతిషు జీవానాముత్పత్తేరశ్రవణాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావ జావీశానీశావిత్యాదిభ్యస్తాభ్యశ్శ్రుతిభ్యః నిత్యత్వవ్యపదేశాదితి సూత్రసూచితసూత్రార్థః । వియదాదేః కృత్స్నస్య పరస్మాద్బ్ర హ్మణ ఉత్పత్తిరుక్తా ఇదానీం జీవస్యాప్యుత్పత్తిరస్తి నేతి సంశయ్యతే । కిం యుక్తం ॥ అస్తీతి ॥ కుతః ॥ ఏకవిజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపత్తేః ॥ ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణాచ్చ । వియదాదేరివ జీవస్యాప్యుత్పత్తివాదిన్యశ్శ్రుతయస్సంతి । యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవాన్వ్యససర్జ భూమ్యాం । ప్రజాపతిః ప్రజా అసృజత । సన్మూలాస్సోమ్యేమా స్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః । యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత ఇతి ॥ ఏవం సచేతనస్య జగత ఉత్పత్తివచ నాత్ । జీవస్యాప్యుత్పత్తిః ప్రతీయతే ॥ న చ వాచ్యం । బ్రహ్మణో నిత్యత్వాత్ ॥ తత్త్వమస్యాదిభిశ్చ జీవస్య బ్రహ్మత్వావ గమాజ్జీవస్య నిత్యత్వమితి ॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం ॥ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యేవమాదిభిర్వియదాదేరపి బ్రహ్మత్వావగమా త్తస్యాపి నిత్యత్వప్రసక్తేః । అతో జీవోపి వియదాదివదుత్పద్యత ఇతి ॥ ఏవం ప్రాప్తేభిధీయతే । నాత్మాశ్రుతేరితి । నాత్మోత్ప ద్యతే । కుతః । అశ్రుతేః ॥ న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభిర్జీవస్యోత్పత్తిప్రతిషేధోపి శ్రూయతే

ఆత్మనో నిత్యత్వం చ తాభ్యశ్శ్రుతిభ్య ఏవావగమ్యతే । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కా-
మాన్ । అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీర ఇత్యాదిభ్యః । అతశ్చ నాత్మోత్పద్యతే । కథం త-
ర్హ్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపద్యతే । ఇత్థముపపద్యతే । జీవస్యాపి కార్యత్వాత్ కార్యకారణయోరనన్యత్వాచ్చ
ఏవం తర్హి వియదాదివదుత్పత్తిమత్త్వమంగీకృతం స్యాత్ । నేత్యుచ్యతే । కార్యత్వం హి నామైకస్య ద్రవ్యస్యావస్థాంతరాప
త్తిః । తజ్జీవస్యాప్యస్త్యేవ । ఇయాంస్తు విశేషః । వియదాదేరచేతనస్య యాదృశోఽన్యథాభావో న తాదృశో జీవస్య । జ్ఞాన
సంకోచవికాసలక్షణో జీవస్యాన్యథాభావః । వియదాదేస్తు స్వరూపాన్యథాభావలక్షణః । సోఽయం స్వరూపాన్యథాభావల
క్షణోత్పత్తిర్జీవే ప్రతిషిధ్యతే । ఏతదుక్తం భవతి । భోగ్యభోక్తృనియంతౄణాం వివిక్తస్వభావాన్ ప్రతిపాద్య భోగ్యగతముత్ప
త్త్యాదికం భోక్తరి ప్రతిషిధ్య । తస్య నిత్యతాం చ ప్రతిపాద్య భోగ్యగతముత్పత్త్యాదికం భోక్తృగతం చాపురుషార్థాశ్రయత్వం ని
యంతరి ప్రతిషిధ్య తస్య నిత్యత్వం నిరవద్యత్వం సర్వదా సర్వజ్ఞత్వం సత్యసంకల్పత్వం కరణాధిపాధిపత్యం విశ్వపతిత్వం చ ప్రతిపా
ద్య సర్వావస్థయోశ్చిదచితోస్తం ప్రతి నియమ్యత్వం తస్య నియామకత్వం ప్రతిపాదితం । అతస్సర్వదా చిదచిద్వస్తుప్రకాశక
తయా సర్వపరిపూర్ణం బ్రహ్మ । తత్సదా చిదీప్తిర్ధర్మప్రాప్త్యం నాపాకరోతి । సూక్ష్మదశాయామపి స్వాంతర్లీనచిదచిద్వస్తుప్రకా
శకత్వేనేష్టత్వాత్ । తస్మాద్వివిశస్య నిత్యత్వం । మోక్షదశాయాం భ్రమరకీటకన్యాయేన స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకశివత్వ
ప్రాప్తిః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిషు స్పష్టముపదిష్టం । అతః బద్ధదశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదత్వం । ముక్తద
శాయామభేదత్వం చ । అంగీకారాత్ । సర్వశ్రుతిసమన్వయో భవతి । తద్యథా । శివస్య స్వాభావికస్వశక్తివికాసతయా
యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చేత్యాదివజ్జగదుభయకారణత్వేన వ్యపదేశాద్ద్వైతాద్వైతత్వమేవ సంభవతి । యత్ర త్వేన
భేదత్వం । ఉపాదానత్వేనాభేదత్వం చ సిధ్యతి । కార్యావస్థాకారణావస్థయోరపి జగజ్జీవేశ్వరయోర్భేదాభేదత్వం ప్రతీయ
తే । కార్యావస్థైతు । స్వశక్తిపరిణామత్వేనాభేదత్వం । స్వనియామకత్వేన స్వభిన్నత్వం । కారణావస్థాయామపి ।
స్వాంతర్లీనత్వేనాభేదత్వం స్వకర్మానుస్యూత తత్త్వేన గ్రీష్మకాలభూగతమండూకవత్సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వాత్ స్వభిన్నత్వం । సర్వ
వేదాంతసిద్ధం । సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర చిదచిదాత్మకప్రపంచస్య ప్రళయే బ్రహ్మాత్మకత్వేన స్థితత్వం । తదనంతర
సృష్టివిధాయకత్వేన తద్భిన్నత్వం చ నిర్దిశ్యతే । అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ తతో వై సదజాయత ఇత్యత్ర అసచ్ఛబ్దేన ప్రళయే చిదచిదాత్మ
కప్రపంచస్య సూక్ష్మరూపేణ స్థితత్వం తతో వై సదజాయత ఇత్యనేన సూక్ష్మరూపప్రపంచానుస్యూతతయా బ్రహ్మణస్స్థూలప్ర
పంచకారణత్వం చ వ్యపదిశ్యతే । తత్ర । కారణావస్థస్య కార్యావస్థాపత్తావ చిదంశస్య కారణావస్థాయాం శబ్దాదివిహీన
స్య భోగ్యత్వాయ శబ్దాదిమత్తయా స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారో భవతి । చిదంశస్య చ కర్మఫలభోక్తృత్వాయ తదనురూప
జ్ఞానవికాసరూపవికారో భవతి । ఉభయప్రకారవిశిష్టే నియంతృ అంశే తదవస్థా తదుభయవిశిష్టతారూపవికారో భవతి । కా
రణావస్థాయామవస్థాంతరాపత్తిరూపో వికారః । ప్రకారద్వయే ప్రకారిణి చ । సమానః । అత ఏవైకస్యావస్థాంతరాపత్తి
రూపవికారా । పేక్షతయా । యేనాశ్రుతం శ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాయ మృదాదిదృష్టాంతో । యథా
సోమ్యైకేత్యాదినా నిదర్శితః । ఈదృశజ్ఞానసంకోచవికాసకరతత్త్వదేహసంబంధవియోగాభిప్రాయాః । జీవస్యోత్పత్తి
మరణవాదిన్యః । ప్రజాపతిః ప్రజా అసృజతేత్యాద్యాః శ్రుతయః । అచిదంశవత్స్వరూపాన్యథాత్వాభావాభిప్రాయా ఉత్ప
త్తి ప్రతిషేధవాదిన్యో నిత్యత్వవాదిన్యశ్చ । న జాయతే మ్రియతే వా ఇత్యాద్యాః । నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామిత్యాద్యా
శ్చ శ్రుతయః । స్వరూపాన్యథాత్వజ్ఞానసంకోచవికాసరూపోభయవిధానిష్టవికారాభావాభిప్రాయాః । స వా ఏష మహానజ ఆ
త్మాజరోఽమరోఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ । నిత్యో నిత్యానామిత్యాద్యాః పరవిషయాశ్శ్రుతయః । ఏవం సర్వదా చిదచిద్వస్తుపూర్ణస్య పరమ
శివస్య బ్రహ్మణః ప్రాక్సృష్టేరేకత్వావధారణం చ । నామరూపవిభాగాభావాదుపపద్యతే । తద్యేదం తర్హ్యవ్యాకృతమా
సీత్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియతే ఇతి హి । నామరూపవిభాగభావాభావాభ్యాం నానాత్వైకత్వే వదంతీతి । యేఽప్యద్వై
పాధికం జీవత్వం వదంతి । యే చ పారమార్థికోపాధికృతం । యే చ సన్మాత్రస్వరూపం । బ్రహ్మస్వయమేవ భోక్తృభోగ్యని
యంతృరూపేణ త్రిధావస్థితం వదంతి । సర్వేష్వప్యేతేష్వవిద్యాశక్త్యా ఉపాధిశక్త్యా భోక్తృభోగ్యనియంతృశక్తీనాం చ ప్రళయకా
లేఽవస్థానేఽపి తాసామేకత్వావధారణం । నామరూపవిభాగాభావాదేవోపపాదయంతి । వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వా
త్ । న కర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చేతి సూత్రాభ్యాం జీవభేదస్య తత్కర్మప్రవాహస్య చా
నాదిత్వాభ్యుపగమాచ్చ । ఇయాన్విశేషః । ఏతస్యానాద్యవిద్యయా బ్రహ్మస్వయమేవ ముహ్యతీతి । అన్యస్య పారమార్థికా
నాద్యుపాధినా బ్రహ్మస్వయమేవ బధ్యతే । ఉపాధి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్వంతరాభావాద పరస్య బ్రహ్మైవ విచిత్రాకారేణ రిణ

మతే । కర్మఫలానిచానిష్టానిభుంక్తే । నియంతృత్వస్యభోక్తృత్వాభావేపిసర్వజ్ఞత్వేనాన్యత్వాభిన్నభోక్తారంపసునందాధాతిశిష్యయమేవభుంక్తే ॥ అస్మాకంతు ॥ స్వశక్తిసంకోచవికాసాత్మకతయాబ్రహ్మకార్యకారణోభయావస్థాస్వస్థితమపిసర్వదానిరస్తనిఖిలదోషగంధం । సత్యసంకల్పత్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవతిష్ఠతే । ప్రకారభూతచిదచిద్వస్తుగతాః ॥ అపురుషార్థాః । స్వరూపాన్యథాభావాచ్చేతిసర్వంసమంజసమితిరాద్ధాంతం ॥ ఆత్మాధికరణస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥ ఆకాశాదీనాంజన్యత్వేజీవానామజన్యత్వేచకోహేతురిత్యాశంకామామధికరణాంతరేణాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

జ్ఞోతఏవ ॥ ౧౮ ॥

జ్ఞఏవజీవః జ్ఞానస్వరూపః ॥ నాచేతనస్వరూపస్తస్యజన్యత్వంనసంభవతి ॥ జడానామేవజన్యత్వంకణభాదీనాంచసంమతమితిస్మృతిదర్శనాజ్జడత్వాదాకాశాదీనామేవోత్పత్తిరజడత్వాజ్జీవోత్పత్తిరసంగీకరణీయ్యమితిసూత్రసూచితార్థః । వియదాదివజ్జీవోనోత్పద్యతఇత్యుక్తం । తత్ప్రసంగేనజీవస్వరూపంనిరూప్యతే । కింసుగతకపిలాభిమతచిన్మాత్రమేవాత్మనస్స్వరూపం । ఉత । కణభుగ్గభిమతపాషాణకల్పస్వరూపమపితస్స్వభావమేవాగంతుకచైతన్యగుణకం । అథజ్ఞాతృత్వమేవాస్యస్వరూపమితి ॥ కింయుక్తం । చిన్మాత్రమితి । కుతః । తథాశ్రుతేః । అంతర్యామిబ్రాహ్మణేపి । యఆత్మనితిష్ఠన్నితి । మాధ్యందినీయపర్యాయస్యస్థానే ॥ యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్నితి । కణ్వాఅధీయ్యతే । తథా ॥ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే । కర్మాణితనుతేపిచేతికర్తురాత్మనోజ్ఞానస్వరూపత్వంప్రతీయతే ॥ అపరస్తు । జీవాత్మనోజ్ఞానత్వేజ్ఞాతృత్వేచ ॥ స్వాభావికేభ్యుపగమ్యమానే । తస్యసర్వగతస్యసర్వదాసర్వతోపలబ్ధిప్రసంగాత్ । కర్మణాంచవైయర్థ్యాత్ । సుషుప్తిమూర్ఛాదిషుసతోప్యాత్మనశ్చైతన్యానుపలబ్ధేః । జాగ్రతస్సామగ్ర్యాంసత్యాంజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాదస్యనజ్ఞానంస్వరూపం । నాపిజ్ఞాతృత్వమాగంతుకమేవచైతన్యం । సర్వగతత్వంచాత్మనోవశ్యాభ్యుపేత్యం । సర్వత్రకార్యోపలబ్ధేః ॥ సర్వత్రాత్మనస్సన్నిధానాభ్యుపగమాచ్ఛరీరగమనేనైవకార్యసంభవేసతి ॥ గతికల్పనాయాంప్రమాణాభావాచ్చ ॥ శ్రుతిరపి । సుషుప్తివేళాయాం । జ్ఞానాభావందర్శయతి । నాహంఖల్వయమేవంసంప్రత్యాత్మానంజానాత్యయమహమస్మీతినోఏవేమానిభూతానీతి । తథా మోక్షదశాయాంజ్ఞానాభావందర్శయతి ॥ నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తీతి ॥ జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదిప్రయోగస్తు । జ్ఞానస్యతదసాధారణగుణత్వేనలాక్షణికఇత్యేవంప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । జ్ఞోతఏవ । జ్ఞఏవ । అయమాత్మాజ్ఞాతృస్వరూపఏవ । నజ్ఞానమాత్రంనాపిజడస్వరూపః ॥ కుతః ॥ అతఏవ ॥ శ్రుతేరేవేత్యర్థః ॥ నాత్మాశ్రుతేరితిప్రకృతాశ్రుతిః । అతఇతిశబ్దేనపరామృశ్యతే । తథాఛాందోగ్యేప్రజాపతివాక్యే । ముక్తాత్మస్వరూపకథనే ॥ అథయోవేదేదంజిఘ్రాణీతిసఆత్మామనసైవైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతేయఏతేబ్రహ్మలోకేత్యకామస్సయ్యసంకల్పఃనోపజనంస్మరన్నిదంశరీరం । అన్యత్రాపి । నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి । తథావాజసనేయకే । కతమఆత్మేతిపృష్ట్వా ॥ యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణేషుహృద్యంతర్జ్యోతిఃపురుషఇతి ॥ తథా ॥ విజ్ఞాతారమరేకేనవిజానీయాత్ । జానాత్యేవాయంపురుషః ॥ తథా । ఏషహిద్రష్టాశ్రోతాఘ్రాతారసయితామంతాబోద్ధాకర్తావిజ్ఞానాత్మాపురుషః । ఏవమేవాస్యపరిద్రష్టురిమాషోడశకలాఇతి । యత్తూక్తంజ్ఞాతృత్వేస్వాభావికేసతిసర్వగతస్యతస్యసర్వదాసర్వతోపలబ్ధిః । ప్రసజ్జతఇతితత్రోచ్యతే ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాం ॥ ౧౯ ॥

కర్మచితోలోకక్షీయ్యతే । పుణ్యకృతోలోకక్షీయ్యత ॥ జ్యోతిష్టోమేనస్వర్గకామోయజేత । క్షీణేపుణ్యేమర్త్యలోకంవిశంతీత్యాదిశ్రుతిషుజీవానాముత్క్రాంతిర్దేహనిర్గమనం ॥ గతిస్స్వర్గనరకలోకగమనం । ఆగతిః । పుణ్యపాపఫలభోగానంతరంభూలోకంప్రత్యాగమనం । ఏతాసాంశ్రవణాత్ । జీవోణురేవ ॥ విభుత్వేగమనాసంభవాదితిసూత్రసూచితమాత్మా ॥ మధ్వాద్వైతక్షపణికకాలాముఖాదయోజీవానాంవిభుత్వాంగీకారాత్తన్నిరసనార్థమేతదధికరణప్రారంభః ఏషోణురాత్మాచేతసావేదితవ్యఇతిసవాఏషమహానజఆత్మేతిచ ॥ పూర్వోక్తజ్ఞాతృత్వేనవ్యపదిశ్యమానస్యజీవస్యఅణుత్వవిభుత్వవ్యవస్థాపనాత్సందేహః ॥ సవాఏషమహానజఆత్మేత్యాదిశ్రుతిషుక్షేత్రజ్ఞస్యవిభుత్వనిర్దేశాత్ ॥ అన్యత్ర । విశ్వంభువనానియథవానితి ॥ క్షేత్రజ్ఞస్యసకలలోకవ్యాపకత్వవ్యపదేశాచ్చ ॥ తస్యవాణుత్వంనసంభవతీతిప్రాప్తేప్రచక్ష్మహే । నాయంసర్వగతః । అపిత్వణురేవాయమాత్మా । కుతః । ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనాంశ్రుతేః । ఉత్క్రాంతిస్తావచ్ఛ్రూయతే ॥ తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి । గతిరపి ॥ యేవైకేచాస్మాల్లోకా

త్ప్రయంతి చంద్రమసమేవ తే సర్వే గచ్ఛంతీ ॥ ఆగతిరపి । తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణ ఇతి । జీవస్య పరలోకగమనాగమనప్రదర్శనాత్ ॥ విభుత్వే శరీరవియోగాసంభవాచ్చ । ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్య ఇతి శ్రుతినిర్దిష్టాణుత్వమేవ జీవస్యాంగీకరణీయం ॥ స వా ఏష మహానజ ఆత్మేత్యాది వ్యాపకత్వ విభుత్వ శ్రుతీనాం పరమాత్మపరమితి వేదితవ్యం । అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మాగుహాయాం నిహితోఽస్య జంతోః । తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశం । యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మా విశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాది శ్రుతిశతదర్శనాత్ । ఉత । నీలతోయదమధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా ॥ నీవారశూకవత్తన్వీ పీతా భాస్వత్యణూపమా ॥ తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః ఇత్యత్ర పశుపత్యాత్మకతత్త్వత్రయస్వరూపం స్పష్టముపదిష్టం । నీలతోయదపదవ్యపదేశేన గుణత్రయాత్మకపాశరూపప్రకృతిరుపదిశ్యతే । విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా నీవారశూకవత్తన్వీ పీతా భాస్వత్యణూపమేత్యంతం పశుశబ్దవాచ్యస్య జీవస్య నీవారశూకోపమానాణుత్వం తత్స్వరూపముపదిష్టం । తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇత్యనేన జీవవిలక్షణపత్యాత్మకశివతత్త్వముపదిష్టం । స బ్రహ్మ స శివస్స హరిస్సేంద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాడిత్యనేన జీవవిలక్షణస్య శివస్య సర్వశబ్దవాచ్యత్వం మూర్తిత్రయాతీతత్వం చ నిరూపితం ॥ తథా మాండూక్యేపి ॥ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయంతే । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః ॥ స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం । జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విముక్తయే ॥ సర్వో వై రుద్ర ఇత్యాదిషు శివస్య పరబ్రహ్మణః మూర్తిత్రయవిలక్షణత్వం సర్వశబ్దవాచ్యత్వం తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశత్వం చ నిర్దేశాత్ । నేతరస్య విభుత్వాదికం సంభవతీతి రాద్ధాంతః ॥ జీవవిభుత్వనిరాకరణే హేత్వంతరమాహ ॥ * * * * * * * * * *

స్వాత్మనా చోత్తరయోః ॥ ౧౯ ॥

చశబ్దోఽవధారణే । యద్యపి శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాంతిః ॥ స్థితస్యాప్యాత్మనః కథంచిదుపపద్యతే । గత్యాగతీతు న కథంచిదుపపద్యేతే ॥ తస్మాత్తస్యాణుత్వమేవోపపన్నం । అస్మిన్నర్థే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥ *

నాణురతచ్ఛ్రుతేరితి చేన్నేతరాధికారాత్ ॥ ౨౦ ।

యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేష్వితి జీవం ప్రస్తుత్య । స వా ఏష మహానజ ఆత్మేతి మహత్వశ్రుతేః । నాణుర్జీవ ఇతి చేన్న । ఇతరాధికారాత్ । జీవాదితరస్య ప్రాజ్ఞస్య తత్రాధికారాత్ । యద్యప్యుపక్రమే జీవః ప్రస్తుతః । తథాపి । యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధ ఆత్మేతి మధ్యే పరః ప్రతిపాద్యత ఇతి । తత్సంబంధి మహత్వం న జీవస్య । పునర్హేత్వంతరమాహ * *

స్వశబ్దోన్మానాభ్యాం చ ॥ ౨౧ ॥

సాక్షాదణుశబ్ద ఏవ శ్రూయతే । ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యో యస్మిన్ప్రాణః పంచధా సంవివేశేతి । ఉద్ధృత్య మానమున్మానం ॥ అణుసదృశం । వస్త్వంతరాదుద్ధృత్య తన్మానత్వం జీవస్య శ్రూయతే । వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్య చ భాగో జీవస్స విజ్ఞేయ ఇతి । ఆరాగ్రమాత్రో హ్యవరోఽపి దృష్ట ఇతి ॥ చ ॥ అతోఽణురేవాయమాత్మా ॥ అణుత్వాదాత్మనోఽణుత్వే సకలశరీరవ్యాపినీ వేదనా నోపపద్యత ఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * *

అవిరోధశ్చందనవత్ ॥ ౨౨ ॥

యథా చందనస్యైకప్రదేశస్థితస్య సకలశరీర శైత్యజనకత్వమేవం క్షేత్రజ్ఞస్యైకస్మిన్ప్రదేశే స్థితస్యాపి సర్వాంగసుఖదుఃఖభోక్తృత్వముపపన్నం ॥ చందనస్యైకస్మిన్ప్రదేశేవస్థానం ప్రత్యక్షదృష్టం । తద్వజ్జీవస్యైకస్మిన్నంశేవస్థానమిత్యాశంకాయాం స్థానవిశేషమాహ ॥ * ॥ * * * * * * * *

అవస్థితివైశేష్యాదితి చేన్నాభ్యుపగమాద్ధృది హి ॥ ౨౩ ॥

హరిచందనబిందోర్దేహదేశవిశేషావస్థితివిశేషాత్తథాభావః । ఆత్మనస్తు తన్న ॥ ఆత్మనోపి దేహదేశవిశేషే స్థిత్యభ్యుపగమాత్ । హృదయదేశేహ్యాత్మనస్స్థితిశ్శ్రూయతే । హృదిహ్యయమాత్మా తత్ర శతం నాడీనామితి । తథా ।

కథమలమితి । ప్రకృత్య । యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిరితి । ఆత్మనో దేశవిశేషస్థితిఖ్యాపనాయైవ । చందనదృష్టాంతః ప్రదర్శితః । నతు చందనస్యైకదేశవిశేషాపేక్షా ॥ ఏకదేశవర్తినస్సకలదేహవ్యాపికార్యకరత్వప్రకారం పునర్దృష్టాంతాంతరేణాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

గుణాద్వాలోకవత్ ॥ ౨౫ ॥

వాశబ్దో మతాంతరవ్యావృత్త్యర్థః । ఆత్మా స్వగుణేన జ్ఞానేన సకలదేహం వ్యాప్యావస్థితః । అతః । ఆలోకవత్ । యథా మణిద్యుమణిప్రభృతీనామేకదేశవర్తినామాలోకోఽనేకదేశవ్యాపీ దృశ్యతే । తద్వద్ధృదయస్థస్యాత్మనో జ్ఞానం సకలదేహం వ్యాప్య ప్రవర్తతే । జ్ఞాతుః ప్రభాస్థానీయస్య జ్ఞానస్య స్వాశ్రయాదన్యత్ర వృత్తిర్మణిప్రభావదుపపద్యత ఇతి । నిశ్చీయతే । ననూక్తం జ్ఞానమాత్రోఽసావాత్మేతి తత్కథం జ్ఞానస్య స్వరూపవ్యతిరిక్తగుణత్వముచ్యత ఇత్యాశంక్యోత్తరమాహ ॥

వ్యతిరేకో గంధవత్తథా చ దర్శయతి ॥ ౨౬ ॥

యథా పృథివ్యాః గంధస్య గుణత్వేనోపలభ్యమానస్య తతో వ్యతిరేకః । తథా జానామీతి జ్ఞాతృగుణత్వేన ప్రతీయమానస్య జ్ఞానస్యాత్మనో వ్యతిరేకసిద్ధిః దర్శయతి చ । శ్రుతిః । లోమభ్య ఆనఖాగ్రేభ్యః । జానాత్యేవాయం పురుష ఇతి । జీవస్య హృదాయతనత్వమణుపరిమాణత్వం చ వ్యపదిశ్య దేహవ్యాపిత్వమపి వ్యపదిశ్యతే । తత్త్వమసి । అహం బ్రహ్మాస్మి । అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాద్యాజ్జీవబ్రహ్మణోరేకత్వోపదేశాద్బ్రహ్మవజ్జీవస్యాపి విభుత్వం కిం న స్యాదిత్యాశంకాయామాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

పృథగుపదేశాత్ ॥ ౨౭ ॥

ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామితి । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః । ద్వా సుపర్ణేత్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోర్నియమ్యనియామకత్వం జగజ్జీవవిలక్షణత్వం జీవబంధమోక్షహేతుత్వం సంసారభోక్తృత్వాభోక్తృత్వాదినా పృథగుపదేశాత్ । జీవవ్యతిరిక్తస్యైవ విభుత్వమేవేతి రాద్ధాంతః । యత్తూక్తం యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్ । విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుత ఇత్యాదౌ । జ్ఞానమేవాత్మేతి వ్యపదిశ్యత ఇత్యాశంక్యోత్తరమాహ । ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ ॥ ౨౮ ॥

తుశబ్దశ్శంకాం వ్యావర్తయతి । తద్గుణసారత్వాత్ । విజ్ఞానగుణసారత్వాత్ ॥ ఆత్మనో విజ్ఞానమితి వ్యపదేశః । విజ్ఞానమేవాస్య సారభూతో గుణః । యథా ప్రాజ్ఞస్యానందసారభూతో గుణ ఇతి । ప్రాజ్ఞ ఆనందశబ్దేన వ్యపదిశ్యతే । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదితి । ప్రాజ్ఞస్య హ్యానందసారభూతో గుణః । స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనందః । ఆనందం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేతి । యథా హ । సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి విపశ్చితః ప్రాజ్ఞస్య జ్ఞానశబ్దేనైవ వ్యపదేశః । సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా । యస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదిషు ప్రాజ్ఞస్య జ్ఞానం సారభూతో గుణ ఇతి విజ్ఞాయతే । పునరుపపత్తిమాహ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

యావదాత్మభావిత్వాచ్చ న దోషస్తద్దర్శనాత్ ॥ ౨౯ ॥

యోఽయం విజ్ఞానమయః ప్రాణేషు హృద్యంతర్జ్యోతిః పురుషస్స సమానస్సన్నుభౌ లోకావనుసంచరతీ శ్రుతిదర్శనాద్విజ్ఞానమయస్య జీవస్య యావదాత్మభావిత్వాత్తేన తద్వ్యపదేశో న దోషః । తద్దర్శనాత్ । యథా నద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । తథా విద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్యం ॥ గతాః కలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేఽవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి । ఏష సంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే । ఇత్యాదిశ్రుతిషు తేషు స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకశివత్వప్రాప్తిరూపవిదేహముక్తిపర్యంతం శివయోగశివధ్యానశివజ్ఞాననిష్ఠస్య జీవన్ముక్తస్య శివధ్యానసమాధికాలే [illegible] నిక్షిప్తకర్పూరదీపవచ్ఛుద్ధశివత్వస్య విద్యమానత్వాదణుత్వవ్యపదేశో న విరోధః ॥ ప్రారబ్ధావసాన

పర్యంతం సుప్తపురుషవత్ జ్ఞాననిష్ఠానాం సమాధ్యనంతరం పునరుద్ధానదర్శనాదికంభావః । జీవస్యవిభుత్వాంగీకారేవిభుత్వయోరేకత్ర సంభవాన్నదీసముద్రవజ్జీవబ్రహ్మణోః ప్రాప్యప్రాపకత్వవిధాయకశ్రుతీనాంవిరోధోదుర్నివారః । కించేశ్వరస్యాంతర్యామిత్వాదికమపి నసంభవేత । జీవస్యాణుత్వమంతఃకరణోపాధికమాత్రమితి చేత్తదసంగతం । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిషుభూతస్పష్టైః ప్రాగప్యజాతత్వేనజీవస్థిత్యుపదేశాత్ । తస్మాజ్జీవస్యాణుత్వం స్వాభావికమితినిశ్చీయతే । యచ్చోక్తం సుషుప్త్యాదిషుజ్ఞానాభావాత్ । జ్ఞానస్యనస్వరూపానుబంధిధర్మత్వమితితత్రాహ ॥ ✽ ✽

పుంస్త్వాదివత్త్వస్యసతోభివ్యక్తియోగాత్ ॥ ౨౯ ॥

తుశబ్దశ్శంకానివృత్త్యర్థః । తజ్జ్ఞానస్యసుషుప్త్యాదిష్వపివిద్యమానస్యజాగర్యాదిష్వభివ్యక్తిసంభవాత్ । స్వరూపానుబంధిధర్మత్వోపపత్తిః । పుంస్త్వాదివత్ । యథాపుంస్త్వాదేర్ధాతుసాధారణస్యధాతోర్బాల్యావస్థాయాంసతోస్సనభివ్యక్తస్యయువత్వేభివ్యక్త్యాపుంసస్తద్వత్త్వా । నకాదాచిత్కంభవతి । సప్తధాతుమయత్వం హి శరీరస్యస్వరూపానుబంధి । తత్సప్తధాతుత్రివలం । ద్విరయోనిచతుర్విధాహారమయం । శరీరమితశరీరస్వరూపవ్యపదేశాత్ । సుషుప్త్యాదిష్వప్యహమర్థః । ప్రకాశతఇతిప్రాగేవోక్తం । తస్యవిద్యమానస్యజ్ఞానస్యవిషయగోచరత్వం జాగర్యాదావుపలభ్యతే । ఏతేచాత్మనోజ్ఞాతృత్వాదయోధర్మాః । ప్రాగేవోపపాదితాః । అతోజ్ఞాతృత్వమేవజీవాత్మనస్స్వరూపం । సచాయమాత్మాణుపరిమాణః । నపేత్యసంజ్ఞాస్తీత్యపినముక్తస్యజ్ఞానాభావఉచ్యతే । అపితు । ఏతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతీతిసంసారదశాయాం యద్భూతానువిధాయిత్వప్రయుక్తం జన్మనాశాదిదర్శనం తేషుక్తస్యనవిద్యతే । యథానద్యాదిశ్రుతిషుజతేజలవన్ముక్తదశాయాం శుద్ధజీవస్యతత్ప్రాప్తిత్వదర్శనాత్ । నపశ్యోమృత్యుంపశ్యతిన రోగంనోతదుఃఖతాం । సర్వంహపశ్యఃపశ్యతి । సర్వమాప్నోతిసర్వశః । నోపజనంస్మరన్నిదం శరీరంమనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే ఇత్యాదిశ్రుత్యైకార్థ్యాచ్చ । తస్మాజ్జీవస్యాణుత్వంజ్ఞాతృస్వరూపత్వంచావిరోధం । సంప్రతిజ్ఞానాత్మవాదేతస్యసర్వగతత్వేదూషణమాహ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోన్యతరనియమోవాన్యథా ॥ ౩౦ ॥

అన్యథా । సర్వగతత్వపక్షే । తస్యజ్ఞానమాత్రత్వపక్షేచ । నిత్యముపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిసహైవప్రసజ్యేయాతాం అన్యతరనియమోవా । ఉపలబ్ధిరేవవానిత్యంస్యాత్ । అనుపలబ్ధిరేవవా । ఏతదుక్తంభవతి । లోకేతావద్వర్తమానయోరాత్మనోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధ్యోరయంజ్ఞానాత్మాసర్వగతోహేతుస్స్యాత్ । ఉపలబ్ధేరేవవా । అనుపలబ్ధేరేవవా । ఉభయహేతుత్వేసర్వదాసర్వత్రోభయంప్రసజ్యేత । యద్యుపలబ్ధేరేవసర్వస్యసర్వదాసర్వత్రానుపలంభోనస్యాత్ । అథానుపలబ్ధేరేవ । సర్వదాసర్వత్రోపలబ్ధిర్నస్యాదితి । అస్మాకంశరీరస్యాంతరేవావస్థితత్వాదాత్మనస్తత్రోపలబ్ధిరన్యత్రేతివ్యవస్థాసిద్ధిః । కరణాయత్తోపలబ్ధేరపిసర్వేషామాత్మనాం సర్వగతత్వేనసర్వైః కరణైస్సర్వదాసంయుక్తత్వాదదృష్టాదేరప్యనియమాదుక్తదోషస్సమానస్స్యాత్ పూర్వోక్తమేవయుక్తం । అణుమాత్మబ్రహ్మైకత్వాది శ్రుతిషుజీవబ్రహ్మణోరైక్యవ్యపదేశాత్తస్యకర్తృత్వాదికమనుపపన్నం । తదుపాధిభూతాంతఃకరణస్యైవకర్తృత్వాదికముపపన్నమిత్యాశంకాయాం తజ్జీవబ్రహ్మవాదకాస్సైద్ధాంతికరశాస్త్రపథికరణాంతరమారభతే ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥ ౩౧ ॥

అణుమాత్మాజ్ఞాతా । సచాణుపరిమాణఇత్యుక్తం । ఇదానీంకింసఏవకర్తా । ఉత । స్వయమకర్తైవ । సన్నచేతనానాంగుణానాంకర్తృత్వమాత్మన్యధ్యస్యతీతి । చింత్యతే । కిముక్తంయుక్తం । అకర్తైవాత్మేతి । కుతః । ఆత్మనోప్యకర్తృత్వం । గుణానామేవచకర్తృత్వమధ్యాత్మశాస్త్రేషుశ్రూయతే । తథాహి । కఠవల్లీషు । జీవస్య । నజాయతే । మ్రియతేవా ఇత్యాదినా । జన్మమరణాదికంసర్వంప్రాకృతధర్మం । ప్రతిషిధ్యహననాదిషుక్రియాసుకర్తృత్వమపిప్రతిషిధ్యతే । హంతాచేన్మన్యతేహంతుం హతశ్చేన్మన్యతేహతం । ఉభౌతౌనవిజానీతోనాయంహంతినహన్యతఇతి । హంతారమాత్మానంజానన్నజానాతాత్మానమిత్యర్థః । తథాచభగవతాస్యపిమోక్షజీవస్యాకర్తృత్వంస్వరూపంకర్తృత్వాభిమానస్తువ్యామోహాదిత్యుచ్యతే । ప్రకృతేఃక్రియమాణానిగుణైః కర్మాణిసర్వశః । అహంకారవిమూఢాత్మాకర్తాహమితిమన్యతే । నాన్యంగుణేభ్యః కర్తారం యదాద్రష్టానుపశ్యతి । కార్యకారణకర్తృత్వేహేతుఃప్రకృతిరుచ్యతే । పురుషస్సుఖదుఃఖానాం

భోక్తృత్వే హేతురుచ్యత ఇత్యంతః పురుషస్య భోక్తృత్వమేవ ప్రకృతే రేవతు కర్తృత్వమేవం సాంప్రపంచత్యాహ । కర్తాశా
స్త్రార్థవత్త్వాదితి । ఆత్మైవ కర్తా న గుణాః । కస్మాత్ । శాస్త్రార్థవత్త్వాత్ । శాస్త్రాణిహి । యజేత స్వర్గకామః ॥ ము
ముక్షుర్బ్రహ్మోపాసీతేత్యేవమాదీని స్వర్గమోక్షాదిఫలస్య భోక్తారమేవ కర్తృత్వే నియుంజతే న హ్యచేతనస్య కర్తృత్వే న్యో
నియుజ్యతే । శాసనాచ్చ శాస్త్రం । శాసనంచ । ప్రవర్తనం । శాస్త్రస్యచ ॥ ప్రవర్తకత్వం । బోధజనన ద్వారే
ణ । అచేతనంచ ప్రధానం న బోధయితుం శక్యం । అతః । శాస్త్రాణామ చేతనార్థత్వం । భోక్తుశ్చేతనస్యైవ కర్తృత్వే
సంభవేత్ । తదుక్తం శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరితి యదుక్తం । హంతా చేన్మన్యతే ఇత్యాదినా । హననక్రియాయామకర్తృత్వ
మాత్మనః ప్రాయత ఇతి । తదాత్మనో నిత్యత్వేన హంతవ్యత్వాభావాదుచ్యతే । యచ్చ ప్రకృతేః క్రియమాణానిత్యాదినా
గుణానామేవ కర్తృత్వం స్మర్యత ఇతి । తత్సాంసారిక ప్రవృత్తివిషయస్య కర్తృతా । సత్వరజస్తమో గుణసంసర్గకృతా ।
నస్వరూపప్రయుక్తేతి । పరిశ్రాంతవివేకేన గుణానామేవ కర్తృతేత్యుచ్యతే ॥ తథాచ । తత్రైవోచ్యతే ॥ కార
ణం గుణసంగోస్య సదసద్యోనిజన్మస్వితి ॥ తథా తత్రైవాత్మనశ్చ । కర్తృత్వమభ్యుపేత్యోచ్యతే ॥ తత్రైవం సతి కర్తార
మాత్మానం కేవలం తు యః । పశ్యత్యకృతబుద్ధిత్వాన్న సపశ్యతి దుర్మతిరితి । అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణంచ పృథగ్విధం । వివి
ధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవాత్ర పంచమమిత్యధిష్ఠానాది దైవపర్యంతం సాపేక్షస్యాత్మనః కర్తృత్వేయ ఆత్మానమేవ కేవలం క
ర్తారం మన్యతే । న స పశ్యతీత్యర్థః । అస్మిన్నర్థే హేత్వంతరమాహ ।   *   *   *   *

ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ ॥ ౩౨ ॥

స యథా మహారాజ ఇతి ప్రకృత్య ఏవమేవైష ఏతాన్ ప్రాణాన్ గృహీత్వా స్వే శరీరే యథా కామం పరివర్తత ఇతి । ప్రా
ణానాముపాదానే విహారే చ కర్తృత్వముపదిశ్యతే । యదుక్తం బుద్ధిప్రకృత్యోరేవ కర్తృత్వమితి తత్ర బుద్ధేః కర్తృత్వం నిరాకరోతి

వ్యపదేశాచ్చ క్రియాయాం న చేన్నిర్దేశవిపర్యయః ॥ ౩౩ ॥

విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే కర్మాణి తనుతేపి చేతి లౌకికవైదికక్రియాసు కర్తృత్వవ్యపదేశాచ్చ । కర్తా విజ్ఞానశబ్దేన నాత్మనో
వ్యపదేశః । అపిత్వంతః కరణస్య బుద్ధేరితి చేత్ । ఏవం సతి నిర్దేశ విపర్యయః స్యాత్ ॥ బుద్ధేః కరణత్వాద్విజ్ఞానేనేతి కరణ
విభక్తి నిర్దేశః స్యాత్ ॥ తదేషాం ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞానమాదదాతి ॥ అతో బుద్ధేః కరణత్వం కర్తృత్వం చ న ప్రతి
పద్యతే । క్షేత్రజ్ఞస్య కర్తృత్వవ్యపదేశే ॥ సుషుప్తిమూర్ఛాదావపి తత్సంభవే తత్స్వాద్బ్రహ్మరూపస్య జీవస్య తదసంభవా
దంతః కరణస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నమిత్యాశంకాయామాహ ॥   *   *   *   *   *

ఉపలబ్ధివదనియమః ॥ ౩౪ ॥

యథా శ్రుతమతే జీవస్య జ్ఞానాత్మక బ్రహ్మరూపత్వేనాంతః కరణస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నం ॥ తత్కర్తృ
త్వే సుషుప్త్యాదౌ తస్య తదదర్శనాత్ । నిమకర్తృత్వమితి యత్తదసంగతం । ఉపలబ్ధివత్ । యథా సర్వశాస్త్ర ప్రవచన
శీలస్య పండితస్య శిష్యసాంనిధ్యాభావే తద్వ్యాఖ్యా ప్రవచనీయ్య కర్తృత్వశక్తి సంకోచవత్ । తథా జీవస్య జడాంతః కరణాదిస
మాయోగేన సర్వకర్తృత్వం తదభావే తచ్ఛక్తిసంకోచకత్వమవిరోధం । తావన్మాత్రేణ నిష్క్రియత్వ మయుక్తం । త
స్మాత్ । సర్వకాలకర్తృత్వనియమో న సంభవతి । తథాపి కర్తృత్వమనివార్యం । కించ । రథప్రాసాదమంటపగోపుర
ప్రాకారవాపీకూపతటాకాదినిర్మాణకౌశలానాం తత్సాధనాగవస్త్వభావే తత్కర్తృత్వశక్తిసంకోచత్వేపి తేషాం తత్కర్తృ
ర్తృత్వశక్తిసత్వవత్ । శరీరేంద్రియమనః ప్రాణాద్యయోగే జీవానాం స్వనిష్ఠకర్తృత్వశక్తి ప్రకాశకత్వాభావేపి తద్వ
త్కర్తృత్వశక్తిరనివార్యతే । జీవస్యైవ తదనంగీకారే ॥ తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోభిచాకశీతీత్యా
ది జీవకర్తృత్వవిధాయకబహుశ్రుతివిరోధో దుర్నివారః । అతో జడస్యాంతః కరణస్య కర్తృత్వ మయుక్తమితి వేదితవ్యం ॥
జీవస్య సుషుప్త్యాదిష్వపి కర్తృత్వశక్తిసత్త్వసాధకత్వేన స్వతంత్రత్వప్రసంగాత్ ॥ సుప్తావపి స్వజ్ఞానపరజ్ఞానత్వం చ కిం న స్యా
దిత్యాశంకాయామాహ ॥   *   *   *   *   *   *   *

శక్తివిపర్యయాత్ ॥ ౩౫ ॥

సుప్తౌ బుద్ధ్యభావాజ్జీవస్య స్వపరజ్ఞానశక్తిసంకోచదర్శనాదితశ్చ బుద్ధేరేవ కర్తృత్వమితిచేన్న ॥ కుతః । శక్తివిపర్య

యాత్ ॥ సుషుప్తికాలే సకలే విలీనే తమోఽభిభూతః సుఖరూపమేతీత్యాదిశ్రుతిషు । సుప్తౌ పరమేశ్వరమాయారూపజడతమ
శ్శక్త్యా జీవశక్తివిపర్యయాత్ ॥ తిరోధానాత్ । బుద్ధేః కర్తృత్వమనుపపన్నం । యథా లోకే । వైశ్వానరస్వభావశ
క్తేర్మణిమంత్రాదిభిః కించిత్కాలం తిరోహితేః । శైత్యస్వభావస్య జలస్య భానువైశ్వానరాదిస్పర్శేన స్వనిష్ఠశైత్యత్వతిరోహితం ।
పర్జన్యాచ్ఛాదనేన ప్రభాకరస్య స్వప్రభాతిరోహితత్వం । తద్వజ్జీవస్యాపి శివపాశశక్త్యా స్వశక్తిసంకోచనస్వపరజ్ఞానతిరోహిత
త్వముపపద్యతే । తావన్మాత్రేణాస్వనిష్ఠధర్మనాశానుస్వస్య సాధారణత్వం యుక్తం । కించ । బుద్ధేః కర్తృత్వే కర్తుర
న్యస్య భోక్తృత్వానుపపత్తేర్భోక్తృత్వశక్తిరపి తస్యా ఏవ స్యాదితి నాత్మనో భోక్తృత్వశక్తిర్హీయేత ॥ భోక్తృత్వం చ బుద్ధేరేవ
సంపద్యత ఇతి చేదాత్మసద్భావే ప్రమాణాభావశ్చ స్యాత్ । పురుషోఽస్మి భోక్తృభావాదితి హి తేషామభ్యుపగమః ॥ ఉత ॥
బుద్ధేః కర్తృత్వే కరణశక్తివిపర్యయాత్ కరణశక్తిరావార్యతే ॥ తిర్యావత్ ॥ న చేష్టా పతి ॥ కరణసహితస్యైవ కర్తుర్లోకే
కార్యకారిత్వదర్శనాత్ ॥ బుద్ధేర్వికరణాంతరం కల్పనీయం । స్యాత్ తథా చ నానవస్థాదోషప్రసక్తిః ॥ కరణవ్య
తిరిక్తస్యైవ తత్త్వాయాపి ॥ కర్తృత్వాభ్యుపగమాదితి ॥ బుద్ధేః కర్తృత్వనిరాకరణే పునర్హేత్వంతరమాహ ॥

సమాధ్యభావాచ్చ ॥ ౩౯ ॥

బుద్ధేః కర్తృత్వే మోక్షసాధనభూతసమాధావపి సైవ కర్త్రీ స్యాత్ । స చ సమాధిః ప్రకృతేరన్యోఽస్మీత్యేవం
ప్రకృతిసమాధానమలం ॥ అసో స్యాత్ తైర్వ కర్త్రా ॥ సమాధిర్నామ । శివప్రసాదాచ్ఛివయోగేనావిద్యాపాశవిచ్ఛే
దాత్మకపరమశివస్వప్రకాశనఖానుభవకాలే ॥ శరీరేంద్రియమనఃప్రాణాదిచేష్టానిరుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషు
ప్త్యవస్థాతిక్రమ్య నిష్ప్రపంచనిరామయపరమతేజః ప్రకాశకపరమాకాశశివతత్త్వమనుసృత్య నిర్భరానందసముద్రనిమ
జ్జజ్ఞాతాజ్ఞానాతీతతుర్యాతీతావస్థాయామాపతితదవిస్మరణేన ప్రసంజాతసమాధిః నిష్ప్రతరదీపవత్సంకల్పవికల్పవిహీనశివా
కారాకారితబుద్ధిస్తత్త్వావస్థానం సమాధిరిత్యుపదిశ్యతే ॥ నవీనోన్మేషానందత్వ । తదానందస్యైవ నిరతిశయత్వం ॥ స
ర్వశ్రుతిసిద్ధం ॥ జీవస్య పుణ్యపాపకర్తృత్వాద్యభావే సమాధ్యభావాత్ ॥ తదభావే । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవేహి
తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతే విశ్వమాయానివృత్తిః ॥ జ్ఞానమరణిం కృత్వా ప్రణవం చోత్తరారణిం
ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్ పాశం దహతి పండితః ॥ ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిబహుశ్రుతిసి
ద్ధరేవణసిద్ధమరుళసిద్ధరామసిద్ధవేమారాధ్యోద్భటారాధ్యాదిబ్రహ్మనిష్ఠాచరితభక్తివైరాగ్యశ్రద్ధాశ్రవణమననాద్యుపాసనా
ఫలకమోక్షవైఫల్యప్రసంగః ॥ న చ బుద్ధేరేవ మోక్ష ఇతి వాచ్యం ॥ తత్త్వమసి । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాదిశ్రుతిసిద్ధజీ
వబ్రహ్మైక్యరూపాత్మకమోక్షసిద్ధిర్న స్యాత్ ॥ బుద్ధేర్మోక్షకాలే జడత్వేన నష్టత్వాదాత్మహాననప్రసంగః ॥ నన్వాత్మనః క
ర్తృత్వేఽభ్యుపగమ్యమానే సర్వదా కర్తృత్వం నోపరమేత్యత ఆహ ॥

యథా చ తక్షోభయథా ॥ ౪౦ ॥

వాగాదికరణసంపన్నో హ్యాత్మా స్వేచ్ఛయా తత్తద్వ్యాపారం కరోతి । యద్ధి మనసా ధ్యాయతి తద్వాచా వదతి తత్కర్మణా కరో
తీతి । శ్రుతిరపి తథా వ్యపదిశతి ॥ యదా తు నేచ్ఛతి తదా న కరోతి । యథా తక్షా వాశ్యాదికరణసన్నిధానేఽపి స్వేచ్ఛయా కుర్వ
న్ కరోతి న కరోతి చ ॥ బుద్ధేస్తు చేతనాయాః కర్తృత్వే తస్యాః భోగసాంకర్యాదినియమకారణాభావాత్సర్వదా కర్తృత్వమే
వ స్యాత్ ॥ తస్మాత్కర్తృత్వం బుద్ధేర్న ప్రధానస్యేతి వ్యాచక్షతే ॥ ఇచ్ఛాయాః చేతనధర్మత్వాత్ । చేతనస్యైవ జీవస్య
సర్వకర్తృత్వం తక్షాదివదుపపన్నం ॥ యథా తక్షా వ్యాపారకర్తా ॥ ఉభయథా । ఉభయరూపేణ తిష్ఠతి ॥ ఏవం జీవోఽపి
స్వేచ్ఛయా జాగ్రత్స్వప్నకాలయోః స్థూలసూక్ష్మశరీరవిశిష్టః లౌకికవైదికవ్యాపారానుకూల్యేన స్వకర్మైకసుఖదుఃఖమనుభవ
తి ॥ సుప్తికాలే శరీరేంద్రియవ్యాపారశూన్యతయా పరమశివతిరోరూపపాశశక్తినిష్ఠపరమానందమనుభవతి ॥ అతశ్చైతని
స్య జీవస్యైవ కర్తృత్వముపపన్నమితి సిద్ధం ॥ జీవస్యైవ కర్తృత్వాంగీకారేఽపి పరమేశ్వరవత్స్వతంత్రత్వమర్థాత్సిద్ధం । తత్రా
స్తు తయోర్వైలక్షణ్యం కథమిత్యాశంకాయామధికరణాంతరేణ తత్పారతంత్ర్యమాహ ॥

పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః ॥ ౪౧ ॥

తతోఽజ్ఞస్య పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వం పరాత్తు పరశివప్రేరణాత్సంభవతి । తచ్ఛ్రుతేః ॥ ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ
కారయతీతి శ్రుతేః । తస్మాజ్జీవస్య న స్వాతంత్ర్యమితి వేదితవ్యమితి సూత్రార్థః । అతోఽల్పజ్ఞస్య కర్తృత్వం । స్వాతంత్ర్యే

శక । పరమాత్మాయత్తం । తత్పరమాత్మశివో వా నారాయణో వేతి సందిహ్యతే । పరమాత్మాయత్తత్వే హి విధినిషేధశాస్త్రా
నర్థక్యం ప్రసజ్యతే ॥ యో హి స్వబుద్ధ్యా ప్రవృత్తినివృత్త్యారంభశక్తః । స ఏవ విధియోగ్యో భవతి । అతస్స్వాతంత్ర్యేణాస్య
కర్తృత్వం । కించ । నారాయణం మహాజ్ఞేయం విశ్వాత్మానం పరాయణం । నారాయణపరం జ్యోతిరాత్మా నారాయణః
పర ఇత్యాదిశ్రుత్యా । అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థిత ఇత్యంతేన నారాయణస్య సర్వాత్మకత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ
సర్వవ్యాపకత్వాది పరమాత్మధర్మాణామస్య వ్యవస్థాపనాత్ । సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తస్స్మృతిర్జ్ఞానమపోహ
నం చేతి గీతాయామపి । తథా వ్యపదేశాత్ ॥ నారాయణశబ్దస్య శివే రూఢ్యభావాత్ ॥ గౌణత్వవ్యపదేశేన త్వబాధో మధ్యే
వారః । తస్మాత్ । జీవస్య నారాయణస్య వా కర్తృత్వముపపన్నమితి ప్రాప్తే అభిధీయతే । పరాత్తు తచ్ఛ్రుతేః । సత్ఫలం న్యాయ
ర్మయతి । తత్కర్తృత్వమస్య పరాత్తు । జీవభిన్నేశ్వరాదేవ హేతోర్భవతి ॥ కుతః । శ్రుతేః । క్షరం ప్రధానమమృతాక్ష
రం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మా శి
వో మే అస్తు సదాశివోం ॥ అంతః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా । ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకే
భ్య ఉన్నినీషతే ఏష హ్యేవాసాధు కర్మ కారయతి । తం యమధో నినీషత ఇతి । య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽంతరో యమాత్మా న వే
ద । యస్యాత్మా శరీరం । య ఆత్మానమంతరో యమయతి స త ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యాదిశ్రుతిషు శివస్య సర్వనియామకత్వ
శ్రవణాత్ । న జీవనారాయణయోః కర్తృత్వముపపద్యతే । సహస్రశీర్షం దేవమిత్యుపక్రమ్య । అంతర్బహిశ్చ తత్స
ర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థిత ఇత్యంతేన నారాయణస్యైవ సర్వాంతర్యామిత్వాదికముపదిశ్యత ఇతి యదుక్తం తదయుక్తం ॥ స
ర్వాధికరణే । తద్విధలింగశ్రవణేన పూర్వం బహుధా ప్రపంచితం ॥ శివస్య నారాయణశబ్దరూఢ్యభావే ॥ సర్వమంగళ
మాంగల్యే శివే సర్వార్థసాధికే ॥ శరణ్యే త్ర్యంబకే దేవి నారాయణి నమోఽస్తు తే । నారాయణి నాదరూపే ఇత్యాదిషు ।
పార్వత్యాః నారాయణిశబ్దరూఢిః కథముపపద్యతే । నారాయణస్య సోదరీ నారాయణీత్యుత్పత్త్యాసంభవతీతి చేత్ । తద
సత్ । [illegible] ॥ రుద్రస్య పత్నీ రుద్రాణీ । ఇంద్రస్య పత్నీ ఇంద్రాణీత్యాదిషు పత్నీపరత్వమేవ ద్యోత
నాచ్చ । నరాణాం [illegible] । నారం । అయనం । స్థానం । యస్యాసౌ నారాయణ ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యా వ్యస్య గణత్వబా
ధ[illegible] విష్టరివశి వస్యాపీమిథ త్వాత్ । బాదరాయణః । ఉత్తరాయణః । రామాయణమిత్యాదిషు ॥
[illegible] యాడ్యాపి సంభవాత్తు । రూఢేః కేవలత్వం । స ఏవ విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్
భూతం యచ్చ భవ్యం । సనాతనమితి శైవల్యశ్రుతౌ । యాని నామాని గౌణాని దత్తవలో కేము హి ఖ్యాతే । తస్యైవమమనా
మానినాత్ర కార్యవిచారణేతి హరివంశే విష్ణుం ప్రతి శివవచనం । నమస్తే పరమాత్మాత్ నారాయణసమాహ్వయ ఇతి కూర్మ
శ్వరగీతాయాం [illegible] నాత్ । కార్యేణ [illegible] కార్యే పరిసంక్రమంతీతి న్యాయేన । ఆత్మా వై పుత్రనామాసీతి శ్రుతినిర్దేశాత్
[illegible] నారాయణపదరూఢత్వేపి । తదంశత్వే సవిస్తారవిసముచితం । కించ । స్కాందే । ఆరాస్తు నిర్ధనో జ్ఞే యో నారాః కీల
ధనాధిపః । తద్గణం గల్లసంఖ్యాత్వసౌ నారాయణశ్శివః ॥ ఇతి శివ్యవ్యతిరిక్తతయా శివే ప్రయోగదర్శనాత్స ర్వథా శ్వబా
ధవాదో హ్యవిచారితరమణీయః । గీతాయామపి । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూ
తాని యంత్రారూఢాని మాయయా ॥ తమేవ శరణం యాహి సర్వభావేన భారత ॥ ఇత్యాదినా సర్వభూత నియామకత్వం శివ
స్యైవ నిర్దిష్టం ॥ నిరుపపదేశ్వరపదేనాస్యేహ్యాంగీర్దత త్వేత్ । సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్ట ఇత్యాదినా ॥ స్వస్యైవ సర్వ
గత్రతయాన్యస్యాంతర్యామిత్వాది పరమశివధర్మోపదేశాత్ । నిరుపపదేశ్వరపదం తస్యైవోపపన్నమితి చేత్ ॥ శా
స్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవదితి సూత్రే । శాస్త్రదృష్ట్యా వామదేవవత్కృష్ణస్య బ్రహ్మత్వోపదేశమవిరోధ ఇతి
పూర్వమేవ నిర్దిష్టత్వాన్న విరోధః । న చైవం విధినిషేధశాస్త్రానర్థక్యం ప్రసజ్యత ఇత్యుక్తం । తత్రాహ ॥

కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః ॥ ౩౯ ॥

ఈశ్వరః క్షేత్రజ్ఞకృతకర్మాపేక్షస్సన్నేవ తేషాం సుఖం దుఃఖం చ దదాతి । విహితానాం ప్రతిషిద్ధానాం చ కర్మణా
మవైయర్థ్యాదిభ్యః అవిరోధాదిభ్య ఇత్యర్థః । అన్యథా విధినిషేధశాస్త్రస్య ప్రామాణ్యం స్యాదితి సూత్రసూచితహేతు
ర్థః । సర్వాసు క్రియాసు పురుషేణ కృతం ప్రయత్నం । ఉద్యోగమపేక్ష్యాంతర్యామీ పరమాత్మా । తదనుమతిదానేన ప్రవర్త
యతి । పరమాత్మానుమతిమంతరేణాస్య ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే । కుతః । ఏతత్ । విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః ।
ఆదిశబ్దేనానుగ్రహనిగ్రహయోః గృహ్యంతే । యథా ద్వయోస్సాధారణే ధనే పరస్వత్వాపాదనమన్యతరానుమతిమంతరేణ
నోపపద్యతే । అథాపి తరానుమతిః । [illegible] । తస్మాత్ప్రవృత్తౌ [illegible] కర్మసు । నివర్తనశక్తస్యాప్యను

మంతృత్వం । ససర్గేఽపి న వ్యథంతి చ ఇతి । పూర్వమేవ ప్రతిపాదితం । సత్యేవం । ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి । తం
యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి । ఏష ఏవాసాధు కర్మ కారయతి । తమధో నినీషతే ఇత్యున్నినీషయాధోనినీషయా చ స్వయమేవ సా
ధ్వసాధూని కర్మాణి కారయతీత్యేతన్నోపపద్యతే । ఉచ్యతే । ఏతన్న సర్వసాధారణం । యస్తు స్వమాత్రే పరమపురుషాను
కూల్యే వ్యవస్థితః ప్రవర్తతే । తమనుగృహ్ణన్ భగవాన్ స్వయమేవ స్వప్రాప్త్యుపాయేష్వతికల్యాణేషు కర్మస్వేవ రుచిం జ
నయతి । యస్త్వేకమాత్రప్రాతికూల్యే వ్యవస్థితః ప్రవర్తతే । తం స్వప్రాప్తివిరోధిష్వధోగతిసాధనేషు కర్మసు రుచిం జన
యతి । తదుక్తం కృష్ణగీతాయామపి । అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తః సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతి మత్వా భజంతే మాం బుధా భావ
సమన్వితాః ఇత్యారభ్య । తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి
తే । తేషామేవానుకంపార్థమహమజ్ఞానజం తమః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతేతి । తథా । అసత్యమప్ర
తిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమిత్యాది । మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషంతోఽభ్యసూయకాః । ఇత్యంతముక్త్వా । తాన
హం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిష్విత్యుక్తం । తథోక్తం భగవ
తా స్వయమేవ శివగీతాసు । అథ కిం బహునోక్తేన మయైవ ప్రోత్సాదితం జగత్ । మయ్యైవ పాల్యతే నిత్యం మయా సంహ్రియతేఽపి చే
త్యుపక్రమ్య । వాలాగ్రమాత్రం హృదయస్య మధ్యే విశ్వం దేవం జాతవేదసం వరేణ్యం । మమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరాస్తేషాం
శాంతిః శాశ్వతీ నేతరేషాం । అహం యోనిం యోనిమధితిష్ఠామ్యేకో । మయేదం పూర్ణం పంచవిధం చ సర్వం । మామీశా
నం పురుషం దేవమీడ్యం । నిచాయ్య మాం శాంతిమత్యంతమేతి । యే త్వనాచారేణ యోగమన్యేన మామేవైకముపాసతే । తేనా
చారేణ తేభ్యోఽహం ప్రసన్నో వాంఛితం దదే । విధినాఽవిధినా వాపి భక్త్యా యే మాముపాసతే । తేభ్యః ఫలం ప్రయచ్ఛామి ప్రస
న్నోఽహం న సంశయః । అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మంతవ్యః సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః । సూ
ర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షుర్న లిప్యతే చాక్షుషైర్బాహ్యదోషైః । ఏకస్తథా సర్వభూతాంతరాత్మా న లిప్యతే లోకదుఃఖేన స
ర్వైః । దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా । మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతి తే । అథ త్వా
మేవ హి చాహమనుగ్రహా వివర్జితాః । ఫలం కామయమానాస్తే త్వైహికాముష్మికాదికం । క్షుద్రమల్పం సాతిశయం యం బా
తః కర్మఫలం మతం । తదవిజ్ఞాయ కర్మాణి యే కుర్వంతి నరాధమాః । మాతుః పతంతి గర్భేషు ముక్త్వా పునః పునః ।
నానాయోనిషు జాతస్య దేహినో యస్య కస్యచిత్ । కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైర్మయి భక్తిః ప్రజాయతే । స ఏవ లభతే
జ్ఞానం మద్భక్త్యా శ్రద్ధయాన్వితః । నాన్యకర్మాణి కుర్వాణో జన్మకోటిశతైరపి । తతః సర్వం పరిత్యజ్య । మద్భక్తిం సముపాహ
ర । సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ । అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచ । యత్కరోషి య
దశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ । యత్తపస్యసి రామ త్వం సర్వం కురు మదర్పణం । తతః పరతరం నాస్తి భక్తిర్మయి రఘూత్తమే
తి । ఏవం జీవస్య బ్రహ్మప్రేరకత్వహేతుత్వేన శాస్త్రస్యైవ బ్రహ్మత్వసాధకాద్వైతమతం నిరస్య । తదంతర్భూత సిద్ధాంతజీ
వాళికత్వజీవైకత్వప్రతిబింబత్వాదివాదమధికరణాంతరేణ నిరాకరోతి ॥ * * * *

అంశో నానావ్యపదేశాదన్యథా చాపి దాశకితవాదిత్వమధీయత ఏకే ॥ ౪౦ ॥

పూర్వత్ర జీవస్యాణుత్వజ్ఞాతృత్వపరమాత్మాయత్తకర్తృత్వాదికం ప్రతిపాద్యేదానీం జీవైకత్వజీవబ్రహ్మత్వజీవాళీకత్వజీవ
ప్రతిబింబాదికత్వమనుపపన్నమద్వైతికత్వాదిశ్రుతిభిః ప్రదర్శ్యతే । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాః సహస్రశః ప్రభవంతే సరూ
పాః । తథాక్షరాద్వివిధాః సోమ్య భావాః ప్రజాయంతే తత్ర చైవాపియంతి । మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహే
శ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగదిత్యాదిశ్రుతిశతైర్జీవానాం బ్రహ్మాంశత్వశ్రవణాత్ । న జీవైకత్వాదివా
దో యుక్తః । నానావ్యపదేశాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావిత్యాదిశ్రుతౌ జీవబ్రహ్మణోర్భేదవ్యపదేశాత్ । అన్యథా చాపి । తత్త్వ
మస్యాదిశ్రుతావభేదవ్యపదేశాచ్చ । జీవబ్రహ్మణోర్భేదాభేదావంగీకర్తవ్యౌ । జీవాః బ్రహ్మణః । అంశా ఏవ । న త్వే
తరే । శ్రుతేర్ద్వైవిధ్యాత్ । తథాపి । దాశకితవాదిత్వమధీయత ఏకే । ఏకే శాఖినః । అథర్వణికాః । బ్రహ్మణః
దాశకితవత్వం దాస్యదాసకత్వేన సదా జీవబ్రహ్మణోర్భేదమధీయతే । వదంతి । బ్రహ్మదాశా బ్రహ్మదాసా బ్రహ్మైవేమే కిత
వా । ఇత్యాదిశ్రుత్యా । మోక్షదశాయామపి । ముక్తజీవానాం బ్రహ్మసారూప్యసమీపభావానామపి దాసత్వకైంకర్యపారంత
త్ర్యాదికమవిరోధిత్వేన సాధయంతి । సూత్రకారేణైకశాఖిన ఇతి । తన్మతస్యైవైదికదేశవర్తిత్వేన నిర్దేశాత్ । సంసార
దశాయాం బద్ధశుద్ధజీవానాం పరమేశ్వరశేషశేషిత్వాదికముపపన్నమపి । మోక్షదశాయాం పారతంత్ర్యాదికం భయహేతు
త్వేన ముక్తజీవానామనంగీకరణీయం । యథా నద్యాదిశ్రుతిషు జీవబ్రహ్మణోః స్వరూపైక్యోపదేశాత్ । నవభేదా

భేదయోర్భాగాభావాద్యం । వయంశ్రుతిప్రామాణవాదినః ॥ నయుక్తిః । ఇహాస్మాకం పూర్వమేవోక్తత్వాత్ । శ్రుతియుక్త్యనుభవత్వేనజిజ్ఞాసాద్యధికరణేషుపూర్వమేవబహుధాప్రపంచితత్వాచ్చ । అద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతయోరపి సమన్వయాభావత్వేనభేదాభేదమతచ్ఛాయావలంబనాత్ ॥ గౌణత్వేనసర్వశ్రుతిసమన్వయోనిర్దిష్టః ॥ శారీరకమధ్వాదిభేదవాదినాంబౌద్ధాదీనాంసర్వశ్రుతిసమన్వయాభావాత్తన్మతంసుతరామసంగతమిత్యనాత్రసూచితసూత్రార్థః । ఇదానీమయంజీవః పరస్మాదత్యంతభిన్నః । ఉతపరమేవ ॥ బ్రహ్మభ్రాంతం । కించ ॥ బ్రహ్మణో పాధ్యవభిన్నః । అథ బ్రహ్మాంశఇతి । సంశయ్యతే । శ్రుతివిప్రతిపత్తేస్సంశయః ॥ ననుతదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః ॥ అధికంతుభేదనిర్దేశాదిత్యత్రాసమర్థోనిర్ణీతః ॥ సత్యం ॥ సఏవ ॥ నానాత్వైకత్వశ్రుతివిప్రతిపత్త్యా ॥ ఆక్షిప్య । జీవస్యబ్రహ్మాంశత్వోపాదనేనాంశతోనిర్ణీయతే । యావద్ధిజీవస్యబ్రహ్మాంశత్వంననిర్ణీతం ॥ తావజ్జీవస్యబ్రహ్మణోనన్యత్వం । బ్రహ్మణస్తదధికత్వంచనప్రతిష్ఠతి ॥ కింతావత్ప్రాప్తమత్యంతభిన్నఇతి ॥ కుతః ॥ జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశావిత్యాదిభేదనిర్దేశాత్ జ్ఞరయోశ్చాభేదశ్రుతయస్త్వగ్నివాశింవతీతి వద్విరుద్ధార్థప్రతిపాదనాదౌపచారిక్యః । బ్రహ్మణోంశోజీవఇత్యపిసోపాధికః । ఏకస్యైకదేశవాచిత్వాంశశబ్దః । జీవస్యబ్రహ్మైకదేశత్వేతద్గతాదోషాబ్రహ్మణిభవేయుః ॥ నచబ్రహ్మఖండో జీవఇత్యంశోపపత్తిః ॥ ఖండనానర్హత్వాద్బ్రహ్మణః ప్రాగుక్తదోషప్రసంగాచ్చ ॥ తస్మాదత్యంతభిన్నస్యచతదంశత్వం దురుపపాదం । సత్యాభ్రాంతేః బ్రహ్మైవజీవఃకుతః ॥ తత్త్వమసి । అయమాత్మా బ్రహ్మ ॥ ఇత్యాదిబ్రహ్మాత్మభావోపదేశాత్ । నానాత్వవాదిన్యస్తుప్రత్యక్షాదిసిద్ధార్థానువాదిత్వాదనన్యథాసిద్ధాద్వైతోపదేశపరాభిశ్శ్రుతిభిః ప్రత్యక్షాదయఇవావిద్యాంతర్గతాః । బాధ్యంతే । అథవాబ్రహ్మైవ । అనాద్యుపాధ్యవచ్ఛిన్నం । జీవఃకుతః । తతఏవబ్రహ్మాత్మభావోపదేశాత్ నచాయముపాధిర్భ్రాంతిపరికల్పితఇతివక్తుంశక్యం । బంధమోక్షాదివ్యవస్థానుపపత్తేరితిప్రాప్తేభిధీయతే ॥ అంశః ॥ బ్రహ్మాంశఇతి । కుతః । నానావ్యపదేశాదన్యథాచైకత్వేనవ్యపదేశాదుభయథాహివ్యపదేశోదృశ్యతే । నానాత్వవ్యపదేశస్తావత్స్రష్టృస్రష్టవ్యత్వనియంతృనియామ్యత్వ సర్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వస్వాధీనత్వపరాధీనత్వశుద్ధత్వాశుద్ధత్వకల్యాణగుణాకరత్వతద్విపరీతత్వపతిత్వశేషత్వాదిభిర్దృశ్యతే ॥ అన్యథాచ । అభేదేనవ్యపదేశోపి ॥ తత్త్వమసి । అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిభిర్దృశ్యతే । అపి ॥ దాశకితవాదిత్వమధీయతఏకే । బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మేమేకితవాఇత్యాథర్వణికా । బ్రహ్మణోదాశకితవాదిత్వమధీయతే ॥ తతశ్చ । సర్వజీవవ్యాపిత్వేనాభేదోప్యుపదిశ్యతఇత్యర్థః । ఏవముభయవ్యపదేశముఖ్యత్వసిద్ధయే । జీవోయంబ్రహ్మణోంశఇత్యభ్యుపగంతవ్యః । నచభేదవ్యపదేశానాంప్రత్యక్షాదిప్రసిద్ధార్థత్వేనాన్యథాసిద్ధత్వం ॥ బ్రహ్మస్రష్టృత్వనియామ్యత్వతత్ప్రకాశకస్వతంత్రస్యతదాధారత్వశేషత్వాల్పత్వతత్సంహార్యత్వతదుపాసకత్వతత్ప్రసాదలభ్యధర్మార్థకామమోక్షమాపవ్వపుపార్షదభోక్త్రాదయస్తత్కృతిశ్చ । జీవబ్రహ్మణోర్భేదః ॥ ప్రత్యక్షాద్యగోచరత్వేనానన్యథాసిద్ధః । అతోనజగత్స్రష్టృత్వాదీనాంప్రమాణాంతరసిద్ధభేదానువాదేనమిథ్యాత్వోపదేశపరత్వం । నచాఖండైకరసచిన్మాత్రస్వరూపేణబ్రహ్మణ ఆత్మనోత ద్భావానుసంధానం । బహుభవనసంకల్పపూర్వకవియదాదిసృష్టిజీవభావేనతత్ప్రవేశంవిచిత్రనామరూపవ్యాకరణం । తత్కృతానంతవిషయానుభవనిమిత్తసుఖదుఃఖభాగిత్వమభోక్తృత్వేనతత్ప్రీతిస్థిత్వావస్థితిమనేనాంతర్యామిత్వం ॥ జీవభూతస్యస్వస్యకారణ బ్రహ్మత్వభావానుసంధానం ॥ సంసారమోక్షం । తదుపదేశశాస్త్రంచ ॥ కుర్యాదిత్యభిమతవ్యమిత్యుపదిశ్యతే ॥ తథాసత్యున్మత్తప్రలపితత్వాపాతాత్ ॥ ఉపాధ్యవచ్ఛిన్నంబ్రహ్మజీవఇత్యపినసాధీయః ॥ పూర్వోక్తప్రత్యనియమ్యత్వని యంతృత్వాద్యుపదేశబాధాదేవ । నహిదేవదత్తాదేరేకస్యైవగృహాద్యుపాధిభేదాన్నియంతృత్వనియామ్యభావాదిసిద్ధిః । ఉతఅంశఇత్యుపదేశోఽత్రమేజీవోయం బ్రహ్మణోంశఇత్యభ్యుపేత్యం ॥ తస్మాద్భేదమార్గావలంబిహముఖ్యత్వేనసర్వశ్రుతిసమన్వయాద్వైతాద్వైతమతమేవాంగీకర్తవ్యమితినిశ్చీయతే ॥ స్మృతిరపి ॥ శివస్సత్యంజగత్సత్యంజీవస్సత్యంస్వభావతః । తేషామభేదస్సత్యోవాక్రమిభమరయోరివేతిస్మరణాత్తదేవరమణీయం ॥ అయమాత్మాబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషుజీవస్యైవబ్రహ్మాత్మోపదేశాత్ ॥ బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాఇత్యాదిభేదశ్రుతినాంరజ్జుసర్పవత్కల్పితత్వమేవోపదిశ్యతఇత్యాశంకాయామాహ ॥ * * * * * * * * * * * * *

* ॥ * మంత్రవర్ణాత్ ॥ * ॥ ౪౧ ॥ * ॥

మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరం ॥ తస్యావయవభూతైస్తువ్యాప్తంసర్వమిదంజగత్ । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యామృతందివీత్యాదిమంత్రవర్ణాచ్చశివాంశోజీవః । మాయాయాఃప్రకృతిత్వం । తదవచ్ఛిన్నత్వంమహేశ్వరస్య । తదవయవభూతత్వం సర్వస్యజగతః । దర్శయతి । తస్మాన్మాయినః పరమశివాయవలేశః

పురుషో జీవః । కించ ! అంశవాచీసీ పాదశబ్దః । విశ్వాభూతానీతి ॥ జీవానాం బహుత్వాద్బహువచనం ॥ మంత్రేసూత్రేపి । అంశ ఇత్యేకవచనం ॥ జాత్యభిప్రాయం ॥ అస్మాత్స్మృతేరిత్యత్రాప్యేకవచనం ॥ జాత్యభిప్రాయం । నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం । ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామానిత్యాది శ్రుతిభ్యః ॥ ఈశ్వరాత్పృథగాత్మనాం ॥ బహుత్వనిత్యత్వయోశ్చాభిధీయమానత్వాదేకస్యానిత్యానామాత్మనాం బహుత్వే ప్రాప్తే మిథ్యైకో సతి ! జ్ఞానస్వరూపత్వేన సర్వేషామేకత్వేపి భేదకాకారః । ఆత్మయాథాత్మ్యవేదనతుమైవగమ్యతే ॥ ఆనంత్యే శాశ్వత్యకరణ ఇత్యనంతరమేవ చాత్మబహుత్వం వక్ష్యతి ॥ తస్మాదాత్మైకత్వాద్వైతవాదోప్యవిచారితరమణీయః ॥ ఏతదర్థపున హేతుత్వేంతరమాహ ॥ ౪౩ ॥

ఆపిచస్మర్యతే ॥ ౪౭ ॥

సత్యజ్ఞానాత్మకో నంతో విభురాత్మామహేశ్వరః ॥ తస్యైవాంశో జీవలోకో హృదయే ప్రాణినాం స్థితః ॥ విస్ఫులింగా యథా వహ్నేర్జాయంతే కాష్ఠయోగతః । అనాదివాసనాయుక్తాత్క్షేత్రజ్ఞా ఇతి తే స్మృతాః । ఇతి శివగీతాయాం ॥ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా ॥ తమేవ శరణం యాహి సర్వభావేన భారత ఇతి కృష్ణగీతాయాం చ । జీవానామీశ్వరాంశత్వం తద్బహుత్వం చోపదిష్టం ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే ॥ యేన జాతాని జీవంతీత్యాదినా తైత్తిరీయశాఖాయామపి జీవబహుత్వం దృశ్యతే ॥ అంశః ॥ జీవానామేకత్వజీవైకత్వజీవబహుత్వవాదోప్యయుక్తః । నను పాదోస్య విశ్వాభూతానీతి విష్ణుపరత్వవిధాయక పురుషసూక్తే దర్శనాత్ । మమైవాంశో జీవలోక ఇతి కృష్ణగీతాయాం ॥ కృష్ణస్యాప్యంశత్వేన జీవనిర్దేశాత్ । హరిః ఓమితి వేదాదౌ దాంతాచ్చారణే ప్రాథమికత్వేన విష్ణుస్మరణవిధానాత్ ॥ వేదవాక్యాని సర్వాణి హరినామాని వై స్మృతా ఇతి కాపిలస్మృతిప్రణయనాచ్చ । జీవానాం విష్ణ్వంశమేవేతి చేన్న । పూర్వోక్తబహుశ్రుతిష్ను విరోధాత్ । ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదే పురుషసూక్తకృష్ణగీతాభిప్రాయస్తు బహుధా ప్రపంచితత్వాత్ ॥ మూర్తిత్రయాంతర్భూతస్య నారాయణస్య జీవపదవాచ్యస్య సర్వజీవానాంశత్వప్రతిపాదనేన సర్వశ్రుతివిరోధాత్ । ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశ ఇతి శ్రుతౌ । విష్ణ్వాద్యుత్తమదేహేషు ప్రవిష్టో దేవతా భవేత్ । మనుష్యాద్యధమదేహేషు ప్రవిష్టోమానవో భవేదితి స్మృతౌ చ విష్ణోర్జీవత్వావగమాత్ । శివకస్మాత్త్రియాణితత్వం ప్రత్యక్షేశ్రుతిషు విష్ణోరదర్శనాత్ । శివస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వశబ్దవాచ్యత్వాద్విష్ణుశబ్దస్యాపి పర్యాయత్వేన శివవాచకత్వాంగీకారే శంఖచక్రోర్ధ్వపుండ్రాదిచిహ్నజగన్మోహకవిగ్రహపరత్వాయోగాచ్చ ॥ జీవానాం శివాంశత్వమేవాభిధీయతే ॥ హరిః ఓమిత్యత్ర ప్రాథమికవిష్ణుశబ్దోచ్చారణాద్వేదస్య విష్ణ్వాత్మకత్వమితి యత్తదవిచారితరమణీయం । సర్వోవైరుద్రః ॥ శివోమామేవపితరః ॥ ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యాదిశ్రుతిశతేషు । వేదశ్శివశ్శివో వేదః వేదాధ్యాయీ సదాశివః ॥ నారుద్రః క్రిమపాతక ఇత్యాదిస్మృతిశతేషు చ ॥ సర్వాత్మకత్వసర్వశ్రుజనకత్వసర్వవేదనియామకత్వాదికం శివస్యైవ దర్శనాత్ ॥ నాన్యేషాం యుక్తం ॥ తస్మాత్ । హరిః ఓమితి వాక్యే ॥ హరిశబ్దాభిధానవిష్ణువిశిష్టస్యోంకారవాచ్యస్య శివస్యైవోచ్చారణముపదిష్టం ॥ యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తః వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠిత ఇతి శ్రుతౌ । సర్వపదోంకారమాత్రమేవ వేదాద్యంతయోరుచ్చారణం శ్రౌతవిధిశ్రూయతే ॥ ఓమిత్యేతదక్షరమిదం సర్వమిత్యుపక్రమ్య । ప్రపంచోపశమశ్శివోద్వైత ఏవమోంకారస్సంవిశత్యాత్మనాత్మానం య ఏవం వేదేత్యం తేన సద్వేదాంతప్రాధాన్యమాండూక్యోపనిషది । శివస్య ప్రణవాత్మకత్వం ॥ ప్రణవార్థవాచ్యత్వం ॥ ప్రణవాతీతత్వం చ నిర్దిష్టం ॥ తథా ॥ ప్రతిష్ఠేతిపశ్రుచపష్ఠాధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు సదాశివోమితి తైత్తిరీయే । అకారో బ్రహ్మా ఉకారో విష్ణుర్మకారః కాలకాలోహ్యర్ధమాత్రా పరమశివస్తస్మాదోంకారం లింగమాహురితి సామశ్రుతావపి ప్రణవాత్మకత్వం తస్యైవ స్పష్టముపదిష్టం । పరాత్పరతో బ్రహ్మా తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతో హీశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్త్వితి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥ విష్ణోరుపరి ప్రణవాత్మకశివోచ్చారణం యుక్తమేవ । ఆర్ధ్వో వా ఏష ఆత్మనోగ్నేర్యత్ హవిష్యతీతి శ్రుతిదర్శనాత్ ! నరుద్రాద్యో విష్ణవే మృత్యుర్మే పాహీతి శ్రుతినిర్దేశాత్ । శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే ॥ ఇతి స్మృతిదర్శనాత్ । మహేశః పరమామూర్తిర్నారాయణసమాహ్వయ ఇతి కూర్మేశ్వరగీతా ప్రదర్శనాచ్చ ॥ విష్ణోశ్శివశరీరత్వమవిరోధం । శివస్య శక్తిర్విని యోగాకాలే చతుర్విధాభూచ్ఛివ ప్రసాదాత్ ॥ భోగే భవానీ సమరే చ దుర్గా క్రోధే చ కాళీ పురుషే చ విష్ణురితి సామశాఖాయాం ॥ విష్ణోః పార్వత్యంశత్వోపదేశాత్ శంకర శూలపాణిశ్శంభుః ఖట్వాంగీ విష్ణువల్లభ ఇతి శివాష్టోత్తరనామావళ్యాం । వందే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం వందే ముకుందప్రియమితి స్తోత్రం దేవ । విష్ణువల్లభత్వం ప్రియత్వం చ । నిర్దిష్టం ॥ తస్మాత్ । చంద్రవచ్చంద్రికవద్విష్ణుశబ్దానుసంఖ్యాతత్వం ప్రణవాత్మకశివస్య సముచితం ॥ శివకేశవసంభూతః కలయో కాలభైరవమూర్తిర్వై వ్యాసికస్కాందాదిపురాణవచనశ్రవణాద్విష్ణు

స్యేతిస్మృత్యాహ । శివస్య గౌరీపతిత్వమేవ ముఖ్యత్వేనస్వీకారాత్ । తదుచ్చారణమేవ వేదాద్యంతయోరభిహి
తమితి స్మృత్యాహ । లోకవేదేషు స్త్రీపురుషాణాం । పరస్త్రీపరపురుషయోరేవ పరస్పరపరమప్రే
మోపాదానమివ ప్రీణాతిని ॥ లోకవేదేషు స్త్రీపురుషాణాం । పరస్త్రీపరపురుషయోరేవ పరస్పర
వ్యతనాత్ । యాగాదిష్వింద్రాద్యనేకదేవతాశరీరేష్వపి శివస్యైవ సచ్చిదానందకత్వేన తద్వ్యపదే
శానుపపత్త్యా తత్త్వం శివస్యైవ మాన్యవత్త్వాత్ । విష్ణ్వాద్యంశత్వాదంశాంశినోరభేదాచ్చ । హరిః
ర్ణుమృత్యాతత్త్వం శివస్యైవ మాస్పదత్వాత్ । విష్ణ్వాద్యర్యంశత్వాదంశాంశినోరభేదాచ్చ । హరిః
యోరుపాదానసమంజసం ॥ జీవస్యాంశత్వే బ్రహ్మైకదేశత్వేన జీవగతదోషాః బ్రహ్మణ ఏనోపపద్యం
తేకాయామాహ ॥

ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః ॥ ౪౩ ॥

తుశబ్దశ్చోద్యం వ్యావర్తయతి । ప్రకాశాదిః జీవః పరమాత్మనోంశః ॥ యథాంశాన్యదిత్యాదేర్ప్యస్యాంశో భాగా
ప్రకాశోంశో భవతి ॥ యథా గవాశ్వశుక్లకృష్ణాదీనాం గోత్వాదివిశిష్టానాం వస్తూనాం గోత్వాది నవిశేషణాన్యంశాః ।
కావా దేహినో దేవమనుష్యాదిర్దేహాంశః ॥ తద్వత్ ॥ ఏకవస్త్వేకదేశత్వం హ్యంశత్వం ॥ విశిష్టైకస్య వస్తునో విశేష
ణాంశ ఏవ । తథావివేచకాః విశిష్టే వస్తుని విశేషణాంశోయం విశేష్యాంశోయమితి వ్యపదిశంతి । విశేషణవిశేష్య యోరం
శాంశత్వేపి స్వభావవైలక్షణ్యం దృశ్యతే । ఏవం జీవపరయోర్విశేషణవిశేష్యయోరంశాంశిత్వం స్వభావభేదశ్చోపపద్యతే ॥ త
పసుచ్యతే । నైవం పరః । యథాభూతో జీవః । నతథాభూతః పరః ॥ యథైవహి ప్రభాయాః ప్రభావానన్యథాభూ
..॥ తథా ప్రభాస్థానీయాత్ స్వాంశాజ్జీవాదంశీ పరోప్యర్థాంతరభూత ఇత్యర్థః । ఏవం జీవపరయోర్విశేషణవిశేష్యత్వకృతం
స్వభావవైలక్షణ్యమాశ్రిత్య భేదనిర్దేశాః ప్రవర్తంతే । అభేదనిర్దేశాస్తు పృథక్సిద్ధ్యనర్హ విశేషణానాం విశేష్యపర్యంతత్వ
మాశ్రిత్య ముఖ్యత్వేనోపపద్యంతే । తత్త్వమసి ॥ అయమాత్మా బ్రహ్మేత్యాదిషు తచ్ఛబ్దబ్రహ్మశబ్దవత్ త్వమయమాత్మేతిశబ్ద
అపి జీవాంతర్యామి బ్రహ్మవాచకత్వేనైకార్థాభిధాయిత్వాదిత్యయమర్థః ప్రాగేవ ప్రపంచితః । జీవదుఃఖేనేశ్వరస్య దుఃఖా
భావాదనేన స్పష్టమస్యాహ ॥

స్మరంతి చ ॥ ౪౪ ॥

తత్రయః పరమాత్మా సౌసతన్నిర్గుణస్స్మృతః । నలిప్యతే ఫలైశ్చాపి పద్మపత్రమివాంభసా ॥ కర్మాత్మా త్వప
రో యోసౌ మోక్షబంధైస్సయుజ్యతే । విగ్రహాదేవ దేవస్య జగదేతచ్చరాచరం । ఏతమర్థం నజానంతి పశవః పాశగౌ
రవాదినా ప్రభావద్భావాదేన శక్తిశక్తిమద్రూపేణ చాంశాంశిభావం జీవబ్రహ్మణోః పరాశరాదయః ॥ స్మరంతి ॥ ఏకదేశస్థి
తస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగదిత్యాది । జీవదుఃఖేన న దుఃఖిత్వమీశ్వరస్యస్మరంతి
ద్వ్యక్తః ॥ చశబ్దేన ॥ తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోభిచాకశీతీత్యాది కామ్యశ్రుతిస్సూచితా ॥ ఏవం బ్రహ్మాంశత్వే
బ్రహ్మప్రవర్త్యత్వేజ్ఞత్వేన ॥ సర్వేషాం సమానే కేషాంచిద్వేదాధ్యయనాదర్థానుష్ఠానాద్యనుజ్ఞా । కేషాంచిత్పరిహారః ॥
కేషాంచిద్దర్శనస్పర్శనాద్యనుజ్ఞా ॥ కేషాంచిత్పరిహారశ్చ ॥ శాస్త్రేషు కథముపపద్యత ఇత్యాశంక్యాహ ॥

అనుజ్ఞాపరిహారౌ దేహసంబంధాజ్జ్యోతిరాదివత్ ॥ ౪౫ ॥

సర్వేషాం బ్రహ్మాంశత్వజ్ఞత్వాదినైకరూపత్వేసత్యపి । బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదిరూపశుచ్యశుచిదేహసం
బంధనిబంధనావనుజ్ఞాపరిహారావుపపద్యేతే ॥ జ్యోతిరాదివత్ । యథాగ్నిరగ్నిత్వేనైకరూపత్వేపి శ్రోత్రియాగా
రాదాహ్రియతే । శ్మశానాదేస్తుపరిహ్రియతే ॥ యథా చాన్నాదిశ్రోత్రియాదేరనుజ్ఞాయతే । అభిశస్తాదేస్తుపరిహ్రియతే ॥
ననుతథాపి సర్వశరీరేషు కర్మకర్తృత్వేన సైకత్వాద్దేవదత్తశరీరావచ్ఛేదేన కర్మకరణధర్మాది కంయజ్ఞదత్తశరీరావచ్ఛేదేనాజ్ఞా
యతే । ఇత్యాశంక్యాహ ॥

అసంతతేశ్చావ్యతికరః ॥ ౪౬ ॥

బ్రహ్మాంశత్వాదినైకరూపత్వే సత్యపి జీవానామన్యోన్యభేదాణుత్వేన ప్రతిశరీరం భిన్నత్వాచ్చ ॥ భోగవ్యతికరోపి
నభవతి । బ్రహ్మాంశత్వేపి జీవవాదే చోపహితబ్రహ్మజీవవాదేపి జీవ భేదాజ్జీవానాం చ । భోగవ్యతికరాదయస్స్యేవాదో
షాస్త్వితి జీవనానాత్వపక్షే భోగవ్యతికరాభావదుక్తః । ఉత । పరిచ్ఛిన్నస్య దేవదత్తస్యాత్మనోకర్తుః యజ్ఞదత్తశరీరాసంతతే

సంపాదకుడు.

శ్రీ పరమహంస [illegible]. 2-0-0

[illegible]

తెనాలి.

[illegible]